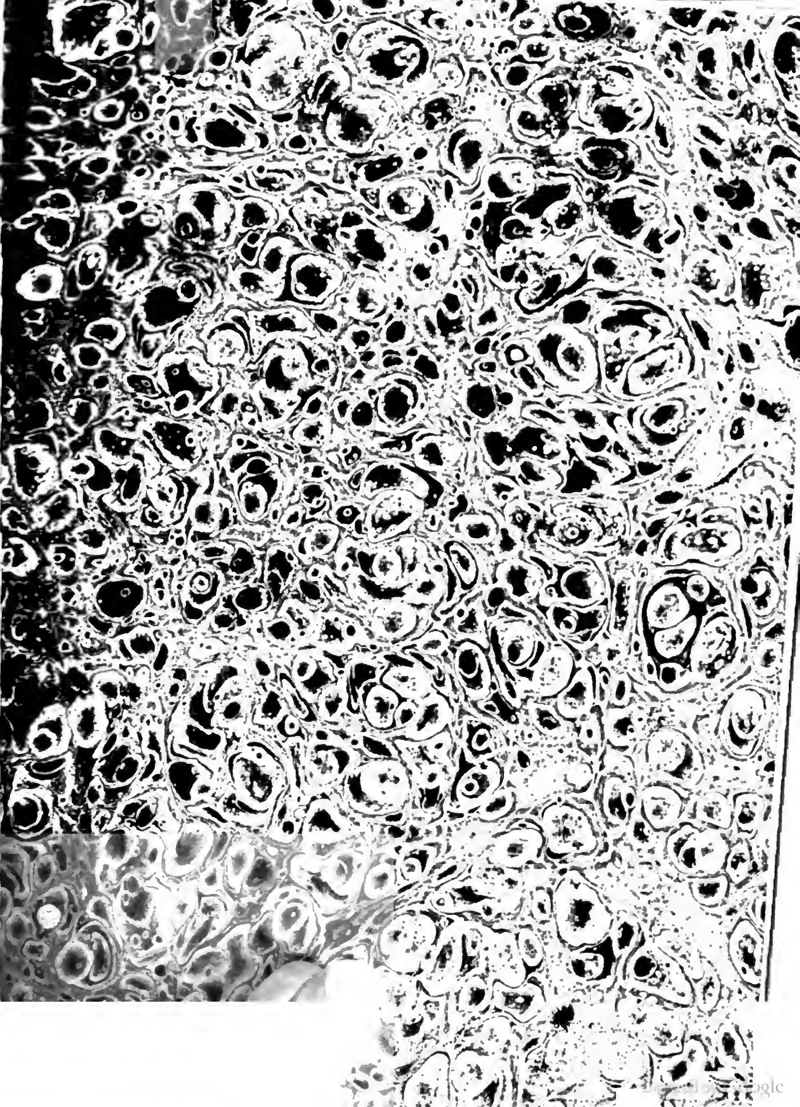

CATECHISMUS ROMANUS
AD PAROCHOS
EX DECRETO
SACR. CONCILII TRIDENTINI
JUSSU PII V. PONTIF. MAXIMI EDITUS,

ADJECTIS VARIANTIBUS LECTIONIBUS, TRIPLICI INDICE, ET IN HAC NOSTR. EDIT. BULLA SS. D. N. PII PAPA IV. SUPER FORMA JURAMENTI PROFESSIONIS FIDEI.

Ad instar editionis Taurinensis omnium locupletissimæ et emendatissimæ impressus:

Nunc verò summa diligentia à mendis purgatus operâ et studio D. JOACHIN CASTELLOT, *sacræ Theologiæ Doct. inter Monialium Basilicæ SS. Incarnationis Matritensis Regios Capellanos Doctores adscripti.*

MATRITI: MDCCCXXVI.
TYPIS VIDUÆ BARCO LOPEZ.
Superiorum permissu.

EDITOR MATRITENSIS

LECTORI.

Catechismum Romanum, seu potiùs proprium et præcipuum totius orbis catholici Catechismum typis Matritensibus evulgaturi, ad optimæ editionis exemplar editionem nostram exigendam, summâque diligentiâ ab erroribus expurgandam duximus: quas tantùm partes industriæ nostræ reservatas fuisse intelligebamus. Atque utrumque quidem præstare conati sumus, nam et singulari cura adhibita adlaboravimus, ut Catechismus in lucem prodiret quàm emendatissimus fieri posset (fieri autem vix poterat in tanta præsertim operarum negligentia, ne dicam imperitia) et editione Taurinensi usi sumus recentissima omnium, quas videre licuit, et castigatissima. Neque enim inter editiones florentissimæ hujus ætatis recenseri meretur Barchinonensis, quantumvis nuper evulgata; cujus Editor adeò religioni sibi duxit vetustissimam illam Manutianam serviliter exprimere, ut ne adhibuerit quidem distributionem operis in sectiones et capita, quam ipse Pius V. Pontifex Maximus prætermissam à Manutio fuisse ægrè tulit, quemadmodum testatur in epistola ad Episcopum Warmiensem, lectores triplici Indice, aliisque ad faciliorem libri usum spectantibus privaverit: quod utramque editionem invicem conferenti, et typographi Taurinensis monitum hîc subjiciendum legenti facilè apparebit. Sed quid hæc ornamenta requirimus ab homine, quicumque tandem ille sit, qui ne turpissimum quidem solæcismum, (*a*) qui in editionis Romanæ ann. 1761. ad lectorem admonitione fortè irrepsit, animadverterit, neque emendandum curaverit? Verùm hæc de rebus exigui, ut plerisque videntur, momenti, dicta sint satis: ad graviora veniamus.

(*a*) Pág. 301.

Si ad doctorum tantummodò hominum manus perventurum hoc opus confideremus (quod sanè optandum potiùs quàm sperandum videtur) supervacaneum profectò foret, duo in ipso limine admonere, quæ in nulla hactenùs editione prænotata animadvertimus: Primùm, Decretales Epistolas Romanorum Pontificum, qui Siricium præcessere, quæque in contextu, aut ad oram citantur, planè esse supposititias. Alterum nonnulla opuscula, quæ sanctorum Patrum nomine sæpè in Catechismo laudantur, vel ipsorum non esse, vel saltem de veris eorum auctoribus adhuc dubitari. Qua de re consulendi, præter scriptores, qui de *Traductoribus* Ecclesiasticis egere, Benedictini è Congregatione S. Mauri in præstantissimis Patrum editionibus, et Cellierus ex eadem familia, qui de auctoribus ecclesiasticis

doctissimum opus nuper evulgavit. Quod semel animadvertisse sufficiat.

Reliquum est, ut pauca de ipsius operis utilitate præfatione Taurinensi fideliter scripta subjungamus. "Quanti (inquit auctor) intersit ejusdem Catechismi Romani doctrinam Parochos et Clericos animo primùm percipere, verbis postea populo fideli tradere, satis luculenter docent quotquot Pontificum et Episcoporum, post Patres Tridentinæ Synodi, eam sive in conciliis, sive in epistolis summis laudibus non solùm extulerunt, sed etiam cœtui universo Ecclesiastico studiosissimè commendarunt. Inter quos principem locum tenet sanctus Carolus Borromæus, qui in prima synodo Mediolanensi, quam habuit anno 1565. Clericos omnes postquam annum decimum attingerint, præcipit hunc Catechismum assiduè legere: in synodo autem anni 1569. jubet, Parochos aliquam Catechismi Romani lectionem inter se convenientes tractare: et in synodo anni 1576. inter libros, quos Episcopo visitanti Parochus exhibere debet, recenset Catechismum Romanum, et in synodo anni 1577. decernit, eosdem Parochos in Sacramentorum administratione Catechismi Romani locos et doctrinam adhibere: et anno 1579. ubi de examinandi ratione, sancit ab ordinandis inquiri, an Catechismum Romanum habeant, ejusque doctrinam teneant. Summorum Pontificum non minùs, quàm hujus sanctissimi viri vestigiis insistens, eodemque zelo inflammatus S. D. N. Clemens XIII. editum typis Romanis hunc eumdem Catechismum Patriarchis omnibus, Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis, nuper datis litteris, quas hic subjunctas lector inveniet, etiam atque etiam commendavit: ut Parochi et Clerici præ ceteris ex eo, veluti ex fecundissimis sanctæ Matris uberibus, Ecclesiasticæ Doctrinæ suavissimum lac exugerent. Dent igitur operam quicumque in sortem Domini vocati sunt, ut eum assidua lectione pervolvant, pro certo habentes, se muneri suo satis tùm demum facturos, cùm, quæ hoc libro continentur, optimè perspecta habuerint, et ea, quæ par est sedulitate præstiterint: ut illi (quod olim de eloquentissimo Romanorum oratore dictum est) se satis in Doctrinæ Catholicæ institutionum studio profecisse sciant, queis Catechismi Romani lectio valdè placuerit."

CLEMENS PAPA XIII.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, et Episcopis.

Venerabiles Fratres, salutem, et apostolicam Benedictionem.

In Dominico agro, cui excolendo, divina disponente Providentia, præsumus, nihil tàm vigilantem curam et perseverantem requirit industriam, quàm jacti boni seminis, Catholicæ nimirùm doctrinæ à *Christo Jesu*, et ab Apostolis acceptæ, nobisque traditæ custodia; ne, si pigro otio et inerti desidia negligatur, dormientibus operariis, inimicus humani generis superseminet zizania, ex quo fiat ut in die messis, potiùs quàm condenda in horreis, inveniantur ea, quæ urenda sint flammis. Atque ad tuendam quidem semel traditam (*a*) Sanctis fidem nos vehementer excitat beatissimus Paullus, qui Timotheo scribit, ut bonum (*b*) custodiat depositum, quòd periculosa (*c*) tempora instarent, cùm in Ecclesia Dei homines (*d*) mali et seductores existerent, quorum operâ adhibitâ insidiosus ille tentator hîs erroribus incautas mentes conaretur inficere, qui sint Evangelicæ veritatis inimici. Verùm si, quòd sæpè accidit, quædam in Ecclesia Dei sese extulerint, pravæ sententiæ, quæ adversis quidem sibi frontibus pugnantes, in eo tamen conspirent, ut Catholicæ Fidei puritatem quoquo modo labefactent; tùm verò difficillimum est, ea cautione inter utrumque hostem ita nostrum librare sermonem, ut nulli eorum terga vertisse, sed utrosque Christi hostes æquè vitavisse, et condemnasse videamur. Atque interdùm res est ejusmodi, ut facilè diabolica falsitas veri quadam similitudine coloratis se tegat mendaciis, dum vis sententiarum brevissima abjectione aut commutatione corrumpitur, et confessio, quæ operabatur salutem, subtili nonnunquam transitu vergat in mortem.

(*a*) Judæ 3.
(*b*) 2. Tim. 1. 14.
(*c*) Ibid. 3. 1.
(*d*) Ibid. 3. 13.

Ab his propterea lubricis, angustisque semitis, quibus insistere, aut ingredi sine prolapsione vix possis, avertendi sunt fideles, ac præsertim qui rudiores sint, ac simpliciore ingenio: nec

per invia loca ducendæ sunt oves ad pascua; nec singularia quædam, etiam catholicorum Doctorum, placita iis sunt proponenda, sed illa certissima catholicæ veritatis nota tradenda est, Doctrinæ universitas, antiquitas, et consensio. Præterea cùm non possit vulgus ascendere (a) in montem, in quem gloria Domini descendit, et trascendens terminos ad videndum, peribit; termini figendi sunt populo ab ejus Doctoribus per circuitum, ut ultrà ea quæ sunt ad salutem necessaria, aut summoperè utilia, sermo non divagetur, et fideles Apostolico dicto pareant: non plus (b) sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

(a) Exod. 19. 12.

(b) Rom. 12. 3.

Hæc cùm probè intellexissent Romani Pontifices prædecessores nostri, in id omnem suam operam contulerunt, ut non modò venenata germina subnascentium errorum anathematis gladio præciderent, sed etiam succrescentes opiniones quasdam amputarent, quæ vel redundantia in christiano populo fidei uberiorem fructum impedirent, vel fidelium animis proximitate nocere possent erroris. Postquam igitur Tridentina Synodus eas, quæ tùm temporis Ecclesiæ lucem offuscare tentaverant, hæreses condemnavit, et catholicam veritatem, quasi discussâ errorum nebulâ, in clariorem lucem eduxit; cùm iidem prædecessores nostri intelligerent, sacrum illum universalis Ecclesiæ conventum tàm prudenti consilio, tantâque usum esse temperantia, ut ab opinionibus reprobandis abstinerent, quæ Doctorum Ecclesiasticorum auctoritatibus fulcirentur; ex ejusdem sacri Concilii mente aliud opus confici voluerunt, quod omnem doctrinam complecteretur, qua fideles informari oporteret, et quæ ab omni errore quàm longissimè abesset. Quem librum *Catechismi Romani* nomine typis impressum, evulgarunt; dupliciter in ea re laudandi. Nam et illuc eam doctrinam contulerunt, quæ communis est in Ecclesia, et procul abest ab omni periculo erroris, et hanc palam populo tradendam dissertissimis verbis proposuerunt; ita Christi Domini præcepto obtemperantes, qui Apostolos dicere (c) in lumine jussit, quod in tenebris ipse dixisset, et quod aure audierant, super tecta prædicare; Ecclesiæque Sponsæ obsecuti, cujus illæ voces, indica mihi (d), ubi cubes in meridie: ubi enim non sit meridies, atque ita perspicua lux, ut liquidò veritas cognoscatur, facilè pro ea recipitur falsitas propter veri similitudinem, quæ in obscuro difficulter à vero discernitur. Noverant enim fuisse antea, et deinceps futuros, qui pascentes invitarent, et sapientiæ, scientiæque uberiora promitterent pascua, ad quos multi confluerent, quia aquæ (e) furtivæ dulciores sunt, et suavior panis absconditus. Ne igitur seducta vagaretur Ecclesia post greges sodalium, et qui ipsi sint vagi, nulla stabiles certitudine veritatis, semper discentes (f), et nunquam ad scientiam veritatis per-

(c) Matth. 10. 27.

(d) Cant. 1. 6.

(e) Prov. 9. 17.

(f) 2. Tim. 3. 7.

venientes, idcircò quæ ad salutem tantummodò essent necessaria, et maximè utilia, claré in *Romano Catechismo*, et dilucidè explanata, christiano populo tradenda proposuerunt.

Verùm hunc librum non mediocri labore et studio compositum, omnium consensione probatum, et summis laudibus exceptum, his temporibus è Pastorum manibus propemodùm novitatis amor excussit, cùm alios atque alios Catechismos extulerit, nullo modo cum *Romano* comparandos: unde duo mala extiterunt; alterum, quod illa fuerit in eadem docendi ratione propè sublata consensio, oblatumque pusillis quoddam scandali genus, quibus sibi ipsi jam non ampliùs esse videantur in terra labii (*a*) unius, et sermonum eorumdem: alterum, quod ex diversis, variisque tradendæ catholicæ veritatis rationibus ortæ sunt contentiones, et ex æmulatione, dum alius se Apollo, alius Cephæ, alius Paulli se dictitat sectatorem, disjunctiones animorum, et magna dissidia: quarum dissensionem acerbitate nihil ad Dei gloriam minuendam exitialius putamus, nihil ad extinguendos fructus, quos è christiana disciplina æquum est fideles percipere, calamitosius. Itaque duplex hoc malum, ut ab Ecclesia tandem amoliremur, illuc duximus redeundum, unde quidam parùm prudenti consilio, nonnulli etiam superbia ducti, ut sese in Ecclesia jactitent sapientiores, jamdudùm fidelem populum avocaverant, et eumdem *Catechismum Romanum* Pastoribus animarum iterum porrigendum existimavimus; ut qua ratione confirmata olim fuit catholica Fides, et in doctrina Ecclesiæ, quæ est columna (*b*) veritatis, fidelium mentes corroboratæ; eadem nunc à nobis quoque opinionibus, quibus nec consensio nec antiquitas suffragatur, quàm longissimè avertantur. Atque parabilior ut fieret liber, et maculis, quas operarum vitio contraxerat, emendatior, illum ad ejus exemplum, quem S. Pius V. prædecessor noster ex Tridentinæ Synodi decreto vulgavit, iterum omni adhibita diligentia excudendum in Alma Urbe curavimus; qui in popularem sermonem ejusdem S. Pii jussu conversus et editus, propediem mandato itidem nostro typis impressus, denuò prodibit in lucem.

(*a*) Gen. 11. 1.

(*b*) 1. Tim. 3. 15.

Quod igitur hoc christianæ Reipublicæ difficillimo tempore ad pravarum opinionum fraudes removendas, et veram, sanamque doctrinam propagandam, stabiliendamque opportunissimum subsidium cura nostra præbet, et diligentia, vestrum est, venerabiles Fratres, operam dare, ut à fidelibus recipiatur. Ac propterea hunc librum, quem veluti catholicæ Fidei, et christianæ disciplinæ normam, ut etiam in tradendæ doctrinæ ratione constaret omnium consensio, Romani Pontifices Pastoribus propositum voluerunt, vobis, venerabiles Fratres, nunc maximè commendamus, vosque etiam enixè in Domino cohortamur, ut jubeatis ab omnibus, qui animarum curam gerunt, in in-

formandis catholica veritate populis adhiberi, quo tùm eruditionis unitas, tùm charitas, animorumque servetur concordia. Vestrum enim est tranquillitati omnium studere, quæ denique sunt partes Episcopi, qui propterea illuc intentos oculos habere debet, ne quisquam propter suos honores superbè agendo schismata faciat, unitatis compage disrupta.

Nullùm tamen, aut certè exiguum hi libri fructum præbebunt utilitatis, si qui eos proponere, et explanare audientibus debent, minùs docendo sint ipsi idonei. Itaque permagni interest, ut ad hoc munus christianæ doctrinæ populo tradendæ homines eligatis, non modó sacrarum rerum scientiâ præditos, sed multò magis et humilitate, et sanctificandarum animarum studio et charitate flagrantes. Tota enim christiana disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit. Sunt enim, quos major quidem scientia erigit, sed à ceterorum societate disjungit; et quò plus sapiunt, eò à concordiæ virtute desipiunt: qui Sapientiâ ipsâ, Dei Verbo, admonentur: Habete (a) sal in vobis, et pacem habete inter vos: ita enim sapientiæ sal habendum, ut eo proximi amor custodiatur, et infirmitates condiantur. Quod si à sapientiæ studio, à cura etiam proximi ad discordias vertantur, sal sine pace habent, non virtutis donum, sed damnationis argumentum, et quò meliùs sapiunt, eò deterius delinquunt; quos quidem damnat Jacobi Apostoli sententia illis verbis: Quod si zelum (b) amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem: non enim ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica: ubi enim zelus est et contentio, ibi inconstantia, et omne opus pravum. Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non judicans, sine æmulatione. Deum ergo dum in humilitate cordis, et afflictione animæ deprecamur, ut diligentiæ atque industriæ nostræ conatibus suam impertiat indulgentiæ et misericordiæ largitatem, ne dissensio populum fidelem disturbet, utque in vinculo pacis, et in charitate spiritus unum sapiamus omnes, unum laudemus, et glorificemus Deum, et Dominum nostrum Jesum Christum, Vos, venerabiles Fratres, salutamus in osculo sancto; vobisque omnibus, itidemque cunctis Ecclesiarum vestrarum fidelibus apostolicam Benedictionem amantissimè impertimur.

(a) Marc. 9. 49.

(b) Jacobi 3. 14.

Datum in Arce Castri Gandulphi die XIV. Junii MDCCLXI. Pontificatus nostri anno III.

BULLA SS. D. N. D. PII

DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ QUARTI

Super forma juramenti professionis Fidei.

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Injunctum nobis apostolicæ servitutis officium requirit, ut ea, quæ Dominus omnipotens ad providam Ecclesiæ suæ directionem, sanctis Patribus, in nomine suo congregatis, divinitùs inspirare dignatus est, ad ejus laudem et gloriam incunctanter exequi properemus. Cùm itaque juxta Concilii Tridentini dispositionem omnes, quos deinceps Cathedralibus et superioribus Ecclesiis præfici, vel quibus de illarum dignitatibus, canonicalibus, et aliis quibuscùmque beneficiis ecclesiasticis curam ànimarum habentibus provideri continget, publicam orthodoxæ Fidei professionem facere, seque in Romanæ Ecclesiæ obedientia permansuros spondere et jurare teneantur: Nos volentes, etiam per quoscumque, quibus de monasteriis, conventibus, domibus, et aliis quibuscumque locis regularium, quorumcumque ordinum etiam militarium, quocumque nomine, vel titulo providebitur, idem servari, et ad hoc, ut unius et ejusdem Fidei professio uniformiter ab omnibus exhibeatur, unicaque et certa illius forma cunctis innotescat, nostræ solicitudinis partes in hoc alicui minimè desiderari, formam ipsam præsentibus annotatam publicari, et ubique gentium per eos, ad quos ex decretis ipsius Concilii, et alios prædictos spectat, recipi, et observari, ac sub pœnis per Concilium ipsum in contravenientes latis, juxta hanc, et non aliam formam, professionem prædictam solemniter fieri, auctoritate apostolica tenore præsentium districtè præcipiendo mandamus, hujusmodi sub tenore. Ego N. firma fide credo, et profiteor omnia, et singula, quæ continentur in Symbolo Fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicèt: Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium, et invisi-

bilium; et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, et sepultus est, et resurrexit tertia die secundum scripturas, et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est cum gloria judicare vivos, et mortuos; cujus regni non erit finis: et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit: qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas: et unam sanctam catholicam, et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi. Amen. Apostolicas, et ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes, et constitutiones firmissimè admitto, et amplector. Item sacram Scripturam juxta eum sensum, quem tenuit, et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam unquam, nisi juxta unanimem consensum Patrum accipiam, et interpretabor. Profiteor quoque, septem esse verè, et propriè Sacramenta novæ legis à Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicèt: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem, et Matrimonium, illaque gratiam conferre, et ex his Baptismum, Confirmationem, et Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque, et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorum omnium Sacramentorum sollemni administratione recipio, et admitto. Omnia, et singula, quæ de peccato originali, et de justificatione in sacrosancta Tridentina Synodo deffinita, et declarata fuerunt, amplector, et recipio. Profiteor pariter, in Missa offerri Deo verum, proprium, et propitiatorium Sacrificium pro vivis et defunctis; atque in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento esse verè, realiter, et substantialiter Corpus

et Sanguinem, unà cum Anima et Divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in Corpus, et totius substantiæ vini in Sanguinem; quam conversionem catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantùm specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. Similiter et Sanctos unà cum Christo regnantes venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmissimè assero, Imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum Sanctorum habendas, et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumque usum christiano populo maximè salutarem esse affirmo. Sanctam, catholicam, et apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem, et magistram agnosco; Romanoque Pontifici, beati Petri Apostolorum Principis successori, ac Jesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo, ac juro. Cetera item omnia à sacris Canonibus, et Œcumenicis Conciliis, ac præcipuè à sacrosancta Tridentina Synodo tradita, definita, et declarata, indubitanter recipio, atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hæreses quascumque ab Ecclesia damnatas, rejectas, et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio, et anathematizo. Hanc veram catholicam Fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, et veraciter teneo, eamdem integram et inviolatam, usque ad extremum vitæ spiritum, constantissimè (Deo adjuvante) retinere, et confiteri, atque à meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, et prædicari, quantum in me erit, curaturum: Ego idem N. spondeo, voveo, ac juro. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.

Volumus autem, quod præsentes litteræ in Cancellaria nostra apostolica de more legantur; et, ut omnibus faciliùs pateant, in ejus quinterno describantur, ac etiam imprimantur. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ voluntatis, et mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare

præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac beatorum Petri, et Paulli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXIV. Id. Novemb. Pontificatus nostri anno V.

Fed. Card. Cæsius.

Cæsius Glorierius.

Lectæ, et publicatæ fuerunt suprascriptæ litteræ Romæ in Cancell. Apost. anno Incarnat. Dominicæ MDLXIV. Die verò Sabbato 9. mensis Decemb. Pontificatus Sanctiss. in Christo Patris, et D. N. D. Pii Papæ IV. anno V.

A. Lomellinus Custos.

Ex Conc. Trident. sess. 34. de Reform. cap. 7.

Ut fidelis populus ad suscipienda Sacramenta majori cum reverentia atque animi devotione accedat, præcipit sancta Synodus Episcopis omnibus, ut non solùm cùm hæc per se ipsos erunt populo administranda, priùs illorùm vim, et usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idem à singulis Parochis piè prudenterque etiam lingua vernacula, si opus sit, et commodè fieri poterit, servari studeant: JUXTA FORMAM A SANCTA SYNODO IN CATECHESI SINGULIS SACRAMENTIS PRÆSCRIBENDAM, *quam Episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque à Parochis omnibus populo exponi curabunt.*

TYPOGRAPHUS TAURINENSIS

LECTORI.

Catechesim Romanam, sive *Catechismum ad Parochos ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini* typis meis consignaturus, nihil dubitavi antiquiores editiones, tamquam exemplar omnium correctissimum, mihi ante oculos ponere. Eas nihilominus cum aliis multis recentioribus, quæ ubique fere orbis christiani promulgatæ sunt, prius conferre visum est, non solùm, ut discrimen, quod inter illas esset, dignoscerem et annotarem, sed etiam, si qua lectio in iis aptior occurreret, eam non prætermitterem, et legentibus indicarem: præsertim cùm typographi Veneti, Dominicus Farreus et Georgius Angelèrius, qui iis temporibus, quibus celebratum est Concilium Tridentinum, edendis libris operam dabant, in sua Catechismi Romani editione se quam plurima menda sustulisse fateantur, quæ in primam Romanam typographi incuria irrepserant. Quidni aliqua adhuc sint eorumdem typographorum, vel indiligentia, vel ignorantia, quæ correctione indigeant? Omnes igitur quotquot mihi præstò erant, diligenter percurri, et alteram cum altera contuli; primùm Manutianam, sive Romanam, quam Paullus Manutius jussu Pii V. Pontificis Maximi primùm Romæ vulgavit; deinde Venetas, non multis annis post Manutianam editas, scilicet Farrei ann. 1574. et Angelerii 1586. postea Patavinas, sive Seminarii Patavini ann. 1714. 1744. 1750. Bassanensem 1749. et Venetam Italicam 1760. Denique Parisiensem ann. 1738. Lovaniensem 1744. Lugdunensem 1741. Harum nullam planè concordem deprehendi; Patavinam præsertim admodùm discrepantem. Unde tantum discriminis derivatum sit, definire non ausim. Spernendæ tamen non videntur, immò amplectendæ nonnullæ ejus lectiones,

quas suis locis singillatim notatas lector inveniet. Comparatis itaque inter se primis et posterioribus editionibus, hanc meam, quàm diligentissimè fieri potuit, elaboravi, sublatis mendis quamplurimis, et adjectis passim, quæ majoris momenti videbantur, variantibus lectionibus. Quo magis autem Parochorum et Clericorum commodo inservirem, distinctionem in capita et sectiones, quæ desideratur in Romana et Venetis antiquioribus (unius etenim instar versus omnia complectuntur) et in reliquis est editionibus, libenter amplexatus sum; et eò libentiùs, quod ipse Pius V. Pontifex Maximus molestè tulerit, hanc divisionem in illa Manutiana editione omissam fuisse. Scribit enim ad Cardinalem Stanislaum Episcopum Warmiensem commendans illi fidelem Catechismi Romani translationem in linguam Polonicam: *Illud admonemus, ut librum cures in totidem partes, quot sunt res, quæ ejus initio explicandæ ponuntur, dividendum, et unamquamque earum partium suis capitibus aptè distinguendam; quod in prima ejus editione, quorumdam incuriâ, parum diligentcr factum esse, molestè tulimus* (1). Unde factum est, ut aliæ in aliis editionibus sint capitum et sectionum divisiones, et alia etiam rerum argumenta. Quin lacunam, quæ est in Manutiana capite *de nono Symboli Articulo*, et quam typographi etiam Veneti antiquiores, Lovanienses, Lugdunenses et Parisienses implere ausi non sunt, desumptis ex libro 9. S. Ambrosii Comment. in Lucam cap. 9. verbis, præeunte Seminarii Patavini editione, ego fidenter replevi; ac libros et capita in margine adjeci, unde Patrum testimonia sumpta fuerunt (antiquæ enim Romana et Veneta 1574. non nisi Scriptorum nomina apposuerunt), tùm Sanctorum Patrum et Scripturarum sententias, quibus Catechismi doctrina corroboratur. Alio etiam charactere textum, et alio testimonia scripturarum et sanctorum Patrum descripsi, quod à Manutio et antiquis Venetis typographis neglectum est. Triplicem præterea Indicem ex editionibus Parisiensi, Lovaniensi, Lugdunensi, Patavina, in meam transtuli; primum argumen-

(1) Ex vita S. Pii V. apud Luderchium.

torum principalium, alterum capitum et sectionum totius operis; tertium Evangeliorum Dominicalium, quæ singulæ partes Catechismi in usum Parochorum referri et accommodari possunt: ut propterea in spem certam adducar, fore, ut Taurinensis editio, si non characterum elegantiâ, et carthæ nitore, correctione tamen et usu ceteris præstet, atque adeò anteponenda sit. Hæc sunt, de quibus te, benigne lector, monitum volui.

ARGUMENTORUM PRINCIPALIUM

INDEX.

INDEX

CAPITUM ET SECTIONUM TOTIUS OPERIS.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

PARS TERTIA.

PARS QUARTA.

INDEX

EVANGELIORUM

DOMINICALIUM

In gratiam piorum divini verbi declamatorum facili ordine digestus, quo demonstratur, quodnam hujus Catechismi argumentum ad quam partem cujuslibet Evangelii referri et accommodari possit, ex quo conciones ornare et amplificare poterunt non solùm illi, verùm omnes, quibus ad sedandos hominum affectus, componendam vitam, animasque Christo venandas, plebem hortari et pascere famelicas oves datum est; quales sunt Parochi, quique animarum curam ex professo adepti sunt. Porrò nullum ferè erit Evangelium alicujus sollemnitatis, cui uberrimam dicendi copiam non suppeditet, vel more oratorio fusè et copiosè, vel scholastico breviter, profundè et acutè, ita ut sufficienter unicuique animum explere liceat.

Dominica prima Adventus.

Erunt signa in sole et luna &c. Lucæ 21. 25. Hoc Evangelium ad argumentum de judicio generali traducendum est. Quare hîc recurrat Parochus ad Articulum Symboli, *Inde venturus est judicare vivos et mortuos*, pag. 60. et seq. prout faciendum præcipitur. p. 7. vel secundùm aliarum Ecclesiarum ritum.

Ecce Rex tuus venit tibi &c. Matthæi 21. 5. Hîc opportunè tractabit Parochus ea, quæ de Incarnatione et causis Adventus Christi Domini nostri habentur art. 2. et 3. Symboli Apostolici, p. 23. 24. et 31. et seq.

Invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea; solvite &c. Divus Athanasius in sermone de verbis hujus Evangelii ostendit, ex hoc loco Apostolis, et eorum successoribus factam esse potestatem solvendi eos, qui instar asinorum, peccatorum pondere pressi, ad eos confugerent. Quare hîc populo exponet Parochus, quæ habentur de confessione, 214 et seq. et absolutione, pag. 222. et de potestate remittendi peccata in Ecclesia, pag. 86. et seq.

Dominica secunda.

Cum audisset Joannes in vinculis &c. Tu es, qui venturus es &c. Matthæi 11. 2. Ista Joannis interrogatio tàm sedula ostendit, quanto cum studio curare debeamus, ut de rebus fidei, et nos, et ii, qui nobis subsunt, ritè, et à catholicis Doctoribus instruamur. Vide, quæ huic argumento inserviunt, initio Catechismi usque ad primum Symboli articulum, p. 2. et seq.

Et Verbum caro factum est.

Hìc exponatur mysterium Incarnationis, prout habetur p. 31. et 32. *Gloriam quasi unigeniti à Patre.* Quomodò hic unigenitus sit etiam frater noster, vide p. 369.

Dominica Infraoctavam Nativitatis.

Tuam ipsius animam pertransibit gladius &c. Luc. 2. 35. Ex hac Simeonis prædictione ansam sumere poterit Parochus explicandi, cur Deus fideles jam baptizatos, quos filios habet charissimos, non eximat àb incommodis vitæ hujus; qua de re agitur p. 142 143. Et quo confugiendum tunc sit, de quo p. 376. et seq.

Non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus &c. De privata et publica oratione habes p. 387. Quomodò ad orationem, jejunium, et eleemosyna jungenda sint, p. 389. Et quomodò ista tria conducant ad satisfactionem peccatorum, p. 233. et seq.

In Circumcisione Domini.

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer &c. Luc. 2. 21. Quoniam circumcisioni successit Baptismus, hìc in genere dici poterit de vi et efficientia Sacramentorum novæ legis suprà antiquæ legis Sacramenta, ut habetur p. 114. 204.

Vocatum est nomen ejus Jesus &c. Quam convenienter hoc nomen inditum fuerit Christo Domino, et quare, vide p. 25. 26.

Observandum hìc etiam est, pueris nunc in Baptismo, ut olim in Circumcisione, nomen esse imponendum: cujus rei quænam sit ratio, et quale nomen puero imponi debeat, habes p. 151. Denique cùm impositio nominis sit una ex cærimoniis in Baptismo usitatis, hic de Baptismi cærimoniis et ritibus apta concio haberi poterit, ex p. 145. et seq.

In die Epiphaniæ.

Vidimus stellam ejus in Oriente &c. Matth. 2. 2. Quoniam non ineptè per hanc stellam philosophica de Deo scientia potest intelligi, sicut per responsum Sacerdotum fidei lumen; non malè hic adaptari poterunt, quæ de differentia sapientiæ christianæ à philosophica notitia habentur p. 12. 13.

Et procidentes adoraverunt eum. &c. Matth. 2. 11. Hìc de adoratione Dei, quæ *Latria* dicitur, et simul de veneratione Sanctorum, quæ *Dulia* nominatur. Vide in expositione Decalogi, p. 283. usque ad secundum præceptum. Hìc agi etiam potest de Eucharistiæ veneratione et adoratione. Nam si eumdem Christum, quem Magi adoraverunt, præsentem in Eucharistia agnoscimus et confitemur, ut disertis verbis probatur, cur non æquè (si pii esse volumus) ac Magi eum adoramus? p. 162.

Dominica Infraoctavam Epiphaniæ.

Secundum consuetudinem legis.... &c. Luc. 2. 27. De Observatione dierum festorum leg. p. 308. et seq.

Et erat subditus illis &c. De officio liberorum erga parentes, vide p. 309. et seq.

Dominica secunda post Epiph.

Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, &c. Joann. 2 1. De Sacramento Matrimonii, vide p. 259. et seq.

Cum autem creverit. Fidem augeri posse, traditur p. 386.

Iterum simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier &c. Hanc mulierem Ecclesiam interpretantur, quam in doctrina fidei aut morum (per fermentum designata) errare non posse, traditur p. 81.

Donec fermentatum est totum &c. Hic de communione Sanctorum, et meritorum participatione explicari possunt, quæ sunt p. 82. 83.

Dominica in Septuagesima.

Simile est Regnum cœlorum homini Patrifamilias. Matth. 20. 1. Hic Paterfamilias est Deus, qui cur pater dicatur, habes p. 390. 391.

Recperunt ipsi singulos denarios. Denarii nomine cœlestis beatitudo designatur, quam hic Paterfamilias alacriter et sincerè in vinea sua, id est, in cultura mandatorum divinorum laborantibus præstat. De hoc vitæ æternæ denario, lege, quæ diffussè traduntur p. 99. et seq. et 227. Hujus verò beatitudinis consequendæ certam viam ac rationem habes p. 411. et 104. et seq. *Item.* Exhòrtatio ad colendam hanc vineam mandatorum illustris habetur p. 276.

Singulos denarios &c. In cœlo tamen varietas est mercedis et gloriæ, pro ratione laboris et affectus, quo quis operatur, p. 96. 105.

Dominica in Sexagesima.

Exiit, qui seminat, seminare semen suum &c. Luc. 8. 5. Semen hoc in terram sparsum, est verbum Dei, exponente Domino, de quo vide p. 429. et quomodò sit audiendum, p. 2.

Venit Diabolus &c. De dæmonis conatu et impugnatione habes p. 443. et seq.

Et à sollicitudinibus et divitiis &c. Quantum divitiæ, et effrænes rerum temporalium cupiditates impediant hujus divini seminis fructum, habes p. 368. ubi hæc ipsa verba habentur.

Dominica in Quinquagesima.

Tradetur enim gentibus, et illudetur &c. Luc. 18. 32. Ut Christi milites ejus crucem, tamquam vexillum sui ducis contuentes, ad arma pœnitentiæ sumenda stimulentur, ideo hoc Evangelium ineunte quadragesimâ legitur, quod passionis dominicæ summam complectitur: quo loco non importunè Parochus exponet, quæ de passione Domini fusè traduntur p. 37. et seq. Vel si in aliud tempus commodius differre malit hoc argumentum, hodie alteram Evangelii partem pertractabit, ut sequitur:

Cæcus quidam sedebat secùs viam. Hic cæcus genus humanum denotat, de cujus post peccatum statu misero, vide 414.

Jesu fili David, miserere mei. Hic quomodo Deum aliter oremus, ac Sanctos, ex hac formula demonstrabis, ut habes p. 382. Porrò si angustiis aut tribulationibus premimur, aut re aliqua indigemus, ad Dominum cum hoc cæco nobis recurrendum est, precibusque sollicitandus Deus, ut nobis adsit. Vide de necessitate et utilitate orationis, p. 371. 372.

Quid tibi vis faciam? Hic causas, ob quas clementissimus Deus vult à nobis rogari, etiamsi sciat quibus rebus indigeamus, ex p. 374. proferes

Feria quarta Cinerum.

Cum jejunatis &c. Matth. 6. 16. Cùm quadragesimæ jejunium eo nomine sit institutum, ut totius anni peccata hac quasi sollemni multa redimeremus, hodie Parochus excitare fidelem populum debebit ad pœnitentiam amplectendam, de cujus necessitate scribitur p. 198. 199. et docere, quibus gradibus ad pœnitentiam liceat ascendere, p. 201. 202. et quibus operum generibus pro peccatis satisfacere possimus, p. 233. et seq.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Vide adversus eos, qui opes congerere undequaquè student, p. 345. et seq.

Thesaurizate vobis thesauros in cælo. Quoniam Parochi frequenter fidelem populum ad eleemosynas pauperibus eroga ndas excitare debent; hic hoc studiosè præstabunt ex his, quæ habentur p. 347. et seq.

Dominica prima Quadrages.

Ut tentaretur à Diabolo &c. Matthæi 4. 1. Cum sit tentatio vita hominis super terram, ut dicit Job c. 7. hic de tentatione agendum, de generibus tentationum, ad quid permittatur homines tentari, quibus armis tentationibus resistendum, et cetera hujusmodi, quæ habentur p. 444. et seq.

Non in solo pane vivit homo. De pane spirituali, de quo hic agit Christus Dominus, vide p. 429.

Angelis suis Deus mandavit de te, &c. De Angelorum custodia erga homines, p. 391.

Dominum Deum tuum adorabis. De adoratione Dei, quæ fide, et spe, et charitate perficitur, vide p. 295. et seq.

Dominica secunda Quadrages.

Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem : : : et ducit illos &c. Matth. 17. 1. Hic afferri possunt ea, quæ de loco et tempore, quo homines ad divina contemplanda aptiores sunt, habentur p. 206.

Bonum est nos hic esse. Hic tractari possunt ea, quæ de summa eorum dignitate, qui Deo obediunt, habentur p. 417. Vel de intimis hominum sanctorum gaudiis, p. 429. Poterunt etiam Parochi de duodecimo articulo hic habere sermonem, de quo p. 99.

Hic est filius meus dilectus &c. Hic de æterna filii generatione latissimus sese offert dicendi campus, de qua p. 27. et 28. Vel secundùm aliarum Ecclesiarum ritum.

Miserere mei, fili David. Matthæi, 15. 22. Hic typum habes perfectæ orationis, quantum spectat ad duas conditiones, quæ in oratione maximè desiderantur, fidem videlicet et perseverantiam, de quibus p. 386. et seq.

Filia mea malè à Dæmonio torquetur. &c. Hujus mulieris exemplo parentes monentur diligentem liberorum curam gerere, de qua p. 324.

Dimitte eam, quia clamat post nos &c. Si Apostoli in hac vita degentes adhuc pro se solliciti, pro Chananæa interpellant, et exaudiuntur; in cœlo multo magis audientur? inquit Div. Hieron. contra Vigilantium. Hic de intercessione Sanctorum, prout habetur p. 382. et 383.

Dominica tertia.

Erat Jesus ejiciens Dæmonium, et illud erat mutum &c. Luc. 11. 14. Dæmonis proprium est, eum, quem

possidet, reddere mutum, id est, à confessione peccati revocare. Sed tamen non est alia ratio ejiciendi Dæmonis, quam ut linguam solvas ad detegendum coram Sacerdote peccatum. Vide quæ de Confessione habentur p. 215. et seq.

Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Ecclesia est Christi regnum, ut habetur p. 401. id autem ut in seipsum non sit divisum, unum esse, necesse est; unde hic de unitate Ecclesiæ agendum est ex p. 76. 77. et seq.

Revertar in domum meam. De relabentium in peccati gravitate p 42. et 43. Et quid post confessionem agendum. p. 234.

Tunc assumit alios septem spiritus nequiores se. Hic locus p. 444. inducitur ad probandum, non unum tantùm Dæmonem, sed plures etiam interdùm hominem tentare: patet autem ex hoc loco, Dæmonem acriùs eos tentare, qui ab eo defecerunt, ut est p. 442.

Beatus venter qui te portavit. Glorificatione Beatæ Mariæ Virginis hoc Evangelium concluditur, de qua habes p. 32. 33.

Dominica quarta.

Unde ememus panes, ut manducent hi? &c. Joann. 6. 5. Hic apertè explicari poterit illa petitio Dominicæ orationis: *Panem nostrum quotidianum da nobis*, p. 422.

Notandum præterea, quòd panis iste vim etiam habebat sedandi sitim, ut tenent Doctores. Ita et panis Eucharistiæ laicis pro calice est. Lege de communione sub una specie p. 92.

Hoc autem dicebat tentans eum. Quomodò Deus hominem tentet, vide p. 447.

Distribuit discumbentibus. Christus non distribuit, sed dedit Apostolis, et illi distribuerunt turbæ. *Matthæi* 13. 17. Sic à mundi initio per Patriarchas et Prophetas, et postea per Apostolos, eorumque successores Deus verbum Dei et Sacramenta subministrat, ut habetur p. 117. Christus tamen est, qui hæc omnia præcipuè efficit, p. 117. et 194.

Hic est verè Propheta. De gratiarum actione, p. 381.

Dominica Passionis.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Joann. 8 46. Innocentia Christi in hodierno Evangelio convenienter profertur in medium, ut in promptu sit nobis causa Dominicæ Passionis, quam hodie repræsentare incipit Ecclesia, nimirum non propter illius delicta, sed nostra. De causis Passionis Christi, habes p. 41. 42. et seq.

Si veritatem dico vobis. Hic à mendacio cavere docemur, de quo multa p. 358.

Qui ex Deo est, verba Dei audit &c. De verbo Dei audiendo, p. 429.

Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus &c. Ex hoc loco Parochus ansam poterit arripere ad excitandos suos fideles ad injurias condonandas, qua de re multa habentur p. 330. 331. 332. et 460. et alibi.

Sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me. Christus sæpè, et à multis graviter inhonoratur; sed ab iis maximè, qui ejus verbum vel malè interpretando, vel ad vana convertendo polluunt, de quo p. 313.

Tulerunt ergo lapides, ut jacerent

in eum. Ex hoc loco perspici potest, et tempus et genus mortis à Christo delectum fuisse, qua de re p. 38.

Dominica in Ramis Palmarum.

Evangelium, ut in prima Dominica Adventus, de quo ibid. Ceterum, quoniam ad Eucharistiam percipiendam ex præcepto Ecclesiæ eo tempore omnes discretione præditi obligantur; ideo ex his Evangelii verbis: *Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus*, ad ejus sumptionem fideles hortari poterit Parochus ex his, quæ habentur p. 163. 164. et alibi passim. Et quoniam parentes ut plurimum negligentissimi sunt ad liberos suos ad Eucharistiæ perceptionem præsentandos; ideò eis maximè Parochus inculcabit, quæ de ætate, quâ pueri ad eam percipiendam tenentur, habentur p. 192.

In die sancto Parasceves.

Hoc die quoniam sollemnis de mysterio Passionis Domini nostri Jesu Christi concio haberi solet; ideò præter ea, quæ in expositione art. 4. Symboli habentur p. 37. et seq. hæc insuper hoc die tractari posse videntur: De singulari amore, quo Deus genus humanum prosecutus est, cùm illud morte Unigeniti Filii sui redimere voluerit, de quo p. 394. De primi parentis lapsu, et miseriis, quæ illum consecutæ sunt, de quibus p. 23. et 413. et seq. Quomodò ex Passione Christi omnis remissio peccatorum emanarit, de quo p. 436. et 88. et proinde omnia Sacramenta ex hac Christi passione virtutem acceperint, ut est p. 88. De Sacrificio Christi tam cruento, quàm incruento, ex p. 196. De satisfactione et merito Christi, de quo p. 197. Denique quomodò nulli unquam patuit, sed nec patere quidem potest aditus ad regnum cœlorum sine hac de redemptionis humanæ per Christum fide, ut est p. 24. idque esse summam et cardinem totius christianæ Religionis, scire Jesum Christum, et hunc crucifixum, ut habes p. 30.

Dominica Paschæ.

Surrexit, non est hic &c. Marc. ultim. De resurrectione Domini exponetur art. Symb. Apostolici: *Tertia die surrexit à mortuis*, p. 45. 46. et seq.

Feria secunda post Pasch.

Duo ex discipulis Jesu ibant ipsa die in castellum &c. Luc. 24. 13. Quoniam fieri vix potuit, ut Parochus omnia, quæ ad Resurrectionem Christi pertinent, pridiè explicuerit, ideò hoc die poterit ea, quæ prætermisit, ex eo loco repetere.

Oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam. Hic locus est proprius causas exponendi, ob quas necesse fuit Christum resurgere, quæ habentur p. 52. et exemplo Christi fideles hortandi, ut omni studio incumbant, ut cœlesti regno potiantur, quod habetur p. 411. et de commodis tribulationis, p. 456.

Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem. Hic locus proprius est ad probandum, utramque Eucharistiæ speciem laicis necessariò non exhibendam, de quo multa p. 192.

Feria tertia post Pascha.

Stetit Jesus in medio discipulorum suorum. Luc. 24. 36. Hîc de quatuor dotibus corporis gloriosi agi potest, ut habetur p. 96.

Pax vobis. Quoniam regnum Dei, teste Apostolo, pax est et gaudium in Spiritu Sancto, hîc quale sit regnum Christi in pios, tractari potest, ut habetur p. 408.

Prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum. Quomodò pœnitentiæ prædicatio à Christo Apostolis injuncta sit, ex hoc ipso loco probatur p. 83. Unde potest tùm ex expositione Articuli de remissione peccatorum, quàm ex his, quæ de Sacramento Pœnitentiæ hîc habentur, longissiman habere concionem.

Dominica prima post Pascha.

Cùm serò esset die illo, una sabbatorum. Joann. 20. 19. Christi resurrectionis exemplar quàm maximè stabiliri necesse fuit, ut pariter nostra stabiliretur: quibus autem tùm scripturis, tùm rationibus nostra stabiliatur resurrectio; vide p. 90. et seq. Una sabbatorum autem quid sit, vide p. 308.

Quorum remiseritis peccata &c. Joann. 20. 23. De potestate clavium Sacerdotibus concessa, p. 89. et seq. et 217. et seq.

Infer digitum tuum hic.... &c. Qualia futura sunt corpora post resurrectionem, et cur Christus et Martyres cicatrices retinebunt, habes p. 95. et seq.

Dominica secunda post Pascha.

Ego sum Pastor &c. Joann. 10. 11. Pastorum nomine comprehenduntur non tantùm Episcopi, et animarum Rectores, sed etiam Reges, Magistratus, parentes et magistri. Quid verò Pastores ejusmodi ovibus debeant, et quid vicissim oves Pastoribus, habes p. 318. et seq.

Mercenarius autem, et qui non est Pastor. Quis sit iste mercenarius, et non Pastor, vide p. 244.

Et fiet unum ovile, et unus Pastor. Hîc de unitate Ecclesiæ, de qua p. 76. 77. 78. unoque universali Ecclesiæ Pastore D. Petro, et D. Petri successore Romano Pontifice, de quo p. 76. 77. 78. 255. et 256.

Dominica tertia post Pascha.

Modicum, et non videbitis me &c. Joann. 16. 16. Efficax consolationis genus, dum temporarius mœror pro Christo susceptus, æternis gaudiis compensatur. Vide quæ de vita æterna habentur p. 99. et seq.

Vos verò contristabimini.... Quare perversi minùs, pii verò acriùs à dæmonibus infestentur, et proinde illi gaudeant, isti verò tristentur, vide p. 444.

Tristitia vestra vertetur in gaudium &c. Spe futurorum bonorum quomodò alacri et constanti animo adversa omnia tolerare debemus, vide p. 100. et cur Deus sinat affligi bonos, p. 446.

Dominica quarta.

Si non abiero, Paraclitus non veniet &c. Joann. 16. 7. De Spiritu Sancto, deque admirandis ejus effectibus et donis, habes p. 66. et seq.

Arguet mundum de peccato &c. Spiritus Sancti proprium munus est, corda ad compunctionem movere, et peccantem intrinsecùs ar-

Dominica tertia post Pentecosten.

Dominica quarta post Pentecosten.

Dominica quinta post Pentecosten.

comitata, ut Deo placeat, et ab eo exaudiatur, vide p. 389. et seq.

Deus propitius esto mihi peccatori. Hoc veri pœnitentis exemplum inter alia proponitur p. 440. Quare tùm istius, tùm aliorum exemplo, qui habentur ibid. et 210. ad veram pœnitentiam Parochi fideles excitabunt. Est præterea exemplum eorum, qui cùm peccatores sint, Deum orant, et exaudiuntur p. 377. Denique quantâ humilitate ad Deum precaturi accedere debeamus, demonstratur p. 383.

Qui se exaltat, humiliabitur. Christi humilitatis exemplum maximum pondus habet ad nostram superbiam deprimendam, p. 36.

Dominica undecima.

Et deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Marc. 7. 32. Istorum exemplo, qui Christo pro muto et surdo ad eum adducto, ut sanaretur, interpellant, monemur pro aliis orare. Quomodò verò id faciendum, et pro quibus orandum, habes p. 379.

Misit digitos suos in auriculas ejus. Christi exemplo pueris in Baptismo aures, oculi, pectus, humeri, signo crucis rectè insigniuntur. Vide de his et de aliis Baptismi cærimoniis, et earum significatione, p. 147. et seq.

Suspiciens in cœlum, ingemuit &c. Cùm Deus sit ubique, cur potiùs in cœlum, quàm aliò oculos convertamus; et cùr in cœlis esse dicatur p. 399. Præterea, quoniam sacræ litteræ nos surdos, et cæcos, et omnibus membris captos sæpè appellant, ut habetur pag. 452. hic de malis, quæ peccatum invehit, ut ibid. habetur, Parochus disserere commodè poterit.

Dominica duodecima.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. Luc. 10. 27. In hanc sententiam populo proponantur, quæ habentur initio explicationis Decalogi, p. 282. usque ad secundum præceptum, vel quia hoc Evangelium concurrit cum Dominica decimaseptima, posteriorem hujus Evangelii partem, priori prætermissâ, exponet.

Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Hierico &c. Hominis hujus ita miserabiliter à latronibus vulnerati nomine, Doctores intelligunt humanam naturam post Adæ lapsum; quæ, quot, qualia et quanta vulnera acceperit, habes p. 407. seq. et alibi frequenter.

Samaritanus autem::: infundens oleum &c. Hic de Sacramentis agat Parochus, quæ à nostro Samaritano, id est, à Christo instituta sunt, tamquam remedia contra vulnera humanæ naturæ per Adæ lapsum inflicta, ut habetur p. 112.

Curam illius habe. Nota, genus humanum, et Ecclesiam uni homini à Christo commissam, qua de re vide p. 76. 77. et seq.

Quis horum trium tibi videtur fuisse proximus? Ex hoc loco, quis sit proximus, explicatur p. 352.

Dominica decimatertia.

Jesu præceptor, miserere nobis. Luc. 17. 13. De nomine Jesu vide p. 25.

Ite, ostendite vos Sacerdotibus &c. Vide, quæ in hanc sententiam dicta sunt Dominica secunda post Epiphaniam: vide præterea p. 217. ubi nominatim hic locus adducitur. Quomodò item beneficio contritionis peccata remittantur, ex hoc loco probatur

CATECHISMI

EX DECRETO

CONCILII TRIDENTINI

AD PAROCHOS

PRÆFATIO,

In qua de Pastorum in Ecclesia necessitate, auctoritate, officio et præcipuis Doctrinæ christianæ capitibus agitur.

SECTIO PRIMA.

Homo non potest, suis relictus viribus, veram sapientiam et obtinendæ beatitudinis certas rationes consequi.

Ea est humanæ mentis et intelligentiæ ratio, ut, quum alia multa, quæ ad divinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se, magno adhibito labore et diligentia, investigaverit ac cognoverit; maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cujus rei in primis causa homo conditus, atque ad imaginem et similitudinem Dei creatus est, *a* naturæ lumine illustrata cognoscere, aut cernere nunquam potuerit. *b Invisibilia quidem Dei* (ut docet Apostolus) *à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas*: verùm *c* mys-

Theologi in 1. Sentent. distint. 26. id ostendunt. Consulatur 6. Sect. primi art. Symbol. et 3. Sect. cap. 12. de Oratione Dominica.

Psalm. 118. 105. Lucerna pedibus meis. Baruch. 3. 31.

Non est, qui possit &c. 2. Timoth. 3. 16. et 17. Omnis scriptura...

a Genes. 1. 26.

b Rom. 1. 20. Dam. lib. 2. cap. 30.

c Colos. 2. 3.

terium illud, quod absconditum est à sæculis et generationibus, ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestatum fuisset sanctis, quibus voluit Deus fidei munere notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam aspirare licuisset.

Dei gratia, fideique munere homo veram sapientiam consequitur. S. Th. 2. 2. q. 174. art. 6. in corp.

2. *Unde tam præclarum fidei munus concipiatur.*

Quum autem *a* fides ex auditu concipiatur, perspicuum est, quàm necessaria semper fuerit, ad æternam salutem consequendam doctoris legitimi fidelis opera ac ministerium: siquidem dictum est: *b Quomodò audient sine prædicante? quomodò verò prædicabunt, nisi mittantur?* Et quidem ab ipsius mundi origine clementissimus ac benignissimus Deus suis nunquam defuit; sed *c* multifariè multisque modis loquutus est Patribus in Prophetis, eisque pro temporum conditione ad cœlestem beatitudinem certum ac directum iter monstravit.

a Rom. 10. 17. Damas. lib. 4. de Orth. fid. cap. 11.

b Rom. 10. 14. 15.

c Heb. 1. 2.
Deus ministerio docentium fidem animis hominum instillat. D. Thom. 2. 2. q. 6. art. 1. Hoc luculenter docet D. Aug. in libris de Doctr. Christiana.

3. *Christus in hunc mundum venit ad docendum fidem, quam postea Apostoli et successores eorum propagarunt.*

Sed, quoniam prædixerat daturum se doctorem justitiæ *d* in lucem gentium, ut *e* esset salus ejus usque ad extremum terræ, *f* novissimè loquutus est nobis in Filio, quem etiam voce è cœlo delapsa à magnifica gloria, jussit *g* ut omnes audirent, ejusque præceptis obtemperarent. Deinde verò Filius alios *h* dedit Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores et Doctores, qui verbum vitæ annunciarent, *i* ne circumferremur, tamquam parvuli, fluctuantes omni vento doctrinæ; sed firmo fidei fundamento adhærentes, *k* coædificaremur in habitaculum Dei, in Spiritu Sancto.

d Isai 49. 6.
e Psalm. 40.
Joel 7. 23.
f Hebr. 1. 2.
g 2. Pet. 1. 17.
h Ad Ephes. 4. 11.
Apost. et Discip. quorum legitimi successores sunt Ecclesiarum Pastores, hi sunt.
Videat. princip. Sess. 5. Conc. Trident.
i Ephes. 4. 14.
k Ephes. 2. 22.

4. *Quomodò verba Pastorum Ecclesiæ sint recipienda.*

Ac, ne quis *l* verbum auditus Dei ab Ecclesiæ ministris tamquam verbum hominum, sed, sicut verè est, verbum Christi acciperet, ille ipse Salvator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret: *m Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*: quod quidem non de iis tantum quibus cum sermo habebatur, intelligi voluit; verùm de omnibus etiam, qui legitima successione docendi munus obirent, *n* quibus se omnibus diebus usque ad consummationem sæculi affuturum esse pollicitus est.

l 1. Thesal. 2. 13.

m Luc. 10. 16.
Quanta sit auctoritas Evangelizantium.
Conc. Trid. Sess. 23. c. 4. in Decr. de Sacr. Ord.

n Matth. 28. 20.

5. *Veritate jam manifestata, hodie etiam necessarium est, Pastores verbum Dei prædicare.*

At verò, quum hæc divini Verbi prædicatio nunquam intermitti in Ecclesia debeat, tùm certè hoc tempore majori studio et pietate elaborandum est, ut sana et incor-

Verbi Dei perpetua esse debet in Ecclesia prædicatio.

rupta doctrina, tamquam pabulo vitæ, fideles nutriantur et confirmentur. *a* Exierunt enim falsi Prophetæ in mundum, de quibus dixit Dominus: *b Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant*: ut *c* variis doctrinis, et peregrinis christianorum animos depravarent. Qua in re illorum impietas omnibus Satanæ artibus instructa, tam longè progressa est, ut nullis ferè certis finibus contineri posse videatur. Ac, nisi Salvatoris nostri præclara illa promissione niteremur, qui se adeò stabile Ecclesiæ suæ fundamentum posuisse afirmavit, *d* ut portæ inferi adversùs eam prævalere nunquam possint; maximè verendum esset, ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata et oppugnata, concideret. Nam, ut omittamus nobilissimas provincias, quæ olim veram et catholicam religionem, quam à majoribus acceperant, piè et sanctè retinebant, nunc autem derelinquentes viam rectam, erraverunt, atque in eo se maximè pietatem colere palàm profitentur, quod à patrum suorum doctrina quàm longissimè recesserunt; nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus christianæ reipublicæ angulus inveniri potest, quo hæc pestis occultè irrepere non tentarit.

a 1. Joann. 4. 1. Infra de Sacramento Ordin. Sect. 3. 4.
b Jerem. 23. 1.
c Hebr. 13. 9.
d Matth. 16. 18.

Hæresis quàm latè serpserit.

6. *Catechismis potissimum hæretici christianoru manimos depravare studuerunt.*

Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, quum fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloquerentur, et in eorum aures venenatas voces infunderent, idem alia ratione aggressi, multo faciliùs ac latiùs impietatis errores disseminarunt. Nam præter illa ingentia volumina, quibus catholicam fidem evertere conati sunt (à quibus tamen cavere, quum apertam hæresim continerent, non magni fortassè laboris ac diligentiæ fuit) infinitos etiam libellos conscripserunt, qui quum pietatis speciem præseferrent, incredibile est quàm facilè incautos simplicium animos deceperint.

Quo astu hæretici sint usi ad impia sua dogmata infundenda.

Catechismorum apud hæreticos pernicies.

7. *Pestilentibus Pseudoprophetarum vocibus et scriptis occurrendum sancta Synodus rectè statuit.*

Quamobrem Patres Œcumenicæ Tridentinæ Synodi, quum tanto et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maximè cuperent, non satis esse putarunt, graviora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere: sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam, et rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi Pastoris et Doctoris munus obeundum esset.

Trid. Synod. Sess. ultim. sub fin. Duplex antidotum pestis grassantis.

Primum.

Secundum.

8. *Necesse fuit etiam OEcumenici Concilii studio, Summique Pontificis auctoritate, post tot Doctrinæ christianæ conscriptas institutiones, novum Catechismum Pastoribus proponere.*

Editionis hujus Catechismi ratio. Vide secundam sectionem cap. 1. de Symbol. Apost.

Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magna pietatis et doctrinæ laude versati sunt; sed tamen Patribus visum est maximè referre, si liber sanctæ Synodi auctoritate ederetur, ex quo Parochi, vel omnes alii, quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere atque depromere ad fidelium ædificationem (1) possint: ut quemadmodum *a* unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendæ fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi communis regula atque præscriptio.

a Ephes. 4. 5.

9. *Non sunt exactè universa nostræ religionis dogmata hic discussa.*

Comparatio hujus Catechismi cum aliis catholicorum Catechismis.

Pastoribus præcipuè servit hæc instructio, et per eorum ministerium omnibus christianis.

Multa, quæ ad Pastoris officium pertinent, tractantur ferè posteriori parte cujusque Sess. 5. c. 2. Concil Trid. ubi agitur de Reformatione.

Ergo, quum multa sint, quæ ad hanc rationem pertinere videantur, nemo existimet illud sanctæ Synodo propositum fuisse, ut omnia christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur; (quod ab iis fieri solet, qui se profitentur universæ religionis institutionem et doctrinam tradere: id enim et infiniti penè operis fuisset, et instituto minùs convenire perspicuum est) sed, quoniam Parochos, Sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitionem instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maximè propriæ sunt, et ad fidelium captum accommodatæ, ea tantùm in medium afferri voluit, quæ hac in re pium Pastorum studium, si in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adjuvare possent. Quæ quum ita sint, antequam ad ea sigillatim tractanda accedamus, quibus hujus doctrinæ summa continetur; institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ Pastores considerare, sibique ante oculos proponere in primis debent, ut sciant quonàm veluti ad finem, omnia eorum consilia, labores et studia referenda sint, quove pacto, id, quod volunt, faciliùs consequi et efficere possint.

10. *Quum Pastores animarum hic instituendi suscipiantur, quid illis potissimum, ut rite suo fungantur munere, sit considerandum.*

Pastores omnem suam doctrinam eò debent primùm referre, ut omnes intelligant, quantum beneficium Deus generi humano per Christum præstiterit, quod est primum.

Illud igitur primum videtur esse, ut semper meminerint, omnem christiani hominis scientiam hoc capite com-

(1) *Possint*: in Edit. Patav. *possunt*, et fortassè meliùs.

prehendi, vel potius quemadmodum Salvator noster ait: *a Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum; et quem misisti, Jesum Christum.* Quamobrem in eo præcipuè Ecclesiastici Doctoris opera versabitur, ut fideles scire ex animo cupiant *b* Jesum Christum, et hunc crucifixum: sibique certò persuadeant, atque intima cordis pietate et religione credant, *c* aliud nomen non esse datum hominibus sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri: *d* siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris. At verò *e* quia in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus; proximum est, et cum eo quod diximus, maximè conjunctum, ut simul etiam ostendat, vitam à fidelibus non in otio et desidia degendam esse, verùm oportere, ut, *f* quemadmodum ipse ambulavit, ita et nos ambulemus, *g* sectemurque omni studio justitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem: dedit enim *h* semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, quæ Apostolus Pastoribus præcipit, ut loquantur et exhortentur. Quum autem Dominus ac Salvator noster non solùm dixerit, sed etiam exemplo suo demonstraverit, *i* Legem et Prophetas ex dilectione pendere; Apostolus deinde confirmarit, *k* charitatem esse finem præcepti, ac *l* legis plenitudinem: dubitare nemo potest, hoc tamquam præcipuum munus, omni diligentia curandum esse, ut fidelis populus ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus, ad summum illud et perfectissimum bonum rapiatur; cui adhærere, solidam et veram felicitatem esse is planè sentiet, qui illud Prophetæ dicere poterit: *m Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram?* Hæc nimirum est via illa excellentior, quam idem *n* Apostolus demonstravit, quum omnem doctrinæ et institutionis suæ rationem ad charitatem, quæ nunquam excidit, dirigeret. Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri commendari debet, ut quivis perspiciat, omnia perfectæ christianæ virtutis opera non aliundè, quàm à dilectione ortum habere, neque ad aliud finem, quàm ad dilectionem referenda esse.

a Joann. 17. 3.

b 1. Cor. 22.

c Actor. 4. 12.

d 1. Joann. 2. 2.

e 2. Joann. 2. 3.

Secundum, quod Pastores docendo debent respicere, sunt mandata Christi, ad quæ subditi sunt excitandi.

f 1. Joann. 2. 6.

g 2. Timoth. 2. 22.

Opera esse fidei adjungenda, nec quemquam in hac sola sibi debere blandiri, clarè ostenditur, c. 11. Sess. 6. Concil. Trid. et can. 20. ejusdem.

h Ad Tit. 2. 14.

Paullus præcipit Pastoribus, ut fideles excitent ad pietatis, et charitatis opera, quod est tertium.

i Matth. 22. 40.

k 1. Timoth. 1. 5.

l Rom. 13. 10.

Solida felicitas hominis est Deo integrè per amorem adhærere.

m Psalm. 72. 25.

n 1. Cor. 13. 8.

Omnis doctrina catholico Doctori ad charitatem dirigenda est. Declaratur quomodò plenitudo legis sit dilectio.

Virtus nulla perfecta sine charitate.

11. *Non satis est Pastores ad duos illos fines inter docendum respicere; sed se ad captum cujusque debent accommodare.*

Pastori auditorum circunstantiæ considerandæ, et inter docendum ad captum cujusque respiciendum.

Quum autem in omni re tradenda plurimum intersit, utrum hoc, an illo modo aliquid doceas; tum verò hoc

in christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, conditio; ut, qui docendi munus exercet, omnia omnibus *a* efficiatur, ut et omnes Christo lucrifaciat, et *b* seipsum fidelem ministrum et dispensatorem probare possit, ac, *c* veluti servus bonus et fidelis, dignus sit, qui super multa constituatur à Domino. Neque verò unius tantùm generis homines fidei suæ commissos esse arbitretur, ut præscripta quadam et certa docendi formula, erudire, atque ad veram pietatem instituere æquè omnes fideles possit; sed, quum *d* alii, veluti modo geniti infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli verò quodammodò confirmata sint ætate; necesse est diligenter considerare, quibus *e* lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbere, quæ spiritum augeant, *f* donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Id verò Apostolus in se ipso omnibus observandum (1) indicavit, quum *g* dixit, se græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitorem esse; ut videlicet intelligerent, qui ad hoc ministerium vocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis, ac vitæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum, atque intelligentiam accommodari oportere; ut, quum eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur, ut *h* qui panem petant, et non sit qui frangat eis. Neque verò cujusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præceptis instrui, quæ leviores et humiliores videntur; nec sine molestia ab iis potissimùm tractari solent, quorum animus in sublimium rerum contemplatione versatur ac conquiescit. Nam, si ipsa æterni Patris Sapientia in terras descendit, ut in carnis nostræ humilitate cœlestis vitæ præcepta nobis traderet; quem non compellat charitas Christi, *i* ut parvulus fiat in medio fratrum suorum, et tamquam nutrix fovens filios suos, ita cupidè proximorum salutem desideret, ut, quod de se ipso Apostolus testatur, *k* eis velit non solùm Evangelium Dei, sed etiam animam tradere?

a 1. Cor. 9. 19.
b 1. Cor. 4. 2. 1.
c Matth. 25. 25.
d 1. Petri 2. 2.
e 1. Cor. 3. 2. Hebr. 5. 12.
f Ephes. 4. 13.

Paullus veri Pastoris exemplar.
g Rom. 1. 14.

h Thren. 4. 4.

Non esse hoc exercitium ob rerum levitatem contemnendum.

Ab exemplo Christi.

i 1. Thessal. 2. 7.

k Ibidem 2. 8.

(1) *Indicavit*: perperam in Edit. Rom. *judicavit*; et Ven. 1574.

12. *Quum Deus visibilem sui præsentiam nobis subduxerit, Pastores ejus verbum haurient ex Scriptura et Traditionibus.*

Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit, Verbo Dei continetur, quod in Scripturam, Traditionesque distributum est. Itaque in harum rerum meditatione Pastores dies noctesque versabuntur, memores illius D. Paulli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam omnes, quicumque animarum curæ præpositi sunt, ad se pertinere existimabunt. Est autem hæc admonitio in hunc modum: *a Attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ. Est enim* b *omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* Sed quoniam, quæ divinitus tradita fuerunt, multa sunt et varia, ut nec ita facilè aut animo comprehendi, aut etiam mente comprehensa, memoriâ teneri possint, ut, quum se obtulerit docendi occasio, eorum parata sit et prompta explicatio; sapientissimè majores nostri totam hanc vim et rationem salutaris doctrinæ in quatuor hæc capita redactam distribuerunt; Apostolorum Symbolum, Sacramenta, Decalogum, Dominicam Orationem. Nam omnia, quæ christianæ fidei disciplina tenenda sunt, sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem et gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectent, sive ad bonorum præmia, et malorum pœnas pertineant, Symboli doctrina continentur. Quæ autem signa sunt, et tamquam instrumenta ad divinam gratiam consequendam, hæc septem Sacramentorum doctrina complectitur. Jam verò quæ ad leges referuntur, *c* quarum finis est Charitas, Decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, id Dominica precatione comprehenditur. Quare sequitur, ut, explanatis quatuor his, quasi communibus sacræ Scripturæ locis, nihil ferè ad eorum intelligentiam, quæ christiano homini dicenda sunt, desiderari possit.

Doctrina fidei catholicæ Scriptura et Traditionibus continetur.

a 1. Timoth. 4. 13.

b 2. Timoth. 3. 16. 17.

De verbo Dei scripto, et non scripto exstat peculiare decretum. Sess. 4. Conc. Trident.

Traditionum Ecclesiæ varietas.

Traditiones in quatuor capita distributæ.

Primum.

Secundum.

Tertium.

c 1. Timoth. 1. 5.

Quartum.

Traditionum quatuor capita sunt velut communes Scripturæ loci, ad quorum aliquod omnis labor docentis respicere debet.

13. *Qua methodo Parochi explicationem Evangelii cum Catechismi explicatione conjungent.*

Itaque visum est monere Parochos, ut quoties usuvenerit, ut aliquem interpretentur Evangelii, vel quemvis alium divinæ Scripturæ locum, intelligant ejus loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quatuor illorum capitum, quæ diximus, quò, tamquam ad ejus doctrinæ fontem, quod explicandum sit, confugient. Exempli causa: si explanandum sit illud Evan-

Vide indicem novum, Evang. Domin. huic operi adjunctum.

a Lucæ 21. 25.

Pastores Ecclesiarum debere suas conciones juxta hujus Catechismi doctrinam instituere, statuitur cap. 7. Decr. de Reform. Sess. 24. Conc. Trid.

gelium primæ Dominicæ Adventus: *a Erunt signa in sole, et luna &c.* quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo Symboli articulo: *Venturus est judicare vivos et mortuos*: quibus inde assumptis, Pastor unâ eâdemque operâ fidelem populum et Symbolum et Evangelium docebit. Quare in omni docendi et interpretandi munere hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quæ referri universam divinæ Scripturæ vim atque doctrinam diximus. Docendi autem ordinem adhibebit, qui et personis et tempori accommodatus videbitur: nos Patrum auctoritatem sequuti, qui (1) in initiandis Christo Domino, et in ejus disciplina instituendis hominibus, à fidei doctrina initium fecerunt, operæ prætium duximus, quæ ad fidem pertinent, priùs explicare.

(1) *In initiandis*: In Edit. Rom. et Paris. deest præpos. *in.*

CATECHISMI
AD PAROCHOS
PARS PRIMA.
DE FIDE ET SYMBOLO FIDEI.
CAPUT I.

1. *Quid sit Fides hoc loco, et quæ ejus ad salutem necessitas.*

Sed quoniam in divinis litteris multiplex est Fidei significatio, nos hîc de ea loquimur, cujus vi omninò assentimur iis, quæ tradita sunt divinitùs. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo jure dubitabit, præsertim, quum scriptum sit: *a Sine fide impossibile est placere Deo.* Quum enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit, quàm ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat ipsius à Deo cognitionem accipere. Hæc verò cognitio nihil aliud est nisi fides: cujus virtus efficit, ut id ratum habeamus, quod à Deo traditum esse sanctissimæ Matris Ecclesiæ auctoritas comprobarit. Nulla enim fidelibus potest accidere dubitatio in iis, quorum Deus auctor est, *b* qui est ipsa veritas. Ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit, et illam, quam humanæ historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem quamquam latè pateat, et magnitudine ac dignitate differat, (est enim sic in sacris litteris: *c Modicæ fidei, quare dubitasti?* et, *d Magna est fides tua*: et, *e Adauge nobis fidem*: Item, *f Fides sine operibus mortua est*: et, *g Fides, quæ per charitatem operatur*) tamen est idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis, et ratio convenit. Quam verò fructuosa sit, et quantam ex ea utilitatem capiamus, in articulorum explicatione dicetur.

A Fidei doctrina incipiendum.
De fide et Symbolo fidei pars prima.

a Hebr. 11. 6.
Quàm sit fides ad justificationem et salutem consequendam necessaria, repetatur ex Sess. 5. Conc. Trid. Decr. de Justificatione, præsertim cap. 6. 7. et 8.

b Job 14. 6.
Fides catholica, etsi una sit, tamen ex personarum qualitate diversos habet gradus.

c Matth. 14. 31.
d Matth. 15. 28.
e Luc. 17. 5.
f Galat. 5. 6.
g Jacob. 2. 20. 26.

2. *Quando et qua de causa hæc duodecim fidei capita ab Apostolis sint tradita.*

Quæ igitur primùm christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces, doctoresque sancti Apostoli, divino Spiritu afflati, duodecim Symboli articulis distinxerunt. Nam quum mandatum à Domino accepissent, *a* ut pro ipso legatione fungentes, in universum mundum proficiscerentur, *b* atque omni creaturæ Evangelium prædicarent; christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet *c* id ipsum omnes sentirent ac dicerent; neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocassent, sed essent perfecti in eodem sensu, et in eadem * sententia.

a Matth. 28. 20.
b Marci 16. 15.
c 1. Cor. 1. 10.

* Quamvis vulgata editio habeat scientia; Greca tamen et Syriaca, et manuscripta exemplaria habent sententia.

3. *Symbolum unde sit dictum.*

Hanc autem christianæ fidei et spei professionem à se compositam, Apostoli Symbolum appellarunt: sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est; sive quia eâ veluti notâ et tesserâ quadam uterentur, qua desertos *d* et subintroductos falsos fratres, qui Evangelium adulterabant, ab iis, qui verè Christi militiæ Sacramento se obligarent, facilè possent internoscere.

d Galat. 2. 4.

4. *Quæ Symboli hujus sit necessitas, et quot in partes dividatur.*

Christiano præcipuè credendum est, quod Deus sit Unus et Trinus.
Symboli Apostolorum tres partes, tribus Personis divinis sunt accommodatæ.

Quum multa in christiana religione fidelibus proponantur, quorum sigillatim, vel universè certam et firmam fidem habere oportet; tum verò illud primò ac necessariò omnibus credendum est, quod (veluti veritatis fundamentum ac summam) de divinæ essentiæ unitate, et trium Personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipua quadam ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Hujus mysterii doctrinam breviter in Symbolo Apostolorum comprehensam esse Parochus docebit. Nam, ut majores nostri, qui in hoc argumento piè et accuratè versati sunt, observaverunt, in tres potissimùm partes ita distributum videtur, ut in una, divinæ naturæ prima Persona, et mirum creationis opus describatur; in altera, secunda Persona, et humanæ redemptionis mysterium; in tertia, tertia item Persona, caput et fons sanctitatis nostræ, variis et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quadam à Patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus. Ut enim corporis membra articulis distinguuntur; ita etiam in hac fidei confessione, quidquid distinctè et separatim ab alio nobis credendum est, rectè et appositè articulum dicimus.

Prima.
Secunda.
Tertia.

Singulæ Symboli sententiæ, quæ sunt veluti fidei Apostolicæ decretum, cur articuli vocati.
Quid articulus.

DE PRIMO SYMBOLI ARTICULO.

CAPUT II.

Credo in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cœli et terræ.

1. *Explicatur breviter primus articulus.*

His verbis ea sententia subjecta est: Certò credo, et sine ulla dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet Trinitatis Personam, *a* qui sua omnipotenti virtute cœlum ipsum, et terram, et omnia, quæ cœli et terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur ac regit: neque solùm eum corde credo et ore confiteor, verùm summo studio ac pietate ad illum veluti summum et perfectissimum bonum contendo. Hæc igitur sit brevis quædam primi hujus articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis ferè verbis latent, ea nunc diligentiùs Parocho perpendenda sunt, ut, quantum Dominus permiserit, ad ejus majestatis gloriam contemplandam cum timore et tremore fidelis populus accedat.

Primi articuli brevis explicatio, quæ postea minutim examinatur.

a Genes. 1. 1. et seq. Esther. 13. 10. Psalm. 32. 6. Act. 14. 14. et 17. 24.

Singula Symboli verba diligenter exponenda.

2. *Credendi verbum quid significet.*

Igitur *Credendi* vox hoc loco *putare*, *existimare*, *opinari* non significat: sed ut docent sacræ litteræ, certissimæ assensionis vim habet, qua mens Deo sua mysteria aperienti, firmè constanterque assentitur. Quamobrem is credit, (quod ad hujus loci explicationem attinet) cui aliquid sine ulla hæsitatione certum et persuasum est. Neque verò existimare quisquam debet, fidei notitiam minùs certam esse, quòd ea non cernantur, quæ nobis credenda fides proponit: etenim divinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit. Deus enim, *b* qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, *c* ut non sit nobis opertum Evangelium, sicut iis qui pereunt.

Verbi hujus, Credo, in materia fidei Evangelicæ acceptio et professio.

Conferantur hæc cum sect. 1. superioris capitis.

Fidei notitiam, propter infallibilem, quæ à Deo mentibus infunditur, veritatem, esse certam.

b 2. Cor. 4. 6.

c Ibidem 3.

3. *Quæ in Symbolo proponuntur, non curiosè scrutanda, sed simpliciter asserenda sunt.*

Jam verò ex iis, quæ dicta sunt, consequitur, eum,

Curiosus veritatis indagator, est medicæ fidei.

qui cœlesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim, quum jussit nos credere, non divina judicia scrutanda, eorumque rationem et causam perquirendam nobis proposuit; sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit, ut animus in æternæ veritatis notitia conquiescat. At profectò quum Apostolus testetur: *a Deus verax est*, b *omnis autem homo mendax*, si arrogantis et impudentis hominis est, gravi ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præterea urgere, ut, quod dixerit, rationibus, aut testibus probetur; cujus temeritatis, atque adeo stultitiæ fuerit, Dei voces audientem, cœlestis, ac salutaris doctrinæ rationes requirere? Fides itaque, seclusa omni non solùm ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est.

a Rom. 3. 4.
b Psalm. 115. 11.
A minori ad majus.

Fides non fert ambiguitatem, nec demonstrationem requirit.

4. *Non sufficit ad salutem credere, sed etiam fidem profiteri necessarium est.*

Fidei actus interior et exterior.

Verùm illud præterea doceat Parochus, eum, qui dicit *Credo*, præterquam quòd intimum mentis suæ assensum declarat, (qui interior fidei actus est) debere id, quod animo inclusum habet, aperta fidei professione præseferre, summaque alacritate palàm fateri ac prædicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit: *c Credidi, propter quod loquutus sum*: imitari Apostolos, qui ad principes populi responderunt: *d Non possumus, quæ vidimus, et audivimus non loqui*: divi Paulli præclara illa voce excitari: *e Non erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* Item, quo maximè hujus sententiæ veritas confirmatur: *f Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

Actus fidei interior voce declarandus.

c Psalm. 115. 10.

d Actor. 4. 20.

e Rom. 5. 16.

f Rom. 10. 10.

5. *Fidei christianæ excellentia.*

In Deum. Hinc jam christianæ sapientiæ dignitatem et præstantiam, ex eaque, quantum divinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ maximeque expetendæ cognitionem, quasi fidei gradibus, ascendere.

Christianæ sapientiæ, quæ fide, spe, et charitate perficitur, dignitas.

6. *Quantum differat christiana de Deo sapientia à philosophica rerum divinarum notitia.*

Profuerit hæc conferre cum iis, quæ de cœlesti et perfectiori Dei cognitione, sect. 6. art. 12. explicantur.

In hoc enim multum inter se differunt christiana philosophia et hujus sæculi sapientia: quòd hæc quidem naturalis tantùm luminis ductu ab effectibus, et ab iis, quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, non nisi post longos labores, vix tandem *g* invisibilia Dei contemplatur, primamque omnium rerum causam et auctorem agnoscit, atque intelligit: contrà verò illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cœlum nullo labore penetrare possit, atque divino splendore collustrata, pri-

g Rom. 1. 20.
Obscuram quamdam Dei cognitionem Philosophia vix præstat.
Christiana sapientia ad certam Dei notitiam adducit.
Fidei summa Symbolo comprehensa.

mùm quidem æternum ipsum luminis fontem, deindè, quæ infra ipsum posita sunt, intueri: *a* ut nos vocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud Apostolorum Principem, cum summa animi jucunditate experiamur, *b* et credentes exultemus lætitia inenarrabili. Rectè igitur fideles primò se in Deum credere profitentur, cujus majestatem, ex *c* Jeremiæ sententia incomprehensibilem esse dicimus: *d Lucem enim*, ut ait Apostolus, *inhabitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit; sed nec videre potest*: quum enim ad Moysen loqueretur: *e Non videbit me*, inquit, *homo, et vivet*. Nam, ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est eam omninò à sensibus abstractam esse: cujus rei facultatem in hac vita naturaliter non habemus. Sed, quamvis hæc ita sint, *f* non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus, semetipsum sine testimonio, benefaciens de cœlo, dans pluvias et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda hominum. Quæ causa fuit Philosophis nihil abjectum de Deo sentiendi, et quidquid corporeum, quidquid concretum et admixtum est, ab eo longissimè removendi: cui etiam bonorum omnium perfectam vim et copiam tribuerunt, ut ab eo, tamquam à perpetuo quodam et inexhausto fontè bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimanent: quem sapientem, veritatis auctorem et amantem, justum, beneficentissimum, et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa et absoluta perfectio continetur: cujus immensam et infinitam virtutem, omnem complentem locum, et per omnia pertingentem esse dixerunt. Hoc ex divinis litteris longè meliùs constat et illustriùs, ut illo loco: *g Spiritus est Deus*; *Item*: *h Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est*; tum: *i Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus*; et illud: *k O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei*; deinde: *l Deus verax est*; et: *m Ego sum via et veritas, et vita*; præterea: *n Justitia plena est dextera tua*; denique: *o Aperis tu manum tuam: et imples omne animal benedictione*; postremò: *p Quò ibo à spiritu tuo, et quò à facie tua fugiam?* Et: *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades; si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris &c.* Et: *q Numquid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus?* Magna et præclara hæc sunt, quæ de Dei natura sacrorum librorum auctoritate consentanea et consequentia ex rerum effectarum investigatione Philosophi cognoverunt: quamquam in eo etiam cœlestis doctrinæ ne-

a 1. Pet. 2.
b 1. Pet. 1. 8.
c Jerem. 32. 19.
d 1. Timoth. 6. 16.
e Exod. 33. 20.
f Act. 14. 16.

Deus suam excellentiam et bonitatem Ethnicis, quo se magis à terrenis sensibus abducerent, per ea, quæ facta sunt, ostentavit.

Certiùs et clariùs se Deus hominibus cognoscendum præbuit suo Verbo.

g Joann. 4. 24.
h Matth. 5. 48.
i Hebr. 4. 13.
k Rom. 11. 33.
l Rom. 3. 4.
m Joann. 14. 6.
n Psalm. 47. 11.
o Psalm. 47. 11.
p Psalm. 138. 7.
q Jerem. 23. 24.

Ad Philosophicam de Deo notitiam cur necessaria fuerit fidei doctrina.

tris vocabulo divina oracula nobis aperire incipiunt. Indicat autem hoc nomen in una divinitatis essentia non unam tantùm Personam, sed Personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una divinitate Personæ; Patris, qui à nullo genitus est; Filii, qui ante omnia sæcula à Patre genitus est; Spiritus Sancti, qui itidem ab æterno ex Patre et Filio procedit. Atqui Pater est in una divinitatis substantia prima Persona, qui cum unigenito Filio suo et Spiritu Santo unus est Deus, unus est Dominus, non in unius singularitate Personæ, sed in unius Trinitate substantiæ. Jam verò hæ tres Personæ, quum in iis quidquam dissimile aut dispar cogitare nefas sit; suis tantummodo proprietatibus distinctæ intelliguntur. Pater siquidem ingenitus est; Filius à Patre genitus; Spiritus Sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium Personarum eamdem essentiam, eamdem substantiam confitemur; ut in confessione veræ, sempiternæque Deitatis, et in Personis proprietatem, et in essentia unitatem, et in Trinitate æqualitatem piè et sanctè colendam credamus. Nam quod Patris primam esse Personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perindè ac si aliquid in Trinitate prius aut posterius, majus aut minus cogitemus; absit enim hæc à fidelium mentibus impietas, quum eamdem æternitatem, eamdem gloriæ majestatem in tribus Personis christiana religio prædicet. Sed Patrem, propterea quòd ipse sit principium sine principio, primam esse Personam verè et sine ulla dubitatione affirmamus: quæ quidem uti Patris proprietate distincta est, ita in unam illam præcipuè hoc convenit, quod Filium ab æterno genuerit: semper enim Deum simul et Patrem fuisse, nobis significatur, quum Dei et Patris nomina conjuncta in hac confessione pronuntiamus. Verùm quoniam in nullius rei, quàm hujus omnium altissimæ ac difficillimæ notitia atque explicatione, aut periculosiùs versari, aut graviùs errare possumus, doceat Parochus, religiosè retinenda esse essentiæ et personæ propria vocabula, quibus hoc mysterium significatur, et sciant fideles unitatem esse in essentia, distinctionem autem in Personis. Sed hæc subtiliùs exquirere nihil oportet, quum meminerimus illius vocis: *a Qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloria*: satis enim videri debet, quod fide certum et exploratum habeamus, nos à Deo (cujus oraculis non assentiri, extremæ stultitiæ atque miseriæ est) ita edoctos esse: *b Docete*, inquit, *omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Rursus: *c Tres*

Tertiò Patris nomen unius essentiæ, plures esse personas arguit. Damascen. lib. I. de Orthod. fide caput 9. Præfatio Missæ de Sancta Trinitate. Trinitas non ex dissimilitudine essentiæ, sed ex terna distinctione proprietatum, quæ in Personis divinis inveniuntur, existimanda est.

In Trinitate nihil majus aut minus. Symb. Athan.

Dam. lib. I. c. II. lit. k Primæ Trinitatis Personæ cur Patris nomen tribuatur.

Patris proprietas, Filium ab æterno genuisse. Divinitatis Unitas in essentia, Trinitas in Personis admittenda.

a Prov. 25. 27.

b Matth. 28. 19.

c I. Joann. 5. 7.

sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritûs Sanctus, et hi tres unum sunt. Oret tamen assiduè, ac precetur Deum et Patrem, qui universa ex nihilo condidit, *a* disponitque omnia suaviter, qui *b* dedit nobis potestatem filios Dei fieri, qui Trinitatis mysterium humanæ menti patefecit; oret, inquam, sine intermissione, qui divino beneficio hæc credit, ut aliquando in æterna tabernacula receptus, dignus sit, qui videat, quæ tanta sit Dei Patris fecunditas, ut se ipsum intuens atque intelligens, parem et æqualem sibi Filium gignat: quove modo duorum idem planè et par charitatis amor, qui Spiritus Sanctus est, à Patre et Filio procedens, genitorem et genitum æterno, atque indissolubili vinculo inter se connectat, atque ita divinæ Trinitatis una sit essentia, et trium Personarum perfecta distinctio.

a Sapient. 8. 1.
b Joann. 1. 12.

11. *Nomine Omnipotentis quid hic intelligamus.*

Dei majestas multis nominibus in Scripturis exponitur.

Omnipotentia Deo frequentiùs tribuitur in Genes. Num. Sap. Job, Isai. Jerem. et alibi sæpè.

Omnipotentem. Solent sacræ litteræ multis nominibus Dei summam vim et immensam majestatem explicare, ut ostendant quanta religione et pietate illius sanctissimum nomen colendum sit; sed in primis doceat Parochus, illi omnipotentem vim frequentissimè tribui. Ipse enim de se dicit: *c Ego Dominus omnipotens.* Et rursus Jacob, quum filios ad Joseph mitteret, ita illis precatus est: *d Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem.* Deinde verò in Apocalypsi scriptum est: *e Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens*; et alibi: *f Dies magnus Dei omnipotentis appellatur.* Nonnunquam etiam pluribus verbis illud idem significari solet. Atque huc pertinet, quod dicitur: *g Non erit impossibile apud Deum omne verbum*; et: *h Numquid manus Domini invalida est?* Item: *i Subest tibi, quum volueris, posse.* Et alia generis ejusdem: ex quibus variis dicendi formis id percipitur, quod uno Omnipotentis verbo comprehendi perspicuum est. Intelligimus autem hoc nomine, nihil esse, nihil animo et cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat, etenim non solùm hæc, quæ tametsi maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet; nimirùm ut omnia ad nihilum recidant, atque ut plures mundi ex nihilo repentè existant: verùm etiam (1) multo majora in illius potestate sita sunt, quæ humanæ menti et intelligentiæ suspicari non licet.

c Genes. 17. 1.
d Genes. 43. 14.
e Apoc. 1. 8.
f Apoc. 16. 14.
g Lucæ 1. 37.
h Num. 11. 23.
i Sap. 12. 18.

Omnipotens ideo Deus censetur, quia omnia potest, quæ summæ ejus perfectioni non repugnant.

Dam. lib. 4. cap. 19. in fin.

(1) *Multo*, et non *multa*, ut in Edit. Rom. et Paris.

12. *Quum Deus sit omnipotens, peccare tamen, vel falli non potest.*

Mentiri, fallere, ignorare, vel peccare, sunt actiones imbecillitatis, non potentiæ.

Neque verò, quum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest. Hæc enim in eam naturam cadunt, cujus imperfecta actio est: Deus verò, cujus perfectissima semper est actio, ideo hæc non posse dicitur, quia posse ea infirmitatis est, non summæ et infinitæ omnium rerum potestatis, quam ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen longè omnia abesse cogitemus, quæ perfectæ ejus essentiæ maximè conjuncta et convenientia non sunt.

13. *Cur aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, prætermissis, solius Omnipotentiæ in Symbolo fiat mentio; quæque sint ejus fidei utilitates.*

Omnipotentiæ vox quam multa suo ambitu concludat.

Dam. in Dial. contra Manichæos, pag. 426.

Omnipotentiæ persuasio fidem et spem maximè confirmat.

Fides omnipotentiæ quando sit maximè necessaria.

Rectè autem, sapienterque factum Parochus ostendat, ut, prætermissis aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in Symbolo proponeretur. Nam, quum Deum omnipotentem agnoscimus, simul etiam fateamur necesse est, eum omnium rerum scientiam habere, omnia item ejus ditioni et imperio subjecta esse. Quum verò omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens omnino est, ut cetera etiam explorata de illo habeamus; quæ si desint, quomodò omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem et spem nostram confirmandam valet, quam si fixum in animis nostris teneamus, nihil non fieri à Deo posse; quidquid enim deinceps credere oporteat, quamvis magnum et admirabile sit, rerumque ordinem ac modum superet; illi tamen facilè humana ratio, postquam Dei omnipotentis notitiam perceperit, sine ulla hæsitatione assentitur: quin potiùs, quò majora sint, quæ divina oracula doceant, eò libentiùs fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliquid expectandum sit, nunquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur; sed erigit sese atque confirmat, sæpè illud cogitans, nihil esse, quod ob omnipotenti Deo effici non possit. Quare hac fide præcipuè munitos nos esse oportet, vel cum admiranda aliqua opera ad proximorum usum et utilitatem edere cogimur, vel cum à Deo precibus impetrare aliquid volumus. Alterum enim ipse Dominus docuit, cùm Discipulis incredulitatem objiciens, diceret: *a Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.* De altero autem sanctus Jacobus ita testatus est: *b Postulet in fide,*

a Matth. 17. 19.

b Jac. 1. 6. 7.

nihil hæsitans; qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento movetur, et circumfertur: non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino. Multa præterea hæc fides commoda atque utilitates nobis præbet, in primis verò ad omnem animi modestiam et humilitatem nos instituit; sic enim inquit Princeps Apostolorum: *a Humiliamini sub potenti manu Dei*: monet etiam non esse trepidandum, ubi non sit timor; sed unum Deum timendum esse, in cujus potestate nos ipsi, nostraque omnia posita (1) sunt: ait enim Salvator noster: *b Ostendam vobis, quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* Utimur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda et celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin sæpius exclamet: *c Fecit mihi magna qui potens est.*

Omnipotentiæ fides humilitatem et confidentiam bonam præstat.

a 1. Pet. 5. 6.

b Lucæ 12. 5.

Omnipotentiæ opinio ad laudandum Deum fideles excitat.

c Lucæ 1. 49.

14. *Omnipotentiæ vox non ita Patri hic attribuitur, ut de Filio, vel de Spiritu Sancto etiam non dicatur.*

Sed, quod Patrem omnipotentem in hoc Articulo vocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut Filio etiam et Spiritui Sancto commune non sit. Nam *d* quemadmodum Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, neque tamen tres Deos, sed unum Deum esse dicimus: ita æquè Patrem, ac Filium, et Spiritum Sanctum omnipotentem; neque tamen tres omnipotentes, sed unum omnipotentem esse confitemur. At verò præcipua quadam ratione Patrem, quia omnis originis fons est, hoc nomine vocamus; uti etiam Filio, qui æternum Patris Verbum est, sapientiam; et Spiritui Sancto, qui utriusque amor est, bonitatem tribuimus, quamvis hæc et alia hujusmodi nomina communiter (2) de tribus Personis, ex catholicæ fidei regula dicantur.

d Athan. in Symb. Damasc. lib. 1. de Fide Orthod. cap. 10. et 11. Idem lib. 1. cap. 15. in fine.

15. *Quo pacto, quoque de causa Deus cœlum et terram creaverit.*

Creatorem cœli et terræ. Quàm necessarium fuerit, omnipotentis Dei cognitionem paulò ante fidelibus tradi, ex iis, quæ nunc de universorum creatione explicanda erunt, perspici potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quòd nullus de immensa Creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim non

Deus ut suam bonitatem aliis communicaret, mundum ex nihilo creavit.

Dam. lib. 2. de Orthod. Fide, cap. 2.

(1) *Sunt*: Edit. Patav. meliùs quàm Rom. *sint*.
(2) *De*: legendum potiùs, ut in Edit. Patav. quàm *in*, ut est in Rom. et Paris.

ex materia aliqua mundum fabricatus est, sed ex nihilo creavit, idque nullâ vi aut necessitate coactus, sed sua sponte et voluntate instituit. Neque verò ulla alia fuit causa, quæ illum ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quæ ab ipso effectæ essent, bonitatem suam impertiretur: nam Dei natura, ipsa per se beatissima, nullius rei indigens est, ut inquit David: *a Dixi Domino; Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Quemadmodum autem sua bonitate adductus, *b* quæcumque voluit, fecit; ita non exemplum aliquod, aut formam, quæ extra se posita essèt, cùm universa conderet, sequutus est: verùm quia rerum omnium exemplar divina intelligentia continetur, id summus artifex in se ipso intuens, ac veluti imitatus, summa sapientia et infinita virtute, quæ ipsius propria est, rerum universitatem initio procreavit: *c Ipse* enim *dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt.*

a Psalm. 15. 2.
Deus in rerum creatione nulla idea extrinseca usus est, sed ex se ipso exemplar sumpsit.
b Psalm. 113. 3.
c Psalm. 148. 5.

16. *Quid per cœlum et terram hoc loco intelligendum sit.*

Verùm cœli et terræ nomine quidquid cœlum et terra complectitur, intelligendum est. Nam præter cœlos, *d* quos opera digitorum ejus Propheta appellavit, solis etiam splendorem, lunæque et ceterorum siderum ornatum addidit, atque *e* ut essent in signa et tempora, et dies et annos, ita cœlorum orbes certo et constanti cursu temperavit, ut nihil perpetua eorum conversione mobilius, nihil mobilitate illa certiùs videri possit.

Dam. lib. 2. cap. 5.
d Psalm. 8. 4.
e Genes. 1. 14.

17. *De creatione cœlorum spiritualium, id est, Angelorum.*

Præterea spiritualem naturam, innumerabilesque Angelos, qui Deo ministrarent atque assisterent, ipse ex nihilo creavit, quos deinde admirabili gratiæ suæ et potestatis munere auxit atque ornavit. Nam, cùm illud sit in divinis litteris, *f diabolum in veritate non stetisse,* perspicuum est, eum, reliquosque desertores Angelos ab ortus sui initio gratia præditos fuisse: de quo ita est apud sanctum Augustinum: *Cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærerent, Angelos creavit, simul eis et condens naturam, et largiens gratiam.* Unde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est. Quod autem ad scientiam attinet, exstat illud sacrarum litterarum testimonium: *g Tu, Domine, mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram.* Potestatem denique eis tribuit divinus David illis verbis: *h Potentes virtute, facientes verbum illius;* atque

Fulg. lib. de Fide ad Pet. Diac. et lib. 3. de Myst. Mediat. Christ. ad Trasim. Vand. in Afric. Reg.

f Joann. 8. 44.
Angeli omnes in gratia creati. Aug. lib. 12. de Civ. Dei, cap. 9. Sapientes Angeli.
Alex. de Ales. 2. p. q. 19. memb. 2. S. Thom. 1. p. q. 62. art. 3.

g 2. Reg. 14. 20.
h Psalm. 102. 20.
Angeli cur virtutes, vel exercitus Domini dicantur.

ob eamdem rem sæpè in sacris litteris *a* virtutes et exercitus Domini appellantur. Sed quamvis omnes ii cœlestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen, qui à Deo parente et creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt: de quibus Princeps Apostolorum scribit in hunc modum: *b Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.*

a Psalm. 23. 10. 45. 12. 58. 6. Isai. 6. 3.

Angeli apostatæ in æternas pœnas conjecti.

b 2. Pet. 2. 4. Epist. Jud. v. 6. Job. 4. 18.

18. *De terræ creatione.*

At verò *c* terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus verbo suo jussit in media mundi parte consistere, effecitque, *d* ut *ascenderent montes, et descenderent campi in locum, quem fundavit eis*: ac, ne aquarum vis illam inundaret, terminum posuit, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Deinde non solùm arboribus, omnique herbarum et florum varietate convestivit atque ornavit, sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas et aëra, ita etiam terras complevit.

c Psalm. 103. 5. Terra orbis centrum.

d Ibidem v. 8.

Terræ ornatus, et plantis, et animantibus.

19. *De creatione hominis.*

Postremò ex limo terræ *e* hominem sic corpore affectum et constitutum effinxit, ut non quidem naturæ ipsius vi, sed divino beneficio immortalis esset et impassibilis. Quod autem ad animam pertinet, eum ad imaginem et similitudinem suam formavit, liberumque ei arbitrium tribuit: omnes præterea motus animi atque appetitiones ita in eo temperavit, ut rationis imperio nunquam non parerent. Tùm originalis justitiæ admirabile donum addidit, ac deinde ceteris animantibus præesse voluit: quæ quidem facilè erit Parochis ad fidelium institutionem ex sacra Genesis historia cognoscere.

e Genes. 1. 27.

Homo immortalis, et impassibilis creatus, etiam secundum corpus. Conc. Milev. II. can. 1. et de Consecr. dist. 4. c. Placuit.

Hominis anima liberi arbitrii particeps creata, et in illa ratio domina sensitivi appetitus instituta.

Anima cum originali justitia creata. An amissa post Adæ peccatum justitia, etiam liberum hominis arbitrium sit extinctum, declaratur sess. 6. de justif. Conc. Trident. can. 4. 5. et 6.

20. *Cœli et terræ nomine, visibilia omnia et invisibilia comprehenduntur.*

Hæc igitur de universorum creatione, cœli et terræ verbis, intelligenda sunt: quæ omnia breviter quidem Propheta complexus est illis verbis: *f Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ, et plenitudinem ejus tu fundasti*: sed multò etiam brevius Patres Niceni Concilii, additis in Symbolo duobus illis verbis, *g visibilium et invisibilium*, significaverunt. Quæcumque enim rerum universitate comprehenduntur, atque à Deo creata esse confitemur, ea, vel sub sensum cadunt, et visibilia dicuntur; vel mente et intelligentia percipi à nobis possunt, quæ invisibilium nomine significantur.

Cœli et terræ nomine, omnia visibilia et invisibilia denotantur.

f Psalm. 88. 12.

g Symb. Nicen. et Constant.

21. *Res Dei virtute conditæ, citra ipsius gubernationem et providentiam subsistere non possunt.*

Res conditæ Dei virtute et providentia subsistunt, et gubernantur.

S. Thom. variis Summ. locis, ac præcipuè de Provid. qq.

Nec verò ita Deum creatorem atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfecto absolutoque opere, ea, quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita ejus virtute constare potuisse. Nam, quemadmodum omnia ut essent, Creatoris summa potestate, sapientia, et bonitate effectum est: ita etiam, nisi conditis rebus perpetua ejus providentia adesset, atque eadem vi, qua ab initio constitutæ sunt, illas conservaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id Scriptura declarat, cùm inquit: *a Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conservaretur?*

a Sapient. 11. 26. Psalm. 105. Joann. 5. 17.

22. *Deus sua gubernatione secundarum causarum vim non evertit.*

Deus ita res à se conditas gubernat, ut tamen secundarum causarum virtutem non evertat, sed hanc etiam præveniat.

Non solùm autem Deus universa quæ sunt, providentiâ suâ tuetur atque administrat; verùm etiam quæ moventur, et agunt aliquid, intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut, quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, præveniat tamen; cùm ejus occultissima vis ad singula pertineat, et quemadmodum Sapiens testatur: *b Attingat à fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter.* Quare ab Apostolo dictum est, cùm apud Athenienses annuntiaret Deum, quem ignorantes colebant: *c Non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus.*

b Sapient. 8. 1.

c Actor. 17. 21. 28.

23. *Rerum creatio soli Patri tribuenda non est.*

Creationis opus toti Trinitati commune est. Ex ipso Patre effectivè, et per ipsum Filium exemplariter, et in ipso Spiritu Sancto finaliter.

Atque hæc de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiam admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ et individuæ Trinitatis Personis commune esse. Nam hoc loco, ex Apostolorum doctrina, Patrem creatorem cœli et terræ confitemur; in Scripturis sacris legimus de Filio: *d Omnia per ipsum facta sunt*: et de Spiritu Sancto: *e Spiritus Dei ferebatur super aquas*: et alibi: *f Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

d Joann. 1. 3.

e Genes. 1. 2.

f Psalm. 32. 6.

DE SECUNDO ARTICULO.

CAPUT III.

Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum.

1. *De secundo articulo, et de professionis ejus utilitate.*

Mirificam et uberrimam esse utilitatem, quæ ex hujus articuli fide et confessione confluxit ad humanum genus, et illud sancti Joannis testimonium ostendit: *a Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo*: et beatitudinis præconium declarat, quod à Christo Domino tributum est Principi Apostolorum: *b Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi; sed Pater meus, qui in cœlis est.* Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis ac redemptionis.

Parochus docebit confessionem æternæ Christi nativitatis nostræ salutis fundamentum.

a 1. Joann. 4. 15.

b Matth. 16. 17.

2. Cor. 12. 11.

Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto.

2. *Unde magnitudo beneficii hoc articulo propositi potissimùm cognoscatur.*

Sed quoniam admirabilis hujus utilitatis fructus maximè ex felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat; incumbat in hanc curam Parochus, ut fideles communium miseriarum et ærumnarum causam cognoscant. Cùm enim à Dei obedientia descivisset Adam, interdictumque violasset: *c Ex omni ligno Paradisi comede; de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*: in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amitteret, et reliqua subiret mala, quæ sancta Tridentina Synodus uberiùs explicavit. Propterea verò peccatum, et peccati pœnam in uno Adam non constitisse (1) commemorabit, sed ex eo, tamquam ex semine et causa, ad omnem posteritatem jure permanasse.

Justitia originalis deperdita, per solum Dei Filium recuperata.

Hic ponitur causa occasionalis et accessoria Incarnationis Filii Dei, ut veniret mortalis, et passibilis, sed initio ponitur causa prima et per se.

c Genes. 2. 16. 17.

Trident. Synod. sess. 5. can. 1. et 2. et sess. 6. can. 1.

Peccatum Adæ ad posteros est propagatum. Conc. Trid. sess. 5. can. 2 et 3. Dam. l. 2. cap. 11. de Orthod. Fide.

3. *Nullus præter Christum genus humanum potuit restaurare.*

Cùm igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset

Genus humanum non potuit ullius creaturæ viribus restitui. Vid. Conc. Trid. sess. 5. can. 1. 2. et 3.

(1) *Commemorabit*: Ita legendum, ut in Edit. Patav. anno 1758. docet contextus; non *Commemorabunt*, ut in Edit. Rom. et Pat.

nostrum genus, sublevari inde, et in pristinum locum restitui nullo modo poterat hominum aut Angelorum viribus: quare reliquum erat illud ruinæ et malorum subsidium, ut Dei filii infinita virtus, assumpta carnis nostræ imbecillitate, *a* infinitam tolleret peccati vim, *b* et nos reconciliaret Deo in sanguine suo.

a Joann. 1. 29.
b Rom. 5. 10.

4. *Citra redemptionis fidem nullus unquam salvari potuit, et propterea Christus à mundi initio sæpè prænuntiatus est.*

Redemptionis fides ad salutem semper necessaria, et mox post hominis lapsum divinitus fuit ostensa. Primum sub lege naturæ. D. Thom. 2. 2. q. 2. art. 7.

Hujus autem redemptionis fides et confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio præmonstravit; nam in illa damnatione humani generis, quæ statim peccatum consequuta est, ostensa etiam (1) fuit spes redemptionis illis verbis, quibus proprium Diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, dènuntiavit: *c Inimicitias ponam inter te et mulierem*, (2) *et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus*: et deinceps eamdem promissionem sæpè confirmavit, majoremque sui consilii significationem iis præsertim hominibus dedit, quibus voluit singularem benevolentiam præstare: inter ceteros verò, cùm *d* Patriarchæ Abrahæ sæpenumero hoc misterium significasset, tùm eo tempore apertiùs declaravit, cùm ille Dei jussis obediens, filium suum unicum Isaac immolare voluit; ait enim: *e Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito* (3) *propter me, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, et velut arenam, quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.* Ex quibus verbis facilè colligi poterat, ex progenie Abrahæ futurùm, qui omnibus ab immanissima Satanæ tyrannide liberatis salutem afferret; illud autem Dei Filium, natum ex semine Abrahæ, secundùm carnem fore necesse erat. Non ita multo post Dominus, ut ejusdem promissionis memoria conservaretur, idem fœdus cum Jacob Abrahæ nepote sancivit: *f Nam, cùm ille in somnis vidit scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlum, angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam*, ut testatur Scriptura; audivit etiam Dominum innixum scalæ dicentem sibi: *g Ego sum Dominus Deus Abraham*

c Genes. 3. 15.
d Genes. 12. 3. 13. 16. 18. 18. 22. 18.
e Genes. 22. 16.
f Genes. 28. 12.
Id etiam promisit Isaac. Genes. 26. 4.
g Genes. 28. 13. 14.

(1) *Fuit*: ita Edit. Patav. et Paris.; Rom. verò *est*.
(2) Cunctæ editiones Cathec. una, aut altera dempta: *semen tuum*.
(3) *Propter me*: deest in Edit. Rom. et Patav. et Lovan.

patris tui, et Deus Isaac: terram, in qua dormis, tibi dabo, et semini tuo, eritque semen tuum quasi pulvis terræ. Dilataberis ad orientem, et occidentem, et septentrionem, et meridiem, et benedicentur in te, et in semine tuo cunctæ tribus terræ. Neque postea destitit Deus eadem sui promissi memoria renovanda, et generi Abraham, et multis præterea hominibus Salvatoris expectationem commovere: siquidem judæorum republica et religione constituta, notior populo suo fieri cœpit: nam et mutæ res significarunt, et homines prædixerunt quæ et quanta nobis bona Salvator ille et Redemptor noster Christus Jesus allaturus esset. Ac *a* Prophetæ quidem, quorum mens cœlesti lumine illustrata fuit, Filii Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus effecit, doctrinam, mores, consuetudinem, mortem, resurrectionem, ceteraque ejus mysteria, hæc omnia, quasi cum adessent, palàm docentes, populo prænuntiarunt; ita ut, si futuri et præteriti temporis tollatur diversitas, nihil jam inter Prophetarum prædicta, et Apostolorum prædicationem, nihil inter veterum Patriarcharum fidem et nostram interesse videamus. Sed jam de singulis articuli partibus dicendum videtur.

Sub lege scripta sæpiùs memoria redemptionis humanæ renovata, per sacrificia, typos et prædictiones Prophetarum.

a In Psalm. Isai. Jerem. et Dan. sæpè de Christo mentio fit.

Patriarcharum, Prophetarum et Apostolorum fides sola temporis circunstantia differt.

5. *De Jesu nomine, et quod Christo propriè conveniat.*

Jesus proprium est nomen ejus, qui Deus et homo est, quod Salvatorem significat, non quidem fortuitò, aut hominum judicio et voluntate, sed Dei consilio et præcepto illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annuntiavit: *b Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Ac deinde Joseph virginis sponso non solùm ut eo nomine puerum appellaret, præcepit, sed etiam cur ita nominandus esset, declaravit; ait enim: *c Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est: pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.*

Jesus nomen humani generis redemptori; Dei præcepto fuit impositum.

b Luc. 1. 31.
Isai. 7. 14. 15.
D. Thom. 3. p. q. 37. art. 2.

c Matth. 1. 20. 21.

6. *Non est eadem ratio, cur aliis quibusdam hominibus idem nomen sit tributum.*

Ac multi quidem eo nomine fuerunt in divinis litteris; nam idem nomen Nave filio fuit, qui Moysi successit, et populum à Moyse ex Ægypto liberatum, in terram promissionis, quòd illi negatum fuerat, deduxit: eodem etiam nomine (1) Josedech Sacerdotis filius, appellatus

Josue filius Nun à LXX. dicitur passim Jesus.
Eccl. 50. 29.
Jesus filius Josedech apud Esdram, Aggæum, et Zachariam sæpe: et iste est ille, qui fuit Eliezer apud Lucam, cap. 3. 29.

(1) Edit. Patav. satis appossitè addit. *Filius Syrach Jerosolymita, qui renovavit sapientiam de corde suo; Josedech Sacerdotis filius, et alii plurimi, appellati sunt.*

est. Sed quantò veriùs Salvatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed universis omnium ætatum hominibus, non quidem fame, aut Ægyptiaco, vel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, et durissimis peccati et Diaboli vinculis obstrictis, lucem, libertatem et salutem dederit: qui eis cœlestis regni jus et hæreditatem adquisiverit: qui eos Deo Patri reconciliaverit: in illis Christum Dominum adumbratum videmus, à quo iis beneficiis, quæ diximus, cumulatum est genus humanum. Quæ præterea nomina *a* prædicta sunt Dei Filio divinitus imponenda, ad unum hoc Jesus nomen referuntur: cùm enim cetera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum universæ salutis humanæ vim rationemque complexum est.

Jesus nomen propriè soli Christo convenit, qui ut Rex reddidit libertatem, ut Propheta lucem, et ut Sacerdos salutem.

a Isai. 7. 14. 9. 6. Zach. 6. 12.

Jesus nomen sua amplitudine, quidquid aliis nominibus per Prophetas Christo fuit attributum, complectitur.

Christus est officii et dignitatis nomen.

7. *Quid sibi hic velit Christi nomen, et quot rationibus Jesu nostro conveniat.*

Jesus nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, et honoris et officii nomen est, nec unius rei proprium, sed commune multorum: nam veteres illi *b* Patres nostri Christos appellabant sacerdotes *c* et reges: quos Deus propter muneris dignitatem ungi præceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est; ad eosque pertinet maximè legum auctoritatem, innocentium vitam tueri, et nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei majestatem referre in terris videtur, ideo qui vel ad regium, vel ad sacerdotale munus obeundum delecti erant, *d* unguento ungebantur. Prophetas etiam ungendi *e* mos fuit, qui Dei immortalis interpretes et internuntii cœlestia arcana nobis aperuerunt; atque ad emendandos mores salutaribus præceptis, et futurorum prædictione hortati sunt. At verò cùm Jesus Christus Salvator noster in mundum venit, trium personarum partes et officia suscepit, Prophetæ, Sacerdotis, ac Regis; atque ob eas causas Christus dictus est et unctus ad illorum munerum functionem, non quidem alicujus mortalis opera, sed cœlestis Patris virtute, non terreno unguento, sed spirituali oleo: quippè quum in sanctissimam ejus animam Spiritus Sancti plenitudo, gratiaque, et omnium donorum uberior copia effussa sit, quam ulla alia creata natura capere potuerit: atque id præclarè Propheta ostendit, quum Redemptorem ipsum affatus diceret: *f Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: prop-*

b 1. Reg. 12. 3. 16. 6. et 26. 9. 2. Reg. 1. 14. 1. Paralip. 16. 22. Psalm. 104. 15.

Sacerdotum officium.

c Exod. 29. 6. et 40. 13.

Regum officium.

1. Reg. 9. 16.

d Luc. 8. 11. 12. Num. 3. 3. 2. Reg. 12. 2. et 16. 22. 2. Reg. 3. 3.

e 3. Reg. 10. 15.

Sacerdotes et Reges quare soliti sint inungi. Prophetæ inuncti.

Filius Dei incarnatus trium personarum officia, quia suscepit, ideò Christus dictus est.

Christus non humano auxilio ad ternas illas dignitates est evectus, nec terreno unguento inunctus.

f Psalm. 44. 8. Hebr. 1. 9.

terea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Idem etiam, ac multo apertiùs Isaias iis verbis demonstravit: *a Spiritus Domini super me, eo quòd unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me.* Itaque Jesus Christus *b* summus Propheta et Magister fuit, qui nos Dei voluntatem docuit, et à cujus doctrina orbis terrarum Patris cœlestis cognitionem accepit: quod ei nomen præclariùs ac præstantiùs convenit, quod omnes, quicumque Prophetæ nomine dignati sunt, ejus discipuli fuerunt, atque ob illam præcipuè causam missi, ut Prophetam hunc, qui ad salvandos omnes venturus erat, prænuntiarent. Christus item Sacerdos fuit, non quidem ex ordine, ex quo in veteri lege Leviticæ tribus Sacerdotes exstiterunt, verùm ex illo, de quo David Propheta cecinit: *c Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* Cujus rei argumentum Apostolus ad *d* Hebræos scribens, accuratè persequutus est. Sed Christum, non solùm ut Deus, verùm ut homo, ac nostræ naturæ particeps est, Regem etiam agnoscimus: de quo Angelus testatus est: *e Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis*: quod quidem Christi regnum spirituale est atque æternum, in terrisque inchoatur, in cœlo perficitur. Ac Regis quidem officia admirabili providentia suæ præstat Ecclesiæ. Ipse eam regit, ipse ab hostium impetu atque insidiis tuetur: ipse ei leges præscribit: ipse non solùm sanctitatem et justitiam largitur, verùm etiam ad perseverandum facultatem, et vires præbet. Quamquam autem hujus regni finibus tàm boni, quàm mali contineantur, atque adeo omnes homines jure ad illud pertineant; ii tamen præ ceteris summam Regis nostri bonitatem et beneficentiam experiuntur, qui ex hujus præceptis integram atque innocentem vitam degunt; neque verò hoc illi regnum hæreditario, aut humano jure obtigit, tametsi genus *f* à clarissimis regibus duceret; sed Rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit, *g* quidquid potestatis, amplitudinis, dignitatis, hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod jam fieri cœptum est, plenè *h* perfectèque in die judicii subjicientur.

8. *Quo pacto Jesum Christum Filium Dei unicum nos credere et confiteri conveniat.*

Filium ejus unicum. His verbis altiora mysteria de Jesu credenda et contemplanda fidelibus proponuntur, nimirum filium Dei esse, et verum Deum sicuti Pater est, qui eum ab æterno genuit. Præterea illum divinæ Tri-

Fulg. lib. 3. ad Trasim. Reg. cap. 14.

a Isai. 61. 1. Luc. 4. 18.

Christus Prophetarum summus.

b Deut. 18. 13.

Christus Sacerdos.

Bern. serm. 15. sup. Cant. post med.

c Psalm. 109. 4.

d Hebr. 5. 6.

Christus juxta utramque naturam est Rex.

e Luc. 1. 32. 33.

Christi regnum spirituale est, quod paulò post art. 6. sect. 5. ostendetur.

Christus quibus modis Regis officium obeat. Videatur secunda petitio Dominicæ orationis.

Omnes homines ad Christi regnum generali quadam ratione pertinent; peculiariùs tamen soli boni.

Christus jure divino secundùm humanam etiam naturam totius mundi Rex.

f Matth. 1. 6. 7. 8. Luc. 3. 31.

g Matth. 28. 18.

h Joann. 5. 22. Apoc. 17. 19.

2. Cor. 5. 10.

Filius Dei verus Deus est, et aliis duabus personis omninò æqualis.

Dam. lib. 1. de Orthod. Fid. cap. 8.

nitatis secundam Personam, aliis duabus omninò æqualem confitemur: nihil enim impar et dissimile in divinis Personis, aut esse, aut fingi animo debet, cùm unam omnium essentiam, voluntatem, potestatem agnoscamus. Quòd cùm multis pateat divinæ Scripturæ oraculis, tùm præclarissimè illud ostendit sancti Joannis testimonium: *a In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Sed, cùm Jesum Filium Dei esse audimus, nihil terrenum aut mortale de ejus ortu cogitandum est; verùm ortum illum, quo ab omni æternitate Pater Filium genuit, quem ratione percipere atque perfectè intelligere nullo modo possumus, constanter credere, et summa animi pietate colere debemus, ac veluti mysterii admiratione obstupefacti, illud cum Propheta dicere: *b Generationem ejus quis enarrabit?* Hoc igitur credendum est, Filium ejusdem esse naturæ, ejusdem potestatis et sapientiæ cum Patre, ut in Symbolo Niceno explicatiùs confitemur; ait enim: *Et in Jesum Christum, Filium Dei unigenitum; et ex Patre natum ante omnia sæcula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.*

a Joann. 1. 1.
Spiritualis Filii Dei ex Patre nativitas, admiranda potiùs, quàm scrutanda.
Fulg. lib. 3. ad Monim. cap. 7.

b Isai. 53. 8.

Ex Symbol. Nicen. I. et Constantinop. I. cap. 7. Et Greg. Naz. or. 40. Dam. lib. 1. de Orthod. Fid. cap. 8.

9. *De modo generationis æternæ, ducta similitudine à rebus creatis; et de duplici nativitate et filiatione Christi.*

Ex omnibus autem, quæ ad indicandum modum rationemque æternæ generationis, similitudines afferuntur, illa propriùs ad rem videtur accedere, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur: quamobrem sanctus Joannes filium ejus *c* Verbum appellat. Ut enim mens nostra se ipsam quodam modo intelligens, sui effingit imaginem, quam Verbum Theologi dixerunt: ita Deus, quantum tamen divinis humana conferri possunt, se ipsum intelligens, Verbum æternum generat: etsi præstat contemplari, quod fides proponit, et sincera mente Jesum Christum verum Deum et verum hominem credere et confiteri, genitum quidem, ut Deum, ante omnium sæculorum ætates, ex Patre; ut hominem verò natum in tempore, ex matre Maria Virgine. Et quamquam duplicem ejus nativitatem agnoscamus, unum tamen Filium esse credimus. Una enim Persona est: in quam divina et humana natura convenit.

Modus æternæ Christi generationis similitudine declaratur.

c Joann. 1. 1.

Dam. lib. 1. de Orthod. Fide, cap. 8. Scot. de modo generationis æternæ profundè se habet in 1. Sent. dist. 2. q. 9. litt. A et H; et idem 3. dist. 5. q. unica.

Duplex Christi nativitas non facit duos filios, licet duas filiationes.
Athanas. in Symb.

10. *Quomodò Christus fratres habere, vel non habere, censendus sit.*

Et, quod ad divinam generationem attinet, nullos aut fratres, aut cohæredes habet, cum ipse Patris unicus Filius, *d* nos verò homines figmentum, et opus manuum ejus simus. At si humanum ortum consideremus, *e* multos

Pluribus hæc explicantur sect. 14. cap. 9. de Oratione Dominica.
d Isai. 64. 8.
e Hebr. 2. 12.

ille non solùm fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut unà cum eo paternæ hæreditatis gloriam adipiscantur; ii sunt, qui fide Christum Dominum receperunt, et fidem, quam nomine profitentur, re ipsa et charitatis officiis præstant; quare primogenitus in multis fratribus ab Apostolo vocatur.

Fratres Christi qui sint. Rom. 8. 29.

11. *Christus secundùm utramque naturam Dominus noster dicitur.*

Dominum nostrum. Multa sunt, quæ de Salvatore nostro in sacris litteris dicuntur: quorum alia, ut Deus est, alia, ut homo, ipsi convenire perspicuum est, quoniam à diversis naturis diversas earum proprietates accepit. Igitur verè dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum, quod à divina natura habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse: quæ naturæ hominum convenire nemo dubitat. Verùm, præter hæc, quædam alia utrique naturæ congruunt, ut hoc loco, cùm Dominum nostrum dicimus. Igitur, si ad utramque naturam hoc nomen referatur, meritò Dominus noster prædicandus est. Nam quemadmodum ipse æternus Deus est, uti Pater; ita omnium rerum æquè Dominus est ac Pater; et quemadmodum ipse et Pater non est alius, atque alius Deus, sed idem planè Deus; ita etiam ipse et Pater non est alius, atque alius Dominus. Sed rectè etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primùm quidem quoniam ipse Redemptor noster fuit, atque à peccatis nos liberavit, jure hanc potestatem accepit, ut verè Dominus noster esset ac diceretur: ita enim Apostolus docet: *a Humiliavit semetipsum: factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Atque ipse de se post resurrectionem: *b Data est*, inquit, *mihi omnis potestas in cælo, et in terra.* Ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duæ naturæ, divina et humana, conjunctæ sint; hac enim admirabili conjunctione meruit, ut quamvis pro nobis mortuus non esset, tamen Dominus constitueretur, communiter quidem omnium rerum, quæ conditæ sunt, præcipuè autem fidelium, qui illi parent, atque summo animi studio inserviunt.

Diversæ proprietates juxta diversas naturas Christo tribuuntur.

Communicatio idiomatum est in Christi persona, ratione diversarum naturarum.

Christus juxta utramque naturam noster Dominus est.

Dam. lib. 4. de Orthod. Fide, cap. 29.
Athan. in Symb.
Psalm. 67.
Isai. 42.
Joann. 13.
Apoc. 19.

a Philipp. 2. 8.

b Matth. 28. 18.

Unio hypostatica causa est, cur Christus Dominus dicitur; etiamsi Adam non peccasset. Leo Papa serm. 9. de Nativ. D. N. J. C.
Greg. Naz. orat. 18. Scot. lib. 3. dist. 7. q. 3. D.Th. 2. 2. q. 2. art. 7.

12. Christiani se totos Jesu Christo, principe tenebrarum conculcato, tradere debent.

Quantum homo christianus Christo debeat.

Quod igitur reliquum est, Parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat æquissimum esse præ ceteris hominibus, nos, qui ab eo nomen invenimus, christianique vocamur, et quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus, ob id maximè, quod ejus munere hæc omnia fide intelligimus; æquum esse, inquam, nos ipsos, non secus ac mancipia Redemptori nostro, et Domino in perpetuum addicere, et consecrare. Et quidem cùm baptismo initiaremur, ante Ecclesiæ fores id professi sumus; declarabimus enim nos Satanæ et mundo renuntiare, et Jesu Christo totos nos tradere. Quod si, ut christianæ militiæ adscriberemur, (1) tam sancta et solemni professione nos ipsos Domino nostro devovimus, quo supplicio digni erimus, si postquam Ecclesiam ingressi sumus, Dei voluntatem et leges cognovimus, postquam Sacramentorum gratiam percepimus, ex mundi et Diaboli præceptis ac legibus vixerimus; perinde ac si cùm baptismo abluti sumus, mundo et Diabolo, non Christo Domino ac Redemptori nomen dedissemus? Sed cujus animum amoris facibus non incendat tanti Domini tam benigna et propensa in nos voluntas, qui, tametsi nos in potestate sua et dominatu veluti servos, sanguine suo redemptos habeat, ea tamen charitate complectitur, *a* ut non servos vocet, sed amicos, sed fratres? Hæc profectò justissima causa est, atque haud scio, an omnium sit maxima, cur eum perpetuò debeamus Dominum nostrum agnoscere, venerari et colere.

Quanta sit indignitas, postquam nos Deo addiximus, servire Diabolo.

Dominatus Christi in redemptos quàm sit pius.

a Joann. 15. 14.

(1) *Tam sancta*: non *tum*, ut est in Edit. Rom.

DE TERTIO ARTICULO.

CAPUT IV.

Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine.

1. *Tertius fidei Articulus quid credendum fidelibus proponat.*

Maximo quidem, et singulari beneficio humanum genus à Deo affectum esse, qui nos è durissimi tyranni servitute in libertatem vindicarit, ex iis, quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At verò, si consilium etiam et rationem, qua potissimùm id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus; profectò nihil divinâ in nos beneficentiâ ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse videbitur. Ejus igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tanquam salutis nostræ præcipuum caput sacræ litteræ considerandum sæpissimè proponunt, Parochus à tertii articuli explicatione ostendere incipiet; cujus hanc esse sententiam docebit: nos credere et confiteri eum ipsum Jesum Christum unicum Dominum nostrum, Dei Filium, cùm pro nobis humanam carnem suscepit in utero Virginis, non ex virili semine, ut alii homines, sed supra omnem naturæ ordinem *a* Spiritus Sancti virtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quòd ex æternitate erat, Homo fieret, quòd ante non erat. Ea autem verba ita accipienda esse, ex sacri Concilii Constantinopolitani confessione planè perspicitur; ait enim: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis: Et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est.* Atque id etiam sanctus Joannes Evangelista explicavit, ut qui ex ipsius Domini Salvatoris pectore altissimi hujus mysterii cognitionem hausisset; nam cùm Divini Verbi naturam declarasset illis verbis: *b In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*; ad extremum conclusit; *c Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

Quo consilio et ratione Christus genus humanum liberaverit.

Sensus tertii Articuli. Dam. lib. 3. de Fide Orthod. cap. 3.

a Matth. 1. 20. Luc. 1. 32.

Symb. Constantinopol. quod extat cap. 7. Canonum ejusd. conc. Similia habet Nicen. conc. Dam. lib. 3. de Orthod. Fide, cap. 3.
Conc. Bracarense aurea vere sua fidei catholicæ confessione.

b Joann. 1. 1.

c Ibidem 14.

2. *Per temporariam nativitatem nulla facta fuit in Christo naturarum confusio.*

Duæ naturæ in una persona retinent utrasque proprietates.

Verbum enim, quod divinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una et eadem esset divinæ et humanæ naturæ hypostasis ac persona: quo factum est, ut tam admirabilis conjunctio, utriusque naturæ actiones et proprietates conservaret; atque, ut est apud sanctum Leonem Magnum illum Pontificem, nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.

Leo serm. 1. de Nativ. D. N. J. C. et ord. 21. Dam. lib. 3. c. 17.

3. *Solus Spiritus Sanctus Incarnationis opus non perfecit.*

Quidquid extra tres Personarum Trinitatis proprietates fit divinitùs, omnibus Personis est commune. Aug. lib. 1. de Trinit. cap. 4.

Sed quoniam prætermittenda non est verborum explanatio, doceat Parochus, cùm dicimus Dei Filium Spiritus Sancti virtute conceptum esse, unam hanc divinæ Trinitatis Personam Incarnationis mysterium non confecisse. Quamvis enim unus Filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes divinæ Trinitatis Personæ, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus, hujus mysterii auctores fuerunt, siquidem illa christianæ fidei regula tenenda est: Omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus Personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere. Quod autem una Persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest: nam Filius à Patre tantùm generatur, Spiritus Sanctus à Patre et Filio procedit; quidquid verò extra illas ab ipsis proficiscitur, tres Personæ sine ullo discrimine agunt: atque ex hoc genere Filii Dei Incarnatio censenda est. Quamquam verò hæc ita se habeant, solent tamen sacræ litteræ earum rerum, quæ omnibus Personis communes sunt, aliam aliis tribuere: quemadmodum summam omnium rerum potestatem Patri, sapientiam Filio, Spiritui Sancto amorem adscribunt. Et quoniam divinæ Incarnationis mysterium, singularem atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quadam ratione hoc opus Spiritui Sancto tribuitur.

Proprietates, quæ in tribus Personis inveniuntur, non sunt omnibus communes. Dam. lib. 1. cap. 10. et 11.

Incarnatio Patri, et Filio, et Spiritui Sancto etiam tribuenda. Prov. 8. et 9. Matth. 1. Ambr. lib. 2. de Spirit. Sanct. cap. 8. Ful. lib. 3. ad Trasim. Reg. cap. 27.

Cur Spiritui Sancto tribuatur.

4. *Omnia supra naturæ ordinem in Christi conceptione facta non sunt, sed plurima.*

In Incarnatione Christi quædam secundùm naturam, quædam supra naturam facta inveniuntur. Dionys. Areop. epist. 3. ad Cajum Monach. Leo Pap. serm. 2. de Nativ. Dom. Ambr. lib. de Incarnat. Domin. Sacram. cap. 6. Dam. lib. 3. cap. 2. et lib. 4. cap. 14.

In hoc mysterio quædam supra naturæ ordinem, quædam naturæ vi effecta esse animadvertimus. Nam, quod ex purissimo Virginis matris sanguine Christi corpus formatum credimus, in eo naturam humanam agnoscimus; cùm illud omnium hominum corporibus commune sit, ut ex matris sanguine formentur. Quod verò et naturæ ordinem, et humanam intelligentiam superat, illud est: simul atque beata Virgo Angeli verbis assentiens, dixit: *a*

a Lucæ 1. 38.

Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum; statim sanctissimum Christi Corpus formatum, eique anima rationis compos conjuncta est, atque ita in ipso temporis articulo, perfectus Deus et perfectus Homo fuit. Hoc autem novum fuisse, atque admirabile Spiritus Sancti opus, nemo dubitare potest, cùm, servato naturæ ordine, nullum corpus, nisi intra præscriptum temporis spatium, hominis anima informari queat. Deinde verò illud accedit maxima admiratione dignum, quòd, ut primùm cum corpore anima conjuncta fuit; ipsa etiam divinitas cum corpore et anima copulata est; quare simul corpus formatum atque animatum est, corpori et animæ divinitas conjuncta, ex quo fit, ut eodem temporis puncto perfectus Deus et perfectus Homo esset; et Virgo sanctissima verè et propriè Mater Dei, et Hominis diceretur, quòd eodem momento Deum et Hominem concepisset. Hoc autem ab Angelo ei significatum est, cum ait: *a Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum: Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur.* Et eventu comprobatum est, quod Isaias prædixit: *b Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium.* Idem quoque Elisabeth, cùm Spiritu Sancto repleta, Filii Dei conceptionem intellexisset, his verbis declaravit: *c Unde hoc mihi ut veniat Mater Domini mei ad me?* Sed quemadmodum Christi corpus ex purissimo integerrimæ Virginis sanguine, sine ulla viri opera, ut antea diximus, verùm sola Spiritus Sancti virtute formatum est; ita etiam, ut primùm conceptus est, illius anima uberrimam Spiritus Dei copiam, atque omnem charismatum abundantiam accepit: neque enim, ut aliis hominibus, qui sanctitate et gratia ornantur, ipsi ad mensuram, ut testatur sanctus Joannes; *d dat Deus Spiritum*; sed *omnem gratiam tam affluenter in ejus animam infundit*, e *ut de plenitudine ejus nos omnes acceperimus.*

Quo temporis articulo credatur Christi corpus formatum in utero Virginis.
Athan. in Symb.

Quando divinitas sit humanitati conjuncta. Leo Papa, serm. 8. de Nat. Dom. Dam. lib. 3. cap. 1.
Eodem momento Maria Deum et hominem concepit.

a Lucæ 1. 31.

b Isai. 7. 14.

c Luc. 1. 43.

Dam. lib. 3. de Orthod. Fide, cap. 2.

In Christi anima fuit plenitudo omnis gratiæ.

d Joann. 3. 34.
e Joann. 1. 16.

5. *Christus dici non potest Filius Dei adoptivus.*

Neque tamen Christum Filium Dei adoptivum appellare licet, quamvis spiritum illum habuerit, quo sancti homines filiorum Dei adoptionem consequuntur; nam, cùm natura filius Dei sit, adoptionis gratiam, aut nomen in eum convenire nullo modo existimandum est.

Christus nequit dici Filius Dei adoptivus, quia est hæresis Bonosiana. 24. quæst. 3. cap. 39.
Ambr. lib. 1. de Fide ad Grat. cap. 9.
Dam. lib. 4. cap. 8.
Greg. Naz. Orat. 15.

6. *Quid circa primam articuli partem præcipuè meditandum sit.*

Hæc sunt, quæ de admirabili conceptionis mysterio explicanda visa sunt, ex quibus, ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa in primis fideles memoria repetere, ac sæpiùs cogitare cum animis suis debent, Deum

Cur Deus incarnatus. Athan. disp. habita in Conc. Nicen. contra Arium.
Greg. Nazianz. carm. 2. de Filio.

Dam. lib. 3. cap. 18.
Ambr. lib. 4. in Lucam.
Cant. 4. Vulnerasti cor meum &c.
Vulnus cordis: vulnus amoris.
Hebr. 2. Decebat enim eum &c.

esse, qui humanam carnem assumpsit; ea verò ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, ne dum verbis explicare: ob eum denique finem hominem fieri voluisse, ut nos homines filii Dei renasceremur. Hæc cum attentè consideraverint; tum verò omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili ac fideli animo credant et adorent: nec curiosè, quod sine periculo vix unquam fieri potest, illa investigare ac perscrutari velint..

7. *Christum ex Maria Virgine natum, quid sit.*

Nativitas Christi quantæ lætitiæ causa.

Natus ex Maria Virgine. Hæc altera est hujus articuli pars, in qua explicanda Parochus diligenter versabitur, cùm fidelibus credendum sit, Jesum Dominum, non solùm conceptum Spiritus Sancti virtute, sed etiam ex Maria Virgine natum, et in lucem editum esse. Cujus mysterii fides, quanta cum lætitia et jucunditate animi meditanda sit, Angeli vox, qui primus felicissimum nuntium mundo attulit, declarat: ait enim: *a Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* Tùm ex illius cœlestis militiæ cantico: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, quod Angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri cœptum est, cui dictum est, *b* fore aliquando, ut in ejus semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim, quàm verè Matrem Dei prædicamus et colimus, quòd eam personam, quæ simul Deus et Homo erat, peperit, *c* à Davide Rege originem duxit.

a Lucæ 2. 10.
Maria dicitur Mater Dei per communicationem idiomatum: sicut, et aliæ dicuntur matres simul animæ et corporis, ita Maria Dei et hominis.
Dam. lib. 3. cap. 12.
b Genes. 22. 18.
Maria quomodò Deipara sit. Quia filius Dei subsistit in natura assumpta.
c Matth. 1. 6.

8. *Christus secundum communem naturæ cursum non est natus.*

Christi ortus quàm fuerit admirabilis.

Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsus vincit; ita in ortu nihil non divinum licet contemplari. Præterea, quod nihil admirabilius dici omninò, aut cogitari potest, nascitur ex matre sine ulla maternæ virginitatis diminutione: *d* et quomodò postea ex sepulcro clauso et obsignato egressus est, *e* atque ad discipulos clausis januis introivit: vel, ne à rebus etiam, quæ natura quotidiè fieri videmus, discedatur, quomodò solis radii concretam vitri substantiam penetrant, neque frangunt tamen, aut aliqua ex parte lædunt: simili, inquam, et (1) infinitis partibus altiori modo, Jesus Christus ex materno alvo, sine ullo maternæ virginitatis de-

d Matth. 28. 2.
e Joann. 20. 19. 26.
Similitudo qua ostenditur, Christi ortus qualis sit.

(1) *Infinitis partibus*: Hæc addunțur 54. Edit. Venet. anno 1586. Et Patav. 1714. Desunt autem in Edit. Rom. Paris. et Patav. 1749.

trimento editus est: ipsius enim incorruptam et perpetuam virginitatem verissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritus Sancti virtute effectum est: qui in Filii conceptione et partu, matri ita affuit, ut ei et fœcunditatem dederit, et perpetuam virginitatem conservarit.

Mariæ perpetua Virginitas Spiritus Sancti virtute fuit conservata.

9. *Christus secundus Adam, et Maria altera Eva rectè dicitur.*

Solet interdum *a* Apostolus Christum Jesum novissimum Adam appellare, eumque primo Adam conferre; nam, ut in primo omnes homines moriuntur, ita in secundo omnes ad vitam revocantur: atque ut Adam, quòd ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiæ et gloriæ auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet Virginem matrem cum Eva ita conferre, ut priori Evæ secunda Eva, quæ est Maria, respondeat, quemadmodum secundum Adam, hoc est, Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eva enim, *b* quia serpenti fidem habuit, maledictum, et mortem in humanum genus invexit; et Maria postquam *c* Angelo credidit, Dei bonitate effectum est, ut benedictio et vita ad homines perveniret. Propter Evam *d* nascimur filii iræ: à Maria Jesum Christum accepimus, per quem filii gratiæ regeneramur. Evæ dictum est: *e In dolore paries filios.* Maria hac lege soluta est, ut quæ salva virginalis pudicitiæ integritate sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Jesum Filium Dei peperit.

a Rom. 5. 12. 16. 17. 1. Cor. 15. 45.
Christus Adamo frequenter comparatus, et secundus Adam dictus.

Mariæ cum Eva comparatio, et quod illa sit altera Eva.
Vide comparationem Mariæ cum Eva apud Iren. l. 3. adv. Hæres. c. 33.
b Genes. 3. 6.
c Lucæ 1. 38.

d Ephes. 2. 3.

e Genes. 3. 16.

10. *Quibus præcipuè figuris ac prophetiis conceptionis et nativitatis Christi sacramenta adumbrata sint.*

Cùm igitur tanta et tam multa sint admirandæ hujus conceptionis et nativitatis sacramenta, divinæ providentiæ consentaneum fuit, ut ea multis figuris et oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti Doctores intellexerunt multa, quæ in variis sacræ Scripturæ locis legimus: præcipuè verò portam illam sanctuarii, *f* quam Ezechiel clausam vidit: *g* item lapidem de monte sine manibus abscissum, ut est apud Danielem, qui factus est magnus mons, et implevit universam terram; deinde *h* Aaron virgam, quæ una inter virgas principum Israëlis germinavit: *i* et rubum, quem Moyses vidit ardere et non comburi. Multis verbis sanctus *k* Evangelista Christi nativitatis historiam descripsit: qua de re nihil est quòd plura à nobis dicantur, cùm ea lectio Parocho in promptu sit.

Prophetiæ et figuræ conceptionis et nativitatis Jesu Christi.

f Ezech. 44. 2.
Vide Hyeron. ad Pamach.
g Dan. 2. 34.
Vide Iren. l. 3. c. 23.
h Num. 17. 8.
i Exod. 3. 2.
k Lucæ 2. à v. 16.

11. *Incarnationis mysterium sæpius populo est inculcandum, quidque utilitatis ex ejus meditatione capiatur.*

Incarnationis mysterium sæpius populo inculcandum, ut sint grati tanto benefactori, et ejus humilitatem imitentur.

Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, quæ ad doctrinam nostram scripta sunt, infixa animo et mentibus fidelium hæreant; primùm quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam ejus auctori Deo referant; deinde, ut eximium hoc et singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam et elationem comprimendam accommodatius esse potest, quàm sæpiùs cogitare, Deum ita sese humiliare, ut cum hominibus gloriam suam communicet, et hominum infirmitatem, fragilitatemque assumat? Deum hominem fieri, summamque illam infinitam majestatem homini ministrare, *a ad cujus nutum columnæ cœli*, ut inquit Scriptura, *contremiscunt et pavent*, eumque in terra nasci, *b quem in cœlis Angeli adorant?* Quid igitur, cum hæc Deus nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur, facere oportet? quàm libenti atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare? Videant fideles, quàm salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam vocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus: nascitur ut peregrinus in diversorio: nascitur in vili præsepio: nascitur media hyeme; ita enim scribit sanctus Lucas: *c Factum est, cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret; et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio.* Potuitne Evangelista humilioribus verbis omnem cœli et terræ majestatem et gloriam includere? Neque verò scribit, non fuisse locum in diversorio, sed ei non fuisse, qui dicit: *d Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus.* Quod etiam alius Evangelista testatus est: *e In propria venit, et sui eum non receperunt.* Hæc cùm fideles sibi ante oculos proposuerint, tùm verò cogitent, Deum carnis nostræ humilitatem et fragilitatem subire voluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem et præstantiam, quæ illi divino beneficio tributa est, quod homo fuerit, qui idem verus et perfectus Deus sit, ut jam gloriari nobis liceat, Filium Dei *f* os nostrum et carnem nostram esse, quod beatissimis illis spiritibus non licet. *Nusquam enim*, ut est apud *g* Apostolum, *Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Præterea cavendum est, ne maximo nostro malo eveniat, ut, quemadmodum illi in

a Job. 26. 11.

b Psalm. 96. 7.

c Lucæ 2. 6. 7.

d Psalm. 49. 12.

e Joann. 1. 11.

Incarnationis Filii Dei mysterium, quanto pietatis studio recolendum.

Hominis quanta dignitas.

f Genes. 2. 23.

g Hebr. 2. 16.

Domicilium Christi in cordibus nostris parandum.

diversorio Bethlehem locus, ubi nasceretur, defuit; ita etiam, quando jam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris invenire non possit, ubi in spiritu nascatur. Hoc enim, cùm salutis nostræ cupidissimus sit, vehementer optat; nam ut ille Spiritus Sancti virtute supra naturæ ordinem homo factus et natus est, sanctusque, atque adeo sanctitas ipsa fuit: ita nos oportet, *a* non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nasci, ac deinde veluti *b* novam creaturam *c* in novitate spiritus ambulare, sanctitatem illam ac mentis integritatem custodire, quæ homines spiritu Dei regeneratos maximè decet; hac enim ratione sanctæ hujus Filii Dei conceptionis et nativitatis imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus, quam fideli animo credimus, et credentes *d* Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, suspicimus, et adoramus.

a Joann. 1. 13.

b Galat. 6. 15.
c Rom. 6. 4. 7. 6.

Filii Dei nativitatis imago quomodò in nobis ipsis exprimi possit.

d 1. Cor. 2. 7.

DE QUARTO ARTICULO.

CAPUT V.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus.

1. *Articuli quarti cognoscendi necessitas, et ejus sententia.*

Quantam habeat necessitatem hujus articuli cognitio, et quàm diligenter Parochus curare debeat, ut fideles Dominicæ Passionis memoriam sæpissimè animo repetant, *e* docet Apostolus, qui nihil aliud se scire testatus est, *nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.* Quare in hoc argumento omne studium et opera adhibenda est, ut quàm maximè illustretur, fidelesque tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem, et bonitatem suspiciendam convertant. Fides itaque priore articuli parte (nam (1) altera postea dicetur) illud nobis credendum proponit, Christum Dominum, cum Pontius Pilatus Tiberii Cæsaris jussu Judæam provinciam administraret, cruci affixum esse: nam captus, irrisus, variis injuriarum et cruciatuum generibus affectus, demùm in crucem sublatus est.

e 1. Cor. 2. 2.

Sensus prioris partis articuli.

(1) *Altera*: meliùs in Edit. Patav. *de altera.*

2. *Anima Christi cruciatus sensit secundùm utramque portionem.*

Repleta est malis anima Christi.
Psalm. 87.
Psalm. 68.
Thren. 1.
Ego plorans &c.
Thren. 3.
Innundaverunt aquæ &c.
Dam. lib. 3. cap. 23. In fine Scot. in 2. Sentent. d. 15. Greg. Naz. Orat. 52.
a Marc. 14. 34.
In una Christi persona duarum naturarum proprietates sunt servatæ.
Dam. lib. 3. cap. 13.

Nec verò cuiquam dubitandum est, Christi animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuisse; nam quòd humanam naturam verè assumpsit, necesse est fateri, animo etiam gravissimum dolorem sensisse; quare inquit: *a Tristis est anima mea usque ad mortem.* Nam etsi personæ divinæ humana natura conjuncta fuit, tamen propter eam conjunctionem nihilominus passionis acerbitatem sensit, quàm si ea conjunctio facta non fuisset; cùm in una Jesu Christi persona, utriusque naturæ divinæ et humanæ proprietates servatæ sint: atque idcirco, quod erat passibile et mortale, passibile et mortale permansit; rursus verò, quod impassibile et immortale erat, qualem esse divinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit.

3. *Cur in symbolo exprimatur, sub quo Judææ Præside Christus sit passus.*

Quod autem hoc loco tam diligenter observari videmus, Jesum Christum eo tempore passum esse, quo Pontius Pilatus Judæam provinciam procuraret, id ea re factum esse docebit Parochus; quia tantæ rei et tam necessariæ cognitio exploratior omnibus esse poterat, si rei gestæ certum (quod et ab *b* Apostolo Paullo factum legimus) tempus describeretur: tùm etiam quia iis verbis declaratur, illam Salvatoris prædictionem exitu comprobatam esse: *c Tradent*, inquit, *eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.*

b Timoth. 6. 13.

c Matth. 20. 19.

4. *Non temerè accidit, quod Christus in ligno crucis mortem est perpessus.*

Hoc opus nostræ salutis &c.
Hymn. de Passione Domini.
d Præfatio Missæ de S. Cruce.
e Genes. 3. 3.
f Vide inter ceteros Ireneum, lib. 4. cap. 17.

Sed quòd potissimùm in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam divino consilio tribuendum est, ut scilicet, *d* unde mors oriebatur, inde vita resurgeret: serpens enim, *e* qui in ligno primos parentes vicerat, victus est à Christo in ligno crucis. Plures ejus rei afferri rationes possunt, quas sancti *f* Patres latiùs persequuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse, Redemptorem nostrum mortem crucis potissimùm subire. Verùm satis esse Parochus admoneat, si fideles credant, illud genus mortis à Salvatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius atque accommodatius videretur, quemadmodum certè nullum turpius atque indignius esse potuit. Non solùm enim apud Gentiles crucis supplicium execrandum, et dedecoris ignominiæque plenissimum semper existimatum est; verùm etiam in lege Moysis *g* maledictus homo appellatur, qui pendet in ligno.

Crucis supplicium apud Gentiles et Judæos fuit execrandum.
g Deut. 21. 23.
Galat. 3. 13.

5. *Historia passionis Christi frequentiùs populo est replicanda.*

Neque verò Parochus hujus articuli historiam prætermittet, quæ diligentissimè à sanctis Evangelistis exposita est, ut saltem summa ejus mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ veritatem magis necessaria videntur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo, veluti fundamento quodam, christiana religio et fides nititur: eoque posito, reliqua omnia rectè constituta sunt. Nam si quid aliud humanæ menti et intelligentiæ difficultatem affert, certè crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est: vixque percipi à nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsa, et ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei providentiam licet admirari. *a* Nam, quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quare mirandum non est, si Prophetæ ante Christi adventum, et Apostoli post ejus mortem et resurrectionem tantoperè laborarunt, ut hominibus persuaderent, hunc esse mundi Redemptorem, eosque in crucifixi potestatem atque obedientiam redigerent. Quare Dominus, cùm nihil tam ab humana ratione remotum esset, quàm crucis mysterium, statím post peccatum nunquam destitit tùm figuris, tùm Prophetarum oraculis Filii sui mortem significare. Atque, ut de figuris pauca quædam attingamus, *b* Abel primùm, qui fratris invidiâ occisus est, deinde *c* Isaac sacrificium, præterea *d* agnus, quem Judæi, cùm è terra Ægipti egrederentur, immolarunt, tùm *e* serpens æneus, quem Moyses in deserto exaltavit, Christi Domini passionis ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad Prophetas pertinet, quàm multi extiterint, qui de ea vaticinati sunt, id verò multò notius est, quàm ut explicári hoc loco oporteat. Sed præ ceteris, ut *f* Davidem omittamus, qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in Psalmis complexus est, *g* Isaiæ oracula tam aperta et clara sunt, ut rectè dici queat, eum potiùs rem gestam exposuisse, quàm futuram prædixisse.

Quàm necessaria hujus quarti articuli professio et fides mysterii absconditi in cruce.

Crucis mysterium creditur omnium difficillimum, unde Gnostici Christum negabant cruci fuisse affixum, sed illius loco Simonem Cyrenæum. Item. lib. 1. cap. 23.

a 1. Cor. 1. 21.

Prophetæ, Apostoli et Deus ipse, cur tantoperè inculcarint crucis et passionis mysteria.

Figuræ mortis Christi.

b Genes. 4. 8.
c Genes. 22. 6. 7.
d Exod. 12. 3.

e Num. 21. 9.
Joann. 3. 14.

f Psalm. 21. 68.
Hieron. in Epist. ad Paulinum.
g Isai. 3.

6. *Quid hæc clausula*, Mortuus et sepultus, *credendum significet.*

Mortuus et sepultus. His verbis Parochus credendum explicabit, Jesum Christum, postquam crucifixus est, verè mortuum ac sepultum esse. Neque verò sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cùm non defuerint, qui eum in cruce mortuum negarent. Illi igi-

Christus verè in cruce fuit mortuus.

Gnostici Christum mortuum negarunt.

Iren. Tert. lib. de Præscript. Epiph.

tur errori hanc fidei doctrinam sancti Apostoli meritò opponendam censuerunt; de cujus articuli veritate dubitandi nullus nobis locus relinquitur; nam omnes *a* Evangelistæ consentiunt, Jesum spiritum emisisse. Præterea, cùm Christus verus et perfectus homo fuerit, verè etiam mori potuit: moritur autem homo, cum anima separatur à corpore. Quare, cùm Jesum mortuum esse dicimus, id significamus, ejus animam à corpore divisam esse, neque tamen concedimus divinitatem sejunctam à corpore: quin potiùs constanter credimus et confitemur, anima ejus à corpore divisa, divinitatem tùm corpori in sepulcro, tùm animæ apud inferos conjunctam semper fuisse. *b* Decebat autem Filium Dei mori, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

a Matth. 27. 50. Luc. 23. 46. Marci 15. 37. Joann. 19. 30.

Morte Christi divinitas à corpore vel anima non fuit separata.

b Hebr. 2. 10. 14. 15. Dam. lib. 3. cap. 27.

7. *Invitus et coactus mortem Christus non subiit.*

Mors Christi fuit voluntaria.

Sed illud in Christo Domino singulare fuit, quòd tunc mortuus est, cùm ipse mori decrevit; et mortem non tam aliena vi illatam, quàm voluntariam obiit. Nec verò mortem solùm, sed locum etiam et tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit: ita enim Isaias scripsit: *c Oblatus est, quia ipse voluit.* Atque idem Dominus de se ante passionem dixit: *d Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam: nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à me ipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quod autem ad tempus et locum attinet, cùm Herodes ejus vitæ insidiaretur, ipse inquit: *e Dicite vulpi illi: Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consumor. Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare: quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem.* Ille igitur nihil invitus aut coactus fecit, sed ipse sese volens obtulit, atque inimicis suis obviam procedens, dixit: *f Ego sum*: et sponte sua ea omnia supplicia pertulit, quibus illum injustè et crudeliter affecerunt: quo quidem nihil ad commovendos animi nostri sensus majorem vim habere potest; cùm pœnas, tormentaque ejus omnia cogitatione perpendimus. Nam si quispiam nostra causa omnes dolores patiatur, non quos ipse sua voluntate suscipiat, sed quos vitare nequeat; hoc verò haud magni beneficii loco à nobis ponetur: verùm si nostro tantùm nomine mortem, quam defugere poterat, libenter occumbat, profectò hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solùm referendæ, sed etiam habendæ gratiæ facultatem vel gratissimo cuique eripiat: ex quo Jesu Christi summa et eximia cha-

c Isai. 53. 7.

d Joann. 10. 17.

e Lucæ 13. 32. 33.

f Joann. 18. 5.

Magnitudo beneficii passionis ex eo quod fuerit ultronea, considerari debet.

ritas, ejusque divinum et immensum in nos meritum perspici potest.

8. *Cur Christum non modò mortuum, sed etiam sepultum esse dicamus.*

Jam verò quod sepultum fuisse confitemur, hoc quidem veluti articuli pars non constituitur, quod novam aliquam difficultatem habeat, præter ea, quæ jam de morte dicta sunt. Nam, si Christum mortuum credimus, facilè etiam nobis persuaderi potest, eum sepultum esse. Verùm hoc additum est, primùm, ut minus dubitare de morte liceat; cum maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si ejus corpus sepultum probemus: deinde, ut resurrectionis miraculum magis declaretur atque eluceat. Neque verò hoc solùm credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud præcipuè his verbis credendum proponitur, Deum sepultum esse: quemadmodum ex fidei catholicæ regula verissimè etiam dicimus, Deum mortuum, et ex Virgine natum esse: nam cùm divinitas nunquam divisa fuerit à corpore, quòd in sepulcro conditum est, rectè confitemur Deum sepultum esse.

Deum dicimus mortuum et sepultum propter unitatem personæ, et communicationem idiomatum: erat enim totus Deus in inferno et totus in sepulcro, sed non in totum. Dam. l. 3. de Orthod. Fide, cap. 27.
Fulg. l. 3. ad Tras. Reg. 25. et 27. Christus, quod semel assumpsit, nunquam dimisit.

9. *Quæ circa mortem et sepulturam Christi sint maximè observanda.*

Ac de genere quidem et loco sepulturæ illa Parocho satis erunt, quæ à sanctis *a* Evangelistis dicta sunt. Duo verò in primis observanda sunt: alterum, Christi corpus in sepulcro nulla ex parte corruptum esse: de quo Propheta vaticinatus erat: *b Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*: alterum est, quod ad omnes hujus articuli partes attinet: sepulturam scilicet, passionem etiam et mortem Christo Jesu, ut homini, non ut Deo convenire: nam pati et mori in humanam tantùm naturam cadunt, quamvis Deo etiam hæc omnia tribuantur: quoniam de illa persona, quæ simul *c* perfectus Deus, et perfectus homo fuit, rectè dici perspicuum est.

Circa mortem et sepulturam Christi duo maximè observanda.
a Matth. 27. 60. *b* Marci 15. 46. Lucæ 23. 53. Joann. 19. 41.
b Psalm. 15. 10. Actor. 2. 31. 13. 35.
Quomodò Deus nec patitur, nec moritur, et tamen rectè dicitur Deus passus et mortuus.

c Athan. in Symb. Fulg. lib. 3. ad Trasim. Reg. cap. 30.

10. *Qua ratione contemplari oporteat passionis Christi beneficium.*

His cognitis, ea de Christi passione et morte Parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem, si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint. Ac primùm quidem considerandum est, quis ille sit, qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis verbis ejus dignitatem explicare, aut mente comprehendere possumus. Sanctus Joannes *d* Verbum esse dicit, quod erat apud Deum. Apostolus magnificis verbis describit in hunc

d Joann. 1. 1.

a Hebr. 1. 2. et 3. Sapient. 7.
2. Corinth. 4.

modum: *a* Esse eum, *quem Deus constituit hæredem universorum; per quem fecit et sæcula: qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.* Atque, ut uno verbo complectamur, patitur Jesus Christus Deus et homo: patitur Creator pro iis, quos ipse condidit: patitur Dominus pro servis: patitur is, per quem angeli, homines, cœli, elementa facta sunt: ille, inquam, *b* in quo, per quem, et ex quo sunt omnia. Quare mirandum non est, si eo tot passionum tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est: nam, ut inquit Scriptura: *c Terra mota est, et petræ scissæ sunt*: d *tenebræ* etiam *factæ sunt in universam terram... et sol obscuratus est.* Quòd si mutæ etiam res et sensu carentes Creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles, quibus lacrymis ipsi, tamquam *e* vivi lapides hujus ædificii, dolorem suum declarare debeant.

b Rom. 11. 36.

c Matth. 27. 51.
d Lucæ 23. 44. 45.

e 1. Pet. 2. 5.

11. *Cur Christus voluerit extrema pati, quidque sentiendum de his sit, qui Christianismum professi, in peccatis sordescunt.*

Jam verò causæ etiam passionis exponendæ sunt, ut eò magis divinæ erga nos charitatis magnitudo et vis appareat. Si quis igitur quærat, quæ causa fuerit, cur Filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimùm fuisse inveniet, (præter hæreditariam labem primorum parentum) vitia et peccata, quæ homines à mundi origine usque ad hanc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem sæculi admisuri sunt. Hoc enim in passione et morte Filius Dei Salvator noster spectavit, ut omnium ætatum peccata redimeret ac deleret, et pro eis Patri abundè cumulatèque satisfaceret. Illud etiam accedit ad augendam rei dignitatem, quòd non solùm Christus pro peccatoribus passus est, sed etiam (1) pœnarum omnium, quas pertulit, peccatores et auctores et ministri fuerunt: de quo Apostolus (2) nos admonet, ita ad Hebræos scribens: *f Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes.* Atque hac culpa omnes teneri judicandum est, qui in peccata sæpiùs

Oseæ 21.
Joann. 3.
Sic Deus &c.
Rom. 5.
Commendat charitatem. Quod potuit gutta, voluit unda, ut nos magis alliceret ad amorem suum.
Pondera ly omnium ætatum quia incarnatus est in medio annorum, ut omnes æqualiter participarent in tertio millenario, et medio.
Habac. 3.

f Hebr. 12. 3.
Et de rigore justitiæ erat necessarium, quod esset Deus et homo. O verè necessarium Adæ peccatum &c. Ecc. in Benedict. Cerei Pasch.

(1) *Sed etiam pœnarum &c.*: Ita legunt. Edition. Rom. Paris. Lugdun. et Venet. Patav. autem sic habet: *sed etiam pro illis, qui pœnarum omnium, quas pertulit, et auctores, et ministri fuerunt.*
(2) *Nos admonet*: *Nos* desideratur in Edit. Rom.

prolabuntur. Nam, cùm peccata nostra Christum Dominum impulerint, ut crucis supplicium subiret, profectò qui in flagitiis et sceleribus volutantur, rursùs, quod in ipsis est, *a* crucifigunt in semetipsis Filium Dei, et ostentui habent. Quod quidem scelus eò graviùs in nobis videri potest, quàm fuerit in Judæis, quod illi, eodem Apostolo teste: *b Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*: nos autem, et nosse eum profitemur, et tamen factis negantes, quodammodo violentas ei manus videmur inferre.

Relabentes sæpius in scelera, Deum iterum crucifigunt, et graviùs plerumque, quàm Judæi.

a Hebr. 6. 6.

b 1. Cor. 2. 8.

12. *Christus à Patre et à semetipso etiam traditus est.*

Sed à Patre etiam et à semetipso Christum Dominum traditum esse, sacræ litteræ testantur: ait enim apud Isaiam: *c Propter scelus populi* (1) *mei percussi eum.* Et paulò ante idem Propheta cùm Dominum plagis et vulneribus affectum spiritu Dei plenus videret, dixit: *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrûm.* De Filio autem scriptum est: *d Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Sed eamdem rem Apostolus gravioribus etiam verbis expressit, cùm tamen ex altera parte vellet ostenderé, quantum nobis de immensa Dei misericordia et bonitate sperare liceat; ait enim: *e Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis * donavit?*

Joann. 3.
Rom. 8.
Ephes. 3.
Matth. 4.
c Isai. 53. 8.
Ambr. lib. 1. de Fide, et ad Orat. cap. 7. et lib. 1. de Spiritu Sancto, cap. 12.

d Ibidem 10.

e Rom. 8. 32. 33.

* Donabit Græca Syriaca exemplaria.

13. *Christus tormentorum acerbitatem corpore et animo verè sensit.*

Sequitur nunc, ut quanta fuerit passionis acerbitas Parochus doceat. Quamquam si memoria teneamus *f* sudorem Domini factum ut guttas sanguinis * decurrentis in terram, cùm ille tormenta et cruciatus animo perciperet, quibus paulò post afficiendus erat, facilè ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse. Nam si malorum imminentium cogitatio tàm acerba fuit, *g* id quod sanguinis sudor declaravit, quid ipsam perpessionem fuisse existimandum est?

Acerbitas passionis.

f Lucæ 22. 44.

* Decurrentes habet Græcus textus.

g Ibidem.

Sed tamen Christum Dominum summis tùm animi, tùm corporis doloribus affectum esse constat. Ac primùm quidem nulla fuit ejus corporis pars, quæ gravissimas pœnas non senserit: nam et pedes et manus clavis cruci affixæ, caput spinis compunctum, et arundine per-

Christus in Corpore quanta pertulit.

(1) *Mei*: Deest in Edit. Rom. Venet. et Lugd.

cussum, facies sputis fœdata, alapis cæsa, totum corpus flagellis verberatum est. Præterea omnium et generum et ordinum homines *a* convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus. *b* Gentes enim et Judæi passionis suasores, auctores, ministri fuerunt. Judas eum prodidit, Petrus negavit, ceteri omnes deseruerunt. Jam verò in cruce ipsa, acerbitatem ne, an ignominiam, an utrumque simul quæremus? Ac profectò nullum aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eò potuit, quo affici non nisi nocentissimi et sceleratissimi homines consueverunt, et in quo summi doloris et cruciatus sensum mortis diuturnitas vehementiorem efficiebat. Augebat autem pœnarum magnitudinem ipsa Christi Jesu Corporis constitutio et habitus; quod quidem cùm Spiritus Sancti virtute formatum esset, multo perfectius et temperantius fuit, quàm aliorum hominum corpora esse possunt; atque ideo acriorem quoque sentiendi vim habuit, et graviùs tormenta illa omnia perpessum est.

a Psalm. 2. 2.
b Matth. 26. et 27. Marc. 14. et 15. Lucæ 22. et 25. Joann. 13. 19.
Mortis Christi genus acerbissimum et ignominiosissimum.

Corpus Christi perfectissimum et temperatissimum fuit.

Quod verò ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicumque supplicia et cruciatus pertulerunt, non defuit animæ solatium divinitùs datum, quo recreati tormentorum vim æquo animo ferre possent: immò verò in cruciatibus plerique intima lætitia efferebantur: ait enim Apostolus: *c Gaudeo in passionibus pro vobis: et adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia*; et alibi: *d Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Verùm Christus Dominus amarissimæ passionis calicem, *e* quem bibit, nulla suavitate permixta temperavit. Humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secùs ac si homo, non etiam Deus fuisset.

2. Cor. 4. 7. In omnibus tribulationem &c. usque ad non perimus. Nam Christus angustiatus est à contrariis, destitutus ab Apostolis, derelictus à Deo, confusus à Judæis.
c Colos. 1. 24.
d 2. Cor. 7. 4.
e Matth. 26. 39. Psalm. 68. Et sustinuit &c. Et 141. Considerabam. Thren. 1. Longè factus est &c. Lucæ 21. Apparuit illi Angelus de cœlo &c. nota ly Confortans: Et solve, ex Psalm. 9. Exurge Domine &c. benè et subtiliter meditando quænam sit illa confortatio.

14. *Quæ potissimùm commoda et bona christiano generi Christi passio peperit.*

Reliquum modò est, ut commoda etiam et bona, quæ ex passione Domini percepimus, à Parocho accurate explicentur. Primò igitur Domini passio peccati liberatio fuit: nam, ut est apud sanctum Joannem: *f Dilexit nos, et lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Et Apostolus *g* inquit: *Convivificavit* (1) *vos cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat*

Primus fructus passionis Christi.
f Apoc. 1. 5.
g Colos. 2. 13. 14.

(1) *Cum illo*: Deest in Edit. Rom. Paris. Lugd. Venet.

chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Deinde à Dæmonis tyrannide nos eripuit; ipse enim Dominus inquit: *a Nunc judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras: et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Pœnam præterea peccatis nostris debitam persolvit. Tùm verò, quia nullum gratius et acceptius Deo sacrificium (1) offerri potuit, *b* Patri nos reconciliavit, eumque nobis placatum et propitium reddidit. Postremò, quoniam peccata sustulit, cœlorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apostolus significavit illis verbis: *c Habentes fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi.* Neque verò in veteri lege hujus mysterii figura et imago quædam defuit: nam illi, *d* quibus interdictum erat, ne in patriam ante summi Sacerdotis mortem reverterentur, hoc significabant, nemini, quamvis justè et piè vixisset, aditum in cœlestem patriam patere, antequam summus ille, atque æternus Sacerdos Christus Jesus mortem obiret: qua quidem obita, statim cœli fores patuerunt iis, qui sacramentis expiati, fideque, spe et charitate prædìti, passionis ejus participes fiunt.

Secundus.

a Joann. 12. 31. 32.

Tertius.

Quartus.

b Rom. 5. 10.

2. Cor. 5. 18.
Quintus.
c Hebr. 10. 19.

d Num. 35. 25.

Patribus veteris testamenti ante Christi mortem cœli aditus non patuit. Vide Tertull. l. 4. adv. Marcionem. Orig. in c. 5. ad Rom.

15. *Unde vim habuerit Christi passio ad tanta nobis bona promerenda.*

Hæc autem omnia maxima et divina bona Parochus docebit ex Domini passione ad nos pervenisse: primùm quidem, quia est integra atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quadam ratione Jesus Christus pro peccatis nostris Deo Patri persolvit. Neque verò pretium, quod pro nobis persolvit, debitis nostris par solùm et æquale fuit, verùm ea longè superavit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit; quòd cùm illi Filius in ara crucis obtulit, Patris iram atque indignationem prorsus mitigavit: atque hoc nomine Apostolus usus est, cùm inquit: *e Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Præterea redemptio, de qua est apud Apostolorum Principem: *f Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, et incontaminati*; et Apostolus docet: *g Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.*

Quia de industria &c. Matth. 27.
Et cum gustasset. 1. Pet. 2.
Christus passus est &c.
Christi passio verum sacrificium.

e Ephes. 5. 2.

Redemptio.

f 1. Pet. 1. 18. 19.
Apoc. 5. 9. Redemisti nos Deo &c. nota illa 4. ex omni tribu et lingua, et populo et natione.
g Galat. 3. 13.

(1) *Offerri*: Edit. Patav. non *afferri*, ut est in Edit. Rom. et Venet.

Sextus Christi passionis fructus.

16. In Christi passione sunt omnium virtutum exempla.

Verùm præter hæc immensa beneficia, illud etiam vel maximum consequuti sumus, ut in hac una passione omnium virtutum clarissima exempla habeamus; nam et patientiam, et humilitatem, et eximiam charitatem, et mansuetudinem, et obedientiam, et summam animi constantiam, non solùm in perferendis propter justitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda ita ostendit, ut verè dicere possimus, Salvatorem nostrum quæcumque vitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore verbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in se ipso expressisse. Atque hæc breviter de Christi Domini saluberrima passione et morte dicta (1) sunt. Utinam verò hæc mysteria in animis nostris assiduè versentur, et unâ cum Domino pati, et mori, et sepeliri discamus, ut deindè, abjecta omni sorde peccati, ad novam vitam cum illo resurgentes, aliquando tandem ipsius gratia et misericordia digni simus, qui cœlestis regni et gloriæ participes efficiamur.

DE QUINTO ARTICULO.

CAPUT VI.

Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis.

1. Prima pars hujus articuli quomodò sit intelligenda.

Isai. 11. 10.
Et erit sepulcrum ejus gloriosum.
Triumphus Christi de inferis.

Maximè quidem refert nosse gloriam sepulturæ Domini nostri Jesu Christi, de qua proximè dictum est: sed plus interest fidelis populi cognoscere illustres triumphos, quos ex devicto Diabolo, et spoliatis inferorum sedibus deportavit: de quibus, simulque de resurrectione dicendum est: qui locus etsi separatim per se rectè tractari possit; nos tamen sanctorum Patrum auctoritatem sequuti, eum cum descensu ad inferos conjungendum putavimus. Ejus igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo jam mortuo, ejus animam ad inferos descendisse, ibique tamdiu mansisse, quam-

Prioris partis quinti articuli sententia.

(1) *Sunt*: vel potiùs *sint*, ut est in Edit. Patav.

diù ejusdem corpus in sepulcro fuit. His autem verbis simul etiam confitemur eamdem Christi personam (1) eo tempore et apud inferos fuisse, et in sepulcro jacuisse. Quod quidem cùm dicimus, nemini mirum videri debet, propterea quod, ut sæpè jam docuimus, quamvis anima à corpore discesserit, nunquam tamen divinitas vel ab anima, vel à corpore separata est.

Christus eodem tempore in sepulcro et apud inferos fuit.

Vide sect. 6. superioris articuli.

2. *Quid hic inferorum vocabulo intelligendum sit.*

De multiplici vocis inferni significatione.

Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis afferre potest, si Parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum vocabulo intelligendum sit; monere oportet inferos hoc loco pro sepulcro non accipi, ut quidam non minùs impiè, quàm imperitè putaverunt. Superiori enim articulo, Christum Dominum sepultum esse edocti sumus: nec ulla causa erat, cur in fide tradenda alio, et quidem obscuriori loquendi genere idem à sanctis Apostolis repeteretur. Verùm inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cœlestem beatitudinem non sunt consequutæ. Ita verò sacræ litteræ hanc vocem multis in locis usurpaverunt. Nam apud Apostolum legimus: *a Ut in nomine Jesu omne genuflectatur cœlestium, terrestrium et infernorum*: et in Actis Apostolorum D. Petrus testatur: *b* Christum Dominum suscitatum, solutis doloribus inferni.

Num. 6. 8. 9.

Inferi quid significent.

a Philipp. 2. 10. Isai. 45. 24.

b Actor. 2. 24.

3. *Quot sint loca, quibus animæ extra beatitudinem constitutæ, post mortem detinentur.*

Neque tamen ea receptacula unius et ejusdem generis sunt omnia. Est enim teterrimus, et obscurissimus carcer, *c* ubi perpetuo et inextinguibili igne damnatorum animæ simul cum immundis spiritibus torquentur; qui etiam *d* gehenna, *e* abyssus, et propria significatione *f* infernus vocatur. Præterea est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, ut eis in æternam patriam ingressus patere possit, *g* in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de hujus quidem doctrinæ veritate, quam et Scripturarum testimoniis, et Apostolica traditione confirmatam esse sancta Concilia declarant, eò diligentiùs et sæpiùs Parocho disserendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent. Tertium postremò receptaculi genus est, in quo animæ Sanctorum ante Christi Domini adventum excipiebantur, ibique sine ullo doloris sensu, beata redemptionis spe sustentati, quieta

Receptacula inferna animarum non sunt unius generis.

c Matth. 25. 41.

Primus locus damnatorum.

d Matth. 5. 22. 28. 29.

e Apoc. 9. 11.

Pondera lytorquentur, qua torsione, quia secundùm Ambr. serm. 20. super Beati immaculat. Bernard. Greg. 2. Pet. 2. Angelis peccantibus &c. Diabolus non habet pœnam sensus, sed solum damni usque ad diem judicii, et tunc utramque.

f Lucæ 16. 22.

g Apoc. 21. 27.

Secundus locus animarum est purgatorium.

Tertium animarum receptaculum est sinus Abrahæ.

Lucæ 16. 22.

(1) *Eo tempore*: Edit. Patav. *eodem tempore*.

Christus liberavit omnes animas Patrum, et omnes purgantes tunc ibi existentes.

habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, (1) qui in sinu Abrahæ Salvatorem spectabant, Christus Dominus ad inferos descendens liberavit.

4. *Anima Christi non potentia tantùm, sed reipsa ad inferos descendit.*

Anima Christi reipsa descendit ad inferos.

Nec verò existimandum est, eum sic ad inferos descendisse, ut ejus tantummodo vis ac virtus, non etiam anima eò perveniret. Sed omninò credendum est, ipsam animam re et præsentia ad inferos descendisse; de quo exstat firmissimum illud Davidis testimonium: *a Non derelinques animam meam in inferno.*

a Psalm. 15. 10. Greg. Naz. Orat. 42.

5. *Aliquid dignitati Christi ex ejus descensu ad inferos detractum non est.*

Verùm etsi Christus ad inferos descendit, nihil de ejus summa potestate detractum est: neque ejus sanctitatis splendor macula aliqua aspersus, cùm potiùs hoc facto verissima esse omnia, quæ de illius sanctitate celebrata erant, eumque Filium Dei esse, quemadmodum antea tot prodigiis declaraverat, apertissimè comprobatum sit: id quod facilè intelligemus, si causas cur Christus et alii homines in ea loca venerint, inter se conferamus. Ceteri enim omnes captivi descenderant: ipse verò *b inter mortuos liber et victor*, *c* ad profligandos Dæmones, à quibus illi ob noxam inclusi, et constricti tenebantur, descendit. Præterea alii omnes, qui descenderunt, partim pœnis acerbissimis torquebantur, partim verò, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei aspectu privati, et spe beatæ gloriæ, quam spectabant, suspensi torquebantur. At Christus Dominus descendit, non ut aliquid pateretur, verùm ut sanctos et justos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret, eisque passionis suæ fructum impertiret. Quòd igitur ad inferos descendit, nulla prorsus de summa ejus dignitate et potestate diminutio facta est.

b Psalm. 87. 6.
c Osee 13. 14. 1. Corinth. 15. 54. Hebr. 2. 14.

Alia fuit Christo causa descendendi ad inferos, quam aliis hominibus.

Dam. lib. 3. de Fide Orthod. cap. 29.

6. *Quibus de causis Christus ad inferos descendere voluerit.*

Christus animas inferno extractas, mox effecit beatas.

His expositis docendum erit, propterea Christum Dominum ad inferos descendisse, ut, ereptis Dœmonum spoliis, sanctos illos Patres, ceterosque pios è carcere liberatos secum adduceret in cœlum, quod ab eo admirabiliter, summaque cum gloria perfectum est; statim enim illius aspectus clarissimam lucem captivis attulit, eorumque animas immensa lætitia, gaudioque implevit: qui-

(1) *Qui*: Edit. Patav. et Lugd. habent *quæ*: quod magis arridet.

bus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, impertivit; quo facto id comprobatum est, quod latroni promiserat illis verbis: *a Hodie mecum eris in paradiso.* Hanc verò piorum liberationem Oseas tantò antè prædixerat in hunc modum: *b Ero mors tua, ó mors! morsus tuus ero, inferne.* Hóc etiam significavit Zacharias Propheta, cùm ait: *c Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Id ipsum denique expressit Apostolus illis verbis: *d Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in semetipso.* Verùm, ut hujus mysterii vim melius intelligamus, sæpè illud memoria repetere debemus, pios homines non solùm, qui post adventum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecesserant, vel qui usque ad finem sæculi futuri sunt, ejus passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem, antequam ille moreretur, ac resurgeret, cœli portæ nemini unquam patuerunt: sed piorum animæ, cùm è vivis excessissent, vel in sinum Abrahæ deferebantur, vel, quod etiam nunc iis contingit, quibus aliquid diluendum et persolvendum est, purgatorii igne expiabantur. Est illa præterea causa, cur descenderit ad inferos Christus Dominus, ut ibi etiam, quemadmodum in cœlo et in terris vim suam, potestatemque declararet, et omninò, *e* ut in nomine ejus omne genuflecteretur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur et obstupescat, qui non modò pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terræ partes penetrare voluerit, ut sibi charissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret?

Quomodo latroni promissa eodem die beatitudo sit præstita.
a Luc. 23. 43.
b Osee 13. 14.
c Zach. 9. 11. Eccles. 24.
d Colos. 2. 15.

Passionis Christi fructus ad omnium temporum fideles est diffusus.

Purgatorium ignem Judæis ante Christi mortem fuisse persuasum, colligitur ex 1. Reg. 31. 13. Tob. 4. 18. 2. Macab. 12. 43. Vide Aug. lib. de Cura gerenda pro mortuis ad Paullin. c. 2.

e Philipp. 2. 10.

Ubi sint inferi.

7. *Alterius partis quinti articuli sensus.*

Sequitur altera articuli pars: in qua explicanda quantum laborare Parochus debeat, declarant illa Apostoli verba: *f Memor esto, Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis.* Quod enim Timotheo (1) præcipit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse, dubitandum non est. Ea autem articuli est sententia: postquam Christus Dominus sexta feria, hora diei nona, in cruce spiritum emisit, et eodem die vesperè sepultus est ab ejus discipulis, *g* qui Pilati præsidis permissu corpus Domini è cruce depositum, in propinqui horti monumentum novum intulerunt: tertio à morte die, qui fuit Do-

De glorioso resurrectionis Christi mysterio.
f 2. Timoth. 2. 8.
g Joann. 19. 38.

(1) *Præcipit*: Edit. Pat. et Lugd. *precepit.*

a Matth. 28. 1. Marc. 16. 2. Luc. 24. 1. Joann. 20. 1.

minicus, *a* summo mane illius anima corpori iterùm conjuncta est: atque ita is, qui triduum illud mortuus fuerat, ad vitam, ex qua moriens discesserat, rediit et surrexit.

8. *Non aliena virtute, ut ceteri homines, sed propria vi Christus resurrexit.*

Sua vi Christus ab inferis est excitatus. Scot. lib. 4. dist. 43. q. 3. Job 7. Infra in art. 11. n. 3.

Sed resurrectionis voce non illud solùm intelligendum est, Christum à mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit; sed sua vi ac virtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit et singulare. Neque enim natura patitur; nec ulli homini concessum est, ut se ipsum possit virtute sua à morte ad vitam revocare. Hoc verò summæ Dei potestati tantummodo reservatum est, ut ex illis Apostoli verbis intelligimus: *b Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Quæ quoniam neque à Christi corpore in sepulcro, neque ab anima, cùm ad inferos descendisset, sejuncta unquam fuit, divina vis tùm in corpore inerat, qua animæ iterum conjungi, tùm in anima, qua ad corpus denuò reverti posset, qua et licuit sua virtute reviviscere, atque à mortuis resurgere. Id verò David spiritu Dei plenus prædixit his verbis: *c Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.* Deinde ipse Dominus divino oris sui testimonio confirmavit: *d Ego pono animam meam, ut iterùm sumam eam, et potestatem habeo ponendi eam, et* (1) *potestatem habeo iterùm sumendi eam.* Judæis etiam ad confirmandam doctrinæ veritatem dixit: *e Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Quod quidem tametsi de templo illo magnificè ex lapidibus structo intelligerent, ille tamen, ut scripturæ verbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamvis autem in scripturis interdum legamus, *f* Christum Dominum à Patre suscitatum esse; hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est: quemadmodum illa rursus ad eumdem, ut Deum, spectant; quibus significatur eum sua virtute resurrexisse.

b 2. Cor. 13. 4.

c Psalm. 97. 1.

d Joann. 10. 17. 18

e Joann. 2. 19.

f Actor. 2. 32. 3. 15. Rom. 8. 11.

9. *Quomodò Christus primogenitus mortuorum dicatur, cùm alii ante ipsum resuscitati noscantur.*

Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc divino ressurrectionis beneficio affectus est. Nam in scripturis et *g* primogenitus ex mortuis, et *h* primogenitus mortuorum vocatur. Atque, ut est apud Apostolum: *i Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dor-*

g Colos. 1. 18.

h Apoc. 1. 15.

i 1. Cor. 15. 20. 21.

(1) *Potestatem habeo*: Deest in Edit. Rom. et Ven.

mientium, quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine: primitiæ Christus, deinde ii, qui sunt Christi. Quæ quidem verba de perfecta resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem vitam, omni prorsus moriendi necessitate sublata, excitamur. Atque in eo genere Christus Dominus primum locum obtinet: nam si de resurrectione loquimur, hoc est, de reditu ad vitam, cui iterum moriendi necessitas adjuncta est; *a* ante Christum multi alii à mortuis excitati sunt; qui omnes tamen ea conditione revixerunt, ut eis iterum moriendum esset; at Christus Dominus ita resurrexit morte subacta et oppressa, ut mori amplius non posset, quod quidem apertissimo illo testimonio confirmatur: *b Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur.*

Quomodo Christus primus omnium censendus resurrexisse.

a 3. Reg. 17. 22. 4. Reg. 4. 31. 13. 21.

b Rom. 6. 9.

10. *Quomodò, et qua ex causa Christus in tertiam diem suam resurrectionem distulerit.*

Quod verò articulo additur, *Tertia die*, Parocho explanandum erit, ne fideles arbitrentur, totos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse: nam quod integrum naturalem diem, partemque tùm antecedentis, tùm consequentis diei in sepulcro conditus est, ob eam rem verissimè dicitur triduò in sepulcro jacuisse, ac tertia die à mortuis surrexisse; ut autem divinitatem suam declararet, resurrectionem ad finem sæculi differre noluit: rursus verò, ut eum verè hominem, verèque mortuum esse crederemus, non statim post mortem, sed tertio die revixit, quod temporis spatium ad veram mortem comprobandam satis esse videbatur.

Tertia die non simpliciter, sed secundùm Scripturas.
Osee 6. 3.
Jonæ 2. 1.
Matth. 12. 40.
Greg. Nyssen. Or. 5. de Resurrectione Christi.
Alex. de Ales. p. 3. q. 20. Mem. 3. art. 3.

11. *Quare Patres Constantinopolitanæ Synodi huic articulo clausulam adjecerint:* Secundùm Scripturas.

Patres Constantinopolitanæ Synodi huic loco addiderunt; *Secundùm Scripturas:* quod quidem ab *c* Apostolo acceptum, in fidei Symbolum propterea transtulerunt, quod resurrectionis mysterium maximè necessarium esse, idem Apostolus docuerit iis verbis: *d Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra; et si Christus non resurrexit, vana est fides vestra: adhuc enim estis in peccatis vestris.* Quare D. August. cùm hujus articuli fidem admiraretur, ita scripsit: *Non magnum est credere, quia mortuus est Christus: hoc et pagani, et judæi, et omnes iniqui credunt; hoc omnes credunt quia mortuus est. Fides christianorum, resurrectio Christi est: hoc pro magno habemus, quia credi-*

c 1. Cor. 15. 3.

d 1. Cor. 15. 14. 17.

D. August. exposit. in Psalmi 120.

mus eum resurrexisse. Ex quo factum est, ut frequentissimè *a* Dominus de sua resurrectione loquutus sit, ac nunquam ferè de passione sua cum discipulis colloquutus est, quin de resurrectione loqueretur; quare cùm dixisset: *b Filius hominis tradetur gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et posteaquam flagellaverint, occident eum*; ad extremum addidit: *Et tertia die resurget.* Et cùm judæi ab eo peterent, ut aliquo signo et miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit: *c Nullum aliud signum eis datum iri, quam Jonæ Prophetæ signum: sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus*; sic futurum affirmavit *filium hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Verùm ut hujus articuli vim et sensum meliùs perspiciamus, tria nobis investiganda et cognoscenda sunt: primùm quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere: deinde qui resurrectionis finis et scopus sit: et quæ ab ea utilitates et commoda in nos sint profecta.

a Matth. 16. 17. et 20.
b Luc. 18. 31.
c Matth. 12. 39. Luc. 11. 29.

12. *Quas ob causas necesse fuerit Christum resurgere.*

Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei justitia ostenderetur, à quo maximè decebat eum extolli, qui, ut illi obtemperaret, depressus, atque omni ignominia affectus erat. Hanc Apostolus causam attulit, cùm ad Philippenses inquit: *d Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum.* Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis justitia constare non potest, illud enim maximo argumento esse debet, Christum Filium Dei fuisse, quod suâ virtute à mortuis resurrexit. Deinde, ut spes nostra aleretur atque sustentaretur. Cùm enim Christus resurrexit, certa spe nitimur fore, ut nos etiam resurgamus: siquidem membra capitis sui conditionem consequantur, necesse est; ita enim Apostolus argumentationem concludere videtur, cùm ad *e* Corinthios et *f* Thessalonicenses scribit; et à Principe Apostolorum Petro dictum est: *g Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundùm misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis in hæreditatem incorruptibilem.* Postremò ob eam etiam rem, Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis et redemptionis nostræ mysterium absolveretur. Christus enim morte sua nos à peccatis liberavit; resurgens verò præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum: *h Christus traditus est prop-*

D. Thom. 3. p. q. 53. art. 1.
Psalm. 63. Accedit homo ad cor altum &c.
Prima causa.
d Philipp. 2. 8. 9.
4. Reg. 19. Mittet radicem &c.
Secunda.
1. Cor. 15. 12.
1. Pet. 1. 3.
Lucæ 15. Congratulamini &c.
Tertia.
e 1. Cor. 15. 11.
f Thess. 4. 13.
g 1. Pet. 1. 3. 4.
Quarta.
h Rom. 4. 25.

per delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodum illum mori, ita resurgere etiam oportuit.

13. *Quæ commoda ex resurrectione Christi ad homines redeant.*

Utilitas resurrectionis Christi.

Prima.

Ex iis verò, quæ hactenus dicta sunt, perspicere possumus quantum utilitatis Christi Domini resurrectio fidelibus attulerit: in resurrectione enim Deum esse immortalem, plenum gloria, mortis et Diaboli victorem agnoscimus; quod de Christo Jesu sine ulla dubitatione credendum et confitendum est. Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit: tùm quia ejus mysterii efficiens causa fuit; tùm quia ad Domini exemplum resurgere omnes debamus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur: *a Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum;* quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia Christi humanitate, tamquam efficienti instrumento, usus est. Quare ejus resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam. Exemplar verò dici potest, quoniam Christi Domini resurrectio omnium est perfectissima: ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam immutatum est; *b* ita nostra etiam corpora, quæ priùs imbecilla et mortalia fuerant, gloria et immortalitate ornata restituentur. Ut enim Apostolus docet: *c Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritati suæ.* Hoc etiam de anima in peccatis mortua dici potest: cui quo pactò Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus iis verbis ostendit: *d Quomodò Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.* Et paucis interjectis, inquit: *Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.*

Secunda.

a 1. Cor. 15. 21.

Resurrectio Christi defunctis est vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria.

Ambr. serm. pro sancto die Pasch.

b 1. Cor. 15. 42.

c Philip. 3. 20. 21.

Tertia.

d Rom. 6. 4.

14. *Quæ ex Christi resurrectione exempla sint sumenda.*

Duo igitur à Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut postquam peccati maculas eluimus, novum vitæ genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, justitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo

vitæ instituto ita perseveremus, ut, adjuvante Domino, à justitiæ via, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus. Neque verò *a* Apostoli verba id solùm demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi; verùm etiam resurgendi virtutem nobis præbere, viresque et spiritum largiri, quo in sanctitate et justitia permaneamus, ac Dei præcepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex ejus morte non solùm peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus, qua peccatis moriamur: ita ejus resurrectio ad justitiam consequendam nobis vires affert; ut deinde pie et santè Deum colentes, in novitate vitæ ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maximè resurrectione sua Dominus effecit; ut qui antea unà cum illo peccatis, et huic sæculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitæ institutionem, et disciplinam resurgeremus.

a Rom. 6. 4. 5.

Christi resurrectio corporalis nos ad spiritualem hortatur resurrectionem.

15. *Quibus indiciis colligatur, aliquem secundùm spiritum cum Christo resurrexisse.*

Hujus resurrectionis, quæ potissimùm signa observanda sint, Apostolus nos admonet; nam cùm inquit: *b Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*; planè ostendit, eos, qui vitam, honores, otium, divitias ibi maximè, ubi Christus est, habere cupiunt, verè cum Christo surrexisse; cùm vero addit: *c Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*; alteram etiam hanc veluti notam apposuit, qua perspicere possimus, num verè cum Christo surrexerimus. Ut enim corporis affectionem et valetudinem gustus indicare solet; ita *d* si quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, alicui sapiant, isque cœlestium rerum jucunditatem intimo mentis sensu percipiat; hoc maximo argumento esse potest, eum, qui ita affectus sit, ad novam et spiritualem vitam unà cum Cristo Jesu surrexisse.

Quæ sint signa resurrectionis nostræ spiritualis.

b Colos. 3. 1.

c Ibidem 2.

d Philipp. 4. 8.

DE SEXTO ARTICULO.

CAPUT VII.

Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis.

1. *Hujus articuli excellentia, et primæ partis sententia.*

David Propheta, cùm beatam et gloriosam Domini Ascensionem spiritu Dei plenus contemplaretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia et gaudio celebrandum illis verbis hortatur, cùm inquit: *a Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: ascendit Deus in jubilo.* Ex quo intelliget Parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse; sibique diligenter curandum, ut fideles illud non solùm fide et mente percipiant, sed quoad ejus fieri poterit, juvante Domino, factis etiam, et vita exprimere studeant. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimùm de divino hoc mysterio agitur, à priori ejus parte incipiendum est, et quæ ejus sit vis atque sententia aperiendum. De Christo enim Jesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet; eùm, perfecto jam et absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cœlum corpore et anima ascendisse, nam ut Deus est, nunquam ab eo abfuit, ut qui divinitate sua loca omnia compleat.

a Psalm. 46. 2. 6.

2. *Non solùm divinitatis virtute Christus ascendit, sed vi etiam humanitatis.*

Ascendisse autem sua virtute doceat, non aliena vi sublatum, quemadmodum *b* Elias, qui igneo curru in cœlum evectus est, *c* vel Habacuc propheta, vel *d* Philippus diaconus, qui divina virtute per aërem delati, longinqua terrarum spatia permearunt. Neque verò solùm ut Deus, præpotenti divinitatis virtute in cœlos ascendit, sed etiam ut homo est. Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit; tamen virtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, movere potuit: corpus verò, quod jam gloriam adeptum erat,

b 4. Reg. 2. 11. 12.
c Dan. 14. 35.
d Actor. 8. 39.

moventis animæ imperio facilè parebat. Atque hac ratione, ut Deus, et ut homo est, Christum in cœlum sua virtute ascendisse credimus.

3. *Quo sensu Christus posteriore articuli parte dicatur sedere ad dexteram Patris.*

Sedere denotat possessionem et quietem gloriæ, non positionem corporis, quia Christus stat, et non sedet, sicut et omnes beati stabunt, et non sedebunt; quia sedere imbecillitatis est, stare verò est naturalis situs hominis perfectus. Scot. 4. dist. 73. quæst. 13. Cajetanus in Marc. 43.

In altera articuli parte hæc sunt: *Sedet ad dexteram Dei Patris*, quo loco tropum, id est, verbi immutationem licet animadvertere, frequentem in divinis litteris, cùm humanas affectiones et membra, ad nostram intelligentiam accommodantes, Deo tribuimus; neque enim, cùm spiritus sit, quidquam in eo corporeum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei majorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est; eamdem rem ad cœlestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam ut homo præ ceteris omnibus adeptus est, eum in Patris dextera esse confitemur.

Sedere ad dexteram Dei, quid denotet. Vide Ath. serm. 1. contra Arian. Basil. l. de Spiritu Sancto, c. 6. Dam. l. 4. de Fid. Orth. c. 2.

Sedere ad dexteram Dei, soli Christo est tributum.

Sedere autem hoc loco non situm et figuram corporis significat, sed eam regiæ summæque potestatis ac gloriæ firmam et stabilem possessionem, quam à Patre accepit, declarat: de quo ait Apostolus: *a Suscitans illum à mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum et potestatem, virtutem et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro.* Et *b omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Ex quibus verbis apparet, hanc gloriam adeò propriam et singularem Domini esse, ut cuivis alii creatæ naturæ convenire non possit. Quare alio loco testatur: *c Ad quem autem Angelorum dixit aliquando*: d *Sede à dextris meis?*

a Ephes. 1. 20. 21. 22.
b Psalm 8. 8.

c Hebr. 1. 13.
d Psalm. 109. 1.

4. *Quare Ascensionis Christi historia frequentiùs apud populum sit repetenda.*

Sed articuli sensum Parochus latiùs explanabit, Ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas Evangelista in *e* Actis Apostolorum admirabili ordine descripsit. In cujus explicatione illud primùm observare oportebit, cetera omnia mysteria ad Ascensionem, tamquam ad finem referri, in eoque omnium perfectionem et absolutionem contineri, nam ut ab Incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habent, ita Ascensione ejus peregrinatio concluditur. Præterea alia Symboli capita, quæ ad Christum Dominum pertinent, summam ejus humilitatem et contemptionem ostendunt, neque enim abjectius aut humilius quidquam cogitari potest, quàm quod Filius Dei pro nobis humanam naturam et imbecillitatem assumpserit, patique

e Actor. 1. per tot. ferè cap.

Ad Ascensionem omnia Christi misteria diriguntur.

et mori voluerit. At verò, quod (1) eum superiori articulo à mortuis resurrexisse, nunc verò in cœlum ascendisse, et ad Dei Patris dexteram sedere confitèmur; nihil ad ejus summam gloriam, divinamque majestatem declarandam magnificentius dici, aut mirabilius potest.

5. *Cur Christus in cælum ascenderit, nec in terra potius regnum suum constituerit.*

Jam his expositis, accuratè docendum est, cujus rei causa Christus Dominus in cœlos ascenderit. Primùm enim ascendit, propterea quòd ejus corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatùm fuerat, non terrenæ hujus et obscuræ habitationis locus, sed altissimum et splendidissimum cœli domicilium conveniret. Nec verò solùm, ut ejus gloriæ et regni (2) solium potiretur, quod sanguine meruerat; verùm etiam ut ea, quæ ad salutem nostram pertinebant, curaret. Deinde *a* ut regnum suum non esse ex hoc mundo reipsa comprobaret; nam mundi regna terrena effuxa sunt, magnisque opibus et carnis potentia nituntur; Christi verò regnum non terrenum, quale judæi expectabant, sed spirituale et æternum: itemque ejus opes et divitias spirituales esse ipse ostendit, cùm suam sedem in cœlis collocavit: in quo quidem regno illi ditiores, et omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea, quæ Dei sunt, diligentiùs quærunt; nam et sanctus Jacobus testatur *b* Deum elegisse pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se. Sed illud etiam Dominus noster in cœlum ascendens, efficere voluit, ut nos eum ascendentem mente et desiderio prosequeremur; nam quemadmodum morte et resurrectione sua moriendi et resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat; ita ascensu nos docet atque instruit, ut in terris positi, in cœlum nos cogitatione conferamus, *c* confitentes nos peregrinos et hospites esse super terram, ac patriam inquirentes, *d* cives esse sanctorum et domesticos Dei: *e Nostra* enim, ut idem inquit Apostolus, *conversatio in cælis est.*

Christi in cœlum Ascensionis causæ.
Prima.

Secunda.

Ter'

a Joann. 18. 36.
Vide secund. art. sect. 7.
Christi regnum non terrenum, sed spirituale.

Qui ex hominibus sint in regno Christi ditiores.

b Jacob. 2. 5.

Quarta.

c Hebr. 11. 13.
d Ephes. 2. 19.
e Philipp. 3. 20.

6. *Quæ beneficia ex Christi Ascensione hominibus sint collata.*

Quanta redeant ad nos commoda ex Ascensione Domini.

Jam verò vim et magnitudinem inexplicabilium bonorum, quæ in nos Dei benignitas (3) effundit, divinus *f* David, *g* Apostolo interprete, multò ante cecinerat illis

f Psalm. 67. 19.
g Ephes. 4. 8.

(1) *Eum*: non in Edit Patav. *tum*, ut est in Edit Rom. Ven. Lugd.
(2) *Solium*: in Edit. Patav. *solio.*
(3) *Effundit*: vel potiùs *effudit*, ut in Edit. Patav.

Primùm mittit Spiritum Sanctum.
a Actor. 2. 4.

b Joann. 16. 7.

Secundò. Advocatum agit.
c Hebr. 9. 24.

d 1. Joann. 2. 1. 2.

Tertiò. Spem nostram egit de remissione peccatorum.

e Joann. 14. 23.

Quartò. Locum amicis parat, et viam ad cœlum præstruit. Tange substantiam ex Joann. 3. Nemo ascendit &c.

f Joann. 16. 24.

Quinto. Captivam abducit captivitatem.

verbis: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*; nam decimo die *a* Spiritum Sanctum dedit, cujus virtute atque ubertate complevit præsentem illam fidelium multitudinem, et verè tùm magnifica illa promissa persolvit: *b Expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.* Ascendit etiam in cœlum ex Apostoli sententia, *c* ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, et apud Patrem advocati officio fungatur. *d Filioli mei*, inquit S. Joannes, *hac scribo vobis, ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Nec verò quidquam est, unde fideles majorem lætitiam et animi jucunditatem capere debeant, quam Jesum Christum patronum causæ ac deprecatorem salutis nostræ constitutum esse, cujus sit apud æternum Patrem summa gratia et auctoritas. *e* Paravit denique nobis locum, quod etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrûm nomine caput ipse Jesus Christus venit in cœlestis gloriæ possessionem; nam in cœlum abiens, portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque viam munivit, qua ad cœlestem beatitudinem perveniremus; *f* quemadmodum ipse in cœna discipulis futurum prædixerat: quod quidem ut rei etiam eventu apertè comprobaret, piorum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit.

7. *Commoda, quæ Christus sua Ascensione nobis attulit.*

Primò. Fidem nostram confirmat, et meritum auget.

g Joann. 20. 29.

Secundò. Beatitudinis nostræ expectationem certam facit.

h 2. Joann. 17. 24.

Tertio. Charitatem nostram promovet, et affectum à terrenis ad cœlestia extollit.

Hanc cœlestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consequuta est: primùm enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit; nam fides earum rerum est, quæ sub aspectu non cadunt, atque ab hominum ratione ac intelligentia remotæ sunt. Quare, si Dominus à nobis non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem à Christo Domino *g* beati prædicantur, qui non viderunt, et crediderunt. Præterea Christi in cœlum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet; nam quoniam Christum hominem in cœlum ascendisse, et humanam naturam in dextera Dei Patris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore, ut nos, etiam ejus membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro conjungamur: quod ipse Dominus his verbis testatus est: *h Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, et illi sint mecum.* Deinde hoc quoque vel maximum beneficium consequuti sumus, quod amorem nostrum ad cœlum ra-

pult, ac divino spiritu inflammavit: nam verissimè dictum est, *a* ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est.

a Matth. 6. 21. Luc. 12. 34.

8. *Non fuit nobis utile Christum in terris manere.*

Ac profectò, si Christus Dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu et consuetudine defixa esset, et illum dumtaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret, eumque terrena quadam benevolentia prosequeremur: *b* verùm in cœlum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit, effecitque, ut quem nunc absentem cogitamus, eum, ut Deum veneremur et diligamus. Id autem partim Apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum præsens affuit Dominus, humano ferè sensu de illo judicare videbantur: partim verò ipsius Domini testimonio confirmatum est, cùm inquit: *c Expedit vobis ut ego vadam.* Nam imperfectus ille amor, quo Christum Jesum præsentem diligebant, divino amore perficiendus erat, idque Spiritus Sancti adventu; quare statim addit: *Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos.*

b 2. Cor. 5. 16.

Est elevatus in cœlum, ut nos divinitatis suæ tribueret esse participes. Præfatio de Christi Ascens.

c Joann. 16. 7.

9. *Post Christi Ascensionem Ecclesia maximè amplificata fuit.*

Quarto.

Accedit etiam, quod in terris domum suam, id est, Ecclesiam, amplificavit, quæ Spiritus Sancti virtute et ductu gubernaretur: *d* ejus verò universæ inter homines Pastorem et summum Antistitem Petrum Apostolorum Principem reliquit: tùm verò dedit quosdam quidem *e* Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores et Doctores. Atque ita ad dexteram Patris sedens, aliis, atque aliis diversa dona semper impertitur; nam testatur Apostolus, *f* unicuique nostrum datam esse gratiam secundùm mensuram donationis Christi. Ad extremum verò, quod antea de mortis et resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. Quamvis enim Christi passioni salutem et redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum justis ad cœlum aperuit; tamen ejus ascensus non solùm veluti exemplar nobis propositum est, quo altè spectare, et spiritu in cœlum ascendere discamus, sed divinam etian virtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

d Joann. 21. 15. Petrus universæ Ecclesiæ Pastor relictus.

e 1. Cor. 12. 28. Ephes. 4. 11. Christus quotidie Ecclesiam suis donis auget.

f Ephes. 4. 7.

Ascensio Christi nobis ascendendi virtutem præstat.

DE SEPTIMO ARTICULO.

CAPUT VIII.

Inde venturus est judicare vivos et mortuos.

1. *Christi tria in suam Ecclesiam beneficia, et articuli septimi sententia.*

Christi tria insignia in suam Ecclesiam beneficia. Articuli septimi sensus.

Tria sunt Domini nostri Jesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam et illustrandam insignia officia et munera, redemptionis, patrocinii et judicii. Cùm autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione et morte redemptum esse, ascensu etiam in cœlum nostram causam et patrocinium in perpetuum susceptum constet; sequitur, ut ejus judicium hoc articulo declaretur: cujus articuli ea vis est et ratio, summo illo die Christum Dominum de universo hominum genere judicaturum esse.

2. *Duplex est Christi adventus.*

Sacræ enim litteræ duos Filii Dei adventus esse testantur; alterum cùm salutis nostræ causa carnem assumpsit, et homo in Virginis alvo effectus est; alterum, cùm in consummatione sæculi ad judicandos omnes homines veniet. Hic adventus in sacris litteris *a* dies Domini appellatur; de quo Apostolus ait: *b Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet*: et Salvator ipse: *c De die autem illa et hora nemo scit*. Ac de summo judicio satis sit illa auctoritas Apostoli: *d Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Plena enim est sacra *e* Scriptura testimoniorum, quæ passim Parochis occurrent, ad rem non solùm comprobandam, sed etiam fidelium oculis subjiciendam: ut, quemadmodum à mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent: ita deinceps post Filii Dei mortem et ascensum in cœlum, alterum diem Domini ve-

a 2. Pet. 3. 10. Apoc. 3. 16.
b 1. Thess. 5. 2.
c Matth. 24. 36. Marci 13. 32.
d 2. Cor. 5. 10. Rom. 14. 10.
e 1. Reg. 2. 10. Psalm. 95. 13. Isai 30. 30. Jerem. 30. 23. Dan. 7. 9. Joel. 2. 1. 31. Soph. 1. 2. Malach. 4. 1. Matth. 21. 36. 16. 27. Lucæ 17. 24. Actor. 1. 11. 17. 31. Rom. 2. 16. 1. Cor. 15. per totum. 2. Thes. 1. 7. Apoc. 1. 7. 20. 13.

hementissimo studio desideremus, *a expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.*

3. *Quoties quilibet homo Christi judicis sententiam coram subire debeat.*

Sed duo tempora Parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini venire, et singularum cogitationum, actionum, verborum denique omnium rationem reddere, demumque Judicis præsentem subire sententiam. Primùm est, *b* cùm unusquisque nostrum migrat è vita: nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus justissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitarit unquam: atque hoc privatum judicium vocatur. Alterum verò, *c* cum uno die atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal Judicis stabunt, ut omnibus omnium sæculorum hominibus inspectantibus et audientibus, singuli, quid de ipsis decretum et judicatum fuerit, cognoscant: cujus sententiæ pronuntiatio impiis et scelestis hominibus non minima futura est pœnarum et suppliciorum pars, rursùs verò pii et justi non parvum ex ea præmium fructumque percepturi sunt, cùm qualis, quisque in hac vita fuerit, apparebit. Hoc autem generale judicium appellatur.

4. *Cur necesse fuerit privato judicio generale subjicere.*

De quo illud necessariò ostendendum est, quæ causa fuerit, cur præter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus juditium exerceretur. Nam, cùm vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui sint (1) libri discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia et pœnas augeri necesse est; cùm hæc vel utilitas, vel calamitas ad plurimos pertinens, non priùs finem habitura sit, quàm extremus veniat mundo dies: æquum erat de universa hac rectè, aut perperàm factorum, dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum judicio.

Accedit etiam, quòd, cùm piorum fama sæpè lædatur, impii verò innocentiæ laude commendentur; divinæ justitiæ ratio postulat, ut pii ereptam injuria apud homines existimationem in publico universorum hominum conventu et judicio recuperent.

a Tit. 2. 13.
Aug. tot. lib. 20. de Civit. Dei.

Duplex cujusque hominis judicium, particulare et generale.

b Hebr. 9. 27.
Luc. 16. 22.
Eccl. 11. 28.
Aug. lib. 2. de Anima, et ejus orig.

c Matth. 25. 32.
Joel 3. 2. 3.

Causæ, ob quas privato judicio universale subjiciatur.
Prima ratio.
Mortuorum præmia, vel pœnæ augentur virtutibus et vitiis suorum sectatorum.
Vide Basilium lib. de sancta virginitate, ante medium.
Scot. 4. sent. dist. 47. q. 1. S. Thom. 3. p. q. 59. art. 5.

Secunda, ut laudem pii, ignominiam impii palàm consequantur. Hæc ratio sumitur ex Rom. 2. 6. 7.
1. Cor. 4. 5.

(1) *Libri*: perperàm in multis Edit. *liberi.*

Tertia, ut corpora vel præmium, vel pœnam cum anima ex æquo participent. Athan. in Symb. Psalm. 36. et 61. 2. Cor. 5.

Deinde verò boni, et mali homines, quæcumque in vita egerunt, cùm non sine corporibus egerint, omninò sequitur, ut benefacta, sive malefacta ad corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maximè igitur conveniebat, corporibus unà cum eorum animis debita æternæ gloriæ præmia aut supplicia impertiri: quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali judicio fieri poterat.

Quarta, ut divinæ providentiæ ratio omnibus constet: hæc ratio sumitur ex Eccl. 9. 1. 2. 3.

Postremò, quoniam in adversis et secundis hominum rebus, quæ promiscuè nonnunquam bonis et malis eveniunt, probandum erat, nihil non infinità Dei sapientià et justitia geri, ac gubernari; par fuit, non solùm bonis præmia, improbis supplicia in futuro sæculo constitui, verùm etiam publico ac generali judicio decerni; quò omnibus notiora et illustriora fierent, atque ut Deo justitiæ et providentiæ laus ab omnibus tribueretur, pro injusta illa querela, qua sancti etiam viri deplorare interdum, ut homines, solebant, cùm improbos valentes opibus, et honoribus florentes animadverterent: nam Propheta: *a Mei*, inquit, *penè moti sunt pedes; penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et paulo post: *b Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias, et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum: et lavi inter innocentes manus meas: et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.* Atque hæc frequens querela *c* multorum fuit. Ergo necesse erat, ut generale judicium exerceretur, ne fortè homines dicerent, *d* Deum circa cardines cœli perambulantem non curare terrena. Hæc autem veritatis formula jure una ex duodecim fidei christianæ articulis constituta est: ut, si quorum animi in providentia et justitia Dei nutarent, hujus doctrinæ ratione confirmarentur. Præterea, proposito judicio pios recreari, impios terreri oportebat: ut cognità Dei justitia, illi ne deficerent, hi à malis æterni supplicii metu, atque expectatione revocarentur. Quare Dominus et Salvator noster, *e* cum de externo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale judicium, signaque adventantis ejus temporis descripsit: ut, cùm illa viderimus, finem sæculi propè esse intelligamus, ac deinde in cœlum ascendens Angelos misit, qui Apostolos, ejus absentia mœrentes, his verbis consolarentur: *f Hic Jesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.*

a Psalm. 72. 2.

b Ibidem 12. 13.

c Job 21. 7. Jerem. 12. 1. 2. Habac. 1. 13.

d Job. 22. 14.

Quinta, ut boni perseverarent, et mali resipiscerent.

e Matth. 24. 29. 30.

f Actor. 1. 11.

5. *Juxta utramque naturam Christo tributa est potestas judicandi genus hominum.*

Verùm Christo Domino, non solùm ut Deo, sed etiam ut homini hoc judicium datum esse, sacræ litteræ declarant: quamvis enim judicandi potestas omnibus Sanctæ Trinitatis Personis communis sit, præcipuè tamen Filio eam tribuimus, quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum judicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: *a Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio habere vitam in semetipso; et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.*

Christus etiam ut homo judex omnium constitutus est.
Psalm. 95. 13. Matth. 16. 27. Luc. 21. 36. Joann. 5. 22. et aliis N. T. locis.

a Joann. 5. 26. 27.
August. l. 1. de Trinit. cap. 13.

6. *Cur perindè Patri vel Spiritu Sancto hoc judicium non adscribatur.*

Decebat autem maximè à Christo Domino hoc judicium exerceri, ut, cùm de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis judicem videre, et auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, et omninò judicium illud sensibus percipere. Ac præterea æquissimum erat, ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde judex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem Apostolorum Princeps, cùm in Cornelii domo summa christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum à judæis in ligno suspensum atque occisum, tertia verò die ad vitam resurrexisse, subjunxit: *b Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari quia ipse est, qui constitutus est à Deo judex vivorum et mortuorum.*

Judex Christus corporeis oculis videbitur.
Aug. de Verb. Dom. sermon. 64.
Joann. 36. 17.
Causa tua quasi &c.

b Actor. 10. 42.

7. *Quibus indiciis extremum judicium imminere agnoscetur.*

Sed tria hæc præcipua signa judicium antecessura esse, sacræ litteræ declarant, prædicationem Evangelii per universum orbem, discessionem, et Antichristum: ait enim Dominus: *c Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio*: et Apostolus nos admonet, ne ab aliquo seducamur, *d quasi instet dies Domini; quoniam nisi venerit discessio primùm, et revelatus fuerit homo peccati, judicium non fiet.*

Signa judicium præcessura.
Damasc. de Fide Orthod. lib. 4. cap. 26.
c Matth. 24. 14.
Aug. de serm. Domini in Monte, lib. 2. cap. 8. ad Hesich.
d 2. Thess. 2. 2. Aug. 20. de Civit. Dei, cap. 19.

8. *Quomodò fiet judicium, quaque ratione de omnibus feretur sententia.*

Quæ autem judicii forma et ratio futura sit, Parochis ex *e* Danielis oraculis, tùm ex sanctorum Evangeliorum, *f* et Apostoli doctrina facile erit cognoscere. Præterea sententia, quæ à Judice pronuntianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim Sal-

Judicii forma.
e Dan. 7. 9. Matth. 24. 27. Marc. 13. 26. Luc. 21. 27.
f 1. Cor. 15. 52. 1. Thess. 4. 15.
Judicis sententia piis læta, impiis horribilis.

vator noster, lætis oculis pios ad dexteram stantes intuens, ita de illis judicium summa cum benignitate pronuntiabit: *a Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum, quod paràtum est vobis à constitutione mundi.* Quibus verbis nihil jucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint, ac cum animo suo cogitaverint, iis verbis pios et justos homines à laboribus ad quietem, à lachrymarum valle ad summum gaudium, à miseriis ad perpetuam beatitudinem, quam illi charitatis officiis promeriti fuerint, vocari.

a Matth. 25. 34. Vide Aug. Serm. 37. de Sanctis, et Cyrilum Alexandr. in orat. de Exitu animæ, et secundo Adventu.

9. *Quibus pœnarum generibus impii afficientur.*

Deinde ad eos, qui à sinistra stabunt, conversus, suam justitiam in eos effundet his verbis: *b Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est Diabolo et Angelis ejus.* Prioribus illis verbis, *discedite à me*, maxima pœna significatur, qua impii plectendi erunt, cùm à Dei aspectu quàm longissimè ejicientur, neque ulla spes eos consolari poterit, forè aliquando, ut tanto bono perfruantur: atque hæc quidem à Theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos divinæ visionis luce perpetuò cærituri sint. Quod verò additur, *Maledicti*, mirum in modum auget illorum miseriam et calamitatem. Si enim, cùm à divina præsentia expellendi essent, aliqua saltem benedictione digni haberentur: hoc profectò magno eis solatio esse potuisset: at, quoniam nihil hujusmodi ipsis expectandum est, quod calamitatem leviorem faciat; jure optimo, cùm expellentur, divina justitia eos omni maledictione persequetur.

b Matth. 25. 41.

De truculenta damn. pœna et Job, et Isai. et Jerem. longa sunt prosequenti oratione.

Duplex impiorum pœna, una quæ est damni, et altera sensus: de utraque pœna vide Chrys. hom. 47. in Matth. alit. 48.

10. *De pœna sensus, et societate damnatorum.*

Sequitur deinde: *In ignem æternum*: quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus Theologi vocarunt; propterea quod sensu corporis percipiatur, ut in verberibus et flagellis, aliove graviore suppliciorum genere, inter quæ dubitari non potest, ignis tormenta summum doloris sensum efficere: cui malo cùm accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit; ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus suppliciis cumulandam esse, atque hoc magis declarant verba illa, quæ in extrema sententiæ parte posita sunt: *qui paratus est Diabolo, et Angelis ejus.* Cùm enim ita comparatum sit, ut omnes molestias leviùs feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem et consortem habeamus, cujus prudentia atque humanitate aliqua ex parte juvari possimus: quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus

Pœna sensus quanta futura sit.

Aug. serm. 181. de Tem. Greg. lib. 9. Mór. c. 63. et l. 4. Dial. c. 28. Scot. 4. d. 48. q. 2. et 3. Job. 26.

Socii pœnarum non lenient pœnas inferni.

Solatium est miserorum socios habere pœnarum in mundo, non in inferno. Sententiæ illius acerbissimæ æquitas.

in tantis ærumnis à perditissimorum Dœmonum societate divelli nunquam licebit? Et hæc quidem sententia in impios justissimè à Domino Salvatore nostro feretur: ut qui omnia veræ pietatis opera neglexerint, et esurienti ac sitienti nec cibum nec potum ministraverint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum, ægrumque non visitarint.

11. *Judicii materia sæpiùs fidelis populi auribus inculcari debet.*

Hæc sunt, quæ Pastores fidelis populi auribus sæpissimè inculcare debent. Nam hujus articuli veritas fide concepta maximam vim habet ad frænandas pravas animi cupiditates, atque à peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est: *à In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Ac profectò vix quisquam adeo præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando, ut ei apud justissimum judicem omnium non solùm factorum, dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, et pro meritis pœna persolvenda sit. Justus verò ad colendam justitiam magis ac magis incitetur, ac summa lætitia efferatur, necesse est, quamvis etiam in egestate, infamia, cruciatibus vitam degat, cùm animum ad eum diem refert, quo post ærumnosæ hujus vitæ certamina victor universis hominibus audientibus declarabitur, et divinis atque illis quidem æternis honoribus, in cœlestem patriam receptus, afficietur. Quod igitur reliquum est, hortari fideles oportet, ut optimè vivendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exerceant, quo possint adventantem magnum illum diem Domini majore cum securitate animi expectare, atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

Basilius Magnus serm. super Psalm. 33. 37. ad fin.

a Eccl. 7. 40.
Aug. serm. 120. de Temp. Greg. Hom. 39. in Evang. Bern. serm. 1. in Festo omnium Sanct., et serm. de primordiis, medii, et novissimis nostris.

DE OCTAVO ARTICULO.

CAPUT IX.

Credo in Spiritum Sanctum.

1. *Quanta sit fidei in Spiritum Sanctum necessitas, et fructus.*

De Spiritu Sancto scitè et profundè disputarunt, Greg. Naz. orat. 37, quæ est. 5. de Theologia. Ambr. lib. de Spiritu Sancto. Basil. l. 5. contra Eunomianos, et Pasch. post Nyssen, et August.

Hactenus, quæ ad primam et secundam sanctæ Trinitatis Personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc, ut illa etiam, quæ in Symbolo de tertia Persona, hoc est, de Spiritu Sancto traduntur, explicentur. Qua in re declaranda omne studium et diligentiam Pastores adhibebunt, cùm homini christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de ea minùs rectè sentire, quàm de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare *a* Apostolus non permisit Ephesios quosdam Spiritus Sancti Personam ignorare; à quibus cùm quæsisset an Spiritum Sanctum accepissent, cùm illi, ne si Spiritus Sanctus quidem esset, se scire, respondissent, statim rogavit: *In quo ergo baptizati estis*? Quibus verbis significavit, distinctam hujus articuli notitiam fidelibus maximè necessariam esse: ex qua eum præcipuè fructum capiunt, quòd cùm attentè cogitant, *b* se quidquid habent Spiritus Sancti munere et beneficio consequutos esse; tùm verò de seipsis modestiùs et humiliùs sentire, et in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt; qui primus homini christiano gradus ad summam sapientiam et felicitatem esse debet.

a Actor. 19. 2.

Fructus fidei hujus articuli.

b 1. Cor. 12. 3. 4.

2. *Spiritus Sancti verbum non ita tertiæ Personæ Trinitatis convenit, ut etian aliis tribui non possit.*

Pater et Filius etiam dicuntur Spiritus Sanctus; quin etiam omnes spiritus cœlestes, sanctorumque animæ.

Hujus igitur articuli explanationem à vi et notione, quæ hoc loco Spiritus Sancti vocabulo subjecta est, exordiri oportebit: nam, cùm illud æquè de Patre et Filio rectissimè dicatur; (uterque enim *c* Spiritus est, et *d* Sanctus, siquidem Deum spiritum esse confitemur) deinde verò hac voce *e* Angeli etiam, et *f* piorum animæ significentur; cavendum est, ne populus verbi

c Joann. 4. 24. 2. Cor. 3. 17.
d Isai. 6. 3. Apoc. 4. 8.
e Psalm. 103. 4. Hebr. 1. 7.
f Psalm. 145. 4.

ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est in hoc articulo Spiritus Sancti nomine tertiam Trinitatis Personam intelligi: quomodò in sacris litteris tum veteris nonnunquam, tùm novi Testamenti frequenter accipitur. Nam David precatur: *a Et Spiritum Sanctum tuum ne auferas à me*; et in libro Sapientiæ legimus: *b Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis?* et alibi: *c Ipse creavit illam in Spiritu Sancto.* In novo verò Testamento jubemur *d* baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; et sanctissimam Virginem *e* de Spiritu Sancto concepisse legimus: tùm verò à sancto *f* Joanne ad Christum mittimur, qui nos in Spiritu Sancto baptizat: ac plurimis præterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit. *g*.

Tertia Trinitatis Persona propriè dicitur Spiritus Sanctus.

a Psalm. 50. 13.
b Sap. 9. 17.
c Eccles. 1. 9.
d Matth. 28. 19.
e Matth. 1. 18. 20 Luc. 1. 35.
f Joann. 1. 33. Marc. 1. 8. Matth. 3. 11.
g Actor. 2. 4.

3. *Quare tertiæ Personæ Trinitatis, perindè ac aliis duabus, proprium nomen non sit tributum.*

Verùm nemo mirari debet, tertiæ Personæ, quemadmodum primæ et secundæ, proprium nomen tributum non esse. Nam secunda persona ideo proprium nomen habet, et Filius dicitur, quia ejus æternus à Patre ortus propriè generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille generationis nomine significatur; ita Personam, quæ emanat, propriè Filium appellamus, et à qua emanat, Patrem. Nunc, cùm tertiæ Personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratiò et processio appelletur; sequitur, ut etiam Persona, quæ producitur, suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen ejus emanatio habet, propterea quod nomina, quæ Deo tribuuntur, à rebus creatis mutuari cogimur: in quibus quoniam nullam aliam naturæ et essentiæ communicandæ rationem, quàm generandi virtute agnoscimus, ob eam causam fit, ut rationem, qua se ipsum totum Deus, vi amoris communicat, propriò vocabulo exprimere non possimus. Quare communi Spiritus Sancti nomine tertia Persona appellata est: quod quidem illi maximè convenire ex eo intelligimus, quia spiritualem vitam in nos infundit, ac sine ejus sanctissimi numinis afflatu nihil æterna vita dignum efficere possumus.

Cur Spiritus Sancti commune nomen tertiæ Personæ tributum sit. Vide Aug. in 15. de Trin. c. 19. et in Joann. tract. 99.

Mens humana non aliam essentiæ communicandæ rationem agnoscit, quam per generandi virtutem.

Tertia Persona cur dicatur SpiritusSanctus. Spiritum Sanctum omninò Patri, et Filio in omnibus æqualem præter Scripturam docuerunt D. Dionys. Areop. lib. de Div. nom. c. 2. Iren. lib. 4. cap. 14.

4. *Spiritus Sanctus Deus est, ejusdem omninò cum Patre et Filio potentiæ et naturæ.*

Verùm explicata vocabuli significatione, docendus in primis erit populus, Spiritum Sanctum æquè ac Patrem, et Filium, Deum esse, eisdem æqualem, æquè omnipotentem, æternum, et infinitæ perfectionis, summum

Quæ sint hoc in Symbolo particulæ, *In*, euergia. Ambr. lib. 1. de Spiritu Sancto, c. 13. et 14.

bonum, ac sapientissimum, ejusdemque cum Patre et Filio naturæ. Quod quidem illius vocis *In*, cùm dicimus *Credo in Spiritum Sanctum*, proprietas satis indicat, quæ ad exprimendam fidei nostræ vim singulis Trinitatis Personis apposita est. Atque id etiam aperta sacrarum litterarum testimonia confirmant. Nam cùm sanctus Petrus in Actis Apostolorum dixisset: *a Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto?* mox inquit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo*: quem priùs Spiritum Sanctum appellaverat, eumdem statim Deum vocat. Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum Sanctum esse interpretatur: *b Divisiones*, inquit, *operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus*; deindè subjungit: *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult.* Præterea in Actis Apostolorum, quod uni Deo Prophetæ tribuunt, ille Spiritui Sancto adscribit: dixerat enim Isaias: *c Audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam? Et dixit mihi: Vade: et dices populo huic: Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, ne fortè videat oculis suis, et auribus suis audiat.* Quæ verba cùm Apostolus citaret: *d Bene*, inquit, *Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam Prophetam.* Deindè verò, cùm Scriptura Spiritus Sancti Personam cum Patre et Filio conjungit, ut *e* cùm Patris, et Filii, et Spiritus Sancti nomen in Baptismo adhiberi præcipit, nullus nobis de hujus mysterii veritate dubitandi locus relinquitur: nam, si Pater Deus est, et Filius Deus, omninò fateri cogimur etiam Spiritum Sanctum, qui cum eis pari honoris gradu conjungitur, Deum esse. Accedit autem, quòd is, qui in nomine cujusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest: *f Numquid in nomine Paulli*, inquit, *baptizati estis?* ut ostenderet hoc eis, nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cùm igitur baptizemur in nomine Spiritus Sancti, eum esse Deum fateri oportet. Sed hunc eumdem trium Personarum ordinem, quò Spiritus Sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere, tùm in Epistola Joannis: *g Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt*: tùm ex præclaro illo Sanctæ Trinitatis elogio, quo divinæ laudes et psalmi concluduntur, *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.* Postremò, quod ad eam veritatem confirmandam maximè pertinet, quæcumque Dei propria esse credimus, ea Spiritui Sancto convenire sacræ litteræ testantur. Quare illi templorum ho-

a Actor. 5. 3. 4. Spiritus Sancti divinitas pulcherrimè confirmatur.

b 1. Cor. 12. 6. Ibidem 11.

c Isai. 6. 8.

d Actor. 28. 25.

e Matt. 28. 19. 1. Joann. 5. 7.

f 1. Cor. 1. 13. Vide ex hoc loco pulcherrimam rationem apud D. Greg. Naz. or. 5. de Theolog. quæ est 37. in ordine.

g 1. Joann. 5. 7. Vide ex hoc loco argumentum apud August. lib. 1. Trinit. cap. 6.

norem tribuunt, ut cùm Apostolus ait: *a An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti?* Item: *b sanctificationem*; et *c vivificationem*; et *d scrutari profunda Dei*; et *e per Prophetas loqui*; et *f ubique esse*: quæ omnia divino tantùm Numini tribuenda sunt.

5. Certò credendum est, Spiritus Sancti vocabulum tertiam divinitatis personam per se subsistentem significare.

Sed illud præterea fidelibus accuratè explanandum est, Spiritum Sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam in divina natura à Patre et Filio distinctam, et voluntate productam confiteri oporteat. Nam, ut alia scripturarum testimonia omittantur, Baptismi forma, *g* quam Salvator noster docuit, apertissimè ostendit Spiritum Sanctum tertiam esse personam, quæ in divina natura per se constet, et ab aliis distincta sit. Quod etiam Apostoli verba declarant, cùm inquit: *h Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.* Idem verò multò apertiùs demonstrant, quæ Patres in Constantinopolitano primo Concilio hoc loco ad confutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt. *Et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas.* Quod igitur Spiritum Sanctum *Dominum* confitentur; in eo declarant quantum Angelis antecellat, qui tamen nobilissimi spiritus à Deo conditi sunt; illos enim omnes sanctus *i* Paullus testatur esse administratorios spiritus in ministerium missos, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. *Vivificantem* verò appellant, quòd anima cum Deo conjuncta magis vivit, quàm corpus animæ conjunctione alitur ac sustinetur. Quoniam verò Spiritu Sancto *k* sacræ litteræ hanc animæ cum Deo conjunctionem tribuunt, rectissimè vivificantem Spiritum Sanctum vocari perspicuum est.

6. Spiritum Sanctum à Patre et Filio, tamquam ab uno principio, procedere declaratur.

Jam verò quod sequitur: *Qui ex Patre, Filioque procedit*, docendi sunt fideles, Spiritum Sanctum à Patre et Filio, tamquam ab uno principio, æterna processione procedere: id enim ecclesiastica regula, à qua christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, et divinarum litterarum et Conciliorum auctoritate confirmatur. Nam Christus Dominus, cùm de Spiritu Sancto loqueretur, dixit: *l Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Hoc idem ex eo colligitur, quòd in scripturis sa-

a 1. Cor. 6. 19.

b 2. Thess. 2. 12. 1. Pet. 1. 2.
c Joann. 6. 64. 2. Cor. 3. 6.
d 1. Cor. 2. 10.
e 2. Pet. 1. 21.
f Psalm. 138. 7. Sapient. 1. 7.

Spiritum Sanctum personam subsistentem per se probant Patres, qui contra Sabellium dimicarunt.

g Matth. 28. 19.

h 2. Cor. 13. 13.

In Symb. Constantinop. 1. et Niceno 1. hæc vox, *Filioque*, non fuit: sed postea à Latinis addita est, quæ potiùs fuit explicatio quam additio: quam explicationem in Conc. Lugdunensi et Florentino confirmarunt Græci.

i Hebr. 1. 14.

Deus est vita animæ. Aug. lib. 19. de Civit. c. 26. et de Verbis Apost. serm. 16.

k Rom. 8. 9. 1. Cor. 12. 12. 13.

Spiritum Sanctum à Filio procedere, Græci Patres scribunt, Athan. in Symb. et serm. 4. contr. Arian. Basil. hom. 27. contr. Sabell., et Arium, et Anomæos.

Conc. Lateran. c. 1. Lugdun. in Decr. l. 6. et Florentinum in litteris unionis.

l Joann. 16. 14.

cris Spiritus Sanctus, nonnunquam Spiritus *a* Christi interdum Spiritus Patris appellatur: modo à Patre, et modo à Filio mitti dicitur, ut æquè à Patre et Filio procedere non obscurè significetur. *b Qui Spiritum Christi non habet*, inquit sanctus Apostolus, *hic non est ejus*: et idem Spiritum Christi vocat, cùm ad Galatas inquit: *c Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba Pater.* Apud sanctum Matthæum Spiritus Patris appellatur: *d Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri*: et Dominus in cœna inquit: *e Paraclitus, quem ego mittam vobis Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Tùm alibi eumdem Spiritum Sanctum à Patre mittendum affirmat his verbis: *f Quem mittet Pater in nomine meo.* Ex quibus verbis cùm processionem Spiritus Sancti intelligamus, perspicuum est eumdem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de Spiritus Sancti persona tradenda erunt.

a Act. 16. 7. 1. Pet. 1. 11.
b Rom. 8. 9.
c Galat. 4. 6.
d Matth. 10. 20.
e Joann. 15. 26.
f Joann. 14. 26.

7. *Cum opera Trinitatis sint indivisa, quare peculiariter quidam effectus et dona Spiritui Sancto tribuantur.*

De admirandis Spiritus Sancti effectibus et donis vide Aug. lib. de Serm. Domini in Mont. cap. 9. et Greg. Homil. 19. in Ezech.

Trinitatis opera indivisa sunt ad extra. Aug. l. 1. de Trin. cap. 4. et in Joan. tract. 20. et alibi frequenter. Cur peculiariter quædam opera Spiritui Sancto tribuantur.

Spiritus Sanctus cur donum vocetur. Aug. in Enchir. cap. 17. et lib. 5. de Trin. cap. 15.

Docere præterea oportebit, quosdam esse Spiritus Sancti admirabiles effectus, et amplissima quædam munera, quæ ab ipso, tamquam à perenni bonitatis fonte, oriri et manere dicuntur. Quamvis enim Sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecùs fiunt, tribus personis communia sint, ex iis tamen multa Spiritui Sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illa in nos à Dei immensa charitate proficisci; nam, cum Spiritus Sanctus à divina voluntate, veluti amore inflammata, procedat; perspici potest, eos effectus, qui propriè ad Spiritum Sanctum referuntur, à summo erga nos Dei amore oriri. Quare ex eo consequitur, ut Spiritus Sanctus donum appelletur: nam doni vocabulo significatur id, quod benignè et gratuitò, nulla spe remunerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque (1) bona et beneficia à Deo in nos collata sunt; (*g* quid autem habemus, quod à Deo, ut inquit Apostolus, non acceperimus?) ea nobis Spiritus Sancti concessu et munere data esse pio et grato animo agnoscere debemus.

g 1. Cor. 4. 7.

8. *Qui, qualesve, et quanti sint Spiritus Sancti effectus.*

Plures sunt Spiritus Sancti effectus.

Ejus autem plures effectus sunt; nam *h* ut mundi creationem, *i* creatarumque rerum propagationem et gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemoravimus; vivificationem Spiritui Sancto

h Job. 33. 4. Psalm. 32. 6.
i Sap. 1. 7.

(1) *Bona*: Edit. Patavina *dona*.

propriè tribui, paulò ante demonstratum est, et Ezechielis testimonio confirmatur: *a Dabo*, inquit, *vobis spiritum, et vivetis*. Præcipuos tamen et maximè proprios Spiritus Sancti effectus Propheta enumerat: *b* Spiritum sapientiæ et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis; et spiritum timoris Domini, quæ dona Spiritus Sancti vocantur; interdum autem Spiritus Sancti nomen eis tribuitur. Quare sapienter D. Augustinus monet animadvertendum esse, cùm in sacris litteris hujus vocis Spiritus Sancti mentio fit, ut dijudicare possimus, tertiam ne Trinitatis personam, an ejus effectus atque operationes significet: nam hæc duo eodem intervallo distinguenda sunt, quo etiam Creatorem à rebus creatis differre credimus. Atque hæc eò diligentiùs explicanda sunt, quòd ex hisce Spiritus Sancti donis christianæ vitæ præcepta haurimus, sentireque possumus; an Spiritus Sanctus in nobis sit. Verùm præ ceteris ejus amplissimis muneribus gratia illa prædicanda est, quæ nos justos facit, *c* signatque Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Hæc enim mentem nostram arctissimo amoris vinculo Deo jungit: ex quo fit, ut summo pietatis studio accensi, novam vitam instituamus, ac *d* naturæ divinæ participes effecti, *e* filii Dei nominemur, et verè simus.

a Ezech. 37. 6.
Spiritus Sancti dona.

b Isai. 11. 2.

D. Aug. lib. 15. de Trinit. cap. 18. et 19. Fulg. l. 2. ad Monim. c. 7. et 8.

Justificatio nostra est Spiritus Sancti signaculum, de qua copiosè agitur sess. 6. Conc. Trid. can. 3.

c Ephes. 1. 13.

d 2. Pet. 1. 4.
e 1. Joann. 3. 2.

DE NONO ARTICULO.

CAPUT X.

Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum Communionem.

I. *Quibus de causis nonus articulus omnium frequentissimè populo inculcandus sit.*

De Ecclesia ex veteribus scripsit Cypr. l. de Unit. Eccl. Cath. Cur Prophetæ planiùs de Ecclesia, quàm de Christo sint locuti. Aug. in Ps. 30. Vide Prophetarum testimonia apud eumdem, in l. de Utilit. cred. c. 7. 8. et 9. et adhuc fusiùs in l. 17. de Civ. Dei. c. 4. 5. 8. 16. 20. et lib. 18. ferè per totum.

Quanta diligentia curare Pastores debeant, ut hujus noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimùm (1) considerantur, facilè cognosci poterit. Primùm enim, teste sancto Augustino, Prophetæ planiùs et apertiùs de Ecclesia quàm de Christo locuti sunt, cùm in eo multò plures errare ac decipi posse, quam in Incarnationis sacramento, prævideret. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem, quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, et Catholicam Ecclesiam apud se tantùm, non minus nefariè quàm superbè affirmarent. Deinde si quis hanc veritatem firmo animo conceptam habuerit, facilè horrendum hæresis periculum effugiet. Non enim, ut quisque primùm in fide peccarit, hæreticus dicendus est, sed qui Ecclesiæ auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cùm igitur fieri non possit, ut aliquis se hæresis peste commaculet, si iis fidem adhibeat, quæ in hoc articulo credenda (2) proponantur; curent omni studio Pastores, ut fideles cognito hoc mysterio, contra adversarii artes muniti, in fidei veritate perseverent. Pendet autem hic articulus à superiori; quia, cùm jam demonstratum sit Spiritum Sanctum omnis sanctitatis fontem et largitorem esse, nunc ab eodem Ecclesiam sanctitate donatam confitemur.

(1) *Considerantur*: In multis Edition. *considerentur*.
(2) *Proponantur*: Longè melius Edit. Patavina *proponuntur*.

2. *Quid peculiari ratione nomine Ecclesiæ, quidque generatim denotetur.*

Ecclesia est vocatio à verbo græco ἐκκαλεῖν. Et benè Ecclesia dicitur, quia omnes ad salutem vocat et colligit, ut ait Dominus. Levit. cap. 8. 3.

Ac quoniam Ecclesiæ vocem Latini à Græcis mutuati, post divulgatum Evangelium ad res sacras transtulerunt, quam vim habeat hoc vocabulum, aperiendum est. Significat autem Ecclesia Evocationem: verùm scriptores postea usurparunt pro concilio et concione. Neque verò refert utrum populus ille veri Dei, an falsæ religionis cultor extiterit: in Actis enim de Ephesino populo scriptum est, cùm scriba turbas sedasset, dixisse: *a Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolvi.* Legitimam vocat Ecclesiam populum Ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque solùm gentes, quæ Deum non noverunt, sed etiam malorum et impiorum hominum concilia interdum Ecclesia nominantur: *b Olivi*, inquit Propheta, *Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Communi verò deinde sacrarum scripturarum consuetudine hæc vox ad rempublicam christianam, fideliumque tantùm congregationes significandas usurpata est: qui scilicet ad lucem veritatis et Dei notitiam per fidem vocati sunt, ut rejectis ignorantiæ et errorum tenebris, Deum verum et vivum piè et sanctè colant, illique ex toto corde inserviant: atque ut unico verbo hæc res tota absolvatur, Ecclesia, ut ait sanctus Augustinus, est populus fidelis per universum orbem dispersus.

a Actor. 19. 39.

b Psalm. 25. 5.

Ecclesia peculiari, et usitata consuetudine significat omnium fidelium multitudinem, ceteræ significationes nominis Ecclesiæ exponentur sect. 10. hujus articuli.

Definitio Ecclesiæ Aug. in Psalm. 140. Vid. Cyprianum l. de Unit. Eccles. Cath.

3. *Quæ potissimùm mysteria in vocabulo Ecclesiæ contemplanda offerantur.*

Nec verò levia mysteria in hoc vocabulo continentur. Etenim in Evocatione, quam Ecclesia significat, statim divinæ gratiæ benignitas et splendor elucet, intelligimusque Ecclesiam ab aliis rebus publicis maximè diferre; illæ enim humana ratione et prudentia nituntur; hæc autem Dei sapientia et consilio constituta est: vocavit enim nos intimo quidem Spiritus Sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autem Pastorum et Prædicatorum opera ac ministerio. Præterea ex hac vocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nimirùm æternarum rerum cognitio et possessio, is optimè perspiciet, qui animadverterit, cur olim fidelis populus sub lege positus, Synagoga, id est, congregatio diceretur; nam, ut docet sanctus Augustinus, hoc ei nomen impositum est, quia pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena et caduca tantùm bona spectaret. Quare meritò christianus populus non Synagoga, sed Ecclesia dicitur: quia terrenis et mor-

Ecclesia, quomodo à ceteris gentilibus politiis differat.

Deus, quomodo suam Ecclesiam vocarit.

Duplex Ecclesiæ vocatio.

Finis vocationis variusque, est æternarum rerum post cognitionem possessio.

Aug. in Ps. 77. et 81.

Ecclesia quomodo differat à Judæorum republica.

talibus rebus contemptis, cœlestes et æternas tantummodo consectatur.

4. *Quibus nominibus christianorum universitas in sacris litteris descripta inveniatur.*

Multa præterea nomina, quæ plena sunt mysteriis, ad christianam rempublicam significandam traducta sunt; nam et *a* domus, et *b* ædificium Dei ab Apostolo vocatur: *Si tardavero*, inquit ad Timotheum, *ut scias quomodò oporteat, te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Domus autem Ecclesia idcircò appellatur, quia sit veluti una familia, quam unus paterfamilias moderatur, et in qua est bonorum omnium spiritualium communio. Dicitur etiam *c* grex ovium Christi, quarum ille ostium est et Pastor: vocatur et sponsa Christi: *d Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*, inquit Apostolus ad Corinthios. Idem ad Ephesios: *e Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam*: ac de matrimonio: *Sacramentum hoc*, inquit, *magnum est*; *ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Dicitur denique Ecclesia *f* corpus Christi; *g* ut ad Ephesios *h* et Colossenses licet videre. Et hæc singula plurimùm valent ad fideles excitandos, ut se dignos immensa Dei clementia et bonitate præbeant, qui eos, *i* ut populus Dei esset, elegit.

a Luc. 6. 48. et 15. 25. 1. Timoth. 3. 15. 2. Timoth. 2. 20. Hebr. 3. 4.
b Ac ædificium. Matth. 16. 18. Rom. 15. 20. 1. Cor. 3. 9.
Dominus Dei cur sit dicta Ecclesia.
Grex ovium.
c Joann. 10. 1. 2.
Sponsa Christi.
d 2. Cor. 11. 2.
e Ephes. 5. 25.
Vide Cypr. ep. 6. l. 1. de Unit. Eccles. Cath.
f Ecclesia est corpus Christi. Rom. 12. 3. 4. 1. Cor. 13. 12.
g Ephes 4. 23.
h Coloss. 1. 24.
i 1. Pet. 1.

5. *Duæ præcipuæ Ecclesiæ partes recensentur, triumphans una, militans altera.*

His verò explicatis, necesse erit singulas Ecclesiæ partes enumerare, earumque differentias docere: quo magis Deo dilectæ Ecclesiæ naturam, proprietates, dona, et gratias populus percipiat, et ob eam causam sanctissimum Dei nomen laudare nunquam intermittat. Ecclesiæ autem duæ potissimùm sunt partes, quarum altera triumphans, altera militans vocatur. Triumphans est cœtus ille clarissimus et felicissimus beatorum spirituum, et eorum, qui de mundo, de carne, de iniquissimo Dæmone triumpharunt, et ab hujus vitæ molestiis liberi ac tuti, æterna beatitudine fruuntur. Militans verò Ecclesia est cœtus omnium fidelium, qui adhuc in terris vivunt: quæ ideo militans vocatur, quòd illi cum immanissimis hostibus, mundo, carne, Satana, perpetuum sit bellum.

De Ecclesia triumphante et militante.
Aug. in Ench. c. 56. et l. 10. de Civ. Dei, c. 7.
Triumphans Ecclesia quid sit.
Aug. in Ench, c. 57. Animæ purgandorum triumphant in spe certa. Militans Ecclesia.

6. *Ecclesia militans et triumphans una est.*

Neque idcircò tamen duas esse Ecclesias censendum est, sed ejusdem Ecclesiæ, ut antea diximus, partes duæ sunt: quarum una antecessit, et cœlesti patria jam

Aug. l. 12. de Civ. Dei, cap. 9.
Quia idem princeps, idem populus, eadem lex, idem cibus, et eadem civitas est.

potitur: altera in dies sequitur, donec aliquando cum Salvatore nostro conjuncta, in sempiterna felicitate conquiescat.

7. *In Ecclesia militanti duo hominum sunt genera, boni scilicet, et mali.*

Jam in Ecclesia militanti duo sunt hominum genera, bonorum, et improborum: et improbi quidem eorumdem Sacramentorum participes, eamdem quoque, quam boni, fidem profitentur, vita ac moribus dissimiles: boni verò in Ecclesia dicuntur ii, qui non solùm fidei professione et communione Sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ et charitatis vinculo inter se conjuncti et colligati sunt, de quibus dicitur: *a Cognovit Dominus, qui sunt ejus*: possunt verò etiam homines aliquibus conjecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant, certò autem scire minimè possunt. Quare existimandum non est, Christum Salvatorem de hac Ecclesiæ parte locutum esse, *b* cùm ad Ecclesiam nos remisit, eique ut pareamus, præcepit. Nam cùm illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cujus judicium confugiendum, et cujus auctoritati obtemperandum sit? Bonos igitur et improbos Ecclesia complectitur, quemadmodum *c* et divinæ litteræ et sanctorum virorum scripta testantur: in quam sententiam scriptum est illud Apostoli: *d Unum corpus, et unus spiritus.*

In Ecclesia militanti duo sunt hominum genera. Vide Aug. in Breviculo cum Donat. collat. 3.

a 2. Tim. 2. 19.
Electorum Ecclesia est incerta. Consulatur c. 12. Sess. 6. Conc. Trid. Decreto de Justificatione.
Vide item Aug. tract. 45. in Joann.
b Matth. 18. 17.

c Matth. 3. 12. et 13. 4. 22. 23. et seq.
1. Cor. 5. 3. 4.
2. Tim. 2. 20.
Greg. Naz. or. 51. et 52. adv. Apol.
d Ephes. 4. 4.

8. *Ecclesia visibilis est, et bonos et malos suo sinu concludit.*

Hæc autem Ecclesia nota est, *e* urbique supra montem sitæ comparata, quæ undique conspicitur: nam *f* cùm illi ab omnibus parendum sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantùm, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis Evangelium docet: veluti cùm *g* Regnum cœlorum, id est, militantem Ecclesiam, simile esse sagenæ in mare missæ commemorat: vel agro, in quo zizania superseminata sunt: vel *h* areæ, in qua frumentum cum paleis continetur: vel *i* decem virginibus partim fatuis, partim prudentibus. Sed multò ante etiam in *k* arca Noe, qua non solùm munda, sed etiam immunda animantia concludebantur, hujus Ecclesiæ figuram et similitudinem licet intueri. Quamvis autem bonos et malos ad Ecclesiam pertinere Catholica fides verè et constanter affirmet; ex iisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diversam admodum rationem esse. Ut enim paleæ cum frumento in area confusæ sunt, vel interdum membra variè inter-

e Matth. 5. 14.
f Matth. 18. 17.
Ceterum Ecclesiam visibilem esse præter hæc loca, confirmat etiam Num. 20. 4.
g Matth. 13. 47.

h Matth. 3. 12.
i Matth. 25. 1. 2.

k Gen. 7. 2.
Duarum Ecclesiæ partium diversissimam esse sortem. Vid. Aug. tract. 6. in Joann. serm. 107. de Tempore, et in Ps. 47.

mortua corpori conjuncta; ita etiam mali in Ecclesia continentur.

9. *Quinam Ecclesiæ militantis finibus non contineantur.*

Tria hominum genera ab Ecclesia excluduntur, et primò infideles.
a 1. Cor. 5. 12.
2. Hæretici.
b 1. Tim. 1. 10.
Ciprian. in Epist. ad Jubaian. ord. Pamel. edit. 73.
Sunt tamen in potestate Ecclesiæ, ut ab ea puniantur.
c Deut. 17. 12.
Rom. 13. 4., unde leges in hæreticos latæ.
Excommunicati non sunt in Ecclesia.
d Matth. 18. 17.
1. Cor. 5. 4. Antistitum dignitati nihil deperit, etiamsi illi mali sint.
Joann. 11. Unus autem &c.

Ex quo fit, ut tria tantummodò hominum genera ab ea excludantur: primò infideles, deinde hæretici et schismatici, postremò excommunicati. *a* Ethnici quidem, quòd in Ecclesia nunquam fuerunt, neque eam unquam cognoverunt, nec ullius sacramenti participes in populi christiani societate facti sunt. *b* Hæretici verò atque schismatici, quia ab Ecclesia desciverunt: neque enim illi magis ad Ecclesiam spectant, quàm transfugæ ad exercitum pertineant, à quo defecerunt. *c* Non negandum tamen, quin in Ecclesiæ potestate sint, ut qui ab ea in judicium vocentur, puniantur, et anathemate damnentur. Postremò etiam *d* excommunicati, quòd Ecclesiæ judicio ab ea exclusi, ad illius communionem non pertineant, donec resipiscant. De ceteris autem quamvis improbis et sceleratis hominibus, adhuc eos in Ecclesia perseverare dubitandum non est: idque fidelibus tradendum assiduè, ut si fortè Ecclesiæ Antistitum vita flagitiosa sit, eos tamen in Ecclesia esse, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi, certò sibi persuadeant.

10. *Nominis Ecclesiæ significationum varietas.*

e 1. Cor. 1. 2.
f Galat. 1. 2.
g Coloss. 4. 16.
h 1. Thess. 1. 1.
Privatæ fidelium familiæ Ecclesiæ appellantur.
i Rom. 16. 3.
k 1. Cor. 16. 19.
l Philem. 1. 2.

Verùm universæ etiam Ecclesiæ partes, Ecclesiæ nomine significari solent; ut cùm Apostolus Ecclesiam, *e* quæ est Corinthi, *f* Galatiæ, *g* Laodicensium, *h* Thessalonicensium, nominat: privatas etiam fidelium familias Ecclesias vocat: nam *i* Priscæ et Aquilæ domesticam Ecclesiam salutari jubet: item alio in loco: *k* *Salutant vos*, inquit, *in Domino multum Aquila et Priscilla cum domestica sua Ecclesia*: ad Philemonem *l* etiam scribens, eamdem vocem usurpavit. Interdum quoque Ecclesiæ nomine ejus præsides ac Pastores significantur: *m Si te non audierit*, inquit Christus, *dic Ecclesiæ*, quo in loco præpositi Ecclesiæ designantur: *n* sed locus etiam, in quem populus sive ad concionem, sive alicujus rei sacræ causa convenit, Ecclesia appellatur. Præcipuè verò in hoc articulo Ecclesia bonorum simul et malorum multitudinem, nec præsides solùm, sed eos etiam, qui parere debent, significat.

m Matth. 18. 17.
Ecclesia pro ipsius præpositis et pastoribus aliquando usurpatur.
n 3. Reg. 8. 14.
Ecclesia pro loco.
Deut. 23. 14.
Hic Ecclesia propriè accipitur pro omnium fidelium tam bonorum quàm malorum multitudine.

11. *De notis veræ Ecclesiæ, et primò cur una dicatur.*

Prima Ecclesiæ nota est, ut sit una.
Quæ quidem nota ab hæreticorum omnium cœtibus distinguitur.
o Cant. 6. 8.

Aperiendæ autem sunt fidelibus hujus Ecclesiæ proprietates, ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio à Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci, atque educari. Prima igitur proprietas in Symbolo Patrum describitur, ut una sit: *o Una*, inquit, *est columba mea,*

una est speciosa mea. Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quæ tam longè latèque diffusa est ob eas causas, quæ ab Apostolo ad Ephesios scriptæ sunt: *a Unum enim Dominum, unam fidem, unum Baptisma tantùm esse prædicat.* Unus est enim ejus rector ac gubernator, invisibilis quidem Christus, quem æternus Pater dedit *b* caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus: visibilis autem is, qui Romanam cathedram Petri Apostolorum Principis legitimus successor, tenet.

Cypr. lib. de Unit. Ecclesiæ Cath.

a Ephes. 4. 5.

b Ephes. 1. 22.

12. *Quid de Romano Pontifice, visibili Ecclesiæ Christi capite sentiendum sit.*

De quo fuit illa omnium Patrum ratio et sententia consentiens, hoc visibile caput ad unitatem Ecclesiæ constituendam et conservandam necessarium fuisse; quod præclarè et vidit et scripsit sanctus Hieronymus contra Jovinianum iis verbis: *Unus eligitur, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio*: et ad Damasum: *Facessat invidia: Romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris, et discipulo crucis loquor. Ego nullum primùm, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri communione consocior*: c *super illam Petram ædificatam Ecclesiam scio.* d *Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est*: e *si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluvio.* Quod et longè antea ab Irenæo probatur, et Cypriano, qui de unitate Ecclesiæ loquens ait: *Loquitur Dominus ad Petrum: Ego, Petre, dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Super unum ædificat Ecclesiam: et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, et dicat*: *f* Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum: *tamen, ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem, auctoritate sua disposuit &c.* Optatus deindè Milevitanus ait: *Ignorantiæ tibi adscribi non potest, scienti in urbe Roma, Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus, in quo uno Cathedræ unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent: ut jam schismaticus et prævaricator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.* Post verò Basilius sic scriptum reliquit: *Petrus collocatus est in fundamento; dixit enim: Tu es Christus filius Dei vivi, et vicissim audivit, se esse petram: licet enim petra esset, non tamen petra erat, ut Christus. Nam Christus verè immobilis petra, Petrus verò propter petram. Dignitates enim suas Deus largitur aliis: sacerdos*

Post invisibile Ecclesiæ caput necessariò statui visibile caput colligitur ex Scriptura, in qua Eccl. comparatur exercitui, Cant. 6. 9. Corpori humano, in quo est caput.
Cant. 7. 5. Regno. Dan. 2. 44. Ovili. Joann. 10. 16. Domui. 1. Tim. 3. 15. Navi, seu arcæ Noë. In his autem omnibus visibilis rector cernitur: ergo et in Ecclesia cerni debet.
c Matth. 16. 18.
d Exod. 12. 22.
e Genes. 7. 23.

f Joann. 20. 21. 22.

Optatus in init. lib. 2. adv. Parmenianum.

S. Basil. Hom. 29. qua est de Pœnitentia.
Christus ita bonus est, et sui natura diffusivus, quòd suas dignitates et munera largitur aliis.

est, et facit sacerdotes; petra est, et petram facit: et quæ sua sunt, largitur servis suis. Postremò verò sanctus Ambrosius ait (1): *Magna sunt enim Dei munera, qui non solum nobis, quæ nostra fuerant, reparavit, verùm etiam, quæ sua sunt propria, concessit:* deindè paucis interjectis, sequitur: *Magna autem Christi gratia, qui omnia propè vocabula sua discipulis suis donavit:* a *Ego sum*, inquit, *lux mundi: et id tamen, quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit, dicens:* b *Vos estis lux mundi:* c *Ego sum Panis vivus: et* d *nos omnes unus panis sumus:* e *Ego sum vitis vera. Et tibi dicit:* f *Plantavi te vitem fructuosam omnem veram.* g *Petra est Christus: bibebant enim de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Et jam discipulo suo hujus vocabuli gratiam non negabit,* h *ut et ipse sit Petrus, quod de petra habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem.*

Lib. 6. Comm. in Lucam, cap. 9.
a Joann. 8. 12.
b Matth. 5. 14.
c Joann. 6. 41.
d 1. Cor. 10. 17.
e Joann. 15. 1.
f Jeremiæ 2. 21.
g 1. Cor. 10. 4.
h Matth. 16. 18.

13. *Quomodò præter Christum Ecclesia uno capite visibili indigeat.*

Si quis objiciat Ecclesiam uno capite et sponso Jesu Christo contentam, præterea nullum requirere; in promptu responsio est: ut enim Christum Dominum singulorum sacramentorum non solùm auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus; (nam *i* ipse est, qui baptizat, *k* et qui absolvit, et tamen *l* is homines sacramentorum externos ministros instituit) sic Ecclesiæ, quam ipse intimo spiritu regit, hominem suæ potestatis vicarium et ministrum præfecit; nam cùm visibilis Ecclesia visibili capite egeat, ita Salvator noster Petrum universi fidelium generis caput et Pastorem constituit, *m* cùm illi oves suas pascendas verbis amplissimis commendavit, ut qui ei successisset, eamdem planè totius Ecclesiæ regendæ et gubernandæ potestatem habere voluerit.

August. de Consec. dist. 4. c. Baptismus.
i 1. Joann. 1. 33.
k 1. Corinth. 4. 1.
l Matth. 18. 18. Joann. 20. 23.
m Joann. 21. 17.
In Petro omnes Roman. Pontif. primatum super omnem Ecclesiam acceperunt.
Iren. lib. 5, cap. 3.

14. *Cur Ecclesia una dicatur, alias rationes subjungit.*

Unus præterea, idemque est *n* spiritus, inquit Apostolus ad Corinthios, qui fidelibus gratiam, perindè atque anima corporeis membris vitam, impertitur. Ad quam unitatem servandam cùm Ephesios hortaretur, inquit: *o Sollicīti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unum corpus et unus spiritus.* Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque ab una anima

n 1. Cor. 12. 11.
o Ephes. 4. 3. 4.

(1) *Magna sunt &c.*: Hæc quæ sequuntur, usque ad ea verba, *si quis objiciat*, omittuntur in Ed. Manutiana, et Paris. et Lovan. et Lugd. et est lacuna, cujus mentio facta est in epistola typographica ad lectorem.

aluntur, quæ oculis visum, auribus auditum, et aliis sensibus diversas vires subministrat; ita corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. *a* Una quoque est spes, ut in eodem loco idem Apostolus testatur, ad quam vocati sumus; siquidem omnes eamdem rem, nempe æternam et beatam vitam speramus. Una est denique fides, quæ omnibus tenenda est, ac præseferenda: *b* *Non sint*, inquit Apostolus, *in vobis schismata*; atque unum baptisma, quod quidem est christianæ fidei sacramentum.

a Ephes. 4. 4.

b 1. Cor. 1. 10. Ephes. 4. 5.

15. *De secunda nota Ecclesiæ, qua dicitur sancta.*

Altera proprietas Ecclesiæ est, ut sit sancta, quòd à Principe Apostolorum accepimus eo loco: *c* *Vos autem genus electum, gens sancta.* Appellatur autem sancta, quòd Deo consecrata, dedicataque sit: sic enim cetera hujuscemodi, quamquam corporea sint, sancta vocari consueverunt, cùm divino cultui addicta et dedicata sunt: cujus generis sunt in lege veteri *d* vasa, *e* vestes, et *f* altaria, in qua primogeniti quoque, *g* qui Deo altissimo dedicabantur, sancti sunt appellati. Nec mirum cuiquam videri debet, Ecclesiam dici sanctam, tametsi multos peccatores contineat. *h* Sancti enim vocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, quive se, fide et baptismate suscepto, Christo consecrarunt: quamquam in multis offendunt, et quæ polliciti sunt, non præstant: quemadmodum etiam, qui artem aliquam profitentur, etsi artis præcepta non servent, nomen tamen artificum retinent. Quare D. Paullus Corinthios *i* sanctificatos et sanctos appellat, in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos ut carnales, et *k* gravioribus etiam nominibus acriter objurgat. Sancta etiam dicenda est, quòd veluti corpus cum sancto capite Christo Domino *l* totius sanctitatis fonte conjungitur, *m* à quo Spiritus Sancti charismata, et divinæ bonitatis divitiæ diffunduntur. Præclarè sanctus Augustinus interpretans verba illa Prophetæ: *n* *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum*: *Audeat*, inquit, *et corpus Christi, audeat et unus ille homo, clamans à finibus terræ, cum capite suo, et sub capite suo dicere; quoniam sanctus sum: accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam Baptismi et remissionis peccatorum.* Ac paulò post: *Si christiani omnes et fideles, in Christo baptizati, ipsum induerunt*, sicut Apostolus dicit, *o* *quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis: si membra sunt facti corporis ejus, et dicunt se sancta non esse, capiti ipsi faciunt injuriam, cujus membra sancta non sunt.* Accedit etiam, quòd sola

c 1. Pet. 2. 9.
Prima ratio cur sancta dicatur. Ecclesiæ sanctitatem ostenderunt Justinus Martyr. In utraque apologia, et Tertulian. In apologetico. Ambr. lib. 1. Comm. in Luc. cap. 1.
d Num. 31. 6.
e Exod. 28. 2. et 29. 29.
f Exod. 30. 1.
g Exod. 34. 19.

h 1. Rom. 1. 7.

i 1. Cor. 1. 2. 2. Cor. 1. 1.

k 1. Cor. 5. 1.
Secunda ratio.

l Dan. 9. 24.
m Ephes. 2. 7.

n Ps. 85. 2. Vide etiam Ambr. lib. 1. Comm. in Lucam. 1. Reg. 2.

o Rom. 6. 3. Galat. 3. 27.
Tertia ratio.
Gregor. lib. 33. Moral. cap. 6.

Ecclesia legitimum sacrificii cultum, et salutarem habet sacramentorum usum, per quæ, tamquam efficacia divinæ gratiæ instrumenta, Deus veram sanctitatem efficit: ita ut quicumque verè sancti sunt, extra hanc Ecclesiam esse non possint. Patet igitur Ecclesiam esse sanctam, ac sanctam quidem, quoniam corpus est Christi, à quo sanctificatur, cujusque sanguine abluitur.

Sancta dicitur Ecclesia, quia firma semper et stabilis perseveravit ab Adam incipiens, usque ad finem mundi duratura. Psalm. 47. 9. Sicut audivimus, sic &c.

Vel ideo sancta, quia fundata sanguine Christi et Sanctorum. Ecclesiam ab antiquissimis temporibus universalem fuisse, tradunt Tertul. contra Judæos. S. Aug. serm. 131. et 181. de Tempore.

16. *Qua ratione Ecclesia Christi sit catholica.*

Tertia proprietas Ecclesiæ ea est, ut catholica, nempè universalis, vocetur, quæ appellatio verè illi tributa est: quoniam, ut testatur sanctus Augustinus: *A solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.* Neque enim, ut in humanis rebus publicis, aut hæreticorum conventibus, unius tantùm regni terminis, aut uno hominum genere Ecclesia definita est: verùm omnes homines, *a* sive illi barbari sint, sive Scythæ, sive servi, sive liberi, sive masculi, sive fœminæ, charitatis sinu complectitur. Quare scriptum est: *b Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum.* De Ecclesia dicit David: *c Postula à me, et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, et possessionem tuam, terminos terræ.* Item: *d Memor ero Rahab, et Babylonis scientium me;* et *Homo natus est in ea.* Præterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quive futuri sunt, quamdiu mundus exstabit, veram fidem profitentes, ad eamdem Ecclesiam pertinent, *e* quæ super fundamentum Apostolorum fundata est, ac Prophetarum, qui omnes in illo lapide angulari Christo, *f* qui fecit utraque unum, *g* et pacem iis, qui propè, et iis, qui longè annuntiavit, constituti sunt, et fundati. Universalis etiam ob eam causam dicitur, quod omnes, qui salutem æternam consequi cupiunt, eam tenere et amplecti debeant, *h* non secùs ac qui arcam, ne diluvio perirent, ingressi sunt. Hæc igitur veluti certissima regula tradenda est, qua vera et falsa Ecclesia judicetur.

a Coloss. 3. 11.

b Apoc. 5. 9.

c Psalm. 2. 8.
Aug. lib. de Agone Christi, cap. 29. et epist. 161.

d Psalm. 86. 4. l. Rahab, pro Ægipto in Scripturis sumitur, ut Isai. 31.

e Ephes. 2. 20.
f Ibidem 14.
g Ibidem 17.
Extra Ecclesiam nulla est salus. Cypr. de Symb. præl. Aug. serm. 181. de Tempore.

h Genes. 7. 6. 7.
Ecclesiæ veræ à falsa dignoscendæ certissima regula. Hæ sunt ergo veræ Ecclesiæ notæ; quod una, quod sancta, quod catholica, et quod apostolica; una, quod sibi consentiens in omni fidei doctrina: sancta, quia stabilis et perseverans: catholica, quia ubique diffusa, omne genus hominum complectitur, et quia generaliter omne genus peccatorum curat, et profligat: ac deniqe apostolica, quia omne virtutis genus possidet.

17. *Quo pacto Ecclesia Christi etiam Apostolica dicatur.*

Sed ex origine etiam, quam revelata gratia ab Apostolis ducit, Ecclesiæ veritatem agnoscimus; siquidem ejus doctrina veritas est, non recens, neque nunc primùm orta, sed ab Apostolis jam olim tradita, et in omnem orbem terrarum disseminata. Ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias hæreticorum voces longè à veræ Ecclesiæ fide abesse, cùm doctrinæ Ecclesiæ, quæ ab Apostolis ad hanc diem prædicata est, adversentur. Quare ut omnes intelligerent, quænam esset Ecclesia Ca-

tholica, Patres in Symbolo illud divinitùs addiderunt, *Apostolicam*. Etenim Spiritus Sanctus, qui Ecclesiæ præsidet, eam non per aliud genus ministrorum, quàm per Apostolicum gubernat. Qui Spiritus primùm quidem Apostolis tributus est, deinde verò summa Dei benignitate semper in Ecclesia mansit.

18. *Ecclesia in fidei, aut morum dogmatibus errare non potest.*

Sed quemadmodum hæc una Ecclesia errare non potest in fidei, ac morum disciplina tradenda, cùm à Spiritu Sancto gubernetur, ita ceteras omnes, quæ sibi Ecclesiæ nomen arrogant, ut quæ Diaboli spiritu ducantur, in doctrinæ et morum perniciosissimis erroribus versari necesse est.

Matth. 28. Ecclesia errare non potest.
1. Timoth. 3. 15.
Tertull. de Præscript. Hæret.
August. lib. 1. contra Cresc. Donat. c. 33.

19. *Quibus præcipuè figuris Christi Ecclesia in veteri Testamento adumbrata sit.*

Sed quoniam magnam vim habent figuræ veteris Testamenti ad excitandos fidelium animos, revocandamque rerum pulcherrimarum memoriam, cujus rei potissimùm causa Apostoli his usi sunt: illam quoque doctrinæ partem, quæ magnas utilitates habet, Parochi non prætermittent. In his autem illustrem significationem habet arca Noe, quæ ob eam rem tantùm divino jussu constructa est, ut nullus dubitandi locus relinquatur, quin Ecclesiam ipsam significet; quam Deus sic constituit, ut quicumque per Baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possent; qui verò extra illam essent, quemadmodum iis evenit, qui (1) in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur. Alia figura est magna illa civitas Hierusalem, cujus nomine Scripturæ sæpiùs sanctam Ecclesiam significant. Nimirum in illa sola offerre Deo sacrificia licebat; quia in sola etiam Dei Ecclesia, neque extra eam usquam, verus cultus, verumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit.

Arca Noe fuit Ecclesiæ figura. Gen. 7. 7. 1. Petr. 3. 20. Vide Aug. lib. 15. de Civ. Dei cap. 26. et 27.

Hierusalem figura Ecclesiæ.
Psalm. 121. 3.
Isai. 33. 20.
Galat. 4. 26.
Extra Ecclesiam Catholicam non est verus Dei cultus, verumque sacrificium.
Aug. serm. 1. 186. de Temp.

20. *Qua ratione credere Christi Ecclesiam ad articulos pertineat.*

Jam illud etiam extremo loco de Ecclesia docendum erit, quanàm ratione nos credere Ecclesiam, ad articulos fidei pertineat. Nam etsi quivis ratione et sensibus percipit Ecclesiam; id est, hominum conventum in terris esse, qui Christo Domino addicti et consecrati

Dubium.

Responsio.

(1) *In arcam*: sic omnes Edit. præter Rom. quæ minùs latinè habet *in arca*.

sunt, neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse videatur, cùm nec judæi nec turcæ quidem de eo dubitent: tamen illa mysteria, quæ in sancta Dei Ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento Ordinis explicabitur, mens fide tantummodò illustrata, non ullis rationibus convicta, intelligere potest. Cùm igitur hic articulus non minus quàm ceteri, intelligentiæ nostræ facultatem et vires superet, jure optimo confitemur nos Ecclesiæ ortum, munera et dignitatem non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri.

21. *Quæ, quot, et quanta sint, quæ in Ecclesia esse credere jubemur.*

Neque enim homines hujus Ecclesiæ auctores fuerunt: sed Deus ipse immortalis, qui eam *a* super firmissimam petram ædificavit, teste Propheta: *b Ipse fundavit eam Altissimus*: quam ob causam *c* hæreditas Dei, et *d* Dei populus appellatur. Nec potestas, quam accepit, humana est, sed divino munere tributa. Quare quemadmodum naturæ viribus comparari non potest, ita etiam fide solùm intelligimus, in Ecclesia *e* claves regni cœlorum esse; eique potestatem peccata remittendi *f*, excommunicandi, *g* verum Christi Corpus consecrandi traditam: deinde cives, *h* qui in ea morantur, non habere hîc civitatem permanentem, sed futuram inquirere. Unam igitur Ecclesiam Sanctam et Catholicam esse, necessariò credendum est.

a Matth. 16. 18.
b Psalm. 86. 5.
c Psalm. 2. 8. 32. 12. 77. 62.
d Psalm. 27. 9. 28. 11.
e Matth. 16. 19. et 18. 18. Joann. 20. 23.
f 1. Cor. 5. 5.
g Lucæ 22. 19.
h Hebr. 13. 14.

22. *Non ut in Deum, ita in Ecclesiam credendum est.*

Tres enim Trinitatis Personas, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum ita credimus, ut in eis fidem nostram collocemus. Nunc autem mutata dicendi forma, sanctam, et non in sanctam Ecclesiam credere profitemur, ut hac etiam diversa loquendi ratione, Deus omnium effector à creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia, quæ in Ecclesiam collata sunt beneficia, divinæ bonitati accepta referamus.

Potestas Ecclesiæ à Deo processit.
Credimus Ecclesiam, sed non in Ecclesiam. Vide Aug. tract. 29. in Joann. et serm. 61. de Verbis Domini.

23. *De extrema hujus articuli clausula:* Sanctorum Communionem.

Sanctorum Communionem. Cùm sanctus Joannes Evangelista de divinis mysteriis ad fideles scriberet, cur eos in illis erudiret, hanc rationem attulit: *i Ut et vos,* inquit, *societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo.* Hæc societas in communione Sanctorum sita est, de qua in hoc articulo sermo habetur. Utinam verò in eo explicando Ecclesiarum præsides, *k* Paulli et aliorum Apostolorum di-

Quanti sit momenti hanc particulam ritè explicari.
i 1. Joann. 1. 3.

k Rom. 12. 4.
1. Cor. 12. 12.
Ephes. 4. 15.

ligentiam imitarentur: est enim non solùm quædam superioris articuli interpretatio, doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam quis usus mysteriorum esse debeat, quæ Symbolo continentur, declarat; omnia enim ejus rei causa pervestiganda sunt ac percipienda, ut in hanc tàm amplam et beatam societatem Sanctorum admittamur, admissique constantissimè perseveremus, *a* cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine.

Vide item Aug. in Joann. tract. 31.

a Colos. 1. 12. Psalm. 35.

24. *Explicatio alterius particulæ; et in quo consistat Sanctorum Communio.*

In primis igitur fideles docendi sunt, hunc articulum esse illius, qui de una sancta Ecclesia Catholica antea positus est, veluti explicationem quamdam. Unitas enim Spiritus à quo illa regitur, efficit, ut quidquid in eam collatum est, commune sit. Omnium enim Sacramentorum fructus ad universos fideles pertinet, quibus Sacramentis, veluti sacris vinculis, Christo connectuntur et copulantur, et maximè omnium Baptismo, quo tamquam janua, in Ecclesiam (1) ingrediuntur. Hac autem Sanctorum communione, Sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in Symbolo significant illis verbis: *Confiteor unum Baptisma*: Baptismum verò in primis Eucharistia, et deinceps cetera Sacramenta consequuntur; nam etsi hoc nomen omnibus Sacramentis convenit, cùm Deo nos conjungant, illiusque participes, cujus gratiam recipimus, efficiant; magis tamen proprium est Eucharistiæ, quæ hanc efficit communionem.

Christianorum communitas.

Sacramenta sunt sacra vincula.

Vide Aug. l. 19. contra Faust. cap. 11. Sanctorum communio in sacramentorum communione præcipuè spectatur. Symb. Const. Eucharistia Communio cur propriè dicatur. Dam. l. 4. de Fide Orthod. cap. 3. in fin.

25. *Participatio meritorum est in Ecclesia.*

Sed alia etiam communio in Ecclesia cogitanda est. Quæcumque enim piè sanctèque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et ut illis prosint, *b* charitate, quæ non quærit, quæ sua sunt, efficitur. Id verò (2) cum sancti Ambrosii testimonio comprobatur, qui locum illum Psalmi explanans: *c Particeps ego sum omnium timentium te*, ita inquit: *Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic conjunctum omnibus timentibus Deum. Quare Christus eam nobis orandi formam præscripsit, ut diceremus*: d *Panem nostrum, non meum: ac reliqua ejus generis, non nobis tantùm, sed omnium saluti, et commodis prospicientes.* At verò hæc bonorum

Charitate efficimur participes omnium bonorum, quæ in Ecclesia fiunt.

b 1. Cor. 13. 5.

S. Amb. in Psalm. 118. serm. 8.

c Psalm. 118. 63.

d Matth. 6. 11.

(1) Alii correctores, ut Paris., et quædam Manutii exemplaria: *ingredimur*; ne id plausu accipias.

(2) *Cum S. Ambrosii testimonio*: magis latinè Edit. Patav. omittit. præposit. *Cum.*

a Rom. 12. 41. 1. Cor. 12. 12. Ephes. 4. 16.

b 1. Cor. 12. 15.

communicatio, *a* membrorum humani corporis aptissima similitudine in sacris litteris sæpè demonstratur: nam in corpore multa sunt membra; sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem munere funguntur. Nec verò omnia eamdem dignitatem habent *b*, aut æquè utiles et decoras functiones exequuntur; nullique suum, sed totius corporis commodum atque utilitas proposita est. Omnia deinde tàm apta inter se et connexa sunt, ut, si unum aliquod dolore afficitur, cetera item naturæ cognatione et consensu doleant; si contrà benè affectum est, communis sit omnibus ille jucunditatis sensus. Atque hæc eadem in Ecclesia licet contemplari; in qua, etsi diversa sunt membra, nempè variæ nationes, judæorum, gentium, liberi et servi, pauperes et divites, cùm tamen Baptismo initiantur, unum corpus cum Christo fiunt, *c* cujus ille caput est. Unicuique præterea in hac Ecclesia suum munus assignatum est. Ut enim alii in ea *d* Apostoli, alii Doctores, omnes verò publicæ utilitatis causa sunt constituti: ita aliorum est præesse ac docere; aliorum item parere, et subjectos esse.

c Ephes. 1. 22. Colos. 1. 18.

Functionum in Ecclesia varietas.

d 1. Cor. 12. 28. Ephes. 4. 11.

26. *Scelerati in Ecclesia participatione bonorum spiritualium non gaudent.*

Sceleribus capitalibus obstricti fructum spiritualem non percipiunt; hoc potest colligi ex 1. Joann. 2. et Aug. sup. Psalm. 70. conc. 2.

At verò tot tantisque muneribus ac bonis divinitùs collatis illi fruuntur, qui in charitate vitam christianam degunt, justique et chari Deo sunt. Membra verò mortua, nimirùm homines sceleribus obstricti, et à Dei gratia alienati, hoc quidem bono non privantur, ut hujus corporis membra esse desinant: sed cùm sint mortua, fructum spiritualem, qui ad justos et pios homines pervenit, non percipiunt: tametsi, cùm in Ecclesia sint, ad amissam gratiam, vitamque recuperandam ab iis adjuvantur, qui spiritu vivunt, et eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari non potest, qui omninò ab Ecclesia sunt præcisi.

27. *Gratiæ gratis datæ, et cetera Dei dona toti Ecclesiæ sunt communia.*

Gratiæ gratis datæ in Ecclesia etiam communes.

e 1. Cor. 12. 8. 9.

Nec verò tantùm communia sunt ea dona, quæ homines charos Deo ac justos reddunt, sed gratiæ etiam gratis datæ, in quibus numerantur *e* scientia, prophetia, donum linguarum, ac miraculorum, et cetera hujus generis: quæ dona malis etiam hominibus, non privatæ, sed publicæ utilitatis causa, ad ædificandam Ecclesiam conceduntur: nam sanitatis gratia, non illius, qui ea præditus est, sed ægroti curandi causa tributa est. Ac nihil tandem à verè christiano homine possidetur,

Eccles. 38. 9.

quod sibi cum ceteris omnibus commune esse non existimare debeat, quare ad sublevandam indigentium miseriam prompti ac parati esse debent. Nam, *a* qui hujusmodi bonis ornatus est, si viderit fratrem suum egere, nec illi subvenerit, is Dei charitatem non habere planè convincitur. Quæ cùm ita se habeant, satis constat, eos, qui in hac sancta communione sunt, quadam felicitate perfrui; et verè illud dicere posse: *b Quàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini*: et *c Beati qui habitant in domo tua, Domine.*

a 1. Joann. 3. 17. Jacob. 2. 15.

b Psalm. 83. 2. 3.

c Ibidem 1. 5.

DE DECIMO ARTICULO.

CAPUT XI.

Remissionem peccatorum.

1. *Quomodò necessarium sit credere remissionem peccatorum esse in Ecclesia.*

Nemo est, qui cùm videat hunc articulum de remissione peccatorum in ceteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solùm divinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maximè necessarium contineri; nam antea declaratum est, sine certa eorum fide, quæ in Symbolo credenda proponuntur, nemini ad christianam pietatem aditum patere. Verùm si id, quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum videatur, satis illud erit, quod Salvator noster paulò ante ascensum in cœlum de ea re testatus est, cùm discipulis sensum aperuit, ut intelligerent Scripturas: *d Oportebat*, inquit, *Christum pati, et resurgere à mortuis tertia die, et prædicare in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.* Quæ verba, si Parochi animadverterint, facilè intelligent, cùm cetera, quæ ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tùm verò præcipuè hujus articuli diligenter explicandi magnam eis à Domino necessitatem impositam esse.

Sine certa articulorum Symboli fide nemo salvatur.

In præfatione.

d Lucæ 24. 46. 47. et in Marc. Joann. Act. ad Rom. Cor. Galat. Colos. aliisque Apost. epist.

2. *In Ecclesia veram esse remittendorum peccatorum potestatem.*

Munus igitur Parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere, non solùm peccatorum remissionem in Catholica Ecclesia reperiri, de qua Isaias prædixerat: *a Populus, qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas*, sed etiam potestatem peccata remittendi in ea esse: qua si ritè et secundùm leges à Christo Domino præscriptas Sacerdotes utantur, verè peccata remitti et condonari credendum est.

a Isai. 33. 24. Matth. 18. 18. Joann. 20. 23. Cyprian. in quadam epist. ad Cornelium. Chrysost. Conc. 4. de Lazaro, et alibi. Culpa omnis et pœna in Baptismo remittitur. Hæc latiùs ubi de Baptismo agetur.

3. *Qua ratione peccata in Ecclesia remittantur.*

Hæc autem venia, cùm primùm fidem profitentes sacro Baptismo abluimur, adeò cumulatè nobis datur, ut nihil aut culpæ delendum, sive ea origine contracta, sive quid propria voluntate omissum, vel commissum sit, aut pœnæ persolvendum relinquatur. Verùm per Baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur, quin potiùs (cùm unicuique (1) nostrum adversus concupiscentiæ motus, quæ nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit) vix ullum reperias, qui vel tam acriter resistat, vel tam vigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas vitare possit.

Baptismo non tollitur concupiscentia. Conc. Trid. c. 5. sess. 5. Aug. lib. de Pecc. mer. cap. 28. et 1. de Civ. Dei, c. 25.

4. *Præter Baptismum remitti peccata in Ecclesia virtute clavium ostenditur.*

Cùm igitur necesse fuerit in Ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiam ratione, quam Baptismi sacramento, claves regni cœlorum illi concreditæ sunt, quibus possint unicuique pœnitenti, etiamsi usque ad extremum vitæ diem peccasset, delicta condonari. Clarissima hujus rei testimonia in sacris litteris habemus; nam apud sanctum Matthæum Dominus ita ad Petrum loquitur: *b Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis:* Item: *c Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Deinde sanctus Joannes testatur, Dominum, cùm insufflasset Apostolis, dixisse: *d Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.*

Consulendi ipsi PP. Ambros. Cypr. Leo, August. Chrys. Novat. præstigias diluentes.

b Matth. 16. 19.

c Matth. 18. 18.

d Joann. 20. 22. 23. Psalm. 147.

5. *Nullis certis peccatis et temporibus potestas remittendi peccata circumscribitur.*

Neque verò existimandum est, hanc potestatem certis

Potestatis remittendi peccata amplitudo.

(1) *Nostrum*: injecta fuit hæc vox seculo retroacto in Catechismum: eam ne rejicias.

quibusdam peccatorum generibus definitam esse; nullum enim tam nefarium facinus vel admitti, vel cogitari potest, cujus remittendi potestatem sancta Ecclesia non habeat: quemadmodum etiam nemo adeo improbus et scelestus fuerit, quem *a* si erratorum suorum verè pœniteat, certa ei veniæ spes proposita esse non debeat. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solùm aliquo tempore ea uti liceat: nam quacumque hora peccator ad sanitatem redire voluerit, rejiciendum non esse docuit *b* Salvator noster, cùm Principi Apostolorum interroganti, quoties peccatoribus ignoscendum esset, an usque septies? respondit: *Non usque septies, sed usque septuagies septies.*

Vide Ambr. lib. 1. de Pœnit. c. 1. et 2. Aug. in Ench. cap. 83.

a Ezech. 18. 21.

b Matth. 18. 21.
Septies tribuitur Spiritui Sancto 77. Christo, qui in 77. generatione incarnatus est, et ideo Christus in quantum Deus auctoritative, et in quantum homo meritoriè remittit peccata.
Amb. lib. 8. in Lucam c. 71.

6. Non omnibus christianis potestas remittendi peccata est concessa.

Verùm si ministros divinæ hujus potestatis spectemus, ea minùs latè patere videbitur. Dominus enim non omnibus, sed Episcopis tantùm et Sacerdotibus tàm sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam censendum erit, quod ad rationem ejus potestatis exercendæ pertinet; nam per Sacramenta solùm, si eorum forma servetur, peccata remitti possunt; aliter verò nullum jus à peccatis solvendi Ecclesiæ datum est: ex quo sequitur, tùm Sacerdotes, tùm Sacramenta ad peccata condonanda, veluti instrumenta valere, quibus Christus Dominus, auctor ipse et largitor salutis, remissionem peccatorum et justitiam in nobis efficit.

7. Quantùm sit munus remittendorum peccatorum Ecclesiæ concessum.

Ut autem fideles cœleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia Ecclesiæ donatum est, magis suspiciant, atque ad ejus usum et tractationem ardentiori pietatis studio accedant, conabitur Parochus hujus gratiæ dignitatem et amplitudinem demonstrare. Ea autem ex hoc potissimùm perspicitur, si cujus virtutis sit peccata remittere, et homines ex injustis justos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat enim, infinita et immensa Dei vi hoc effici: quam eamdem in excitandis mortuis, et in mundi creationem necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut Augustini sententia confirmatur, majus opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere, quàm cœlum et terram ex nihilo creare, cùm ipsa creatio non nisi ex infinita virtute possit existere; consequens est, ut multò magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit.

Justificatio peccatorum est infinitæ Dei potentiæ opus.
Rom. 8. 23. 1. Cor. 6. 11. D. Aug. tract. 72. in Joann. et colligitur etiam ex Ps. 144. 9.

8. *Nullus præter solum Deum propria auctoritate peccata remittit.*

Solus Deus peccata remittit, quod similitudine declaratur. Aug. lib. 1. de Peccat. merit. cap. 23. et Hom. 23. in l. 50. Hom. Ambr. lib. 2. de Abel et Cain, cap. 4.

a Isai. 43. 25. Matth. 9. 6. Marc. 2. 10.

Quare verissimas esse priscorum Patrum voces agnoscimus, quibus confitentur ab uno Deo peccata hominibus condonari: neque ad alium auctorem, quàm ad summam ejus bonitatem et potentiam tàm mirificum opus referendum esse: *a Ego sum*, inquit ipse Dominus per Prophetam, *ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas.* Nam scelerum remittendorum eadem ratio videtur esse, quam in pecunia debita servare oportet. Quemadmodum igitur à nemine, nisi à creditore pecunia, quæ debetur, remitti potest; ita cùm uni Deo peccatis obstricti simus, (siquidem quotidie oramus: *b Dimitte nobis debita nostra*) perspicuum est à nemine præter illum debita nobis condonari posse.

b Matth. 6. 12. Luc. 11. 4.

9. *Potestas remittendi peccata ante Christum natum nulli mortalium concessa fuit.*

Christus ut homo potestatem habuit remittendi peccata excellenter. Vide D. Th. 3. p. q. 64. art. 3.

c Matth. 9. 6. Marc. 2. 10.

Hoc vero admirabile et divinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus, Salvator noster, ut homo, cùm idem Deus verus esset, hoc munus à cœlesti Patre traditum accepit. *c Ut sciatis*, inquit, *quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* Cùm igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum veniam largiretur, priusquam in cœlum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, *d* eam potestatem Episcopis et Præsbyteris in Ecclesia concessit, quamquam ut antea docuimus, Christus sua auctoritate, ceteri, ut ejus ministri, peccata dimittunt. Quamobrem, si quæ infinita virtute effecta sunt, maximè admirari et suscipere debemus, satis intelligimus pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi Domini benignitate Ecclesiæ donatum est.

d Joann. 20. 22.

10. *Qua virtute homines peccatorum suorum veniam consequantur.*

Christi Sanguine peccata remitti.

Sed ipsa etiam ratio, qua Deus clementissimus Pater mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad hujus beneficii magnitudinem contemplandam vehementer excitabit. *e* Sanguine enim unigeniti Filii sui scelera nostra expiari voluit, ut pœnam, quam nos pro peccatis commeruimus, ultrò ille persolveret, *f* justusque pro injustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissima afficeretur. Quare cùm animo cogitabimus, *g* nos non corruptibilibus auro vel argento redemptos esse, sed pretioso Sanguine quasi agni immaculati Christi, et inconta-

e Rom. 5. 9. Ephes. 1. 7. Apoc. 1. 5. 5. 9.
f 1. Pet. 3. 18.
g 1. Pet. 1. 18. 19.

minati, facilè statuemus nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remittendi peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei providentiam, summamque erga nos charitatem ostendit: ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perveniat necesse est.

11. *Quo maximè pacto cernatur amplitudo beneficii, quod in potestate clavium offertur.*

Mortalis peccati effectus.

a Hebr. 10. 26.
b 1. Cor. 6. 9. 10.
Galat. 5. 21.
Apoc. 22. 15.
Genes. 3.

Quantum sit Dei beneficium in potestate clavium Ecclesiæ concessum.

Nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum *a* ex Christi morte et cruce consequutus est, statim amittit, *b* et omninò Paradysi aditu, quem priùs interclusum Salvator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem cùm in mentem venit, facere non possumus, quin humanæ miseriæ consideratio vehementer sollicitos nos habeat. Verùm si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quæ Ecclesiæ divinitùs tributa est; et hujus articuli fide confirmati, oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit divina ope adjutus in pristinum dignitatis statum restitui; tùm verò cogimur summo gaudio et lætitia exultare, et immortales Deo gratias agere. Ac profectò, si grata et jucunda medicamenta videri solent, quæ nobis medicorum arte et industria, cùm gravi aliquo morbo laboramus, parantur: quanto jucundiora esse debent ea remedia, quæ Dei sapientia ad animorum curationem, atque adeo ad vitam reparandam instituit? cùm præsertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinæ illæ, quæ corporibus adhibentur, sed certissimam iis, qui sanari cupiunt, salutem afferant.

Simile.

12. *Cur et quomodò remedia in potestate clavium Ecclesiæ tributa christiani frequentare debeant.*

Frequentandum Pœnitentiæ sacramentum.

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli et præclari muneris dignitatem cognoverint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiosè convertere. Vix enim fieri potest, ut, qui re utili et necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur; præsertim verò cùm Dominus hanc potestatem remittendi peccata ea re tradiderit Ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. Nam quemadmodum nemo sine Baptismo expiari potest: ita quicumque Baptismi gratiam mortiferis sceleribus amissam recuperare voluerit, ad aliud expiationis genus, nimirùm pœnitentiæ Sacramentum, confugiat necesse est. Verùm hoc loco admonendi sunt fideles, ne tam ampla veniæ facultate proposita, (quàm etiam nullius temporis termino definiri declaravimus) vel ad peccandum faciliores, vel ad resipiscendum tardiores reddantur; in altero enim cùm injuriosi

Propter veniæ facultatem non peccandum. Non differendam esse pœnitentiam usque ad mortem docet Christus.

et contumeliosi in hanc divinam potestatem manifestè deprehendantur, indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur: in altero verò magnoperè verendum est, ne morte præoccupati, frustrà peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate et procrastinatione meritò amiserunt.

Luc. 12. 39. Vide Aug. tract. 33. in Joann. Ambr. l. 2. de Pœnit. c. 1. et 2.

DE UNDECIMO ARTICULO.

CAPUT XII.

Carnis resurrectionem.

1. *Quantum referat de hoc articulo exploratam habere cognitionem.*

Resurrectionis articulus Scripturis præcipuè est confirmatus.

Magnam hujus articuli vim esse ad fidei nostræ veritatem stabiliendam, id maximè ostendit, quòd *a* divinis litteris non solùm credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur: quod quidem cùm in aliis Symboli articulis vix fieri videamus, intelligi potest, hoc veluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse; nam, ut Apostolus ratiocinatur. *b Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit: quod si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra.* In eo igitur explicando Parochus non minus operæ et studii ponet, quàm in eo evertendo multorum impietas laborarit: magnas enim et præclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare, paulò post demonstrabitur.

a Joann. 19. 29. Isai. 26. 10. Ezech. 37. Joann. 11. 34.

b 1. Cor. 15. 14. 15.

2. *Cur Apostoli resurrectionem hominum, hic carnis resurrectionem appellarint.*

Sed hoc in primis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo carnis resurrectionem appellari. Quod quidem sine causa factum non est. Nam docere voluerunt Apostoli id, quod necessariò ponendum est, animam esse immortalem: quare ne quis fortè eam simul cum corpore interiisse, utrumque verò in vitam revocari existimaret, cùm animam plurimis sacrarum litterarum locis immortalem esse planè constet, ob eam rem carnis tantum suscitandæ mentio in ar-

Animam immortalem esse probat Irenæus, lib. 2. c. 44. ex Gen. 2. 7. et Ps. 20. et 148. Vide item Aug. l. 2. Soliloquior. cap. 13. S. Thom. l. 2. contr. Gentiles, c. 79. 80. 81.

ticulo facta est: et quamquam sæpè etiam in sacris Scripturis caro integrum hominem, ut est apud Isaiam: *a Omnis caro fænum*: et apud sanctum Joannem: *b Et Verbum caro factum est*, significet; hoc tamen loco carnis vox corpus declarat; ut duarum partium animæ et corporis, quibus homo constat, alteram tantùm, nempè corpus, corrumpi, *c* et in pulverem terræ, ex qua compactum est, redire; animam verò incorruptam manere, intelligamus. At verò cùm nemo, nisi mortuus fuerit, ad vitam revocetur, anima propriè non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est illius hæresis confutandæ causa, quæ vivo *d* Apostolo, Hymenæi et Phileti fuit, qui asserebant, cùm de resurrectione in Scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spirituali, qua à morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his verbis planum fit, eum errorem tolli, et veram corporis resurrectionem confirmari.

a Isai. 40. 6.
b Joann. 1. 14.
Ad cujus adventum omnes homines &c.

Athan. in Symb.
c Genes. 3. 19.
Corpus solùm corrumpitur.
Dam. lib. 4. c. 13.
Anima cùm non intereat, non resurgit.
d 2. Tim. 2. 17. 18.
Errorem hunc Basilides secutus est, teste Iren. l. 1. cap. 13.

3. *Quibus potissimùm Scripturis doctrina de vera corporum resurrectione stabilienda sit.*

Verùm Parochi partes erunt, hanc veritatem illustrare exemplis ex veteri, novoque Testamento, et ex omni Ecclesiastica historia depromptis. Alii enim ab *e* Elia et *f* Eliseo in veteri Testamento: alii præter eos, quos *g* Christus Dominus à morte excitavit, à sanctis *h* Apostolis, *i* aliisque permultis ad vitam revocati sunt: quæ resurrectio multorum hujus articuli doctrinam confirmat. Ut enim plures à morte excitatos credimus, ita universos ad vitam revocatum iri, credendum est. Quin etiam præcipuus fructus, quem nos ex hujusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia, quæ Parochis, qui in sacris litteris mediocriter versati sunt, facilè occurrent. Illustriora verò loca sunt in veteri quidem Testamento, quæ leguntur apud Job, *k* cùm ait: se in carne sua conspecturum Deum suum: et apud Danielem de iis, *l* qui in pulvere terræ dormiunt, alios in vitam æternam, alios in opprobrium sempiternum evigilaturos. In novo autem Testamento, quæ sanctus Matthæus *m* refert de disputatione, quam Dominus cum Sadducæis habuit: præterea, *n* quæ Evangelistæ narrant de extremo judicio. Atque huc etiam referenda sunt, quæ Apostolus *o* ad Corinthios et ad *p* Thessalonicenses scribens, accurata oratione disseruit.

e 3. Reg. 17. 22.
f 4. Reg. 4. 34. 13. 21.
g Matth. 9. 25. 27. 52.
Luc. 7. 15.
Joann. 11. 44.
h Actor. 9. 40. 20. 12.
i Iren. l. 2. c. 56. et Euseb. l. 5. c. 7.
Ambr. serm. 90. de Agnete.

k Job 19. 26.
l Dan. 12. 2.

m Matth. 22. 23.
Marc 12. 18.
Luc. 20. 27.
n Matth. 25. 31.
Marc. 13. 24.
o 1. Cor. 15. 12.
p 1. Thess. 4. 13.
Ambr. lib. de Fide Resur. cap. 10. usq. ad 20.

4. *Quibus similitudinibus eadem veritas stabiliri possit.*

Sed quamvis hoc fide certissimum sit, multum ta-

men proderit, vel exemplis, vel rationibus ostendere id quod fides credendum proponit, à natura, aut ab humanæ mentis intelligentia non abhorrere: Itaque Apostolus quærenti, quomodò resurgerent mortui, sic respondit: *a Insipiens tu, quod seminas, non vivificabitur nisi prius moriatur: et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, utputà tritici, aut alicujus ceterorum: Deus autem dat illi corpus, sicut vult*; et paulò post inquit: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.* Ad eam similitudinem multas præterea adjungi posse, S. Gregorius ostendit: *Lux enim*, inquit, *quotidie quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursus quasi resurgendo revocatur, et arbusta viriditatem amittunt, et rursus quasi resurgendo reparantur; et semina putrescendo moriuntur, et rursum germinando resurgunt.*

a 1. Cor. 15. 36. Dam. l. 4. de Fide Orthod. c. 27.

S. Greg. lib. 14. Moral. cap. 55. edit. Maurin.

5. *Rationes, quibus hæc ipsa veritas comprobatur.*

Rationes illæ præterea, quæ ab Ecclesiasticis scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accommodatæ videri possunt. Ac primùm quidem, cùm animæ immortales sint, et tamquam pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas à corporibus sejunctas perpetuò manere, præter naturam existimandum est. Quoniam verò, quòd naturæ adversatur, ac violentum est, diuturnum esse non potest, consentaneum fore videtur, ut denuo cum corporibus jungantur: ex quo etiam sequitur, ut corporum resurrectio futura sit. Quo quidem argumentandi genere *b* Salvator ipse noster usus est, cùm adversus Sadducæos disputans, ex animarum immortalitate corporum resurrectionem conclusit.

Hæc ratio sumitur ex Arist. lib. de Anima. Aug. lib. 2. Soliloq. c. 13. usq. ad 19.

Arist. l. 2. de cœlo, textu 18. Scot. 4. dist. 43. q. 2. litt. T.

b Matth. 22. 32.

Deinde cùm malis supplicia, bonis præmia à justissimo Deo sint proposita; ex illis verò quam plurimi, antequam debitas pœnas persolvant, ex his magna ex parte nullis affecti virtutis præmiis è vita decedant: necesse est iterum animas cum corporibus conjungi, ut pro sceleribus, aut rectè factis corpora, quibus veluti peccati sociis homines utuntur, unà cum anima, pœna, aut præmio afficiantur: qui locus diligentissimè tractatus est à sancto Chrysostomo in homilia ad populum Antiochenum. Quare Apostolus, cùm de resurrectione dissereret: *c Si in hac vita*, inquit, *tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Quæ quidem verba nemo ad animæ miseriam referri existimabit; quæ cùm immortalis sit, quamvis corpora non resurgerent, in futura tamen vita, beatitudine frui posset:

Vide hanc rationem apud Dam. lib. 4. de Fide Orth. c. 28. et Ambr. in lib. de Fide Resurr. c. 19.

S. Chrysost. Homil. 49. et 50. ad Pop. Antioch. vide item Hom. 44. in Joann.

c 1. Cor. 15. 19.

verùm de toto homine intelligenda sunt: nisi enim corpori debita pro laboribus præmia reddantur, necesse est, ut qui, quemadmodum Apostoli, tot ærumnas et calamitates in vita perpessi sunt, omnium sint misserrimi. Idem verò multò apertiùs docet ad Thessalonicenses his verbis: *a Gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra, et fide, et in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.* Adde etiam non posse homines, quamdiu anima à corpore sejuncta est, plenam felicitatem, et bonis omnibus cumulatam adipisci. Ut enim quælibet pars à toto separata, imperfecta est; ita etiam anima, quæ corpori non est adjuncta. Ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse. His igitur, atque aliis hujusmodi rationibus Parochus fideles in hoc articulo erudire poterit.

a 2. Thess. 1. 4. Actor. 5.

Plena beatitudo hominis non est, nisi anima corpori jungatur.

6. *Nullus homo tunc invenietur, qui mortis et resurrectionis sit expers.*

Explicare præterea diligenter oportebit ex Apostoli doctrina, quinam ad vitam suscitandi sint: nam ad Corinthios scribens: *b Sicut in Adam*, inquit, *omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Omni itaque malorum, bonorumque discrimine remoto, omnes à mortuis, quamquam non omnium par conditio futura est, resurgent: *c* qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in resurrectionem judicii. Cùm autem omnes dicimus, tàm eos intelligimus, qui adventante judicio mortui jam erunt, quàm eos, qui morientur. Huic enim sententiæ, quæ asserit omnes morituros esse, nemine excepto, Ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magis veritati convenire, scriptum reliquit sanctus Hieronymus: idem sentit et sanctus Augustinus. Neque verò huic sententiæ repugnant Apostoli verba ad Thessalonicenses scripta: *d Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra.* Nam sanctus Ambrosius, cùm ea explanaret, ita inquit: *in ipso raptu mors præveniet, et quasi per soporem, ut egressa anima in momento red-*

De varia resurgentium conditione.
b 1. Cor. 15. 22.
Omnes resurgemus, ergo omnes moriemur.

c Joann. 5. 29.
Omnes homines morientur antequam judicio finis imponatur.
Genes. 3.
Rom. 5. 6.
Hebr. 9.
Psalm. 88.
Hieron. epist. 152. ad Minerium et Alexandrum.
Aug. l. 20, de Civ. Dei, cap. 20.
d 1. Thess. 4. 15. 16.
S. Ambr. in 1. epist. ad Thess. cap. 4.

datur, cùm enim tollentur, morientur, ut pervenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant (1) *animos, quia cum Domino mortui esse non possunt.* Eademque sententia comprobatur sancti Augustini auctoritate in lib. de Civitate Dei.

Aug. l. 20. de Civ. Dei, cap. 30.

7. *Idem prorsus corpus anima humana in extremo judicio recipiet.*

Idem omninò corpus resurget. Hieron. In Paullæ epitaph. Greg. l. 14. Mor. cap. 28.

Cùm verò multùm referat, nobis certò persuaderi, hoc ipsum, atque adeo idem corpus, quod uniuscujusque proprium fuit, quamvis corruptum sit, et in pulverem redierit, tamen ad vitam suscitandum esse, illud etiam Parochus accuratè explicandum suscipiet. Hæc Apostoli est sententia, cùm inquit: *a Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*: ea voce *Hoc* proprium corpus apertè demonstrans. Job etiam de eo clarissimè vaticinatus est: *b Et in carne mea*, inquit, *videbo Deum Salvatorem meum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius.* Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione. Est enim resurrectio, auctore Damasceno, ad eum statum, unde cecideris, revocatio. Denique si consideremus, cujus rei causa resurrectionem futuram paulò ante demonstratum est; nihil erit, quod cujusquam animum hac in re dubium facere possit.

a 1. Cor. 15. 53.

b Job 19. 26.

Dam. lib. 4. de Orthod. Fide, cap. 28.

8. *Cujus rei causa resurrectio corporum divinitùs sit instituta.*

Resurrectionis causas vide sectione 5.
c 2. Cor. 5. 10. Matth. 22.

Idcircò autem corpora excitanda esse docuimus, *c* ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Hominem igitur in ipso corpore, cujus opera vel Deo, vel Dœmoni servivit, resurgere oportet; ut cum eodem corpore triumphi coronas et præmia consequatur; aut pœnas et supplicia miserrima perferat.

9. *Corpora contractam in hac mortali vita deformitatem non resument.*

Corporis resurgentis pulcritudo, et integritas, S. Aug. l. 22. de Civ. Dei, cap. 19. 20. et 21., et Enchir. cap. 91. vide item Hieron. in ep. ad Pammachium adversus errores Joann. Jerosol. et adv. Jovin. lib. 1.

Neque verò corpus tantùm resurget, sed quidquid ad illius naturæ veritatem, atque ad hominis decus et ornamentum pertinet, restituendum est. Præclarum ea de re sancti Augustini testimonium legimus: *Nihil tunc vitii*, inquit, *in corporibus existet: si aliqui plus pinguedine obesi et crassi extiterint, non totam corporis molem assument, sed, quod illam habitudinem superabit, reputabitur superfluum; et è diverso, quæcumque vel*

(1) *Animos*: cunctis edition. *animas.*

morbus, vel senium confecit in corpore, reparabitur per Christum virtute divina: ut si aliqui propter macrorem fuerint graciles, quia Christus non solum nobis corpus reparabit, sed quidquid per miseriam hujus vitæ fuerit nobis ademptum. Item alio loco: *Non resumet homo capillos, quos habuerit, sed quos decuerit*; *juxta illud*: a *Omnes capilli capitis vestri numerati sunt, qui secundum divinam sapientiam sunt reparandi.* In primis verò, quoniam membra ad veritatem humanæ naturæ pertinent, simul restituentur omnia. Qui enim vel ab ipso ortu oculis capti sunt, vel ob aliquem morbum lumina amiserunt, claudi, atque omninò manci, et quibusvis membris debiles, integro ac perfecto corpore resurgent: aliter enim animæ desiderio, quæ ad corporis conjunctionem propensa est, minimè satisfactum esset: cujus tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse, sine dubitatione credimus. Præterea satis constat, resurrectionem æquè ac creationem inter præcipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia à Deo initio creationis perfecta fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet.

Capilli, quos homo recipiet. Aug. l. 22. de Civ. Dei, cap. 19. Ench. cap. 89.
a Matth. 10. 30.
Ephes. 4.
Luc. 21.

10. *Martyres corporibus integris resurgentes in eis vulnerum cicatrices gestabunt.*

Neque id de martyribus solùm fatendum est, de quibus sanctus Augustinus ita testatur: *Non erunt absque illis membris*: non enim posset illa mutilatio non esse corporis vitium: alioquin, qui capite truncati sunt, deberent sine capite resurgere; verumtamen exstabunt in eorumdem membrorum articulis gladii cicatrices, refulgentes super omne aurum et lapidem pretiosum, veluti et cicatrices vulnerum Christi.

Vide l. 22. de Civ. Dei, cap. 19 ubi horum verborum sensus planior est.
Cicatrices martyrum relinquentur post resurrectionem ad cumulum felicitatis, in improbis autem contra ad miseriam.

11. *Etiam improborum corpora mutilata hic, resurgent integra.*

Quod de improbis quoque verissimè dicitur, etsi illorum culpa membra amputata fuerint: nam quò plura membra habebunt, tantò acerbiori dolorum cruciatu conficientur. Quare illa membrorum restitutio non ad eorum felicitatem, sed ad calamitatem ac miseriam est redundatura: cùm merita non ipsis membris, sed personæ, cujus corpori conjuncta sunt, adscribantur: nam iis, qui pœnitentiam (1) egerùnt, ad præmium; illis verò, qui eamdem contempserint, ad supplicium restituentur.

(1) *Egerunt*, meliùs in Editio. Patav. *egerint*, ut legenti contextu patebit.

Hæc verò si à Parochis attentè considerentur, nunquam eis rerum et sententiarum copia deerit ad excitandos, inflammandosque pietatis studio fidelium animos; ut vitæ hujus molestias et ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quæ justis et piis proposita est, avidè expectent.

12. *Corpora hominum, postquam resurrexerint, qualia sint futura.*

Corpus juxta substantiam idem prorsus resurget, sed tamen diversa qualitate.

Corpora damnatorum in medio igne fore perpetua, probat. Aug. l. 21. de Civ. Dei cap. 2. 3. 4.

Sequitur nunc, ut fideles intelligant, si ea spectemus, quæ corporis substantiam constituunt, quamvis illud ipsum, atque idem corpus à mortuis revocari oporteat, quod antea extinctum fuerat, longè aliam tamen et diversam ejus conditionem fore. Ut enim cetera omittamus, in eo maximè resurgentium corpora omnia à seipsis different, quòd, cùm antea mortis legibus subjecta essent, posteaquam ad vitam suscitata fuerint, sublato bonorum, malorumque discrimine, immortalitatem assequentur. Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi victoria meruit, quam de morte reportavit, quemadmodum sacrarum litterarum testimonia nos admonent: scriptum est enim: *a Præcipitabit mortem in sempiternum*; et alibi: *b Ero mors tua, ò mors*: quod explicans Apostolus, inquit: *c* (1) *Novissima inimica destruetur mors.* Et apud sanctum Joannem legimus: *d Mors ultra non erit.* Decebat autem maximè Christi Domini merito, quo mortis imperium eversum est, peccatum Adæ longo intervallo superari. Idem etiam divinæ justitiæ consentaneum fuit, ut boni beata vita perpetuò fruerentur, mali verò sempiternas pœnas luentes, *e* quærerent mortem, et non invenirent, optarent mori, et mors fugeret ab eis. Atque hæc quidem immortalitas bonis malisque communis erit.

a Isai. 25. 8.
b Osee 13. 14.
c 1. Cor. 15. 54.
d Apoc. 21. 4.
Immortalitas bonis et malis communis justitiæ Dei consentanea.
e Apoc. 9. 4. 6.

13. *Cujusmodi dotibus Beatorum corpora post resurrectionem erunt ornata.*

Quatuor dotes resurgentium corporum in beatis, de quibus post Apostolum, Augustinus serm. 99. de Temp.

Ambr. in epist. 1. ad Corinth. cap. 15.

Primum ornamentum resurgentium corporum in beatis, est impassibilitas.

Habebunt præterea Sanctorum rediviva corpora insignia quædam et præclara ornamenta, quibus multò nobiliora futura sint, quàm unquam antea fuerint. Præcipua verò sunt quatuor illa, quæ dotes appellantur, ex Apostoli doctrina, à Patribus observatæ. Earum prima est impassibilitas, munus scilicet et dos, quæ efficiet, ne molesti aliquid pati, ullove dolore aut incommodo affici queant: nihil enim aut frigorum vis, aut flammæ

(1) *Novissima*: Edit. Patav. et Lugd. *novissimè* juxta nonnulla exemplaria græca.

ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit. *a Seminatur*, inquit Apostolus, *in corruptione, surget in incorruptione.* Quòd autem impassibilitatem potiùs, quàm incorruptionem scholastici appellarint, ea causa fuit, ut, quod est proprium corporis gloriosi, significarent: non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora, licet incorruptibilia sint, æstuare tamen possunt, atque algere, variisque cruciatibus affici.

a 1. Cor. 15. 42. Vide item Isaiam 25. 8. 49. 10. Apoc. 7. 16. 21. 4.

Damnatorum corpora licèt sint incorruptibilia, pati tamen possunt. Job 24. Isai. 66. 24. Matth. 8. 12. 25. 46.

Secundum ornamentum eorum claritas.

Hanc consequitur claritas, qua Sanctorum corpora tamquam sol fulgebunt; ita enim apud sanctum Matthæum testatur Salvator noster: *b Justi*, inquit, *fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.* Ac ne quis de eo dubitaret, *c* suæ transfigurationis exemplo declaravit. Hanc interdùm Apostolus gloriam, modò claritatem appellat: *d Reformabit*, inquit, *corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*; et rursum: *e Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Hujus etiam gloriæ *f* imaginem quamdam vidit populus Israel in deserto, cùm facies Moysis ex colloquio et præsentia Dei ita colluceret, *g* ut in eam filii Israel oculos intendere non possent. Est verò claritas hæc fulgor quidam ex summa animæ felicitate ad corpus redundans, ita ut sit quædam communicatio illius beatitudinis, qua anima fruitur: quomodò etiam anima ipsa beata efficitur, quòd in eam pars divinæ felicitatis derivetur. Hoc verò munere non æquè omnes, perindè ac primo, ornari credendum est; erunt quidem Sanctorum corpora omnia æquè impassibilia, sed eumdem splendorem non habebunt; nam, ut testatur Apostolus: *h Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum: stella enim à stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum.*

b Matth. 13. 43. Sapient. 3. 7. Dan. 12. 3.

c Matt. 17. 2.

d Philipp. 3. 21.

e 1. Cor. 15. 43.

f Exod. 34. 29.

g 2. Cor. 3. 13.

Claritas hæc quid sit.

Joann. 14. 2. In domo Patris mei mansiones &c.

h 1. Cor. 15. 41.

Cum hac dote conjuncta est illa, quam agilitatem vocant, qua corpus ab onere, quo nunc premitur, liberabitur; facillimèque in quamcumque partem anima voluerit, ita moveri poterit, ut ea motione nihil celeriùs esse queat: quemadmodum apertè sanctus Augustinus in libro de Civitate Dei, et Hieronymus in Isaiam docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est: *i Seminatur in infirmitate*, (1) *surget in virtute.*

Tertium ornamentum agilitas.

Sapient. 3. 7. Apoc. 14. Aug. l. 13. de Civ. c. 18. et 20. et lib. 12. cap. 11. Hieron. in cap. 40. Isai. super illa verba: Mutabunt fortitudinem.

i 1. Cor. 15. 43.

His verò addita est, quæ vocatur subtilitas; cujus virtute corpus animæ imperio omninò subjicietur, eique serviet, et ad nutum præstò erit; quod ex illis Apostoli

Quartum ornamentum subtilitas.

(1) *Surget*: sic Edit. Pat. et Vulgata; non *surgit*, ut est in Edition. Rom. et Venetis antiquioribus.

a 1. Cor. 15. 44.

verbis ostenditur: *a Seminatur*, inquit, *corpus animale, surget corpus spirituale.* Hæc ferè præcipua sunt capita, quæ in hujus articuli explicatione tradenda erunt.

14. *Quem fructum ex tantis resurrectionis mysteriis fideles capient.*

Quàm salutares ex articulo resurrectionis capiantur fructus.

Primus.

b Matth. 11. 25.

Ut autem fideles sciant, quem fructum ex tot, tantorumque mysteriorum cognitione capere possint, primùm declarare oportebit, maximas à nobis Deo gratias agendas esse, *b* qui hæc sapientibus absconderit, et revelaverit parvulis. Quot enim viri, vel prudentiæ laude præstantes, vel singulari doctrina præditi, in hac tàm certa veritate cæci planè fuerunt? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad eam intelligentiam adspirare non licebat, est quòd summam ejus benignitatem, et clementiam perpetuis laudibus celebremus.

Secundus.

c 1. Thess. 4. 13.

Deindè magnus etiam ille fructus ex hujus articuli meditatione consequitur, quòd scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine, vel benevolentia conjuncti sunt, facilè tùm alios, tùm nos ipsos consolabimur: quo quidem genere consolationis *c* Apostolum usum esse constat, cùm ad Thessalonicenses de dormientibus scriberet.

Tertius.

d Job 19. 25. Psalm. 91.

Sed in omnibus etiam aliis ærumnis et calamitatibus, futuræ resurrectionis cogitatio summam nobis doloris levationem afferet: quemadmodum sancti Job exemplo didicimus, *d* qui una hac spe afflictum et mœrentem animum sustentabat, fore aliquando, ut in resurrectione Dominum Deum suum conspiceret.

Quartus.

e Joann. 5. 29.

Præterea hoc plurimùm valebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectam vitam, integram, ab omnique prorsus peccati labe puram agere, quàm diligentissimè curent. Si enim cogitaverint, ingentes illas divitias, quæ resurrectionem consequuntur, ipsis propositas esse, facilè ad virtutis et pietatis studia allicientur. Contrà verò nulla res majorem vim habitura est ad comprimendas animi cupiditates, hominesque à sceleribus avocandos, quàm si sæpiùs admoneantur, quibusnam malis et cruciatibus improbi afficiendi sunt, *e* qui extremo illo die procedent in resurrectionem judicii.

DE DUODECIMO ARTICULO.

CAPUT XIII.

Vitam æternam.

1. *Cur postremo loco fidei articulus sit positus, et quantum referat illum frequenter populo explicari.*

Sancti Apostoli, duces nostri, symbolum, quo fidei nostræ summa continetur, æternæ vitæ articulo claudi et terminari voluerunt: tùm quia post carnis resurrectionem nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi æternæ vitæ præmium: tùm verò, ut perfecta illa felicitas, et bonis omnibus cumulata, nobis semper ante oculos versaretur, doceremurque in ea mentem et cogitationes nostras omnes defigendas esse. Quare Parochi in erudiendis fidelibus nunquam intermittent, præmiis æternæ vitæ propositis, eorum animos accendere: ut, quæcumque vel difficillima christiani nominis causa subeunda esse docuerint, facilia, atque adeò jucunda existiment, promptioresque ad parendum Deo, et alacriores reddantur.

Agens agit propter finem. Aristot. lib. 2. Physic. text. 49. et 81.

Fidelibus difficillima quæque æternæ vitæ intuitu facilia.

Matth. 5. 16. et 19. 2. Cor. 4. 17. Hebr. 1. 19.

2. *Quid hic per vitam æternam significetur.*

Sed quoniam sub his verbis, quæ ad beatitudinem nostram declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt, ut quantum cujusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles his vocibus, *Vitam æternam*, non magis perpetuitatem vitæ, cui etiam dæmones, sceleratique homines addicti sunt, quàm in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legisperitus ille, *a* qui à Domino Salvatore nostro quid sibi faciendum esset, ut vitam æternam possideret, in Evangelio quæsivit; perindè ac si diceret: Quænam mihi præstanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui liceat, perveniam? In hunc verò sensum sacræ litteræ hæc verba accipiunt, ut *b* multis in locis licet animadvertere.

Vita æterna æternam beatitudinem significat: vide Aug. l. 1. Civ. c. 13. 19. et 11. et in Psalm. 118. Conc. 19. Apoc. 15. Psalm. 48. et 54. Job 20.

a Luc. 10. 25.

b Matth. 19. 16. Marc. 10. 17. Joann. 18. 18.

3. *Cur vitæ æternæ nomine summa illa beatitudo designetur.*

Beatitudo non in rebus corporeis consistit.
Vide Aug. lib. 19. de Civ. cap. 4. 5. 6. et 7. et Arist. lib. 2. Ethic. c. 7. 8. et 9.
D. Thom. 1. 2. q. 2. art. 3.

Hoc verò potissimum nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret, eam in rebus corporeis et caducis, quæ æternæ esse non possunt, consistere. Neque enim hæc ipsa beatitudinis vox satis explicare poterat, quod quærebatur, præsertim cùm non defuerint homines inanis cujusdam sapientiæ opinione inflati, qui summum bonum in iis rebus ponerent, quæ percipiuntur sensibus. Hæc enim pereunt et veterascunt; beatitudo verò nullo temporis termino definienda est: quin potiùs terrena hæc longissimè à vera felicitate absunt, à qua is quàm maximè recedit, qui mundi amore et desiderio tenetur: scriptum est enim: *a Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo*: et paulò post: *Mundus transit, et concupiscentia ejus.* Hæc igitur Parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt, ut mortalia contemnere, nullamque in hac vita, in qua *b* non cives, sed advenæ sumus, felicitatem obtineri posse, in animum inducant. Quamquam hic etiam spe beati meritò dicemur, *c* si abnegantes impietatem, ac sæcularia desideria, sobriè et justè, et piè vixerimus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Hæc autem cùm permulti, *d* qui sibi ipsi sapientes videbantur, minùs intelligerent, et in hac vita felicitatem quærendam putarent, stulti facti sunt, et in maximas calamitates inciderunt. Sed illud præterea ex vi hujus nominis *Vitam æternam* percipimus, semel adeptam felicitatem amitti nunquam posse, ut falsò nonnulli suspicati sunt. Nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admixtione cumulatur: quæ cùm hominis desiderium expleat, in æterna vita necessariò consistit: nec enim potest beatus non magnoperè velle, ut illis bonis, quæ adeptus est, sibi perpetuò frui liceat. Quare, nisi ea possessio stabilis et certa sit, maximo cruciatu timoris angatur, necesse est.

a Joann. 2. 15.

b 1. Pet. 2. 11.
Spe in hac vita inchoari potest nostra beatitudo.
c Tit. 2. 13.

d Rom. 1. 22.
Beatitudinem æternam esse oportere.
Aug. de Civ. Dei. l. 12. cap. 20.
Felicitas est omnium bonorum sine ulla mali admixtione jugis possessio.
Scot. l. 4. Sent. dist. 49. q. 6. litt. Q.

4. *Æterna beatitudo verbis aut mente humana comprehendi non potest.*

De inenarrabili sanctorum gloria, et de præmiis essentialibus, et accidentalibus. Vide Aug. lib. 22. de Civ. c. 20. et 30. l. 3. de Liber. arbitr. c. 25. et serm. 64. de Verbo Domini, et serm. 27. de Sanctis.

Verùm quanta sit beatorum, qui in cœlesti patria vivunt, felicitas, eaque ab ipsis tantùm, præterea à nemine comprehendi possit, hæ ipsæ voces, cùm *Vitam beatam* dicimus, satis demonstrant: nam cùm ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quòd cum multis aliis commune est, facilè intelligimus de-

esse propriam vocem, qua res illa planè exprimatur. Cùm igitur felicitas iis vocibus declaretur, quæ non magis in beatos, quàm in omnes, qui perpetuò vivant, rectè conveniunt, hoc nobis argumento esse potest, altiorem et præstantiorem quamdam rem esse, quàm ut proprio vocabulo perfectè significare ejus rationem possimus: nam etsi plurima alia nomina cœlesti huic beatitudini in sacris litteris tribuuntur, cujusmodi sunt: *a Regnum Dei*, b *Christi*, c *cœlorum*, d *paradysus*, e *sancta civitas*, f *nova Hierusalem*, g *domus Patris*: tamen perspicuum est, nullum ex iis ad ejus magnitudinem explicandam satis esse. Quare Parochi hoc loco oblatam sibi occasionem non prætermittent, fideles tàm amplis præmiis, quæ vitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem et justitiam, et omnia christianæ religionis officia invitandi.

Beatitudo proprio verbo nequit exprimi.

a Matth. 6. 33. et 21. 31. Marc. 1. 14. Luc. 6. 20. *b* Joann. 18. 36. Ephes. 5. 5. Colos. 1. 13. *c* Matth. 5. 3. 10. *d* Ezech. 28. 13. Luc. 23. 43. 2. Cor. 12. 4. *e* Isai. 52. 1. Apoc. 21. 2. *f* Apoc. 3. 12. 21. 2. *g* Joann. 14. 2.

Constat enim, vitam in maximis bonis, quæ natura expetuntur, numerari solere, atqui hoc potissimùm bono, cùm vitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac et calamitosa vita, quæ tot et tàm variis miseriis subjecta est, ut mors veriùs dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut chariùs, aut jucundiùs esse potest; quo tandem animi studio, qua contentione æternam illam vitam quærere debemus, quæ, defunctis omnibus malis, perfectam et absolutam bonorum omnium rationem conjunctam habet?

Vita magnum bonum, et quantum ab omnibus expetatur. Vide August. l. 11. Civ. c. 27. 28.

Vita hæc potiùs mors dicenda. Aug. l. 12. Civ. c. 20. 28.

5. *Beatitudo omnium malorum privatione, et omnium bonorum adeptione continetur.*

Nam, ut sancti Patres tradiderunt, æternæ vitæ felicitas omnium malorum liberatione, et bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum litterarum testimonia: scriptum est enim in Apocalipsi: *h Non esurient, neque sitient ampliùs, neque cadet super illos sol, neque ullus æstus*: et rursus: *i Asterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* Jam verò beatorum immensa gloria, innumeraque solidæ lætitiæ et voluptatis genera futura sunt, cujus gloriæ magnitudinem cùm animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est, nos in illam, nempe *k* in gaudium Domini introire, ut eo circumfusi, mentis desiderium cumulatè expleamus.

Felicitas malum nullum admittit, et nullum bonum excludit. Aug. l. 22. de Civ. cap. 3. Chrys. etiam 30. cap. ad Theod. lapsum, Anselm. ep. 22. ad Hugonem, et in lib. de Similit. c. 47.

h Apoc. 7. 16. *i* Apoc. 21. 4. Isai. 25. 8.

Omne bonum concludit. Aug. l. 22. Civ. in fine. Alex. de Ales, super Psalm. 7.

k Matth. 25. 21.

6. *Quibus præcipuè bonorum generibus beati perfruentur.*

Quamvis autem, ut sanctus Augustinus scribit, faciliùs mala, quibus carituri sumus, quàm bona ac

S. Aug. Serm. 64. de Verb. Dom. Et de Symbol. ad Cath. l. 3. c. 11.

voluptates, quas hausturi sumus, numerari posse videantur: danda tamen erit opera, ut quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflammare poterunt, breviter et dilucidè explicentur. Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam à gravissimis divinarum rerum scriptoribus accepimus. Ii enim duo bonorum genera esse statuunt: quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet, alterum ipsam beatitudinem consequitur, quare illa essentialia, hæc verò accessoria bona, docendi causa appellarunt.

Beatitudo duplex, una essentialis, altera accessoria; de hac distinctione vide Doctores, in 4. Sent. dist. 49.

7. *In quo consistat essentialis et primaria æternæ beatitudinis causa.*

Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet vocare, in eo sita est, ut Deum videamus, ejusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis ac perfectionis fons et principium: *a Hæc est vita æterna*, inquit Christus Dominus, *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*, quam sententiam sanctus Joannes videtur interpretari, cùm ait: *b Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est*: significat enim beatitudinem ex iis duobus constare, tùm quod Deum intuebimur, qualis in natura sua ac substantia est: tùm quòd veluti Dii efficiemur. Nam qui illo fruuntur, quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quamdam et propè divinam formam induunt, ut Dii potiùs quàm homines videantur.

Præmium essentiale est Dei visio. Aug. lib. 22. Civ. cap. 29.
a Joann. 17. 3.
Ubi nota, quòd loquitur de Fide, non de Beatitudine.

b 1. Joann. 3. 2.

Beatitudo hominis duobus constat.

8. *Beati quomodò Dei formam et naturam quodammodò induant.*

Beati ad divinam naturam proximè accedunt. 2. Cor. 5.

Hoc autem, cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quòd unaquæque res vel ex ejus essentia, vel ex ejus similitudine et specie cognoscitur. At quoniam nihil est Deo simile, cujus similitudinis adjumento ad perfectam ejus notitiam pervenire possimus; consequens est, ut ejus naturam et essentiam videre nemini liceat, nisi hæc eadem divina essentia se nobis conjunxerit. Atque id Apostoli verba illa significant: *c Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*: nam quod inquit *in ænigmate*, interpretatur sanctus Augustinus, in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam sanctus Dionysius apertè ostendit, cùm affirmat, nulla inferiorum similitudine superiora percipi posse: neque enim ex alicujus rei corporeæ similitudine ejus, quæ corpore careat, essentia et substantia cognosci potest, cùm præsertim necesse sit, rerum similitudines minùs concretionis

c 1. Cor. 13. 12.

S. Aug. lib. 15. de Trinit. c. 9.
S. Dionysius lib. 1. c. 1. de Divin. Nomin. Vide D. Thom. in p. 1. q. 12. art. 2. contra gentiles, lib. 1. cap. 51.

habere, et magis spirituales esse, quàm res ipsas, quarum imaginem referunt: quemadmodum in omnium rerum cognitione facilè experimur. Quoniam verò fieri non potest, ut alicujus rei creatæ similitudo æquè pura et spiritualis, ac Deus ipse est, reperiatur; ita fit, ut ex nulla similitudine divinam essentiam perfectè intelligere possimus. Accedit etiam, quod omnes creatæ res certis perfectionis terminis circunscribuntur; at Deus infinitus est, neque ullius rei creatæ similitudo ejus immensitatem capere potest. Quocirca una illa ratio divinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur, ut ea se nobis conjungat, et incredibili quodammodo intelligentiam nostram altiùs extollat, atque ita idonei ad ejus naturæ speciem contemplandam reddamur.

9. *Lumine gloriæ beati illustrantur, et ad Deum videndum tota spe omnes commoveri debent.*

Id verò lumine gloriæ assequemur, cum eo splendore illustrati, *a* Deum lumen verum in ejus lumine videbimus. Nam beati Deum præsentem semper intuentur: quo quidem dono, omnium maximo et præstantissimo divinæ essentiæ participes effecti, vera et solida beatitudine potiuntur: quam nos ita credere debemus, ut eam Dei benignitate cum certa spe nobis expectandam esse, in Symbolo Patrum definitum sit; ait enim: *Expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi.*

a Psalm. 35. 10. De Lumine gloriæ, vide S. Th. 1. p. q. 12. art. 5. post M. Aug. sup. Psalm. 55.

Symbolum Constantinopolitanum.

10. *Quomodò in beatitudine homo Deo conjungatur, similitudine explicatur.*

Divina hæc planè sunt, neque ullis verbis explicari, aut cogitatione comprehendi à nobis possunt. Verùm licet aliquam hujus beatitudinis imaginem in iis etiam rebus, quæ sensu percipiuntur, cernere. Nam quemadmodum ferrum (1) admotum igni, ignem concipit, et quamvis ejus substantia non mutetur, fit tamen, ut diversum quidpiam, nimirum ignis esse videatur: eodem modo, qui in cœlestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cùm tamen id, quod sunt, esse non desinant, ut multò magis distare ab iis, qui in hac vita sunt, meritò dici possint, quàm ferrum candens ab eo, quod nullam caloris vim in se contineat. Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa et absoluta beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum et perfectissimum possidet?

A simili.

Anselmus hanc tangit similitudinem in lib. de similitud. cap. 56.

(1) *Admoto igni*: plurimi editores cum Rom. 1726. et Venet. 1788.

11. *Quæ sint accidentalia bona, quibus beati circumfluent.*

Præmium, seu bonum beatitudinis accidentale. Aug. lib. 22. Civ. c. 29.

Verùm ad illam tamen quædam accedunt ornamenta, omnibus beatis communia: quæ quoniam ab humana ratione minùs remota sunt, vehementiùs quoque animos nostros commovere et excitare solent. Hujus generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos videtur intelligere: *a Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum*: nam gloria quidem beati perfruentur, non illa solùm, quam tandem essentialem beatitudinem, vel cùm ejus naturæ maximè conjunctam esse ostendimus: sed ea etiam, quæ constat ex clara et aperta notitia, quam singuli de alterius eximia et præstanti dignitate habituri sunt. At verò quantus ille honor existimandus est, qui eis à Domino tribuitur, cùm *b* non amplius servi, sed amici, *c* fratres, *d* ac filii Dei vocentur? Quare ita electos suos amantissimis et honorificentissimis verbis Salvator noster compellabit: *e Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*; ut meritò liceat exclamare: *f Nimis honorificati sunt amici tui, Deus*: *g* sed laudibus etiam à Christo Domino coram Patre cœlesti et Angelis ejus celebrabuntur. Præterea, si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui à viris sapientia præstantibus habeatur, quòd eos locupletissimos virtutis suæ testes fore existiment: quantum beatorum gloriæ accessurum putamus, quòd alius alium summo honore prosequetur?

a Rom. 2. 10.

Qualis gloria beatorum, ob quam ipsa beatitudo gloria dicitur.
Psalm. 83. 12.
Rom. 8. 18.
Honor beatorum quantus, ob quem ipsi Reges, Apoc. 5. 10. græco textu nominantur.
b Luc. 12. 4.
Joann. 15. 15.
c Psalm. 21. 23.
Joann. 20. 17.
Heb. 2. 11.
d Joann. 10. 52.
Rom. 8. 14.
e Matth. 25. 34.
f Psalm. 138. 17.
g Matth. 12. 23.
Luc. 3. 18.

12. *Quibus bonorum copiis beati in æternis illis sedibus cumulabuntur.*

Beatitudo omnibus bonis animi, et corporis constat.
Psalm. 35. 9.

Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamen hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis jucunda in hac vita contingere, vel etiam optari queant, sive ea ad mentis cognitionem, sive ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam cœlestium vitam circumfluere: quamvis hoc altiore quodam modo, quam oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit, fieri *h* Apostolus affirmet. Nam corpus quidem, quod antea crassum et concretum erat, cùm in cœlo, detracta mortalitate, *i* tenue et spirituale effectum fuerit, nullis ampliùs alimentis indigebit; anima *k* autem (1) æterno gloriæ pabulo, quod magni

h 1. Cor. 2. 9.

i Isai. 64. 4.
1. Cor. 15. 42. 43.
k Luc. 12. 37.
Terrena vilia erunt beatis.

(1) *Æterno*: Edit. Patav. *æternæ*.

illius convivii auctor transiens omnibus ministrabit, cum summa voluptate exaturabitur. Quis verò pretiosas vestes aut regales corporis ornatus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit, *a* omnesque immortalitate et splendore amicti, et *b* sempiternæ gloriæ corona ornati erunt? Sed si amplæ etiam et magnificæ domus possessio ad humanam felicitatem pertinet, quid cœlo ipso, quod Dei claritate undique collustratur, vel ampliùs, vel magnificentiùs cogitari potest? Quare Propheta, cùm ejus domicilii pulchritudinem sibi ante oculos poneret, et ad beatas illas sedes perveniendi cupiditate arderet: *c Quàm dilecta, inquit, tabernacula tua, Domine virtutum: concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini: cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Atque ut hic sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium vox, quemadmodum Parochi vehementer optare, ita etiam omni studio curare debent.

a 1. Cor. 15. 53. Apoc. 7. 9.
b 1. Cor. 9. 25. 2. Timoth. 4. 8.
c Psalm. 83. 2. 3.

13. *Præmiis iisdem citra ullum discrimen beati non afficientur.*

Nam *d in domo Patris mei*, inquit Dominus, *mansiones multæ sunt*: in quibus majora et minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur. *e Qui enim parcè seminat, parcè et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.* Quare non solùm ad eam beatitudinem fideles excitabunt, verùm etiam ejus consequendæ certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide et charitate instructi, et in oratione et Sacramentorum salutari usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerceant. Ita enim Dei misericordia fiet, qui beatam illam gloriam diligêntibus se præparavit, ut aliquando impleatur quod dictum est per Prophetam: *f Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.*

d Joann. 14. 2. Psalm. 61.
e 2. Cor. 9. 6.
Diversa erunt in cœlo meritorum præmia. Isai. 56. 4. 5. Matth. 19. 28. 1. Cor. 15. 41. Aug. l. 22. Civ. c. 30. Cypr. de Opere et Eleemosy.
Continuatio primæ partis ad secundam de Sacramentis.
f Isai. 31. 18

CATECHISMI
AD PAROCHOS
PARS SECUNDA.
DE SACRAMENTIS IN GENERE.
CAPUT I.

1. *Doctrinam Sacramentorum tradere, Parocho in primis est curandum.*

Canes sunt infideles Ecclesiam Dei lacerantes.
Porci autem porcinam vitam agentes, omnia genera virtutum conculcantes, de quibus inquit Christus. Matth. 11. 25.

a Matth. 7. 6.
Abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.
Sacramenti vox est multiplex.

Cùm omnis christianæ doctrinæ pars (1) scientiam diligentiamque desiderat: tùm Sacramentorum disciplina, quæ et Dei jussu necessaria, et utilitati uberrima est, Parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut ejus accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus præstantissimæ ac sanctissimæ res dignæ et salutaritèr impertiri possint, et Sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant: *a Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos* (2).

1. *Quidnam sibi velit Sacramenti vocabulum.*

Principiò igitur, quoniam universè de toto genere Sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis vi atque notione oportet incipere, ejusque ambiguam significationem explanare; ut quæ hujus verbi sententia hoc loco propria sit, faciliùs intelligatur. Quare docendi sunt fideles, Sacramenti nomen (quod ad propositam rem attinet) aliter à prophanis, quàm à sacris Scriptoribus acceptum esse: nam alii auctores Sacramenti nomine obligationem illam significari voluerunt, cùm jurati aliquo servitutis vinculo obstringimur, ex quo jusjurandum, quo se milites fidelem operam Reipublicæ præstaturos

(1) *Scientiam*: Edit. Venet. Lugdun. Lovan. et Pat. habent *Pastoris scientiam.*
(2) Edit. Pat. addit, *ne fortè conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos*, ut est apud Matth. cap. 7. v. 6.

pollicentur, Sacramentum militare dictum est: atque hæc frequentissima hujus vocabuli significatio apud illos videtur fuisse. Verùm apud latinos Patres, qui res divinas scriptis tradiderunt, Sacramenti nomen aliquam rem sacram, quæ in occulto latet declarat: quemadmodum græci ad eamdem rem significandam mysterii vocabulo usi sunt. In eam verò sententiam Sacramenti vocem accipiendam esse intelligimus, cùm ad Ephesios scribitur: *a Ut notum faceret nobis Sacramentum voluntatis suæ.* Deinde ad Timotheum: *b Magnum est pietatis Sacramentum.* Præterea in libro Sapientiæ: *c Nescierunt Sacramenta Dei.* Quibus in locis et aliis multis licet animadvertere, Sacramentum nihil aliud nisi rem sacram, abditam atque occultam significare.

Latini pro jurejurando Sacramentum sumpserunt.
Tullius Cic. 1. de offic.
Patres pro re divina latente mysterii et Sacramenti nomine usi sunt. Aug. in quadam epist. ad Marcellin.

a Ephes. 1. 9.
b 1. Timoth. 3. 16.
c Sap. 2. 22.
Ephes. 5. 32.
Apoc. 1. 19.

3. *Sacramenti nomen ad signa sacra significanda à Patribus accommodatum est antiquissimum.*

Quare latini Doctores signa quædam sensibus subjecta, quæ gratiam quam efficiunt, simul etiam declarant, ac veluti ante oculos ponunt, Sacramenta commodè appellari posse existimarunt. Quamquam, ut D. Gregorio placet, ob id Sacramenta dici possunt, quòd divina virtus sub rerum corporearum tegumentis occultè salutem efficiat. Nec verò quisquam putet, hoc vocabulum nuper in Ecclesiam inductum esse: nam qui sanctos Hieronymum et Augustinum legerit, facilè perspiciet antiquos religionis nostræ scriptores ad eam, de qua loquimur, rem demonstrandam, sæpissimè Sacramenti nomine, interdum verò etiam Symboli, vel Mystici signi, vel sacri signi voce usos esse. Atque hæc de Sacramenti nomine dicta sint: quod quidem veteris etiam legis Sacramentis convenit, de quibus nihil opus est Pastoribus præcepta tràdere, cùm ea Evangelii lege et gratia sublata sint.

D. Greg. in cap. 16. l. 1. Regum supra illud: Directus est Spiritus Domini in David.
Sacramenti nomen à primis Ecclesiæ Patribus sæpè fuit usurpatum.
Vide Tertul. de Præscr. et lib. 1. advers. Marc. Cypr. ep. 56. et in lib. de Baptis. Christi. Hier. Comment. in Thren. Aug. lib. 19. contra Faustum, cap. 11. et in Joann. tract. 80.

4. *Quam rem catholicis scriptoribus propriè denotet Sacramentum.*

Verùm præter nominis notionem, quæ hactenus declarata est, rei etiam vis et natura diligenter investiganda, et quid Sacramentum sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus et justitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed cùm multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ et accommodatæ videantur, nulla tamen planiùs et dilucidiùs eam demonstrat, quàm definitio à D. Augustino tradita, quam deinde omnes doctores scholastici secuti sunt: *d Sacramentum*, inquit ille, *est signum rei sacræ*: vel, ut aliis verbis, in eamdem tamen

De propria vi, atque natura Sacramenti.
Sacramentum est res, qua salus et justitia comparatur.

d D. Aug. lib. 10. de Civ. Dei, cap 5. Alex. de Ales. 4. p. q. 1. memb. 1.
D. Thom. in 3. p. q. 60. per tot.

a Hæc definitio colligitur ex Aug. lib. de Catech. rud. c. 26.

sententiam, dictum est: *a Sacramentum est invisibilis gratiæ visibile signum, ad nostram justificationem institutum.*

5. *Rerum sensibilium divisio, quidque signi nomine intelligendum sit.*

Rerum sensibilium duo esse genera. Aug. l. 3. de Doctrina Christ. c. 1. Signa alia naturalia, alia ad placitum.

Quæ quidem definitio ut magis pateat, singulæ ejus partes Pastoribus exponendæ erunt; atque in primis docere oportebit, rerum omnium, quæ sensibus percipiuntur, duo esse genera, aliæ enim ob id inventæ sunt, ut aliquid significent, aliæ non alterius rei significandæ, sed sua tantùm causa effectæ sunt: quo in numero omnes penè res, quæ natura constant, haberi possunt. At verò in priori genere vocabula rerum, scriptura, vexilla, imagines, tubæ, et alia hujuscemodi permulta ponenda sunt: nam si ex vocabulis vim significandi detraxeris, sublata videtur esse causa, quamobrem vocabula instituerentur. Hæc igitur signa propriè dicuntur. Illud enim signum esse sanctus Augustinus testatur, quòd præter rem, quam sensibus objicit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus, sicut ex vestigio, quod terræ impressum intuemur, transisse aliquem, cujus vestigium apparet, facilè cognoscimus.

Aug. lib. 2. de Doctr. Christ. c. 1. quem sequitur Mag. l. 4. sent. dist. 1. et Gratian. de Consecr. dist. 2. cap. Signum.

6. *Quomodò Sacramenta in genere signi reponenda sint, ostenditur.*

Sacramentum cur inter res, quæ significant, reponi debeat. Aug. lib. 3. de Doctrina Christ. c. 9. Greg. loco sup. notato.

Quæ cùm ita se habeant, Sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significand causa institutæ sunt, referri perspicuum est, siquidem specie quadam et similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris, sua virtute, quæ sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim (ut, quod docetur, exemplo notius fiat,) cùm adhibitis certis et sollemnibus verbis, aqua extrinsecùs abluimur, hoc significat, Spiritus Sancti virtute omnem peccati maculam et turpitudinem interiùs èlui, et animas nostras præclaro illo cœlestis justitiæ dono augeri atque ornari, simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur, illud in animo efficit, quod significat.

7. *Idem etiam ex Scripturis demonstratur.*

Sacramentum inter res quæ significant, esse numerandum ex Scripturis colligitur.
b Gen. 17. 10. 11. 12.
c Rom. 4. 11.
d Rom. 6. 3.

Sed ex Scripturis etiam apertè colligitur, Sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, veteris legis Sacramento, quæ *b* Abraham patri omnium credentium data erat, ita ad Romanos scribit: *c Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei.* Et alio loco *d* cùm affirmat nos omnes, *qui baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizatos esse*, licet cognoscere, Baptismum hujus rei significationem habere, nimirum, ut ait idem Apostolus: *Nos consepultos esse cum illo per Baptismum in mortem.* Ne-

Ibid. 4.
Utilitas ex doctrina superiori emanans.

que verò parùm proderit, si fidelis populus Sacramenta ad signa pertinere intellexerit: ita enim fiet, ut quæ illis significantur, continentur, atque efficiuntur, sancta et augusta esse faciliùs sibi persuadeat; cognitaque eorum sanctitate, ad divinam erga nos beneficentiam colendam ac venerandam magis excitetur.

8. *Quot sint signorum genera.*

Sacramentum esse rei sacræ signum, quomodò intelligendum, et quod quadruplex sit signorum genus.

Signa naturalia, voluntaria, prognostica, et practica.

August. l. 3. de Doctr. Christ. ex quo hanc Catech. excerpsit explanationem.

Sequitur nunc, ut verba illa *rei sacræ*, quæ est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commodè fieri possit, paulò altiùs repetenda sunt, quæ de signorum varietate sanctus Augustinus acutè et subtiliter disputavit. *Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter se ipsa alterius rei notitiam* (quod omnibus signis commune esse, antea demonstratum est) *in animis nostris gignunt*; veluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur; atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est, quòd fumus non voluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut si quis fumum tantùm videat, naturam simul et vim ignis, qui adhuc latet, subesse, mente et cogitatione percipiat. *Quædam verò signa natura non constant, sed constituta, atque ab hominibus inventa sunt*, ut colloqui inter se, et aliis animi sui sensa explicare, vicissimque aliorum sententiam et consilia possent cognoscere. Hæc autem quàm varia et multiplicia sint, ex eo licet animadvertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad ceteros sensus, pertinent. Nam cùm aliquid alicui innuimus, et exempli causa, sublato vexillo quidpiam declaramus, satis constat, eam significationem ad oculos tantùm referri: quemadmodum tubarum, tibiarum, aut citharæ sonus, qui non solùm delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium judicium spectat; quo quidem præcipuè sensu verba etiam accipiuntur, quæ ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam vim habent.

9. *De signis à Deo institutis tàm in veteri, quàm in novo Testamento.*

Signa quædam sunt divinitùs data. Aug. l. 3. de Doctrina Christ. c. 9. et in 3. de Trin. cap. 10. Vide de his Leviticum ferè per totum. Significationes autem pete ex Cyrillo in lib. 7. de Adorat. in spiritu et veritate.

Verùm præter illa signa, quæ hominum consensu et voluntate constituta esse, hactenùs diximus, alia quædam sunt divinitùs data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt. Alia enim signa ob eam tantùm rem à Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent vel admonerent; cujusmodi fuerunt, *a* legis purificationes, *b* panis azymus, et alia permulta, quæ ad Mosaici cultus cærimonias pertinebant: alia verò Deus instituit, quæ non significandi modò, sed efficiendi etiam vim haberent: atque in hoc posteriori

a Levit. 12. 4. 5. 6. et 14. 23. 24.

b Exod. 12. 15. 18. et 23. 15. et 34. 18.

signorum genere Sacramenta novæ legis numeranda esse liquidò apparet. Signa enim sunt divinitùs tradita, non ab hominibus inventa, quæ rei cujuspiam sacræ, quam declarant, efficientiam in se continere certò credimus.

10. *Res sacra quomodò in definitione Sacramenti sit intelligenda.*

Conc. Trid. sess. 7. c. 6. de Sacramentis. Gratia Dei sacra res propriè nuncupatur.

Magist. in 4. dist. 1. D. Thom. in 3. p. q. 60. art. 2. et Hugo, cap. 1. de Sacramentis.

Sed quemadmodum signa in multiplici varietate esse ostendimus: ita etiam res sacra non unius modi existimanda est. Quod verò ad propositam Sacramenti definitionem attinet, divinarum rerum scriptores, sacræ rei nomine Dei gratiam, quæ nos sanctos efficit, ac omnium divinarum virtutum habitu exornat, demonstrant: huic enim gratiæ propriam sacræ rei appellationem tribuendam, meritò putarunt; quippè cùm ejus beneficio animus noster Deo consecretur et conjugatur.

11. *Sacramenti uberior definitio, et qua ratione à reliquis signis sacris illud differat.*

Sacram. novæ legis accurata definitio, vide Scot. l. 4. dist. 1. q. 2.

Quare, ut explicatiùs, quid Sacramentum sit, declaretur, docendum erit, rem esse sensibus subjectam, quæ ex Dei institutione, sanctitatis, et justitiæ, tùm significandæ, tùm efficiendæ vim habet: ex quo sequitur, ut facilè quivis possit intelligere, Imagines Sanctorum, Cruces, et alia id genus, quamvis sacrarum rerum signa sint, non ideo tamen Sacramenta dicenda esse. Hujus autem veritatis doctrinam facilè erit omnium Sacramentorum exemplo comprobare, si quod antea de Baptismo admonuimus, cùm dicebamus, sollemnem illam corporis ablutionem signum esse, et efficientiam habere rei sacræ, quæ interiùs Spiritus Sancti vi fieret, idem etiam in aliis Sacramentis exercere aliquis velit.

12. *Sacramenta non unam tantùm rem, sed plures significant.*

D. Thom. in 3. p. q. 60. quòd probat. ex August. verbis, quæ citantur de Consecr. dist. 2. cap. Hoc est, quod.

Unumquodque Sacramentum tria simul significat, Passionem, Gratiam, et Gloriam.

Signum rememorativum.

Jam verò hisce mysticis signis, quæ à Deo instituta sunt, illud etiam præcipuè convenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significent. Quod in singulis Sacramentis licet cognoscere, quæ non solùm sanctitatem et justitiam nostram, sed præterea duo alia cum ipsa sanctitate maximè conjuncta declarant, Christi scilicet Redemptoris passionem, quæ sanctitatis causa est, et vitam æternam, cœlestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra, tamquam ad finem, referri debet. Quod quidem, cùm in omnibus Sacramentis perspici possit, meritò sacri doctores unicuique Sacramentorum triplicem significandi vim inesse tradiderunt: tùm quia alicujus rei præteritæ memoriam afferat: tùm quia aliam præsentem indicet ac demonstret: tùm

quia aliam futuram prænuntiet. Neque verò existimandum est, hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctarum Scripturarum testimonio non probetur. Nam, cùm Apòstolus ait: *a Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus*; planè ostendit, idcircò Baptismum signum dicendum esse, quòd Dominicæ passionis et mortis nos admoneat. Deinde cùm inquit: *Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem, ut quomodò Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus*; ex his verbis perspicuum est, Baptismum signum esse, quo cœlestis gratia in nos infusa declaratur, cujus munere nobis datum est, ut novam vitam instituentes, omnia veræ pietatis officia facili et libenti animo exequamur. Postremò cùm addit: *b Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus*: apparet Baptismum, vitæ etiam æternæ, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare.

a Rom. 6. 3.
Demonstrativum, et prognosticum, quæ tria habentur in fest. Corporis Christi, ibi: ò Sacrum convivium &c.
Et 1. Cor. 2. 2.
Non enim judicavi me scire aliquid, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.
Et in Canone Missæ, ad Rom. 6. 4.
Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia.
b Rom. 6. 5.
Significatio Sacramenti Allegorica passionis, Historica gratiæ, Anagogica gloriæ.

13. *Sacramentum non unam tantùm præsentem rem, sed plures designat.*

Sed præter hæc, quæ commemoravimus, varia significandi genera et rationes, sæpè etiam evenit, ut Sacramentorum non unam tantùm rem præsentem, sed plures demonstret ac notet. Id verò Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum intuentibus facilè est intelligere, quò veri Corporis et Sanguinis Domini præsentia, necnon gratia, quam non impurè sacra mysteria sumentes percipiunt, designatur. Ex iis igitur, quæ dicta sunt, Pastoribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant, quanta divinitatis potentia, quot arcana miracula Sacramentis novæ legis insint, ut ea summa cum religione colenda et suscipienda esse, omnibus persuadeant.

Sacramentum aliquando plures res præsentes designat.
Sacramentum Eucharistiæ, quot habeat significationes, vide Dam. l. 4. de Orth. Fide, c. 14. et D. Thom. in 3. part. q. 60. art. 3.

14. *Cur Sacramenta institui apud christianos oportuerit.*

Verùm ad rectum Sacramentorum usum docendum nihil accommodatiùs videri potest, quàm diligenter causas exponere, cur Sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent, quarum prima est humani ingenii imbecillitas: siquidem natura ita comparatum videmus, ut ad earum rerum notitiam, quæ mente atque intelligentia comprehensæ sunt, nisi per ea, quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini adspirare liceat. Ut igitur, quæ occulta Dei virtute efficiuntur, faciliùs intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissimè fecit, ut eam ipsam virtutem aliquibus signis, quæ sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet. Nam, ut præclarè à sancto Chrysostomo dictum

Causæ, ob quas instituta sunt Sacramenta.
Hugo de Sacr. part. 9. cap. 9. Magist. in 4. Sent. dist. 1. D. Thom. in 3. p. q. 61. artic. 1.
Prima, ut humani ingenii imbecillitatem adjuvent. August. l. 11. de Trinit. cap. 2.

S. Chrys. Hom. 82. al. 83. in Matth.

est: *Si homo corporis concretione caruisset, nuda ipsa bona, neque* (1) *illis integumentis involuta, ei oblata essent; quoniam verò anima corpori conjuncta est, omninò opus fuit, ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur.*

Secunda, ut credendi tarditatem erigant. Aug. l. 4. contra Donat. c. 24.

Altera verò causa est, quòd animus noster haud facilè commovetur ad ea, quæ nobis promittuntur credenda. Quare Deus à mundi exordio, quæ facere instituerat, verbis quidem frequentissimè indicare consuevit: interdum verò, cùm opus aliquod institueret, cujus magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quæ nonnunquam miraculi speciem haberent, verbis adjunxit. Nam cùm *a* Moysen ad Israelitici populi liberationem mitteret, ille verò ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus, timeret, ne onus sibi graviùs imponeretur, quàm ut sustinere posset, aut ne populus divinis oraculis et dictis fidem non adjungeret, *b* Dominus promissionem suam multa signorum varietate firmavit. Quemadmodum igitur in veteri testamento Deus fecerat, ut magni alicujus promissi constantiam signis testificaretur: ita etiam in nova lege Christus Salvator noster, cùm nobis peccatorum veniam, cœlestem gratiam, Spiritus Sancti communicationem pollicitus est, quædam signa oculis, et sensibus subjecta instituit, quibus eum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in promissis futurum, dubitare nunquam possemus.

a Exod. 3. 10. 11.

b Exod. à c. 7.

Instituta sunt Sacramenta, ut ostendatur plenitudo divinæ misericordiæ, et dispensatio divinæ justitiæ. Alex. de Ales, 4. p. q. 1. membro 2. art. 2.

Tertia causa fuit, ut illa tamquam remedia, ut scribit sanctus Ambrosius, atque *c* Evangelici Samaritani medicamenta ad animarum sanitatem vel recuperandam, vel tuendam præstò essent. Virtutem enim, quæ ex passione Christi manat, hoc est, gratiam, quam ille nobis in ara Crucis meruit, per Sacramenta, quasi per alveum quemdam, in nos ipsos derivare oportet; aliter verò nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus Sacramenta verbo suo et promissione sancita, relinquere in Ecclesia voluit, per quæ passionis suæ fructum nobis re ipsa communicari sine dubitatione crederemus, si modò unusquisque nostrûm ad se eam curationem piè et religiosè admoveret.

Tertia, ut parata, et certa sit medicina ad depellendos animi morbos, et salutem tuendam. S. Ambr. lib. 5. de Sacram. cap. 4.

c Lucæ 10. 33. 34.

Sed quarta etiam causa accedit, cur Sacramentorum institutio necessaria videri possit: ut scilicet notæ quædam et symbola essent, quibus fideles internosceren-

Quarta, ut sint Christianismi, veræque religionis symbola, et sanctæ societatis vincula.

(1) *Illis*: Edit. Lovan. Lugd. multò meliùs *ullis*.

tur: cùm præsertim (1) *nullus hominum cœtus queat*, ut etiam à D. Augustino traditum est, *sive veræ, sive falsæ religionis nomine, quasi unum corpus coagmentari, nisi aliquo visibilium signorum fœdere conjungantur.* Utrumque igitur præstant novæ legis Sacramenta, quæ et christianæ fidei cultores ab infidelibus distinguunt, et ipsos fideles sancto quodam vinculo inter se connectunt.

D. Aug. lib. 19. contra Faustum, cap. 11. et de vera Religione, cap. 17. et Basil. hom. 13. exhort. ad Baptismum.

Quinta, sunt testimonia nostræ fidei, ejusque certa declaratio.

Præterea aliam etiam justissimam fuisse causam Sacramenta instituendi, ex illis Apostoli verbis: *a Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, ostendi potest. Sacramentis enim fidem nostram in hominum conspectu profiteri, et notam facere videmur. Quare ad Baptismum accedentes, palàm testamur, nos credere ejus aquæ virtute, qua in Sacramento abluimur, spiritualem animæ purgationem fieri.

a Rom. 10. 10.

Sexta, ut sint incitamenta fidei, et charitatis.

Magnam deinde vim habent Sacramenta, non solùm ad fidem in animis nostris excitandam et exercendam, sed etiam ad eam charitatem inflammandam, qua amare inter nos debemus; cùm arctissimo nos vinculo colligatos, et unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum communione recordamur.

Septima, sunt humilitatis excitandæ instrumenta.

Postremò, quod in christianæ pietatis studio plurimi faciendum est, humanæ mentis superbiam edomant ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent, dum sensibilibus elementis subjicere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, à quo antea impiè defeceramus, ut mundi elementis serviremus. Hæc sunt, quæ potissimùm de Sacramenti nomine, natura, institutione, fideli populo tradenda esse visa sunt: quæ posteaquam à Pastoribus accuratè exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus singula Sacramenta constent, quæve sint illorum partes; ac præterea, qui ritus et cærimoniæ additæ illis fuerint.

Galat. 4.

Epilogus superiorum.

15. *Partes ad constituendum unumquodque Sacramentum necessariæ.*

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ suprà in Sacramenti definitione posita est, non unam tantùm esse, quamvis unum signum constitui creden-

(1) *Nullus hominum cœtus &c.* Edit. Pat. *in nullum nomen religionis, sive verum, sive falsum colligari homines possunt, nisi aliquo signorum vel Sacramentorum visibilium fœdere conjunguntur*, magis cohæret cum textu S. Augustini, qui apud PP. Maur. sic se habet: *in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum consortio colligentur.*

dum sit. Duo enim sunt, ex quibus quolibet Sacramentum conficitur: quorum alterum materiæ rationem habet, atque elementum dicitur: alterum formæ vim, et verbum communi vocabulo appellatur. Sic enim à Patribus accepimus; qua in re notum est, atque apud omnes pervulgatum illud sancti Augustini testimonium: *Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.* Rei igitur sensibilis nomine, tùm materiam, sive elementum intelligunt, ut in sacramento Baptismi aquam, Confirmationis chrisma, et Extremæ Unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt: tùm præterea verba, quæ formæ rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus verò utrumque apertè indicavit, cùm inquit: *a Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ.* Quo in loco materia et forma Sacramenti exprimitur.

Duobus quodlibet Sacramentum constat.

Mag. in l. 4. Sent. dist. 1. litt. D. D. Thom. in 3. p. q. 60. art. 4. 5. et 6. S. Aug. tract. 80. in Joann. In utero Mariæ accessit Verbum Divinitatis ad elementum humanitatis, et factum est Sacramentum Incarnationis.

a Ephes. 5. 25. 26.

16. *Cur elemento verba addita fuerint.*

Addenda autem erant verba ad materiam, ut apertior, clariorque rei, quæ gerebatur, significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam vim habere perspicuum est: ac si ipsa desint, planè obscurum erit, quidnam materia Sacramentorum designet ac demonstret. Nam ut in Baptismo licet videre, cùm aqua non minus refrigerandi, quàm abluendi vim habeat, et utriusque rei symbolum esse possit, nisi verba addantur, utrum horum in Baptismo significet, aliquis fortassè conjectura aliqua dijudicabit; nemo autem ea de re quidpiam certi affirmare audebit: at cùm verba adhibentur, statim intelligimus abluendi vim et significationem habere.

Materia et forma Sacramentorum ex Scripturis trahuntur.

Verborum in Sacramentis virtus.

Aug. lib. 8. de Doctrina Christiana, cap. 3.

S. Thom. 3. p. q. 60. à 6. ad 2.

17. *Excellentia Sacramentorum novæ legis.*

In hoc autem nostra Sacramenta antiquæ legis Sacramentis plurimum præstant, quòd in illis administrandis nulla, quod quidem acceperimus, definita forma servaretur, quo etiam fiebat, ut incerta admodum et obscura essent; nostra verò formam verborum ita præscriptam habent, ut si fortè ab ea discedatur, Sacramenti ratio constare non possit: ob eamque rem clarissima sunt, ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hæ igitur sunt partes, quæ ad naturam et substantiam Sacramentorum pertinent, et ex quibus unumquodque Sacramentum necessariò constituitur.

Sacramenta legis veteris formam definitam non habebant: hoc colligitur ex Scripturis, in quibus veterum Sacramentorum fit mentio.

Forma sublata, ratio Sacramenti tollitur.

18. *Quæ sit cærimoniarum in Sacramentis virtus et natura.*

Hic accedunt cærimoniæ, quæ tametsi prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat; tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de vera Sacramenti ratione imminui credendum est. Ac meritò quidem à primis usque Ecclesiæ temporibus illud semper servatum est, ut Sacramenta sollemnibus quibusdam cærimoniis ministrarentur. Primùm enim maximè decuit sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere, ut sancta sancti tractare videremur: præterea, quæ Sacramento efficiuntur, cærimoniæ ipsæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponunt, et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altiùs imprimunt. Deinde verò mentes illorum, qui eas intuentur, et diligenter observant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis, et charitatem excitant; quo major cura et diligenta adhibenda erit, ut fideles vim cærimoniarum, quibus singula Sacramenta conficiuntur, cognitam et perspectam habeant.

Videatur c. 13. de Sacramentis in genere, sessio 7. Conc. Trid.

Cærimoniarum antiquitas. Dion. Areop. in l. de Eccl. Hier. cap. 2. Clem. ep. 3. Basil. lib. de Spiritu Sancto, cap. 27. Conc. Trid. sess. 22. cap. 4. et 5. doctrina de Sacrif. Missæ.

Cærimoniarum effectus. Isid. lib. de Offic. Eccl. cap. 20.

19. *Quot sint Catholicæ Ecclesiæ Sacramenta.*

Sequitur, ut Sacramentorum etiam numerus explicetur, quæ quidem cognitio hanc utilitatem affert, quòd populus eo majori pietate omnes animi sui vires ad laudandam et prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam convertet, quo plura salutis ac beatæ vitæ adjumenta nobis divinitus parata esse intellexerit. Catholicæ igitur Ecclesiæ Sacramenta, quemadmodum ex *a* Scripturis probatur, et Patrum traditione ad nos pervenit, et *b* Conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt.

De necessitate, numero, et utilitate Sacramentorum.

Matth. 28. et 29. Marc. 14. et 16. Luc. 22. Joann. 3. et 20. Ephes. 5. Jacob. 5. Act. 8.

a Prov. 9. 1. Zach. 3. et 4. v. 9. et 2.

b Sess. 7. Conc. Trid. can. 1. de Sacramentis in genere. Conc. Constant. sess. 15. Flor. in Decreto dato Armeniis.

20. *Cur nec majori, nec minori numero Sacramenta concludantur.*

Cur autem neque plura neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quæ per similitudinem à naturali vita ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad vivendum, vitamque conservandam, et ex sua, reique publicæ utilitate traducendam, hæc septem necessaria videntur: ut scilicet in lucem edatur, augeatur, alatur, si in morbum incidat, sanetur, imbecillitas virium reficiatur: deinde, quod ad rempublicam attinet, ut magistratus nunquam desint, quorum auctoritate et imperio regatur; ac postremò, legitima sobolis propagatione se ipsum et humanum genus conservet. Quæ omnia quoniam vitæ illi, qua anima Deo vivit, respondere satis apparet, ex iis

Humano generi septem sunt necessaria ad vitam commodè traducendam.

Conc. Const. sess. 19. Florent. in Decreto dato Armeniis. Trid. sess. 7. de Sacram. D. Th. in 3. p. q. 65. art. 1.

facilè Sacramentorum numerus colligetur.

21. *Septem Sacramenta esse, ex Scripturis demonstratur.*

a Joann. 3. 5. Tit. 3. 5. Scot. 4. Sent. dist. 2. q. 1. D. Aug. ep. 108. ad Macrob. b Luc. 24. 49. Act. 1. 8. c Joann. 6. 56. d Joann. 20. 22. 23. e Jacob. 5. 15. f Act. 13. 2. 3. 1. Timoth. 4. 14. 2. Timoth. 1. 6. g Ephes. 5. 31. 32.

Primus enim est Baptismus, veluti ceterorum janua, quo *a* Christo renàscimur. Deinde Confirmatio, cujus virtute fit, ut divina gratia augeamur et roboremur: baptizatis enim jam Apostolis, ut D. Augustinus testatur, inquit Dominus: *b Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.* Tum Eucharistia, qua, tamquam cibo verè cœlesti, spiritus noster alitur et sustinetur: de ea enim dictum est à Salvatore: *c Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus.* Sequitur quarto loco Pœnitentia, *d* cujus ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati vulnera accepimus. Postea verò Extrema Unctio, qua peccatorum reliquiæ tolluntur, et animi virtutes recreantur: siquidem divus Jacobus, cùm de hoc Sacramento loqueretur, ita testatus est: *e Et si in peccatis sit, remittentur ei.* Sequitur *f* Ordo, quo publica Sacramentorum ministeria perpetuò in Ecclesia exercendi, sacrasque omnes functiones exequendi potestas traditur. Postremò additur *g* Matrimonium, ut ex maris et fœminæ legitima et sancta conjunctione, filii ad Dei cultum, et humani generis conservationem procreentur, et religiosè educentur.

22. *Æqualis non est omnium Sacramentorum vel necessitas, vel dignitas.*

De præstantia et differentia Sacramentorum. Tria sunt Sacramenta præ ceteris necessaria. D. Th. in 3. p. q. 65. art. 4. Conc. Trid. de Sacramentis in genere, sess. 7. can. 3. et 4. Baptismi necessitas. h Joann. 3. 5. Pœnitentiæ necessitas. i Apoc. 2. 5. Luc. 13. 3. Ordinis necessitas. Prov. 11. 13. Eucharistiæ dignitas. Trid. sess. 13. c. 3. Dion. in lib. de Eccles. Hier. cap. 3. D. Thom. in 3. p. q. 65. art. 3.

Illud verò maximè animadvertendum est, quamvis omnia Sacramenta divinam et admirabilem virtutem in se contineant, tamen non parem omnia et æqualem necessitatem aut dignitatem, aut unam, eamdemque significandi vim habere. Atque ex iis tria sunt, quæ tametsi non eadem ratione, tamen præ ceteris necessaria dicuntur. Baptismum enim unicuique sine ulla adjunctione necessarium esse, Salvator his verbis declaravit: *h Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Pœnitentia *i* verò illis tantummodò necessaria est, qui se post Baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerunt, neque enim æternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati ritè pœnituerit. Ordo præterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen Ecclesiæ omninò necessarius est. Verùm si dignitas in Sacramentis spectetur, Eucharistia sanctitate, et mysteriorum numero, ac magnitudine longè ceteris antecellit. Quæ omnia faciliùs intelligentur, cùm suo loco ea, quæ ad singula Sacramenta pertinent, explicabuntur.

23. *A quo hæc sacra et divina mysteria sint accepta, principaliterque dispensentur.*

(1) Deinceps videndum est, à quo hæc sacra et divina mysteria acceperimus; neque enim dubitandum est, quin præclari alicujus muneris dignitas, ejus, à quo donum ipsum profectum est, dignitate et præstantia quàm maximè augeatur. Sed ea quæstio difficilem explicationem habere non potest. Nam cùm *Deus sit*, a *qui homines justos efficiat*; *ipsa verò Sacramenta justitiæ adipiscendæ mirifica quædam instrumenta sint*; patet, unum, eumdemque Deum in Christo justificationis, et Sacramentorum auctorem agnoscendum esse. Præterea Sacramenta eam vim et efficientiam continent, quæ ad intimam animam penetrat. Cùm verò unius Dei potentiæ proprium sit in corda et mentes hominum illabi; ex hoc etiam perspicitur, Sacramenta à Deo ipso per Christum instituta esse, quemadmodum ab eo quoque intus dispensari, certa et constanti fide tenendum est: hoc enim testimonium de illo se accepisse sanctus Joannes affirmat, cùm ait: *b Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu Sancto.*

Causa efficiens, seu auctor Sacramentorum Deus est per Christum. Ambr. lib. 4. de Sacram. cap. 4. D. Th. 3. p. q. 64. Trid. sess. 7. de Sacramentis in genere, can. 1.
a Rom. 8. 33.

Proprium est Dei illabi in animam hominis. In lib. de Eccl. Dogm. et Casiah. collat. 7. c. 13.

b Joann. 1. 33.

24. *Quibus ministris utatur Deus in Sacramentis dispensandis.*

Sed quamvis Deus Sacramentorum auctor et dispensator sit, *c* ea tamen non per Angelos, verùm per homines ministrari in Ecclesia voluit. Non minùs enim ministrorum officio, quàm materia et forma ad Sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum Patrum traditione confirmatum est.

Dispensat Deus Sacramenta per homines.
c 1. Cor. 4. 1.
Hebr. 5. 1.
D. Th. in 3. p. q. 64. art. 4. Conc. Trid. sess. 7. can. 10.

25. *Minister sua pravitate gratiæ Sacramentalis virtutem impedire non potest.*

Atque hi quidem ministri, quoniam in sacra illa functione, non suam, sed Christi personam gerunt, ea re fit, ut sive boni, sive mali sint, modò ea forma et materia utantur, quam ex Christi instituto semper Ecclesia Catholica servavit, idque facere proponant, quòd Ecclesia in ea administratione facit, verè Sacramenta conficiant et conferant; ita ut gratiæ fructum nulla res impedire possit, nisi qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare, et Spiritui Sancto velint obsistere. Hanc verò in Ecclesia certam et exploratam sententiam sem-

Ministrorum quæ sit ratio, sess. 7. Conc. Trid. de Sacramentis in genere, can. 11. et 12. Vide Greg. Nazian. orat. 40. in sancto Bapt. Ambr. de his, qui myst. init. c. 1. Chrys. Hom. 8. in 1. Cor. Aug. contra Cresc. lib. 4. cap. 20. et 4. contra Don. cap. 3. lib. 2. contra litt. Petil. c. 47.

(1) *Deinceps*: Edit. Pat. *denique*.

per fuisse, sanctus Augustinus in iis disputationibus, quas adversus Donatistas conscripsit, clarissimè demonstravit. Quod si etiam Scripturæ testimonia quærimus, ipsum Apostolum, his verbis loquentem, audiamus: *a Ego, inquit, plantavi, Apolo rigavit, sed Deus incrementum dedit: itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satæ sunt, ita nihil vitii aliena culpa contrahi illis posse; qui malorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare, ut ex D. *b* Joannis Evangelio sancti Patres nostri docuerunt, Judas etiam Iscariotes plures baptizavit, ex quibus tamen neminem iterùm baptizatum fuisse legimus: ita ut præclarè D. Augustinus scriptum reliquerit: *Dedit Baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam; dedit c Joannes, et baptizatum est post Joannem, quia* (1) *si datum est à Juda, Baptisma Christi erat: quod autem à Joanne datum est, Joannis erat, non Judam Joanni, sed Baptismum Christi, etiam per Judæ manus datum, Baptismo Joannis etiam per manus Joannis dato rectè præponimus.*

a Cor. 3. 6. 7.

b Joann. 4. 2.

D. Aug. tract. 5. in Joan.
c Actor. 19. 4.

26. *Quid de illis sentiendum sit, qui impura conscientia Sacramenta administrant.*

Sacramenta novæ legis impura conscientia ministrare, quàm perniciosum ipsis sit ministris. D. Thom. in 3. p. q. 64. art. 9. ex Dion. lib. de Eccl. Hier. c. 1. et ex ep. ad Demoph. Cons. Aug. lib. 2. ep. contra Parm. cap. 10. et tract. 5. in Joan. et l. 3. contra Cresc. c. 6.
d 2. Reg. 6. 7. et 1. Paral. p. 13. v. 9. 10.
e Isai. 52. 11.

f Ps. 49. 16. 17. sess. 7. Conc. Trid. de Sacramentis in genere, can. 6.

Neque verò Pastores, aliive Sacramentorum ministri, cùm hæc audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si posthabita morum integritate ac conscientiæ munditia, illud tantùm cogitent quomodò Sacramenta ab illis ritè ministrentur. Id enim etsi diligenter curandum est, in hoc tamen omnia, quæ ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Meminisse autem semper debent, Sacramenta divinam quidem virtutem, quæ illis inest, nunquam amittere; *d* at verò impurè ea administrantibus æternam perniciem et mortem afferre: *e Sancta enim,* quòd semel atque iterum, ac sæpiùs admonere oportet, *sanctè et religiosè tractanda sunt.* *f* Peccatori, ut est apud Prophetam, dixit Deus: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? tu verò odisti disciplinam.* Quòd si homini peccatis contaminato minùs licet de rebus divinis agere, quantum ab eo scelus

(1) *Si datum est à Juda, Baptisma Christi erat &c.* apud PP. Maur. *Si datus est à Juda Baptismus, Christi erat &c.: qui autem à Joanne datus est, Joannis erat.* Edit. verò Pat. *quia quod datum est à Juda, Baptisma Christi erat &c.*

concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, vel in fœdas manus sumere, contrectare, atque aliis porrigere et ministrare vereatur? cùm præsertim apud S. Dionysium scriptum sit: *malis symbola*, (ita enim Sacramenta appellat) *ne contingere quidem permissum esse.* Sanctitatem igitur sacrarun rerum ministri in primis sectentur, purè ad Sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad pietatem exerceant, ut ex eorum frequenti tractatione et usu, uberiorem in dies gratiam, adjuvante Deo, consequantur.

S. Dionys. de Eccl. Hier. cap. 1.

27. *De duobus præcipuis Sacramentorum effectibus.*

De Sacramentorum primo effectu, qui est gratia justificans, sess. 7. Conc. Trid. de Sacramentis in genere, can. 6. 7. et 8. D. Thom. in 3. p. q. 62. art. 1. 2. 5.

Sed jam, his rebus explicatis, docendum erit, quinam Sacramentorum effectus (1) sit: id enim Sacramenti definitioni, quæ suprà tradita est, non parum lucis allaturum videtur. Hi autem duo præcipuè numerantur. Ac principem quidem locum meritò gratia illa obtinet, quam, usitato à sacris Doctoribus nomine, justificantem vocamus: ita enim Apostolus apertissimè nos docuit, cùm inquit: *Christum a dilexisse Ecclesiam, et se ipsum tradidisse pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ* (2) *in verbo.* Quo autem pacto tanta res, et tam admirabilis per Sacramentum efficiatur, ut quemadmodum S. Augustini sententia celebratum est, (3) *aqua corpus tangat, et cor abluat*; id quidem humana ratione atque intelligentia comprehendi non potest. Constitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem suaptè natura ea vi præditam esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cognoscimus, omnipotentis Dei virtutem in Sacramentis inesse, qua id efficiant, quod sua vi res ipsæ naturales præstare non possunt.

a Ephes. 5. 25. 26.

Aug. tract. 80. in Joann.

Scot. 4. dist. 1. q. 5.

28. *Quomodò effectus Sacramenti initio nascentis Ecclesiæ sint mirabiliter designati.*

Sacramentorum vis miraculis declarata fuit initio nascentis Ecclesiæ, l. 4. Veter. et Novi Testamenti, q. 63.

Quocirca, ne ulla unquam hujus effectus dubitatio in animis fidelium resideret, cùm ministrari Sacramenta cœptum est, voluit clementissimus Deus, quid illa interiùs efficerent, miraculorum significationibus declarare, ut eadem perpetuò interiùs fieri constantissimè cre-

(1) *Sic*, in multis editionibus *sint*.
(2) *In verbo*: Edit. Pat. addit. *vitæ*, ut est in textu Apostoli.
(3) *Aqua corpus tangat; et cor abluat.* Ita S. August. apud Maur. et Edit. Patav. contra quam in Edit. Rom. Venet. et Lugd. *aqua corpus abluat, et cor tangat.*

deremus, quamvis longè à nostris sensibus remota essent. Itaque, ut omittamus (1) Salvatore nostro in Jordane baptizato, *a* cœlos apertos esse, et Spiritum Sanctum columbæ specie apparuisse: ut admoneremur, ejus gratiam, cum salutari fonte abluimur, in animam nostram infundi; ut hoc, inquam, omittamus (magis enim ad Baptismi (2) sanctificationem, quàm Sacramenti administrationem pertinet) nonnè legimus, cùm Pentecostes die Apostoli Spiritum Sanctum acceperunt, quo deindè ad prædicandam fidei veritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula alacriores et fortiores fuerunt, tunc facto repentè de cœlo sono, tamquam advenientis Spiritus vehementis, apparuisse illis dispertitas linguas, quasi ignis? ex quo intellectum est, Sacramentum Confirmationis eumdem nobis Spiritum tribui, easque vires addi, quibus possimus carni, mundo et Satanæ, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare et resistere. Atque *b* hæc miracula, quoties Apostoli Sacramenta ista ministrarent, initio nascentis Ecclesiæ aliquamdiu visa sunt, donec firmatâ jam fide et corroborata, fieri desierunt.

a Matth. 3. 16. Marc. 1. 10. Luc. 3. 21. 22.

Act. 2. 3. 4.

b Act. 8. 17. et 19. 6.

29. *Quanta sit Sacramentorum novæ legis supra veteris legis Sacramenta excellentia.*

Ex iis igitur, quæ de priori Sacramentorum effectu, gratia scilicet justificante, demonstrata sunt, illud etiam planè constat excellentiorem et præstantiorem vim Sacramentis novæ legis inesse, quàm olim veteris legis Sacramenta habuerunt: quæ cum *c* infirma essent, egenaque elementa, *d* inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ: quare, ut signa tantùm earum rerum, quæ mysteriis nostris efficienda essent, instituta sunt. At verò Sacramenta novæ legis ex Christi latere manantia, *e* qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi; atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis virtute operantur. Quocircà, si ea cum antiquis Sacramentis conferamus, præterquam quòd plus efficaciæ habent, et utilitate uberiora, et sanctitate augustiora esse invenientur.

Præstantiora esse legis novæ Sacramenta veteribus, docent Aug. lib. 19. contra Faust. c. 13. et in Ps. 83. Ambr. lib. de Sacram. c. 4.

c Galat. 4. 9.
d Hebr. 9. 13.
Sacramenta novæ legis ex Christi latere manant. Aug. l. 2. de Symb. cap. 6. in Joann. tract. 15. et l. 15. Civ. cap. 26.
e Hebr. 9. 14.

(1) *Salvatore*: Edit. Patav. *Salvatori*.
(2) *Ad Baptismi sanctificationem*: Edit. Pat. *ad Baptismi significationem*, id est, ad significandum id, quod fit in anima per Baptismum.

30. *Quæ Sacramenta characterem imprimant, et quid sit character.*

Alter verò Sacramentorum effectus non quidem omnibus communis, sed trium tantummodò propriùs Baptismi, Confirmationis, et Ordinis sacri est character, quem animæ imprimunt. Nam cùm Apostolus ait: *a Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*, voce illa, *Signavit*, non obscurè characterem descripsit, cujus proprium est aliquid signare et notare. *Est autem character veluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri nunquam potest, eique perpetuò inhæret*: de quo ita apud sanctum Augustinum scriptum est: *An minùs forte Sacramenta Christiana, quàm corporalis hæc nota, qua scilicet miles insignitur, poterunt? Illa namque militi ad militiam, quam deseruisset, revertenti, non nova imprimitur, sed antiqua cognoscitur et approbatur.*

Secundus Sacramentorum effectus est characteris sacri in animam impressio. Sess. 7. Conc. Trid. de Sacram. in genere, can. 9.

a 2. Cor. 1. 21. 22.

Scot. 4. Rep. orth. dist. 6. q. 7. D. Aug. l. 2. contra ep. Parm. c. 13. Et ep. 50. circa medium, et tract. 6. in Joannem, et l. 1. contra Cresc. c. 30. Vide item D. Th. in 3. p. q. 63.

31. *Quis sit characteris effectus, et quomodò Sacramenta characterem imprimentia iterari non debeant.*

Jam verò character hoc præstat, tùm ut apti ad aliquid sacri suscipiendum vel peragendum efficiamur, tùm ut aliqua nota alter ab altero internoscatur. Ac Baptismi quidem charactere utrumque consequimur, ut ad alia Sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo præterea fidelis populus à gentibus, quæ fidem non colunt, distinguatur. Idem autem in charactere Confirmationis, et sacri Ordinis licet cognoscere; quorum alter veluti Christi milites ad ejus nominis publicam confessionem et propugnationem, ac contra insitum nobis hostem, *b* et spiritualia nequitiæ in cœlestibus armamur atque instruimur, simulque ab iis, qui nuper baptizati, *c* tamquam modo geniti infantes sunt, discernimur: alter verò tùm potestatem Sacramenta conficiendi et ministrandi conjunctam habet; tùm eorum, qui hujusmodi potestate præditi sunt, à reliquo fidelium cœtu distinctionem ostendit. Tenenda est igitur Catholicæ Ecclesiæ regula, qua docemur tria hæc Sacramenta characterem imprimere; neque ullo unquam tempore iteranda esse. Hæc sunt, quæ generatim de Sacramentis tradenda erunt.

Characteris usus duplex, D. Th. 3. p. q. 63. art. 2.

Character Baptismi quid efficiat.

Character Confirmationis quid præstet.

Character Sacramenti Ordinis quid signet.

b Ephes. 6. 6. 12.

c 1. Petr. 2. 2.

Tria tantùm Sacramenta characterem imprimunt, quæ nec unquam iterantur.

Concilium Florentinum in Decreto Euthic. et Trid. c. 9. sess. 7.

32. *Quibus rationibus assequentur Pastores, ut populus Sacramenta veneretur, et his religiosè utatur.*

In cujus argumenti explicatione Pastores duo potissimùm efficere, omni studio conentur. Primùm est, ut fideles intelligant, quanto honore ac cultu, et veneratione hæc divina et cœlestia munera digna sint; al-

In Sacramentorum doctrina duo præcipuè observanda.

terum verò, ut quoniam à clementissimo Deo ad communem omnium salutem proposita sunt, iis piè et religiosè utantur, atque ita christianæ perfectionis desiderio exardescant, ut si Pœnitentiæ præsertim, et Eucharistiæ saluberrimo usu aliquamdiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Hæc autem facilè Pastores assequi poterunt, si quæ de Sacramentorum divinitate et fructu suprà dicta sunt, auribus fidelium sæpiùs inculcabunt, primùm à Domino Salvatore nostro, à quo nihil nisi perfectissimum proficisci potest, instituta esse: præterea, cùm ministrantur, Spiritus Sancti intima cordis nostri permeantis efficacissimum numen præstò esse: deinde admirabili et certa curandarum animarum virtute prædita esse: tùm per ea immensas illas Dominicæ Passionis divitias ad nos derivari. Postremò verò ostendent, totum christianum ædificium *a* firmissimo quidem lapidis angularis fundamento initi; verùm nisi verbi Dei prædicatione et Sacramentorum usu undique fulciatur, magnoperè verendum esse, ne magna ex parte labefactatum concidat. Ut enim per Sacramenta in vitam suscipimur, ita hoc veluti pabulo alimur, conservamur, et augemur.

Eucharistiæ, et pœnitentiæ usus frequenter populo inculcandus.

a Isai. 28. 16. Rom. 9. 33. I. Pet. 2. 7.

Sacramentis, et verbi Dei doctrina Ecclesiam maximè fulciri.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

CAPUT II.

1. *Cur expediat doctrinam Baptismi frequenter populis fidelibus inculcari.*

Ex iis quidem, quæ hactenùs de Sacramentis universè tradita sunt, cognosci potest, quàm necessarium sit ad christianæ Religionis vel doctrinam percipiendam, vel pietatem exercendam, ea intelligere, quæ de illorum singulis credenda Catholica Ecclesia proponit: sed si quis diligentiùs *b* Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectam Baptismi cognitionem à fidelibus magnoperè requiri: adeò non solùm frequenter, sed gravibus verbis, et Spiritu Dei plenis, ejus mysterii memoriam renovat, divinitatem commendat, atque in eo Redemptoris nostri mortem, sepulturam, et

Doctrina Sacramentorum quàm sit utilis et necessaria.

b Rom. 6. 3. 4. 5. I. Cor. 6. 11. 12. et 13. Galat. 3. 27. Ephes. 5. 26.

Baptismi vis quàm seriò omnibus sit expendenda.

resurrectionem nobis ante oculos, tùm ad contemplandum, tùm ad imitandum constituit. Quare Pastores nunquam se satis multam operam et studium in hujus Sacramenti tractatione collocasse arbitrentur.

2. *Quando potissimùm Parocho sermo de Baptismo sit instituendus.*

Verùm præter eos dies, in quibus more majorum divina Baptismi mysteria potissimùm explananda essent, in Sabbato magno Paschæ et Pentecostes, quo tempore Ecclesia summa cum religione, maximisque cærimoniis hoc Sacramentum celebrari consuevit, aliis etiám diebus occasionem capient de hoc argumento disserendí. Atque illud in primis tempus maximè oportunum ad eam rem videri poterit, si interdum cùm Baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem convenisse animadverterint. Tùm enim faciliùs multò erit, si minùs liceat omnia capita, quæ ad hoc Sacramentum attinent, persequi, unum saltem, aut alterum docere, cùm fideles earum rerum doctrinam, quam auribus percipiunt, simul etiam sacris Baptismi cærimoniis expressam vident, pioque et attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque iis rebus admonitus, quas in alio geri videat, secum recordetur, qua se sponsione Deo obligarit, cùm Baptismo initiatus est; simulque illud cogitet, an vita et moribus talem se præbeat, qualem ipsa christiani nominis professio pollicetur. Ut igitur, quæ docenda erunt, dilucidè exponantur, quænam sit Baptismi natura et substantia aperiendum est: si priùs tamen ipsius vocis significatio explicetur.

Solemnis Baptismus Sabbato Paschæ, et Pentecostes agi solitus. Tert. lib. de Bapt. cap. 19. Bas. in exhort. ad Bapt. Ambr. in lib. de Myster. Pas. et serm. 62.

3. *Quid Baptismi nomen propriè denotet.*

Ac Baptismum quidem Græcum esse nomen, nemo ignorat: quòd etsi in sacris litteris non solùm eam ablutionem, quæ cum Sacramento conjuncta est, *a* sed etiam omne ablutionis genus, *b* quod aliquando ad passionem translatum est, significat; tamen apud Ecclesiæ scriptores non quamvis corporis ablutionem declarat, sed eam, quæ cum Sacramento conjungitur, nec sine præscripta verborum forma ministratur; qua quidem significatione *c* Apostoli ex Christi Domini instituto frequentissimè usi sunt.

Octo Baptismi genera vide apud Dam. lib. 4. de Fide Orthod. cap. 10. Greg. Naz. or. 40.
a Isai. 24. 23. Marc. 7. 4.
b Marc. 10. 38. Luc. 12. 50.

c Rom. 6. 3. 4. 1. Cor. 1. 14. Ephes. 4. 5. Galat. 3. 27. 1. Pet. 3. 21.

4. *Quibus præterea nominibus ablutionem Sacramentalem Patres expresserint.*

Alia quoque nomina ad eamdem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramentum enim fidei appellari, quòd illud suscipientes, universam christianæ reli-

De variis Baptismi nominibus vide Greg. Naz. in or. 39. in sancta lumina. Clem. Alex. l. 1. Pedag. c. 6.

Dionysius Areop. cap. 3. de Eccl. Hierarch. illuminationem vocavit.

gionis fidem profiteantur, D. Augustinus testatur. Alii verò, quia fide corda nostra illuminantur, quam in Baptismo profitemur, hoc Sacramentum illuminationem vocarunt: nam et Apostolus ita inquit: *a Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum*; tempus nimirùm, quo baptizati erant, significans. Chrysostomus præterea in oratione, quam ad (1) baptizandos habuit, tùm expurgationem, quia per Baptismum *b* expurgamus vetus fermentum, ut simus nova conspersio: tùm sepulturam, *c* tùm plantationem, tùm crucem Christi nominat: quarum omnium appellationum causam ex Epistola ad Romanos scripta licet colligere. Cur autem D. Dionysius principium sanctissimorum mandatorum vocaverit, perspicuum est; cùm hoc Sacramentum veluti janua sit, qua in christianæ vitæ societatem ingredimur, atque ab eo divinis præceptis obtemperandi initium (2) facimus. Atque hæc de nomine breviter exponenda erunt.

a Hebr. 10. 32. et c. 6. 4. Expurgatio, Sepultura, Crux Christi, Plantatio.

b 1. Cor. 5. 7.
c Rom. 6. 5.
S. Dionysius, de Eccl. Hierarch. c. 2.

5. *Quæ sit Baptismi definitio.*

Definitiones Baptismi vide apud Alex. de Ales. in 4. part. q. 8. per totam., et D. Th. in 3. p. q. 66. art. 1.

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris scriptoribus afferri possunt, illa tamen aptior et commodior esse videtur, quam ex verbis Domini apud Joannem, et Apostoli ad Ephesios licet intelligere. Nam cùm Salvator dicat; *d Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*; et Apostolus cùm de Ecclesia loqueretur: *e Mundans eam lavacro aquæ* (3) *in verbo*; ita fit, ut rectè et appositè definiatur, Baptismum esse Sacramentum regenerationis per aquam in verbo. Natura enim *f* ex Adam filii iræ nascimur; per Baptismum verò in Christo, filii misericordiæ renascimur; siquidem *g* dedit hominibus potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

d Joann. 3.
e Ephes. 5. 26.
f Ephes. 2. 3.
g Joann. 1. 13. 14.

6. *Qua ratione Baptismi Sacramentum perficiatur.*

Baptismus ablutione, et forma verborum perficitur.

Sed quibuscumque tandem verbis Baptismi naturam explicari contigerit, docendus erit populus hoc Sacramentum confici ablutione, cui ex Domini Salvatoris

(1) *Ad Baptizandos*, sive *ad Illuminandos*, apud PP. Maur. non *Baptizatos*, ut in Edit. Rom. et Venet. antiq.
(2) *Facimus*: Edit. Pat. *faciamus*: et quidem multò meliùs.
(3) *In verbo*: Edit. Pat. addit. *vitæ*, ut est in textu Apostoli.

instituto certa et sollemnia verba necessariò adhibentur, quemadmodum semper sancti Patres docuerunt, quod apertissimo illo D. Augustini testimonio demonstratur: *Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.* Id verò eò diligentiùs monere oportebit, ne fortè fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod vulgò dici solitum est, aquam ipsam, quæ ad conficiendum Baptismum in sacro fonte asservatur, Sacramentum esse. Tunc enim Sacramentum Baptismi dicendum est, cùm aqua ad abluendum aliquem, additis verbis, quæ à Domino instituta sunt, re ipsa utimur. Jam verò quoniam singula Sacramenta ex materia et forma constitui initio diximus, cùm generatim de omnibus Sacramentis ageretur, idcircò quæ utraque sit in Baptismo, à Pastoribus declarandum erit.

Chrysost. Hom. 25. in Joann. Aug. lib. 6. contra Don. c. 25. Conc. Flor. et Trid. D. Aug. tract. 80. in Evang. Joann.

Aqua non potest dici Sacramentum, sed ablutio.

7. *Quæ sit propria Baptismi materia.*

Materia igitur, sive elementum hujus Sacramenti, est omne naturalis aquæ genus, sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quæ sine ulla adjunctione aqua dici solet. Nam et Salvator docuit: *a Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*: et Apostolus inquit: *b Ecclesiam lavacro aquæ mundatam esse*: et in B. Joannis epistola scriptum legimus: *c Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, et aqua, et sanguis*; quod etiam *d* aliis sacrarum litterarum testimoniis comprobatur.

De materia Baptismi, sess. 7. Conc. Trid. de Baptismo, can. 2. Conc. Flor.

a Joann. 3. 5.

b Ephes. 5. 26.

c 1. Joann. 5. 8.

d Act. 8. 36. 10. 47. Heb. 10. 22. et 1. Pet. 3. 20.

8. *Locus divi Matthæi de Baptismo ignis exponitur.*

Quod verò à Joanne Baptista dictum est, venturum esse Dominum, *e* qui baptizaret in Spiritu Sancto, et igni; id quidem nullo modo de Baptismi materia intelligendum est; sed vel ad intimum Spiritus Sancti effectum, vel certè ad miraculum referri debet, *f* quod die Pentecostes apparuit, cùm Spiritus Sanctus è cœlo in Apostolos ignis specie delapsus est: de quo alio loco Christus Dominus noster prædixit: *g Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto, non post multos hos dies.*

e Matth. 3. 11. Sic exponunt hunc locum Hier. in Matth. Hilar. Ambr. et S. Thom.

f Act. 2. 3. Sess. 7. Conc. Trid. de Baptismo, can. 1.

g Actor. 1. 5. Ambr. l. 1. de Sacrament. c. 5. et 6. lib. 2. per totum.

9. *Quibus figuris et Prophetiis vis aquarum Baptismi sit demonstrata.*

Verùm idem quoque à Domino, tùm figuris, tùm Prophetarum oraculis significatum esse, ex divinis Scripturis animadvertimus. Diluvium enim, *h* quo mundus purgatus est, quòd *i* multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum,

h Gen. 6. 7. Diluvium olim Baptismum repræsentavit.

i Gen. 6. 5.

hujus aquæ figuram et similitudinem gessisse, Apostolorum Princeps *a* in priori epistola ostendit. *b* Et maris rubri transitum ejusdem aquæ significationem habuisse, *c* D. Paullus ad Corinthios scribens, exposuit. Ut interim omittamus, *d* tùm Naaman Syrii ablutionem, *e* tùm probaticæ piscinæ admirabilem vim, et alia id genus multa, in quibus hujus mysterii simbolum inesse facilè apparet.

a 1. Pet. 3. 20.
Mare rubrum.
b Exod. 14. 22.
c 1. Cor. 10. 1.
Naaman ablutio.
d 4. Reg. 5. 14.
e Joann. 5. 2.
Probatica piscina.
Vim aquarum Baptismi prævidit Isaias.

De prædictionibus autem dubitare nemo potest, quin aquæ illæ, ad quas tam liberaliter *f* Isaias Propheta omnes sitientes invitat, *g* vel quas è templo egredientes Ezechiel in spiritu vidit (1), tùm præterea fons ille, quem domui David, et habitantibus Hierusalem paratum in ablutionem peccatoris, et menstruatæ *h* Zacharias prænuntiavit, ad salutarem Baptismi aquam indicandam atque exprimendam pertineant.

f Isai. 55. 1.
g Ezech. 47. à v. 1.
h Zach. 13. 1.

10. *Cur aqua ad Baptismum conficiendum nos potiùs uti voluerit Deus, quam alia materia.*

Aquæ usus in Baptismo quàm sit naturæ consentaneus et conveniens.
S. Hieron. ep. 82. tom. 4. Vide D. Thom. 2. p. q. 66. art. 3.
Prima ratio.

Quantum verò Baptismi naturæ et virtuti consentaneum fuerit, ut ejus propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus D. Hieronymus ad Oceanum scribens, demonstravit. Sed quod ad hunc locum attinet, Pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc Sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam vitam necessarium erat, idcircò aquæ materiam, quæ (2) nunquam non præstò est, atque ab omnibus facilè parari potest, maximè idoneam fuisse. Deinde aqua effectum Baptismi maximè significat: ut enim aqua sordes abluit, ita etiam Baptismi vim atque efficientiam, quo peccatorum maculæ eluuntur, optimè demonstrat. Accedit illud, quòd, quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic Baptismo cupiditatum ardor magna ex parte restinguitur.

Secunda ratio.
Tertia ratio.

11. *Aquæ simplici et naturali, quare Chrisma adjiciatur.*

Aquæ simplici et naturali cur chrisma adjiciatur, Vide Ambr. lib. 1. de Sacram. c. 2. et lib. 3. c. 1.

Illud verò animadvertendum est: quamvis aqua simplex, quæ nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc Sacramentum conficiendum, quoties scilicet Baptismi ministrandi necessitas incidat; tamen ex Apostolorum traditione semper in Catholica Ecclesia observatum esse, ut, cum sollemnibus cærimoniis Baptismus conficitur, sacrum etiam Chrisma addatur, quo Baptis-

(1) *Tùm præterea*: Vox *tùm* deest in Edit. Pat. et quidem redundari videtur in Rom.
(2) *Nunquam*: Edit. Pat. *nusquam*.

mi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, etsi aliquando incertum esse potest, utrum hæc, an illa vera aqua sit, qualem Sacramenti perfectio requirat; hoc tamen pro certo habendum esse nunquam ex alia materia, quam ex aquæ naturalis liquore, Baptismi Sacramentum ulla ratione confici posse.

12. *Quare promiscuè omnibus fidelibus perfecta Baptismi forma clarè exponenda sit.*

Quàm sæpè, et quanta diligentia Baptismi natura sit inculcanda.

Sed duarum partium, ex quibus Baptismus constare debet, postquam altera, hoc est, materia, diligenter explicata fuerit, studebunt Pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quæ est altera ejus pars maximè necessaria. In hujus autem Sacramenti explicatione eo majori cura et studio elaborandum putabunt, quòd tam sancti mysterii notitia non solùm sua sponte fideles vehementer delectare potest, quod quidem in omni divinarum rerum scientia communiter evenit, verùm etiam ad usus ferè quotidianos summoperè expetenda est. Cùm enim sæpè incidant tempora, quemadmodum suo loco planiùs dicetur, in quibus tùm ab aliis de populo, tùm sæpissimè à mulierculis Baptismum ministrari oporteat; ita fit, ut promiscuè omnibus fidelibus ea, quæ ad hujus Sacramenti substantiam pertinent, cognita et perspecta esse debeant.

Aug. l. 6. contra Donat. c. 25.
Greg. Naz. orat. 30.

13. *Quæ sit perfecta et absoluta hujus Sacramenti forma.*

Quare dilucidis et apertis verbis, quæ facilè percipi ab omnibus possint, Pastores docebunt, hanc esse perfectam et absolutam Baptismi formam: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Ita enim à Domino et Salvatore nostro traditum est, cùm Apostolis apud Matthæum præcepit: *a Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Ex illo autem verbo, *Baptizantes*, Catholica Ecclesia divinitùs edocta optimè intellexit, in hujus Sacramenti forma actionem ministri exprimendam esse, quod quidem fit, cùm dicitur: *Ego te baptizo.* Ac quoniam præter ministros, tùm illius personam, qui baptizatur, tùm principalem causam, quæ Baptismum efficit, significare oportebat; idcircò illud pronomen *Te*, et distincta divinarum Personarum nomina adduntur, ut absoluta Sacramenti forma iis verbis concludatur, quæ modò exposita sunt: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Neque enim sola Filii Persona, de quo à Joanne scribitur: *b Hic est, qui baptizat*, sed simul omnes Sanctæ Trinitatis Perso-

Baptismi forma.

a Matth. 28. 19.

Actio ministri in Baptismo ex Christi verbo esse necessaria colligitur.

Persona, quæ baptizatur.

Principalis causa sanctificationis est Sancta Trinitas.

b Joann. 1. 33.

Ambr. lib. 1. de Spiritu Sancto, cap. 14. et lib. 2. de Sacramentis, c. 7.
In forma Baptismi quid nomen significet.

næ ad Baptismi Sacramentum operantur. Quod autem *in Nomine, non in Nominibus* dictum est, hoc planè declarat unam Trinitatis naturam et divinitatem. Etenim hoc loco *Nomen* ad Personas non refertur, sed divinam substantiam, virtutem et potestatem, quæ una et eadem est in tribus Personis, significat.

14. *An in forma Baptismi verba omnia perindè sint necessaria.*

Ignorantiâ linguæ latinæ, mutans Baptismi verba, verum confert Baptisma.
Summa Conciliorum, fol. 220.
Bernardus, ep. 340.
Græcorum baptizandi ratio.
Alex. de Ales. 4. p. q. 8. art. 3. Conc. Florent. in decret. Armen.

Sed in hac forma, quam integram et perfectam esse ostendimus, observandum est, quædam prorsus necessaria esse, quæ si omittantur, Sacramentum confici non potest: quædam verò non ita necessaria, ut si desint, Sacramenti ratio non constet: cujusmodi est vox illa, *Ego*: cujus vis in verbo *Baptizo* continetur. Immò verò in Ecclesiis græcorum variata dicendi ratione prætermitti consuevit: propterea quòd nullam fieri oportere ministri mentionem, judicarunt. Ex quo factum est, ut in Baptismo hac forma passim utantur: *Baptizatur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*; à quibus tamen perfectè Sacramentum ministrari, ex Concilii Florentini sententia et definitione apparet: cùm iis verbis satis explicetur id, quod ad Baptismi veritatem attinet, nimirùm ablutio, quæ tunc re ipsa peragitur.

15. *Quomodò Apostoli in nomine Christi baptizaverint.*

D. Th. in 3. p. q. 66. art. 6.
a Act. 2. 38. 16. 8. 10, 49. Baptizabant Apostoli in nomine Christi, hoc est, forma tradita Christo.

Quòd si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cùm Apostoli *a* in nomine tantùm Domini Jesu Christi baptizarent, id quidem Spiritus Sancti afflatu eos fecisse exploratum nobis esse debet, ut initio nascentis Ecclesiæ, Jesu Christi nomine prædicatio illustrior fieret, divinaque et immensa ejus potestas magis celebraretur. Deindè verò rem penitùs introspicientes, facilè intelligemus, nullam earum partium in ea forma desiderari, quæ ab ipso Salvatore præscriptæ sunt. Qui enim Jesum Christum dicit, simul etiam Patris Personam, à quo unctus est; et Spiritum Sanctum, quo unctus est, significat.

16. *Apostolos in nomine Christi, tacitis aliis duabus Personis Trinitatis, nunquam baptizasse credendum est.*

Dam. l. 4. de Orth. Fid. cap. 9.
S. Amb. lib. 1. de Spiritu Sancto, c. 12.
Cùm nomen Jesu adoramus, totam Dei majestatem veneramur.
Petrus Chrysologus, sermon. 144.

Quamquàm dubium fortasse videri potest, an hujusmodi forma Apostoli aliquem baptizaverint, si Ambrosii et Basilii sanctissimorum et gravissimorum Patrum auctoritatem sequi volumus, qui ita Baptismum in nomine Jesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis verbis significari Baptismum, non qui à Joanne, sed qui à Christo Domino traditus esset: tametsi à communi et

usitata forma, quæ distincta trium Personarum nomina continet, Apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paullus etiam in Epistola ad Galatas usus videtur, cùm inquit: *a Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*, ut significaret, in fide Christi, nec alia tamen formâ, quam idem Salvator et Dominus noster servandam præceperat, baptizatos esse. Hactenùs igitur de materia et forma, quæ ad Baptismi substantiam maximè pertinent, fideles docere satis fuerit.

a Galat. 3. 27. Rom. 6. 3.

17. *Quo pacto in hoc regenerationis mysterio fieri debeat ablutio.*

Quoniam verò in hoc Sacramento conficiendo legitimæ etiam ablutionis rationem servare oportet, idcircò ejus quoque partis doctrina à Pastoribus tradenda est, atque ab eis breviter explicandum, communi Ecclesiæ more et consuetudine receptum esse, ut Baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset. Nam qui hoc Sacramento initiari debent, vel in aqua merguntur, vel aqua in eos infunditur, vel aquæ aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus quicumque servetur, Baptismum verè perfici credendum est. Aqua enim in Baptismo adhibetur ad significandam animæ ablutionem, quam efficit, quare Baptismus ab *b* Apostolo lavacrum appellatus est. Ablutio autem non magis fit, cùm aliquis aqua mergitur, quod diù à primis temporibus in Ecclesia observatum animadvertimus; quàm vel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum videmus; vel aspersione, quemadmodum *c* à Petro factum esse colligitur, cùm uno die circiter tria millia hominum ad fidei veritatem traduxit, et baptizavit.

Ablutio Baptismi tribus modis fieri potest.
D. Thom. in 3. p. q. 66. art. 7.

b Ephes. 5. 26.
Lavacrum regenerationis.
Trina mersio fuit in usu. Aug. tempore.

c Act. 2. 41.

18. *Unica ne ablutio requiratur, an trina?*

Utrùm verò unica, an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est. Utrovis enim modo, et antea in Ecclesia Baptismum verè confectum esse, et nunc confici posse, ex divi Gregorii Magni epistola ad Leandrum scripta satis apparet. Retinendus est tamen à fidelibus is ritus, quem unusquisque in sua Ecclesia servari animadverterit.

Unica, an trina ablutio fieri debeat? cap. 49. Act. Apostolorum.

19. *Quare caput hic potissimùm abluatur.*

Atque illud præcipuè monere oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimùm caput, in quo omnes tùm interiores, tùm externi sensus vigent, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante aut post ablutionem, verba Sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuntianda esse.

Conc. Tolet. IV. can. 5.
Dion. lib. de Eccles. Hier. c. 4. D. Thom. in 3. p. q. 66. art. 7. ad 3.
Verba Sacramenti eodem tempore, quo abluitur caput, pronuntianda sunt.
Ps. 28. 3. Dominus super aquas...

20. *Christus ne Baptismum ante, an post passionem instituerit?*

Duo tempora institutionis Baptismi.

D. Thom. in 3. p. q. 66. art. 2.

Quando Christus Baptismum instituerit.

His expositis, conveniet praeterea docere, atque in memoriam fidelium revocare, Baptismum, quemadmodum et reliqua Sacramenta, à Christo Domino institutum esse. Hoc igitur Pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diversa tempora Baptismi notanda esse: alterum, cùm Salvator eum instituit: alterum, cùm lex de eo suscipiendo sancita est. Ac quod ad primum attinet, tunc à Domino hoc Sacramentum institutum esse perspicitur, cùm ipse à *a* Joanne baptizatus sanctificandi virtutem aquæ tribuit. Testantur enim sancti Gregorius Nazianzenus et Augustinus, eo tempore aquæ vim generandi in spiritualem scilicet vitam, datum esse. Et alio loco ita scriptum reliquit: *Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua.* Et alibi: *Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut vim abluendi habeant.* Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc Sanctissima Trinitas, in cujus nomine Baptismus conficitur, numen suum præsens declaravit. *b* Vox enim Patris audita est, Filii Persona aderat, et Spiritus Sanctus in columbæ specie descendit; præterea cœli aperti sunt, quò nobis jam per Baptismum licet ascendere. Quòd si quis scire cupiat, quanam ratione tanta et tam divina virtus à Domino aquis tributa sit, id quidem humanam intelligentiam superat: hoc verò satis percipi à nobis potest, Baptismo à Domino suscepto, sanctissimi et purissimi ejus corporis tactu, aquam ad Baptismi salutarem usum consecratam esse; ita tamen, ut hoc Sacramentum, etsi ante Passionem institutum fuerit, à Passione tamen, quæ omnium Christi actionum tamquam finis erat, vim et efficientiam duxisse, credendum sit.

a Matth. 3. 16.
D. Greg. Naz. orat. 38. in Natal. Salvatoris circa fin.
Amb. serm. 15. et 21. super Beati immaculati.
Aug. serm. 29. 36. et 37. de Tempore.

Aquæ vis per Christum est aucta.

Tota Trinitas in Baptismo Christi præsens suum nomen declaravit.

b Matth. 3. 17.
Marc. 1. 11.
Luc. 3. 22.

Baptismus ante Christi passionem fuit quidem usitatus, postea tamen vim suam accepit.

21. *Quando lex Baptismi homines obligare cœperit.*

Lex de Baptismo suscipiendo quando lata fuerit.

Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de Baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. Nam inter sacros Scriptores convenit, post Domini resurrectionem, cùm Apostolis præcepit: *c Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, ex eo tempore omnes homines, qui salutem æternam consecuturi erant, lege de Baptismo teneri cœpisse. Quod quidem ex Apostolorum Principis auctoritate colligitur; cùm inquit: *d Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.* Idemque ex illo Paulli loco: *e Se ipsum tradidit pro ea,*

c Matth. 28. 19.
Marc. 16. 15.

Quando Baptismus homines obligare cœpit.

d 1. Pet. 1. 3.

e Ephes. 5. 25. 26.

ut illam sanctificaret, (cùm de Ecclesia loqueretur) *mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*, licet cognoscere. Uterque enim Baptismi obligationem ad tempus, quod mortem Domini consecutum est, videtur retulisse; ut dubitandum nullo modo sit, verba etiam illa Salvatoris: *a Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*, id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat.

a Joann. 3. 5.

22. *Sacramentum Baptismi in quanta veneratione habendum.*

Ex iis igitur, si accuratè à Pastoribus tractentur, haud dubium esse potest, quin fideles maximam in hoc Sacramento dignitatem agnoscant, ac summa animi pietate venerentur: præsertim verò cùm cogitarint præclara illa et amplissima munera, quæ cùm Christus Dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, cùm baptizantur, intima Spiritus Sancti virtute donari atque impertiri. Ut enim, si quemadmodum *b* Elisæi puero contigit, nobis oculi ita aperirentur, ut cœlestes res intueri possemus, nemo adeo communi sensu carere putandus esset, quem divina Baptismi mysteria in maximam admirationem non traducerent, cur idem etiam eventurum non existimemus, cum à Pastoribus hujus Sacramenti divitiæ ita expositæ fuerint, ut eas fideles si non corporis oculis, ac mentis acie, fidei splendore illuminatæ, contemplari queant?

Quanta munera in Baptismo conferantur ex his, quæ in Christi Baptismo evenerunt, docet D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 5. et 6.

b 4. Reg. 6. 17.

23. *Quot hominum genera Baptismum administrare possint.*

Jam verò à quibus ministris hoc Sacramentum conficiatur, non utiliter modò, sed necessariò tradendum videtur; tùm ut ii, quibus præcipuè hoc munus commissum est, illud sanctè et religiosè curare studeant: tùm, ut ne quis tamquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestivè ingrediatur, vel superbè irrumpat: cùm in omnibus ordinem servandum esse *c* Apostolus admoneat. Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem: ac in primo quidem Episcopos et Sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut jure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exerceant. Iis enim in Apostolis præceptum est à Domino, *d Euntes... baptizate.* Quamvis Episcopi ne graviorem illam docendi populi curam deserere cogerentur, *e* Baptismi ministerium Sacerdotibus relinquere soliti essent. Quòd verò Sacerdotes jure suo hanc functionem exerceant, ita ut, præsente etiam Episcopo ministrare Baptismum possint, ex doctrina Patrum, et usu Ecclesiæ constat. Nam, cùm ad Eucharistiam consecrandam instituti sint, *f* quæ

Non homo, sed Christus est, qui baptizat: Sacerdos verò legatione tantùm pro Christo fungitur. Joann. 1. Super quem &c. Cypriano de Baptismo Christi circa princip. Et dicitur: Ego te baptizo in nomine &c.

c 1. Cor. 14. 26.

Triplex ordo ministrorum Baptismi. Primus ordo est Episcoporum et Sacerdotum.

Isid. lib. 2. de Officiis Eccles. c. 3.

d Matth. 28. 19.

e 1. Cor. 1. 17.

Sacerdotum proprium est Baptismum conferre. D. Thom. in 3. p. q. 67. art. 2.

f 1. Cor. 10. 17.

Vide Leonem Magnum epist. 88.

est pacis et unitatis Sacramentum, consentaneum fuit, potestatem iis dari omnia illa administrandi, per quæ necessariò hujus pacis et unitatis quilibet particeps fieri posset. Quòd si aliquando Patres Sacerdotibus sine Episcopi venia, baptizandi jus permissum non esse dixerunt, id de eo Baptismo, qui certis anni diebus solemni cærimonia administrari consueverat, intelligendum videtur.

Secundus ordo est Diaconorum.
Diaconi sine necessitate baptizare non possunt. Decret. 1. p. dist. 93. cap. Diaconi. D. Thom. in 3. p. q. 67. art. 1. et de Consecr. dist. 4. cap. Constat.

Secundum ministrorum locum obtinent Diaconi, quibus sine Episcopi aut Sacerdotis consensu, non licere hoc Sacramentum administrare, plurima Sanctorum Patrum decreta testantur.

24. *Qui Sacramentum Baptismi in casu necessitatis conferre possint.*

Quilibet in necessitate baptizare potest, sess. 7. Conc. Trid. de Baptism. can. 4. Conc. item Later. 4. c. 1. et habetur de Fide cathol. cap. Firmiter, et Conc. Flor. in Decr. Eugenii.

Extremus ordo illorum est, qui, cogente necessitate, sine solemnibus cærimoniis baptizare possunt; quo in numero sunt omnes etiam de populo, sive mares, sive fœminæ, quamcumque illi sectam profiteantur. Nam et judæis quoque, et infidelibus, et hæreticis, cùm necessitas cogit, hoc munus permissum est; si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod Ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit. Hæc autem tùm multa veterum Patrum, et Conciliorum decreta confirmarunt, tùm verò à sacra Tridentina Synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum. In quo profectò summam Domini nostri bonitatem et sapientiam licet admirari. Nam cùm hoc Sacramentum necessariò ab omnibus percipiendum sit, quemadmodum aquam ejus materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest; sic etiam neminem ab ejus administratione excludi voluit. Quamvis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cærimonias adhibere, non quidem, quod ritus aut cærimoniæ plus dignitatis, sed quòd minus necessitatis, quàm Sacramentum habeant.

Populares non debent solemnes cærimonias in Baptismo adhibere. D. Th. in 3. p. q. 67. art. 3.

25. *Quis ordo in baptizando à fidelibus servandus sit.*

Neque verò hoc munus ita omnibus promiscuè permissum esse fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum instituere maximè deceat. Mulier enim, si mares adsint, laicus item præsente Clerico, tùm Clericus coram Sacerdote, Baptismi administrationem sibi sumere non debet. Quamquam obstetrices, quæ baptizare consueverunt, improbandæ non sunt, si interdum præsente aliquo viro, qui hujus Sacramenti conficiendi

di minimè peritus sit, quod aliàs viri magis proprium officium videretur, ipsæ exequantur.

26. *Cur præter eos, qui baptizant, in regenerationis mysteriis Patrini adhibeantur.*

Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hactenus declaratum est, Baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacram et salutarem ablutionem celebrandam ex vetustissima catholicæ Ecclesiæ consuetudine adhiberi solent; ii nunc Patrini, olim Susceptores, Sponsores, seu Fidejussores communi vocabulo à rerum divinarum scriptoribus vocabantur. De quorum (1) munere, quoniam ad omnes ferè laicos pertinet, accuratè à Pastoribus agendum erit, ut fideles intelligant, quæ potissimùm ad illud rectè perficiendum necessaria sint. In primis verò explicare oportet quæ causa fuerit, cur ad Baptismum, præter Sacramenti Ministros, Patrini etiam, et Susceptores adjungerentur. Quod quidem optimo jure factum esse omnibus videbitur, si meminerint, Baptismum esse spiritualem regenerationem, per quam filii Dei nascimur. De ea enim ita loquitur D. Petrus: *a Sicut modò geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite.* Ut igitur postquam aliquis in hanc lucem editus est, nutrice et pædagogo indiget, quorum ope atque opera educetur, ac doctrina et bonis artibus erudiatur: ita etiam necesse est, ut qui ex Baptismi fonte vitam spiritualem vivere incipiunt, alicujus fidei et prudentiæ committantur, à quo christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint, atque ita paulatim in Christo adolescere, donec tandem viri perfecti, juvante Domino, evadant: cùm præsertim Pastoribus, qui publicæ Parochiarum curationi præpositi sunt, tantum temporis non supersit, ut privatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Hujus autem vetustissimæ consuetudinis præclarum testimonium à divo Dionisio habemus, cùm inquit: *Divinis nostris ducibus* (sic enim Apostolos vocat) *in mentem venit, et visum est suscipere infantes, secundùm istum sanctum modum, quod naturales parentes pueri eum cuidam docto in divinis, veluti pædagogo traderent, sub quo, sicut sub divino patre et salvationis sanctæ susceptore reliquum vitæ puer degeret.* Eamdem verò sententiam confirmat Higinii auctoritas.

De Patrinis baptizandorum agit. Dion. l. de Eccles. Hierarch. cap. 7. Alex. de Ales. 4. p. q. 10. membr. 3. art. 1.

D. Thom. in 3. p. q. 67. art. 7.

a 1. Pet. 2. 2.

Patrinorum adhibendorum quàm vetusta sit consuetudo.

S. Dion. de Eccl. Hierarch. cap. 12. in fin.

Higin. Papa de Cons. dist. 4. cap. In Catechismo, et ibid cap. Non plures, et cap. in Baptismate, et 30. q. 1. cap. Perveuit, et seq.

(1) *Munere*: perperam in Edit. Rom. et Ven. antiq. *numero.*

27. *Cognatio spiritualis in Baptismo contracta matrimonium impedit, et dirimit.*

De affinitate in Baptismo contracta, sess. 24. Conc. Trid. de Reform. Matrim. cap. 2. et habet. caus. 30. q. 1. vide item, et de Cognat. spirit. in eam. 5. et 6.

Quamobrem sapientissimè à sancta Ecclesia constitutum est, ut non solùm is, qui baptizat, cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo, quem suscipit, et cum ejus veris parentibus affinitate (1) devinciantur: ita ut legitima nuptiarum fœdera inter hos omnes iniri non possint, atque inita dirimantur.

28. *Quæ sint Patrinorum partes, quidque ab illis exigatur.*

Patrinorum officium, D. Thom. in 3. p. q. 67. art. 8.

Præterea docere oportet fideles, quæ sint Susceptoris partes. Etenim hoc munus adeò negligenter in Ecclesia tractatur, ut nudum tantùm hujus functionis nomen relictum sit; quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines videantur. Hoc igitur universè Susceptores semper cogitent, se hac potissimùm lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuò commendatos habeant, atque in iis, quæ ad christianæ vitæ institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni vita præbeant, quales eos futuros esse solemni cærimonia spoponderunt. Audiamus quid ea de re sanctus Dionysius scribat, verba Sponsoris exprimens: *Spondeo puerum inducturum, cum ad sacram intelligentiam venerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenuntiet contrariis omninò, profiteatur, peragatque divina, quæ pollicetur.* Item divus Augustinus: *Vos*, inquit, *ante omnia tàm viros quàm mulieres, qui filios in Baptismate suscepistis, moneo, ut cognoscatis fidejussores apud Deum extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere.* Ac profectò decet maximè, eum, qui aliquod officium suscepit, in eo diligenter exequendo nunquam defatigari; et qui se alterius pædagogum et custodem professus est, minimè pati illum esse desertum, quem semel in fidem et clientelam suam recepit, donec illum opera et præsidio suo egere intellexerit. Quæ autem filiis spiritualibus tradenda sint, paucis divus Augustinus comprehendit, cùm de hoc ipso Susceptorum officio loqueretur: ait enim: *Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, justitiam diligant, charitatem teneant, et ante omnia symbolum, et orationem Dominicam eos doceant; Decalogum etiam, et quæ sint prima christianæ religionis rudimenta.*

Dion. de Eccles. Hier. cap. 2.

D. Aug. serm. 163. de Temp. Amb. lib. 1. de Sacram. cap. 1. in fin.

Quid Susceptores filios suos spirituales docere debeant: fusius Aug. serm. 163. de Tempore: sed hæc habentur de Consec. dist. 4. c. Vos ante, ex quo ipsa auctoritas deprompta videtur.

(1) *Devinciantur.* Edit. Patav. *devinciatur.*

29. *Quivis promiscuè ad Susceptoris munus non est admittendus.*

Quæ cum ita se habeant, facilè intelligimus, cuinam hominum generi sanctæ hujus tutelæ administratiò committenda non sit; nimirùm iis, qui eam gerere, aut fideliter nolint, aut sedulò et accuratè non queant. Quocirca præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere (ut ex eo magis appareat, quantum hæc spiritualis educatio à carnali distet); hæretici in primis, judæi, infideles, ab hoc munere omninò prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione et cura semper versentur, ut fidei veritatem mendaciis obscurent, atque omnem christianam pietatem evertant.

Quales Patrini sint assumendi. Parentes naturales filios suos suscipere non possunt, causa 30. q. 1. c. Pervenit.

D. Thom. in 3. p. q. 66. art. 8. ad secund. Neque infideles et hæretici ex Conc. Mog. can. 55. et de Consec. dist. 4. c. In Baptismate.

Patrinorum numerus, Sess. 24. Conc. Trid. de Reform. Matrim. cap. 2. et idem habetur de Consec. dist. 4. c. Non plures, et de Cognat. spir. c. Quamvis.

30. *Quis Patrinorum numerus esse debeat.*

Plures quoque ne baptizatum de Baptismo suscipiant, sed ut unus tantum, sive vir, sive mulier, vel ad summum unus et una, Tridentino Concilio statutum est: tùm quia disciplinæ atque institutionis ordo à multitudine magistrorum perturbari poterat: tùm quia providere oportebat, ne inter plures hujusmodi affinitates conjungerentur, quæ impedirent quominus legitimo matrimonii vinculo hominum inter homines societas latiùs diffunderetur.

31. *Baptismus ad salutem omnibus necessarius.*

Sed cum ceterarum rerum cognitio, quæ hactenùs expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit; tùm verò nihil magis necessarium videri potest, quàm ut doceantur, omnibus hominibus Baptismi legem *a* à Domino præscriptam esse, ita ut, nisi per Baptismi gratiam Deo renascantur, in sempiternam miseriam et interitum à parentibus, sive illi fideles, sive infideles sint, procreentur. Igitur sæpiùs à Pastoribus explicandum erit, quod apud Evangelistam legitur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.*

32. *Infantes omninò sunt baptizandi.*

Quam legem non solùm de iis, qui adulta ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendam esse, idque ab Apostolica traditione Ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia et auctoritas confirmat. Præterea credendum est, noluisse Christum Dominum Baptismi Sacramentum, et gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: *b Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum*, *c* quos amplexabatur, super quos manus imponebat, et quos benedicebat. Deinde, cùm *d* legimus, totam aliquam

a Joann. 3. 5. Matth. 28. 19.

Clemens Roman. ep. 4.

Aug. in Joann. tract. 13.

Amb. de hisp. qui myster. initiantur, cap. 4.

Conc. Later. cap. 1.

Citra Baptismum nullus omninò salvari potest.

Conc. Trid. de Baptismo, can. 5. et sess. 6. de Justificatione, c. 4. de Baptismo parvulorum, sess. 5. Conc. Trid. Decreto de Peccato originali, et sess. 7. de Baptismo, can. 12. 13. et 14.

Dion. Areop. de Eccles. Hier. cap. 7. Aug. ep. 2. et lib. 1. de Pecc. merit. et remiss. cap. 23. Conc. Milev. cap. 2.

b Matth. 19. 14. 18. 3.

c Marc. 10. 16. Luc. 18. 15.

d 1. Cor. 1. 16.

familiam à Paullo baptizatam esse, satis apparet, pueros etiam, qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse. Deinde Circumcisio, quæ figura fuit Baptismi, eum morem maximè commendat. *a* Pueros enim octavo die circumcidi solitos, nemo est qui ignoret. Ac quibus *b* circumcisio manu facta in expoliatione corporis carnis proderat, iisdem Baptismum, qui est *c* circumcisio Christi non manu facta, prodesse perspicuum est.

a Genes. 17. 12. Levit. 12. 3. Luc. 1. 59.
b Ephes. 2. 11.
c Coloss. 2. 11.

Postremò, ut Apostolus docet: *d Si unius delicto mors regnavit per unum, multò magis abundantiam gratiæ et donationis, et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Cùm itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxam contraxerint; multò magis per Christum Dominum possunt gratiam et justitiam consequi, ut regnent in vita: quod quidem sine Baptismo fieri nullo modo potest. Quare docebunt Pastores, infantes omninò baptizandos, et deinde paulatim teneram ætatem christianæ religionis præceptis ad veram pietatem informandam esse. Nam, *e* ut à Sapiente præclarè dictum est: *Adolescens juxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea.*

d Rom. 5. 17. Dion. Areop. in 7. cap. lib. de Hier. Eccles. hanc rationem habet.
e Prov. 22. 6.

33. *Infantes in Baptismo gratiam spiritualem percipiunt.*

Infantes etiam in Baptismo gratiam accipiunt. Aug. in Ench. cap. 43. Scot. lib. 4. dist. 4. q. 2.

Neque enim dubitare licet, quin fidei Sacramenta, cùm abluuntur, accipiant: non quia mentis suæ assensione credant; sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint; sin minùs fide (ut D. Augustini verbis loquamur) universæ societatis Sanctorum muniuntur. Etenim ab iis omnibus rectè dicimus eos Baptismo offerri, quibus placet, ut offerantur, et quorum charitate ad communionem Sancti Spiritus adjunguntur.

34. *Infantum Baptismus non differendus.*

Infantes mox ad Baptismum sunt deferendi. Greg. Naz. orat. 40. in Sanctum Baptisma. Aug. lib. 3. de orig. animæ, cap. 9. et lib. 1. de Peccat. merit. et remiss. cap. 23.

Hortandi autem sunt magnoperè fideles, ut liberos suos, quamprimùm id sine periculo facere liceat, ad Ecclesiam deferendos, et solemnibus cærimoniis baptizandos curent. Nam cùm pueris infantibus nulla alia salutis comparandæ ratio, nisi eis Baptismus præbeatur, relicta sit; facilè intelligitur, quàm gravi culpa illi sese obstringant, qui eos Sacramenti gratia diutiùs quàm necessitas postulet, carere patiantur; cùm præsertim propter ætatis imbecillitatem, infinita penè vitæ pericula illis impendeant.

35. *Adulti quomodò ante Baptismum instituendi sint.*

De Baptismo adultorum, vide Aug. in lib. de Fide et operibus, cap. 9. et de Cons. dist. 4. cap. ante Baptismum et aute viginti.

Diversam verò rationem in iis servandam esse, qui adulta ætate sunt, et perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ Ecclesiæ consuetudo declarat. Nam christiana quidem fides illis pro-

ponenda est, atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, invitandi sunt. Quòd si ad Dominum Deum convertantur; tùm verò monere oportet ne ultra tempus ab Ecclesia præscriptum Baptismi Sacramentum differant. Nam cùm scriptum sit: *a Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem,* docendi sunt, perfectam conversionem in nova per Baptismum generatione positam esse; præterea quò seriùs ad Baptismum veniunt, eò diutiùs sibi carendum esse ceterorum Sacramentorum usu et gratia, quibus christiana religio colitur, cùm ad ea sine Baptismo nulli aditus patere possit: deinde etiam maximo fructu privari, quem ex Baptismo percipimus: siquidem non solùm omnium scelerum, quæ antea admissa sunt, maculam et sordes Baptismi aqua prorsus eluit, ac tollit: sed divina gratia nos ornat, cujus ope et auxilio in posterum etiam peccata vitare possumus, justitiamque et innocentiam tueri: qua in re summam christianæ vitæ constare, facilè omnes intelligunt.

a Eccles. 5. 8.

Baptismi quanta sit virtus.

36. *Adultis Baptismum differendum esse demonstratur.*

Sed quamvis hæc ita sint, non consuevit tamen Ecclesia Baptismi Sacramentum huic hominum generi statim tribuere, sed ad certum tempus differendum esse constituit. Neque enim ea dilatio periculum, quod quidem pueris imminere suprà dictum est, conjunctum habet, cùm illis, qui rationis usu præditi sunt, Baptismi suscipiendi propositum atque consilium, et malæ actæ vitæ pœnitentia satis futura sit ad gratiam et justitiam, si repentinus aliquis casus impediat, quominus salutari aqua ablui possint. Contra verò hæc dilatio aliquas videtur utilitates afferre. Primùm enim, quoniam ab Ecclesia diligenter providendum est, ne quis ad hoc Sacramentum ficto et simulato animo accedat, eorum voluntas, qui Baptismum petunt, magis exploratur atque perspicitur: cujus rei causa, in antiquis Conciliis decretum legimus, ut qui ex judæis ad fidem catholicam veniunt, anteqùam Baptismus illis administretur, aliquot menses inter catechumenos essent. Deinde in fidei doctrina, quam profiteri debent, et christianæ vitæ institutionibus erudirentur perfectiùs. Præterea major religionis cultus Sacramento tribuitur, si constitutis tantùm Paschæ et Pentecostes diebus, solemni cærimonia Baptismum suscipiant.

Propositum Baptismi in necessitate ad salutem sufficit. Aug. in l. 3. quæst. in Lev. quæst. 84. Amb. in l. 5. ep. 53. de obitu Valent. D. Thom. in 3. p. q. 68. art. 2.

Cur expediat in adultis Baptismum differri.

Conc. Agathens. c. 34. et de Consec. dist. 4. cap. Judæi. Vide item Conc. Brac. 2. cap. 1. et Laod. cap. 46.

37. *Baptismus non semper est adultis differendus.*

Sed interdum tamen Baptismi tempus justa aliqua et necessaria de causa differendum non est; veluti si

Quando non diu differri debeat Baptismus.

Greg. Naz. orat. 40. in sanctum Baptisma.

vitæ periculum instare videatur; ac præsertim si illi abluendi sint, qui jam fidei mysteria plenè perceperint. Quod quidem Philippum, et Apostolorum Principem fecisse satis constat, *a* cùm alter Candacis reginæ eunuchum, *b* alter Cornelium nulla interposita mora, sed statim ut se fidem amplecti professi sunt, baptizavit.

a Actor. 8. 38.

b Actor. 10. 48.

38. *Quomodò affecti esse debeant, qui sunt baptizandi.*

Primò in Baptizandis propositum requiritur.

Docendum præterea, ac populo explicandum erit, quomodò affecti esse debeant, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut velint, propositumque illis sit Baptismum suscipere. Nam cùm unusquisque *c* in Baptismo peccato moriatur, et novam vitæ rationem et disciplinam suscipiat, æquum est, non invito cuiquam aut recusanti, sed illis tantùm, qui sponte sua et libenti animo accipiunt, Baptismum præberi. Quare ex sancta traditione semper servatum animadvertimus, ut nemini Baptismus ministretur, nisi prius interrogatus fuerit, an velit baptizari. Nec verò in pueris quoque infantibus eam voluntatem deesse existimandum est, cùm Ecclesiæ voluntas, quæ pro illis spondet, obscura esse non possit.

c Rom. 6. 2.
Aug. in lib. de Pœnit. medic. cap. 2. D. Thom. in 3. p. q. 68. art. 7.

D. Thom. in 3. p. q. 68. art. 2. et colligitur ex Aug. l. 4. Conf. c. 2.

39. *Amentes quando possint, vel non possint baptizari.*

Præterea amentes et furiosi, qui cùm aliquando compotes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, ut qui eo tempore nullam Baptismi suscipiendi voluntatem habeant, nisi vitæ periculum immineat, baptizandi non sunt: cùm autem in vitæ discrimine versantur, si antequam furere inciperent, ejus voluntatis significationem dederunt, abluendi sunt; sin minus, à Baptismi administratione abstinendum est. Idemque judicium de dormientibus fieri debet. Quod si in mentis potestate nunquam fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide Ecclesiæ non secus ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, Ecclesiæ auctoritas et consuetudo satis declarat.

40. *Quæ præterea ad Baptismum suscipiendum requirantur.*

In Baptizandis fides requiritur: Vide Alex. de Ales. 4. p. q. 8. memb. 7. art. 2.

Verùm præter Baptismi voluntatem, fides etiam ea ratione, qua de voluntate dictum est, ad consequendam Sacramenti gratiam maximè necessaria est. Etenim Dominus et Salvator noster docuit: *d Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Deinde ut quemlibet admissorum scelerum, et malè actæ vitæ pœniteat, atque ut idem in posterum à peccatis omnibus abstinere statuat, opus est: aliter enim, qui ita Baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nolet emendare, omninò repellendus esset. Nihil enim Baptismi gratiæ et virtuti

d Marc. 16. 16.

Tertiò requiritur pœnitentia.

adeò repugnat, quàm eorum mens et consilium, qui nullum unquam peccandi finem sibi constituunt. Cùm itaque Baptismus ob eam rem expetendus sit, *a ut Christum induamus et cum eo conjungamur*, planè constat, meritò à sacra ablutione rejiciendum esse, cui in vitiis et peccatis perseverare propositum est: præsertim verò, quia nihil eorum, quæ ad Christum et Ecclesiam pertinent, frustrà suscipiendum est: inanemque Baptismum, si justitiæ et salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse, satis intelligimus, *b* qui secundum carnem ambulare, non secundum spiritum, cogitat: etsi, quod ad Sacramentum pertinet, perfectam ejus rationem sine ulla dubitatione consequitur, si modò, cum ritè baptizatur, in animo habeat id accipere, quod à sancta Ecclesia administratur. Quamobrem Princeps Apostolorum magnæ illi hominum multitudini, qui, ut ait Scriptura, compuncti corde, ab eo et à reliquis Apostolis, quid sibi faciendum esset, quæsiverant, ita respondit: *c Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.* Et alio loco: *d Pœnitemini*, inquit, *et convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Item beatus Paullus ad Romanos scribens apertè ostendit, *ei*, e *qui baptizatur, omninò moriendum esse peccatis*: quare nos monet: *f Ne exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tamquam ex mortuis viventes.*

a Galat. 3. 27.

Ubi frustrà adhiberi Sacramenta videntur, ubi abstinendum est.

b Rom. 8. 1.

Verus Baptismus esse potest in impœnitente, sed non salutaris.

c Actor. 2. 38.

d Actor. 3. 19.

e Rom. 6. 11.

f Ibidem 13.

41. *Quantùm de his sermonem habere conferat.*

Hæc verò si fideles sæpè meditati fuerint, primùm quidem summam Dei bonitatem vehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tàm singulare et divinum Baptismi beneficium, sola sua misericordia adductus tribuit: deinde cùm sibi ante oculos proponent, quàm aliena esse debeat ab omni crimine eorum vita, qui tanto munere ornati sunt; illud etiam in primis à christiano homine requiri facilè intelligent, ut quotidiè tam sanctè et religiosè traducere vitam (1) studeat, perindè ac si ea ipsa die Baptismi Sacramentum et gratiam consecutus esset. Quamquam ad inflammandos veræ pietatis studio animos nihil magis proficiet, quàm si Pastores accurata oratione explicaverint quinam sint Baptismi effectus.

(1) *Studeat* ::: *consecutus esset*: Ita legendum esse, quomodò præseferunt. Edit. Patav. 1757 et Lovan.; non verò *studeant.... consecuti essent*, ut in Edit. Rom. Venet. Lugd.; docet ipse contextus.

De eximiis Baptismi effectibus.

Greg. Naz. orat. 40. in sanctum Baptisma.

Primus ac præcipuus Baptismi effectus est cujuscumque peccati remissio. Conc. Trid. ses. 5. de peccato orig.

42. *Præcipuus Baptismi effectus quis sit.*

De his igitur quoniam sæpè agendum est, ut fideles magis perspiciant, se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo dejici ullis adversarii insidiis, vel impetu ullo unquam tempore patiantur, hoc primùm tradere oportet, peccatum, sive à primis parentibus origine contractum, sive à nobis ipsis commissum, quamvis etiam adeo nefarium sit, ut ne cogitari quidem posse videatur, admirabili hujus Sacramenti virtute remitti et condonari. Id verò multò ante ab Ezechiele prænuntiatum est, per quem Dominus Deus ita loquitur: *a Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Apostolus ad Corinthios, post longam peccatorum enumerationem, subjecit: *b Et hæc quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Atque hanc doctrinam perpetuò à sancta Ecclesia traditam esse, perspicuum est. Sanctus enim Augustinus in libro, quem de Baptismo parvulorum conscripsit, ita testatur: *Generante carne tantùm contrahitur peccatum originale, regenerante autem Spiritu, non solùm originalium, sed etiam voluntariorum peccatorum fit remissio.* Et sanctus Hieronymus ad Oceanum: *Omnia*, inquit, *in Baptismate condonata sunt crimina.* Ac ne dubitare ampliùs ea de re cuiquam liceret, post aliorum Conciliorum definitionem, sacra etiam Tridentina Synodus idem declaravit, cùm anathema in eos decrevit, qui aliter sentire auderent, quive asseverare non dubitarent, quamvis peccata in Baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli, aut radicitùs evelli, sed quodammodò abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque, (ut ejusdem sanctæ Synodi verbis utamur) *in renatis nihil odit Deus*: quia *c* nihil damnationis est his, qui *d* verè consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed *e* veterem hominem exuentes, et *f* novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt.

a Ezech. 36. 25.

b 1. Cor. 6. 11.

D. Aug. lib. 1. de Peccat. merit. et remiss. c. 15. Vide eumdem lib. 1. contra duas ep. Pelag. c. 13. et in Ench. c. 64. Greg. lib. 9. ep. 39. S. Hieron. tom. 4. ad Ocean. ep. 82. ante medium. Conc. Vien. et Flor. in Doct. de Sacram. Trid. Synod. Sess. 5. de peccato origin.

c Rom. 8. 1.
d Rom. 6. 4.

e Coloss. 3. 9. 10.

f Ephes. 4. 24.

Aug. de Genes. ad litt. lib. 6. cap. 24. et habetur de Pœnitent. dist. 2. c. Quomodo renovari.

43. *Concupiscentia in baptizatis an sit peccatum.*

Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius Synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam vel fomitem remanere. Sed illa verè peccati rationem non habet. Nam ex divi quoque Augustini sententia: *g In parvulis baptizatis concupiscentiæ reatus absolvitur, ad agonem relinquitur.* Atque idem alibi testatur: *h Concupiscentiæ reatus in Baptismate solvitur, sed infirmitas manet.* Concupiscentia enim, quæ ex peccato

De concupiscentia in baptizatis remanente, Conc. Trid. de peccato origin. sess. 5. Quid concupisc.

g D. Aug. l. 2. de Peccat. merit. et remiss. c. 4.

h Item l. 1. de Nupt. et Conc. cap. 25. contra Julian. lib. 6. cap. 5. lib. 1. Retract. cap. 15. et de Verb. Apost. serm. 6.

est, nihil aliud est nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans: qui tamen motus, si voluntatis consensum, aut negligentiam conjunctam non habeat, à vera peccati natura longè abest. Ac cum D. Paullus inquit: *a Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret*: b *Non concupisces*; ex his verbis non ipsam concupiscendi vim, sed voluntatis vitium intelligi voluit. Eamdem doctrinam tradit D. Gregorius ita scribens: *Si qui sunt, qui dicant, peccata in Baptismo superficie tenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius? cùm per fidei Sacramentum anima peccatis radicitùs absoluta, soli Deo inhæreat.* Atque ad eam rem demonstrandam Salvatoris nostri testimonio utitur, cùm apud sanctum Joannem ait: *c Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.*

a Rom. 7. 7.
b Exod. 20. 17. Deut. 5. 21.
D. Greg. l. 11. Reg. ep. 45.
c Joann. 13. 10.

44. *Omnia peccata Baptismo tolli, iterùm demonstratur.*

Quòd si cui expressam hujus rei figuram et imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman Syri leprosi historiam, *d* qui cùm septies Jordanis aqua se abluisset, testante Scriptura, ita à lepra mundatus est, ut ejus caro, caro pueri videretur. Quare Baptismi proprius effectus est peccatorum omnium, sive originis vitio, sive nostra culpa contracta sint, remissio. Cujus rei causa à Domino et Salvatore nostro institutum esse, clarissimis verbis Apostolorum Princeps (ut alia testimonia omittamus) explicavit, cùm inquit: *e Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionen peccatorum vestrorum.*

d 4. Reg. 5. 14.
e Act. 2. 38. 22. 16.

45. *Ut culpa, ita etiam pœna omnis Baptismo remittitur.*

Jam verò in Baptismo non solùm peccata remittuntur, sed peccatorum etiam et scelerum pœnæ omnes à Deo benignè condonantur. Nam etsi omnibus Sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus passionis Christi Domini communicetur; de solo tamen Baptismo dictum est ab Apostolo: *f Nos per ipsum Christo commori, et sepeliri.* Ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maxima Sacramenti injuria fieri non posse, ut ei, qui Baptismo expiandus sit, ejusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis vocarunt, imponantur. Nec verò, quæ hoc loco traduntur, veteris Ecclesiæ consuetudini adversantur, quæ olim judæis, cùm baptizarentur, præcipiebat, ut quadraginta continuos dies jejunarent. Neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat; sed qui Baptismum percepissent, ea ratione admonebantur, ut Sacramenti dignitatem venerantes, jejuniis et orationibus aliquandiu sine intermissione operam darent.

Secundus Baptismi effectus est omnium pœnarum, quæ peccatis debeantur, condonatio.
D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 3.
Ex Amb. in c. 11. ep. ad Rom. cui consentit Aug. lib. 1. de Nupt. et concup. c. 34.
f Rom. 6. 3.
Recens baptizato non est imponenda satisfactio.
D. Thom. in 3. p. q. 68. art. 5. Greg. l. 7. Regist. ep. 24.

46. *Non liberatur baptizatus à pœnis civilibus.*

D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 2. ad 3.

Sed quamquam in Baptismo pœnas peccatorum condonari exploratum esse debet, ab eo tamen pœnarum genere, quæ civilibus judiciis ob grave aliquod scelus persolvendæ sunt, nemo liberatur; ita ut, qui morte dignus sit, per Baptismum à pœna, quæ legibus constituta est, eripiatur. Tametsi vehementer laudanda esset eorum Principum religio et pietas, qui eam quoque animadversionem, ut Dei gloria in suis Sacramentis illustrior fieret, sontibus remitterent ac condonarent.

47. *Remittuntur in Baptismo pœnæ, quæ post hanc vitam inferri solent.*

Pœnæ inferni in Baptismo remittuntur.
Fulg. lib. de Fide ad Pet. Diac. cap. 27.

a Rom. 6. 5.

Efficit præterea Baptismus post hujus vitæ curriculum, pœnarum omnium, quæ originale peccatum consequuntur, liberationem. Siquidem meritò mortis Domini factum est, ut hæc consequi possemus. Baptismo autem, ut suprà dictum est, ei commorimur: *a Si enim*, ut inquit Apostolus, *complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.*

48. *Quare per Baptismum integræ naturæ status non statim reddatur.*

Cur post Baptismum hujus vitæ pœnæ remaneant. Conc. Trid. sess. 5. can. 5. D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 3.
Prima ratio.

b Rom. 6. 3. 4.

c Joann. 1. 14. Dam. l. 3. c. 20. de Fide Orthod.

Quòd si quærat aliquis, cur statim post Baptismum in hac etiam mortali vita his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum vitæ gradum, in quo Adam primus humani generis parens ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis virtute non transferamur: id quidem duabus potissimum de causis factum esse, respondebitur; quarum prima est, quòd nobis, *b* qui per Baptismum Christi corpori conjuncti, atque ejus membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quàm ipsi capiti nostro tributum esset. Cùm igitur Christus Dominus, etsi ab initio ortus sui, *c* gratiæ et veritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit, quàm passionis tormenta et mortem pertulit, ac deinde ad immortalis vitæ gloriam resurrexit: quis miretur, cùm videat fideles, qui jam per Baptismum cœlestis justitiæ gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco et fragili corpore vestiri, ut postquam multis laboribus pro Christo perfuncti, et morte obita, denuò ad vitam revocati fuerint, tandem digni sint, qui cum Christo ævo sempiterno perfruantur?

Secunda ratio.

Altera verò causa, cur in nobis post Baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquatur, illa est, ut scilicet tamquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde

uberiorem gloriæ fructum, atque ampliora præmia consequeremur. Nam, cùm patienti animo vitæ incommoda omnia toleramus, pravasque animi nostri affectiones sub rationis imperium divina ope subjicimus, certa spe niti debemus fore, ut, si cum Apostolo *a* bonum certamen certaverimus, cursum consummaverimus, fidem servaverimus, repositam quoque justitiæ coronam reddat nobis Dominus in illa die justus judex. Sic verò etiam cum filiis Israël videtur Dominus egisse, quos etsi ab Ægiptiorum servitute, Pharaone atque ejus exercitu in mare demerso, liberavit; tamen non statim in beatam illam promissionis terram introduxit, sed priùs in multis variisque cassibus exercuit, ac deinde cùm eos in promissæ terræ possessionem misisset, ceteros quidem incolas è patriis sedibus exturbavit, quasdam verò nationes reliquas fecit, *b* quas delere non potuerunt, ut pôpulo Dei bellicæ virtutis et fortitudinis exercendæ occasio nunquam deesset.

a 2. Timoth. 4. 7.

Exod. 14. 24.

b Judic. 3. 2. 3.

Tertia ratio.

Huc accedit, quod, si per Baptismum, præter dona cœlestia, quibus anima ornatur, corporis etiam bona tribuerentur, dubitare meritò posset, quin multi præsentis potiùs vitæ commoda, quàm futuræ speratam gloriam consectantes, ad Baptismum venirent: cùm tamen *non falsa hæc et incerta*, c *quæ videntur, sed vera atque æterna, quæ non videntur*, bona christiano homini semper proposita esse debeant.

c 2. Cor. 4. 18.

49. *Renati inter hujus vitæ miserias, solida animi oblectatione non destituuntur.*

Renati inter hujus vitæ miserias, suam habent lætitiam.

Sed interim tamen hujus vitæ conditio, quæ miseriarum plena est, (1) suis voluptatibus et lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui jam per Baptismum, *d* veluti palmites, insiti sumus in Christum, jucundius aut optabilius esse potest, quàm cruce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quominùs *e* ad præmium supernæ vocationis Dei omni studio contendamus, *f* alii virginitatis lauream, alii *g* doctrinæ et prædicationis coronam, *h* alii martyrii palmam, alii alia virtutum decora à Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darentur, nisi priùs nos ipsos in hujus ærumnosæ vitæ stadio exercuissemus, atque in acie invicti stetissemus.

d Joann. 15. 5.

e Philipp. 3. 14.

f Apoc. 14. 4.

g Dan. 12. 3.

h Apoc. 7. 9.

(1) *Suis voluptatibus*: Edit. Patav, *in iis, qui dignè ambulant in sua vocatione, suis voluptatibus &c.* perquàm appositè ad ea, quæ sequuntur.

50. *Quid præter culpæ et pœnæ remissionem Baptismô homini præstetur.*

Tertius Baptismi effectus est gratiæ Dei largitio. D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 4.

Sed ut ad Baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, hujus Sacramenti virtute nos non solùm à malis, quæ verè (1) maxima dicenda sunt, liberari, verùm etiam eximiis bonis et muneribus augeri. Animus enim noster divina gratia repletur, qua *a* justi et *b* filii Dei effecti, *c* æternæ quoque salutis hæredes instituimur. Nam ut scriptum est: *d Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*: *e* mundatamque Ecclesiam lavacro aquæ in verbo vitæ Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum, pœna anathematis propositâ, decrevit, non solùm per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in anima inhærens, ac veluti splendor quidam, et lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores et splendidiores reddit. Atque id ex sacris litteris apertè colligitur, cùm *f* gratiam effundi dicant, *g* eamque Spiritus Sancti pignus soleant appellare.

a 1. Joann. 3. 7.
b Joann. 1. 12.
c Rom. 8. 17.
d Marc. 16. 16.
Quomodò per Baptismum filii Dei efficiamur, declarabitur sect. 11. de Oratione Dominica.
e Ephes. 5. 26.
Quid sit gratia.
Sess. 6. Conc. Trid. de Justificatione, c. 7.
f Rom. 5. 5.
g 2. Cor. 1. 22. et 5. 5.

51. *Gratiæ divinæ, quæ Baptismo infunditur, adduntur, veluti pedissequæ virtutes.*

Virtutum infusio in Baptismo.

Huic autem additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratia divinitùs infunduntur. Quare cùm Apostolus ad Titum ait: *h Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abundè per Jesum Christum Salvatorem nostrum*; D. Aug. verba illa, *abundè effudit* explanans: *Nimirùm*, inquit, *ad deletionem peccatorum omnium, et copiam virtutum.*

Dam. l. 4. de Fide Orthod. cap. 10.
h Tit. 3. 5. 6.
D. Aug. l. 1. de Baptism. parv. c. 26. D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 5. de Cons. dist. 4. cap. Ad hoc.

52. *Per Baptismum Christo incorporamur.*

Jam verò per Baptismum etiam Christo capiti tamquam membra copulamur, et connectimur. Quemadmodum igitur à capite vis manat, qua singulæ corporis partes ad proprias functiones aptè exequendas moventur, ita etiam ex *i* Christi Domini plenitudine in omnes, qui justificantur, divina virtus et gratia diffunditur, quæ nos ad omnia christianæ pietatis officia habiles reddit.

i Joann. 1. 16.

53. *Qui fiat, ut tot virtutibus in Baptismo cumulati, adeò tardè pietatem exerceant.*

Neque verò mirum cuiquam videri debet, si cùm tanta virtutum copia instructi et ornati simus, tamen non

(1) *Verè maxima*: Edit. Patav. *verè mala.*

sine magna difficultate et labore pias, honestasque actiones inchoamus, vel certè absolvimus. Id enim ob eam rem non evenit, quòd virtutes, à quibus actiones ipsæ proficiscuntur, Dei beneficiò nobis donatæ non sint; sed *a* quoniam post Baptismum acerrima cupiditatis pugna adversus spiritum relicta est. In qua tamen contentione animo frangi aut debilitari christianum hominem non decet; cùm Dei benignitate freti, optima spe niti debeamus fore, ut quotidiana rectè vivendi exercitatione: *b Quæcumque pudica sunt, quæcumquè justa, quæcumque sancta*, eadem etiam facilia et jucunda videantur, hæc libenter cogitemus, hæc alacri animo agamus, *c* ut (1) Deus pacis sit nobiscum.

a Rom. 7. 15. 16. Gen. 5. 17. D. Aug. lib. 4. contra Julian. c. 3. et 5. et l. 1. de peccat. merit. et remiss. c. 39.

b Philipp. 4. 8. Rom. 15.

c 2. Cor. 13. 11.

54. *In Baptismo character indelebilis imprimitur.*

Præterea per Baptismum consignamur charactere, qui ex anima deleri nunquam potest, de quo nihil est, ut plura hoc loco disserantur, cùm liceat ex his, quæ suprà dicta sunt, (cùm universè de Sacramentis ageretur) satis multa, quæ ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre.

Alius Baptismi effectus est characteris impressio. D. Aug. l. 6. de Baptism. contra Donat. cap. 1. Conc. Trid. sess. 7. can. 9. de Sacram. in genere.

Baptismum sine sacrilegio iterari non posse, sess. 7. Conc. Trid. de Baptismo, c. 11. et 13. et sess. 14. de Sacramento Pœnit. c. 2.

55. *Baptismum iterari nunquam posse, demonstratur.*

Sed quoniam ex characteris vi et natura ab Ecclesia definitum est, Baptismi Sacramentum nulla ratione iterandum esse, ea de re fideles, ne aliquando in errores inducantur, sæpè et diligenter à Pastoribus admonendi (2) erunt. Hoc verò docuit Apostolus, inquiens: *d Unus Dominus, una fides, unum Baptisma.* Deinde cùm Romanos hortatur, ut mortui per Baptismum in Christo caverent, ne vitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cùm inquit: *e Quòd enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel*; hoc videtur apertè significare, sicut ille mori iterum non potest, ita nobis denuò mori per Baptismum non licere. Quare sancta etiam Ecclesia se unum Baptismum credere, palàm profitetur. Quod quidem rei naturæ et rationi vehementer consentaneum esse, ex quo intelligitur, quòd Baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Quemadmodum igitur naturali virtute semel tantùm generamur, et in lucem edimur; atque (ut D. Augustinus ait) uterus non potest repeti; sic etiam una est spiritualis generatio, nec Baptismus ullo unquam tempore iterandus est.

d Ephes. 4. 5.

e Rom. 6. 10.

Cur Baptismus semel tantùm suscipiendus sit. Synod. Carthag. can. 2.

D. Aug. tract. 11. in Joann. Leo Magnus, ep. 37. et 79.

(1) *Deus pacis sit nobiscum*: Edit. Pat. *Deus pacis et dilectionis*, ut apud Apostolum.
(2) *Erunt*: Edit. Pat. *sunt.*

56. *Illi iterato non baptizantur, qui certa conditione interposita abluuntur.*

Licet aliquandò baptizare sub conditione. Alex. l. 3. de Baptismo, et ejus effectibus, cap. De quibus. Leo Papa, ep. 92.

Neque verò quisquam putet, eum ab Ecclesia iterari, cùm adhibitâ hujusmodi verborum formulâ aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus priùs fuerit: *Si baptizatus es, te iterum non baptizo: si verò nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris; et Filii, et Spiritus Sancti.* Ita enim non impiè iterari, sed sanctè cùm adjunctione Baptismum administrari, dicendum est.

57. *Baptismus conditionalis semper citrà ullum discrimen usurpandus non est.*

Parochi quantum errent, dum cum conditione sine discrimine baptizant.

Qua in rè tamen diligenter à Pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus ferè quotidiè non sine maxima Sacramenti injuria peccatur. Neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adjunctione illa bapticent. Quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quærendum putant, an is priùs ablutus fuerit, sed statim ei Baptismum tribuunt: quin etiam quamvis exploratum habeant domì Sacramentum administratum esse; tamen sacram ablutionem in Ecclesia, adhibita sollemni cærimonia, cum adjunctione repetere non dubitant: quod quidem sine sacrilegio facere non possunt, et eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant. Nam ea Baptismi forma ex Alexandri Papæ auctoritate in illis tantùm permittitur, de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur, an Baptismum ritè susceperint; aliter verò nunquam fas est, etiam cum adjunctione, Baptismum alicui iterum administrare.

Qui rebaptizant, sunt irregulares. Alex. III. de Apostatis et reiter. Baptism. cap. Ex litterarum, et de Consecr. dist. 4. cap. Eos quos.

58. *Quis sit postremus fructus, qui virtute Baptismi hominibus confertur.*

Quintus Baptismi effectus est cœli, quod peccato interclusum fuerat, apertio, D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 7.

Præter cetera verò, quæ ex Baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quò reliqua omnia videntur referri, quod scilicet cœli aditum propter peccatum priùs interclusum unicuique nostrum patefacit. Hæc autem, quæ in nobis Baptismi virtute efficiuntur, ex iis planè intelligi possunt, quæ in Salvatoris Baptismo contigisse Evangelica auctoritas confirmavit. Etenim *a* cœli aperti sunt, et Spiritus Sanctus columbæ specie in Christum Dominum descendens apparuit. Ex quo significatum est eis, qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri, et cœlorum januam reserari; non quidem ut simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam, cùm omnium miseriarum

a Matth. 3. 16. Marc. 1. 10. Luc. 3. 21.

experte, quæ in beatam vitam cadere non possunt, pro mortali conditione immortalitatem assequentur. Atque hi quidem sunt Baptismi fructus, quos, si quidem Sacramenti vim spectemus, æquè ad omnes pertinere dubitari non potest: sin autem, quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, consideremus, plùs, minusve cœlestis gratiæ et fructus ad unum aliquem, quàm ad alium pervenire, omninò fateri oportet.

Baptismi fructus, etsi omnibus hominibus sint communes, non æquè tamen ad omnes perveniunt.

D. Thom. in 3. p. q. 69. art. 8.

59. *Quæ sit cærimoniarum Baptismi vis et utilitas.*

Restat nunc, ut quæ de hujus Sacramenti precationibus, ritibus et cærimoniis tradenda sint, apertè et breviter explicentur. Nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit; cùm inquit, *a* sine fructu esse, si quæ aliquis loquitur, si à fidelibus non intelligantur: idem ferè ad ritus et cærimonias transferri potest; imaginem enim et significationem earum rerum præseferunt, quæ in Sacramento geruntur. Quòd si illorum signorum vim et potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodùm cærimoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur Pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certòque sibi persuadeant, si minus necessariæ sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id verò tùm instituentium auctoritas, qui sine controversia sancti Apostoli fuerunt, tùm finis, cujus causa cærimonias adhiberi voluerunt, satis docet. Ita enim Sacramentum majori cum religione ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni præclara illa et eximia dona, quæ in eo continentur, et in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est.

De precationibus, ritibus, et cærimoniis Baptismi.

a 1. Cor. 14. 14.
Dion. de Eccl. Hierarch. c. 4.

Ritus sunt velut imagines effectuum cujuscumque Sacramenti.

Dion. Areop. cap. 4. de Eccl. Hier. Cypr. ep. 70. ad Julian.

60. *Quotuplices sint Baptismi ritus.*

Sed omnes cærimoniæ et precationes, quibus in Baptismi administratione Ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in iis explicandis certus ordo à Pastoribus observari possit, et quæ tradita ab illis fuerint, auditorum memoria faciliùs retineantur. Ac primùm quidem illarum genus est, quæ, antequam accedatur ad Baptismi fontem, servantur: alterum earum, quæ, cùm ad ipsum fontem ventum est, adhibentur: tertium earum, quæ, peracto jam Baptismo, addi solent.

Ritus Baptismi sunt triplices.

Primum genus.

61. *Quo tempore aqua ad Baptismum necessaria communi ritu sit consecranda.*

In primis igitur aqua paranda est, qua ad Baptismum uti oportet. Consecratur enim Baptismi fons, addito mysticæ unctionis oleo. Neque id omni tempore fieri permissum est; sed more majorum festi quidam dies, qui

Consecrari aquam ad Baptismum, testis est Cypr. ep. 70. et Basil. lib. de Spiritu Sancto, cap. 27. et de Cons. dist. 4. cap. in Sabbato.

Quæ sint tempora Baptismi conferendi præcipua. Leo ep. 16. ad Episcopos Siciliæ.

omnium celeberrimi et sanctissimi optimo jure habendi sunt, expectantur: in quorum vigiliis sacræ ablutionis aqua conficitur; quibus etiam tantùm diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in veteris Ecclesiæ more positum fuit, ut Baptismus administraretur. Sed quamvis Ecclesia hoc tempore, propter communis vitæ pericula, eam consuetudinem retinendam non judicarit; tamen sollemnes illos dies Paschæ et Pentecostes, quibus Baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc (1) observat.

62 *Baptizandi cur mox in Ecclesiam non admittantur.*

Non admitti baptizandos in Eccl. demonstrat Tertul. lib. de Corona militis, c. 3. Cyrill. Ier. catechesi 1.

Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ Baptismum antecedunt, explicare oportet. Afferuntur enim, vel etiam adducuntur, qui Baptismo initiandi sunt, ad Ecclesiæ fores, atque ab ejus introitu omnino prohibentur; quòd indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequam à se turpissimæ servitutis jugum repulerint, et totos se Christo Domino, ejusque justissimo imperio addixerint.

63. *Cur baptizandi, quid petant, interrogentur et instruantur.*

Hinc baptizandi competentes dicebantur, quòd simul Baptism. peterent. Aug. lib. 1. Retract. c. 17. et ep. 155. et alibi plerumque.

a Matth. 28. 19. 20. Marc. c. 16. 15. Dion. de Eccl. Hier. c. 7.

Tùm verò Sacerdos ab eis exquirit, quidnam ab Ecclesia petant; quo cognito, primùm eos christianæ fidei doctrina, quam in Baptismo profiteri debent, instituit: id autem Catechismo efficitur. Cujus institutionis morem à Domini Salvatoris præcepto manasse, nemo dubitare potest; cùm ipse Apostolis jusserit: a *Ite in mundum universum, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis.* Ex quo licet cognoscere, Baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur.

64. *Quo pacto ex veteri Ecclesiæ instituto catechizari debeant rudiores.*

Quoniam verò Catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adulta ætate fuerit, ad ea, quæ rogantur, ipse per se respondet: si autem infans sit, pro illo sponsor ritè respondet, sollemnemque sponsionem facit.

De exorcis. et insufflat. Iust. Mart. Dialog. cùm Tryphone, Cyrill. Ierosolym. Ambros. August. aliique Patres.

Salis significatio in Baptismo, de Consecr. dist. 4. cap. Sal. Isid. lib. 2. de Eccl. Offic. cap. 21. et Aug. l. 1. Conf. cap. 11. et Conc. Carthag. III. c. 5.

65. *Quis sit Exorcismi usus.*

Sequitur Exorcismus, qui ad expellendum Diabolum, ejusque vires frangendas et debilitandas, sacris et re-

(1) *Observat*: Clementina edit. *observavit.*

ligiosis verbis, ac precationibus conficitur (1).

66. *Cur ejus, qui baptizatur, ori sal admoveatur.*

Accedunt ad Exorcismum aliæ cerimoniæ, quarum singulæ, ut quæ mysticæ sint, propriam atque illustrem significationem habent. Nam, cùm sal in illius os, qui ad Baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, eum fidei doctrina et gratiæ dono consequuturum esse, ut à peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, et divinæ sapientiæ pabulo delectetur.

Salis significatio in Baptismo, de Consecr. dist. 4. cap. Sal. Isid. lib. 2. de Eccl. Offic. cap. 21. et August. lib. 1. Conf. cap. 11. et Conc. Carthag. III. c. 5.

67. *Quid sibi velit Crucis signum multis corporis partibus adhibitum.*

Obsignantur præterea signo Crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures: quæ omnia declarant Baptismi mysterio sensus (2) baptizati aperiri, ac roborari, ut Deum excipere, præceptaque ejus intelligere ac servare possit.

Signum crucis in Baptismo adhiberi solitum, scribunt Basil. lib. de Spiritu Sancto.
Chrys. lib. contra Gentiles, et alii.

68. *Quare nares et aures baptizandi saliva liniantur.*

Postea verò illi nares et aures saliva liniuntur, statimque ad Baptismi fontem mittitur, ut, quemadmodum *a* cæcus ille Evangelicus, quem Dominus jusserat oculos luto illitos Siloës aqua abluere, lumen recuperavit; ita etiam intelligamus sacræ ablutionis eam vim esse, ut menti ad cœlestem veritatem (3) perspiciendam lumen afferat.

a Joann. 9. 7.
Salivæ significatio in Baptismo, cujus rei meminit Ambr. l. 1. de Sacram. c. 1. et de Cons. dist. 4. c. Postea.

69. *Quid doceat abrenuntiatio illa Satanæ facta ab illo, qui baptizandus offertur.*

His peractis, ad Baptismi fontem veniunt, ibique aliæ cerimoniæ et ritus adhibentur, ex quibus christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim ter, conceptis verbis, eum, qui baptizandus est, interrogat: *Abrenuntias Satanæ, et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus?* At ille, aut ejus nomine Patrinus, ad singulas interrogationes respondet: *Abrenuntio.* Igitur, qui Christo nomen daturus est, hoc primùm sanctè et religiosè polliceri debet, se Diabolum et mundum deserere, ac nullum unquam tempus fore, in quo utrumque, veluti hostem teterrimum, non deteste-

Quæ sit vis abrenuntiationis.
Greg. Naz. or. 40. in S. Bapt. Ambr. l. 1. de Sacramentis, c. 2.
Oblivioni ne tradas Clem. Alex. Tertull. Cypr. Chrys. Hieron. Basil. et August. opere de Peccatorum meritis paulò ante notato.

(1) Edit. Patav. addit: *Proinde Sacerdos ter in faciem ejus, qui initiandus est, spirat, ut serpentis antiqui potestatem expellat, et amissæ vitæ spiraculum consequatur*; et quidem addenda videntur, cùm auctor reliquos Baptismi ritus sigillatim describat.

(2) *Baptizati*, seu *baptizandi*, ut in Edit. Patav.

(3) *Perspiciendam*: Edit. Patav. *percipiendam.*

tur. (1) Post hæc oleo catechumenorum baptizandus inungitur in pectore et inter scapulas. In pectore quidem, ut per Spiritus Sancti donum abjiciat errorem et ignorantiam, et suscipiat fidem rectam, quia *a justus ex fide vivit*. Inter scapulas autem, ut per Spiritus Sancti gratiam excutiat negligentiam et torporem, ac bonam operationem exerceat; quia *b fides sine operibus mortua est*.

a Galat. 3. 11.

b Jacob. 2. 26.

70. *Quomodò baptizandus fidei suæ professionem faciat.*

Quomodò baptizandus fidem suam profiteri debeat. Aug. l. 7. Conf. c. 10.

Deinde ad ipsum Baptismi fontem consistens, interrogatur à Sacerdote hoc modo: *Credis in Deum Patrem omnipotentem?* Cui ille respondet: *Credo*. Atque ita deinceps de reliquis symboli articulis rogatus, fidem suam sollemni religione profitetur. Quibus sanè duabus (2) sponsionibus omnem christianæ legis vim et disciplinam contineri perspicuum est.

71. *Cur ab eo, qui aqua salutari proximè tingendus est, petatur num baptizari velit.*

Sed cùm jam Baptismum administrare oportet, quærit Sacerdos ab eo, qui baptizandus est, num baptizari velit: quo quidem per se, vel ejus nomine, si infans sit, Patrino annuente, statim in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti salutari aqua eum abluit. Quemadmodum enim *c* homo sua voluntate serpenti obediens, meritò damnatus est; ita Dominus neminem ad suorum numerum, nisi voluntarium militem adscribi voluit, ut divinis jussis spontè obtemperans, æternam salutem consequeretur.

c Gen. 3. 6.

Nemo salvatur invitus.

72. *Quamobrem baptizati caput mox Chrismate inungatur.*

Unctionis post Baptismum meminerunt Dionys. Areop. Eccl. Hier. c. 4. Greg. Naz. orat. 40. in S. Bapt. Basil. l. de Spiritu Sancto, c. 27. D. Ambr. l. 3. de Sacramentis, c. 1.

Jam postquam Baptismus absolutus est, Sacerdos summum baptizati verticem Chrismate perungit, ut intelligat, se ab eo die Christo capiti tanquam membrum conjunctum esse, atque ejus corpori insitum, et ea de re christianum à Christo, Christum verò à Chrismate appellari. Quid verò Chrisma significet, ex iis satis intelligi, quæ tunc Sacerdos orat, divus Ambrosius testatur.

73. *Quid designet vestis candida, vel album sudariolum, quod baptizato donatur.*

Vestis candidæ in Baptismo dari solitæ, meminit Dion. ubi suprà.

Induit posteà Sacerdos baptizatum veste alba, dicens: *Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante*

(1) *Post hæc &c.*, usque ad *deinde*, desiderantur cunctis ferè editionibus atque in ipso autographo.

(2) *Sponsionibus*: Edit. Patav. *responsionibus*.

tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam: infantibus verò, qui vestitu non utuntur, iisdem verbis album sudariolum datur. Quo symbolo significari sancti Patres docent, tùm resurrectionis gloriam, ad quam per Baptismum (1) nascimur, tùm nitorem et pulchritudinem, qua, dilutis peccatorum maculis, anima in Baptismo ornatur; tùm innocentiam atque integritatem, quam in omni vita baptizatus servare debet.

74. *Quæ sit ratio ardentis cerei, qui à baptizato tenetur.*

Et deinde cereus ardens in manum traditur, (2) qui ostendit, fidem charitate inflammatam, quam in Baptismo accepit, bonorum operum studio alendam atque augendam esse.

Lucernarum ardentium, quæ dabantur in manibus baptizatorum, meminit Greg. Naz. or. 40. in sanctum Baptisma.

75. *Quare ac cujusmodi nomen baptizato sit imponendum.*

Nomen datur baptizandis, quo significatur, eos per abrenuntiationem prioris possessoris, nomen dare Christo, ut in illius dominium transeant.

Ambr. l. 1. de Sacr. c. 2.

Ad extremum verò nomen baptizato imponitur; quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem et religionem in Sanctorum numerum relatus est. Ita enim facilè fiet, ut quivis nominis similitudine, ad virtutis et sanctitatis imitationem excitetur; ac præterea, quem imitari studeat, eum quoque precetur, et speret sibi advocatum ad salutem, tùm animi, tùm corporis defendendam, venturum esse. Quare reprehendendi sunt, qui gentilium nomina, et eorum præcipuè, qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consectantur, et pueris imponunt; cùm ex eo intelligi possit, quanti christianæ pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantoperè delectari videntur, ut velint fidelium aures hujusmodi prophanis nominibus undiquè circumsonare.

Gentilium nominibus abstinendum.

76. *Summa eorum, quæ de Baptismi mysteriis sunt tradita.*

Hæc de Baptismi Sacramento, si à Pastoribus explanata fuerint, nihil eorum ferè prætermissum esse videbitur, quæ ad hanc cognitionem maximè pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim, quid ipsum Baptismi nomen significet; quæ sit ejus natura et substantia; tùm ex quibus partibus constet. Dictum est à quo institutus fuerit, qui ministri ad conficiendum Sacramentum necessarii sint: quosve tamquam pædagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhibere

(1) *Nascimur*: Edit. Patav. *renascimur*.
(2) *Qui ostendit*: Edit. Patav. *ut ostendatur*.

oporteat. Traditum est etiam, quibus et quemadmodum animo affectis Baptismus administrari debeat; quæ sit ejus virtus et efficientia; postremò, qui ritus, et cærimoniæ serventur, quantum proposita ratio postulabat, satis copiosè explicatum est. Quæ omnia ob eam præcipuè causam docenda esse, Pastores meminerint, ut fideles in hac cura et cogitatione perpetuò versentur, ut in iis, quæ adeò sanctè et religiosè spoponderunt, cum Baptismo initiati sunt, fidem servent, atque eam vitam instituant, quæ sanctissimæ christiani nominis professioni respondeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

CAPUT III.

1. *Cur hodie quàm maximè Confirmationis virtus sit explicanda.*

Quantus Sacramenti Confirmationis contemptus irrepserit.

Lutherus, Melancht. Calv. lapsisque temporibus Donatistæ, Apollin. inferorum misera soboles, ex Sacramentorum albo Confirmationem expunxerunt.

Si in Confirmationis Sacramento explicando Pastorum diligentia requirenda unquam fuit, nunc certè opus est illud quàm maximè illustrare, cùm in sancta Dei Ecclesia hoc Sacramentum à multis omninò prætermittatur: paucissimi verò sint, qui divinæ gratiæ fructum, quem deberent ex eo capere, studeant. Quare fideles ita de hujus Sacramenti natura, vi, dignitate, tùm in die Pentecostes, quo præcipuè die administrari solet, tùm aliis etiam diebus, cùm id Pastores commodè fieri posse judicaverint, docendi erunt, ut intelligant, non solùm negligendum non esse, sed summa cum pietate et religione suscipiendum, ne ipsorum culpa, maximoque malo eveniat, ut frustrà in eos divinum hoc beneficium collatum esse videatur.

2. *Quare Ecclesia hoc Sacramentum Confirmationem vocarit.*

Hoc Sacramentum est polyonymum apud veteres, sed Confirmatio ab Ecclesia dicitur ob verba Christi.

Sed ut à nomine initium sumatur, Confirmationem ab Ecclesia hoc Sacramentum idcircò vocari, docendum est, quoniam qui baptizatus est, cùm ab Episcopo sa-

cro Chrismate ungitur, additis sollemnibus illis verbis: *Signo te signo Crucis, et confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, nisi aliud Sacramenti efficientiam impediat, novæ virtutis robore firmior, atque adeo perfectus Christi miles esse incipit.

Luc. 24. 49. c. 3. 18. Act. 1. sicque vocatum est à Conc. Aur. c. 3. et Flor. et aliis.

3. *Confirmatio verum est novæ legis Sacramentum.*

In Confirmatione autem veram et propriam Sacramenti rationem Catholica Ecclesia semper agnovit: quod et Melchiades Pontifex, et plures etiam alii sanctissimi et vetustissimi Pontifices apertè declarant. Ac sanctus Clemens ejus veritatis doctrinam graviori sententia comprobare non potuit. Ait enim: *Omnibus festinandum est sine mora renasci Deo, et demùm ab Episcopo consignari, id est, septiformem gratiam Spiritus Sancti percipere, cùm alioqui perfectus Christianus nequaquam esse possit is, qui injuria et voluntate, non autem necessitate compulsus, hoc Sacramentum prætermiserit, ut à B. Petro accepimus, et ceteri Apostoli, præcipiente Domino, docuerunt.* Hanc verò eamdem fidem doctrina sua confirmarunt, qui eodem Spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, *a* Urbanus, *b* Fabianus, *c* Eusebius, Romani Pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere.

Confirmationem verè esse Sacramentum ex traditione Pontificum ostendit Melch. in epist. ad omnes Ep. Hisp. c. 2. et habetur de Cons. dist. 5. c. Spiritus Sanctus. S. Clemens Papa, ep. 4. ad Jul. et Julian. Episc.

4. *Sacri Doctores, qui hujus Sacramenti meminerunt.*

Accedit præterea sanctorum Patrum consentiens auctoritas, inter quos *d* Dionysius Areopagita, Athenarum Episcopus, cùm (1) diceret, qua ratione hoc sacrum unguentum conficere, eoque uti oporteret: *Ita*, inquit, *baptizatum Sacerdotes induunt veste congrua munditiæ, ut ad Pontificem ducant: ille verò sacro, atque prorsus divino unguento baptizatum signans, Sacratissimæ Communionis participem facit.* *e* Eusebius quoque Cæsariensis tantùm huic Sacramento tribuit, ut dicere non dubitarit, Novatum Hæreticum Spiritum Sanctum promereri non potuisse, quia, cùm baptizatus esset, in gravi ægritudine signaculo Chrismatis non est signatus. Sed clarissima habemus hujus rei testimonia, tùm à D. Ambrosio in eo libro, quem de iis, qui initiantur, inscripsit; tùm à D. *f* Augustino in libris, quos adversus Petiliani Donatistæ epistolas edidit, quorum uterque adeò de hujus Sacramenti veritate nihil dubitari posse existimavit, ut eam Scripturæ etiam locis doceat ac confirmet. Quare alter quidem verba illa Apostoli: *g Nolite contristare Spi-*

a Urb. in ep. unica ad omnes christianos, c. 7. et habetur de Cons. dist. 5. cap. Omnes fideles.

b Fabian. in ep. 2. ad omnes Orient. Episc. c. 1.

c Eusebius in ep. 3. ad Episc. Tusc. et Camp. et habetur de Cons. dist. 5. cap. Manus.

d Dion. de Eccl. Hier. cap. 4.

e Euseb. lib. 6. Hist. Eccl. c. 20. hoc habetur ex ep. Cornelii Romani. D. Ambr. in lib. 1. de Spiritu Sancto, c. 6.

f D. Aug. l. 2. contra litt. Petil. c. 104. et l. 15. de Trinit. c. 26.

Confirmatio verbi Dei auctoritate confirmatur.

g Ephes. 4. 30.

(1) *Diceret*: Edit. Patav. *doceret* multò meliùs.

ritum Sanctum Dei, in quo signati estis: *a* alter verò, quòd in Psalmis legitur: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron*: tùm illud ejusdem Apostoli: *b Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*, ad Confirmationis Sacramentum referri, testatus est.

a Psalm. 132. 2.

b Rom. 5. 5. Conc. Flor. in doctrina de Sacram.

5. *Quæ sit Baptismi et Confirmationis differentia.*

Unde distinctio Sacramentorum Bapt. et Conf. sit petenda. D. Thom. in 3. p. q. 72. art. 1.

Quamvis autem à Melchiade dictum sit, Baptismum Confirmationi maximè conjunctum esse, non idem tamen Sacramentum, sed ab altero longè disjunctum, existimandum est. Constat enim varietatem gratiæ, quam singula Sacramenta tribuunt, et rei sensibus subjectæ, quæ ipsam gratiam significat, efficere, ut varia quoque et diversa Sacramenta sint. Cùm igitur Baptismi gratia homines in novam vitam gignantur, Confirmationis autem Sacramento, qui jam geniti sunt, viri evadant, *c* evacuatis, quæ erant parvuli; satis intelligitur, quantum in naturali vita generatio ab incremento distat, tantumdem inter se differre Baptismum, qui regenerandi vim habet, et Confirmationem, cujus virtute fideles augescunt, et perfectum animi robur assumunt.

c 1. Cor. 13. 11.

Alia ratio differentiæ Baptismi et Confirmationis, quæ ex D. Thom. in 3. p. q. 72. art. 7. colligitur.

Vide Ambr. l. 1. de Spiritu Sancto, c. 6.

Præterea, quoniam novum atque distinctum Sacramenti genus constituendum est, ubi animus in novam aliquam difficultatem incurrit; facilè perspici potest, quemadmodum Baptismi gratia ad mentem fide informandam indigemus, ita etiam maximè conducere, fidelium animos alia gratia confirmari, ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo aut metu, à veræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem cùm sacro Confirmationis Chrismate efficiatur, ex eo apertè colligitur, hujus Sacramenti rationem à Baptismo diversam esse. Quare Melchiades Pontifex utriusque discrimen accurata oratione persequitur, ita scribens: *In Baptismate homo ad militiam recipitur, et in Confirmatione coarmatur ad pugnam; in fonte Baptismatis Spiritus Sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam, Confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat; in Baptismo regeneramur ad vitam, post Baptismum ad pugnam confirmamur; in Baptismo abluimur, post Baptismum roboramur; regeneratio per se salvat in pace Baptismum recipientes, Confirmatio armat atque instruit ad agones.* Verùm hæc jam non solùm ab aliis Conciliis tradita, sed præcipuè à sacra Synodo Tridentina decreta sunt, ut jam de iis non solùm aliter sentire, sed ne dubitare quidem ullo modo liceat.

S. Melch. Pont. in ep. ad omnes Hisp. Episc. cujus verba hab. de Cons. dist. 5. cap. Spiritus Sanctus.

Conc. Laod. c. 48. Meld. can. 6. Flor. et Constant. Synod. Trid. etiam sess. 7. de Confirmat. cau. 2.

6. *Quis Sacramenti Confirmationis sit auctor.*

De Sacram. in genere n. 23.

Quoniam verò suprà demonstratum est, quàm neces-

sarium esset communiter de omnibus Sacramentis docere à quonam ortum habuerint, idem etiam de Confirmatione tradere oportet, ut fideles hujus Sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur à Pastoribus explicandum est, Christum Dominum non solùm ejus auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano Pontifice Romano teste, Chrismatis ritum et verba, quibus in ejus administratione Catholica Ecclesia utitur, præcepisse. Quod quidem iis facilè probari poterit, qui Confirmationem Sacramentum esse confitentur, cùm sacra omnia mysteria humanæ naturæ vires superent, nec ab alio, quàm à Deo, possint institui. Jam verò, quæ sint ejus partes, ac primùm quidem de materia dicendum est.

Christus Confirmationis auctor. D. Thom. in 3. p. q. 72.

S. Fab. Pap. init. cap. 1. epist. 2. quæ est ad Ep. Orient.

Omnia Sacramenta à Christo sunt instituta.

D. Th. in 3. p. q. 64. art. 2.

Ambr. l. 4. de Sacram. cap. 4.

7. *Quæ sit sacri hujus mysterii materia.*

Hæc autem Chrisma appellatur; quo nomine à Græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodò unguentum accommodarunt, quod ex oleo et balsamo sollemni Episcopi consecratione conficitur. Quare duæ res corporeæ permixtæ, Confirmationis materiam præbent: quæ quidem diversarum rerum compositio, quemadmodum multiplicem Spiritus Sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat; ita etiam ipsius Sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit hujus Sacramenti materia, tùm sancta Ecclesia, et Concilia perpetuò docuerunt, tùm à sancto Dionysio, et complurimis aliis gravissimis Patribus traditum est: in primisque à Fabiano Pontifice, qui Apostolos Chrismatis confectionem à Domino accepisse, nobisque reliquisse, testatus est.

De materia Confirmat. August. in Ps. 44. et lib. 15. de Trinit. cap. 26.

Quid sit Chrisma apud sacros auctores.

Vide D. Thom. in 3. p. q. 72. art. 2.

Greg. in 1. cap. Cantic.

Conc. Laod. can. 48. et Cartag. II. can. 3. et III. can. 36. S. Dionys. de Eccl. Hierarch. cap. 2. et 4. S. Fab. Pap. in ep. 2. ad Episc. Orient. et citatur de Cons. dist. 3. c. Litt. vestris.

8. *Quid oleum in materia Confirmationis significet.*

Neque verò ulla alia materia, quàm Chrismatis, aptior videri poterat ad illud declarandum, quod hoc Sacramento efficitur. Oleum enim, quod pingue sit, et natura sua manet ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per Spiritum Sanctum à Christo capite in alios redundat atque effunditur, sicut unguentum, *a* quod descendit in barbam Aaron, usque in oram vestimenti ejus. *b* Unxit enim *eum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis*: *c* *et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.*

Significatio Chrismatis. Olei significatio ex Ambr. super Ps. 118. serm. 14. et l. 1. de Spiritu Sancto, cap. 2.

a Psalm. 132. 2.

b Psalm. 44. 8.

c Joann. 1. 16.

9. *Quid balsamum oleo admixtum hic admoneat.*

Balsamum verò, cujus *d* odoratus jucundissimus est, quid aliud significat, quàm fideles, cùm Sacramento Confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere, ut illud Apostoli queant dicere: *e Christi bonus odor sumus Deo*? Habet præterea balsamum eam

Significatio balsami.

d Eccli. 24. 20.

e 2. Cor. 2. 15.

vim, ut quidquid eo circumlitum fuerit, putrescere non sinat; quod quidem ad hujus Sacramenti virtutem significandam valdè accommodatum videtur, cùm planè constet, fidelium animos cœlesti gratia, quæ in Confirmatione tribuitur, præparatos, facilè à scelerum contagione defendi posse.

10. *Cur necesse sit Chrisma ab Episcopo consecrari.*

Quando Christus confectionem chrismatis docuerit.

S. Fab. Papa in ep. cit.

Ab Episcopo tantum confici decrevit Conc. Tolet. 1. c. 20.

Consecratur autem Chrisma sollemnibus cærimoniis ab Episcopo. Ita enim Salvatorem nostrum docuisse in extrema cœna, cùm Chrismatis conficiendi rationem Apostolis commendaret, Fabianus Pontifex sanctitate et martyrii gloria clarissimus, tradidit. Quamquam cur ita fieri debuerit, ratione etiam ostendi potest. Etenim in plerisque aliis Sacramentis Christus ita eorum materiam instituit, ut sanctitatem quoque illis tribuerit. Non solùm enim aquam elementum Baptismi esse voluit, cùm inquit: *a Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*; sed cùm ipse baptizatus est, effecit, ut ea deinceps vi sanctificandi prædita esset. Quare dictum est à sancto Chrysostomo: *Aqua Baptismi purgare peccata credentium non posset, nisi tactu Dominici Corporis sanctificata fuisset.* Quoniam igitur Dominus hanc Confirmationis materiam usu ipso et tractatione non sacravit, necessarium est, ut sanctis et religiosis precationibus consecretur, neque ad alium ea confectio, nisi ad Episcopum pertinere potest, qui ejusdem Sacramenti ordinarius minister institutus est.

a Joann. 3. 5.

Vide supra num. 21. de Sacram. Bapt.

Chrys. Hom. 4. in Mat. Refertur de Cons. dist. 4. cap. Nunquam.

Christus non attactu corporis sui, sed verbis sanctis materiam Confirmationis sacrari voluit.

11. *Quæ sit hujus Sacramenti forma.*

Sed explicanda erit præterea altera pars, ex qua Sacramentum constituitur, forma scilicet, et verba, quæ ad sacram unctionem adhibentur; monendique fideles ut in hoc Sacramento suscipiendo, tunc maximè, cùm ea pronuntiari animadvertunt, ad pietatem, fidem, et religionem animos excitent, ne quid cœlesti gratiæ (1) impedimento esse possit. His igitur verbis forma Confirmationis absolvitur: *Signo te signo Crucis, et confirmo te Chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Sed tamen si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facilè probari potest. Etenim Sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius Sacramenti naturam et substantiam explicant.

Conc. Flor. in decret. de Sacram. D. Th. in 3. p. q. 72. art. 4.

Sacramenti cujusque forma qualis esse debeat.

(1) *Impedimenti*: Edit. Patav. *impedimento*.

12. *Hanc esse perfectam hujus Sacramenti formam, quomodò confirmetur.*

Atqui maximè hæc tria in Confirmatione observanda sunt, divina potestas, quæ ut principalis causa in Sacramento operatur; tùm robur animi et spiritus, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur; deinde signum, quo notatur is, qui in certamen christianæ militiæ descensurus est. Ac primùm quidem verba illa: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, quæ extremo loco posita sunt; alterum ea: *Confirmo te Chrismate salutis*, quæ in medio sunt; tertium, quæ in principio formæ locantur: *Signo te signo crucis*, satis declarant. Quamquam, si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse hujus Sacramenti veram et absolutam formam, Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, cujus magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur nos ea de re quidquam dubitare.

Tria sunt in Confirmatione observanda. D. Thom. ibid.

Confirmationis forma ex auctoritate Ecclesiæ retinenda. Vide Greg. M. in suo Sacram. et Tolosanum Codic.

13. *Quis sit proprius Sacramenti Confirmationis minister.*

Docere etiam Pastores debent, quibus potissimùm hujus Sacramenti administratio commissa sit. Nam, cùm multi sint, *a* ut est apud Prophetam, qui currant, neque tamen mittantur; necesse est, qui veri et legitimi ejus ministri sint, tradere, ut fidelis populus Confirmationis Sacramentum et gratiam consequi possit. Solum itaque Episcopum hujus Sacramenti conficiendi ordinariam potestatem habere, sacræ litteræ ostendunt. Nam in Actis Apostolorum legimus, *b* cùm Samaria verbum Dei accepisset, Petrum et Joannem ad eos missos esse, qui oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum: nondùm enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant. Quo in loco licet videre eum, qui baptizaverat, quòd tantùm esset Diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse, sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est, Apostolis, reservatum esse. Quin etiam, *c* ubicumque sacræ Scripturæ hujus Sacramenti mentionem faciunt, idem observari potest.

De Ministro Confirmationis.

a Hierem. 23. 21.

Episcopi soli sunt ministri Confirmationis, sess. 7. Conc. Trid. de Confirmatione, can. 3.

b Act. 8. 14. 15. 16. 17.

c Act. 19. 6.

14. *Idem etiam Pontificum Maximorum decretis ostenditur.*

Neque ad eam rem demonstrandam desunt sanctorum Patrum, atque Pontificum, *d* Urbani, *e* Eusebii, *f* Damasi I. *g* Innocentii I. *h* Leonis I. clarissima testimonia, quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. D. quoque *i* Augustinus graviter queritur de corrupta Ægyptiorum et Alexandrinorum consuetudine, quorum Sacerdotes audebant Confirmationis Sacramentum administrare. Ac jure quidem hoc factum esse, ut ejusmodi

d In fine ep. ad omnes christianos.

e Ep. 3. ad Episcopos Tusciæ et Campaniæ.

f Epist. 5. de Chorep.

g Epist. ad Decent. Eugub. Episcop.

h Epist. 88. ad Germaniæ et Galliæ, Ep.

i August. in Quæst. Novi Testamenti, q. 42.

munus ad Episcopos deferretur, hac similitudine possunt Pastores declarare. Ut enim in extruendis ædificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cœmenta, calcem, ligna, et reliquam materiam parant, atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat; ita etiam hoc Sacramentum, quo veluti spirituale ædificium perficitur, à nullo alio, nisi à summo Sacerdote administrari opus erat.

15. *Cur in Confirmatione Patrini assumantur, et quæ in Confirmatione affinitas contrahatur.*

De Patrinis in Confirmatione agitur causa 30. q. 1. cap. Si quis, et de Cons. dist. 4. cap. in Cathechis.

In Confirmatione quanta affinitas contrahatur, sessione 24. Conc. Trid. de Reformat. Matr. c. 2. Vide idem in 6. Decret. l. 4. de Cognat. spirit. cap. Nedum, et cap. Quamvis.

Additur verò etiam Patrinus, quemadmodum in Baptismo fieri demonstratum est. Nam si qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicujus indigent, cujus arte et consilio doceantur, quibus ictibus et petitionibus, salvis ipsis, conficere adversarium possint; quantò magis fideles, cùm Sacramento Confirmationis, quasi firmissimis armis tecti ac muniti, in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis ac monitoris indigebunt? Rectè igitur ad hujus quoque Sacramenti administrationem Patrini advocandi sunt, quibuscum eadem spiritualis affinitas conjungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit, ut antea docuimus, cùm de Patrinis ageretur, qui ad Baptismum adhibendi sunt.

16. *Confirmationis Sacramentum non est absolutè necessarium, non tamen prætermittendum.*

Confirmationis Sacramentum quibus dandum sit. D. Th. in 3. p. q. 72. art. 8. ostendit.

Sed quoniam sæpè evenit, ut fideles in hoc Sacramento suscipiendo, aut præpropera festinatione, aut dissoluta quadam negligentia et cunctatione utantur (nam de iis, qui ad eum impietatis gradum venerunt, ut illud contemnere et aspernari audeant, nihil est quod dicamus), aperiendum est etiam Pastoribus, qui, qua ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus Confirmationem dare oportet. Atque illud in primis docendum est, hoc Sacramentum ejusmodi necessitatem non habere, ut sine eo salvus quis esse non possit. Quamquam verò necessarium non est, à nemine tamen prætermitti debet, sed potiùs maximè cavendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis divina munera tam largè impertiuntur, aliqua negligentia committatur. Quod enim omnibus communiter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est.

17. *Confirmationis Sacramentum ab omnibus suscipiendum demonstratur.*

Ac sanctus quidem Lucas, cùm admirabilem illam Spiritus Sancti effusionem describeret, ita inquit: *a Et factus est repentè de cœlo sonus, tamquam advenientis spi-*

a Actor. 2. 2.

ritus vehementis, et replevit totam domum. Deinde, paucis interjectis: *a Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto.* Ex quibus verbis licet intelligere, quoniam domus illa sanctæ Ecclesiæ figuram et imaginem gerebat, ad omnes fideles Confirmationis Sacramentum, cujus initium ab eo die ductum est, pertinere. Atque id etiam ex ipsius Sacramenti ratione facilè colligitur; illi enim sacro Chrismate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, et qui ad perfectum christianæ religionis habitum perducendi sunt. At nulli id non maximè convenit. Ut enim hoc spectat natura, ut qui in lucem eduntur, adolescant, atque ad perfectam ætatem perveniant, etiamsi interdum, quod vult, minùs assequatur; ita communis omnium mater Catholica Ecclesia vehementer optat, ut in iis, quos per Baptismum regeneravit, christiani hominis forma perfectè absolvatur. Id autem quoniam mysticæ unctionis Sacramento efficitur, perspicuum est eam ad universos fideles æquè pertinere.

a Actor. 2. 4.
Ecclesiæ Christi clarum initium.
Eccl. 2. Filii, accedens ad servitutem Dei &c.

Sacramento Confirmationis christiani hominis forma perfectè absolvitur.

18. *Qua ætate christiani ad hoc Sacramentum sint admittendi.*

In quo illud observandum est, omnibus quidem post Baptismum Confirmationis Sacramentum posse administrari; sed minùs tamen expedire hoc fieri, antequam pueri rationis usum habuerint. Quare, si duodecimus annus expectandus non videatur, usque ad septimum certè hoc Sacramentum differre maximè convenit. Neque enim Confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut ejus virtute optimè instructi et parati inveniremur, cùm nobis pro Christi fide pugnandum esset, ad quod sanè pugnæ genus, pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse judicarit.

Plurimum hac in re facienda auctoritas S. Caroli in Conc. 5. Mediolan.

19. *Quo pacto, qui jam ætate sunt provectiores, se ad hoc Sacramentum præparare debeant.*

Ex iis igitur efficitur, ut, qui adulta jam ætate confirmandi sunt, siquidem hujus Sacramenti gratiam et dona consequi cupiant, eos non solùm fidem et pietatem afferre, sed graviora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolere oporteat. Qua in re elaborandum est, ut peccata etiam priùs confiteantur, et Pastorum cohortatione ad jejunia et alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque, laudabilem illam antiquæ Ecclesiæ consuetudinem renovandam esse, ut non nisi jejuni hoc Sacramentum susciperent: quod quidem fidelibus facilè persuaderi posse existimandum est, si hujus Sacramenti dona, admirabilesque effectus intellexerint.

Confirmandos peccatorum commissorum pœniteat. Ex D. Th. in 3. p. q. 72. art. 7. ad 2. et confirmatur ex cap. Ut jejuni, de Cons. dist. 5.

Conc. Aurel. cap. 3.

20. *Quot sint Confirmationis effectus.*

De Confirmationis effectibus vide D. Th. in 3. p. q. 72. art. 7. Conc. Florent. in doctrina de Sacram.
Esse in gratia, et manere in peccato, repugnat.

Itaque Pastores docebunt Confirmationem hoc cum ceteris Sacramentis commune habere, ut nisi (1) impedimentum aliquod inferatur, novam gratiam tribuat. Etenim hæc sacra et mystica signa ejusmodi esse demonstratum est, quæ gratiam declarant atque efficiunt. Ex quo sequitur, ut peccata etiam condonet ac remittat; quoniam gratiam simul cum peccato ne fingere quidem nobis licet. Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt; primùm quidem illud propriè Confirmationi tribuitur, quod Baptismi gratiam perficit. Qui enim per Baptismum christiani effecti sunt, *a* quasi infantes modò geniti teneritatem adhuc et mollitiem quamdam habent, ac deinde Chrismatis Sacramento adversus omnes carnis, mundi et Diaboli impetus robustiores fiunt; et eorum animus in fide omninò confirmatur ad confitendum et glorificandum nomen Domini nostri Jesu Christi: ex quo etiam nomen ipsum inventum esse, nemo dubitavit.

Clem. ep. 4. ad Julium, et Julian. Episc. Melchiades Pap. in ep. ad omnes Episc. Hisp.
a 1. Pet. 2. 2.

21. *Confirmationis nomen unde ductum sit.*

Ratio nominis initio hujus capitis proposita hic illustratur. Conc. Trid. sess. 7. can. 1. de Confirm.

Neque enim, ut quidam non minùs imperitè quàm impiè finxerunt, Confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quòd olim, qui infantes baptizati erant, cùm jam adulti essent, ad Episcopum adducebantur, ut fidem christianam, quam in Baptismo susceperant, confirmarent, ita ut Confirmatio nihil à Catechesi diferre videatur; cujus consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest: sed ab eo nomen rei impositum est, quòd hujus sacramenti virtute Deus in nobis *b* id confirmat, quòd Baptismo operari cœpit; nosque ad christianæ soliditatis perfectionem adducit. Nec verò confirmat solùm, sed auget etiam; de quo Melchiades ita testatur: *Spiritus Sanctus, qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione augmentum præstat ad gratiam.* Deinde non auget modò, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrimè indumenti translatione Scriptura significavit atque expressit. Ait enim Dominus Salvator, cùm de hoc Sacramento loqueretur: *c Sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.*

b Psalm. 67. 29.
Melchiades loco suprà citato, et habetur de Cons. dist. 5. c. Spiritus Sanctus, et Eusebius Emiss. in Hom. in die Pentec.

c Luc. 24. 49.

22. *Virtus Confirmationis ex his, quæ Apostolis evenerunt, declaranda.*

Quòd si Pastores voluerint divinam hujus Sacramen-

(1) *Nisi impedimentum aliquod inferatur*: Ed. Lugd. Lov. et Pat. anni 1749. *nisi impedimentum aliquod ex parte ejus, qui recipit, inferatur.*

ti efficientiam ostendere, (hoc verò ad commovendos fidelium animos maximam vim habiturum esse dubitari non potest) satis erit, quid ipsis Apostolis evenerit, explicare. Illi enim ante passionem, vel sub ipsam passionis horam adeò infirmi et remissi fuerunt, *a* ut, cùm Dominus comprehensus est, statim se in fugam conjecerint: Petrus verò, *b* qui Ecclesiæ Petra et fundamentum designatus erat, *c* et summam constantiam, excelsique animi magnitudinem præsetulerat, *d* unius mulierculæ voce perterritus, se Jesu Christi discipulum esse non semel aut iterum, sed tertiò negaverit: ac post resurrectionem omnes, *e* propter metum judæorum inclusi domi se continuerint. At verò in die Pentecostes tanta Spiritus Sancti virtute omnes repleti sunt, ut, *f* dum Evangelium, quod eis commissum erat, non solùm in judæorum regione, sed in universo orbe audacter et liberè dispergerent, nihil sibi feliciùs accidere posse existimaverint, quàm *g* quòd digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, vincula, tormenta, cruces perferrent.

a Matth. 26. 56. Marc. 14. 50.

b Matth. 16. 18.

c Ibid. 26. 33. 35.

d Ibidem 69. Joann. 18. 25.

e Joann. 20. 19.

f Actor. 2. 14. 15. et 4. 13.

g Actor. 5. 41.

23. *Confirmatio characterem imprimit, et iterari non potest.*

Confirmationis character.

Habet præterea Confirmatio eam vim, *h* ut characterem imprimat; quo fit, *i* ut nulla unquam ratione iterari possit: quod etiam in Baptismo supra observatum est; ac de Sacramento Ordinis quoque suo loco planiùs exponetur. Hæc igitur si à Pastoribus sæpè et accuratè explicata erunt, vix fieri poterit, quin fideles, cognita hujus Sacramenti dignitate atque utilitate, illud summa cum diligentia sanctè et religiosè suscipere studeant. Restat nunc, ut aliqua etiam de ritibus et cærimoniis, quibus in hoc Sacramento administrando Catholica Ecclesia utitur, breviter perstringantur; quæ explicatio quanto usui futura sit, Pastores intelligent, si, quæ antea dicta sunt, cum hic locus tractaretur, repetere voluerint.

h Ephes. 1. 13.

i Conc. Tarac. can. 10. et habet. de Cons. dist. 5. cap. Dictum est. Gregorius II. ep. 4. et habetur ibidem, cap. De homine. D. Th. in 3. p. q. 27. art. 5.

De ritibus Confirmationis.

24. *Quare eorum, qui confirmantur, frons ad modum crucis inungatur.*

Frons quare ungatur. De Cons. dist. 5. cap. Novissimè. Aug. in Psalm. 141. Alex. de Ales. 4. p. q. 28. memb. 6.

Qui igitur confirmantur, sacro chrismate in fronte unguntur: nam hoc Sacramento Spiritus Sanctus in animos fidelium sese infundit, in eisque robur et fortitudinem auget, ut in spirituali certamine viriliter pugnare, et nequissimis hostibus resistere queant. Quocircà declaratur, eos nullo metu aut verecundia, quarum affectionum signa maximè in fronte solent apparere, à libera christiani nominis confessione absterrendos esse. Præterea nota illa, qua christianus à ceteris, veluti miles insignibus quibusdam ab aliis distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat.

D. Th. in 3. p. q. 72. art. 9.

25. *Quo potissimùm tempore hoc Sacramentum conferatur.*

Pentecostes tempore præcipuè administratur; vide S. Thom. de re hac pertractantem 3. p. q. 72. a. 12.

a Act. 2. 2. 3.

Sed illud quoque sollemni religione in Ecclesia Dei servatum est, ut in Pentecoste præcipuè hoc Sacramentum administraretur; quod hoc maximè die *a* Apostoli Spiritus Sancti virtute roborati et confirmati sint, cujus divini facti recordatione fideles admonerentur, quæ, quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent.

26. *Cur Episcopus alapam infligat, et pacem confirmato deprecetur.*

Alapa quid significet. Matth. 5. 39. Si quis te percuserit &c.

Pacis deprecatio.

b Philipp. 47.

Deinde verò, (1) qui unctus et confirmatus est, ut meminerit se tamquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leviter in maxilla ab Episcopo cæditur. Postremò autem pax ei datur, ut intelligat, se gratiæ cœlestis plenitudinem, *b* et pacem, quæ exuperat omnem sensum, consequutum esse. Atque hæc summa eorum sit, quæ de chrismatis Sacramento à Pastoribus, non tàm quidem nudis verbis et oratione, quàm inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea animis, intimisque fidelium cogitationibus inserere videantur.

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT IV.

1. *Quare mysteria Eucharistiæ summa cum reverentia tractari, et suscipi debeant.*

Sacramentum Eucharistiæ omnium est Sacramentorum maximum. Dion. in lib. de Eccles. Hier. c. 4. Ambr. l. 4. de Sacram. c. 6. Alexander Papa, ep. 1. et habetur de Cons. dist. 2. c. Nihil.

Quemadmodum ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tamquam divinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus Salvator noster commendavit, nullum est, quod cum sanctissimo Eucharistiæ Sacramento comparari queat: ita etiam nulla gravior alicujus sceleris animadversio à Deo metuenda est, quàm si res omnis sanctitatis plena, vel potiùs quæ ipsum sanctitatis auc-

(1) *Qui unctus*: Edit. Pat. *qui jam unctus.*

torem, et fontem continet, neque sanctè, neque religiosè à fidelibus tractetur. Id verò Apostolus et sapienter vidit, et de eo nos apertè admonuit: nam cùm declarasset, quanto illi scelere obstricti essent, qui Corpus Domini non dijudicarent, statim subjecit: *a Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi.* Ut igitur fidelis populus, cùm cœlesti huic Sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, et gratiæ uberes fructus capiat, et justissimam Dei iram effugiat, illa omnia à Pastoribus diligentissimè exponenda erunt, quæ ejus majestatem magis illustrare posse videantur.

Eucharistiæ irreverentia quantùm sit peccatum.

a 1. Cor. 11. 30.

2. *Qua de causa, et quando Eucharistiæ Sacramentum sit institutum.*

Qua in re opus erit, ut *b* Paulli Apostoli rationem secuti, qui se, quod à Domino acceperat, Corinthiis tradidisse professus est, in primis hujus Sacramenti institutionem fidelibus explicent. Ita verò gestam rem esse, ex Evangelista perspicuè colligitur: *c Cùm enim Jesus dilexisset suos, in finem dilexit eos*: cujus quidem amoris ut divinum aliquod atque admirabile pignus daret, sciens horam jam advenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, *d* ne ullo unquam tempore à suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturæ ordinem et conditionem superat, perfecit. Etenim, *e* celebrata cum discipulis agni Paschalis cœna, ut figura veritati, umbra corpori cederet, panem accepit, Deoque gratias agens, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: *f Accipite, et manducate, hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem.* Similiter et calicem accepit, postquam cœnavit, dicens: *Hic calix novum testamentum est in meo Sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.*

b 1. Cor. 11. 23.
De institutione Sacramenti Eucharistiæ, sessione 13. Conc. Trid. de Eucharist. c. 2.

c Joann. 13. 1.
Causa institutionis.
Chrys. Hom. 41. in Joann.

d Matth. 28. 20.

e Luc. 22. 19.
Tempus institutionis.
Leo Pap. serm. 6. de Passione Domini, et habetur de Cons. dist. 4. cap. Quia Corpus. D. Thom. in 3. p. q. 73. art. 5.
f Luc. 22. 19. 20.
Marc. 14. 22.
1. Cor. 11. 24. 25.

3. *Cur hoc Sacramentum Eucharistia vocetur.*

Hujus ergo admirabilis Sacramenti dignitatem atque excellentiam, cum sacri Scriptores fieri nullo modo posse intelligerent, ut uno vocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. Interdum enim Eucharistiam appellant; quod verbum, vel bonam gratiam, vel gratiarum actionem latinè reddere possumus. Ac rectè quidem bona gratia dicendum est, tùm quia vitam æternam, de qua scriptum est: *g Gratia Dei, vita æterna,* præsignificat: tùm quia Christum Dominum, *h* qui vera gratia, atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec verò minùs aptè gratiarum actionem interpretamur: *i* siquidem cùm hanc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidiè gratias pro universis in nos

Dignitas Sacramenti pluribus vocabulis explicatur.
Eucharistia cur dicatur.
Chrys. Hom. 24. in 1. ad Cor. supra illud: Calix benedictionis.
D. Th. in 3 p. q. 73. art. 4.

g Rom. 6. 23.

h Joann. 1. 14.
Ambr. lib. 5. de Sacr. cap. 3. Magist. in lib. 4. dist. 8. litt. A.
i Orig. lib. 8. contra Celsum.

beneficiis Deo agimus, atque in primis pro ejus gratiæ tàm excellenti bono, quàm nobis hoc Sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen cum iis, quæ à Christo Domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optimè convenit. Etenim *a* panem accipiens, fregit, ac gratias egit. David quoque, cum hujus mysterii magnitudinem contemplaretur, antequam carmen illud pronuntiaret: *b Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se*, gratiarum actionem præponendam existimavit, cùm inquit: *c Confessio, et magnificentia opus ejus.*

a Matth. 26. 27. Marc. 14. 22. Luc. 22. 19. 1. Cor 11. 24.
b Psalm. 110. 4.
c Ibidem 3. Conc. Nicen. can. 14.

4. *Quare hoc Sacramentum Communio, pacis, et charitatis Sacramentum nominetur.*

Communio cur nominetur.

Frequenter etiam nomine sacrificii declaratur, de quo mysterio paulò post latiùs dicendum erit. Vocatur præterea Communio, quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait: *d Calix benedictionis, cui benedicimus, nonnè communicatio Sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonnè participatio Corporis Domini est?* Nam, *e* ut Damascenus explanavit, hoc Sacramentum Christo nos copulat, atque ejus carnis et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat ac conjungit, et veluti unum corpus coagmentat. Ex quo factum est, *f* ut Sacramentum etiam pacis et charitatis diceretur, ut intelligeremus, quàm indigni sint christiano nomine, qui inimicitias exercent; odiaque, dissidia, et discordias; ut teterrimas fidelium pestes, omninò exterminandas esse, cùm præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiosiùs servare, quàm pacem, et charitatem, profiteamur.

d 1. Cor. 10. 16.
e Dan. lib. 4. de Orthod. Fide, cap. 14.
f Aug. tractat. 26. in Joann. Sess. 13. Conc. Trid. de Eucharistia in præfatione. Conc. Nic. can. 11. et Carthag. 4. c. 77. et 78.

5. *Qua ratione idem Sacramentum Viaticum et Cœna dicatur.*

Sed Viaticum etiam frequenter à sacris Scriptoribus appellatur, tùm quia spiritualis cibus est, quo in hujus vitæ peregrinatione sustentamur, tùm quia viam nobis ad æternam gloriam et felicitatem munit. Quare ex veteri Ecclesiæ Catholicæ instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc Sacramento è vita excedat. Ac vetustissimi quidem Patres, *g* Apostoli auctoritatem secuti, Cœnæ etiam nomine sacram Eucharistiam interdum vocarunt, quòd in illo novissimæ cœnæ salutari mysterio à Christo Domino sit instituta.

Exod. 12. 3. Regum. 19. Matth. 15. Marc. 8.
g 1. Cor. 11. 25. Cœna à Cypr. hoc Sacramentum dicitur in lib. de Cœna Domini. Tertull. l. de Spectac. quod nec ita vocare Luther. et Calv. erubuerunt.

6. *Eucharistia, cibo aut potu sumpto, confici et sumi non potest.*

Neque verò propterea à cibo aut potione Eucharistiam conficere, aut sumere licet, quod ab Apostolis

salutariter introducta consuetudo, quemadmodum veteres scriptores memoriæ prodiderunt, perpetuò retenta ac servata est, ut à jejunis tantùm perciperetur.

7. *Eucharistia veri nominis Sacramentum est.*

Sed, explicata nominis ratione, docendum erit, hoc verum esse Sacramentum, atque unum ex septem illis, quæ sancta Ecclesia semper religiosè coluit, ac venerata est. Nam, cùm calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Præterea, ut infinita penè sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter vera sacramenta numerandum esse, perpetuò (1) senserunt; ex ipsa ratione et natura Sacramenti idem convincitur. Etenim in eo signa sunt externa, et sensibus subjecta: habet deinde gratiæ significationem, et efficientiam: præterea de Christi institutione, *a* neque Evangelistæ, neque *b* Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia, cùm in unum conveniant ad Sacramenti veritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur.

Sess. 13. Conc. Trid. de Eucharistia, cap. 3.
Aug. lib. 3. de Trinit. cap. 4 et lib. 20. contra Faust. cap. 13. Amb. l. 1. Offic. cap. 28. lib. 1. de Sacram. cap. 2. Vide item D.Th. in 3. p. q. 73. art. 1.

a Matth. 26. 26. Marc. 14. 22. Luc. 22. 19.
b 1. Cor. 11. 24. 25.

8. *Multa esse in hoc Sacramento, quibus Sacramenti nomen conveniat.*

Sed illud diligenter Pastoribus observandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquando Sacramenti nomen sacri Scriptores tribuerunt. Interdùm enim et consecratio, et perceptio, frequenter verò, et ipsum Domini Corpus et Sanguis, qui in Eucharistia continetur, Sacramentum vocari consuevit. Ait enim D. Augustinus, Sacramentum hoc duobus constare, visibili, scilicet, elementorum specie, et invisibili Carne et Sanguine ipsius Domini nostri Jesu Christi. Atque ad eumdem modum hoc Sacramentum adorandum esse, nimirum Corpus et Sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verùm hæc omnia minùs propriè Sacramenta dici, perspicuum est. Ipsæ autem panis et vini species, veram et absolutam hujus nominis rationem habent.

Aug. de Catech. rud. c. 16.

Eucharistia adoranda, sess. 13. Conc. Trid. de Eucharistia, c. 5. et 6.

9. *Quomodò differat Eucharistia à reliquis omnibus Sacramentis.*

Sed quantum hoc Sacramentum à reliquis omnibus differat, facilè colligitur. Nam cetera Sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit. Baptismus enim Sacramenti naturam tùm adipiscitur, cum re ipsa homo aqua abluitur. At verò ad Eu-

Euchar. species propriè dicuntur Sacramentum. Scot. in lib. 4. dist. 10. q. 1. Sess. 13. Conc. Trid. de Euch. cant. 2. et 4. Hæc differentia colligi potest ex Aug. in 3. l. de Trin. c. 4. et Amb. l. 4. de Sacram. c. 4. et habetur de Consecr. dist. 4. cap. Panis est. Vide item D. Thom. in 3. p. q. 73. art. 1. ad 3.

(1) *Senserunt*: Edit. Pat. *Censuerunt*.

charistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ consecratio; (1) verum enim Sacramentum esse non desinit, quamvis in pyxide asservetur. Deinde in conficiendis aliis Sacramentis nulla fit materiæ atque elementi in aliam naturam mutatio: etenim Baptismi aqua, aut Chrismatis oleum, cùm illa Sacramenta administrantur, priorem aquæ et olei naturam non amittunt: in Eucharistia verò, quòd panis et vinum ante Consecrationem erat, confecta Consecratione, verè est Corporis et Sanguinis Domini substantia.

10. *Duplex Eucharistiæ materia duo Sacramenta non constituit.*

Unum Eucharist. Sacram. non duo. Vide D. Thom. 3. p. q. 73. art. 2.

Licèt autem duo sint elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum Eucharistiæ Sacramentum conficitur, non tamen plura Sacramenta, sed unum tantùm esse, Ecclesiæ auctoritate docti confitemur. Aliter enim septenarius Sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque à Conciliis *a* Lateranensi, Florentino, et Tridentino decretum est, constare non poterit. Nam cùm hujus Sacramenti gratiâ unum corpus mysticum efficiatur, ut Sacramentum ipsum rei, quam efficit, conveniat, unum esse oportet; atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habeat. Nam, quemadmodum cibus et potio, quæ duæ diversæ res sunt, ad unam tantùm rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur; ita etiam duas illis diversas Sacramenti species respondere, consentaneum fuit, quæ cibum spiritualem significarent, quo mentes sustinentur et recreantur. Quare à Domino Salvatore dictum est: *b Caro mea verè est cibus, et Sanguis meus verè est potus.* Sed diligenter explicandum est, quid Eucharistiæ Sacramentum significet, ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant.

a Lateranense Conc. 4. non recenset septem Sacramenta: ex eo tamen in cap. 1. et aliis colligi possunt sicut ex cap. ad Abolendam, tit. de Hæreticis. Concilium autem Constant. in doctrina de Sacram. et Trid. sess. 7. can. 1. definiunt.

b Joann. 6. 56.

11. *Quarum rerum significatio hoc Sacramento includatur.*

Eucharistiæ Sacram. tria significat mysteria. D. Th. eadem quæst. art. 4.
Primum, præteritum.
c Luc. 22. 19.
d 1. Cor. 11. 26.
Secundùm, præsens.
Ter. in lib. de Resurrect. carn. c. 8.
Conc. Flor. in doctrina de Sacram.

Tria verò sunt, quæ nobis hoc Sacramento indicantur. Primum est Christi Domini passio, quæ jam præteriit; ipse enim docuit: *c Hoc facite in meam commemorationem*: et Apostolus testatus est: *d Quotiescumque manducabitis panem hunc, et Calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Alterum est divina et cœlestis gratia, quæ præsens ad animam alendam et conser-

(1) *Verum*: Perperàm in Edit. Rom. Lov. Lugd. et utraque Venet. antiq. *utrumque*.

vandam hoc Sacramento tribuitur. Quemadmodum enim Baptismo in novam vitam gignimur, Confirmatione roboramur, ut Satanæ repugnare, et palàm Christi nomen profiteri possimus; ita Eucharistiæ Sacramento alimur ac sustentamur. Tertium est, quod futurum prænuntiat, æternæ jucunditatis et gloriæ fructus (1), quos in cœlesti patria ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria, quæ instantis, præteriti, et consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum Sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula horum declaranda, tamquam ad unius rei significationem, referatur.

Tertium, futurum.

12. *Quæ sit hujus Sacramenti materia, et cujusmodi panis sit consecrandus.*

Sed in primis cognoscenda est à Pastoribus hujus Sacramenti materia, tùm ut ipsi ritè, illud possint conficere, tùm etiam ut fideles admoneantur, cujus rei symbolum sit, atque ejus rei, quam significat, studio et desiderio exardescant. Duplex itaque est hujus Sacramenti materia: altera panis ex tritico confectus, de qua primò agetur: de altera postea dicendum erit. Nam, ut docent Evangelistæ *a* Matthæus, *b* Marcus, et *c* Lucas, Christus Dominus panem in manus accepit, benedixit, et fregit, dicens: *Hoc est Corpus meum.* Apud Joannem quoque idem Salvator noster se ipsum panem appellavit, cùm inquit: *d Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Cùm autem varia sint panis genera, vel quia materiâ differunt, ut cùm alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus, ceterisque terræ fructibus confectus est, vel quia diversis qualitatibus præditi sunt; (uni enim fermentum additur, alter verò fermenti omninò expers esse potest) quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere. Communi enim loquendi consuetudine, cùm panis absolutè dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam veteris testamenti figura declaratur. *e* Præceptum enim à Domino fuerat, ut panes Propositionis, qui hoc Sacramentum significabant, ex simila conficerentur.

Materia Eucharistiæ dup. Alex. 1. in ep. ad omnes Orth. 1. c. 4. et habet. de Consecr. dist. 2. c. 1. Dam. l. 4. de Orth. Fide, cap. 14.

a Matth. 26. 26.
b Marc. 14. 22.
c Luc. 22. 19.

d Joann. 6. 41.

Panis triticeus est propria hujus Sacramenti materia.
D. Th. in 3. p. q. 74. art. 3.

Alex. de Ales. 4. p. q. 10. membr. 4.

e Lev. 24. 5. 6.

13. *Panem ex quo Eucharistia conficitur, azymum esse conveniens est.*

Sed quemadmodum nullus panis, nisi triticeus, apta ad Sacramentum materia putandus est: (hoc enim Apostolica traditio nos docuit, et Ecclesiæ catholicæ aucto-

Honorius 3. Brisiens. ep. ut habetur de celeb. Missar. c. fin. et D. Th. in 3. p. q. 74. art. 4.

(1) *Quos*: Manutius, aliique editores, *quem*.

ritas firmavit) ita etiam ex iis, quæ Christus Dominus gessit, azymum esse debere, facilè intelligitur. Ipse enim *a* primo Azymorum die, *b* quo nihil fermentati domi habere judæis licebat, hoc Sacramentum confecit, atque instituit.

a Matth. 26. 27. Marc. 14. 12. Luc. 22. 7. *b* Exod. 12. 19.

Quòd si quis Joannis Evangelistæ auctoritatem opponat, qui hæc omnia *c* ante diem festum Paschæ acta esse commemorat, ea ratio facilè dissolvi potest. Etenim, quem primum Azymorum diem ceteri Evangelistæ appellarunt, quod feria quinta vesperi dies festi Azymorum incipirent, quo tempore Salvator noster Pascha celebravit, eum ipsum diem Joannes pridie Paschæ fuisse describit; ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente sole inchoatur, in primis notandum existimarit. Quapropter D. etiam Chrysostomus primum Azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam Acyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio, quantum conveniat integritati et mentis munditiæ, quam fideles ad hoc Sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cùm inquit: *d Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicuti estis azymi: etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.*

c Joann. 13. 1. Scot. 4. dist. 11. 4. 6. Alex. de Ales. 4. p. q. 32. membr. 3. ad argum.

D. Chrysost. Hom. 81. al. 82. in Matth.

d 1. Cor. 5. 7. 8. Eucharistia in pane fermentato confici posset, sed non licet. Conc. Flor. sess. ultima, et lib. 3. Decret. tit. 41. de celebr. Miss. c. Litteras.

14. *Panis azymus ad Eucharistiam non omninò necessarius.*

Neque tamen ea qualitas adeò necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, Sacramentum confici non possit. Utrumque enim panis genus veram et propriam panis rationem, et nomen habet. Quamquam nemini licet, privata auctoritate, vel potiùs temeritate, laudabilem Ecclesiæ suæ ritum immutare. Atque eo minùs id facere latinis sacerdotibus permissum est, quibus præterea Pontifices Max. præceperunt, ut ex azymo tantùm sacra mysteria conficerent. Atque hæc de altera hujus Sacramenti materia exposuisse satis sit: in quo tamen illud animadvertendum est, quàm multa materia ad Sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse, cùm illorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra mysteria percipere.

Quam multa materia consecrari debeat, non est definitum.

15. *Quæ materia sit usurpanda ad consecrationem Sanguinis Domini.*

Superest, ut de altera hujus Sacramenti materia, et elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquæ permixtum sit. Nam Dominum Salvatorem vino in hujus Sacramenti institutione

Vinum vitis aqua mixtum ad consecrationem Sanguinis necessarium est.

usum esse, catholica Ecclesia semper docuit, cùm ipse dixerit: *a Non bibam amodò de hoc genimine vitis usque in diem illum.* Quo in loco Chrysostomus: *De genimine* inquit, *vitis, quæ certè vinum, non aquam produxit*; ut tantò ante illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam (1) senserunt, convellere videretur.

a Matth. 26. 29. Marc. 14. 25.
S. Chrys. Hom. 82. al. 83. in Matth.

16. *Aqua in Sacramento vino est admiscenda.*

Aquam verò Dei Ecclesia vino semper admiscuit: primùm, quòd id à Christo Domino factum esse, et Conciliorum auctoritate, et sancti Cypriani testimonio comprobatur. Deinde, quòd sanguinis, et aquæ, *b* quæ ex ejus latere exierunt, hac permixtione memoria renovatur. Tùm verò aquæ, ut in *c* Apocalypsi legimus, populum designant: quare aqua vino admixta, fidelis populi cum Christo capite conjunctionem significat. Atque hoc ex Apostolica traditione perpetuò sancta Ecclesia servavit.

Aqua sola in hoc Sacramento non est consecranda.
S. Cypr. lib. 2. ep. ad Cæcilium.
b Joann. 19. 34.
c Apoc. 17. 15.
Ambr. lib. 5. de Sacram. c. 1. Dam. de Orth. Fide, lib. 4. c. 14.

17. *Non est necessarium absolutè aquam adhiberi; et minor aquæ, quàm vini quantitas esse debet.*

Sed quamvis aquæ admiscendæ ita graves rationes sint, ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat: ea tamen si desit, Sacramentum constare potest. Illud autem Sacerdotibus animadvertendum est, quemadmodum in sacris mysteriis aquam vino adhibere oportet, sic etiam modicam infundendam esse. Nam Ecclesiasticorum Scriptorum sententiâ, et judicio aqua illa in vinum convertitur. Quare de eo Honorius Pontifex ita scribit: *Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quod major quantitas aquæ in sacrificio quàm vini adhibetur; cùm secundum consuetudinem rationabilem Ecclesiæ generalis longè plus vini, quam aquæ adhibendum sit.* Hujus igitur Sacramenti hæc duo tantùm elementa sunt: ac meritò pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud præter panem, et vinum, quod nonnulli facere non verebantur, offerre liceat. Sed jam videndum est, hæc duo panis et vini symbola quàm apta sint ad eas res declarandas, quarum Sacramenta esse credimus, et confitemur.

Cypr. lib. 2. ep. 63. ad Cæcilium D. Th. q. eadem, art. 6.
Honor. lib. 3. Decret. tit. de Miss. celeb. c. Perniciosus.
De Consecrat. dist. 2. cap. In Sacram. et Sic.

18. *Quot et quantas res panis et vini symbola in hoc Sacramento repræsentent.*

Primùm enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita. Ipse enim Dominus ait: *d Caro mea verè est cibus, et Sanguis meus verè est potus.* Cùm igitur

Panis et vini symbola Christum in hoc Sacramento, ut significent.
D. Thom. in 3. p. q. 74. art. 2.
d Joann. 6. 56.

(1) *Senserunt*: Edit. Pat. *Censuerant.*

Dam. lib. 4. de Orthod. Fide, cap. 14.

Corpus Christi Domini vitæ æternæ alimentum illis præbeat, qui ejus Sacramentum purè et sanctè suscipiunt, rectè iis potissimùm rebus conficitur, quibus hæc vita continetur, ut fideles facilè possint intelligere, prætiosi Corporis et Sanguinis Christi communione, mentem, animumque saturari.

Ex ipsis elementis quomodò fideles ad hujus Sacramenti veritatem dignoscendam venire possint. Dam. l. 4. de Fide Orthod. cap. 14.

Nonnihil etiam hæc ipsa elementa ad id valent, ut eam cognitionem accipiant homines, esse in Sacramento Corporis et Sanguinis Domini veritatem. Nam, cùm panem et vinum in humanam carnem et sanguinem vi naturæ quotidiè immutari animadvertamus, faciliùs adduci possumus hac similitudine, ut credamus panis et vini substantiam, in veram Christi Carnem, verumque ejus Sanguinem cœlesti benedictione converti.

Quæ fiat ex sumptione hujus Sacramenti in anima mutatio. Vide cap. Cùm Marthæ, de celeb. Miss. §. Quæsivisti.

Affert etiam aliquid adjumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandum, quod fit in anima. Ut enim etsi nulla extrinsecùs panis et vini mutatio apparet, tamen eorum substantia in Carnem et Sanguinem Christi verè transit; ita etiam, tametsi in nobis nihil immutatum videtur, interiùs tamen ad vitam renovamur, dum veram vitam Eucharistiæ Sacramento accipimus.

Quomodò hæc Symbola Ecclesiæ unitatem designent.

a Rom. 12. 4. 5. 1. Cor. 10. 17. et 12. 12.

De forma consecrationis hujus Sacramenti agunt Doctor. Schol. in 4. Sent. dist. 8.

Accedit ad hæc, quòd cùm *a* unum Ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea conjunctio, quam panis, vinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, et vinum ex multitudine racemorum existit; atque ita nos, cùm multi simus, hujus divini mysterii vinculo arctissimè colligari, et tamquam unum corpus effici declarant.

19. *Qua forma ad consecrandum panem uti oporteat.*

Sequitur nunc, ut de forma, qua ad consecrandum panem uti oporteat, agatur: non quidem ejus rei causa, ut hæc mysteria fideli populo, nisi necessitas cogat, tradantur; (eos enim, qui sacris initiati non sunt, de his eruditi necessarium non est) sed ne formæ ignoratione in Sacramento conficiendo à Sacerdotibus turpissimè peccetur. Itaque à sanctis Evangelistis *b* Matthæo, et *c* Luca, itemque *d* ab Apostolo docemur, illam esse formam: HOC EST CORPUS MEUM. Scriptum est enim: *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite, et comedite: Hoc est Corpus meum.* Quæ quidem consecrationis forma cùm à Christo Domino servata sit, ea perpetuò catholica Ecclesia usa est. Prætermittenda sunt hoc loco *e* sanctorum Patrum testimonia, quæ infinitum esset enumerare, et *f* Concilii Florentini decretum, quod

b Matth. 26. 26. Marc. 14. 22.
c Luc. 22. 19.
d 1. Cor. 11. 24.
Innoc. de celebr. Miss. cap. Cùm Marthæ. Benedictione Christus consecravit. De Cons. dist. 2. c. Ante. Matth. 26. 26.
e Amb. l. de Myst. init. cap. 9. et lib. 4. de Sacram. cap. 4. et 5.
Franc. de Mayr, in 4. dist. 9. q. 3. in fine.
f Conc. Flor. in Decr. 3. de Sacram. Trid. sess. 13. cap. 1.

omnibus patet, atque in promptu est; cùm præsertim ex illis Salvatoris verbis: *a Hoc facite in meam commemorationem*, idem liceat cognoscere. Nam quòd Dominus faciendum præcepit, non solùm ad id, quod egerat, sed etiam ad ea, quæ dixerat, referri debet: atque ad verba maxime pertinere, intelligendum est, quæ non minus efficiendi, quàm significandi causa prolata erant. Sed ratione etiam id facilè persuaderi potest; nam forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc Sacramento efficitur. Cùm autem hæc verba id, quod fit, significent ac declarent, hoc est, panis conversionem in verum Domini nostri Corpus, sequitur formam in illis ipsis verbis constituendam esse, in quam sententiam, quod ab Evangelista dictum est, *b Benedixit*, licet accipere. Perinde enim videtur intelligendum, ac si dixisset: *Accipiens panem benedixit, dicens: Hoc est Corpus meum.*

a Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.

b Matth. 26. 26. Sic exponit S. Thom. 3. p. q. 78. a. 1. ad 1.

20. *Non omnia verba, quæ ex consuetudine Ecclesiæ ad consecrationem adhibentur, sunt necessaria.*

Quamvis enim Evangelista verba illa: *Accipite, et comedite*, præposuerit; illis tamen non materiæ consecrationem, sed usum tantummodò significari, perspicuum est. Quare à Sacerdote quidem omninò proferri debent, sed ad Sacramentum conficiendum necessaria non sunt: quemadmodum etiam profertur conjunctio illa, *enim*, in Corporis et Sanguinis consecratione. Aliter enim fiet, ut si hoc Sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem: cùm tamen dubitare non liceat, quin Sacerdos, prolatis ex more atque instituto sanctæ Ecclesiæ verbis Domini, aptam panis materiam verè consecret; quamvis deinde contingat, ut nulli unquam sacra Eucharistia administretur.

21. *Quæ sit forma conficiendi Sanguinem.*

Jam verò quòd ad vini, quæ est altera hujus Sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eamdem causam, quam suprà commemoravimus, opus est, ut Sacerdos ejus formam cognitam et perspectam habeat. Eam igitur his verbis comprehendi, certò credendum est: HIC EST ENIM CALIX SANGUINIS MEI, NOVI ET ÆTERNI TESTAMENTI, MYSTERIUM FIDEI, QUI PRO VOBIS, ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. Ex quibus verbis plura quidem à sacris Scripturis colliguntur: quædam verò in Ecclesia ex Apostolica traditione conservata sunt. Nam quod dicitur: *Hic est Calix,*

De forma Consecrationis vini: vide cap. Cùm Marthæ. de celebr. Missarum.

Forma consecrandi vinum.

a Luc. 22. 20. I. Cor. 11. 25.

à *a* D. Luca, et ab Apostolo scriptum est: quod verò sequitur: *Sanguinis mei, vel Sanguis meus, novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, partim à *b* D. Luca, partim à *c* D. Matthæo dictum est: verba autem illa *Æterni, et Mysterium fidei*, sancta traditio, catholicæ veritatis interpres, et custos, nos docuit.

b Luc. 22. 20.
c Matth. 26. 28.
Vox Æterni habetur Hebr. 13. 20. Apoc. 14. 6.

22. *Quòd hæc sit vera consecrationis forma, ostenditur.*

D. Bonav. lib. 4. dist. 8. art. 1. q. 2. Scot. lib. 4. dist. 8. q. 2.

Verùm de hac forma nemo dubitare poterit, si quod antea dictum est de forma consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur: constat enim iis verbis, quæ vini substantiam in Sanguinem Domini converti significant, hujus elementi formam contineri. Quare cùm verba illa hoc apertè declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse. Exprimunt autem præterea quosdam effusi Sanguinis in passione Domini admirabiles fructus, qui ad hoc Sacramentum maximè pertinent. Unus est aditus *d* ad æternam hæreditatem, quæ novi atque æterni Testamenti jure ad nos venit. Alter est aditus ad justitiam per mysterium fidei. *e* Jesum enim per fidem in Sanguine ejus propitiatorem Deus proposuit, *f* ut ipse sit justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi. Tertius est *g* remissio peccatorum.

Sanguinis Christi effectus triplex.

d Hebr. 10. 19.

e Rom. 3. 25.

f Ibidem 3. 26.

g Heb. 9. 14.

23. *Forma consecrationis Sanguinis exponitur.*

Expositio consecrationis vini sumpta ex c. Cùm Marthæ, de celeb. Miss.

Quoniam verò hæc ipsa consecrationis verba plena mysteriorum sunt, aptissimèque ad rem conveniunt, diligentiùs perpendere ea oportet. Quod verò dicitur: *Hic est enim calix Sanguinis mei*, sic intelligendum est: HIC EST SANGUIS MEUS, qui hoc Calice continetur. Rectè autem et appositè, dum Sanguis hic, ut est fidelium potus, consecratur, calicis mentio facienda est. Neque enim Sanguis hujusmodi potionem satis significare videretur, nisi vase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde, *Novi Testamenti*; quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus Christi Domini Sanguinem non figura, quemadmodum in veteri Testamento fiebat, (de eo enim apud Apostolum ad Hebræos legimus *h* sine Sanguine Testamentum dedicatum non esse) sed verè et re ipsa hominibus tradi, quod ad novum Testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: *i Ideo novi Testamenti mediator est* (Christus), *ut, morte intercedente::: repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis*. Verbum verò *Æterni*, ad hæreditatem æternam, quæ Christi Domini, æterni testatoris morte ad nos jure pervenit, referendum est.

h Hebr. 9. 18.

i Heb. 9. 15.

Quod subjungitur, *Mysterium fidei*, non rei veritatem excludit, sed quod occultè latet, atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa fide credendum esse significat. Diversa verò hisce verbis sententia hoc loco subjecta est ab ea, quam habent, cum Baptismo etiam tribuuntur: nam, quòd Sanguinem Christi sub vini specie latentem fide cernimus, Mysterium fidei dicitur: at Baptismus, quoniam universam christianæ fidei professionem complectitur, à nobis fidei Sacramentum, à græcis Mysterium jure appellatur. Quamquam alia etiam ratione Sanguinem Domini fidei mysterium dicimus, quòd scilicet in eo maximè plurimum difficultatis, et negotii humana ratio experiatur, cùm nobis fides credendum proponit, Christum Dominum verum Dei filium, simulque Deum et hominem, mortem pro nobis pertulisse; quæ quidem mors Sanguinis Sacramento designatur.

Quomodò vinum consecratum sit mysterium fidei.

Gregorius Papa, Homil. 22. de Cons. dist. 2. cap. Quid.

Baptismus cur fidei Sacramentum dicatur.

Aug. ep. 23. ad Bonif. de Cons. dist. 1. c. Hoc est.

24. *Cur maximè in Sanguinis consecratione mortis mentio fiat.*

Quapropter hoc loco appositè potiùs quàm in consecratione Corporis, passio Dominica commemoratur his verbis: *Qui effundetur in remissionem peccatorum.* Sanguis enim separatim consecratus ad passionem Domini, et mortem, et passionis genus ante omnium oculos ponendum, majorem vim et momentum habet. Sed verba illa, quæ adduntur: *Pro vobis et pro multis*, à *a* Matthæo, et Luca, singula à singulis sumpta sunt, quæ tamen sancta Ecclesia, spiritu Dei instructa, simul conjunxit: pertinent autem ad passionis fructum atque utilitatem declarandam. Nam, si ejus virtutem inspiciamus, pro omnium salute Sanguinem à Salvatore effusum esse, fatendum erit: si verò fructum, quem homines ex eo perceperint, cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantùm eam utilitatem pervenire, facilè intelligemus. Cùm igitur, *Pro vobis*, dixit, vel eos, qui aderant, vel delectos ex judæorum populo, quales erant discipuli, excepto Juda, quibuscum loquebatur, significavit. Cùm autem addidit, *Pro multis*, reliquos electos ex judæis, aut gentibus intelligi voluit. Rectè ergo factum est, ut *Pro universis* non diceretur, cùm hoc loco tantummodò de fructibus passionis sermo esset, quæ salutis fructum delectis solùm attulit. Atque hùc spectant verba illa Apostoli: *b Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata*; et quod Dominus apud Joannem inquit: *c Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Plurima alia in hujus consecrationis verbis latent mysteria; quæ Pastores assidua

a Matth. 26. 28. Luc. 22. 20.

Cur in consecratione Calicis dicatur: Pro vobis, et pro multis.

b Hebr. 9. 28.

c Joann. 17. 9.

rerum divinarum meditatione et studio, ipsi per se, juvante Domino, facilè assequentur.

25. *Non expedit in hoc Sacramento sensuum adhibere judicium.*

Sed jam ad earum rerum explicationem oratio revertatur, quæ ut à fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniam Apostolus admonet, gravissimum scelus admitti ab iis *a*, qui non dijudicant Corpus Domini, hoc in primis doceant Pastores, animum atque rationem à sensibus omni studio avocandam esse. Si enim fideles ea tantùm in hoc Sacramento contineri sibi persuaserint, quæ sensibus percipiunt, in summam impietatem adducantur, necesse est; cùm nihil aliud præter panis et vini speciem oculis, tactu, odoratu, gustu, sentientes, panem tantummodò ac vinum in Sacramento esse judicaverint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quàm maximè fieri potest, à sensuum judicio abstrahantur, atque ad immensam Dei virtutem et potentiam contemplandam excitentur.

a I. Cor. II. 29.

In hoc Sacramento sensuum judicium rejiciendum est. Vide D. Thom. in Hymn. Et si sensus deficit &c.

Et in sequentia: Quod non capis &c.

26. *Quid mysticæ consecrationis virtute in hoc Sacramento potissimùm efficiatur.*

Tria enim sunt maximè admiranda atque suspicienda, quæ in hoc Sacramento verbis consecrationis effici, fides catholica sine ulla dubitatione credit, et confitetur. Primum est, verum Christi Domini corpus, illud idem, quod natum ex Virgine, in cœlis sedet ad dexteram Patris, hoc Sacramento contineri. Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere, quamvis nihil magis à sensibus alienum et remotum videri possit. Tertium est, quod ex utroque facilè colligitur, etsi verba consecrationis id maximè exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, sine ulla re subjecta esse, mira quadam, atque inexplicabili ratione. Ac panis quidem et vini accidentia omnia licet videre, quæ tamen nulli substantiæ inhærent, sed per se ipsa constant; cùm panis et vini substantia in ipsum Domini Corpus et Sanguinem ita mutetur, ut panis et vini substantia omninò esse desinat.

Tria per consecrationem in hoc Sacramento effici.

Corpus Christi verum est in hoc Sacramento, Dion. de Eccl. Hier. c. 3. pluresque alii scriptores catholici.

Transsubstantiatio est antiquissima Ecclesiæ doctrina.

Ambr. lib. 4. de Sacramentis, cap. 4.

27. *Certum est, idem Christi Corpus, quod natum est de Maria Virgine, in Eucharistia contineri.*

Verùm, ut priùs de primo agatur, conentur Pastores explicare, quàm perspicua et clara sint Salvatoris nostri verba, quæ Corporis ejus veritatem in Sacramento demonstrant: nam, cùm inquit: *b Hoc est Corpus meum: Hic est Sanguis meus*: nemo, qui modò sanæ mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelligendum sit; præsertim cùm

b Matth. 26. 26. Marc. 14. 22. 24. Luc. 22. 19.

de humana natura sermo habeatur, quam in Christo verè fuisse, catholica fides dubitare neminem patitur: ut vir sanctissimus atque doctissimus Hilarius præclarè scripserit, de veritate Carnis et Sanguinis Christi, cùm ex ipsius Domini professione et fide nostra, caro ejus verè sit cibus, relictum non esse ambigendi locum.

28. *Quomodò item verum Christi Corpus in Eucharistia esse convincatur.*

Verùm alter præterea locus à Pastoribus enucleandus est, ex quo apertè licet cognoscere, verum Domini Corpus et Sanguinem in Eucharistia contineri. Nam Apostolus posteaquam commemoravit panem et vinum à Domino consecratum, et sacra mysteria Apostolis suis administrata esse, subjungit: *a Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat: qui enim manducat, et bibit indignè, judicium sibi manducat, et bibit, non dijudicans Corpus Domini.* Quod si, ut hæretici dictitant, nihil aliud in Sacramento venerandum esset præter memoriam et signum passionis Christi, quid opus erat tàm gravibus verbis fideles hortari, ut seipsos probarent? Gravi enim illa judicii voce declaravit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admitti, qui impurè sumens Corpus Domini, quod in Eucharistia occultè latet, ab alio ciborum genere non distinguit. Quod etiam suprà in eadem epistola uberiùs explicabit Apostolus his verbis: *b Calix benedictionis, cui benedicimus, nonnè communicatio Sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonnè participatio Corporis Domini est?* Quæ quidem verba veram Corporis et Sanguinis Christi Domini substantiam demonstrant. Hæc igitur Scripturæ loca à Pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in iis dubii aut incerti relictum esse; præsertim cùm hæc Ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit.

Veritas Corporis Christi in Sacramento ex Scripturis ostenditur. Sess. 13. Conc. Trid. de Eucharistia, cap. 8. et can. 1.

a 1. Cor. 11. 28. 29.

Refutatur Zuinglianismus, et Calvinismus.

b 1. Cor. 10. 16.

29. *Ecclesiæ Christi sententia de sensu Scripturarum, et veritate Corporis Domini in Eucharistia, quomodò sit perquirenda.*

Ad cujus sententiæ cognitionem duplici via et ratione possumus pervenire. Prima est, cùm Patres, qui ab initio Ecclesiæ, atque omni deinceps ætate floruerunt, et Ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt, consulimus. Hi verò summo consensu omnes hujus dogmatis veritatem apertissimè tradiderunt: quorum singula testimonia afferre, quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare vel indicare potiùs, ex quibus judicium de ceteris facilè fieri poterit. Primus igitur D. Ambrosius fidem suam proferat, qui in libro de iis, qui initiantur mysteriis, tes-

Primò inquirendus est Patrum et Doctorum Ecclesiæ per omnia consensus.

D. Ambr. lib. de mysteriis, et de Cons. dist. 2. cap. Sicut est verus, cap. In illo, et cap. Panis est. Chrys. Homil. 44. et 45. in Joann.

tatus est, verum Christi Corpus in hoc Sacramento sumi, sicut verum ex Virgine sumptum est, idque certissima fide tenendum esse; et alio loco docet ante consecrationem panem ibi esse, post consecrationem autem Carnem Christi. Accedat alter testis D. Chrysostomus, non minoris fidei et gravitatis, qui quidem cùm multis aliis in locis hanc ipsam veritatem profitetur et docet, tùm verò præcipuè hom. 60. de iis, qui sacra mysteria impurè sumunt; itemque hom. 44. et 45. in sanctum Joannem; ait enim: *Pareamus Deo, neque contradicamus, licèt vel cogitationibus, vel oculis nostris videatur adversari, quod dicitur; ipsius enim sermo infallibilis est, sensus noster facilè seducitur.* His verò omni ex parte consentiunt, quæ D. Augustinus, acerrimus catholicæ fidei propugnator, semper docuit, atque in primis titulum Psalmi 33. exponens; scribit enim: *Portare se in manibus suis homini impossibile est, solique Christo convenire potest; ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait: Hoc est Corpus meum.* Ac Cyrillus (prætereo Justinum et Irenæum) adeò apertè lib. 4. in Joannem veram Domini Carnem in hoc Sacramento esse affirmat, ut ejus verba nullis possint fallacibus et captiosis interpretationibus obscurari. Quod si Pastores alia etiam Patrum testimonia requirant, facilè erit sanctos, *a* Dionysium, *b* Hilarium, *c* Hieronymum, *d* Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re gravissimas sententias doctorum, et piorum hominum industria et labore in unum congestas, passim legimus.

S. Aug. concione 1. versus finem.
1. Regum 21. habetur de Cons. dist. 2. c. 72. Secundùm Septuaginta legitur. Et ferebant in manibus suis. S. Cyril. lib. 4. in Joann. cap. 13. 14. et lib. 10. cap. 13. Just. Apolog. 2. pro Christ. sub finem. Iren. l. 5. adv. hæres. c. 2.

a Dion. lib. de Eccles. Hier. c. 3.
b Lib. 8. de Trin.
c Hier. in Ezech. c. 36.
d Lib. 4. de Orthod. Fide, c. 14.

30. *Quoties contraria opinio in Conciliis Ecclesiæ condemnata sit.*

Secundò veritas Corporis Christi in Eucharistia per contrariæ sententiæ damnationem Ecclesiasticam potuit cognosci.

Altera restat via, qua sanctæ Ecclesiæ judicium in iis, quæ ad fidem pertinent, investigare liceat, contrariæ scilicet doctrinæ et opinionis damnatio. At verò constat, semper Corporis Christi veritatem in sancto Eucharistiæ Sacramento ita per universam Ecclesiam diffussam et disseminatam esse, et consentienti voluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut, cùm ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantummodò esse assereret, statim in Vercellensi Concilio, quod Leonis IX. auctoritate convocatum fuerat, omnium sententiis condemnatus, ipse hæresim suam anathemati addixerit: qui postea cùm ad eamdem impietatis insaniam rediisset, tribus aliis Conciliis, Turonensi, et duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II. alterum Gregorius VII. Pontifices Maximi convocarunt, damnatus est. Eam postea sententiam Innocentius III. in Concilio Lateranensi Mag-

Berengarius sententiam suam in Rom. Conc. sub. Nicol. II. abjuravit, ut constat ex c. Ego Berengarius, de Consec. dist. 2. Conc. Lat. 4. cap. 1. de fide Cathol. Conc. Flor. in doctrina de Sacram. Conc. Trid. sess. 13. de Euchar.

no confirmavit: ac deinceps à Florentina et Tridentina Synodis, ejusdem veritatis fides apertiùs declarata ac stabilita est. Hæc igitur si Pastores diligenter exposuerint, (ut nihil dicamus de iis, qui erroribus obcæcati, nihil magis quam veritatis lucem oderunt) et infirmos confirmare, et piorum mentes summa quadam lætitia et voluptate afficere poterunt.

31. *Quomodò in Symbolo dogma de veritate Corporis Christi in hoc Sacramento includatur.*

Cùm præsertim fidelibus dubitare non liceat, quin inter ceteros fidei articulos hujus etiam dogmatis fides comprehendatur. Nam cùm Dei summam omnium rerum potestatem credunt et confitentur, credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi hujus operis efficiendi, quod in Eucharistiæ Sacramento admiramur et colimus. Deinde, cùm credunt sanctam Ecclesiam Catholicam, necessariò sequitur, ut simul credant, eam esse, quam explicavimus, hujus Sacramenti veritatem.

32. *Quanta sit Ecclesiæ militantis dignitas, ex hujus mysterii majestate ostenditur.*

Sed nihil est profectò, quod ad piorum jucunditatem et fructum addi possit, cùm hujus altissimi Sacramenti dignitatem contemplantur. Primùm enim intelligunt, quanta sit Evangelicæ legis perfectio, cui datum est id re ipsa habere, quod signis tantùm et figuris Mosaicæ legis tempore adumbratum fuerat. Quare divinitùs dictum est à Dyonisio, Ecclesiam nostram mediam esse inter Synagogam et supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profectò satis mirari fideles nunquam poterunt sanctæ Ecclesiæ perfectionem, ejusque gloriæ altitudinem; cùm inter eam et cœlestem beatitudinem unus tantùm gradus interesse videatur. Hoc enim nobis cum cœlestibus commune est, ut utrique Christum Deum et hominem præsentem habeamus; sed, quo uno gradu ab iis distamus, illi præsentes beatâ visione perfruuntur; nos præsentem, et tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultantem, firma et constanti fide veneramur. Præterea fideles hoc Sacramento Christi Salvatoris nostri perfectissimam charitatem experiuntur; ejus enim bonitatem maximè decuit, naturam, quam à nobis sumpserat, à nobis nunquam subtrahere, sed quantum fieri posset, esse, versarique nobiscum velle, ut illud omni tempore verè et propriè dictum videretur: *a Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

Dignitas Sacramenti Eucharistiæ. Hæc habet magna ex parte D. Thom. in 3. p. q. 75. art. 1.

S. Dion. de Eccl. Hier. cap. 7. circa medium.

a Prov. 8. 31.

33. *Ossa, nervi, et quæcumque ad hominis perfectionem pertinent, unà cum divinitate hic verè adsunt.*

De concomitantia partium Corporis Christi in hoc Sacramento, de Consec. dist. 2. c. Singuli, et c. Ubi pars est. Ambr. in lib. de iis, qui myst. init. c. 9. D. Thom. in 3. p. q. 76. art. 1. Christus nomen Dei et hominis est. Dam. lib. 4. cap. 27.

Jam verò hoc loco à Pastoribus explicandum est, non solùm verum Christi Corpus, et quidquid ad veram corporis rationem pertinet, veluti ossa et nervos, sed etiam totum Christum in hoc Sacramento contineri. Docere autem oportet, Christum nomen esse Dei et hominis, unius scilicet personæ, in qua divina et humana natura conjuncta sit; quare utramque substantiam, et quæ utriusque substantiæ consequentia sunt, divinitatem et totam humanam naturam, quæ ex anima et omnibus corporis partibus, et sanguine etiam constat, complectitur: quæ omnia in Sacramento esse, credendum est. Nam cùm in cœlo tota humanitas divinitati in una persona et hypostasi conjuncta sit, nefas est suspicari Corpus, quod in Sacramento inest, ab eadem divinitate sejunctum esse.

34. *Sanguis, Anima, et Divinitas non eodem modo in Eucharistia, quo Corpus Christi, sunt.*

Ex Conc. Ephes. in ep. ad Nestor. et refertur de Cons. dist. 2. cap. Necessariè.

In quo tamen Pastores animadvertant necesse est, non omnia eadem ratione aut virtute in hoc Sacramento contineri. Quædam enim sunt, quæ ex vi et efficientia consecrationis in Sacramento esse dicimus: nam cùm verba illa efficiant, quidquid significant; id esse in Sacramento ex vi Sacramenti, divinarum rerum Scriptores appellarunt, quod verborum forma exprimitur. Ita si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omninò sejunctum esset, id solùm, quod forma significaret, in Sacramento esse, cetera non item esse, docuerunt: quædam verò in Sacramento continentur, quod illis rebus conjuncta sint, quæ formâ exprimuntur. Nam cùm forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, Corpus Domini significet, cùm dicitur: *a Hoc est Corpus meum*; ipsum Christi Domini Corpus ex vi Sacramenti in Eucharistia erit; at quia Corpori Sanguis, Anima et Divinitas conjungitur, hæc quoque in Sacramento erunt omnia, non quidem ex consecrationis virtute, sed ut ea, quæ Corpori conjuncta sunt. Atque hæc ex concomitantia in Sacramento esse dicuntur: qua ratione totum Christum in Sacramento esse perspicuum est. Si enim duo aliqua inter se re ipsa conjungantur, ubi unum sit, ibi alterum etiam esse necesse est. Sequitur itaque, totum Christum usque adeò tàm in panis, quàm in vini specie contineri, ut quemadmodum in panis specie non Corpus modò, sed etiam Sanguis et totus Christus verè inest; sic contra, in vini specie non

In termino consecrationis ex vi verborum sunt duo, formale, et materiale. Scot. 4. Sent. dist. 8. q. 3. Quid adsit ex concomitantia. Sess. 13. Conc. Trid. de Euchar. cap. 3.

a Matth. 26. 26.

Sub altera Eucharistiæ specie totum Christum per concomitantiam contineri.

solùm Sanguis, sed Corpus, et totus Christus verè insit.

35. *Cur in Eucharistia duplex fiat consecratio.*

Sed quamquam hæc ita se habere omnibus fidelibus certum et persuasissimum esse debet; optimo tamen jure institutum est, ut separatim duæ consecrationes fierent. Primò enim, ut passio Domini, in qua Sanguis à Corpore divisus est, magis referatur; cujus rei causa in consecratione Sanguinem effusum esse meminimus. Deinde maximè consentaneum fuit, ut, quoniam Sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tamquam cibus, et potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare, perspicuum est.

S. Thom. q. 78.
Alex. de Ales. 4. part. Summæ sacr. Theol. q. 31. memb. 2.
Ambr. 1. Cor. 11. Levit. 17.

36. *Totus Christus in quavis utriusque speciei particulâ præsens adest.*

Neque verò illud prætermittendum, non solùm in utraque specie, sed in quavis utriusque speciei particulâ totum Christum contineri: sic enim (1) Augustinus scriptum reliquit: *Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis*: atque id præterea ex Evangelistis facilè colligi potest. Neque enim credendum est, singula panis frusta propria verborum forma à Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem, qui ad sacra mysteria conficienda, atque Apostolis distribuenda satis futurus esset: id quod de calice factum esse apparet, cùm ipse dixit: *a Accipite, et dividite inter vos.* Hactenùs quæ explicata sunt, eò pertinent, ut ostendant Pastores, verum Christi Corpus et Sanguinem in Eucharistiæ Sacramento contineri.

De Consec. dist. 2. cap. 10. Ubi pars, et habet. in Miss. Ambr. Præf. Dom. V. post Epiph.
Exod. 12.
Fusius explicatur, sess. 13. Conc. Trid. c. 3. et can. 3. et sess. 21. de Comm. sub utraque specie, et parvul. c. 1.

a Luc. 22. 17.

37. *Post consecrationem nulla materiæ hujus Sacramenti substantia remanet.*

Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis et vini substantiam in Sacramento post consecrationem non remanere. Hoc verò, quamvis maximam admirationem meritò habere possit; tamen cum eo, quod priùs demonstratum est, necessariò conjungitur. Etenim si est verum Christi Corpus sub panis et vini specie

De Transubstantiatione, sess. 13. Conc. Trid. de Euchar. cap. 4. et can. 2. Quomodò corpus Christi in Eucharist esse incipiat, D. Thom. in 3. p. q. 75. art. 2.

(1) *Augustinus*, vel potiùs *Ambrosius*, ut in Edit. Patav. 1757. Nam distinctione secunda *de Consecratione c. 77. Singuli*, unde sumpta sunt ea verba, *Singuli accipiunt* &c. notant Romani correctores: *Habetur in Missali Ambrosiano in præfatione Dominicæ V. post Epiphaniam, et in antiquis etiam præfationibus, in præfatione ejusdem Dominicæ. Ex Ambrosio citant Algerus et Ibo, quamvis Magister ex Hieronymo.*

post consecrationem, omninò necesse est, cùm ibi antea non esset, hoc vel loci mutatione, vel creatione, vel alterius rei in ipsum conversione factum esse. At verò fieri non posse constat, ut Corpus Christi in Sacramento sit, quod ex uno in alium locum venerit; ita enim fieret, ut à cœli sedibus abesset, quoniam nihil movetur, nisi locum deserat, à quo movetur. Creari autem Corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest; relinquitur ergo, ut in Sacramento sit Corpus Domini, quod panis in ipsum convertatur. Quare nulla panis substantia remaneat, necesse est.

Non per loci mutationem.

Non per creationem.

Adest per conversionem. Scot. 4. Sent. dist. 11. q. 3. 4. et 5. Ex nocte fit dies, et ex mane meridies.

38. *Transubstantiatio à Conciliis approbata, in Scripturis fundamentum habet.*

Hac ratione adducti Patres et majores nostri in Conciliis, Lateranensi magno et Florentino, hujus articuli veritatem apertis decretis confirmarunt; à Tridentina verò Synodo explicatiùs ita definitum est: *Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis et vini, una cum Corpore et Sanguine Domini nostri Jesuchristi, anathema sit.* Hæc verò ex testimoniis Scripturarum facilè fuit colligere: primùm, quòd in ejus Sacramenti institutione ipse Dominus dixit: *a Hoc est Corpus meum.* Vocis enim *Hoc*, ea vis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret: quòd si panis substantia remaneret, nullo modo verè dici videretur: *Hoc est Corpus meum.* Deinde Christus Dominus apud Joannem: *b Panis,* inquit, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*; panem videlicet carnem suam vocans. Ac paulò post subjecit: *c Nisi manducaveritis Carnem filii hominis, et biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: et rursus: *d Caro mea verè est cibus, et Sanguis meus verè est potus.* Cùm ergo tàm claris et perspicuis verbis Carnem suam panem et cibum verum, et Sanguinem item verum potum nominaverit, satis videtur declarasse, nullam in Sacramento substantiam panis et vini remanere.

Later. Conc. can. 1. Eugenius IV. in ep. ad Arm. data, approbata à Conc. Florentin. Trident Synod. sess. 13. can. 2.

Transubstantiatio Scriptura statuitur.

a Matth. 26. 26. Marc. 14. 22. 1. Cor. 11. 24.

b Joann. 6. 52.

c Ibidem 54.

d Ibidem 56.

39. *Quomodò Patres in hoc Sacramento Transubstantiationem agnoverint.*

Atque hanc perpetuò sanctorum Patrum consentientem fuisse doctrinam, qui eos evolverit, facilè intelliget. D. quidem Ambrosius ita scribit: *Tu fortè dicis, meus panis est usitatus, sed panis iste panis est ante verba Sacramentorum, ubi accesserit consecratio, de pane fit Caro Christi.* Quòd quidem ut faciliùs probare posset; varia deinde affert exempla et similitudines. Alibi verò cùm verba illa interpretaretur: *e Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra. Licet,* inquit, *fi-*

Transubstantiatio ex consensu Patrum ostenditur.

D. Ambr. lib. 4. de Sacram. et habetur de Cons. dist. 2. cap. Panis est.

e Psalm. 134. 6. de Cons. dist. 2. c. Omnia.

gura panis et vini videatur, nihil tam in aliud, quàm Caro Christi et Sanguis post consecrationem credendum est. Atque iisdem ferè verbis eamdem sententiam sanctus Hilarius exponens, docuit, quamvis extrinsecus panis et vinum videatur, verè tamen Corpus et Sanguinem Domini esse.

40. *Qua ratione Eucharistia post consecrationem etiam panis dicatur.*

Sed moneant Pastores hoc loco, mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam vocetur. Hoc enim nomine Eucharistia appellari consuevit, tùm quia panis speciem habeat, tùm quia naturalem alendi et nutriendi corporis vim, quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autem esse sacrarum litterarum consuetudinem, ut res ita (1) appellent, cujusmodi esse videantur, satis ostendit, quod in Genesi dictum est: *a* Tres viros Abrahæ apparuisse, qui tamen tres Angeli erant. *b* Et duo illi, qui Apostolis, ascendente in cœlum Christo Domino, apparuerunt, cùm essent Angeli, viri dicuntur.

a Gen. 18. 2.
b Act. 1. 10.
Vid. D. Thom. in 3. p. q. 75. art. 3. et 4.

41. *Quomodò fiat tàm admiranda substantiarum conversio.*

Quàm admirabilis sit conversio.

Difficillima est omnino hujus mysterii explicatio. Sed tamen conabuntur Pastores iis, qui magis in divinarum rerum cognitione profecerunt, (nam qui adhuc imbecilliores sunt, verendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur) conabuntur, inquam, tradere hujus admirabilis conversionis modum; quæ ita fit, ut tota panis substantia divinâ virtute in totam Corporis Christi substantiam, totaque vini substantia in totam Sanguinis Christi substantiam sine ulla Domini nostri mutatione convertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augescit, sed in sua substantia totus permanet. Quod mysterium cùm *c* D. Ambrosius declaret: *Vides*, inquit, *quàm operatorius sit sermo Christi: si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse, quæ non erant, mundus scilicet; quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur?* In quam sententiam alii etiam veteres et gravissimi Patres scriptum reliquerunt. D. quidem Augustinus: *d Fideliter fatemur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit; post consecrationem verò Carnem Christi et Sanguinem, quod benedictio consecravit.* Damascenus autem: *e Corpus secundùm veritatem conjunctum est divinitati, Cor-*

c D. Ambr. lib. 4. de Sacram. c. 4. et habetur de Cons. dist. 2. c. Panis est.

d Habetur de Cons. dist. 2. c. Nos autem.

e Dam. l. 4. de Orthod. Fid. c. 14.

(1) *Appellent*: Ita edit. Patav. 1757. Perperàm in edit. Rom. Venet. Lov. et Lugd. *appellet*.

Scot. 4. Sent. dist. 11. q. 3. lit. l.

pus ex sancta Virgine, non quòd ipsum Corpus assumptum de cœlo descendat, sed quòd ipse panis et vinum in Corpus et Sanguinem Christi transmutentur.

42. *Stupendæ huic conversioni commodè nomen impositum est Transubstantiatio.*

Trid. Syn. sess. 13. cap. 4. quod nomen primò auctoritate Conc. Lat. magni receptum est, cap. 1. et habetur de Summa Trinit. et Fide Catholica c. 1.

Hæc itaque admirabilis conversio convenienter et propriè à sancta catholica Ecclesia Transubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina Synodus docuit. Ut enim generatio naturalis, quòd forma in ea (1) mutatur, rectè et propriè transformatio dici potest: ita etiam, quòd in Sacramento Eucharistiæ tota unius rei substantia in totam alterius rei substantiam transeat, verbum Transubstantiationis rectè et sapienter à majoribus nostris inventum est.

43. *Modus Transubstantiationis, et loci, quo Christus est in hoc Sacramento, curiosiùs non inquirendus.*

Sacrosanctum Eucharist. Sacramentum piè credendum, non curiosè scrutandum.

Quomodò Christi Corpus in minima panis particula totum contineatur.

Vide Conc. Trid. sess. 13. can. 2. et de Consec. dist. 2. cap. Singuli, et Flor. Conc. in Decreto de Sacram.

Sed illud sæpissimè à sanctis Patribus repetitum, fideles admonendi sunt, ne curiosiùs inquirant quo pacto ea mutatio fieri possit. Nec enim percipi à nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione ejus rei exemplum aliquod habemus. Verùm quid hoc sit, fide cognoscendum est: quomodò fiat, curiosiùs non inquirendum. Non minorem verò cautionem Pastores adhibeant oportet, in eo etiam mysterio explicando, quomodò Christi Domini Corpus vel in minima panis particula totum contineatur. Vix enim unquam hujusmodi disputationes instituendæ erunt; sed tamen, quando christiana charitas hoc postulaverit, primùm quidem meminerint fidelium animos illa voce præmunire: *a Non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

a Luc. 1. 37.

44. *Christi Corpus in Eucharistia non est ut in loco.*

Christus in Sacramento non est ut in loco, seu ut magnus, vel parvus; sed ut substantia, quæ integra æquè in parvo, et in magno spatio continetur.

Deinde verò doceant, Christum Dominum in hoc Sacramento, ut in loco non esse. Etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua præditæ sunt: Christum verò Dominum ea ratione in Sacramento esse non dicimus, ut magnus aut parvus est, quod ad quantitatem pertinet, sed, ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem aut quantitatem convertitur. Nemo verò dubitat, substantiam æquè in parvo atque in magno spatio contineri. Nam et aëris substantia, totaque ejus natura sic in parva, ut in magna aëris parte; itaque tota aquæ natura non minùs in urnula, quàm in flumine insit, necesse est. Cùm igitur pa-

(1) *Mutatur*: Edit. Patav. *mutetur*.

nis substantiæ Corpus Domini nostri succedat, fateri oportet, ad eumdem planè modum in Sacramento esse, quo erat panis substantia ante consecrationem. Ea verò utrum sub magna, an sub parva quantitate esset, nihil ad rem omninò pertinebat.

45. *In hoc Sacramento nulla est substantia, cui accidentia panis et vini inhæreant.*

Tertium restat, quod in hoc Sacramento maximum atque admirabile videatur; quod quidem jam duobus aliis explicatis, faciliùs à Pastoribus tractari posse existimandum est; panis videlicet et vini species in hoc Sacramento sine aliqua re subjecta constare. Nam, cùm antea demonstratum sit, Corpus Domini et Sanguinem verè in Sacramento esse, ita ut ampliùs nulla subsit panis et vini substantia; quoniam ea accidentia Christi Corpori et Sanguini inhærere non possunt; relinquitur, ut supra omnem naturæ ordinem ipsa se nulla alia re nixa sustentent. Hæc perpetua et constans fuit catholicæ Ecclesiæ doctrina: quæ etiam facilè eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum factum est, nullam residere in Eucharistia panis aut vini substantiam.

De subsistentia accidentium panis, et vini sine aliqua re subjecta. Colligi hoc potest ex c. Nos autem de Consec. dist. 2. et cap. Cùm Marthæ de celeb. Missarum, §. Quæsivisti, et probat. D. Th. 3. p. q. 75. art. 2. et q. 77. art. 1. et alibi sæpè, et Concil. Constant. sess. 8.

46. *Quare Christus sub panis et vini specie Corpus et Sanguinem suum tradere voluerit.*

Sed nihil magis fidelium pietati convenit, quàm omissis subtilioribus quæstionibus, hujus admirabilis Sacramenti majestatem venerari et colere, ac deinde in eo summam Dei providentiam suscipere, quod sacrosancta mysteria sub panis et vini specie administranda instituerit. Nam, cùm à communi hominum natura maximè abhorreat, humanæ carnis esca aut sanguinis potione vesci, sapientissimè fecit, ut Sanctissimum Corpus et Sanguis sub earum rerum specie, panis, inquam, et vini, nobis administraretur, quorum quotidiano et communi alimento maximè delectamur. Adjunctæ verò etiam sunt duæ illæ utilitates: quarum prima est, quòd ab infidelium calumnia liberati sumus, quam facile effugere non possemus, si Dominum sub propria specie comedere videremur. Altera est, quòd dum Corpus et Sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quòd verè fit, sensibus percipi non possit, hoc ad fidem in animis nostris augendam plurimum valet: *quæ quidem*, ut sancti Gregorii sententia pervulgatum est, *ibi non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum.* Hæc autem, quæ hactenus exposita sunt, non nisi magna adhibita cautione, pro audientium captu, et temporum necessitate, explicanda erunt.

Vide Cyrillum Alex. lib. 4. in Joann. cap. 22. Cyp. de Cœna Domini August. tract. 27. in Joann.

D. Th. in 3. p. q. 74. art. 1. et 75. art. 1. Dam. l. 4. de Fide Orth. c. 14.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Greg. Papa, Hom. 26. in Evangelia.

47. *Quid boni consequantur, qui Corpori et Sanguini Domini dignè communicaverint.*

De multiplici, et admirabili fructu tanti Sacramenti agitur sess. 13. Conc. Trid. de Euchar. c. 2. et can. 2. vide Iren. adv. Hæres. l. 4. cap. 34. Cyrill. Alex. lib. 4. in Joann. cap. 12. et 14. Chrys. Hom. 84. in Joann. D. Thom. in 3. p. q. 79. per totam, et alibi sæpè.

Verùm, quæ de hujus Sacramenti admirabili virtute et fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos earum rerum cognitio non pertineat, quibusque maximè necessaria videri non debeat. Ut enim Eucharistiæ utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimùm causam, quæ de hoc Sacramento tam multis verbis disseruntur, cognoscenda sunt. Sed, quoniam immensæ ejus utilitates et fructus nulla oratione explicari possunt, unus, aut alter locus à Pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quanta in sacrosanctis illis mysteriis bonorum omnium copia et affluentia inclusa sit. Hoc verò aliqua ex parte ita assequentur, si, omnium Sacramentorum vi atque natura patefacta, Eucharistiam fonti, cetera rivulis comparaverint. Verè enim ac necessariò fons omnium gratiarum dicenda est, cùm fontem ipsum cœlestium charismatum et donorum, omniumque Sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat, à quo, tanquam à fonte, ad alia Sacramenta, quidquid boni et perfectionis habent, derivatur (1). Ex hoc igitur, divinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc Sacramento impertiuntur, facilè colligi poterunt.

48. *Quæ commoda panis et vinum corpori, ea præstantissimo modo Eucharistia animæ affert.*

Amb. l. 5. de Sacram. c. 4. et Crys. Hom. 45. in Joann.

Per Eucharistiam nos Deo, et Deus nobis conjungitur.

Conferatur hic locus cùm sect. 6. ult. art. Symb.

August. l. 7. Confess. cap. 10.

Commodè etiam fieri videbitur, si panis et vini natura, quæ hujus Sacramenti symbola sunt, perpendatur. Nam, quos usus corpori panis et vinum affert, eos omnes animæ saluti et jucunditati, meliori quidem ac perfectiori ratione, Eucharistiæ Sacramentum præbet. Neque enim hoc Sacramentum in substantiam nostram, ut panis et vinum, mutatur; sed nos quodammodo in ejus naturam convertimur; ut rectè illud D. Augustini ad hunc locum transferri possit: *Cibus sum grandium, cresce, et manducabis me; nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.*

49. *Quomodò per hoc Sacramentum gratia conferatur.*

a Joann. 1. 17.

Quòd si *a* gratia et veritas per Jesum Christum facta est; in animam quoque influat est necesse, cùm eum

(1) *Ex hoc igitur divinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc Sacramento impertiuntur, facilè colligi poterunt*: Edit. Patav. habet *ex hoc igitur divinæ gratiæ fonte amplissima munera, quæ nobis hoc Sacramento impertiuntur, facilè colligi poterunt.*

purè et sanctè accipit, qui de se ipso dixit: *a Qui manducat meam Carnem, et bibit meum Sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Nam qui pietatis et religionis studio affecti hoc Sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin ita Filium Dei in se admittant, ut ejus corpori tamquam viva membra inserantur. Siquidem scriptum est: *b Qui manducat me, et ipse vivet propter me*: item: *c Panis quem ego dabo, Caro mea est pro mundi vita.* Quem locum Cyrillus (1) dum interpretaretur, inquit: *Dei Verbum uniens se ipsum propriæ carni, fecit ipsam vivificativam. Eum ergo decebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram ejus Carnem et pretiosum Sanguinem, quæ accipimus in benedictione vivificativa in pane et vino.*

a Joann. 6. 57.

b Ibidem 58.

c Ibidem 52.

B. Cyrill. Alex. l. 4. in Joann. c. 12. 14. et ep. 10. ad Nest.

50. *Homo peccatis fœdatus, ac mortuus, Eucharistiæ sumptione non vivificatur, etiamsi hoc Sacramentum gratiam conferre dicatur.*

Verùm, quod dicitur, Eucharistiâ gratiam tribui, Pastores admoneant oportet, ita intelligendum non esse, perinde ac si necesse non sit, ut, qui re ipsa hoc Sacramentum utiliter percepturus est, gratiam ante adeptus fuerit. Constat enim, quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animæ, quæ spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse. Ac propterea panis et vini speciem habent, ut significetur non quidem revocandæ ad vitam animæ, sed in vita conservandæ causa, instituta esse. Verùm hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia (qua omnes præditos esse oportet, antequam sacram Eucharistiam ore contingere audeant, *d* ne judicium sibi manducent et bibant) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum Sacramentum desiderio et voto percipiat. Est enim omnium Sacramentorum finis, et Ecclesiasticæ unitatis ac conjunctionis symbolum; neque extra Ecclesiam consequi gratiam ullus potest.

Quomodò hoc Sacramentum sit gratiæ causa. D. Th. in 3. p. q. 79. art. 3. vide lib. de Eccl. Dogm. c. 53. Conc. Trid. sess. 13. can. 8. et can. 11. de Cons. dist. 2. cap. Qui sceleratè, et cap. Timorem, et cap. Quid est Christum, et cap. Sicut Judas.

d 1. Cor. 11. 29.

51. *Quomodò anima hoc spirituali cibo reficiatur et augeatur.*

Deinde, quoniam uti corpus cibo naturali non conservatur modò, sed etiam augetur, gustusque novam quotidiè ex eo voluptatem et suavitatem percipit; ita etiam sacræ Eucharistiæ cibus non solùm animam sustentat, sed vires illi addit, efficitque, ut spiritus divinarum rerum delectatione magis ac magis commoveatur; ob

Quomodò hoc Sacramentum sit de necessitate salutis, saltem in voto, vide apud D. Th. in 3. p. q. 73. art. 3. et q. 79. art. 1. ad 1.

(1) *Dum interpretaretur*: meliùs edit. Patav. *cum interpretaretur.*

eam causam fit, ut gratiam hoc Sacramento tribui rectè et verissimè dicatur. Iure enim *a* mannæ comparari potest; ex quo omnis saporis suavitas percipiebatur.

a Sap. 16. 20. Joann. 6. 4. 9.

52. *Per Eucharistiam peccata leviora dimittuntur.*

Remitti verò Eucharistiâ, et condonari leviora peccata, quæ venialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid enim cupiditatis ardore anima amissit, dum levi aliqua in re parum offendit, totum id Eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit. Quemadmodum etiam (neque enim à proposita similitudine discedendum videtur) quod innati caloris vi quotidiè detrahitur ac deperit, paulatim addi et refici naturali alimento sentimus. Quare meritò à D. Ambrosio de hoc cœlesti Sacramento dictum est: *Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis.* Verùm hæc de iis peccatis intelligenda sunt, quorum sensu et delectatione animus non permovetur.

Cyprianus de Cœna Domini. Cyr. Alex. lib. 4. in Joann. cap. 37. et lib. 3. cap. 37. Et in collecta dicitur: Sit ablutio scelerum.

D. Amb. lib. 4. de Sacram. c. 6.

53. *Per hoc item Sacramentum anima à futuris malis præservatur.*

Illa præterea in sacris mysteriis vis est, ut nos à criminibus puros et integros, atque à tentationum impetu incolumes (1) servent, ac tamquam cœlesti medicamento animam præparent, ne alicujus mortiferæ perturbationis veneno facilè infici ac corrumpi queat. Atque ob eam etiam causam, ut testatur D. Cyprianus, cùm olim à tyrannis fideles ad tormenta et cædem propter christiani nominis confessionem vulgò raperentur, ne illi fortè dolorum acerbitate victi in salutari certamine deficerent, vetus in Ecclesia catholica mos fuit, ut eis ab Episcopis Dominici Corporis et Sanguinis Sacramenta præberentur. Sed carnis etiam libidinem cohibet ac reprimit. Dum enim charitatis igne animos magis incendit, concupiscentiæ ardorem restinguat necesse est.

D. Thom. in ead. q. 79. art. 6. ex Joann. cap. 6. Aug. tract. 26. in Joann. S. Cyp. l. 1. ep. 2. ad Cornelium.

54. *Quomodò per hoc Sacramentum aditus ad æternam gloriam pateat.*

Postremò, ut uno verbo omnes hujus Sacramenti utilitates et beneficia comprehendantur, dicendum est, sacræ Eucharistiæ summam vim esse ad æternam gloriam comparandam. Scriptum est enim: *b Qui manducat meam Carnem, et bibit meum Sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Hujus videlicet Sacramenti gratiâ fideles, dum hanc vitam degunt, summa

D. Thom. in 3. p. q. 79. art. 2. Chrysost de Sacerd. lib. 6. *b* Joann. 6. 55.

(1) *Servent... præparent*: perperam in edit. Rom. Venet. Lugd. Lov. Paris. *servet... præparet.*

conscientiæ pace et tranquillitate perfruuntur; deindè ejus virtute recreati, non secus atque Elias, *a* qui subcinericii panis fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Horeb, cùm ex vita emigrandi tempus (1) advenerit, ad æternam gloriam et beatitudinem (2) ascendunt. Hæc omnia à Pastoribus latissimè explicabuntur, si vel divi Joannis caput 6. in quo multiplices hujus Sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint, vel admiranda Christi Domini facta percurrentes, ostenderint, cùm eos jure ac merito beatissimos fuisse (3) existimamus, *b* in quorum tecta mortalis receptus est, vel qui illius *c* vestis aut fimbriæ tactu sanitatem recuperarunt; multò nos beatiores et feliciores esse, in quorum animam immortali gloria præditus ingredi non gravetur, ut ejus vulnera sanet omnia, eamque amplissimis muneribus ornatam sibi conjungat.

a 3. Reg. 19. 8.

Joann. 6. ferè per totum caput.

b Matth. 8. 14. 9. 10. Luc. 10. 38.

c Matth. 9. 21. Marc. 5. 25.

55. *Quot modis Corpori et Sanguini Domini communicemus.*

Verùm docendum est, à quibus ingentes illi sacræ Eucharistiæ fructus, qui modò commemorati sunt, percipi possint; neque unam tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Rectè igitur et sapienter majores nostri, ut in *d* Tridentina Synodo legimus, tres hujus Sacramenti sumendi rationes distinxerunt. Alii enim Sacramentum tantùm accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore et corde accipere non verentur, quos Apostolus ait *e* indignè manducare et bibere Corpus Domini. De his D. Augustinus ita scribit: *Qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, proculdubiò non manducat spiritualiter ejus Carnem, licet carnaliter et visibiliter premat dentibus Sacramenta Corporis et Sanguinis.* Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solùm ex his nullum capiunt fructum, sed ipso *f* Apostolo teste, judicium sibi manducant et bibunt. Alii verò spiritu tantummodò Eucharistiam sumere dicuntur: ii sunt, qui desiderio et voto propositum cœlestem illum panem comedunt, fide viva incensi, *g* quæ per dilectionem operatur; ex quo, si non omnes, maximos certè utilitatis fru-

De modis recipiendi Eucharistiam.

d Trid. Conc. sess. 13. c. 8.

e 1. Cor. 11. 29.

Aug. de Cons. dist. 3. cap. Qui: Tract. 26. in Joann. et lib. 5. de Baptism. contra Donat. c. 8. et Mag. in 4. sent. dist. 9. litt. A. et D. Thom. in 3. p. q. 80. art. 1. Triplici modo sumitur Eucharist. Sacramentaliter tantùm, et corporaliter.

f 1. Cor. 11. 29.

Spiritualiter tantùm.

g Galat. 5. 6.

(1) *Advenerit*: Ita edit. Patav. longè meliùs quàm *advenit* reliquis editionibus.

(2) *Ascendunt*: ut habet edit. Patav. non *ascendant*, ut in editione Rom. Lugd. Lovan. et Paris.

(3) *Existimamus*: Edit. Patav. *existimemus.*

Sacramentaliter, et spiritualiter simul.

ctus consequuntur. Alii denique sunt, qui sacramento et spiritu sacram Eucharistiam percipiunt; qui cùm ex Apostoli doctrina *a* prius se probaverint, ac *b* veste nuptiali ornati ad divinam hanc mensam accesserint, ex Eucharistia capiunt uberrimos illos, quos antea diximus, fructus. Quare perspicuum est, eos se maximis et cœlestibus bonis privare, qui cùm ad Corporis Domini Sacramentum etiam sumendum parati esse possint, satis habent spiritu tantùm sacram Communionem accipere.

a 1. Cor. 11. 28.
b Matth. 22. 11.

Qui communicare sacramentaliter negligunt, quantis se privent fructibus.

56. *Antequam quis ad Eucharistiam accedat, præparandum esse animum ostenditur.*

De præparatione ad Eucharistiam, sess. 13. Conc. Trid. de Euchar. cap. 7. et can. 11. vide Basil. q. 172. in reg. brevioribus.

Sed jam docendum est, qua ratione præparatos fidelium animos esse oporteat, antequam ad sacramentalem Eucharistiæ perceptionem veniant. Ac primùm quidem, ut pateat, eam præparationem maximè necessariam esse, Salvatoris nostri exemplum proponendum est. Nam antequam Apostolis pretiosi Corporis et Sanguinis sui Sacramenta daret, quamvis jam mundi essent, *c* pedes eorum lavit; ut declararet omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem et innocentiam desit, cùm sacra mysteria percepturi sumus. Deinde verò fideles intelligant, quemadmodum, si optimè affecto et præparato animo Eucharistiam aliquis sumat, amplissimis cœlestis gratiæ muneribus ornatur; ita contra, si imparatus accipiat, non solùm nihil commodi, sed maxima etiam incommoda et detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus et maximè salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, vehementer prossint; sin alieno tempore adhibeantur, perniciem et exitium afferant. Quare mirandum non est, ingentia quoque et præclarissima Dei dona, cùm benè constituto animo accipiuntur, ad cœlestem gloriam consequendam maximo nobis adjumento esse: at verò, cùm iis nos ipsos indignos præbemus, sempiternam mortem afferre. Id verò arcæ Domini exemplo comprobatur: *d* Arca enim fœderis, qua nihil præstantiùs Israëliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima et innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, à *e* Philistæis ablata, summan illis pestem et calamitatem cum æterno dedecore conjunctam importavit. Sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum verè affectum illabuntur, corpora alunt et sustentant: qui verò in stomachum vitiosis humoribus plenum infundi solent, graves morbos efficiunt.

c Joann. 13. 5.

D. Thom. in 3. p. q. 80. art. 4.

d Exod. 26. per totum.

e 1. Reg. 4. per totum.

57. *Quo pacto animus ad Eucharistiam sit præparandus.*

Ad dignam Eucharist. sumptionem, primò discernendus est cœlestis panis à communi.

Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant, mensam à mensa, hanc sacram ab aliis pro-

fanis, cœlestem hunc panem à communi. Atque hoc fit cùm certò credimus præsens esse verum Corpus et Sanguinem Domini, *a* quem in cœlo Angeli adorant, *b* ad cujus nutum columnæ cœli contremiscunt et pavent, cujus *c* gloria plenum est cœlum et terra. Hoc nimirum est dijudicare Corpus Domini, quod *d* Apostolus admonuit: cujus tamen mysterii magnitudinem venerari potiùs oportet, quàm in disputationibus ejus veritatem curiosiùs perquirere.

a Psalm. 96. 7. Hebr. 1. 6.
b Job 26. 11.
c Isai. 6. 3.
d 1. Cor. 11. 29.

Altera verò illa præparatio maximè necessaria est, ut unusquisque à se ipso quærat, num pacem cum aliis habeat, *e* num proximos verè atque ex animo diligat: *f* (1) *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade priùs reconciliari fratri tuo, et tunc veniens, offeres munus tuum.*

Secundò reconciliatio cum inimicis facienda est.
e 1. Joann. 3. 14.
f Matth. 5. 23. 24.

Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus, ne fortè exitiali aliquo peccato contaminati simus, cujus pœnitere necesse sit, ut prius contritionis et confessionis medicamento illud eluatur: definitum est enim à sancta Tridentina Synodo, nemini licere, quem mortalis peccati conscientia stimulet, si Sacerdotis facultas data sit, antequam se sacramentali confessione purgarit, quantumvis sibi contritus esse videatur, sacram Eucharistiam accipere.

Tertiò conscientia per Sacramentum pœnitentiæ à capitalibus vitiis eluenda est. Synod. Trid. sess. 13. cap. 7. can. 11.

Præterea taciti cùm animis nostris cogitemus, quàm indigni simus, quibus divinum hoc beneficium à Domino tribuatur, quare illud Centurionis, *g* de quo idem ipse Salvator testatus est, se non invenisse tantam fidem in Israel, ex animo dicendum est: *h Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* Exquiramus etiam à nobis ipsis an illud Petri usurpare nobis liceat: *i Domine, tu scis, quia amo te.* Meminisse enim oportet, eum, qui sine *k* veste nuptiali in convivio Domini accubuerat, in tenebrosum carcerem conjectum, sempiternis pœnis addictum fuisse.

Quartò præmittenda est humilis de se ipso existimatio.
g Matth. 8. 10.
h Ibidem 8.
Quintò est videndum, an vera charitate simus præditi.
i Joann. 21. 15.

k Matth. 22. v. 11.

58. *Etiam corporis aliqua ratio communicare volenti est suscipienda.*

Neque verò animi solùm, sed etiam corporis præparatione opus est: nam jejuni ad sacram mensam accedere debemus; ita ut saltem à dimidia antecedentis diei nocte usque ad illud temporis punctum, quo Eucharistiam accipimus, nihil omninò comederimus, aut biberimus. Pos-

Jejunos communicantes esse necesse est, de Cons. dist. 2. c. Liquidò: vide Decret. pars 2. causa 33. q. 4. cap. Sciatis, et c. Vir cum propria, de Cons. dist. 2. c. Omnis homo.

(1) *Si ergo offers*: Edit. Patav. *inquit enim Matthæus*: *si ergo offers*: satis apposité.

tulat etiam tanti Sacramenti dignitas, ut qui matrimonio juncti sunt, aliquot dies à concubitu uxorum abstineant, *a* Davidis exemplo admoniti, qui cum panes Propositionis à Sacerdote accepturus esset, purum se, et pueros suos ab uxorum consuetudine tres ipsos dies esse professus est. Hæc ferè sunt, quæ maximè observari à fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda antea parent. Reliqua enim, quæ hac in re providenda esse videantur, ad hæc ipsa capita facilè redigi poterunt.

a I. Reg. 21. 5.

59. *Christiani omnes Eucharistiam sumere saltem semel in anno tenentur.*

Conc. Later. sub Innoc. III. c. 21. et habetur de Pœnit. et remiss. c. Omnis utriusque. Sess. 13. Conc. Trid. de Euchar. can. 9.

Sed ne fortè aliqui segniores ad hoc Sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam præparationem adhibere grave admodum et difficilè ducant, fideles sæpè admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram Eucharistiam accipiant. Præterea constitutum est ab Ecclesia, ut qui semel saltem singulis annis in Pascha non communicaverit, ab Ecclesia arceatur.

60 *Quoties et quibus temporibus percipienda sit Eucharistia.*

Sæpiùs communicandum. Ambr. l. 5. de Sacram. c. 4. vide Aug. in lib. 50. Hom. 42. Hom. et de Bono pers. c. 14. et ep. 118. ad Januar. vide item cap. Peracta, et cap. Quotidie, et c. I. Si quotiescumque, et cap. Si non sunt tanta, de Cons. dist. 2.

Neque tamen fideles hoc satis habeant, se hujus decreti auctoritati obtemperantes, semel tantummodò Corpus Domini quotannis accipere; verùm sæpius iterandam Eucharistiæ Communionem existiment. Utrum autem singulis mensibus, vel hebdomadis, vel diebus id magis expediat, certa omnibus regula præscribi non potest: verumtamen illa est S. Augustini norma certissima: *Sic vive, ut quotidie possis sumere.* Quare Parochi partes erunt, fideles crebrò adhortari, ut, quemadmodum corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant; ita etiam quotidie hoc Sacramento alendæ et nutriendæ animæ curam non abjiciant. Neque enim minus spirituali cibo animam, quàm naturali corpus indigere, perspicuum est. Vehementer autem proderit hoc loco repetere maxima illa et divina beneficia, quæ, ut antea demonstratum est, ex Eucharistiæ sacramentali communione consequimur. Illa etiam figura erit addenda, *b* cùm singulis diebus corporis vires manna reficere oportebat; itemque sanctorum Patrum auctoritates, quæ frequentem hujus Sacramenti perceptionem magnoperè commendant. Neque enim unius S. Patris *c* Augustini ea fuit sententia: *Quotidie peccas, quotidie sume*: sed si quis diligenter attenderit, eumdem omnium *d* Patrum, qui de hac re scripserunt, sensum fuisse, facilè comperiet.

b Exod. 16. 15.

c D. Aug. serm. 28. de Verb. Domini.

d Ignat. in ep. ad Ephes. Basil. ad Cæsar. Patr.

61. *Communicandi morem in Ecclesia olim frequentem fuisse, demonstratur.*

Ac tempus quidem olim fuisse, cùm fideles quotidie Eucharistiam acciperent, ex *a* Apostolorum Actis intelligemus. Omnes enim, qui tunc christianam fidem profitebantur, vera et sincera charitate ita ardebant, ut, cùm sine intermissione orationibus et aliis pietatis officiis operam darent, quotidie ad sacra Dominici Corporis mysteria sumenda parati invenirentur. Eam postea consuetudinem, quæ intermitti videbatur, Anacletus sanctissimus Martir et Pontifex aliqua ex parte renovavit. Præcepit enim ut ministri, qui Missæ sacrificio interessent, communicarent; quod ab Apostolis constitutum esse, affirmaret. Diu etiam in Ecclesia ille mos fuit, ut Sacerdos, peracto sacrificio, cùm Eucharistiam sumpsisset, ad populum, qui aderat, conversus, his verbis ad sacram mensam fideles invitaret: *Venite fratres ad Communionem*: tunc, qui parati erant, summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant. Sed, cùm deinde charitas et pietatis studium adeò refrixisset, ut rarò admodum ad Communionem fideles accederent, sancitum est à Fabiano Pontifice, ut ter quotannis, Natali Domini, et Resurrectione, et Pentecoste omnes Eucharistiam sumerent: id, quod postea à multis Conciliis, præsertim verò ab Agathensi primo confirmatum est. Ad extremum, cùm eò res adducta esset, ut non modò sancta illa et salutaris præceptio non servaretur, sed in plures etiam annos sacræ Eucharistiæ Communio differretur, decretum est in Lateranensi Concilio, ut semel ad minus singulis annis in Pascha fideles omnes sacrum Domini Corpus acciperent; qui verò id facere neglexissent, Ecclesiæ aditu prohiberentur.

Ambr. lib. 5. de Sacram. cap. 4.
a Actor. 2. 42.

S. Anacletus ep. 1. et citatur de Cons. dist. 1. c. Episcopus, et dist. 2. cap. Peracta, vide Dion. Areop. de Eccl. Hierarch. c. 3. et Greg. l. 2. Dialog. c. 3.

S. Fabianus ep. 3. ad Hilar. episc. et habet. de Cons. dist. 2. cap. Etsi, ubi præcipitur, ut fideles ter in anno communicent. Conc. Later. can. 21. et citatur de Pœn. et remiss. cap. Omnis utriusque sexus, et Trid. sess. 13. can. 9. præcipitur, ut fideles semel in anno ad minus communicent. Infantibus Euchar. non est administranda. Conc. Trid. sess. 21. de Communione sub utraque specie, et parvul. cap. 4. et can. 4.
D. Thom. in 3. p. q. 80. art. 9.

62. *Pueris nondum ratione utentibus, Eucharistiam administrare non convenit.*

Verùm, quamvis hæc lex Dei et Ecclesiæ auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat; docendum est tamen eos excipi, qui nondum rationis usum propter ætatis imbecillitatem habent: hi enim neque sacram Eucharistiam à profano et communi pane sciunt discernere, neque ad eam accipiendam, pietatem animi et religionem afferre possunt. Atque id etiam à Christi Domini institutione alienissimum videtur: ait enim: *b Accipite et comedite*: infantes autem idoneos non esse, qui accipiant et comedant, satis constat. Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiam sacram Eucharistiam præberent, sed tamen tùm ob eas causas, quæ antea dictæ sunt, tùm ob alias christianæ pietati maximè con-

b Matth. 26. 26.
Vide Cypr. lib. de Lapsis, post medium.

sentaneas, jamdiu ejusdem Ecclesiæ auctoritate id fieri desiit.

63. *Qua ætate pueris sacra mysteria danda sint.*

Qua verò ætate pueris sacra mysteria danda sint, nemo meliùs constituere poterit quàm pater, et Sacerdos, cui illi confitentur peccata: ad illos enim pertinet explorare, et à pueris percontari, an hujus admirabilis Sacramenti cognitionem aliquam acceperint, et gustum habeant.

64. *Licet insanos aliquando ad Communionem admittere.*

Conc. Araus. can. 3. et habetur Decret. p. 2. causa 26. q. 6. cap. Qui recedunt.

D. Thom. loco paulò ante citato.

Amentibus præterea, qui tunc à pietatis sensu alieni sunt, Sacramenta dare minimè oportet; quamvis, si antequam in insaniam inciderent, piam et religiosam animi voluntatem (1) præsetulerunt, licebit eis in fine vitæ ex Concilii Carthaginensis decreto Eucharistiam administrare; modò vomitionis, vel alterius indignitatis et incommodi periculum nullum timendum sit.

65. *Laicis sub utraque specie communicandum non est.*

Laicis, nisi accedat Eccl. auctoritas, sub altera tantùm specie communicandum est.

Trid. Sinod. sess. 21. de Commun. sub utraque specie, et parv. cap. 1. 2. 3. can. 1. 2. et 3.

Quòd verò ad communicandi ritum pertinet, doceant Parochi, S. Ecclesiæ lege interdictum esse, ne quis sine ipsius Ecclesiæ auctoritate, præter Sacerdotes, Corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram Eucharistiam sumat: nam, ut à Tridentina Synodo explicatum est, quamvis Christus Dominus in ultima cœna altissimum hoc Sacramentum in panis et vini speciebus instituerit, et Apostolis tradiderit: ex eo tamen non efficitur, hanc legem à Domino Salvatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim idem Dominus noster cùm de hoc Sacramento loqueretur, alterius tantùm speciei sæpiùs meminit, ut cùm inquit: *a Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum*: et; *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*: et; *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

a Joann. 6. 52. 59.

66. *Rationes ob quas Ecclesia alterius tantùm speciei usum laicis concesserit.*

Laicis una tantùm pars conceditur, ut 1. Reg. 2. 36. Dimitte me, obsecro, ad unam partem Sacerdotalem.

Multis verò, et iis quidem gravissimis rationibus adductam esse Ecclesiam patet, ut hanc potissimùm sub altera specie communicandi consuetudinem non solùm approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret.

Prima ratio.

Primùm enim maximè cavendum erat, ne Sanguis Domini in terram funderetur: quod quidem facilè vitari posse non videbatur, si in magna populi multitudine eum ministrare oportuisset.

(1) *Præsetulerunt*: Edit. Patav. et Lugd. *præsetulerint.*

Præterea, cùm sacra Eucharistia ægrotis præstò esse debeat, magnoperè timendum erat, ne, si diutius vini species asservaretur, coacesceret.

Secunda ratio.
Conc. Nic. can. 14.
Aurel. can. 24.

Permulti præterea sunt, qui vini saporem, ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint. Quare, ne, quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis valetudini noceret, prudentissimè sancitum est ab Ecclesia, ut panis tantummodò speciem fideles acciperent.

Tertia ratio.

Accedit ad alias rationes, quod in pluribus provinciis summa vini penuria laboratur: neque id aliunde sine maximis impensis, ac non nisi longissimis ac difficillimis itineribus convehi potest.

Quarta ratio.

Deinde, quod maximè omnium ad rem pertinet, convellenda erat eorum hæresis, qui negabant sub utraque specie totum Christum esse, sed Corpus tantùm exangue sub panis, Sanguinem autem sub vini specie contineri asserebant. Ut igitur fidei catholicæ veritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est, panis, Communio inducta est. Sunt et aliæ rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento disserunt; quæ si opus esse videbitur, à Parochis afferri poterunt. Jam de Ministro, quamvis id à nemine ferè ignorari possit, agendum est, ne quid prætermissum sit, quod ad hujus Sacramenti doctrinam pertinere videatur.

Quinta ratio.

Totum Christum in Eucharistia contineri asserunt Eccles. PP.

67. *Proprius hujus Sacramenti Minister et Sacerdos.*

Minister Eucharistiæ solus Sacerdos.

Itaque tradendum est, solis Sacerdotibus potestatem datam esse, *a* ut sacram Eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in Ecclesia semper servatum esse, ut fidelis populus à Sacerdotibus Sacramenta acciperet, Sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sancta Tridentina Synodus explicavit; ostenditque hanc consuetudinem tamquam ab Apostolica traditione profectam, religiosè retinendam esse; cùm præsertim hujus rei nobis illustre exemplum Christus Dominus reliquerit, qui et sanctissimum suum Corpus consecravit, *b* et Apostolis suis manibus porrexit. Verùm, ut quacumque ratione tanti Sacramenti dignitati consuleretur, non modò ejus administrandi potestas solis Sacerdotibus data est, sed lege etiam Ecclesia vetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra vasa, lintea, et alia instrumenta, quæ ad illius confectionem necessaria sunt, tractare aut tangere auderet, modò gravis aliqua necessitas non incideret.

a Sic sacrificium istud instituit, cujus officium solis Sacerdotibus committi voluit, D. Thom. in Hymno. Trid. Synod. sess. 13. cap. 16.

b Matth. 26. 26. Marc. 14. 22.

Laicis non licet res sacras ad consecrationem Euch. necessarias attingere, dist. 23. c. Sacratas. D. Th. in 4. p. q. 82. t. 5: vide item Conc. Trident. sess. 14. cap. 6. et can. 10.

68. *Potest Eucharistia per improbos Sacerdotes vel consecrari, vel administrari.*

Ex quo tùm Sacerdotes ipsi, tùm reliqui fideles in-

telligere possunt, quanta religione et sanctitate præditos esse oporteat, qui ad Eucharistiam vel consecrandam, vel administrandam, vel sumendam accedunt. Quamquam quod antea de ceteris Sacramentis dictum est, ea non minùs per improbos administrari, si, quæ ad illorum perfectam rationem attinent, ritè serventur, idem valet in Eucharistiæ Sacramento. Neque enim hæc omnia ministrorum merito niti, sed Christi Domini virtute, et potestate geri, credendum est. Hæc sunt, quæ de Eucharistia, ut Sacramentum est, explicanda erunt. Nunc, quod restat dicendum, ut Sacrificium est, oportet explanare; ut intelligant Parochi, quæ potissimùm de hoc mysterio, quemadmodum sancta Synodus decrevit, Dominicis, et festis diebus fideli populo tradere debeant.

De Euchar. ut est Sacrificium, sess. 22. Conc. Trid. in princ.

69. *Eucharistia peculiare Novi Testamenti Sacrificium Deo est acceptissimum.*

Sacramenti et Sacrificii discrimen innuitur.
Eucharistiæ Sacrificium quàm sit Deo gratum, vide Isai. c. 6. et 61. Jerem. 33. Aug. lib. 20. contra Faustum, cap. 21.

Etenim hoc Sacramentum non solùm thesaurus est cœlestium divitiarum, quo, si benè utamur, Dei gratiam nobis conciliamus et amorem; sed in eo quædam præcipua ratio inest, qua ei pro immensis in nos collatis beneficiis aliquam gratiam referre possimus. At verò hæc victima, si ritè et legitimè immoletur, quàm grata, et accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim veteris legis Sacrificia, de quibus scriptum est: *a Sacrificium et oblationem noluisti*; et iterum: *b Si voluisses Sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis*; ita placuerunt Domino, ut *c* Scriptura, Deum odoratum esse odorem suavitatis, id est, grata ei, et accepta fuisse, testetur; quid nobis sperandum de eo Sacrificio, in quo ille ipse immolatur atque offertur, de quo cœlestis vox bis audita est: *d Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui?* Hoc igitur mysterium Parochi diligenter exponent, ut, cùm fideles ad rem divinam convenerint, attentè et religiosè sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant.

a Psalm. 39. 7.
b Ibid. 50. 18.
c Genes. 8. 21.
d Matth. 3. 17. 17. 5.

70. *Quæ sint causæ, ob quas Eucharistia à Christo Domino instituta est.*

Eucharistiam à Christo esse institutam, tùm ut sit Sacramentum, tùm ut sit Sacrificium.

In primis igitur docebunt, Eucharistiam duabus de causis à Christo Domino institutam esse: altera est, *e* ut cœleste animæ nostræ alimentum esset, quo vitam spiritualem tueri, et conservare possemus: altera, ut Ecclesia perpetuum Sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur, et cœlestis Pater sceleribus nostris sæpè graviter offensus, ab ira ad misericordiam, à justæ animadversionis severitate ad clementiam traduceretur. Hujus rei figuram, et *f* similitudinem in agno Paschali licet animadvertere, qui, ut Sacrificium, et Sacramentum,

e Prov. 9. 2. Joann. 6. 35. 1. Cor. 10. 11. sess. 22. Conc. Trid. de Sacrificio Missæ, c. 1. et 2. Dion. l. de Eccl. Hier. c. 3. Ign. ad Smirn. Similitudo Agni Pasch.
f Exod. 12. 3. 4.

à filiis Israel offerri et comedi consueverat. Nec verò, cùm Salvator noster Deo Patri, se ipsum in ara crucis oblaturus esset, ullam suæ erga nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quàm cùm nobis visibile Sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in cruce paulò post immolandum, instauraretur; ejusque memoria usque in finem sæculi quotidie summa cum utilitate ab Ecclesia per universum orbem diffussa coleretur.

71. *Quomodò Sacramentum à Sacrificio secernatur.*

Sacramenti, et Sacrificii discrimen.

Differunt autem plurimùm inter se hæ duæ rationes. Sacramentum enim consecratione perficitur: omnis verò Sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra Eucharistia, dum in pyxide continetur, vel ad ægrotum defertur, Sacramenti, non Sacrificii rationem habet. Deinde etiam ut Sacramentum est, iis, qui divinam Hostiam sumunt, meriti causam affert, et omnes illas utilitates, quæ suprà commemoratæ sunt: ut autem Sacrificium est, non merendi solùm, sed satisfaciendi quoque efficientiam continet. Nam ut Christus Dominus in passione sua pro nobis meruit ac satisfecit; sic qui hoc Sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, Dominicæ passionis fructus merentur ac satisfaciunt.

72. *Quo tempore istud novi Testamenti Sacrificium sit institutum.*

Sacrificium novi Testamenti quando sit institutum.
Trid. Synod. sess. 22. de Sacrificio Missæ, c. 1. et can. 1. et 2.
a Luc. 22. v. 17.
1. Cor. 11. 24.

Jam de hujus Sacrificii institutione nullum ambigendi locum sancta Trid. Synod. reliquit: declaravit enim in *a* extrema cœna à Christo Domino institutum esse; simulque anathemate eos damnavit, qui (1) asserant, verum et proprium Sacrificium Deo non offerri, aut offerre nihil aliud esse, quàm Christum ad manducandum dari.

73. *Non licet Sanctis, aut ulli creaturæ Sacrificium offerri.*

Soli Deo Sacrificium in Missa offerri, sess. 22. Conc. Trid. c. 3. et can. 5.
Aug. lib. 20. contra Faustum, c. 21. et lib. 8. de Civ. Dei, c. 27.
Verba sunt orationis, quâ SS. Trinitati offertur Sacrificium.

Nec verò illud prætermisit, quin diligenter explicaret, uni Deo Sacrificium fieri. Nam etsi Ecclesia interdum Missas in memoriam et honorem Sanctorum celebrare consuevit, non tamen illis Sacrificium, sed uni Deo, qui Sanctos immortali gloria coronavit, offerri docuit. Quare nec Sacerdos unquam dicere solet: *Offero tibi Sacrificium, Petre, vel Paulle*; sed dum uni soli Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum martyrum insigni victoria; eorumque patrocinium ita implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam agimus in terris.

(1) *Qui asserant*: Edit. Pat. et Lov. *qui asserunt*, quòd magis arridet.

74. *Unde doctrina illa Sacrificii et Sacerdotii novæ legis hauriatur.*

Ecclesiæ catholicæ de Sacrificio Missæ doctrina scripturis confirmatur.

Hæc autem, quæ de hujus Sacrificii veritate à catholica Ecclesia tradita sunt, ex Domini verbis accepit, cùm extrema illa nocte hæc ipsa sacra mysteria Apostolis commendans: *a Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem.* Eos enim quemadmodum à sancta Synodo definitum est, tunc Sacerdotes instituit, præcepitque ut ipsi, et qui eis in Sacerdotali munere successuri essent, Corpus ejus immolarent et offerrent; atque id etiam Apostoli verba ad Corinthios scripta satis demonstrant, cùm ait: *b Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.* Ut enim pro dæmoniorum mensa altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est: ita etiam (ut quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini, nihil aliud nisi altare, in quo Sacrificium Domino fiebat, significare potest.

a Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24. Apostoli quando Sacerdotes sint instituti. Concil. Trid. sess. 22. de Sacrificio Missæ, c. 1. et can. 2.

b 1. Cor. 10. 20. et 21.

75 *Quibus potissimùm figuris et prophetiis istud Sacrificium olim significatum fuerit.*

Eucharistiæ Sacrificium figuris et prophetiis veteris Testamenti prædictum.

Quòd si ex veteri Testamento hujus Sacrificii figuras et oracula requiramus; primùm quidem de eo Malachias apertissimè vaticinatus est his verbis: *c Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Præterea hæc hostia tàm ante, quàm post latam legem, variis Sacrificiorum generibus prænuntiata est. Etenim bona omnia, quæ in iis Sacrificiis significabantur, hæc una victima, tamquam omnium perfectio et absolutio, complexa est. Verumtamen nulla in re ejus imaginem magis expressam licet videre, quàm *d* in Melchisedech sacrificio: ipse enim Salvator *e* Sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, Corpus et Sanguinem suum in extrema cœna sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit.

c Malach. 1. 11.

d Gen. 14. 18. Hebr. 7. 1.

e Psalm. 109. 4.

76. *Idem sacrificium, quod in cruce fuit oblatum, in Missa peragitur.*

Unum est Christi Sacrificium, et Eccles. Vide summa Trinit. cap. Firmiter, et Aug. lib. 10. de Civ. Dei, cap. 20.

Unum itaque, et idem Sacrificium esse fatemur, et haberi debet, quod in Missa peragitur, et quod in cruce oblatum est; quemadmodum una est, et eadem Hostia, Christus videlicet Dominus noster, qui se ipsum in ara crucis semel tantummodò cruentum immolavit. Neque enim cruenta et incruenta Hostia duæ sunt Hostiæ, sed una tantùm; cujus Sacrificium, postquam Dominus

ita præcepit: *a Hoc facite in meam commemorationem*; in Eucharistia quotidie instauratur.

a Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.

77. *Est etiam unus Sacerdos.*

Sed unus etiam atque idem Sacerdos est Christus Dominus. Nam Ministri, qui Sacrificium faciunt, non suam, sed Christi personam suscipiunt, cùm ejus corpus, et sanguinem conficiunt. Id quod et ipsius consecrationis verbis ostenditur. Neque enim Sacerdos inquit: *Hoc est Corpus Christi*; sed: *Hoc est Corpus meum*, personam videlicet Christi Domini gerens, panis et vini substantiam in veram ejus corporis et sanguinis substantiam convertit.

Christus est, qui offert et consecrat propriè; Chrys. Hom. 2. num. 2. ep. ad Timoth. et in Homil. de Prodit. Judæ.
Ambr. lib. 3. de Sacramentis, cap. 4.

78. *Missa, ut laudis, ita etiam propitiationis est Sacrificium.*

Quæ cùm ita sint, sine ulla dubitatione docendum est, id, quod etiam sancta Synodus explicavit, sacrosanctum Missæ Sacrificium esse non solùm laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem Sacrificii, quod in cruce factum est, sed verè etiam propitiatorium Sacrificium, quo Deus nobis placatus, et propitius redditur. Quare si puro corde, et accensa fide, et intimo scelerum nostrorum dolore affecti hanc sanctissimam Hostiam immolemus, et offeramus, dubitandum non est, quin misericordiam à Domino consequuturi simus, et gratiam in auxilio opportuno. Hujus enim victimæ odore ita delectatur Dominus, ut gratiæ et pœnitentiæ donum nobis impertiens, peccata condonet. Quamobrem et sollemnis est illa Ecclesiæ precatio: *Quoties hujus Hostiæ commemoratio celebratur, toties opus nostræ redemptionis exercetur*: nimirum uberrimi illi cruentæ Hostiæ fructus per hoc incruentum Sacrificium ad nos manant.

Missam esse non solùm laudis, sed propitiationis sacrificium, sessione 22. Concilii Trid. de Sacrificio Missæ, c. 2. et can. 3. Fructus sacrificii Miss. vide Ambr. l. 1. Offic. c. 48. Aug. l. 8. cap. 24. de Civitate Dei.

Secreta Dominicæ IX. post Pentec.

79. *Pertingit etiam Sacrificii Missæ fructus ad defunctos.*

Deinde verò hujus Sacrificii eam vim esse Parochi docebunt, ut non solùm immolanti et sumenti prosit, *b* sed omnibus etiam fidelibus, sive illi nobiscum in terris vivant, sive jam in Domino mortui, nondum planè expiati sint. Neque enim minus ex Apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, ac quibusvis calamitatibus, et angustiis.

Trid. Synod. sess. 22. can. 3.
b Cypr l. 1. ep. 9. ad Cler. et plebem Furnis.

80. *Nulla Missa ex communi usu Ecclesiæ celebrata, privata dicenda est.*

Ex quo facilè perspicitur, omnes Missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem, et salutem pertineant.

81. *Quorsùm hujus Sacrificii cærimoniæ pertineant.*

Habet autem hoc Sacrificium multos, eosque maximè

Nulla Missa privata dicenda est, sess. 22. Conc. Trid. de Sacrificio Missæ, cap. 6. et can. 8.
Ritus Missæ, quò pertineant, sess. 22. Conc. Trid. c. 6. et can. 7. Vide etiam Dion. Areop. lib. de Eccl. Hier. c. 3. et D. Thom. in 3. p. q. 83. art. 5.

insignes ac sollemnes ritus, quorum nullus supervacaneus aut inanis existimandus est; verùm omnes eò spectant, ut et tanti Sacrificii majestas magis eluceat, et salutaribus mysteriis intuendis ad rerum divinarum, quæ in eo Sacrificio occultæ sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est, ut plura dicamus; tùm quia hoc argumentum longiorem explicationem postulare videtur, quàm propositæ institutioni conveniat; tùm quia innumerabiles penè libellos et commentarios, qui de hac re à piis et doctissimis viris conscripti sunt, Sacerdotes in promptu habebunt. Hactenùs igitur satis fuerit, earum rerum, quæ ad Eucharistiam, tùm qua Sacramentum, tùm qua Sacrificium sit, pertinent, potiora capita, juvante Domino, exposuisse.

DE PŒNITENTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT V.

1. *Accuratè ac frequenter Doctrina Pœnitentiæ christianis auribus est inserenda.*

De Pœnitentia ex veteribus scripserunt, Ambr. l. duos, Aug. sæpe, et in lib. de vera et falsa Pœn. Consule item septem de Pœnitentia, dist. in Decreto.

Quemadmodum humanæ naturæ fragilitas et imbecillitas omnibus nota est, eamque in se ipso quisque facilè experitur; ita, quantam habeat necessitatem Pœnitentiæ Sacramentum, ignorare nemo potest. Quòd si diligentiam, quæ à Parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei, quam tractant, magnitudine et pondere metiri oportet; omninò fatebimur, eos nunquam in hujus loci explicatione adeò diligentes futuros esse, ut satis videri possit. Quin etiam de hoc Sacramento, quàm de Baptismo, eò accuratiùs agendum est, quòd Baptismus semel tantùm administratur, nec iterari potest: Pœnitentiæ verò toties locus datur, ejusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post Baptismum peccare contingat. Ita enim à Tridentina Synodo dictum est, Sacramentum Pœnitentiæ non secùs lapsis post Baptismum, ac Baptismum nondum regeneratis, ad salutem necessarium esse: vulgataque illa S. Hieronymi sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras tradiderunt, magnoperè

Matth. 18. 22.
Luc. 17. 3.
Trid. Synod. sess. 6. de Justific. c. 14. de Pœnit. c. 2. Tertul. in l. de Pœnit. Hier. in 3. cap. Isai. super illud: Ruit enim Ierusalem.
Ambr. ad Virginem lapsam, cap. 3.

comprobatur: Pœnitentiam esse (1) secundam tabulam. Ut enim confracta navi, unum vitæ servandæ perfugium reliquum est, si fortè tabulam aliquam de naufragio liceat arripere; ita post amissam Baptismi innocentiam, nisi quis ad Pœnitentiæ tabulam confugiat, sine dubio de ejus salute desperandum est. Hæc autem non ad Pastores solùm, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint, ne fortè in eis rei maximè necessariæ incuriâ reprehendatur. Primùm enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut divina ope adjuti, sine casu, aut prolapsione aliqua in via Domini progredi possint. Quòd, si nonnunquam offenderint, tùm verò summam Dei benignitatem intuentes, qui tamquam *a* bonus pastor ovium suarum vulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberrimum Pœnitentiæ medicamentum nunquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt.

Magist. in 4. Sentent. dist. 14. litt. A, et de Pœnit. dist. 1. cap. Secund.
Ezech. 18. 24.
Luc. 13. 3.

a Joann. 10. 11. Ezech. 34. 10.

2. *Quàm varia sit verbi Pœnitentiæ significatio.*

Ut autem rem ipsam aggrediamur, priùs explicanda est varia hujus nominis potestas, et notio, ne aliquis ambiguitate vocis in errorem inducatur. Nonnulli enim Pœnitentiam pro satisfactione accipiunt: alii à Catholicæ Fidei doctrina longissimè remoti, cùm arbitrentur Pœnitentiam nullam temporis præteriti rationem habere, nihil aliud, quàm novam vitam esse, definiunt. Docendum est igitur, multiplicem esse hujus nominis significationem. Primùm enim Pœnitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione hujus cogitationis, bonum ne, an malum fuerit. Sic omnes pœnitet, *b* quorum tristitia secundùm sæculum est, non secundùm Deum; cujusmodi Pœnitentia non salutem affert, sed mortem. Altera est Pœnitentia, cùm quis ex scelere admisso, quod quidem antea placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa concipit. Tertia est, cùm non solùm admissi sceleris causa intimo animi sensu dolemus, vel ejus doloris externum etiam aliquod signum damus, verùm unius Dei causa in eo mœrore sumus. Ac singulis quidem Pœnitentiæ generibus, quæ commemorata sunt, Pœnitentiæ vox propriè convenit. Nam, cùm in *c* sacris litteris Deum pœnitere legimus, id per translationem dici perspicuum est. Eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accommodatum est, sacræ litteræ utuntur, cùm Deum mutare aliquid constituisse, de-

Ambr. lib. 2. de Pœnit. cap. 9.

Verbi Pœnitentiæ multiplex significatio.

Prima.

b 2. Cor. 7. v. 10.

Secunda.

Tertia.

Genes. 6. 6.
1. Reg. 15. 11. Ps. 105. 45. Jerem. cap. 26. v. 3.

Deum impropriè alicujus rei pœnitet.

Bern. serm. 4. super Cant. D. Thom. 1. p. q. 21. art. 3.

(1) *Secundam tabulam*: Edit. Patav. addit. *post naufragium.*

clarant, quod non aliter facere videatur, quàm homines, quos si alicujus rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est, *a* pœnituisse eum, quòd hominem fecisset; et alio loco, *b* quòd Saul Regem constituisset.

a Gen. 6. 6.
b 1. Reg. 15. 11.

3. *Quodnam sit inter Pœnitentiæ significationes discrimen.*

Actiones pœnitentis obtinent locum materiæ in hoc Sacramentum, sessione 14. Conc. Trid. de Pœnitentia, cap. 3. et can. 4. Alex. de Ales, 4. p. q. 12. membr. 1. Arist. 3. Phys. text. 1.

Verùm inter has Pœnitentiæ significationes, magnum discrimen observare oportet. Prima enim in vitio ponenda est: altera est quædam commoti, et perturbati animi affectio: tertiam tùm ad virtutem pertinere, tùm Sacramentum esse dicimus, quæ significatio hujus loci propria est. Ac primùm quidem de ipsa, ut virtutis parte agendum est, non solùm, quia fidelis populus ad omne virtutis genus institui à Pastoribus debet; sed etiam, quia hujus virtutis actiones tamquam materiam præbent, in qua Pœnitentiæ Sacramentum (1) versatur; ac nisi priùs, quæ sit Pœnitentiæ virtus rectè (2) intelligatur, Sacramenti etiam vim ignorari necesse est.

4. *Quid sit interior Pœnitentia.*

Duplex est Pœnitentia, interior, et exterior. Ambr. serm. de Pœnit. et habetur de Pœnit. dist. 3. cap. Pœnit. et Aug. lib. de vera, et falsa Pœnitentia, cap. 8.

Quare in primis monendi, hortandique sunt fideles, ut omni contentione et studio in intima animi Pœnitentia, quam virtutem dicimus, elaborent; sine qua ea, quæ extrinsecùs adhibetur, parùm admodùm profutura est. Intima autem Pœnitentia est illa, cùm ad Deum nos ex animo convertimus, et commissa à nobis scelera detestamur, et odio habemus; simulque illud nobis certum et deliberatum est, malam vitæ consuetudinem, corruptosque mores emendare, non sine spe veniæ à Dei misericordia consequendæ. Hanc verò dolor, et tristitia, quæ perturbatio, et affectio est, et passio à multis vocatur, consequitur, veluti comes peccatorum detestationi adjuncta. Quamobrem apud complures ex sanctis Patribus Pœnitentiæ definitio hujusmodi animi cruciatu declaratur.

Greg. Hom. 34. in Evang.

5. *Fides Pœnitentiæ pars non est.*

Verùm in eo, quem pœnitet, fides Pœnitentiam antecedat, necesse est. Neque enim potest quisquam se ad Deum convertere, qui fide careat, ex quo fit, ut nullo modo Pœnitentiæ pars rectè dici possit.

Conc. Trid. sess. 14. de Pœnit. cap. 3. et can. 4.

6. *Intima animi Pœnitentia virtus est censenda.*

Quod autem intima hæc Pœnitentia, ut antea diximus, ad virtutem pertineat, apertè ostendunt multa, *c* quæ de-

c Matth. 3. 2. et 4. 17. Marc. 1. 4. Luc. 3. 3.

(1) *Versatur*: Edit. Patav. *versetur*.
(2) *Intelligatur*: Edit. Lugd. 1757. *intelligitur*.

Pœnitentia tradita sunt, præcepta. Lex enim de iis tantùm actionibus, quæ suscipiuntur cum virtute, præcipit. Negare præterea nemo potest, quin dolore, quando, quomodò, et quatenus oportet, virtutis sit. Hoc autem ut rectè fiat, Pœnitentiæ virtus præstat. Interdum enim evenit, ut ex admissis sceleribus minorem, quàm par est, dolorem homines capiant; quin etiam, ut à Salomone scriptum est, *a* nonnulli sunt, qui cùm malefecerint, lætantur. Rursus verò alii ita se mœrori animi, et ægritudini dedunt, ut de salute etiam prorsus desperent: qualis fortassè Cain videri potest, qui ait: *b Major est iniquitas mea, quàm ut veniam merear*: et qualis certè Judas fuit, *c* qui pœnitentia ductus, suspendio vitam, et animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, Pœnitentiæ virtute adjuvamur.

Lex Dei imperat dumtaxat actiones virtutis conjunctas.

Dolor triplici ratione virtus censeri potest.

Prima ratio est, si non peccetur defectu.

a Prov. 2. 14.

Secunda, ut non peccetur excessu.

b Genes. 4. 13.

c Matth. 27. 5.

7. *Quomodò is, quem verè pœnitet, affectus essè debeat.*

Sed idem etiam ex iis rebus colligi potest, quas sibi tamquam finem proponit is, quem verè peccati pœnitet. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animæ culpam, et maculam abstergat. Alterum est, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat: quod quidem ad justitiam referri perspicuum est. Nam, etsi inter Deum et homines propria justitiæ ratio intercedere non potest, cùm tam longo intervallo inter se distent; aliquam tamen esse justitiam constat, cujusmodi est inter patrem, et filios, inter dominum, et servos. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cujus offensionem, et odium propter peccati fœditatem incurrit. Hæc verò omnia satis declarant Pœnitentiam ad virtutem spectare.

Tertia ratio, si bono fine sit susceptus, quod fit tripliciter. Chrys. de Pœnit. et habetur de Pœnitentia, dist. 3. cap. Perfecta. Quomodò justitia inter Deum, et homines esse possit, ex Arist. in 5. Ethicor. cap. ult. docet Scot. 4. sent. dist. 14. q. 2. litt. H.

8. *Quibus veluti gradibus ad divinam illam Pœnitentiæ virtutem ascendatur.*

Sed docendum est etiam quibus gradibus ad hanc divinam virtutem liceat ascendere. Primùm itaque Dei misericordia nos prævenit, cordaque nostra ad se convertit. Quòd cùm precaretur Propheta: *d Converte*, inquit, *nos, Domine, ad te, et convertemur.*

Quæ de Pœnitentiæ virtute hic traduntur, habentur de justificatione in Conc. Trid. sess. 6. c. 6.

d Orat. Jerem. Proph. v. 21.

Deinde hoc lumine illustrati, per fidem ad Deum animo tendimus: *e Credere enim oportet accedentem ad Deum*, ut Apostolus testatur, *quia est, et inquirentibus se remunerator sit.*

Primus gradus, gratia præveniens misericordiæ Dei. Secundus gradus, fides.

e Hebr. 11. 6.

Præterea motus timoris consequitur, et suppliciorum acerbitate proposita, animus à peccatis revocatur. Atque huc videntur spectare illa Isaiæ verba: *f Sicut quæ concepit, cùm appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus.* Huc deinde accedit *g* spes im-

Tertius gradus, timor.

f Isai. 26. 17.

Quartus gradus, spes.

g Matth. 9. 2.

Quintus gradus, charitas.

a Eccli. 1. 17. Alex. de Ales, 4. p. q. 12. memb. 1. et 2.

petrandæ à Deo misericordiæ, qua erecti, vitam et mores emendare constituimus. Postremò charitate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille *a* timor probis et ingenuis filiis dignus, oritur: atque ita unum illud veriti, ne qua in re Dei majestatem lædamus, peccandi consuetudinem omninò deserimus. Hisce igitur quasi gradibus ad hanc præstantissimam Pœnitentiæ virtutem pervenitur.

9. *Quis sit præcipuus virtutis Pœnitentiæ fructus.*

Fructus Pœnitentiæ præcipuus, est vita æterna.

b Matth. 3. 2. et 4. 17.

c Ezech. 18. 21.

d Ibid. 33. 11.

Quæ prorsus divina et cœlestis virtus existimanda est, cui scilicet Regnum cœlorum sacræ litteræ pollicentur. Nam apud sanctum Matthæum scriptum est: *b Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum*; et apud Ezechielem: *c Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet*: tùm alio loco: *d Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius à via sua, et vivat.* Quod quidem de æterna, et beata vita intelligendum esse, planè constat.

10. *Quid de externa Pœnitentia sentiendum sit, quaque de causa Christus eam in numerum Sacramentorum referri voluerit.*

Quid exterior Pœnitentia. D. Th. in 3. p. q. 84. art. 1. v. 11.

De externa verò Pœnitentia docendum est, eam esse, in qua Sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subjectas, quibus declarantur ea, quæ interiùs in anima fiunt. In primis autem explanandum fidelibus videtur, quare factum sit, ut Christus Dominus Pœnitentiam in numerum Sacramentorum referri voluerit. Hujus autem rei illa omninò causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est, cùm ait: *e Si impius egerit Pœnitentiam &c.* minùs dubitare liceret: vehementer enim pendere animo de intima Pœnitentia opus esset, cùm de suo cuique judicio in iis, quæ agit, meritò timendum sit. Ut igitur Dominus huic nostræ solicitudini subveniret, Pœnitentiæ Sacramentum instituit, quo per Sacerdotis absolutionem peccata nobis remissa esse confideremus, conscientiæque nostræ ob fidem, quæ Sacramentorum virtuti meritò habenda est, pacatiores redderentur. Neque enim aliter accipienda est vox Sacerdotis, peccata nobis legitimè condonantis, quàm Christi Domini, qui ait Paralytico: *f Confide, filii remittuntur tibi peccata tua.*

e Ezech. 18. 21. Prima ratio est, ut fides nostra de remissione peccatorum, eorum judicio, quorum est discernere inter lepram et lepram, magis confirmaretur, et conscientiæ nostræ pacatiores redderentur.

f Matth. 9. 2.

Secunda ratio est, ut hominibus in promptu esset instrumentum, quo peccata post Baptismum contracta, in Sanguine Christi eluerentur. Conc. Trid. sess. 14. cap. 1.

Deinde verò, cùm nemo salutem, nisi per Christum, ejusque passionis beneficio consequi possit, consentaneum, nobisque utilissimum fuit, ejusmodi Sacramentum institui, cujus vi, et efficientia Christi Sanguis ad nos defluens, peccata post Baptismum admissa elueret, atque

ita reconciliationis beneficium illi uni Salvatori nostro acceptum referre profiteremur.

11. *Quo pacto Pœnitentia verum sit novæ Legis Sacramentum.*

Quòd verò Pœnitentia Sacramentum sit, Pastores ita facilè ostendent. Ut enim Baptismus Sacramentum est, quia *a* peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet: eadem ratione Pœnitentia, *b* quæ peccata omnia post Baptismum voluntate vel actione suscepta tollit, verè et propriè Sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, cùm illa, quæ extrinsecùs, tùm à Pœnitente, tùm à Sacerdote fiunt, declarent ea, quæ interiùs efficiuntur in anima; quis neget, Pœnitentiam vera et propria Sacramenti ratione præditam esse? Siquidem Sacramentum sacræ rei signum est; peccator autem, quem pœnitet, rerum et verborum notis planè exprimit, se animum à peccati turpitudine abduxisse: itemque ex iis, quæ à Sacerdote geruntur et dicuntur, misericordiam Dei peccata ipsa remittentis facilè cognoscimus. Quamquam hoc apertè indicant illa Salvatoris verba: *c Tibi dabo claves Regni cælorum... et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis.* Absolutio enim Sacerdotis verbis enuntiata, remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit.

Sess. 14. Conc. Trid. de Pœnitent. c. 1. et can. 1.

a Actor. 2. 38.
b Ibid. 8. 22.

Dilucidè exponitur, quomodò Pœnitentia sit sacræ rei signum.
Aug. lib. 8. de Civ. Dei, cap. 10.

Actio Sacerdotis absolventis nititur auctoritate verbi Dei.

c Matth. 16. 19.

12. *Pœnitentiæ Sacramentum iterari potest.*

Neque verò solùm fideles docendi sunt, Pœnitentiam in numero Sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam, quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro, num septies venia peccati danda esset, Dominus respondit: *d Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.* Quare, si cùm ejusmodi hominibus agendum sit, qui summæ Dei bonitati et clementiæ diffidere videantur, confirmandus erit illorum animus, atque ad spem divinæ gratiæ erigendus. Quod quidem facilè consequentur, tùm hujus loci, et aliorum tractatione, qui in sacris litteris permulti occurrent; tùm verò iis rationibus et argumentis, quæ ex sanctorum Chrysostomi libro de Lapsis, et Ambrosii libris de Pœnitentia, petere licebit.

Sess. 14. Conc. Trid. de Pœnit. cap. 2.

d Matth. 18. 22.

Quomodo desperantes consolandi sint.

Ambr. de Pœnit. lib. 1. c. 1. et 2. Vide Aug. in l. de vera, et falsa Pœnitentia, cap. 5.

13. *Materia Pœnitentiæ quæ, et qualis.*

Jam quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quàm hujus Sacramenti materia; docendum est, in eo maximè hoc Sacramentum ab aliis differre, quod aliorum Sacramentorum materia est aliqua res naturalis, vel arte effecta: Sacramenti verò Pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempè Contritio, Confessio, et Satisfactio, ut à Tridentina Synodo declaratum est; qui, qua-

De materia Sacramenti Pœnitentiæ. Tres actus pœnitentis, qui sunt loco materiæ, quomodò ejusdem Sacramenti partes esse dicantur. Trid. Syn. sess. 14. c. 3. de Pœnitentia, c. 5. et can. 4.

tenus in pœnitente ad integritatem Sacramenti, et plenam ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes Pœnitentiæ dicuntur. Neque verò hi actus quasi materia à sancta Synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant, sed quia ejus generis materia non sint, quæ extrinsecùs adhibeatur, ut aqua in Baptismo, et chrisma in Confirmatione. Quòd autem ab aliis dictum est, peccata ipsa hujus Sacramenti materiam esse, nihil planè diversum dici videbitur, si diligenter attendamus: ut enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ vi ignis consumuntur; ita peccata, quæ Pœnitentia delentur, rectè hujus Sacramenti materia vocari possunt.

Peccata ipsa quomodò Sacramenti materia dici possint.

14. *Quæ sit Sacramenti Pœnitentiæ forma.*

De forma Sacramenti Pœnitentiæ, sess. 14. Conc. Trid. de Pœnit. cap. 3.

Sed formæ etiam explicatio Pastoribus prætermittenda non est, quòd ejus rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summa cum religione hujus Sacramenti gratiam. Est autem forma: *Ego te absolvo*: quam non solùm ex illis verbis licet colligere: *a Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlo*; sed ex eadem Christi Domini doctrina ab Apostolis tradita, accepimus. Ac quoniam Sacramenta id significant, quod efficiunt; et illa (1) verba: *Ego te absolvo*, ostendunt peccatorum remissionem hujus Sacramenti administratione effici, planum est hanc esse Pœnitentiæ perfectam formam. Sunt enim peccata tamquam *b* vincula, quibus constrictæ animæ tenentur, et ex quibus Pœnitentiæ Sacramento laxantur. Quòd quidem non minùs verè de illo etiam homine Sacerdos pronuntiat, qui prius ardentissimæ Contritionis vi, accedente tamen Confessionis voto, peccatorum veniam à Deo consequutus sit.

a Matth. 18. 18.

b Prov. 5. 22. Isai. 5. 18. Alex. de Ales, 4. p. q. 13.

15. *Quo fructu ad formam Sacramenti preces aliæ adjiciantur.*

Adduntur præterea complures preces, non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea removeantur, quæ Sacramenti vim et efficientiam, illius culpâ, cui administratur, impedire possent.

16. *Quantùm differat potestas Sacerdotum Christi in dijudicanda peccati leprâ, à potestate Sacerdotum veteris Legis.*

Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in Ecclesia Sacerdotibus

(1) *Verba*: deest in edit. Roman. Venet. Lugdun. Lov. habetur in Patavin.

tribuerit. Neque enim, ut olim in veteri Lege *a* Sacerdotes testimonio suo aliquem à lepra liberatum esse, dumtaxat renuntiabant; ita nunc in Ecclesia ea tantùm potestas Sacerdotibus facta est, ut aliquem à peccatis esse absolutum declarent; sed verè tamquam Dei ministri absolvunt, id quod Deus ipse *b* gratiæ, et *c* justitiæ auctor ac parens, efficit.

a Levit. 13. 9. 10. 11. Deus est, qui ministerio Sacerdotis absolvit. Vide Conc. Trid. sess. 14. c. 6.

b Psalm. 83. 12.
c Rom. 8. 33.

17. *Quo habitu, quibusve ritibus suam actionem commendare pœnitentes debeant.*

Humilitas pœnitentis coram Sacerdote declaranda.

Diligenter verò ritus etiam, qui ad hoc Sacramentum adhibentur, fideles observabunt: ita enim fiet, ut animo magis hæreant, quæ hoc Sacramento consequuti sunt, nimirum se tamquam servos clementissimo Domino, vel filios potiùs optimo parenti reconciliatos esse; et simul faciliùs intelligant, quid eos facere oporteat, qui velint (velle autem omnes debent) se tanti beneficii gratos et memores probare. Nam quem peccatorum pœnitet, is se humili ac demisso animo ad pedes Sacerdotis dejicit, ut cùm se tam humiliter gerat, facilè possit agnoscere, superbiæ radices evellendas esse, *d* à qua omnia scelera, quæ deflet, ortum habuerint, et enata sint; in (1) Sacerdote autem, qui in eum legitimus judex sedet, Christi Domini personam et potestatem veneretur: Sacerdos enim, quemadmodum in aliis, ita in Pœnitentiæ Sacramento administrando, Christi munus exequitur. Deinde peccata sua pœnitens ita enumerat, ut se maxima et acerbissima animadversione dignum esse fateatur, supplexque delictorum veniam petit. Quæ sanè omnia vetustatis suæ certissima testimonia à sancto Dionysio habent.

d Eccli. 10. 15.

D. Dion. Areop. in ep. ad Demophilum Monachum.

18. *Quos præcipuè fructus ex Sacramento Pœnitentiæ homines capiant.*

Primus fructus, est benevolentiæ divinæ reconciliatio.
Conc. Trid. sess. 14. c. 3.

Sed nihil profectò tàm proderit fidelibus, nihilque majorem illis alacritatem Pœnitentiæ suscipiendæ afferet, quàm si à Parochis sæpè explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus. Verè enim de Pœnitentia illud dici posse intelligent, ejus quidem radices amaras, fructus verò suavissimos esse. Pœnitentiæ itaque omnis in eo vis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cum eoque summa amicitia conjungat. Hanc verò reconciliationem interdum

(1) *In Sacerdote autem &c.*: in edit. Patav. hæc cum antecedentibus ita connectuntur, *ut cùm se tam humiliter gerat, facile possit cognoscere::: in Sacerdote autem, qui in eum legitimus judex sedet, Christi Domini personam et potestatem veneretur*; quæ lectio videtur præferenda.

Secundus fructus est pax et tranquillitas animi.

Tertius fructus, peccati quantumvis gravis remissio.

in hominibus piis, qui hoc Sacramentum sanctè et religiosè percipiunt, maxima conscientiæ pax et tranquillitas cum summa spiritus jucunditate consequi solet. Nullum est enim tam grave, et nefarium scelus, quod Pœnitentiæ Sacramento non quidem semel, sed iterum et sæpiùs non deleatur. Qua de re ita Dominus per Prophetam inquit: *a Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit præcepta mea, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet, et non morietur: omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* Et sanctus Joannes: *b Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata nostra*; et paulò post: *c Si quis peccaverit*, inquit (nullum videlicet peccati genus excipiens), *advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.*

a Ezech. 18. 21.

b 1. Joann. 1. 9.

c Ibid. 2. 1. 2.

Tacitæ objectionis dilutio.

d Ut de Antiocho. 2. Machab. 9. 13. de Esaü. Hebr. 12. 17. 1. Reg. 15.

Peccata quædam non remitti, quomodo intelligatur.

19. *Qua ratione quædam peccata dicantur remitti non posse.*

Quod autem in *d* Scripturis legimus, quosdam à Domino misericordiam non esse consequutos, quamvis eam vehementer imploraverint; id verò idcircò factum esse intelligimus, quòd eos verè, atque ex animo delictorum non pœnitebat. Quare cùm hujusmodi sententiæ in sacris litteris, vel apud sanctissimos Patres occurrunt; quibus videntur affirmare *e* aliqua peccata remitti non posse; ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse veniæ interpretationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis ea re insanabilis dicitur, quòd ægrotus ita affectus sit, ut salutaris medicinæ vim oderit: sic quoddam est peccati genus, quod non remittitur, nec condonatur, propterea quòd proprium salutis remedium Dei gratiam repellit. In hanc sententiam à D. Augustino dictum est: *Tanta labes est illius peccati, cùm post agnitionem Dei, per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, et adversus ipsam gratiam invidiæ facibus agitatur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiamsi peccatum mala conscientia agnoscere, et annuntiare cogatur* (1).

e Matth. 12. 31. 32. De quibus dicitur Ps. 128. Fiant sicut fœnum, &c. Amb. lib. 2. de Pœnit. c. 2. et 4. et lib. 2. de Cain, et Abel, c. 9. D. Aug. lib. 1. de Sermone Domini in monte, cap. 44.

Lib. 1. Retract. c. 19.

(1) Edit. Patav. addit: *quæ quidem verba ita sanè intelligenda sunt, ut alibi se declarans Augustinus inquit, si in hac tam scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam; quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto non est desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur.*

20. *Nullus condonationem peccatorum citrà Pœnitentiam obtinere potest.*

Sed ut ad Pœnitentiam revertamur, hæc adeò propria ejus vis est, ut peccata deleat, ut sine Pœnitentia remissionem peccatorum impetrare, aut nec sperare quidem ullo modo liceat. Scriptum est enim: *a Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*: quod quidem de gravioribus, et mortiferis peccatis dictum à Domino est: etsi aliquo etiam Pœnitentiæ genere indigent leviora peccata, quæ venialia vocantur. Sanctus enim Augustinus inquit: *Cùm quædam sit Pœnitentia, quæ quotidie in Ecclesia pro peccatis venialibus agitur, illa sanè frustra esset, si peccata venialia absque Pœnitentia dimitti possent.*

Venialia peccata non requirunt necessariò Pœnitentiam Sacramentalem.

a Luc. 13. 3.
Conc. Trid. sess. 14. can. 7.

D. Aug. l. 50. Hom. 50. c. 8. Conc. Tolet. IV. c. 9. et D. Thom. in 3. p. q. 87. art. 1.

21. *Quot sint partes integrales Pœnitentiæ.*

Sed quoniam de iis rebus, quæ aliquo modo in actionem cadunt, non satis est universè loqui, curabunt Pastores sigillatim ea tradere, ex quibus veræ et salutaris Pœnitentiæ ratio à fidelibus percipi queat. Est autem hujus Sacramenti proprium, ut præter materiam et formam, quæ omnibus Sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat, quæ tamquam totam, integramque Pœnitentiam constituant, Contritionem scilicet, Confessionem, et Satisfactionem, de quibus D. Chrysostomus his verbis loquitur: *Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre; in corde ejus Contritio, in ore Confessio, in opere tota humilitas, vel fructifera Satisfactio.* Hæ autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariæ sunt: quoniam, quemadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis, et aliis hujusmodi partibus, quarum aliqua, si desit, meritò imperfectum videatur; perfectum verò, si nulla desideretur; eodem etiam modo Pœnitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur, ut quamvis, quod ad ejus naturam attinet, Contritio, et Confessio, quibus homo justus efficitur, satis sit; tamen, nisi tertia etiam pars, id est, Satisfactio accedat, aliquid ei omninò ad perfectionem desit, necesse sit. Quare adeò inter se hæ partes connexæ sunt, ut Contritio confitendi, et satisfaciendi consilium, et propositum inclusum habeat, Confessionem Contritio, et satisfaciendi voluntas, Satisfactionem verò duæ reliquæ antecedant.

Tres Pœnitentiæ partes integrales, quarum si aliqua desit, perfecta non est.

Conc. Trid. sess. 14. de Pœnit. c. 3. et can. 4. et 1. Reg. 16. 11, Item 2. Reg. 12. 24. et 3. Reg. 14. 27.
Joann. 3. 5.
Psalm. 50. 19.
Act. 19. 18.
Jacob. 5. 16.
Matth. 3. 8.
D. Chrys. de Pœnit.

Partes Pœnitentiæ quomodò connexæ.

22. *Quomodò hæ tres Pœnitentiæ partes colligantur.*

Harum autem trium partium eam rationem afferre possumus, quòd animo, verbis, et re ipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit, ut nos

Tres Pœnitentiæ partes, ex tribus peccandi modis colliguntur.

D. Thom. in 3. p. q. 90. art. 2.

ipsos Ecclesiæ clavibus subjicientes, quibus rebus Dei Sanctissimum Numen à nobis violatum esset, iisdem etiam ejus iram placare, et peccatorum veniam ab eo impetrare conaremur.

Sed idem etiam alio argumento confirmari potest. Etenim Pœnitentia est veluti quædam delictorum compensatio, ab ejus voluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, constituta. Quare et voluntas compensandi requiritur, in quo maximè Contritio versatur; et pœnitens Sacerdotis judicio, qui Dei personam gerit, se subjiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit: ex quo tùm Confessionis, tùm Satisfactionis ratio et necessitas perspicitur.

23. *Quid in hac materia propriè sit Contritio.*

De Contritione, primâ Pœnitentiæ parte, Conc. Trid. sess. 14. de Pœnitentia, c. 4. et can. 5. Fulgent. de Remiss. peccat. c. 12. Chrys. de Compunctione cordis, lib. 1. et 2. Conc. Trid. ibidem, et sess. 6. cap. 6. et 14.

Quoniam verò harum partium vim et naturam tradere fidelibus oportet, priùs incipiendum est à Contritione, eaque diligenter explicanda. Neque enim ad ullum temporis punctum, cùm in memoriam præterita peccata redeunt, vel cùm aliquid offendimus, Contritione animus debet vacare. Hanc Patres in Concilio Tridentino ita definiunt: *Contritio est animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.* Et paulò post de Contritionis motu subjicitur: *Ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ, et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad ritè suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur.* Ex hac itaque definitione intelligent fideles, Contritionis vim in eo tantùm positam non esse, ut quis peccare desinat; aut propositum ei sit novum vitæ genus instituere, aut ipsum jam instituat; sed in primis malè actæ vitæ odium et expiationem suscipiendam esse. Id verò maximè confirmant illi Sanctorum Patrum clamores, quos in sacris litteris frequenter profusos esse legimus: *a Laboravi*, inquit David, *in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum*; et: *b Exaudivit Dominus vocem fletus mei*: et rursum alius: *c Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quas certè, et alias hujusmodi voces vehemens quoddam anteactæ vitæ odium, et peccatorum detestatio expressit.

a Psalm. 6. 7. Vide item, Ps. 50. 9. Ezech. 18. 31. *b* Psalm. 6. 10. *c* Isai. 38. 15.

24. *Cur Contritio, dolor à Patribus Concilii nominata sit.*

Vera Contritio non corporis sensu, sed dolore animi est metienda. Aug. l. 50. Hom. 50. c. 1.

Quòd autem Contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur eum dolorem corporis sensu percipi. Contritio enim est voluntatis actio. Et sanctus Augustinus testatur, dolorem Pœnitentiæ comitem esse, non Pœnitentiam. Verùm peccati detestationem et odium

doloris vocabulo Patres significarunt; tùm quia sacræ litteræ ita utuntur; ait enim David: *a Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?* tùm quia dolor in inferiori animæ parte, quæ vim concupiscendi habet, ex ipsa contritione oritur: ut non incommodè contritio dolore definita fuerit, quòd dolorem efficiat, ad eumque declarandum, pœnitentes vestem etiam mutari soliti sint. De quo Dominus apud sanctum Matthæum inquit: *b Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.*

a Psalm. 11. 2.

b Matth. 11. 21. Luc. 10. 13. Genes. 37. 34. 3. Reg. 23. 27. 4. Reg. 6. 30. Judith. 4. 9. Joann. 3. 8.

25. *Quare peccati detestatio vulgò à Theologis contritio appelletur.*

Rectè autem contritionis nomen peccati detestationi, de qua loquimur, ad significandam vim doloris impositum est, ducta similitudine à rebus corporeis, quæ minutatim saxo, aut duriore aliqua materia confringuntur; ut eo vocabulo declararetur, corda nostra, quæ superbia obduruerunt, Pœnitentiæ vi contundi atque conteri. Quare nullus alius dolor, vel ex parentum et filiorum obitu, vel cujusvis alterius calamitatis causa susceptos, hoc nomine appellatur; sed illius tantùm doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia, atque innocentia afficimur.

Vide Alex. de Ales. 4. p. q. 67.

Dolor aliunde proveniens non dicitur contritio.

26. *Quibus prœterea vocabulis eadem peccati detestatio declarari soleat.*

Verùm aliis quoque vocabulis eadem res declarari solet: nam et contritio cordis dicitur, quia cordis nomen frequenter sacræ *c* litteræ pro voluntate usurpant. Ut enim à corde motionum corporis principium sumitur, sic voluntas reliquas omnes animæ vires moderatur ac regit. Vocatur etiam à sanctis Patribus cordis compunctio, qui libros de contritione conscriptos, *De compunctione cordis* inscribere maluerunt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum virus possit erumpere; ita corda quasi scalpello contritionis adhibito, inciduntur, ut peccati mortiferum virus queant ejicere. Quare et scissio cordis à Joele Propheta appellata est: *d Convertimini*, inquit, *ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu, et scindite corda vestra.*

Eadem peccati detestatio, alias cordis contritio dicitur.

c Genes. 6. 6. Job. 1. 5. Psalm. 3. 29. Matth. 5. 28. 6. 21. 15. 18.

Cordis compunctio. Chrysostomus in libro de Compunctione cordis. Isidorus de Summo bono, libri 2. caput 12. Cordis scissio.

d Joel. 2. 12. 13.

27. *Cur dolor de peccatis vocabulo contritionis inclusus, maximus et vehementissimus esse debeat.*

Summum verò et maximum dolorem ex peccatis, quæ commissa sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus major

Seraph. Doct. Bonaventura, in 4. sent. dist. 16.

Ex Augustino in libr. 14. de Civitate Dei, cap. 8. et 9.
Prima ratio.
a Joann. 4. 18.

excogitari possit, facilè erit hisce rationibus demonstrare. Nam cùm perfecta contritio sit charitatis actio, *a* quæ ab eo timore, qui filiorum est, proficiscitur; patet eumdem charitatis et contritionis modum statuendum esse. At quoniam charitas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat. Ut enim maximè diligendus est Deus, ita quæ nos à Deo alienant, maximè detestari debemus: in quo etiam illud observandum est, eodem loquendi genere charitatis et contritionis magnitudinem in sacris litteris significari. De charitate dictum est: *b Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*: rursus, quod ad contritionem pertinet, clamat Dominus per Prophetam: *c Convertimini* (1) *ad me in toto corde vestro.*

b Deut. 6. 5.
Matth. 22. 37.
Marc. 12. 30.
Luc. 10. 27.
c Joel. 2. 12.
Secunda ratio.
Arist. lib. 2. Priorum, cap. 28.

Præterea, si uti Deus summum bonum est inter omnia, quæ diligenda sunt, ita etiam peccatum summum est malum inter omnia, quæ odisse homines debent; illud sequitur, ut quam ob causam Deum summè diligendum esse confitemur, ob eamdem rursus peccati summum odium nos capiat, necesse sit. Omnibus verò rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne vitæ quidem conservandæ causa peccare liceat, apertè nos docent illa Domini verba: *d Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus*; et *e Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.*

d Matth. 10. 37.
Luc. 14. 26.
e Matth. 16. 25.

Pondera ly *sine modo* quoad actus elicitos, non imperatos, secundùm illud Rom. 11. Obsecro &c.
Tertia ratio.
S. Bernardus lib. de Diligendo Deo, circa medium.

Sed illud etiam animadvertendum est, ut quemadmodum, sancto Bernardo teste, nullus finis et modus charitati præscribitur, (*Modus enim*, inquit ille, *diligendi Deum, est ipsum diligere sine modo*) ita peccati detestationi nullus modus definiatur.

Dolor de peccatis non tantùm debet esse maximus, sed etiam vehementissimus.
f Deut. 4. 29.
Sapient. 1. 13.
g Jer. 29. 13.

Sit præterea non solùm maxima, sed vehementissima atque adeò perfecta, ut omnem ignaviam et socordiam excludat. Etenim in Deuteronomio scriptum est: *f Cùm quæsieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum; si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione animæ tuæ.* Et apud Jeremiam: *g Quæretis me, et invenietis, cùm quæsieritis me in toto corde vestro, et inveniar à vobis, ait Dominus.*

Vera et utilis contritio etiam esse potest, si non tantùm dolorem sentiamus de peccatis, quàm de rebus externis, stante scilicet naturæ imbecillitate. Conc. Trid. sess. 14. de Pœnitentia, cap. 4.

28. *Contritio vera esse non desinit, etiamsi sensibilis dolor de peccatis non fuerit absolutus.*

Quamquam, si id minùs consequi nobis liceat, ut perfecta sit, vera tamen et efficax contritio esse po-

(1) *Ad me*: deest in edit. Rom. Ven. Lugd. et Lovan. habetur autem in Pat. et apud Joelem.

test: sæpè enim usu venit, ut quæ sensibus subjecta sunt, magis quàm spiritualia nos afficiant. Quare nonnulli interdum majorem ex filiorum obitu, quàm ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt. Idem etiam judicium faciendum est, si lacrimæ doloris acerbitatem non consequantur: quæ tamen in pœnitentia summoperè optandæ et commendandæ sunt. Præclara est enim ea de re sancti Augustini sententia. *Non sunt*, inquit, *in te christianæ charitatis viscera, si luges corpus, à quo recessit anima*; *animam verò à qua recessit Deus, non luges*. Atque huc spectant illa Salvatoris nostri verba, quæ suprà allata sunt: *a Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.* Tametsi ad eam rem comprobandam satis esse debent clarissima *b* Ninivitarum, *c* Davidis, *d* Peccatricis, *e* Apostolorum Principis exempla, qui omnes plurimis lacrimis Dei misericordiam implorantes, peccatorum veniam impetrarunt.

Sanctus Augustinus, serm. 41. de Sanctis.

a Matth. 11. 21.

b Matth. 12. 41. Luc. 11. 32.
c 2. Reg. 12. 13. Psalm. 50.
d Luc. 7. 37. 38.
e Matth. 26. 75.

29. *Peccata capitalia sigillatim in contritione detestanda sunt.*

Maximè autem hortandi et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant. Ita enim Ezechias contritionem describit, cùm ait: *f Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Etenim recogitare omnes annos, est sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus: *g Si impius egerit Pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet.* Atque in hanc sententiam sanctus Augustinus inquit: *Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in veritate, in persona.*

f Isai. 38. 15.

g Ezech. 18. 21.
Lib. de vera et falsa Pœnit. cap. 14. et habetur de Pœnitentia, dist. 5. cap. Consideret.

30. *Sufficit universè quandoque peccata sua detestari.*

Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate et clementia: is enim, cùm nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis veniam interponit, sed peccatorem paterna charitate complectitur, simul atque ille se collegerit, et universè peccata sua detestatus (quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam revocare ac detestari in animo habeat) ad Dominum se converterit; ita enim nos per Prophetam jubet sperare, cùm inquit: *h Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.*

Non desperandum est de Dei bonitate, etiamsi absolutam peccatorum Contritionem non sentiamus.

h Ezech. 33. 12.

31. *Quæ ad veram contritionem sint in primis necessaria.*

Ex iis igitur colligi poterunt, quæ ad veram contritionem maximè sunt necessaria, de quibus fidelem populum accuratè oportebit docere, ut quisque intelligat, qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat, qua dijudicet, quantum absit ab ejus virtutis perfectione.

Primùm ficta est pœnitentia, in qua de quibusdam peccatis tantùm dolemus.

Primùm enim necesse est, peccata omnia, quæ admisimus, odisse, et dolere, ne, si quædam tantùm doleamus, ficta et simulata, neque salutaris Pœnitentia à nobis suscipiatur. Nam, ut à sancto Jacobo Apostolo dictum est: *a Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

a Jacob. 2. 10.

Secundùm Conc. Trid. sess. 14. cap. 4.

Alterum est, ut ipsa contritio confitendi et satisfaciendi voluntatem conjunctam habeat, de quibus postea suo loco agetur. Tertium est, ut pœnitens vitæ emendandæ certam et stabilem cogitationem suscipiat. Hoc verò Propheta his verbis apertè nos docuit: *b Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor*: et paulò post: *c Cùm averterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit judicium et justitiam, ipse animam suam vivificabit*: ac paucis interjectis: *d Convertimini,* inquit, *et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas: projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum.* Idem etiam Christus Dominus *e* mulieri, quæ in adulterio deprehensa est, præscripsit: *Vade*, inquit, *et jam amplius noli peccare.* Item paralytico illi, quem ad probaticam piscinam curaverat: *f Ecce*, ait, *sanus factus es, jam noli peccare.*

Tertium.

b Ezech. 18. 21. 22.

c Ibidem 27.

d Ibidem 30. 31.

e Joann. 8. 11.

f Joann. 5. 14.

32. *Dolorem præteritæ culpæ, et cavendæ in posterum propositum contritioni necessarium esse ostenditur.*

Sed natura quoque ipsa et ratio (1) planè ostendunt, duo illa ad contritionem in primis esse necessaria, dolorem scilicet peccati admissi et propositum, cautionemque, ne quid hujusmodi in posterum committatur. Nam qui amico reconciliari velit, quem injuria aliqua affecerit, et doleat oportet, quod in eum injurius et contumeliosus fuerit; et diligenter reliquo tempore provi-

(1) *Planè*: Editio Patav. *plenè*.

deat, ne qua in re amicitiam læsisse videatur. Quæ duo obedientiam adjunctam habeant, necesse est: hominem enim legi sive naturali et divinæ, sive humanæ, quibus subjectus est, parere convenit. Quare, si quid pœnitens alteri per vim aut per fraudem abstulit, restituat oportet: itemque alicujus aut commodi, aut officii compensatione illi satisfaciat, cujus dignitatem, aut vitam dicto factove violavit. Tritum enim est omnium sermone, quod apud sanctum Augustinum legimus: *Non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

S. August. ep. 153. ad Macedon. et habetur 14. q. 6. cap. 1. et in 6. de Reg. Juris, cap. Peccatorum 1.

33. *Indulgendum est aliis, si nobis velumus indulgeri.*

Quartum.

Neque verò inter cetera, quæ ad contritionem maximè pertinent, minùs diligenter et necessariò curandum est, ut quidquid injuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur ac condonetur. Ita enim Dominus et Salvator noster monet atque denuntiat: *a Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Hæc sunt, quæ fidelibus in contritione observanda sunt: cetera, quæ ad hanc rem à Pastoribus colligi facilè poterunt, efficient quidem, ut in suo genere contritio sit magis perfecta et absoluta; verùm adeo necessaria existimanda non sunt, ut sine his veræ et salutaris Pœnitentiæ ratio constare non possit.

a Matth. 6. 14. 15. 18. 35.

34. *Quæ sit propria Contritionis vis et utilitas.*

Sed quoniam non satis esse Pastoribus debet, si ea doceant, quæ ad salutem videntur pertinere, nisi etiam omni cura et industria laborent, ut fideles ad eam ipsam rationem, quæ illis præscripta est, vitam, actionesque suas dirigant; vehementer proderit contritionis vim et utilitatem sæpiùs proponere. Nam, cùm pleraque alia pietatis studia, *b* veluti beneficentia in pauperes, jejunia, preces, et alia id genus sancta et honesta opera, hominum culpâ, à quibus proficiscuntur, à Deo interdum repudientur; ipsa certè contritio nunquam illi grata et accepta esse non potest. Nam inquit Propheta: *c Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.*

Prima utilitas est, quod sit certissima peccatorum medicina.

b Prov. 15. 8. Isai. 58. 4. 61. 8.

c Psalm. 50. 19.

Quin etiam statim ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis à Deo tribui, alio loco ejusdem Prophetæ verba illa declarant: *d Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei.* Atque ejus rei figuram in *e* decem leprosis animadvertimus, qui à Salvatore nostro ad Sacerdotes missi, antequam ad illos pervenerint, à lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, veræ contritionis (de qua suprà dictum est) eam vim esse, ut illius beneficio

Altera utilitas est, quod sit facilis, expedita, et mox animæ ægrotantis medicina.

d Psalm. 31. 5.

e Luc. 17. 14. Conc. Trid. sess. 14. c. 4.

O 2

omnium delictorum veniam statim à Domino impetremus.

35. *Qua ratione ad perfectionem Contritionis veniatur.*

Chrys. Hom. 1. in Ps. 50.

Plurimum etiam valebit ad fidelium mentes excitandas, si Pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad Contritionem exercere possit. Monere autem oportet, ut omnes conscientiam suam frequenter excutientes videant, num, quæ à Deo, sive Ecclesiasticis sanctionibus præcepta sunt, servaverint. Quòd si quis alicujus sceleris reum se esse cognoverit, statim se ipsum accuset, supplexque à Domino veniam exposcat, spatium tùm confitendi, tùm satisfaciendi sibi dari postulet, in primisque divinæ gratiæ præsidio se adjuvari petat, ne in posterum eadem illa peccata admittat, quæ admisisse vehementer pœnitet. Curandum enim præterea Pastoribus, ut in peccata summum fidelium odium concitetur; tùm quia summa est illorum fœditas et turpitudo; tùm quia gravissima damna et calamitates nobis afferunt. Nam *a* Dei benevolentiam, à quo maxima bona accepimus, longeque majora expectare et consequi (1) licebat, à nobis abalienat, et summorum dolorum cruciatibus perpetuò afficiendos sempiternæ morti nos addicit. Hactenus de Contritione, nunc ad Confessionem, quæ est altera Pœnitentiæ pars, veniamus.

a Psalm. 51. 7. Eccli. 12. 7. Sapient. 14. 9. et alibi sæpè.

De Confessionis Sacramentalis altera parte.

36. *Quæ sit Confessionis præstantia, quamque fuerit ad christianam salutem necessaria ejus institutio.*

Confessionis præstantia primùm colligitur ex ejus necessitate ad salutem consequendam.

Quantum verò curæ et diligentiæ in ea explicanda ponere Pastores debeant, ex eo facilè intelligent, quod omnibus ferè piis persuasum est, quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in Ecclesia summo Dei beneficio conservatum est, id magna ex parte Confessioni tribuendum esse; ut nulli mirandum sit, humani generis hostem, cùm fidem catholicam funditùs evertere (2) cogitat, per ministros impietatis suæ et satellites hanc veluti christianæ virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse. Primùm itaque docendum est, Confessionis institutionem nobis summoperè utilem, atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, Contritione peccata deleri, quis ignorat illam adeo vehementem, acrem et incensam esse oportere, ut doloris acerbitas cùm scelerum magnitudine æquari, conferrique possit? At quoniam pauci admodum ad hunc gradum

Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. c. 4. Quæ Contrit. citra Confessionem peccata deleat.

Vi Confessionis, salutis consequendæ ratio efficitur facilior.

(1) Alii: *licebit*, *à nobis abalienat*... quidam *licebat*, *à nobis alienat*, Venet.: *licebit*, *alienat*; eàdem novissimi Patav.

(2) *Cogitat*: Editio Patav. *cogitaret*; quod magis arridet.

perveniren, fiebat etiam, ut à paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret. Quod quidem admirabili consilio effecit, *a* cùm claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit.

a Matth. 16. 19. et 18. 18. Joann. 20. 23. et 21. 15. Amb. in serm. 1. de Quadrag. et habetur de Pœnit. dist. 1. cap. Ecce nunc tempus. Aug. l. 2. de Adulter. conjug. cap. 9. Chrys. l. de Sacerd.

37. *Confessio Contritionem perficit.*

Etenim ex fidei catholicæ doctrina omnibus credendum, et constanter affirmandum est; si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat; etsi hujusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit; ei tamen, cùm peccata Sacerdoti ritè confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti ac condonari; ut meritò à sanctissimis viris Patribus nostris celebratum sit, Ecclesiæ clavibus aditum in cœlum aperiri, de quo nemini dubitare fas est, cûm à Concilio Florentino decretum legamus, Pœnitentiæ effectum esse absolutionem à peccatis.

Flor. Conc. in Decreto Eugenii IV.

Verùm ex eo præterea licet cognoscere, quantam afferat Confessio utilitatem, quòd iis, quorum est corrupta vitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta, dictaque omnia prudenti et fideli amico patefaciant, qui eos opera et consilio juvare possit. Quare ad eamdem rationem maximè salutare existimandum est, iis, qui scelerum conscientia agitantur, ut Sacerdoti, tamquam Christi Domini Vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animæ suæ morbos et vulnera aperiant. Statim enim parata sibi medicamenta invenient, quæ non solùm præsentis ægritudinis sanandæ, verùm ita præparandæ animæ cœlestem quamdam vim habeant, ut deinceps facilè futurum non sit, in ejusdem morbi et vitii genus recidere.

Secundò, Confessionis excellentia, inde colligitur, quòd sit certissimum ad mores emendandos instrumentum. De Pœnit. dist. 6. c. Sacerdos, et de Pœnit. et remiss. cap. Omnis utriusque sexus.

Neque verò illa Confessionis utilitas prætermittenda, quæ ad vitæ societatem et conjunctionem magnopere pertinet: constat enim, si Sacramentalem Confessionem è christiana disciplina exemèris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse, quæ postea et alia etiam multò graviora homines peccati consuetudine depravati, palàm committere non verebuntur: etenim confitendi verecundia delinquendi cupiditati et licentiæ tamquam frænos injicit, et improbitatem coercet. Sed jam Confessionis utilitate exposita, quæ sit ejus natura et vis, Pastoribus tradendum erit.

Tertiò, hinc intelligimus confessionis utilitatem, quod vitæ humanæ societatem, publicamque honestatem conservet.

38. *Confessionis Sacramentalis descriptio, et natura.*

Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem,

Quid sit Confessio, vide Alex. de Ales. 4. p. q. 76. mem. 1. Scot. 4 sent. dist. 17. q. 1.

Peccata accusatorio animo in Confessione sunt enumeranda.

a Prov. 2. 14.
S. Chrys. Hom. 20. in Genes.

Aug. serm. 8. de Verb. Domin. et in lib. de vera et falsa Pœnit. cap. 10.
Greg. Hom. 40. in Evang. et lib. 10. Moral. cap. 15.

quæ ad Sacramenti genus pertinet, eo susceptam, ut veniam virtute clavium impetremus. Rectè autem accusatio dicitur, quòd peccata ita commemoranda non sunt, quasi scelera nostra ostentemus, ut ii faciunt, *a* qui lætantur, cùm malè fecerint; (1) aut omninò enarranda, ut si rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus: verùm accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus. Veniæ autem impetrandæ causâ peccata confitemur, quoniam hoc judicium longè dissimile est forensibus capitalium rerum quæstionibus, in quibus confessioni pœna et supplicium, non culpæ liberatio et errati venia constituta est: in eamdem ferè sententiam, quamvis aliis verbis sanctissimi Patres videntur confessionem definiisse; veluti cùm sanctus Augustinus inquit: *Confessio est, per quam morbus latens spe veniæ aperitur*; et sanctus Gregorius: (2) *Confessio est peccatorum detestatio*: quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facilè ad eam referri poterit.

39. *Qua ex causa, et quando instituta sit à Christo confessio.*

Conc. Trid. sess. 14. de Pœnit. cap. 5. et can. 6.
Alex. de Ales. 4. p. q. 70. membr. 3. art. 2.
Matth. 9.
b Matth. 18. 18.

c Joann. 20. 22. 23.
Aug. in libro 50. Hom. 49. habetur de Pœnit. dist. 1. cap. Agite.

Sed jam, quod omnium maximi faciendum est, docebunt Parochi, ac sine ulla dubitatione fidelibus tradent, hoc Sacramentum à Christo Domino, *b* qui benè omnia, et unius salutis nostræ causâ fecit, ob ejus summam bonitatem et misericordiam institutum esse. Apostolis enim post resurrectionem in unum locum congregatis insufflavit, dicens: *c Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* (3) Cùm igitur Dominus potestatem retinendi et remittendi peccata Sacerdotibus tribuerit, perspicuum est, ipsos etiam ea de re judices constitutos fuisse.

40. *Ex quibus aliis Scripturæ locis confessionem à Christo institutam esse colligatur.*

d Joann. 11. 44.
S. Aug. lib. de vera et falsa Pœnitentia, cap. 10. et serm. 8. de Verbo Domini: vide item in Joann. trac. 29. et trac. 49. et in Psalm. 101. conc. 1.

Atque idem significare visus est Dominus, cùm Apostolis id negotii dedit, *d* ut Lazarum à mortuis excitatum, à vinculis solverent, quibus constrictus erat. Nam sanctus

(1) *Aut omninò enarranda, ut si &c.* Edit. Patav. & Lovan. *nec omninò ita enarranda, ut si &c.*

(2) Hæc apud Gregorium: *Quid est peccatorum confessio, nisi quædam vulnerum ruptio?* Testimonium huic loco appositum apud ipsum Augustinum legere ne despicias.

(3) *Cùm igitur &c.*: Hæc conclusio deest in edit. Patav. & quidem redundare videtur in Romana, Lugd. & Lovan. ut ex ipso contextu colligere licet; nam paulò post, ubi locum suum verè habet, eadem iisdem omninò verbis repetitur.

Aug. eum locum ita explanat: (1) *Ipsi*, inquit, *Sacerdotes plus jam possunt proficere, plus confitentibus parcere, quibus crimen remittunt: Dominus scilicet per ipsos Apostolos Lazarum, quem suscitaverat, obtulit Discipulis solvendum, ostendens potestatem solvendi esse concessam Sacerdotibus.* Quò etiam pertinet, quòd iis, *a* qui à lepra in itinere curati sunt, præceperat, ut Sacerdotibus se ostenderent, illorumque judicium subirent.

a Luc. 17. 14.

41. *Quomodò ex verbis Domini necessariò confessio Sacerdoti facienda colligatur, et quòd sint judices Apostolorum successores.*

Cùm igitur Dominus potestatem remittendi et retinendi peccata Sacerdotibus tribuerit, perspicuum est, ipsos etiam ea de re *b* judices constitutos fuissê. At quoniam, ut sancta *c* Tridentina Synodus sapienter admonuit, de qualibet re verum judicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis justitiæ modus teneri non potest, nisi planè cognita et perspecta causa fuerit; ex eo sequitur, ut pœnitentium confessione sigillatim peccata omnia Sacerdotibus patefacienda sint. Hæc igitur Pastores docebunt, quæ à sancta Tridentina Synodo decreta, ac perpetuò à catholica Ecclesia tradita sunt. Si enim sanctissimos Patres attentè legimus, nusquam non apertissima testimonia occurrent, quibus confirmetur, hoc Sacramentum à Christo Domino institutum esse, et confessionis Sacramentalis legem (quam illi Exomologesin, et Exagoreusin græco vocabulo appellant) tamquam Evangelicam accipiendam esse. Quòd si etiam veteris Testamenti figuras exquirimus, sine dubio ad peccatorum confessionem videntur pertinere varia illa *d* Sacrificiorum genera, quæ ad expianda diversi generis peccata à Sacerdotibus fiebant.

b Aug. lib. 20. de Civit. Dei, cap. 9. Greg. Hom. 26. in Evang. Ambr. lib. 2. de Cain, cap. 4. et habetur de Pœnit. dist. 1. cap. Verbum Dei.

c Conc. Trid. de Pœnit. sess. 14. c. 3. et can. 7. De exomologesi scripserunt Clem. Rom. in ep. 1. ad Jacob. Fratrem Domini. Cyp. de Lapsis, et in ep. 55. ad Cornelium. Basil. q. 288. in Regul. brevioribus. Leo Papa, epist. 89. ad Theod.

d Sacrificia pro peccato figuræ fuerunt nostræ confessionis, quæ habentur. Levit. 4. per totum c. 6. 7. 8. 9. 12. 15. et 16. et Num. 5. 6. 7. 8. 9. 12. 14. 15. et pluribus aliis in locis. Hieron. ep. 30. in epitaf. Fabiolæ, et alii quos suprà citavimus sect. 18.

42. *Quo fructu ad Sacramentalem confessionem Ecclesia certas quasdam cærimonias adjunxerit.*

Sed quemadmodum confessionem à Domino Salvatore institutam esse, fideles docendi sunt; ita etiam monere eos oportet, quosdam ritus et sollemnes cærimo-

(1) *Ipsi Sacerdotes &c.*: Hoc Augustini testimonium aliter legitur apud PP. Maur. quàm in edit. Romana, Patav. et reliquis omnibus obscuro planè sensu; scilicet, *Ipsi Sacerdotes plus jam possunt proficere, plus confitentibus parcere, quibus enim remittunt, remittit Deus: Lazarum enim de monumento jam suscitatum obtulit Dominus Discipulis solvendum, per hoc ostendens, potestatem solvendi concessam Sacerdotibus.*

nias Ecclesiæ auctoritate additas esse; quæ etsi ad Sacramenti rationem non expectant, ejus tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, et confitentium animos pietate accensos, ad Dei gratiam faciliùs consequendam præparant. Cùm enim aperto capite ad pedes Sacerdotis abjecti, demisso in terram vultu, supplices manus tendentes, aliaque hujusmodi christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad Sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur, ex his perspicuè intelligimus, tùm in Sacramento cœlestem vim agnoscendam, tùm à nobis divinam misericordiam summo studio requirendam, atque efflagitandam esse.

43. *Salutem citra Confessionem recuperare non possunt, qui peccatis sunt obnoxii capitalibus.*

Hoc etiam attigit sess. 14. Trid. Syn. de Pœnit. cap. 5. et can. 7.

Potestas ad solvendum, cur clavi comparetur.

Jam verò nemo existimet, Confessionem à Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut ejus usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuant fideles, oportere eum, qui mortali scelere premitur, Confessionis Sacramento ad spiritualem vitam (1) revocari: quod quidem pulcherrima translatione à Domino apertè significatum videmus, cùm hujus Sacramenti administrandi potestatem, *a* claves regni cœlorum appellavit. Ut enim (2) locum aliquem ingredi nemo potest sine ejus opera, cui claves commissæ sunt; sic intelligimus neminem in cœlum admitti, nisi fores à Sacerdotibus, quorum fidei claves Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus planè clavium usus in Ecclesia esse videbitur; ac frustrà is, cui clavium potestas data est, quempiam cœli aditu prohibebit, si tamen alia vià introitus patere queat. Hoc verò præclarè à sancto Augustino cognitum est, cùm inquit: *Nemo sibi dicat, occultè ago apud Dominum Pœnitentiam: novit Deus, qui mihi ignoscat, quid in corde ago. Ergo sine causa dictum:* b *Quæcumque solveritis in terra, soluta erunt in cœlo? ergo sine causa claves datæ sunt Ecclesiæ Dei?* Atque in eamdem sententiam sanctus Ambrosius in libris de Pœnitentia scriptum reliquit, cùm Novatianorum hæresim convelleret, qui soli Domino

a Matth. 16. 19.

D. Aug. l. 50. Hom. 49. et habetur de Pœnitent. dist. 1. cap. Agite: item Mag. in 4. Sent. dist. 17. litt. A.

b Matth. 18. 18.

S. Ambr. l. 1. de Pœnit. cap. 2. Novatianorum hæresis.

(1) *Revocari*: Ita legendum esse, ut habet edit. Patav. 1757: non *revocandum esse*, ut Rom. Ven. Lovan. & Lugd. docet ipsa Latinæ linguæ syntaxis, aliter enim delenda vox *oportere*.

(2) *Locum aliquem ingredi*: Edit. Patav. *locum aliquem munitum et sublimem ingredi.*

potestatem peccata remittendi reservandam asserebant. *Ecquis Deum*, inquit, *magis veneratur, qui mandatis illius obtemperat, an qui resistit? Deus nobis jussit ejus ministris obtemperare, quibus cùm pareamus, honorem soli Deo deferimus.*

44 *Quo ætatis et anni tempore confitendum sit.*

Sed cùm minimè dubitari possit, Confessionis legem ab ipso Domino latam et constitutam esse; sequitur, ut videndum sit quinam, quo ætatis et anni tempore ei parere debeant. Primùm itaque ex Lateranensis Concilii canone, cujus initium est, *Omnis, utriusque sexus*, perspicitur neminem Confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem, qua rationis usum habere potest. Neque tamen ea ætas certo aliquo annorum numero definita est; sed illud universè statuendum videtur, ab eo tempore Confessionem puero indictam esse, cùm inter bonum et malum discernendi vim habent, in ejusque mentem dolus cadere potest. Nam, cùm ad id vitæ tempus quisque pervenerit, in quo de salute æterna deliberandum est, tùm primùm Sacerdoti peccata confiteri debet, cùm aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientia premitur. Quò verò potissimùm tempore confiteri oporteat, eo canone, de quo antea diximus, sancta Ecclesia decrevit. Jubet enim semel saltem quotannis fideles omnes peccata sua confiteri.

Trid. Syn. sess. 14. de Pœnit. c. 5. et can. 8. Levit. 16. et 23.

Later. IV. Conc. cap. 21. et habet. de Pœnit. et remiss. cap. Omnis utriusque sexus. Scot. in 4. sent. dist. 17. q. unica.

45. *Quoties christiani hoc beneficio uti debeant.*

Verùm, si quid salutis nostræ ratio postulet, consideremus, profectò quoties vel mortis periculum imminet, vel aliquam rem tractare aggredimur, cujus tractatio homini peccatis contaminato non conveniat (veluti cùm Sacramenta administramus aut percipimus), toties Confessio prætermittenda non est. Atque idem omninò servare oportet, cùm veremur, ne nos alicujus culpæ, quam admiserimus, oblivio capiat. Neque enim peccata confiteri possumus, quæ non meminimus; neque peccatorum veniam à Domino impetramus, nisi ea Pœnitentiæ Sacramentum per Confessionem deleat.

Morituris in primis necessaria est Confessio.

46. *Omnia peccata sigillatim in Confessione aperienda.*

Sed quoniam multa in Confessione observanda sunt, quorum alia ad Sacramenti naturam pertinent, alia non ita necessaria sunt; de his accuratè agendum erit. Neque enim desunt libelli et commentarii, ex quibus facilè est horum omnium explicationem depromere. Illud autem in primis doceant Parochi in Confessione curandum esse, ut integra et absoluta sit. Etenim omnia mortalia peccata Sacerdoti aperire oportet. Nam venialia, quæ nos

De conditionibus et circunstantiis ad Confessionem requisitis.

Primò esse debet Integra.

Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. cap. 5. et c. 7.

Peccata venialia qua ratione dimittantur, vide D. Aug. citat. de Pœnit. dist. 3. cap. De quotidianis, et in Conc. Tolet. IV. cap. 10.

à Dei gratia non divellunt, et in quæ frequentiùs labimur, tametsi rectè atque utiliter (quod piorum usus demonstrat) confitemur, tamen sine culpa prætermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt: at mortifera peccata, ut jam diximus, singula enumeranda sunt, quamvis etiam occultissimè lateant, et ejus generis sint, quæ duobus tantùm extremis Decalogi capitibus interdicuntur. Sæpè enim evenit, ut ea (1) graviùs animam vulnerent, quàm illa, quæ apertè ac palàm peccare homines solent: ita verò à sancta Tridentina Synodo definitum, atque à catholica Ecclesia semper traditum est, quemadmodum sanctorum Patrum testimonia declarant. Est enim apud sanctum Ambrosium in hunc modum. *Non potest quis justificari à peccato, nisi confessus fuerit peccatum.* Sanctus etiam Hieronymus (2) in Ecclesiaste idem planè confirmat; ait enim: *Si quem serpens diabolus occultè momorderit, et nullo conscio, eum peccati veneno infecerit, si tacuerit, et Pœnitentiam non egerit, nec vulnus suum fratri, aut magistro voluerit confiteri, magister, qui linguam habet ad curandum, ei prodesse non poterit.* Præterea sanctus Cyprianus in libro de lapsis apertissimè hoc docet his verbis: *Quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti sint, quoniam tamen de eo cogitaverunt, id ipsum apud Sacerdotes Dei* (2) *dolenter confiteantur.* Denique hæc omnium Ecclesiæ Doctorum communis vox est atque sententia.

Omnia et singula peccat. necessariò confitenda sunt.

S. Ambr. lib. de Parad. cap. 14. et lib. 2. de Pœnit. cap. 7. Hier. super illud cap. 10. Eccl. Si momorderit serpens &c.

Lib. de Lapsis circa finem. Greg. Hom. 20. super Ezech.

47. *Peccatorum circunstantiæ, dum quis confitetur, sunt patefaciendæ.*

Sed in Confessione summa illa cura et diligentia adhibenda est, quam in rebus gravissimis ponere solemus, omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animæ vulnera, et peccati radices evellamus. Neque verò solùm peccata gravia narrando explicare oportet, verùm etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant, et pravitatem valdè augent, vel minuunt.

Synod. Trid. de Pœnit. sess. 14. cap. 5. et can. 7. Aug. de vera et falsa Pœnit. c. 14. et de Pœnit. dist. 5. cap. Consideret.

(1) *Graviùs animam vulnerent, quàm illa*: Edit. Patav. *graviùs animam vulnerent, quæ occultè admittuntur, quàm illa &c.*

(2) *In Ecclesiaste*, vel potiùs *in Ecclesiasten*, ut habet edit. Patav. et Lovan.

(3) *Dolenter confiteantur*: Edit. Patav. 1757. *Dolenter et simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet, et modicis vulneribus exquirunt*, ut est apud ipsum S. Cypr.

Quædam enim circunstantiæ adeò graves sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantùm constet; quare hæc omnia semper confiteri oportet. Si quis enim hominem (1) interemerit, explicandum est, utrum ille sacris initiatus, an profanus fuerit; itemque si cum muliere concubuit, matrimonii ne lege libera, aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicujus voti sponsione Deo consecrata, aperiat necesse est. Hæc enim diversa peccatorum genera constituunt; ita ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium à divinarum rerum Doctoribus appelletur. Furtum etiam in peccatis numerandum est: verùm si quis aureum nummum furetur, leviùs omninò peccat, quàm is qui centum vel ducentos, vel ingentem aliquam auri vim, præsertim verò, qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiam ratio ad locum et ad tempus pertinet, quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quàm ut à nobis commemorentur. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt: quæ verò pravitatem rei magnoperè non augent, sine crimine omitti possunt.

Alex. de Ales. 4. part. q. 12.

Vide D. Thom. in 2. 2. q. 54.

De circunstantia temporis: vide sect. 29. in fine. Scot. lib. 4. dist. 17. q. 1. litt. N.

Circunstantiæ non aggravantes possunt reticeri.

48. *Confessio, in qua sponte aliquid graviùs reticetur, iteranda est.*

Sed ad confessionem adeo necessarium est, ut (quod antea diximus) integra et absoluta sit, ut si quis dedita opera, alia quidem ex iis, quæ explicari debent, prætermittat, alia verò tantummodò confiteatur, non solum ex ea confessione is commodum nullum consequatur, sed etiam novo scelere se obstringat: neque ejusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua Sacramenti ratio insit, appellanda est: quin potiùs pœnitenti confessionem repetere est necesse, seque ipsum illius peccati reum facere, quòd Sacramenti sanctitatem simulatione confessionis violaverit.

Confessio in qua aliquid sponte reticetur, quàm sit noxia.

Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. cap. 5.

49. *Confessio in qua per oblivionem, vel incuriam levem aliquid omissum est, non iteranda.*

At verò, si alia de causa confessioni aliquid defuisse videatur, vel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit, vel quia conscientiæ suæ latebras non ita accuratè perquisierit, cùm tamen illud in animo haberet, ut integrè peccata omnia confiteretur, nihil ei opus erit confessionem iterare: satis autem habebit, si quando peccata, quæ oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea Sacerdoti alio tempore confiteri. In quo tamen animad-

(1) *Interemerit*: Editio Patav. *interemit.*

vertendum est, ne fortè nimis dissolutè et remissè conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoriâ repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem voluisse meritò videri possimus: id enim si factum fuerit, confessionem iterare omninò oportebit.

Negligentia magna et voluntaria iterationem Confessionis postulat.

50. *Nuda, simplex, et aperta debet esse confessio.*

Nudè, et remotis ambagibus aperienda sunt peccata.

Præterea curandum est, ut confessio nuda, simplex, et aperta sit, non artificiosè composita, ut à nonnullis fit, qui potiùs vitæ suæ rationem exponere, quàm peccata confiteri videntur. Ea enim confessio esse debet, quæ nos tales Sacerdoti aperiat, quales nos ipsos novimus, certaque pro certis, ac dubia pro dubiis demonstret. Quòd si vel peccata non recensentur, vel alieni à re, quam tractamus, sermones inseruntur, perspicuum est, confessionem hac virtute carere.

51. *Prudens et verecunda debet esse confessio.*

Prudens sit et verecunda confessio.

Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam et verecundiam in explicandis rebus adhibent. Neque enim nimis multis verbis agendum est, sed, quæ ad cujusque peccati naturam et rationem pertinent, brevi oratione, quæ modestiam conjunctam habeat, aperienda sunt.

52. *Confessio per internuntium, aut per litteras fieri non potest.*

Secreta sit confessio, et extra periculum revelandi.
Matth. 8. 4.

Illud verò etiam tùm confitenti, tùm Sacerdoti maximè laborandum est, ut eorum sermo in confessione secretò habeatur. Quare fit, ut nemini omninò neque per nuncium, neque per litteras, quoniam ea ratione nihil jam occultè agi potest, peccata confiteri liceat.

53. *Expedit homini christiano sæpiùs confiteri.*

Utilitas frequentatæ confessionis.

Sed nulla res fidelibus adeo curæ esse debet, quàm ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare. Etenim cùm aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest, ob multa, quæ impendent, vitæ pericula, quàm statim peccata sua confiteri. Nam, ut sibi quisque diuturnum vitæ spatium polliceri queat, turpe profectò est, cùm in eluendis corporis, aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eadem saltem diligentia curare, ne animæ splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

54. *Quotuplici potestate hujus Sacramenti minister præditus esse debeat.*

De legitimo et idoneo confessionis sacramentalis ministro.

Sed jam de ministro hujus Sacramenti dicendum est.

Eum autem Sacerdotem esse, qui ordinariam, aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex Ecclesiasticis sanctionibus satis apparet: habeat enim oportet non solùm ordinis, verùm etiam jurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre verò hujus ministerii testimonium præbent illa Domini verba apud S. Joannem: *a Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Neque enim omnibus, sed Apostolis tantùm hæc dicta fuisse constat, quibus in hac functione Sacerdotes succedunt: idque etiam maximè consentaneum est. Nam cùm omne gratiæ genus, quæ hoc Sacramento tribuitur, à Christo capite ad membra derivetur; meritò debent corpori Christi mystico, id est, fidelibus, illud administrare, qui soli verum ejusdem corpus conficiendi potestatem habent, cùm præsertim fideles hoc ipso Pœnitentiæ Sacramento ad sacram Eucharistiam sumendam apti, idoneique reddantur. Verùm quanta olim religione in antiquissima Ecclesia jus ordinarii Sacerdotis conservatum fuerit, ex veteribus Patrum decretis facilè intelligitur; quibus cautum est, ne quis Episcopus, aut Sacerdos in alterius Parochia aliquid gerere auderet sine ejus auctoritate, qui illi præesset, aut nisi magna necessitas cogere videretur. Ita verò ab Apostolo sancitum est, cùm Tito præcepit, *b* ut in singulis civitatibus Sacerdotes constitueret, qui scilicet doctrinæ et Sacramentorum cœlesti pabulo fideles alerent et educarent.

Tridentina Synodo, sess. 14. cap. 5. et 6. de Pœnit. can. 10.

a Joann. 20. 23.

Ordinis potestas unde probetur.

Tridentina Synodo cap. 7. sess. ejusd.

Jurisdictionis potestas unde probetur.

Concilio Antiochen. Calzed. et alia.

b Tit. 12.

55. *Potest quivis Sacerdos quemcumque peccatorem in necessitate absolvere.*

Quamquam, si mortis periculum imminet, et proprii Sacerdotis facultas non datur, ne hac occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum fuisse, Concilium Tridentinum docet, ut unicuique Sacerdoti liceret (1) non solùm omni peccatorum genere, cujuscumque potestatis sit, illa condonare, sed etiam ab excommunicationis vinculo solvere.

Quanta cujusque Sacerdotis in periculo mortis circa absolutionem potestas. Tridentina Synodo de Pœnit. sess. 14. cap. 7.

56. *Qualis cuique de sua salute sollicito deligendus sit confessionis Minister.*

Jam præter ordinis et jurisdictionis potestatem, quæ prorsùs necessaria sunt, in primis opus est, ut hujus Sa-

Eruditio et prudentia in confessario necessaria.

(1) *Non solùm omni peccatorum genere, cujuscumque potestatis sit, illa condonare*: Edit. Patav. *non solùm omni peccatorum genere, cujuscumque potestatis sit peccata condonare*, quod magis consentaneum menti ipsius Concilii, tùm etiam syntaxi linguæ Latinæ.

Aug. l. de vera et falsa Pœnitentia, cap. 10. et habetur de Pœnitentia, distint. 1. cap. Quem pœnitet. Confessarius judicis et medici personam sustinet. Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. cap. 6. et can. 9. S. Basil. in Reg. br. q. 229. et Conc. Later. cap. 21. et de Pœnit. et remiss. cap. Omnis utriusque sexus.

Qualis Confessarius deligendus.

cramenti Minister tùm scientia et eruditione, tùm prudentia præditus sit; judicis enim et medici simul personam gerit. Ac quod ad primum attinet, satis constat, non vulgarem scientiam necessariam esse, qua et peccata investigare, et ex variis peccatorum generibus, quæ gravia, quæ levia sint, pro cujusque hominis ordine et genere judicare possit. Ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget. Etenim diligenter providendum est, ut ea remedia ægroto adhibeantur, quæ ad illius animam sanandam, et in posterum contra morbi vim muniendam aptiora esse videantur. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuivis maximo studio curandum esse, ut eum sibi Sacerdotem deligat, quem vitæ integritas, doctrina, prudens judicium commendet; qui et quantum in eo officio, cui præest, ponderis et momenti sit, et quæ cuique sceleri pœna conveniat, et qui vel solvendi vel ligandi sint, optimè noverit.

57. *Nunquam quæ inter confitendum sunt audita, verbo aut signo patefacere licet.*

Confessarii quanta debeat esse taciturnitas. Scot. in l. 4. dist. 21. q. 2. de Pœnit. dist. 6. cap. Sacerdos, et de Pœnit. et remiss. cap. Omnis utriusque sexus ex Conc. Later. cap. 21.

Sed quoniam nemo est, qui non vehementer cupiat, scelera et turpitudinem suam occultari; monendi sunt fideles, nihil esse, quod timeant, ne ea, quæ ipsi confessione patefecerint, à Sacerdote ulli unquam indicentur, neve aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creari possit: sacræ enim sanctiones gravissimè in eos Sacerdotes animadverti voluerunt, qui peccata omnia, quæ aliquis eis confessus fuerit, perpetuo et religioso silentio compressa non tenuerint. Quare in Concilio Lateranensi magno ita legimus: *Caveat omninò Sacerdos, ne verbo, vel signo, vel alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem.*

58. *Quæ sint præcipuè observanda Sacerdoti aliorum confessiones excipienti.*

De his, quæ ad Confessionis usum per Sacerdotem circa pœnitentem sunt observanda.

Sed jam ordo rerum postulat, cùm de Ministro dictum sit, ut quædam præcipua capita explicentur, quæ ad confessionis usum et tractationem non parum sunt accommodata. (1) Magna enim fidelium pars, quibus vulgò nihil longius videri solet, quàm ut dies illi, qui Ecclesiastica lege confessioni præfiniti sunt, effluant; tan-

(1) *Magna enim fidelium pars, quibus vulgò nihil longius videri solet, quàm ut dies illi affluant, tantum absunt à christiana perfectione &c.* Edit. Patav. 1757.: *Magna enim fidelium pars est, quibus vulgò nihil longius videri solet, quàm ut dies illi:::: effluant; tantum absunt &c.*

tum absunt à christiana perfectione, ut vix peccatorum suorum meminerint, quæ Sacerdoti patefacienda essent; ne dum cetera diligenter curent, quæ ad divinam gratiam conciliandam vim habere maximam perspicuum est. Quare cùm illorum saluti omni studio succurrendum sit; hoc primùm Sacerdotes in pœnitente diligenter observabunt, si veram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit ac deliberatum, in posterum à peccatis abstinere. Quòd si ita animo affectum esse animadverterint, moneant, et vehementer hortentur, ut pro tanto et tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat, ab eoque cœlestis gratiæ præsidium petere nunquam desinat, quo munitus ac tectus facilè poterit pravis cupiditatibus resistere ac repugnare.

Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eumque imitandum, et summa charitate amandum ipse se excitet atque inflammet. Hac enim meditatione assequetur, ut ab omnibus dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla alia est causa, cur tam citò vel leviter ab hoste impugnati, animo et viribus sucumbamus, quàm quod ex cœlestium rerum meditatione divini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari atque erigi possit. Sin autem Sacerdos intellexerit, eum, qui velit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut verè contritus dicendus sit; conetur magno contritionis desiderio eum afficere, ut deinde hujus præclari doni cupiditate incensus, illud à Dei misericordia petere et efflagitare in animum inducat.

59. *Quomodò se gerere debeat confessarius erga eos, qui sua peccata excusant.*

In primis autem reprimenda est quorumdam superbia, qui scelera sua excusatione aliqua vel defendere, vel minora facere nituntur. Nam exempli causa, cùm aliquis fateatur, se ira vehementiùs commotum fuisse, statim hujus perturbationis causam in alium confert, à quo prius sibi injuriam factam esse queritur. Monendus itaque est, hoc elati animi, et hominis peccati sui magnitudinem vel despicientis, vel planè ignorantis signum esse, tùm verò ejusmodi excusationis genus ad augendum potiùs, quàm minuendum peccatum pertinere. Nam qui ita factum suum probare contendit, hoc videtur profiteri, se tunc patientia usurum esse, cùm à nemine injuriâ læderetur: quo quidem nihil homine christiano indignius esse potest. Etenim cùm illius vicem dolere ma-

Monendus est confitens peccata sua, ut non excuset.

Psalm. 140.

ximè debuerit, qui injuriam fecit; tamen non peccati pravitate commovetur, sed fratri irascitur; ac, cùm ei præclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientia colere, et fratrem mansuetudine sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam convertit.

60. *Quomodò his consulet confessarius, qui peccata sua confiteri erubescunt, vel imparati eum adeunt.*

Perniciosior autem est illorum culpa existimanda, qui stulta quadam verecundia impediti (1), peccata confiteri non audent. Iis igitur hortando animos addere oportet, monendique sunt, nihil esse, quod vitia sua aperire vereantur; nullique mirum videri debere, si intelligat homines peccare; qui quidem communis est omnium morbus, et in humanam imbecillitatem propriè cadit.

Alii sunt, qui vel quod rarò (2) peccata confiteri solent, vel quod nullam curam et cogitationem in pervestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissa confessione expedire, nec unde ejus officii initium ducendum sit, satis sciunt. Quod certè acrius objurgare opus est, atque in primis docere, priusquam ad Sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoveatur; id verò præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat. Quare, si Sacerdos hujusmodi homines prorsus imparatos esse cognoverit, humanissimis verbis à se dimittet, hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deinde revertantur. Quod si fortè affirmaverint, se in eam rem omne studium et diligentiam suam contulisse, (quoniam Sacerdoti maximè verendum est, ne semel dimissi, ampliùs non redeant) audiendi erunt; præsertim verò si emendandæ vitæ studium aliquod præseferant, adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti et accurata meditatione compensaturos promittant. In quo tamen magna cautio adhibenda est: si enim, audita confessione, judicaverit, neque in enumerandis peccatis diligentiam, nec in detestandis dolorem pœnitenti omninò defuisse, absolvi poterit; sin autem utrumque in eo desiderari animadverterit, auctor illi et suasor erit, ut majorem curam, quod antea dictum est, in excutienda conscientia adhibeat, hominemque, ut blandissimè poterit, tractatum dimittet.

(1) *Peccata confiteri*: Edit. Patav. *peccata sua confiteri.*
(2) *Peccata confiteri*: Edit. Patav. *peccata sua confiteri.*

61. *Pudori quorumdam quomodò consulendum.*

Sed quoniam interdum contingit, ut mulieres alicujus sceleris in priori confessione oblitæ, iterum ad Sacerdotem non audeant redire, quòd vereantur, ne vel in suspicionem magnæ improbitatis populo veniant, vel singularis religionis laudem quærere existimentur; sæpè tùm publicè, tùm privatim docendum est, neminem tanta memoria esse, qui omnia sua facta, dicta et cogitata meminisse queat: quapropter fideles nulla re deterrendos esse, quominus ad Sacerdotem revertantur, si in memoriam alicujus criminis redierint, quod antea fuerit prætermissum. Hæc igitur, atque alia hujus generis multa in confessione à Sacerdotibus observanda erunt. Nunc ad tertiam Pœnitentiæ partem, quæ Satisfactio appellatur, veniendum est.

62. *Quid in genere, quidque in materia confessionis significet Satisfactio.*

Primùm itaque satisfactionis nomen et vis exponenda est. Hinc enim Catholicæ Ecclesiæ hostes amplam occasionem dissidii et discordiæ cum maxima christiani populi pernicie arripuerunt. Est autem Satisfactio rei debitæ integra solutio. Nam quod satis est, ei nihil videtur deesse. Quare, cùm de gratiæ reconciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantùm præstare, quantùm irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit: atque ita satisfactio nihil aliud est, quàm injuriæ alteri illatæ compensatio. Quod autem ad hunc locum pertinet, satisfactionis nomen divinarum rerum Doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, cùm homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit.

Quid Satisfactio, ut ad Pœnitentiam pertinet. Vide cap. Satisfactio de Pœnit. dist. 3. et Doct. in illud, et D. Thom. in 4. dist. 15. q. 2. art. 1. q. 1.

63. *Quot sint gradus ejus Satisfactionis, quæ compensationem aliquam peccati includit.*

Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit, ut satisfactio variè accipiatur. Ac prima quidem et præstantissima illa est, qua, pro scelerum nostrorum ratione, etiamsi Deus summo jure nobiscum velit agere, quidquid à nobis debeatur, cumulatè persolutum est: hæc verò ejusmodi esse dicitur, quæ nobis Deum propitium et placatum reddidit: eamque uni Christo Domino acceptam ferimus, qui in cruce, pretio pro peccatis nostris soluto, plenissimè Deo satisfecit. Neque enim ulla res creata tanti esse potuit, quæ nos tam gravi debito liberaret: atque, ut sanctus Joannes testatur: *a Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.* Hæc igitur plena et

Satisfactionis spiritualis varii gradus, et multiplex acceptio. Vide D. Th. in 3. p. q. 33. art. 1.

a 1. Joann. 2. 2. Vide item Joann. 1. 29. Ephes. 1. et 5. Hebr. 11. 12. 13.

cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in hoc sæculo commissa sunt, pariter æqualiterque respondens: cujus pondere hominum actiones apud Deum plurimùm valent, ac sine eo nulla prorsus æstimatione dignæ haberentur. Atque huc Davidis verba videntur expectare, qui postquam secum ipse reputans illud protulisset: *a Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* nihil præter hanc satisfactionem, quam calicis nomine expressit, dignum tot tantisque beneficiis invenire potuit; quare subjecit: *b Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.*

a Psalm. 115. 12.

b Ibidem 13.

Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. cap. 8. et 9. et can. 13.

(1) Alterum satisfactionis genus, quæ et canonica appellatur, et certo temporis spatio definita perficitur. Quare antiquissimo Ecclesiæ usu receptum est, ut, cùm pœnitentes à peccatis solvuntur, pœna aliqua eis irrogetur; cujus pœnæ solutio, satisfactio vocari consuevit.

Eodem verò nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro peccatis, non quidem à Sacerdote constitutam, sed sponte nostra susceptam, atque à nobis ipsis repetitam sustinemus.

64. *Quid sit hæc satisfactio, quæ ad Sacramentum Pœnitentiæ pertinet.*

Verùm hæc ad Pœnitentiam, ut Sacramentum est, minimè pertinet; sed illa tantùm Sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto Sacerdotis Deo pro peccatis dependi: hoc adjuncto, ut statutum cum animo, et deliberatum habeamus, peccata in posterum omni studio vitare. Ita enim *c* nonnulli definierunt: *Satisfacere est Deo debitum honorem impendere.* Quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omninò vitare constituat, satis apparet. *d Et satisfacere est causas peccatorum excîdere, et eorum suggestioni aditum non indulgere.* In quam sententiam alii senserunt, satisfactionem esse purgationem, qua eluitur quidquid sordidum propter peccati maculam in anima resedit, atque à pœnis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur. Quæ cùm ita sint, facilè erit fidelibus persuadere, quàm necessarium sit, ut pœnitentes in hoc satisfactionis studio se exerceant.

c Anselmus, lib. 1. Cur Deus homo, cap. 11.

d D. August. de Eccles. Dogm. cap. 54. et habetur de Pœnit. dist. 3. cap. Satisfactio.

65. *Non semper cum remissione pœnæ æternæ, quæ consequitur condonationem culpæ, pœna temporalis remittitur.*

Docendi enim sunt, duo esse, quæ peccatum con-

(1) *Alterum satisfactionis genus, quæ &c.*: Edit. Patav. multò rectiùs *Alterum satisfactionis genus est, quæ et &c.*

sequuntur, maculam et pœnam. Ac quamvis semper culpa dimissa, simul etiam mortis æternæ supplicium apud inferos constitutum condonetur; tamen non semper contingit, quemadmodum à Tridentina Synodo declaratum est, ut Dominus peccatorum reliquias, et pœnam certo tempore definitam, quæ peccatis debetur, remittat. Cujus rei perspicua sunt exempla in sacris litteris, *a* Genesis tertio capite, *b* Num. XII. et XX. et *c* aliis permultis locis: sed illud Davidis clarissimum et maximè illustre intuemur, cui etsi Nathan dixerat: *d Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris*; is tamen gravissimas pœnas ultrò subiit, Dei misericordiam his verbis dies noctesque implorans: *e Ampliùs lava me ab iniquitate mea, et à peccato meo munda me; quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.* Quibus verbis illud petitum est à Domino, ut non solùm crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret, atque à peccati reliquiis purgatum, in pristinum decoris et integritatis statum restitueret. Atque hæc cùm summis precibus peteret, eum tamen Dominus, *f* tùm filii ex adulterio suscepti, *g* tùm Absalonis, quem unicè diligebat, defectione et *h* morte mulctavit, aliisque pœnis et calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat. In Exodo etiam, *i* etsi Dominus Moysis precibus exoratus, populo Idololatræ pepercerat, tamen minatus est, se tanti flagitii graves pœnas repetiturum esse, ipseque Moyses testatus est, fore, ut illud Dominus severissimè in tertiam et quartam usque generationem ulcisceretur. Hæc verò à sanctis Patribus in Ecclesia catholica semper tradita esse, ipsorum auctoritate apertissimè comprobatur.

Pœna æterna cum remissione culpæ semper remittitur, temporalis non item. Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. cap. 8. can. 12. 15.

a Gen. 3. 17.
b Num. 12. 20.
c Exod. 32.
Psalm. 98. 8.
d 2. Reg. 12. 13.
D. Thom. 3. p. q. 86. art. 4. et 5.
e Psalm. 50. 3. 4.
f 2. Reg. 12. 15. 18.
g Ibidem 18. 15.
h Ibidem 18. 14.
i Exod. 32. 33.
Ambr. lib. 1. de Pœnit. cap. 16. et 2. cap. 5.

66. *Quare non tantum indulgeat Deus homini per Sacramentum Pœnitentiæ, quantum per Baptismum.*

Verùm qua de causa factum sit, ut pœna omnis Pœnitentiæ Sacramento æquè ac Baptismo non condonetur, præclarè à sancta Tridentina Synodo explicatum est his verbis: *Divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter à Deo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint, aliter verò, qui semel à peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus Sancti dono,* k *scienter templum Dei violare, et* l *Spiritum Sanctum contristare non formidaverint.*

Pluribus de causis omnis pœna Sacramento Pœnitentiæ, ut in Baptismo, non remittitur.
Trid. Syn. ead. sess. 14. cap. 8.
Prima ratio.
k 1. Cor. 3. 17.
l Ephes. 4. 30.

Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla Satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, *m* veluti injurii et contumeliosi Spiritui Sancto in graviora labamus, *n* thesau-

Secunda ratio.
m Hebr. 10. 29.
n Rom. 2. 5.

rizantes nobis iram in die iræ. Proculdubiò enim magnoperè à peccato revocant, et quasi fræno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt.

Accedit, ut tamquam testificationes quædam sint doloris, quem ex commissis peccatis capimus: qua ratione Ecclesiæ fit satis, quæ nostris sceleribus graviter offensa est. Nam, ut sanctus Augustinus ait: *a Cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Verùm, quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba, vel alia quæcumque signa procedit, rectè ab iis, qui Ecclesiæ præsunt, tempora Pœnitentiæ constituuntur, ut Ecclesiæ, in qua peccata ipsa remittuntur, satisfiat.*

Tertia ratio.

a Psalm. 50. 19. S. Aug. Enchir. cap. 65. et habetur de Pœnit. dist. 1. cap. In actione, et Magist. in 4. sent. dist. 20.

67. *Quomodò ex pœnis nobis inflictis alii juventur.*

Quarta ratio.

Præterea Pœnitentiæ nostræ exempla alios docent, quomodò ipsi vitam instituere, et pietatem sequi debeant. Cùm enim pœnas nobis pro peccatis irrogatas ceteri homines intuentur, et summam cautionem sibi in omni vita adhibendam, et mores pristinos corrigendos esse intelligunt. Quare sapientissimè illud ab Ecclesia observatum est, ut cùm ab aliquo publicè flagitium commissum esset, publica etiam pœnitentia ei indiceretur, ut ceteri timore perterriti, deinceps peccata diligentiùs vitarent: quod etiam in occultis criminibus, quæ graviora essent, interdum fieri solitum erat. Sed, ut diximus, in publicis hoc perpetuum fuit, ut qui ea commiserant, antequam publicam pœnitentiam suscepissent, non absolverentur. Interim verò Pastores pro illorum salute Deum rogabant, atque ut ipsi etiam pœnitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit sancti Ambrosii cura et solicitudo; cujus lacrymis fertur quamplurimos, qui duro animo ad Pœnitentiæ Sacramentum accesserant, ita emollitos esse, ut veræ contritionis dolorem conceperint. Verùm postea tantùm de veteris disciplinæ severitate remissum est, atque ita charitas refrixit, ut jam plerique ex fidelibus ad peccatorum veniam impetrandam nullum intimum animi dolorem, atque gemitum cordis necessarium putent, sed illud satis esse arbitrentur, si speciem tantùm dolentis habeant.

Publica crimina publicè expiari olim mos fuit. Vide Aug. lib. 5. de Civ. Dei c. 26. et de vera et falsa Pœnit. c. 11.

D. Ambr. l. 2. de Unica Pœnit. cap. 10. quod habetur de Pœnit. dist. 3. cap. Reperiuntur.

68. *Per Pœnitentiam Christo assimilamur.*

Quinta ratio.

b Hebr. 2. 18.

Deinde verò hujusmodi pœnarum perpessione consequimur, ut capitis nostri Jesuchristi, *b* in quo passus est ipse, et tentatus, similitudinem et imaginem geramus. *Nihil enim tam deforme videri potest*, ut à sancto Bernardo dictum est, *quàm sub spinoso capite delicatum esse*

D. Bern. serm. 5. de omnibus Sanctis.

membrum. Nam, teste Apostolo, *a cohæredes autem Christi sumus, si tamen compatimur*; et (quod alio loco scripsit) *b si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus.*

a Rom. 8. 17.
b 2. Tim. 2. 11. 12.

69. *Quomodò post Dei misericordiam in peccato justitiæ etiam locus sit.*

Divus etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperiri, maculam animæ, et plagam: ac turpitudinem quidem ipsam Dei misericordiâ tolli; verùm sanandis peccatorum plagis valdè necessariam esse eam curam, quæ in remedio Pœnitentiæ adhibetur. Quemadmodum enim, sanato vulnere, cicatrices quædam remanent, quæ et ipsæ curandæ sunt: ita in anima, culpa condonata, supersunt reliquiæ peccatorum purgandæ. Idem planè D. Chrysostomi sententia confirmat, cùm ait: *Non satis est sagittam è corpore extrahi, sed plaga quoque à sagitta inflicta sananda est: sic etiam in anima, post acceptam peccati veniam, Pœnitentia curanda est plaga relicta.* Frequentissimè enim à sancto Augustino docemur, duo hæc in Pœnitentia animadvertenda esse, Dei misericordiam et justitiam; misericordiam, qua peccata et pœnas æternas (1) illis debitas condonat; justitiam, quâ pœnis tempore definitis hominem punit.

D. Bern. in serm. de Cœna Domini Vide item D. Thom. in p. 3. q. 86. art. 4. et 5.

D. Chrysost. Hom. 80. ad populum Antioch.

S. Aug. in Psalm. 50. super illud. Ecce enim veritatem. Scot. l. 4. dist. 14. q. 4. litt. I.

70. *Per Pœnitentiam pœnas à Deo nobis præparatas effugimus.*

Postremò Pœnitentiæ pœna à nobis suscepta Dei animadversionem, suppliciaque in nos constituta antevertit. Ita enim docet Apostolus, cùm ait: *c Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur: dum judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Quæ cum fidelibus explicata fuerint, vix fieri poterit, quominùs ad Pœnitentiæ opera maximè excitentur.

Duo in Pœnit. animadvertenda.

c 1. Cor. 11. 31. 32.

Passionis Christi merito, opera nostra sunt meritoria et satisfactoria.

Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. c. 8. can. 13. et 14. et sess. 6. de Justific. c. 16.

71. *Unde nostra opera sint tùm meritoria, tùm etiam satisfactoria.*

Ejus autem quanta vis sit, ex eo colligitur, quòd tota à Christi Domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur: alterum est, ut immortalis gloriæ præmia mereamur: ita ut *d* calix etiam aquæ frigidæ, quam in ejus nomine dederimus, mercede non careat: alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus.

d Matth. 10. 42. Marc. 9. 40.

Merita sanctorum quomodò etiam aliis prosint. Conc. Trid. sess. 14. c. 8. Greg. in c. 9. l. 1. Reg.

(1) *Illis debitas*: Sic edit. Pat. non *illi debitas*, ut perperam in Rom. et Venet. antiq.

72. *Christi satisfactionem et meritum nostra satisfactio non obscurat.*

Neque verò id perfectissimam et cumulatissimam Christi Domini satisfactionem obscurat, sed illud potiùs contrà evenit, ut multò clariorem et illustriorem reddat. Eò enim copiosior Christi gratia videtur esse, quòd non solùm ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus, sed illa etiam, quæ, tamquam caput in membra, suis sanctis et justis hominibus promeruit, ac persolvit: qua ratione fieri perspicuum est, ut justæ et honestæ piorum actiones tantum ponderis et dignitatis habeant. Christus enim Dominus, tamquam *a* caput in membra, et *b* vitis in palmites, gratiam suam in eos, qui sibi per charitatem conjuncti sunt, continenter (1) diffundit. Quæ quidem *c* gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur, et consequitur, et sine qua mereri (2), et satisfacere Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut justis nihil deesse videatur, cùm operibus, quæ Dei virtute efficiunt, et divinæ legi pro humana mortalique conditione satisfacere, et vitam æternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati è *d* vita decesserint, consequentur, mereri possint. Nota est enim illa Salvatoris vox: *e Qui autem biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

a Ephes. 4. 15.
b Joann. 15. 4. 5. 6. 7.
Hæc ad verbum desumpta sunt ex sess. 6. c. 16. Trid. Syn.
c Gratia Dei bona opera prævenit, consequitur, et comitatur.
Conc. Aurel. can. 18. Fulg. l. 1. de Mor. c. 11. et 12.
Vitam æternam cum Dei gratia mereri possumus. Psalm. 33. et 36.
d 1. Cor. 15. 58. et 2. Cor. 3. 18. et 2. Tim. 4. 8. et Hebr. 6. 10. 10. 34.
Justi quomodò divinæ legi satisfaciant.
e Joann. 4 13. 14.

73. *Ad hoc, ut opus aliquod veram vim satisfaciendi habeat, quæ sint potissimùm necessaria.*

Sed duo præcipuè in satisfactione requiruntur: primum est, ut is, qui satisfacit, justus sit, ac Dei amicus: opera enim, *f* quæ sine fide et *g* charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt: alterum, ut ejusmodi opera suscipiantur, quæ natura sua molestiam et dolorem afferant. Cùm enim præteritorum scelerum compensationes sint, atque ut S. *h* Martyr Cyprianus ait, redemptrices peccatorum, omninò necesse est, ut aliquid acerbitatis habeant: quamquam non semper illud consequitur, ut qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant. Sæpè enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum charitas efficit, ut quæ perpessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Nec tamen idcircò fit, quominùs ea ipsa opera satisfaciendi vim habeant: siquidem hoc proprium est filiorum Dei, ita ejus amore et pietate inflam-

Opera impiorum licet non sint Deo grata, sunt tamen satisfactoria.
Jerem. 6.
Scot. 4. dist. 15. et 17.
f Rom. 14. 23.
Hebr. 11. 6.
g 1. Cor. 13. 3.
Hoc Parochi docere debent, ne peccatores desperent.
h Cypr. lib. 1. ep. 3. post medium, quæ est 55. in Ordine.
Trid. Syn. sess. 4. de Pœn. can. 12. Leo. serm. 1. de Jejun. 10. Mens.

(1) *Diffundit*: Edit. Pat. *infundit.*
(2) *Et satisfacere*: Edit. Pat. *aut satisfacere.*

mari, ut acerbissimis laboribus cruciati, aut nihil ferè incommodi sentiant, aut omnia lætissimo animo perferant.

74. *Quot sint opera satisfactionis.*

Verùm omne satisfactionis genus Pastores docebunt ad hæc tria præcipuè conferendum esse, orationem, jejunium, eleemosynam: quæ quidem tribus bonis animæ, corporis, et iis, quæ externa commoda dicuntur, quæ omnia à Deo accepimus, respondent. Nihil verò aptius et convenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest. Nam, cùm *a omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis sit, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ*; nemo non videt, hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet jejunium, alteri eleemosynam, tertiæ orationem rectissimè opponi. Preterea, si eos etiam, qui peccatis nostris offenduntur, spectemus, facilè erit intelligere, cur ad hæc tria potissimùm omnis satisfactio referatur: hi verò sunt Deus, proximus, et nos ipsi. Quare Deum oratione placamus, proximo eleemosyna satisfacimus, nos ipsos verò jejunio castigamus.

a 1. Joann. 2. 16.

75. *Afflictiones, quæ extrinsecùs hominibus immittuntur, sunt etiam satisfactoriæ.*

Sed quoniam multæ variæque ærumnæ et calamitates, dum in hac vita sumus, nos premunt; illud maximè fideles docendi sunt, eos, qui patienti animo, quidquid laboriosi et incommodi Deus immiserit, ferant, amplam satisfaciendi et merendi materiam nactos esse: qui autem inviti, et repugnantes pœnam hujusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu privari, sed Dei tantùm peccata justo judicio ulciscentis, animadversionem et supplicium perferre.

Conc. Trid. sess. 14. c. 9. et can. 13.

76. *Unus pro alio satisfacere, non autem confiteri, aut conteri potest.*

In eo verò summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus, et gratiarum actionibus prædicanda est, qui humanæ imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere: quod quidem hujus partis Pœnitentiæ maximè proprium est. Ut enim, quod ad contritionem et confessionem attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri potest; ita, qui divina gratia præditi sunt, alterius nomine possunt, quod Deo debetur, persolvere: quare fit, ut quodam pacto *b* alter alterius onera portare videatur. Nec verò de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui in Apostolorum Symbolo sanctorum communionem confitemur. Nam, cùm omnes eodem Baptismo abluti Christo renascamur, eorumdem Sa-

Alex. de Ales, p. 4. q. 84. membr. 1. art. 2.
D. Thom. in 4. sent. dist. 20. q. 1. art. 2. De Pœnit. dist. 1. c. Quem pœnitet.

b Galat. 6. 2.

cramentorum participes simus, in primis verò ejusdem Corporis et Sanguinis Christi Domini cibo et potu recreamur; hoc apertissimè demonstrat, *a* nos omnes esse ejusdem corporis membra. Quemadmodum igitur neque pes suæ tantùm, sed etiam oculorum utilitatis causâ munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi videant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est; ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent.

a Rom. 12. 4. 5. 1. Cor. 12. 11. Ephes. 4. 7.

77. *Non omnis satisfactionis virtus aliis communicari potest.*

Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia, quæ ex ea capiuntur, spectemus: nam satisfactionis opera, medicinæ etiam et curationis quædam sunt, quæ pœnitenti ad sanandos pravos animi affectus præscribuntur: quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsus carere, perspicuum est. Hæc igitur de tribus Pœnitentiæ partibus, contritione, confessione et satisfactione copiosè et dilucidè explicanda erunt.

Arist. in 2. Ethic. c. 1. Alex. de Ales, p. 4. q. 84. memb. 2. art. 2.

78. *Illi impendenda non est absolutio, qui rem ablatam restituere non promittit.*

Sed illud in primis à Sacerdotibus observari oportet, ut, audita peccatorum confessione, antequam pœnitentem à peccatis absolvant, diligenter curent, ut si quid ille fortè de re, aut de existimatione proximi detraxerit, cujus peccati damnandus esse meritò videatur, cumulata satisfactione compenset: nemo enim absolvendus est, nisi priùs, quæ cujusque fuerint, restituere polliceatur. At quoniam multi sunt, quibus etsi prolixè pollicentur se officio satis esse facturos, tamen certum est, ac deliberatum nunquam promissa exsolvere; omninò ii cogendi sunt, ut restituant; sæpèque illud Apostoli eis inculcandum est, ut: *b Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

Alex. de Ales, 4. part. Summæ Theologiæ, q. 18. et alii Theologi.

b Ephes. 4. 28.

79. *Cujusmodi satisfactio pœnitentibus imponenda.*

In irroganda autem satisfactionis pœna, Sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia justitiâ, prudentiâ et pietate dirigenda existimabunt. Atque ut hac regulâ peccata metiri videantur, et pœnitentes scelerum suorum gravitatem magis agnoscant, operæ pretium erit interdum eis significare, quæ pœnæ quibusdam delictis, ex veterum Canonum præscripto, qui pœnitentiales vocantur, constitutæ sint. Igitur universæ satisfactionis modum, culpæ ratio temperabit. Sed ex omni satisfactionum genere maximè convenit pœnitentibus præ-

Secundùm peccatorum qualitatem imponenda satisfactio.

Trid. Synod. sess. 14. de Pœnit. cap. 8. et can. 15. et de Pœnit. dist. 1. cap. Mensuram, et alia. Veterum Canonum rigor subinde inculcandus. Vide quæ eodem cap. sect. 66. notavimus.

Quæ satisfactio præcipuè sit imponenda.

cipere, ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus, et præsertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant. Hortari verò etiam eos oportet, ut sæpè eadem satisfactionis opera à Sacerdote indicta, ultrò suscipiant ac repetant; atque ita mores suos componant, ut iis omnibus, quæ ad Pœnitentiæ Sacramentum pertinent, diligenter absolutis, tamen virtutis Pœnitentiæ studia nunquam intermittant. Quòd si interdum etiam ob publicam offensionem publica pœnitentia præscribenda fuerit, quamvis eam pœnitens refugiat ac deprecetur, non erit facilè audiendus: verùm persuadere ei oportebit, ut, quæ tùm sibi, tùm aliis salutaria futura sunt, libenti atque alacri animo (1) excipiat. Hæc de Pœnitentiæ Sacramento, singulisque ejus partibus ita docenda erunt, ut non solùm ea fideles perfectè intelligant, sed etiam, juvante Domino, reipsa piè et religiosè præstare, in animum inducant.

Publicam pœnitentiam refugienti, ac deprecanti non mox acquiescendum est. Vide sect. 67.

DE EXTREMÆ UNCTIONIS SACRAMENTO.

CAPUT VI.

1. *Quare Pastores animarum sæpiùs apud populum de Extremæ Unctionis Sacramento agere debeant.*

Cùm sancta Scripturarum oracula ita doceant: *a In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis*, tacitè Parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione versetur. Quoniam autem Extremæ Unctionis Sacramentum non potest supremi illius diei memoriam conjunctam non habere; facilè intelligitur de eo sæpiùs agendum esse, non solùm ob eam causam, quòd illarum rerum mysteria, quæ ad

Novissima sæpè meditanda: Consulatur sectio postrema 7. art. Symb. Apost.
a Eccli. 7. 40. Deuter. 32. 7.

(1) *Excipiat*: Edit. Pat. *suscipiat*.

salutem pertinent, aperire et explicare maximè convenit: sed etiam, quia fideles, *a* moriendi necessitatem omnibus propositam esse, animo repetentes, pravas cupiditates coërcebunt. Quare fiet, ut in ipsa mortis spectatione minùs se perturbari sentiant; sed immortales Deo gratias agant, qui, ut Baptismi Sacramentum aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes, expeditiorem ad cœlum viam haberemus, Extremæ Unctionis Sacramentum instituit.

a Rom. 5. 12. Hebr. 9. 27.

2. *Quam ob rem istud Sacramentum Extrema Unctio appelletur.*

Ut igitur quæ ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem ferè ordine, qui in aliis Sacramentis servatus est, exponantur; primùm illud tradendum erit, hoc Sacramentum idcircò Extremam Unctionem appellatum esse; quòd hæc omnium sacrarum unctionum, quas Dominus Salvator noster Ecclesiæ suæ commendavit (1), ultima administranda sit. Quare hæc ipsa Unctio à majoribus nostris Sacramentum etiam Unctionis infirmorum, et Sacramentum exeuntium dicta est: quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facilè redire possunt.

Vide titulum de Sacra Unctione in Decretalib.

3. *Quomodò Extremæ Unctioni propria Sacramenti ratio conveniat.*

Quòd autem Extremæ Unctioni propria Sacramenti ratio conveniat, in primis explanandum est. Id verò perspicuum fiet, si verba, quibus sanctus Jacobus *b* Apostolus hujus Sacramenti legem promulgavit, attendamus: *Infirmatur quis in vobis?* inquit, *inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum unguentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei.* Nam quòd peccata condonari Apostolus affirmat, in eo declarat Sacramenti vim et naturam. Hanc verò catholicæ Ecclesiæ de Extrema Unctione perpetuam doctrinam fuisse, tùm alia plura concilia testantur, tùm à Tridentina Synodo hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque primus hoc Sacramentum fidelibus maximè commendat.

Trid. Syn. sess. 14. de Extrema Unctione.

b Jacob. 5. 14. Marc. 6. 13.

Conc. Const. Florent. Cabilonense, cap. 48. Wormaciense, cap. 72.

Innocent. ep. 1. ad Decent. cap. 8.

4. *Cùm hic plures fiant Unctiones, an plura etiam ibidem dici Sacramenta debeant.*

Constanter itaque docendum est à Pastoribus, verum Sacramentùm esse; nec plura, sed unum, quamvis per

(1) *Ultima*: Edit. Pat. *ultimò*.

plures unctiones administretur, quarum singulis propriæ preces ac peculiaris forma adhibenda est. Unum verò est non partium continuatione, quæ dividi non possint, sed perfectione: cujusmodi sunt cetera omnia, quæ ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus, quæ ex multis et (1) diversis rebus composita est, una tantùm forma perficitur; ita hoc Sacramentum, etsi ex pluribus rebus et verbis constituitur, unum tamen signum est, et unius rei, quam significat, efficientiam habet. Docebunt præterea Parochi, quæ sint hujus Sacramenti partes, elementum, inquam, et verbum. Hæc enim à sancto *a* Jacobo prætermissa non sunt, in quibus singulis sua mysteria licet animadvertere.

Vide. Scot. 4. dist. 23. ad 1. arg.

a Jacob. 5. 14.

5. *Quæ sit Extremæ Unctionis materia.*

Ejus igitur elementum, sive materia, quemadmodum Concilia, ac præcipuè Tridentinum (2) decrevit, est oleum ab Episcopo consecratum, liquor scilicet, non ex quavis pingui (3) et crassa natura, sed ex olearum baccis tantummodò expressus. Aptissimè autem hæc materia illud significat, quod vi Sacramenti interiùs in anima efficitur. Nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnoperè proficit; ita Sacramenti virtus animi tristitiam ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini tamquam pabulum præbet; tùm verò ad recreandas defatigati corporis vires maximè accommodatum est. Quæ omnia, quid in ægroto divina virtute per hujus Sacramenti administrationem efficiatur, declarant. Hæc de materia satis sint.

Conc. Trid. sess. 14. de Sacram. Extremæ Unctionis, cap. 1. Ambr. super Beati immaculati, sessione 14.
Theophylactus. Marc. 6.

6. *Qua formâ perficiatur hoc Sacramentum.*

Forma verò Sacramenti est verbum, et sollemnis illa precatio, quam Sacerdos ad singulas unctiones adhibet, cùm inquit: *Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorum, sive narium, sive tactus vitio deliquisti.* Quòd autem hæc vera sit, et propria hujus Sacramenti forma, sanctus Jacobus Apostolus significat, cùm ait: *b Et orent super eum::: Et oratio fidei salvabit infirmum.* Ex quo licet cognoscere, formam precationis modo proferendam esse; tametsi, quibus potissimùm verbis concipienda sit Apostolus non expresserit. Verùm hoc ad nos fideli Patrum traditione permanavit, ita ut omnes Ecclesiæ eam formæ rationem retineant, qua

Conc. Trid. ut supr.

b Jacob. 5. 15.

(1) *Diversis rebus*: Edit. Patav. *diversis partibus.*
(2) *Decrevit*: Edit. Patav. *decrevere.*
(3) *Natura*: rectiùs edit. Patav. *materia.*

Ecclesia Romana omnium Ecclesiarum mater et magistra, dist. 12. c. Non decet, et de Summa Trinit. c. Damnamus.

omnium mater et magistra sancta Ecclesia Romana utitur. Nam etsi aliqui nonnulla verba immutant, cùm pro *Indulgeat tibi Deus*, ponunt, *Remittat*, vel *Parcat*, interdum etiam: *Sanet*, *quidquid commisisti*: tamen, quoniam nulla fit sententiæ immutatio, constat eamdem ab omnibus formam religiosè servari.

7. *Cur hujus Sacramenti forma precationis modo contineatur.*

Bonav. in 4. dist. 25. art. 1. q. 3.

Nec verò quisquam miretur, cur factum sit, ut aliorum Sacramentorum forma, vel absolute significet, quod efficit, ut cùm dicimus: *Ego te baptizo*, aut: *Signo te signo Crucis*; vel tamquam ab imperantibus pronuntietur, ut cum in Sacramento Ordinis administrando dicitur: *Accipe potestatem*; hæc una verò Extremæ Unctionis forma precatione quadam absolvatur. Id enim optimo jure constitutum est: nam cùm hoc Sacramentum propterea adhibeatur, ut, præter spiritualem gratiam, quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis; tamen, quia non semper sequitur, ut ægri à morbis convalescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut à Dei benignitate id impetremus, quod Sacramenti vis constanti et perpetuo ordine efficere non solet. Adhibentur autem ritus proprii in hujus quoque Sacramenti administratione: sed eorum maxima pars precationes continet, quibus Sacerdos ad ægroti salutem impetrandam utitur. Nullum enim est aliud Sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur; ac rectè quidem, quoniam eo potissimùm tempore fideles piis obsecrationibus adjuvandi sunt. Quare et alii omnes, quos tùm adesse contigerit, et præcipuè Parochi debent orare Deum ex animo, et ejus misericordiæ laborantis vitam et salutem omni studio commendare.

Extrema Unctione non tantùm animus, sed etiam corpus interdum curatur. Syn. Trid. sess. 14. de Extrema Unctione, cap. 2. can. 2.

Cur in hoc Sacramento tot preces adhibeantur.

8. *Quisnam hujus Sacramenti sit auctor.*

Trid. Syn. sess. eadem in Doctrina de Sacram. de Extrema Unctione, c. 1. et probat. D. Thom. in 4. sent. dist. 23. art. 1. q. 3.
a Jacob. 5. 14.

Verùm cùm demonstratum sit, Extremam Unctionem verè et propriè in Sacramentorum numero habendam esse; illud etiam sequitur, ejus institutionem à Christo Domino profectam esse: quæ postea à sancto *a* Jacobo Apostolo fidelibus proposita et promulgata est. Quamquam idem Salvator hujus Unctionis specimen quoddam dedisse visus est, cùm discipulos suos binos et binos ante faciem suam misit. De illis enim apud Evangelistam ita scriptum est: *b Exeuntes prædicabant, ut Pœnitentiam agerent, et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant*; quam quidem Unctionem non ab Apostolis inventam, sed à Domino præceptam, non naturali aliqua virtute præditam, sed mys-

b Marc. 6. 12.
Extremæ Unctionis usus Apostolis à Domino est imperatus.
D. Bern. in vita Malach. Conc. Meld. cap. 1.

ticam potius ad sanandos animos, quàm ad corpora curanda institutam fuisse, credendum est. Quam rem sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus, et Gregorius Magnus asserunt: ut nullo modo dubitandum sit, quin hoc unum ex septem Ecclesiæ Catholicæ Sacramentis summa cum religione accipere oporteat.

Dionys. lib. de Eccles. Hier. c. 6. Ambr. 6. de his, qui mysteriis initiantur. Chrys. l. 3. de Sacerdotio.

9. *Extrema Unctio quibus administranda sit.*

Sed docendi sunt fideles, quamvis hoc Sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primùm excipiuntur, qui sano et firmo corpore sunt. Iis enim Extremam Unctionem tribuendam non esse, et Apostolus docet, cùm inquit: *a Infirmatur quis in vobis?* et ratio ostendit: siquidem ob eam rem instituta est, non modò ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cùm igitur illi tantùm, qui morbo laborant, curatione indigeant; idcircò iis etiam, qui adeò periculosè ægrotare videntur, ut ne supremus illis vitæ dies instet, metuendum sit, hoc Sacramentum præberi debet. In quo tamen gravissimè peccant, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cùm omni jam salutis spe amissa, vitâ et sensibus carere incipiat. Constat enim, ad uberiorem Sacramenti gratiam percipiendam, plurimùm valere, si ægrotus, cùm in eo adhuc integra mens, et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare Parochis animadvertendum est, ut eo potissimum tempore cœlestem medicinam adhibeant, illam quidem semper vi sua admodum salutarem, cùm eorum etiam pietate et religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint.

Primò, firmi et sani excluduntur. D. Thom. in 4. dist. 23. q. 2. art. 2. q. 1.

a Jacob. 5. 14.

Nemini igitur, qui gravi morbo affectus non sit, Sacramentum Unctionis dare licet, tametsi vitæ periculum adeat; vel quia periculosam navigationem paret; vel quia prælium initurus sit, à quo certa mors illi impendeat; vel etiam, si capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes præterea, qui rationis usu carent, ad hoc Sacramentum suscipiendum apti non sunt; et pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare hujus Sacramenti remedio opus sit: amentes item et furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, et eo potissimùm tempore pii animi significationem darent, peterentque ut sacro oleo ungerentur. Nam qui ab ipso ortu nunquam mentis et rationis compos fuit, ungendus non est; secùs verò, si ægrotus, cùm mente adhuc integra hujus Sacramenti particeps fieri voluisset, postea in insaniam et furorem incidit.

Sano periculum mortis adeunti non detur Extrema Unctio.

Secundò, pueri et insani non sunt inungendi. Bon. Card. in 4. sent. dist. 23. art. 2. q. 2.

10. *Quæ corporis partes hic debeant inungi.*

Trid. Syn. de Extrema Unctione, sess. 14. cap. 3. et can. 3.

Non sunt autem omnes corporis partes ungendæ, sed eæ tantùm, quas veluti sensuum instrumenta natura homini attribuit; oculi propter visionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum vel sermonem, manus propter tactum; qui tametsi toto corpore æquabiliter fusus est, in ea tamen parte maximè viget. Hunc autem ungendi ritum universalis Ecclesia retinet, atque etiam hujus Sacramenti naturæ optimè convenit; medicamenti enim est instar. Ac quoniam in corporis morbis, quamvis universum corpus malè affectum sit, tamen illi tantùm parti curatio adhibetur, à qua tamquam à fonte et origine morbus manat; idcircò non totum corpus, sed ea membra, in quibus potissimum sentiendi vis eminet, renes etiam, veluti voluptatis et libidinis sedes, unguntur; tùm pedes, qui nobis ingressus, et ad locum movendi principium sunt.

Scot. 4. Sent. dist. 23. q. unica.

11. *Extrema Unctio iterari potest.*

In una eademque ægrotatione non est iteranda Unctio. D. Thom. in 4. dist. 23. q. 2. art. 3.

In quibus illud observare oportet, in una eademque ægrotatione, cùm æger in eodem vitæ periculo positus est, semel tantùm ungendum esse. Quòd si post susceptam hanc Unctionem æger convaluerit, quoties postea in id vitæ discrimen inciderit, toties ejusdem Sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. Ex quo patet, in eorum Sacramentorum numero, quæ iterari solent, reponendam esse.

12. *Qua religione et præparatione debeat istud Sacramentum suscipi.*

Primò, Unctioni præcedat Eucharistiæ et Pœnitentiæ Sacramentum.

Quoniam verò omni studio curare oportet, ne quid Sacramenti gratiam impediat; ei verò nihil magis adversatur, quàm alicujus peccati mortiferi conscientia; servanda est Catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, ut ante Extremam Unctionem, Pœnitentiæ et Eucharistiæ Sacramentum administretur.

Secundò, est firma fide suscipienda.

Ac deinde ægroto persuadere Parochi studeant, ut ea fide se ungendum Sacerdoti præbeat, quâ olim, qui ab Apostolis sanandi erant, se ipsos offerre consueverant. In primis autem animæ salus, deinde corporis valetudo, cum illa adjunctione, si ea ad æternam gloriam profutura sit, expetenda est. Nec verò dubitarè fideles debent, quin sanctæ illæ et sollemnes preces à Deo audiantur, quibus Sacerdos non suam, sed Ecclesiæ et Domini nostri Jesu Christi personam gerens, utitur. Qua unâ maximè re cohortandi sunt, ut hujus saluberrimi olei Sacramentum sanctè et religiosè sibi administrandum curent, cùm et acrior pugna instare, et vires tùm animi, tùm corporis deficere videantur.

Tertiò, tempestivè est adhibenda.

13. *Quo ministrante hoc Sacramentum percipiendum sit.*

Jam verò quis Extremæ Unctionis Minister sit, ab eodem Apostolo, qui Domini legem promulgavit, didicimus; ait enim: *a Inducat Presbyteros*; quo nomine non eos significat, qui ætate provectiores sunt, quemadmodum sapienter Trident. Synodus (1) exposuit, aut qui in populo principem locum obtinent; sed Sacerdotes, qui ab ipsis Episcopis per manuum impositionem ritè ordinati sunt. Sacerdoti igitur hujus Sacramenti administratio commissa est. Neque tamen ex sanctæ Ecclesiæ decreto cuivis Sacerdoti, sed proprio Pastori, qui jurisdictionem habeat, sive alteri, cui ille ejus muneris fungendi potestatem fecerit, hoc Sacramentum administrare licet. Illud verò maximè animadvertendum est, Sacerdotem in ea administratione, quemadmodum etiam in aliis Sacramentis fit, Christi Domini nostri, et sanctæ Ecclesiæ, ejus sponsæ personam sustinere.

a Jacob. 5. 14.
Trid. Syn. sess. 14. de Extrem. Unct. cap. 3. et can. 4. vide item D. Th. in 4. sent. dist. 23. q. 2. art. 1. Bonav. in 4. sent. dist. 23. art. 2. q. 1.

14. *Qui fructus hujus Sacramenti usu ad homines redeant.*

Explicandæ etiam sunt accuratiùs utilitates, quas ex hoc Sacramento capimus, ut si nihil aliud fideles ad ejus usum possit allicere, ipsa saltem utilitate ducantur: cùm ita comparatum sit, ut omnia ferè nostris commodis metiamur. Docebunt igitur Pastores, hoc Sacramento gratiam tribui, quæ peccata, et in primis quidem leviora, et ut communi nomine appellantur, venialia remittit: exitiales enim culpæ Pœnitentiæ Sacramento tolluntur. Neque enim hoc Sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed Baptismus tantùm et Pœnitentia vi sua hoc efficiunt.

Trid. Syn. ibidem c. 2.
Prima utilitas est, quod peccata venialia delet.
Vide Conc. Trid. sess. 14. de Extrem. Unct. cap. 2. can. 2.

Altera est sacræ Unctionis utilitas, quòd animam à languore et infirmitate, quam ex peccatis contraxit, et à ceteris omnibus peccati reliquiis liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cùm gravi morbo affligamur, ac vitæ periculum impendet. Etenim homini natura insitum est, ut nihil in rebus humanis æquè ac mortem pertimescat: auget autem magnoperè hunc timorem præteritorum scelerum memoria; cùm præsertim gravissima conscientiæ nostræ accusatio nos urgeat; ut enim scriptum est: *b Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.*

Secundò, animum confirmat.
Quo tempore hoc Sacramentum sit suscipiendum.
Trid. Syn. ibidem cap. 3.

b Sap. 4. 20.

(1) *Exposuit*: Edit. Patav. 1757. *exponit.*

a Rom. 14. 10. 2. Cor. 5. 10.

b Tit. 2. 13.

c 2. Timoth. 1. 12.

Deindè illa cura et cogitatio vehementer angit, quòd paulò post *a* stare oportet ante tribunal Dei, à quo de nobis justissima pro eo ac meriti fuerimus, sententia ferenda sit. Sæpè autem evenit, ut fideles hoc terrore perculsi, se miris modis exagitari sentiant. Nihil autem (1) ad mortis tranquillitatem magis conducit, quàm si tristitiam abjiciamus, et læto animo *b* Domini adventum expectemus; paratique simus, *c* depositum nostrum, quandocumque illud à nobis repetere voluerit, libenter reddere. Ut igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio et sancto gaudio repleatur, Extremæ Unctionis Sacramentum efficit.

15. *Quomodò in animæ exitu Dæmones nobis insidientur.*

d 1. Pet. 5. 8. Tertiò, adversus Diaboli insultus nos munit. Vide Cyr. Alex. in l. de Exitu animæ. Greg. l. 24. Moral. c. 17. et 18. Joann. Clim. in l. de 30. gradib. gratiæ.

e Genes. 3. 15. Psalm. 48. et 55.

Præterea aliud etiam (quòd meritò omnium maximum videri potest) ex eo consequimur; nam etsi humani generis hostis, *d* quoad vivimus, nunquam desinit de interitu et exitio nostro cogitare; nullo tamen tempore, ut nos omninò perdat, ac si fieri possit, spem nobis divinæ misericordiæ eripiat, vehementiùs omnes nervos contendit, quàm cùm supremum vitæ diem appropinquare animadverterit. Quamobrem fidelibus arma et vires hoc Sacramento subministrantur, quibus adversarii vim et impetum frangere, et illi fortiter repugnare possint. Allevatur enim, et erigitur ægri animus divinæ bonitatis spe; eaque confirmatus morbi incommoda omnia fert leviùs, ac ipsius Dæmonis *e* calcaneo insidiantis, artificium et calliditatem faciliùs eludit.

16. *Quomodò ex hoc Sacramento possit corporis sanitas accedere.*

Quartò, sanitas corporis, si ita expediat, redditur.

f Matth. 13. 58. Marc. 6. v. 6. Greg. Hom. 29. in Evangelia.

Accedit postremò, siquidem profutura sit, etiam corporis sanitas. Quòd si ægroti eo tempore etiam minùs consequuntur, id quidem non Sacramenti vitio, sed ob eam potiùs causam evenire credendum est, quod eorum magna pars, vel qui sacro oleo perunguntur, vel à quibus administratur, fides infirmior est: testatur enim *f* Evangelista, Dominum apud suos multas virtutes non fecisse propter incredulitatem illorum. Quamquam etiam rectè dici potest, Christianam Religionem, ex quo altiùs tamquam radices egit in animis hominum, minùs jam hujusmodi miraculorum adminiculis indigere, quàm olim

(1) *Ad mortis tranquillitatem*: Edit. Patav. anno 1714. *ad mentis tranquillitatem*; quod cùm proximè antecedentibus magis concordare videtur.

nascentis Ecclesiæ initio necessaria esse viderentur. Sed tamen hoc loco fides magnoperè excitanda erit. Utcumque enim, quod ad corporis valetudinem attinet, Dei consilio et voluntate ceciderit, certa spe niti fideles debent, se hujus sacri olei virtute spiritualem sanitatem consequuturos esse, futurumque, ut, si eos vita decedere contingat, præclaræ illius vocis fructum percipiant, quâ scriptum est: *a Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Hæc de Extremæ Unctionis Sacramento breviter quidem dicta sunt; verùm, si hæc ipsa rerum capita à Pastoribus latiùs, et ea, qua decet, diligentiâ explanata erunt, dubitandum non est, quin fideles ex hac doctrina maximum pietatis fructum percipiant.

Fides et spes ægrotantium, hoc Sacramento suscepto, est erigenda.

a Apoc. 14. 13.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

CAPUT VII.

1. *Cur Parochi magna diligentia Sacramenti Ordinis doctrinam populo exponere debeant.*

Si quis aliorum Sacramentorum naturam et rationem diligenter considerarit, facilè perspiciet, ea omnia ab Ordinis Sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici et administrari nullo modo queant; partim sollemni cærimonia et religioso quodam ritu, ac cultu carere videantur. Quare necesse est, ut Pastores institutam Sacramentorum doctrinam persequentes, eò diligentiùs de Ordinis etiam Sacramento sibi agendum arbitrentur.

Omnia alia Sacramenta ab Ordinis Sacramento pendent.

Proderit autem maximè hæc explicatio, primùm quidem illis ipsis, deinde aliis, qui Ecclesiasticæ vitæ rationem ingressi sunt, postremò etiam fideli populo; ipsis, quòd dum in hujus argumenti tractatione versantur, *b* ad eam gratiam excitandam, quam hoc Sacramento adepti sunt, magis commoventur; aliis, qui in sortem Domini vocati sunt, partim ut eodem pietatis studio afficiantur, partim verò, ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ulteriores gradus faciliùs munire possint; reliquis autem fideli-

Utilitas doctrinæ de Ordinis Sacramento.

b 2. Timoth. 1. 6.

bus, primùm quidem ut intelligant, quo honore digni sint Ecclesiæ ministri; deinde, quoniam sæpè contingit, ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes Ecclesiæ ministerio destinarint, vel qui sua sponte et voluntate illud vitæ genus sequi velint; quos certè ignorare minimè æquum est, quæ præcipuè ad hanc rationem pertinent.

2. *Nulla dignitas Sacerdotii Ordine in terris excellentior.*

Chrys. in Matth. Hom. 83. Greg. Naz. orat. 17. ad suos cives, aliique.

Primùm itaque fidelibus tradendum est, quanta sit hujus instituti, si summum ejus gradum, hoc est, Sacerdotium expectemus, nobilitas et excellentia. Nam, cùm Episcopi et Sacerdotes tamquam Dei interpretes et internuntii quidam sint, qui ejus nomine divinam legem, et vitæ præcepta homines edocent, et ipsius Dei personam in terris gerunt, perspicuum est, eam esse illorum functionem, quâ nulla major excogitari possit: quare meritò non solùm *a* Angeli, sed *b* Dii etiam, quod Dei immortalis vim et numen apud nos teneant, appellantur. Quamvis enim omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen novi Testamenti Sacerdotes ceteris omnibus honore longè antecellunt. Potestas enim tùm Corpus et Sanguinem Domini nostri conficiendi, et offerendi, tùm peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem atque intelligentiam superat: nedum ei aliquid par, et simile in terris inveniri queat.

a Malach. 7.
b Exod. 22. 28.

3. *Qui divinitùs ad Sacerdotium, ministeriaque Ecclesiastica vocati censeantur.*

Deinde verò, quemadmodum *c* Salvator noster à Patre, *d* Apostoli autem ac Discipuli in universum mundum à Christo Domino missi sunt; ita quotidie Sacerdotes eâdem, qua illi potestate præditi, *e* ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem Corporis Christi mittuntur. Hujus igitur tanti officii onus nemini temerè imponendum est, sed iis tantùm, qui illud vitæ sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. *f* Nec verò *quisquam sibi sumat honorem, sed qui vocatur à Deo tamquam Aaron.* Vocari autem à Deo dicuntur, qui à legitimis Ecclesiæ ministris vocantur. Nam qui in hoc ministerium se ipsos arroganter inferunt, atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cùm inquit: *g Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant:* quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miserius, nihil Ecclesiæ Dei calamitosius esse potest.

c Joann. 3. 17. et 5. 23.
d Joann. 20. 21.
Matth. 28. 19.
e Ephes. 4. 12.
Quales deligendi ad Sacerdotium, latiùs tractatur sect. 33. istius capitis. Trid. Syn. sess. 23. de Ordine, c. 4. et c. 7.

f Hebr. 5. 4. vide 2. Paralip. 26. 16.
Vocati à Deo qui dicantur.
g Hierem. 23. 21.
Vide ejusd. c. 14. v. 14. et 27. v. 15. et c. 29. v. 9.
Quanta circumspectione ad sacros Ordines accedendum.

4. *Quinam dijudicandi sint perperam ad Ordines sacros accedere, et aliunde in Ecclesiam ingredi.*

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnoperè refert, quem sibi quisque finem constituat (optimo enim fine posito, rectè omnia consequuntur), de hoc in primis, qui sacris initiari volunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant; qui quidem locus eo diligentiùs tractandus erit, quo graviùs hoc tempore ea in re peccare fideles solent. Alii enim eo consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut quæ ad victum, vestitumque necessaria sunt, parent; ita ut præter quæstum nihil aliud in Sacerdotio, quemadmodum vulgò ceteri homines in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur. Quamvis enim ex Apostoli sententia *a* natura et divina Lex jubeat, ut qui altari servit, ex altari vivat; tamen *b* quæstus et lucri causâ ad altare accedere, maximum sacrilegium est. Alios honorum cupiditas et ambitio ad Sacerdotalem ordinem ducit. Alii verò, ut divitiis afluant, initiari volunt, cujus quidem rei illud argumento est, quod nisi opulentum aliquod Ecclesiasticum beneficium iis deferatur, nullam sacri Ordinis cogitationem habent: hi verò sunt, quos Salvator noster *c* mercenarios appellat; et quos *d* Ezechiel dicebat, semetipsos, et non oves pascere, quorum turpitudo et improbitas non solùm Sacerdotali Ordini magnas tenebras (1) offundit, ita ut jam nihil ferè à fideli populo haberi possit contemptius et abjectius; verùm etiam efficit, ut ipsi nihil amplius ex Sacerdotio consequantur, quam Judas ex Apostolatus munere, quod illi sempiternum exitium attulit. Illi autem *e* ostio in Ecclesiam introire meritò dicuntur, qui à Deo legitimè vocati, Ecclesiastica munera ejus unius rei causa suscipiunt, ut Dei honore inserviant.

Quæstus causâ ad Sacerdotium adspirare, sacrilegium est.

a 1. Cor. 9. 9. Deut. 18. 1. 2. 25. 4.
b Tim. 3. 8.

Honorum, aut divitiarum spe ad Sacerdotium procedere perniciosissimum est.

c Joann. 10. 12.
d Ezech. 34. 8.

Ambitione et avaritia eorum, qui verè sunt mercenarii, quantum eviluerit Sacerdotium.

e Joann. 10. 12.

Qui ad Ecclesiasticas functiones per ostium adeant.

5. *Qui per Ordines sacros se Ecclesiæ dedicarunt, qua parte ceteros è populo superare et excellere debeant.*

Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem Lex æquè omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant, quòd præcipuè fideles, qui Baptismi gratiam consequuti sunt, *f* ex toto corde, ex tota anima, et ex totis viribus præstare

Grandis infelicitas, si talis fuerit Sacerdos, qualis populus. Oseæ 4.

f Deut. 6. 5. Matth. 22. 37. Luc. 10. 27.

(1) *Offundit*: Ita edit. Patav. multò rectiùs, quàm *offudit* in edit. Rom. Ven. Lov. et Lugd.

debent. Verùm, qui Ordinis Sacramento initiari volunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solùm Dei gloriam in omnibus rebus quærant (quod quidem cùm omnibus, tùm maximè fidelibus commune esse constat) sed etiam, ut alicui certo Ecclesiæ ministerio addicti, in *a* sanctitate et justitia illi serviant. Nam ut in exercitu omnes quidem milites Imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius Centurio, alius Præfectus est, alii alia munera obeunt; ita quamvis omnes fideles pietatem et innocentiam omni studio sectari debeant, (quibus rebus maximè Deus colitur) eos tamen, qui Ordinis Sacramento sunt initiati, præcipua quædam munera et functiones in Ecclesia exequi oportet. Nam *b* et sacra pro se ipsis et pro omni populo faciunt, et *c* divinæ Legis vim tradunt, ad eamque prompto et alacri animo servandam fideles hortantur et instituunt, *d* et Christi Domini Sacramenta, quibus omnis gratia impertitur et augetur, administrant, et, ut uno verbo complectamur, à reliquo populo segregati, in omnium longè maximo et præstantissimo ministerio se exercent. His igitur explicatis, accedent Parochi ad ea tradenda, quæ propria hujus Sacramenti sunt; ut intelligant fideles, qui in Ecclesiasticum Ordinem cooptari volunt, ad quodnam officii genus vocentur, quantaque ipsi Ecclesiæ, ejusque Ministris potestas divinitùs tributa sit.

a Luc. 1. 74. 74.

b Hebr. 5. 3.
c Lev. 10. 11. Deut. 17. 8. 9. et 21. 6. Vide Conc. Tol. 11. c. 2. et Carthag. 4. c. 20. et Conc. Trid. sess. 5. c. 2. de Reformat. et sess. 24. c. 4.
d 1. Cor. 4. 1.

6. Quotuplex sit potestas Ecclesiastica.

Ea autem duplex est, Ordinis et Jurisdictionis. Ordinis potestas ad verum Christi Domini Corpus in sacrosancta Eucharistia refertur: Jurisdictionis verò potestas tota in Christi corpore mystico versatur. Ad eam enim spectat christianum populum gubernare et moderari, et ad æternam, cœlestemque beatitudinem dirigere.

Conc. Trid. sess. 23. de Ord. can. 6. et 7.

7. Ordinis potestas ad quæ se extendat.

Verùm Ordinis potestas non solùm consecrandæ Eucharistiæ vim et potestatem continet, sed ad eam accipiendam hominum animos præparat, et idoneos reddit, ceteraque omnia complectitur, quæ ad Eucharistiam quovis modo referri possunt. Ejus verò plura ex sacris Litteris testimonia afferri possunt; sed illa præclara et gravissima sunt, quæ apud sanctos Joannem et Matthæum leguntur. Inquit enim Dominus: *e Sicut misit me Pater, et ego mitto vos... accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*: et *f Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.*

D. Thom. in 4. sent. dist. 24. q. 1. art. 1.

e Joann. 20. 21. 22. Actor. 12. 3. et 14. 22.

f Matth. 18. 18.

Quæ quidem loca à Pastoribus ex sanctorum Patrum doctrina et auctoritate explanata, maximum veritati lumen afferre poterunt.

8. *Christi Sacerdotium Legis naturæ, vel etiam Moysis Sacerdotio sublimius est.*

Hæc autem potestas plurimum illi præstat, quæ in naturæ Lege certis hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. Nam et illa ætas, quæ scriptam Legem antecessit, suum Sacerdotium, suamque potestatem spiritualem habuerit necesse est, cùm Legem habuisse satis constet. Hæc duo enim ita conjuncta esse testatur Apostolus, *a* ut eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Cùm igitur naturali instinctu homines agnoscerent, Deum colendum esse; consequens erat, ut in quavis republica aliqui sacrorum, et divini cultus procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur.

Conc. Trid. sess. 22. c. 1. Ubi est lex, ibi et Sacerdotium. Sess. 23. Trid. Syn. de Ordin. cap. 1.

a Hebr. 7. 12. Abel fuit Sacerdos, omnesque primogenitos fuisse Sacerdotes, scribit Hieron. in Tradit. Hebr.

Eadem etiam potestate populus Israëliticus non caruit; quæ tametsi dignitate superior fuit, quam illa, quâ in Lege naturæ Sacerdotes præditi erant, *b* longè tamen inferior, quàm Legis Evangelicæ spiritualis potestas, existimanda est. Hæc enim cœlestis est, omnemque Angelorum etiam virtutem superat: neque à Sacerdotio Mosaico, sed à Christo Domino, *c* qui non secundùm Aaron Sacerdos fuit, sed secundùm ordinem Melchisedech, ortum habet: is enim, qui summa potestate gratiam tribuendi et peccata remittendi præditus fuit, hanc potestatem, quamvis virtute definitam, et Sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit. Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, et sollemni religione consecrati: quæ quidem Consecratio Ordinis Sacramentum, vel sacra Ordinatio vocatur.

b Hebr. 7. 11.

c Psalm. 119. 4. Hebr. 5. 6. 7. 17.

9. *Quid sit Ordo, et cur functio Ecclesiastica Ordo vocetur.*

Placuit autem sanctis Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim Ordo, si propriam ejus vim et notionem accipiamus, dispositio superiorum et inferiorum rerum, quæ inter se ita aptæ sunt, ut una ad alteram referatur. Cùm itaque in hoc ministerio multi sint gradus, et variæ functiones, omnia verò certa ratione distributa sint et collocata; rectè et commodè Ordinis nomen ei impositum videtur.

Similem definitionem Ordinis habet Aug. in l. 19. de Civ. Dei, cap. 13.

10. *Ordo veri nominis est Sacramentum.*

Quòd autem inter cetera Ecclesiæ Sacramenta, sacra Ordinatio numeranda sit, sancta Tridentina Synodus

Conc. Trid. sess. 23. de

Ordine, c. 2. et 3. can. 3. 4. et 5. de Reform.

ratione illa, quæ sæpiùs repetita est, comprobavit. Nam cùm Sacramentum sit rei sacræ signum; id verò, quod hac consecratione extrinsecus fit, gratiam et potestatem significet, quæ illi tribuitur, qui consecratur; omninò sequi perspicuum est, Ordinem verè ac propriè Sacramentum dicendum esse. Quare Episcopus ei calicem cum vino et aqua, et patenam cum pane porrigens, qui Sacerdos ordinatur, inquit: *Accipe potestatem offerendi Sacrificium* &c. quibus verbis semper docuit Ecclesia, dum materia exhibetur, potestatem consecrandæ Eucharistiæ, charactere animo impresso, tradi, cui gratia adjuncta sit, ad illud munus ritè et legitimè obeundum. Quod Apostolus his verbis declarat: *a Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.*

a 2. Timoth. 1. 7. Vide Theoph. in eumdem locum.

11. *Quare in Ecclesia plures sint instituti ministrorum Ordines.*

Trid. Syn. loco superiùs attacto can. 6.

Jam verò, ut sacræ Synodi verbis ûtamur, cùm divina res sit tanti Sacerdotii administratio, consentaneum fuit, quò dignius, et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesia ordinatissima dispositione plures essent, et diversi ministrorum Ordines, qui Sacerdotio ex officio deservirent; atque hi quidem ita distributi, ut qui jam clericali Tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.

12. *Quot sint Ordines ministrorum Ecclesiæ, quaque ratione communiter distribuantur.*

Functio omnis Ecclesiastica, quæ sacra Ordinatione instituitur, septenario numero concluditur. Horum Ordinum meminerunt, Dion. lib. de Hier. Eccles. c. 3. Conc. Carthag. IV. c. 6. Ignat. in ep. ad Antioc.

Cajus Papa in sua ep. Conc. Rom. sub Sylvestro, et alii. Quomodò hæc Ordinum sufficientia colligatur, vide Div. Bonav. l. 4. sent. dist. 24. art. 2. q. 4.

Docendum igitur erit, hosce omnes Ordines septenario numero contineri, semperque ita à catholica Ecclesia traditum esse, quorum nomina hæc sunt, Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolytus, Subdiaconus, Diaconus, Sacerdos. Hunc autem ministrorum numerum rectè ita definitum esse probari potest, propter ea ministeria, quæ ad sacrosanctum Missæ Sacrificium et Eucharistiam, vel conficiendam, vel administrandam, (cujus causa præcipuè sunt instituta) necessaria videntur. Ex his alii majores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Majores, vel sacri sunt, Ordo sacerdotalis, Diaconatus et Subdiaconatus: ad minores referuntur Acolyti, Exorcistæ, Lectores, Ostiarii: de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant Parochi unde eos potissimùm instituant, quos noverint aliquo Ordine initiandos esse.

13. *Quid Clericalis Tonsura, Clericique nomen sibi velint.*

Incipiendum autem est à prima Tonsura, quam quidem docere oportet, quamdam præparationem esse ad Ordines accipiendos. Ut enim homines ad Baptismum exorcismis, ad Matrimonium sponsalibus præparari solent; ita cùm tonso capillo Deo dedicantur, tamquam aditus ad Ordinis Sacramentum illis aperitur: declaratur enim qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit. Nam Clerici nomen, quod ei tunc primùm imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem et hæreditatem suam habere incipiat, veluti in hebræorum populo, qui divino cultui mancipati erant; quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem (1) in terra Promissionis distribui, cùm inquit: *a Ego pars et hæreditas tua.* Ac quamvis id omnibus fidelibus commune sit, præcipua tamen ratione iis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt.

Hier. ep. 2. ad Nep. et habetur decret. 2. p. caus. 12. q. 1. c. Clericus. Quam integra debeat esse Clericorum vita, dissertè ostenditur sess. 14. Conc. Trid. Decr. de Ref. in Proœmio, et sess. 22. de Reform. c. 1.

a Num. 18. 20. Deut. 10. 9. et 18. 2.

14. *Quare Clerici rotunda corona in capite insigniantur.*

Tondentur verò capilli ad coronæ speciem et similitudinem, quam perpetuò conservare oportet; et ut quisque in altiori deinceps Ordinis gradu collocatur, sic ejus orbis forma latior circumscribi debet. Quod quidem ex Apostolorum traditione acceptum esse docet Ecclesia, cùm de hujusmodi tondendi more sancti Dionysius Areopagita, Augustinus, Hieronymus, vetustissimi et gravissimi Patres meminerint.

Quòd Clericorum capita tondeantur, ex Apostolica traditione manavit. Dion. de Eccl. Hier. c. 10.

Primùm autem omnium ferunt, Apostolorum Principem eam consuetudinem induxisse ad memoriam coronæ, quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita, ut quod impii ad Christi ignominiam et cruciatum excogitarunt, eo Apostoli ad decus et gloriam uterentur; simulque significarent, curandum esse à ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi Domini nostri speciem et figuram gerant.

Quamquam nonnulli (2) asserunt, hac nota regiam dignitatem declarari, quæ iis maximè, qui in sortem Domini vocati sunt, videtur convenire. Quod enim Petrus Apostolus fideli populo tribuit: *b Vos genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta*, peculiari quadam, et magis propria ratione ad Ecclesiasticos ministros pertinere, facilè intelligimus.

b 1. Petr. 2. 9.

(1) *In terra Promissionis*: Juxta edit. Patav. non *in terram*, ut habet edit. Rom.
(2) *Asserunt*: Edit. Patav. *asserant.*

Arist. 3. Physic. text. 76.

Etsi non desunt, qui vel perfectioris vitæ professionem à Clericis susceptam circuli figurâ, quæ omnium perfectissima est, significari existiment; vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent, quòd capilli, supervacaneum quiddam in corpore, tondeantur.

15. *Quæ sit Ostiariorum functio.*

De hoc munere agit Conc. Tol. c. 9. et habetur dist. 23. c. Ostiarius.

Post primam Tonsuram ad Ostiarii Ordinem primus gradus fieri consuevit. Ejus munus est, templi claves et januam custodire, et aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam Missæ sacrificium assistebat, curaturus, ne quis propiùs, quàm par esset, ad sacram aram accederet, et Sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant; ut ex ritibus, qui (1) ad ejus consecrationem adhibentur, perspici potest. Nam Episcopus claves ex altari acceptas ei tradens, quem Ostiarium vult (2) instituere: *Sic age*, inquit, *quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quæ his clavibus recluduntur.* Magnam autem in antiqua Ecclesia hujus Ordinis dignitatem fuisse, ex eo intelligitur, quod his temporibus in Ecclesia servari animadvertimus. Nam Thesaurarii officium, qui erat idem Sacrarii custos, quod ad Ostiarios pertinebat, inter honestiores Ecclesiæ functiones etiam nunc habetur.

Quanta dignitas Ostiariorum.

Thesaurarii et custodes Sacrarii inter Ostiarios sunt enumerandi.

16. *Quodnam sit in Ecclesia Lectoris officium.*

De hoc munere vide locos supra citatos.

Quomodo autem fuerit Ordo Lectorum, vel unus Arsenius D. Athanasii Lector, de quo tam multa Ecclesiastici historiographi scribunt, docere potest. Sed de iis etiam antiquiores Cyp. ep. 33. et Tert. de Præscr. c. 61. Lectorum meminerunt.

Secundus Ordinis gradus est Lectoris munus. Ad eum pertinet in Ecclesia veteris et novi Testamenti libros clara voce, et distinctè recitare, præsertim verò eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Ejus quoque partes erant, prima religionis christianæ rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque, præsente populo, in ejus ordinatione librum, quo descripta sunt, quæ ad hanc functionem attinent, illi tradens, inquit: *Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis, qui verbum Dei benè ministrarunt ab initio.*

17. *Exorcistis quid ex officio incumbat.*

De iisdem agunt auctores supra memorati. Petrus item, qui cum Marcellino sub Diocletiano fuit passus, ab hoc munere Exorcista dictus est.

Tertius est Ordo Exorcistarum, quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos, qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare Episcopus, cùm eos instituit,

(1) *Ad ejus consecrationem*: Vel potiùs *in ejus consecratione*, ut habet. edit. Patav.

(2) *Instituere*: Edit. Patav. *constituere.*

librum in quo Exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula verborum: *Accipe, et commenda memoriæ, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.*

18. *Quæ sint Acolyti partes.*

Acolytorum quartus est gradus, et ultimus eorum omnium, qui minores, et non sacri appellantur. Eorum munus est, ministros majores Subdiaconos et Diaconos in altaris ministerio assectari, eisque operam dare. Præterea lumina deferunt et asservant, cùm Missæ Sacrificium celebratur, præcipuè verò cùm Evangelium legitur, ex quo Ceroferarii alio nomine vocati sunt: cùm itaque ordinantur, hic ritus ab Episcopo servari consuevit: primùm quidem, postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum: *Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari in nomine Domini:* deinde (1) item urceolos vacuos, quibus aqua et vinum in Sacrificio ministratur: *Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam Sanguinis Christi, in nomine Domini.*

Idem, qui sup. et Cypr. ep. 55. ejus gradus meminerunt.

Quidam autem ex veteribus vocant eos Acolytos, quasi latinè dicas non prohibitos: alii vocant Acolytos, quasi pedissequos aliorum majorum ministrorum.

19. *Quodnam sit Subdiaconi ministerium, ac cujusmodi ritus in ejus consecratione adhibeantur.*

A minoribus Ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus hactenùs dictum est, ad majores et sacros legitimus aditus et ascensus patet. In eorum primo gradu Subdiaconus collocatur; cujus munus est, ut nomen ipsum declarat, Diacono ad altare inservire. Sacra enim lintea, vasa, panem et vinum, ad Sacrificii usum necessaria parare debet. Nunc Episcopo et Sacerdoti aquam præbet, cùm manus in Missæ Sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quæ olim à Diacono in Missa recitabatur, Subdiaconus legit, ac tamquam testis ad sacrum assistit, prohibetque, ne Sacerdos sacra faciens, à quopiam perturbari possit. Hæc autem, quæ ad Subdiaconi ministerium spectant, ex sollemnibus cærimoniis, quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere. Primùm enim Episcopus legem perpetuæ continentiæ huic Ordini impositam esse, admonet; edicitque neminem in Subdiaconorum Ordinem cooptandum esse, cui ultrò hanc legem accipere non sit propositum; deinde post sollemnem Litaniarum precationem, quæ Subdiaconi munera

De Subdiaconis, præter auctores suprà citatos, scribit Cypr. ep. 24. et 42. Subdiacono lex perpetuæ continentiæ imponitur, Decret. 1. p. dist. 27. cap. Presbyteris; item can. Apost. 25. Conc. Carthag. II. can. 2. et V. can. 3. et Roman. sub Sylvestro I. can. 2. Arelat. II. can. 2. Arelat. III. can. 2. et Iliber. can. 33. et multa alia. Leo Papa in ep. 82. ad Anastasium.

(1) *Item*: Edit. Patav. *etiam*, quam quidem lectionem Romana longè anteponit.

et functiones sint, enumerat atque exponit. His peractis, eorum singuli, qui ordinantur, ab Episcopo quidem calicem et sacram patenam accipiunt: ab Archidiacono verò (ut intelligatur, Subdiaconum Diaconi officio subservire) urceolos vino, et aqua plenos, unà cum lebete et linteolo, quo manus absterguntur, dicente Episcopo: *Videte cujusmodi ministerium vobis traditur, ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.* Adduntur præterea aliæ preces: ad extremum, cùm Episcopus sacris vestibus Subdiaconum ornavit, ad quarum singulas propria verba et cærimoniæ adhibentur, tradit ei Epistolarum librum, ac dicit: *Accipe librum Epistolarum, et habe potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei tàm pro vivis, quàm pro defunctis.*

20. *Quod sit Diaconi munus.*

De Diaconis scribunt, Lucas in Actis, c. 6. Paullus Philipp. 1. 1. 1. Tim. 3. 12. Amb. l. 1. Offic. c. 41.

Secundum autem sacrorum Ordinum gradum Diaconus obtinet: cujus ministerium latiùs patet, sanctiùsque semper habitum est. Ad eum enim pertinet, Episcopum perpetuò sequi, concionantem custodire, eique, et Sacerdoti sacra facienti, vel alia Sacramenta administranti præstò esse, et in Missæ Sacrificio Evangelium legere. Olim verò fidelium animos sæpiùs excitabat, ut sacra attenderent; Sanguinem etiam Domini ministrabat, in quibus Ecclesiis ea consuetudo erat, ut fideles Eucharistiam sub utraque specie sumerent. Diacono præterea Ecclesiasticorum bonorum dispensatio commissa erat, ut unicuique necessaria ad victum subministraret.

Diaconi dispensabant pecunias Ecclesiæ.
Act. 6.
Leo in sermone de S. Laurent.
Diaconi sunt oculi Episc. Clem. ep. 1. ad Jacob. frat. Dom. et habetur Decret. 1. p. dist. 93. c. Diaconi. Conc. Trid. sess. 23. in Decreto de Reform. c. 14.

Ad Diaconum etiam attinet, tamquam Episcopi oculum, pervestigare, quinam in urbe piè et religiosè, quive secus vitam traducant; qui ad Sacrificium et concionem statis temporibus conveniant, qui rursus non conveniant; ut, cùm de omnibus Episcopum certiorem fecerit, ille vel privatim unumquemque hortari et admonere, vel palàm corrigere et objurgare possit, uti se magis profecturum intellexerit. Catechumenorum etiam nomina recitare debet, et eos, qui Ordinis Sacramento initiandi sunt, ante Episcopum statuere.

Licet ei præterea, si absit Episcopus et Sacerdos, *Evangelium explanare, non tamen è superiori loco, ut intelligatur hoc ejus proprium munus non esse.

* Diaconos concionari potuisse, docet in primis exemplum Stephani. Actor. 6. et Philippi Actor. 8. et S. Vincentii, teste Div. Aug. serm. 2. de S. Vincentio prædicante. Falso D. Aug. adscribitur: in append. serm. 188.

21. *Quales Diaconi eligendi sint.*

Quanta verò diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc Ordinis gradum ascendat, Apostolus ostendit, *a* cùm ad Timotheum Diaconi mores, virtutem et integritatem exposuit. Hoc idem satis etiam declarant ritus et sollemnes cærimoniæ, quibus ab Epis-

a 1. Tim. 3. 7. 8.

copo consecratur. Pluribus enim et sanctioribus precibus ad Diaconi, quam ad Subdiaconi ordinationem utitur Episcopus, et alia addit sacrarum vestium ornamenta. Præterea manus ei imponit, quod quidem ab *a* Apostolis factitatum esse legimus, cùm primos Diaconos instituerunt. Denique Evangeliorum librum ei tradit, his verbis: *Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei tàm pro vivis, quàm pro defunctis in nomine Domini.*

a Actor. 6. 6.

Diaconos etiam olim legere consuevisse Evang. testatur. Hier. ep. 93. ad Sabin.

22. *Quæ sit dignitas et amplitudo Sacerdotii.*

Sess. 23. Conc. Trid. per totam, et Decret. 1. p. cap. Sit rector, dist. 43. et Decret. 2. p. caus. 7. q. 1. cap. Pastoralis.

Tertius, omniumque sacrorum Ordinum summus gradus est Sacerdotium: qui verò illo præditi sunt, eos veteres Patres duobus nominibus vocare solent. Interdum enim Presbyteros appellant, quod græcè seniores significat, non solùm propter ætatis maturitatem, quæ huic Ordini maximè necessaria est, sed multò magis propter morum gravitatem, doctrinam et prudentiam. Ut enim scriptum est: *b Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.* Interdum verò Sacerdotes vocant, tùm quia Deo consecrati sunt, tùm quia ad eos pertinet Sacramenta administrare, sacrasque res et divinas tractare.

Cur Sacerdotes olim Presbyteri sint dicti. Prima ratio.

b Sap. 4. 8. 9.

Altera ratio.

23. *Quotuplex sit tùm novæ, tùm veteris Legis Sacerdotium.*

Sed quoniam duplex Sacerdotium in sacris litteris describitur, alterum interius, alterum externum; utrumque distinguendum est, ut, de quo hoc loco intelligatur, à Pastoribus explicari possit. Quòd igitur ad interius Sacerdotium attinet, omnes fideles, postquam salutari aqua abluti sunt, Sacerdotes dicuntur, præcipuè verò justi, qui spiritum Dei habent, et divinæ gratiæ beneficio Jesu Christi summi Sacerdotis viva membra effecti sunt. Hi enim *c* fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ spirituales Deo hostias immolant: quo in genere bonæ omnes et honestæ actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandæ sunt. Quare in Apocalypsi ita legimus: *d Christus lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum et Sacerdotes Deo et Patri suo.* In quam sententiam ab Apostolorum Principe dictum est: *e Ipsi tamquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, Sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.* Et Apostolus nos hortatur, ut *f exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, * rationabile obsequium nostrum.* David item multò antè dixerat: *g Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et*

Omnes fideles quomodò sint Sacerdotes, et quas hostias offerant.

Ambr. l. 4. de Sacram. cap. 1. Basil. serm. 2. de Bapt. 68.

c D. Aug. l. 10. de Civ. Dei, cap. 6. Leo serm. 2. de Anniv. Pontificatus.

Galat. 5. 6.

d Apoc. 1. 5. 6.

e 1. Pet. 2. 5.

f Rom. 12. 1.

* Alii legunt *rationale*.

g Psalm. 50. 12.

humiliatum, Deus, non despicies: quæ omnia ad interius Sacerdotium spectare facilè intelligitur.

24. *Præter interius Sacerdotium, aliud esse externum demonstratur.*

Externum Sacerdotium non cadit in omnes christianos.

Trid. Syn. de Ordine, sess. 23. cap. 1. et can. 1.

Duplex Sacerdotium in veteri lege etiam invenitur.

Externum verò Sacerdotium non omnium fidelium multitudini, sed certis hominibus convenit, qui legitima manuum impositione, sollemnibusque sanctæ Ecclesiæ cærimoniis instituti, et Deo consecrati, ad aliquod proprium, sacrumque ministerium adscribuntur. Hoc Sacerdotii discrimen in veteri etiam Lege observari potest: nam de interiori Davidem locutum esse, paulò antè demonstratum est. Externi verò, nemo ignorare potest, *a* quàm multa Dominus Moysi et Aaroni præcepta dederit. Præterea universam Leviticam Tribum ministerio Templi adscripsit, ac lege cavit, *b* ne quis ex alia Tribu in eam functionem se inferre auderet. Quare *c* Ozias Rex lepra à Domino percussus, quòd Sacerdotale munus usurpasset, arrogantiæ et sacrilegii sui gravissimas pœnas dedit. Quia igitur eamdem Sacerdotii distinctionem in lege Evangelica licet animadvertere, docendi erunt fideles, nunc de externo Sacerdotio agi, quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tantummodò ad Ordinis Sacramentum pertinet.

a Exod. 28. 29. et 40. et alibi sæpè.

b Num. 3. 10.

c 2. Paralip. 26. 19.

Sacramentum Ordinis respectu externi sacrificii institutum.

25. *Quæ sint Sacerdotum propriæ functiones.*

Cærimoniæ, quæ in consecratione Sacerdotum adhibentur, explicantur.

Sacerdotis igitur munus est, Deo sacrificium facere, et Ecclesiastica Sacramenta administrare, quemadmodum ex consecrationis ritibus perspicitur. Nam Episcopus, cùm aliquem Sacerdotem instituit, primùm quidem manus ei unà cum omnibus Sacerdotibus, qui adsunt, imponit; deinde stolam humeris aptans, eam ante pectus in crucis formam componit; quo quidem declaratur, Sacerdotem *d* virtuti indui ex alto, qua possit crucem Christi Domini, *e* et jugum suave divinæ legis perferre, eamque non verbis solùm, sed vitæ (1) sanctissimæ actæ exemplo tradere. Postea manus sacro oleo inungit; tùm verò calicem cum vino, et patenam cum hostia tradit, dicens: *Accipe potestatem offerendi Sacrificium Deo, Missasque celebrandi, tàm pro vivis, quàm pro defunctis*: quibus cærimoniis et verbis interpres ac mediator Dei et hominum constituitur; quæ præcipua Sacerdotis functio existimanda est. Ad extremum verò manibus iterum ejus capiti impositis: *Accipe*, inquit, *Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur*

d Luc. 24. 49.

e Matth. 11. 30.

(1) *Sanctissimæ actæ*: reliquæ omnes edit. *Sanctissimè et honestissimè actæ*.

tis, et quorum retinueris, retenta sunt: eique cœlestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, *a* peccata retinendi, ac remittendi potestatem tribuit. Hæc verò sunt Sacerdotalis Ordinis propria et præcipua munera.

a Joann. 20. 23.

26. *Quamvis unus sit Sacerdotii Ordo, non tamen unus est Sacerdotum gradus.*

Qui tametsi unus est, varios tamen dignitatis et potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui Sacerdotes simpliciter vocantur; quorum functiones hactenùs declaratæ sunt.

Primus gradus est Sacerdotum inferiorum.

Secundus est Episcoporum, qui singulis Episcopatibus præpositi sunt; ut non solùm ceteros Ecclesiæ ministros, sed fidelem populum regant, et eorum saluti summa cum vigilantia, et cura prospiciant. Quare in sacris litteris Pastores ovium sæpè appellantur: quorum munus et officium Paullus descripsit, *b* ut in Apostolorum actis legimus, in ea concione, quam ad Ephesios habuit. Itemque à Petro Apostolorum Principe, *c* divina quædam Episcopalis ministerii regula tradita est: ad quam, si Episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit, quin Pastores boni et sint, et habeantur. Sed iidem Episcopi et Pontifices dicuntur, accepto ab Ethnicis nomine, qui Principes Sacerdotum Pontifices appellare consueverunt.

Secundus gradus Sacerdotum Episcoporum, seu Pontificum.

b Actor. 20. 28. 29. 30.

c 1. Pet. 5. 2. 3.

Tertius gradus est Archiepiscoporum, qui pluribus Episcopis præsunt, qui Metropolitani etiam vocantur; quòd illarum urbium antistites sint, quæ tamquam matres habeantur illius provinciæ. Quare superiorem, quàm Episcopi, locum, et ampliorem potestatem habent, tametsi ab Episcopis Ordinatione nihil differunt.

Tertius est Archiepiscoporum, seu Metropolitanorum, qui licèt jurisdictione, ordinatione tamen ab Episcopis non differunt.

In quartu gradu Patriarchæ collocantur, id est, primi, supremique Patres.

27. *De sedibus antiquis Patriarcharum.*

Olim in universa Ecclesia præter summum Romanum Pontificem, quatuor tantùm Patriarchæ numerabantur, neque omnes tamen dignitate pares. Nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus est, tamen ob imperii majestatem altiorem locum obtinuit. Proximus est Alexandrinus, cujus Ecclesiam Marcus Evangelista jussu Principis Apostolorum fundavit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus sedem primò locavit. Extremum gradum habet Jerosolymitanus, quam Ecclesiam Jacobus frater Domini erexit.

Quartus gradus est Patriarcharum, qui quatuor olim in tota Æcclesia numerabantur, iique dignitate impares.

Constantinopolitanus Patriarcha post Rom. Decret. dist. 22. cap. Constantinopolitanæ, et cap. Renovantes. De reliquis sedibus Patriarchalibus vide Conc. Nic. II.

28. *Romanus Pontifex omnium est Episcoporum maximus, idque jure divino.*

Præter hos omnes Catholica Ecclesia Romanum Pon-

Primatus Romani Pontificis, non humani, sed divini est juris. Vide Anacl. ep. 3. cap. 4. et habetur Decr. 1. p. dist. 22. cap. Sacrosancta, et Greg. l. 7. ep. 63. et 64.

tificem Maximum, quem in Ephesina Synodo Cyrillus Alexandrinus Archiepiscopum, totius orbis terrarum Patrem et Patriarcham appellat, semper venerata est. Cùm enim in Petri Apostolorum Principis cathedra sedeat, in qua usque ad vitæ finem sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum, et jurisdictionis amplitudinem, non quidem ullis Synodicis, aut aliis humanis constitutionibus, sed divinitùs datam agnoscit. Quamobrem omnium fidelium et Episcoporum, ceterorumque Antistitum, quocumque illi munere et potestate præditi sint, pater, ac moderator universali Ecclesiæ, ut Petri successor, Christique Domini verus et legitimus (1) Vicarius præsidet. Ex his itaque Pastores docebunt, et quæ sint Ecclesiasticorum Ordinum ac graduum præcipua munera et functiones, et quis hujus Sacramenti minister sit.

29. *Quis sit legitimus Sacramenti Ordinis minister.*

Constat enim, ad Episcopum eam administrationem pertinere: quod etiam sanctarum litterarum auctoritate, certissima traditione, omnium Patrum testimonio, Conciliorum decretis, Sanctæ Ecclesiæ usu et consuetudine facilè erit comprobare. Quamvis autem nonnullis Abbatibus permissum sit, ut minores, et non sacros Ordines interdum administrent; tamen hoc proprium Episcopi munus esse nemo dubitat; cui uni ex omnibus, præterea nemini, licet reliquis Ordinibus, qui majores et sacri dicuntur, initiare. Nam Subdiaconos, Diaconos, et Sacerdotes unus tantùm Episcopus ordinat. Episcopi, ex Apostolorum traditione, quæ perpetuò in Ecclesia custodita est, à tribus Episcopis consecrantur.

30. *Cur in promovendis ad Ordines singularis probitas requiratur.*

Trid. Syn. de Ordine, sess. 23. cap. 4. Decreto de Reform. cap. 10. idque docent Conc. Antioc. c. 10. Ancir. 12. Epiph. art. 75. Hier. ep. 85. Dam. et Leo. ep. 88.

Sequitur nunc, ut explicetur quinam ad hoc Sacramentum, in primisque ad Sacerdotalem Ordinem (2) apti sint, et quæ in eis potissimùm requirantur. Ex hoc enim difficile non erit statuere, quid in aliis Ordinibus dandis pro cujusque officio et dignitate observare oporteat. Maximam autem in hoc Sacramento cautionem adhibendam esse, ita colligitur, quòd cetera gratiam ad illorum sanctificationem et usum tribuunt, à quibus percipiuntur; at verò qui sacris initiantur, ob eam rem cœlestis gratiæ participes fiunt, ut eorum ministerio Ecclesiæ, atque adeo omnium hominum saluti consulatur.

(1) *Vicarius præsidet*: Edit. Patav. *Vicarius in terris præsidet.*
(2) *Apti sunt*: Frequentissimè editores; sed errant frequentissimè.

Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus, quibus etiam sollemnia jejunia ex vetustissimo catholicæ Ecclesiæ more indicuntur, ordinationes fiant; ut scilicet fidelis populus ejusmodi sacrarum rerum ministros piis et sanctis precationibus à Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem rectè, et cum Ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse videantur.

Dionys. lib. de Eccl. Hierarch. c. 3.

Ordines cur statis diebus jejuniorum præcipuè instituantur. Quæ sint tempora à jure statuta, habetur dist. 15. cap. in fine, ex Gelas. ad Episc. per Lucaniam, ep. 1. c. 13. et Greg. l. 2. ep. 3. et de Temporibus Ordinat.

31. *Quanta vitæ et morum integritas in ordinando requiratur.*

Primùm itaque in eo, qui Sacerdos creandus est, vitæ et morum integritas commendetur magnoperè oportet; non solùm quia, si alicujus mortiferi peccati conscius se initiari curet, vel etiam patiatur, novo se et maximo scelere obstringit; sed etiam quia virtutis et innocentiæ lumen aliis præferre debet. Ea de re quid Apostolus *a* Tito et *b* Timotheo præcipiat, Pastoribus declarandum erit; et simul illud docendum, ea corporis vitia, *c* quæ in veteri lege ex Domini præscriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in evangelica lege ad animæ vitia præcipuè transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinem in Ecclesia servari animadvertimus, ut qui sacris initiandi sunt, priùs Pœnitentiæ Sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.

a Tit. 1. 7. 8. 9.
b 1. Tim. 3. 8. 9. per totum.
c Lev. 21. 17. 18. 19. 20.

Greg. part. 1. Pastor. epist. 11.

32. *In Sacerdote quæ et quanta doctrina requiratur.*

Præterea in Sacerdote non solùm ea cognitio requirenda est, quæ ad Sacramentorum usum et tractationem pertinet, sed etiam sacrarum litterarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo christianæ fidei mysteria, et divinæ legis præcepta tradere, ad virtutem et pietatem incitare, à vitiis revocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera; quorum alterum est, ut Sacramenta ritè conficiat et administret: alterum, ut populum fidei suæ commissum iis rebus et institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ita testatur: *d Labia Sacerdotis custodient scientiam, et Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit; alterum certè non vulgarem, sed exquisitam potiùs doctrinam desiderat: quamvis æquè ab omnibus Sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii et ministerii functionem unicuique satis esse possit.

Duo Sacerdotis munera.

d Malach. 2. 7.

33. *Quinam ad Sacerdotii dignitatem non sint admittendi.*

Pueris autem, et furiosis vel amentibus, quòd usu rationis carent, hoc Sacramentum dandum non est, quamvis, si iis quoque administraretur, Sacramenti characterem in eorum animam imprimi, certò credendum sit. Qui verò ætatis annus in singulis Ordinibus sit expectandus, ex sacri Tridentini Concilii decretis facilè erit cognoscere.

Trid. Syn. sess. 23. c. 12. de Reform.

Excipiuntur etiam servi. Neque enim divino cultui dedicari debet, qui non sui juris, sed in alterius potestate est.

Viri præterea sanguinum et homicidæ; quia Ecclesiastica lege repelluntur, atque irregulares sunt.

Spurii quoque, et ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut, qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis meritò contemni ac despici posse videantur.

Ad extremum etiam admitti non debent, qui aliquo insigni corporis vitio deformes, aut manci sunt. Ea enim fœditas et debilitatio tùm offensionem habet, tùm verò Sacramentorum administrationem impediat, necesse est.

34. *Qui sint præcipui hujus Sacramenti effectus.*

Sed jam his rebus expositis, superest, ut Pastores doceant, qui sint hujus Sacramenti effectus. Constat verò, quamvis Ordinis Sacramentum, ut antea dictum est, maximè ad Ecclesiæ utilitatem et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque anima, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere, qua idoneus, habilisque ad rectè (1) munus suum fungendum, Sacramentaque administranda reddatur: quemadmodum etiam Baptismi gratia quilibet ad alia Sacramenta percipienda aptus efficitur.

Primus effectus est sanctificatio illius, qui ordinatur. Vide Concilium Flor.

Aliam quoque gratiam hoc Sacramento tribui perspicuum est, præcipuam videlicet potestatem, quæ ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum refertur: in Sacerdote quidem plenam et perfectam, ut qui Domini nostri Corpus et Sanguinem unus potest conficere: in aliis verò inferiorum Ordinum ministris majorem, minoremve, quo quisque ministerio suo magis, minusve ad Altaris Sacramenta accedit. Atque (2) hæc etiam character spiritualis dicitur, quòd qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota animæ impressa, ab aliis fidelibus distinguantur, ac divino cultui mancipentur. Ad quam

Secundus, gradibus quibusdam homines provehi ad offerendum Domino novi Testamenti Sacrificium.

Quomodò Ordinis Sacramentum characterem imprimat. Trid. Synod. sess. 23. de Ordine, can. 4.

(1) *Munus suum*: Edit. Patav. & Lovan. *munere suo.*
(2) *Hæc etiam*: Edit Patav. & Lovan. *hæc etiam potestas.*

Apostolus videtur spectasse, cùm ad Timotheum ait: *a Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii.* Et alibi: *b Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Hæc de Ordinis Sacramento satis dicta sint. Potiora enim tantùm rerum capita Pastoribus tradere professi sumus, ut illis fidelis populi docendi, et in christiana pietate erudiendi argumenta suppeditarent.

a 1. Tim. 4. 14.

b 2. Ibidem 1. 6.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

CAPUT VIII.

1. *Cur Parochi sedulò debeant invigilare, ut populus christianus Matrimonii naturam et sanctitatem cognitam habeant.*

Doctrina de Sacram. Matrimonii, et Canones, subjectis decem capitibus de ejusdem reformatione, explicantur initio sess. 24. Trid. Syn.

Quoniam Pastoribus beata et perfecta christiani populi vita proposita esse debet, iis quidem maximè optandum esset, quòd Apostolus se cupere ad Corinthios scribebat his verbis: *c Volo enim omnes vos esse sicut me ipsum*; nimirum ut omnes continentiæ virtutem sectarentur. Nihil enim beatius in hac vita fidelibus potest contingere, quàm ut animus nulla mundi cura distractus, sedataque et restincta omni carnis libidine, in uno pietatis studio, et rerum cœlestium cogitatione conquiescat. Sed quoniam, ut idem Apostolus testatur: *d Unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius verò sic*; et Matrimonium magnis et divinis bonis ornatum est, ita ut inter alia catholicæ Ecclesiæ Sacramenta verè et propriè numeretur, ac *e* Dominus nuptiarum celebritatem præsentia sua honestarit: satis apparet, ejus doctrinam tradendam esse: cùm præsertim liceat animadvertere, tùm sanctum *f* Paullum, tùm Apostolorum *g* Principem, quæ non solùm ad dignitatem, sed etiam ad officia Matrimonii pertinebant, pluribus locis accuratè scripta reliquisse. Divino enim spiritu afflati optimè intelligebant, quanta et quàm mul-

c 1. Cor. 7. 7.

Castitatis excellentiam non in omnes cadit.

d 1. Cor. 7. 7. Fulg. ep. 3. ad Probam, c. 9.

e Joann. 2. 2. 3.

Utilitas doctrinæ de Matrimonio.

f 1. Cor. 7. per tot. Eph. 5. 22. 23. Coloss. 3. 18. 19.

g 1. Pet. 3. 2. Dam. 1. 3.

ta commoda ad christianam societatem pervenire possent, si fideles Matrimonii sanctitatem cognitam haberent, et inviolatam servarent; contra verò ea ignorata vel neglecta, plurimas, maximasque calamitates et detrimenta in Ecclesiam importari. Primùm itaque Matrimonii natura et vis explicanda est: nam cùm vitia sæpè honesti similitudinem gerant, cavere oportet, ne fideles, falsa Matrimonii specie decepti, turpitudine et nefariis libidinibus animam commaculent: cujus rei declarandæ causa, à nominis significatione ordiendum est.

2. *Quare sancta illa copula Matrimonii conjugii, aut nuptiarum nominibus exprimatur.*

Matrimonium unde dicatur.

Aug. lib. 19. contra Faust. cap. 26.

Matrimonium ab eo dicitur, quòd femina idcircò maximè nubere debet, ut mater fiat; vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est. Conjugium quoque à conjungendo appellatur, quòd legitima mulier cum viro quasi uno jugo adstringatur. Præterea nuptiæ, quia, ut inquit S. Ambros. pudoris gratiâ puellæ se obnuberent: quo etiam declarari videbatur, viris obedientes, subjectasque esse oportere.

S. Amb. l. 1. de Abraham, c. 9. in fine.

3. *Quid sit Matrimonium.*

Mag. in 4. sent. dist. 7. et Orat. 17. q. 2. in principio quæst.

Ita verò ex communi Theologorum sententia definitur: *Matrimonium est viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens.* Cujus definitionis partes ut planiùs intelligantur, docendum est, quamvis hæc omnia in perfecto Matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio et vinculum, quod ex ea pactione efficitur, et conjugum copulatio, qua Matrimonium consummatur; nihil horum tamen Matrimonii vim et rationem propriè habere, nisi obligationem illam et nexum, qui *conjunctionis* vocabulo significatus est. Additur verò *maritalis*, quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, vel pretii, vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt à Matrimonii ratione. Sequitur deinde, *inter legitimas personas*, quoniam, qui à nuptiarum conjunctione legibus omninò exclusi sunt, ii Matrimonium inire non possunt; neque, si ineant, ratum est. Exempli enim gratia, qui intra quartum gradum propinquitate conjuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas legibus constituta est, ad Matrimonii justa fœdera ineunda apti esse non possunt. Quòd verò extremo loco positum est, *individuam vitæ consuetudinem retinens*, indissolubi-

Conc. Flor. in dec. Eugen. IV. ad Armenos.

lis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur.

4. *Ubi præcipua vis Matrimonii consistat.*

Ex his igitur patet, Matrimonii naturam et rationem in vinculo illo consistere. Nam quod aliæ clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere, ut, cùm dicunt, conjugium esse consensum maris et feminæ; hoc ita accipiendum est, consensum ipsum Matrimonii causam effectricem esse: quod Patres in Conc. Florentino docuerunt. Etenim obligatio et nexus oriri non potest, nisi ex consensu et pactione.

5. *Qualis in Matrimonio requiratur consensus, quaque ratione sit declarandus.*

Consensus verbis temporis præsentis exprimendus est, isque mutuus esse debet. De sponsalibus et Matrim. cap. Tuæ fraternitati, et consentit Mag. loc. cit. litt. C.

Sed illud maximè necessarium est, ut consensus verbis, quæ præsens tempus significant, exprimatur. Neque enim Matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio: atque ita fit, ut consensus alterius tantùm ad Matrimonium conjungendum satis esse non possit, sed duorum inter se mutuum esse oporteat: atqui ad declarandum mutuum animi consensum, verbis opus esse perspicuum est. Si enim ex interiori tantùm consensu, sine externa aliqua significatione Matrimonium constare posset, illud etiam sequi videretur, ut, cùm duo, qui disjunctissimis et maximè diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequam alter alteri voluntatem suam vel litteris, vel nuntiis declarasset, veri et stabilis Matrimonii lege conjungerentur: quod tamen à ratione et sanctæ Ecclesiæ consuetudine et decretis alienum est.

6. *Mutuus consensus verbis futuri temporis expressus Matrimonium non efficit.*

Interior consensus non sufficit ad Matrimonium. Habetur de Sponsal. et Matrim. c. Si inter virum.

Qui, quod se facturum promisit, postea non præstat, tametsi fidem violet, Matrimonium tamen non dissolvit.

Rectè autem dicitur oportere, ut consensus verbis exprimatur, quæ præsentis temporis significationem habeant. Nam, quæ futurum tempus indicant, Matrimonium non conjungunt, sed spondent: deinde quæ futura sunt, nondum esse perspicuum est; quæ verò non sunt, parùm vel nihil firmi aut stabilis habere, existimandum est. Quare nondum connubii jus in eam mulierem quisquam habet, quam se in Matrimonium ducturum esse pollicetur; neque statim ab eo impletum est, quod se facturum promisit, tametsi fidem præstare debet; quod si non faciat, violatæ fidei reus esse convincitur. At verò qui Matrimonii fœdere alteri jungitur, quamvis postea pœniteat, tamen, quod factum est, mutare, irritumve, et infectum reddere non potest. Cùm itaque conjugii obligatio nuda promissio non sit, sed ejusmodi abalienatio, qua re ipsa vir mulieri, et vicissim mulier viro corporis sui potestatem tradit; idcircò necesse est verbis, quæ

Qualis promissio requiratur ad perfectionem Matrimonii.

præsens tempus designant, Matrimonium contrahi; quorum verborum vis, postquam etiam enuntiata sunt, permanet, virumque et uxorem indissolubili vinculo constrictos tenet.

7. *Si pudore aut alio impedimento consensus verbis non exprimatur, nutus et signa verborum locum habent.*

Sed verborum loco tùm nutus et signa, quæ intimum consensum apertè indicent, satis ad Matrimonium esse possunt, tùm ipsa etiam taciturnitas, cùm puella propter verecundiam non respondet, sed pro ea parentes loquuntur.

8. *Ad verum Matrimonium concubitus non requiritur.*

Ex iis igitur Parochi fidelibus tradent, Matrimonii naturam et vim in vinculo et obligatione sitam esse; ac præter consensum, eo, quo dictum est, modo expressum, ut verum matrimonium existat, concubitum necessariò non requiri. Nam et primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut Patres testantur, vero matrimonio junctos fuisse planè constat. Quare à sanctis Patribus dictum est, Matrimonium non concubitu, sed consensu existere; quod etiam à sancto Ambrosio in libro de Virginibus repetitum legimus.

Adam et Eva in statu innocentiæ non concubuerunt, Gen. 4.

S. Amb. de instit. Virg. c. 6.

9. *Quotuplex sit Matrimonii consideratio.*

Jam verò hisce explicatis, illud docendum erit, Matrimonium duplicem rationem habere. Nam, vel ut naturalis conjunctio, (conjugium enim non ab hominibus inventum, sed à natura) vel ut Sacramentum, cujus vis naturalium rerum conditionem superat, considerandum est. Ac quoniam gratia naturam perficit (*neque priùs*, a *quod spirituale est, sed quod animale; deinde quod spirituale*) rei ordo postulat, ut de Matrimonio, ut naturâ constat, et ad naturæ officium pertinet, priùs agendum sit; tùm verò quæ illi, ut Sacramentum est, conveniunt, explananda erunt.

Duplex Matrimonii ratio, ut est officium naturæ, et ut Sacramentum.
Matrimonium est à natura, ff. de Justit. et Jure, lib. I.

a 1. Cor. 15. 46.

10. *Quis Matrimonii, ut officium naturæ significat, sit auctor.*

In primis itaque docendi sunt fideles, Matrimonium à Deo institutum esse. Scriptum est enim in Genesi: *b Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait: crescite, et multiplicamini.* Et: *c Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile sibi:* ac paulò post: *d Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus: immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et ædificavit Dominus Deus costam, quam tule-*

b Gen. 1. 27. 28.

c Ibidem 2. 18.

d Ibidem 20. 21. 22. 23. 24.

rat de Adam in mulierem, et adduxit eam ad Adam; dixitque Adam: hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est: quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Quæ, ipso Domino auctore *a* apud sanctum Matthæum, ostendunt Matrimonium divinitùs institutum esse.

a Matth. 19. 6.

11. *Matrimonium, ut naturæ officium consideratur, dissolvi non potest.*

Neque verò Deus Matrimonium tantummodò instituit; verùm, ut sancta Tridentina Synodus declarat, perpetuum etiam et indissolubilem nodum ei addidit: siquidem Salvator ait: *b Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Quamvis enim Matrimonio, quatenus naturæ est officium, conveniat ut dissolvi non possit; tamen id maximè fit, quatenus est Sacramentum. Qua ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege ejus propria sunt, summam perfectionem consequitur: tamen et prolis educandæ studio, et aliis Matrimonii bonis repugnat, ut ejus vinculum dissolubile sit.

Trid. Synod. in princ. sess. 24. et c. Fraternitatis 35. q. 10. et c. Debitum de Bigamis, et de Conjug. lepros. in princ.
b Matth. 19. 6.

12. *Omnibus hominibus lex contrahendi non est imposita.*

Quod verò à Domino dictum est: *c Crescite, et multiplicamini*, id eò spectat, ut cujus rei causa Matrimonium institutum erat, declaret; non ut singulis hominibus necessitatem imponat. Nunc enim aucto jam humano genere, non solùm ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potiùs virginitas summoperè commendatur, et unicuique in sacris litteris suadetur, ut quæ Matrimonii statu præstantior sit, majoremque in se perfectionem et sanctitatem contineat. Dominus enim Salvator noster ita docuit: *d Qui potest capere, capiat*; et Apostolus ait: *e De Virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consequutus à Domino, ut sim fidelis.*

c Gen. 1. 28.
Matrimonium causa multiplicandi genus humanum, divinitùs est institutum.
Virginitas Matrimonio est præstantior.
Trid. Syn. sess. 24. de Matrim. c. 9. 10.
d Matth. 19. 12.
e 1. Cor. 7. 25.

13. *Vir et mulier conjungi cur debeant.*

Sed quibus de causis vir et mulier conjungi debeant, explicandum est. (1) Prima igitur est, hæc ipsa diversi sexus naturæ instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata, ut alter alterius ope adjutus, vitæ incommoda facilius ferre, et senectutis imbecillitatem sustentare queat.

Prima causa.

Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum et divitiarum hæredes relinquantur, quàm ut veræ fidei et religionis cultores edu-

Secunda.

(1) *Prima igitur est*: Edit. Pat. *Prima igitur ratio est.*

centur. Quod quidem maximè sanctis illis Patriarchis cùm uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris litteris satis apparet. Quare Angelus, cùm Tobiam admoneret, quo pacto mali Dæmonis vim posset repellere: *a Ostendam*, inquit, *tibi*, *qui sunt*, *quibus prævalere potest Dæmonium*: *hi namque*, *qui conjugium ita suscipiunt*, *ut Deum à se*, *et à sua mente excludant*, *et suæ libidini ita vacent*, b *sicut equus et mulus*, *quibus non est intellectus*, *habet potestatem Dæmonium super eos*. Deinde subjecit: *c Accipies virginem cum timore Domini*, *amore filiorum magis*, *quàm libidine ductus*, *ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris*. Atque una etiam hæc causa fuit, cur *d* Deus ab initio Matrimonium instituerit. Quare fit, ut illorum sit scelus gravissimum, qui Matrimonio juncti, medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt: hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

a Tob. 6. 16. 17.

b Psalm. 31. 9.

c Tob. 5. 22.

d Gen. 2. 24.

Jus naturæ violant, qui partum impediunt.

14. *Post peccatum cur Matrimonium institutum fuerit.*

Tertia causa. Vide Aug. l. 14. de Civ. Dei, c. 15. 16. et 17. Dam. l. 4. de Orth. Fide, c. 25.

Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, cùm propter justitiæ, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit, ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, nec carnis pugnam vult ferre, Matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo ita Apostolus scribit: *e Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat*, *et unaquæque suum virum habeat*: ac paulò post, cùm docuisset, interdum orationis causâ à Matrimonii debito abstinendum esse, subjecit: *f Et iterum revertimini in id ipsum*, *ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*. Hæ igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui piè et religiosè, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere. Quòd si ad eas causas aliæ etiam accedant, quibus homines inducti Matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut hæredis relinquendi desiderium, divitiæ, forma, generis splendor, morum similitudo; hujusmodi sanè rationes damnandæ non sunt, cùm Matrimonii sanctitati non repugnent: neque enim in sacris litteris *g* Jacob Patriarcha reprehenditur, quòd Rachelem ejus pulcritudine illectus, Liæ prætulerit. Hæc de Matrimonio, ut naturalis conjunctio est, docenda erunt.

e 1. Cor. 7. 2.

f Ibidem 5.

Causæ secundariæ Matrimonii, si ejus sanctitatem non impediant, minimè damnandæ sunt.

g Gen. 29. 17.

15. *Cur Matrimonium Sacramenti dignitate per Christum sit auctum.*

De Matrimonio, ut Sacramentum est.

Finis instituti Matrimonii tùm in Lege natu-

Ut autem Sacramentum est, explicare oportebit ejus naturam multò præstantiorem esse, et omninò ad altiorem finem referri. Quemadmodum enim Matrimonium, ut

naturalis conjunctio, ad propagandum humanum genus ab initio institutum est; ita deinde ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur, Sacramenti dignitas illi tributa est. Cùm enim Christus Dominus vellet arctissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesia intercedit, suæque erga nos immensæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii divinitatem hac potissimùm maris et feminæ sancta conjunctione declaravit. Quod quidem aptissimè factum esse, intelligi ex eo potest, quod ex omnibus humanis (1) necessitatibus nulla inter se homines magis, quàm Matrimonii vinculum constringit; maximaque inter se vir et uxor charitate et benevolentia devincti sunt. Atque idcircò fit, ut frequenter sacræ litteræ nuptiarum *a* similitudine divinam hanc Christi et Ecclesiæ copulationem nobis ante oculos proponant.

ræ, tùm in Lege gratiæ pulcre explicatur à divo Thom. ubi supr. q. 43. art. 2.

Immensa Christi et Ecclesiæ per charitatem conjunctio, Matrimonii Sacramento aptissimè significatur.

a Matth. 22. 2. et 25. 10. Apoc. 19. 7.

16. *Quomodò Matrimonium sit verum Evangelicæ Legis Sacramentum.*

Jam verò Matrimonium Sacramentum esse, Ecclesia, Apostoli auctoritate confirmata, certum et exploratum semper habuit. Ita enim ad Ephesios scribit: *b Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Nam quod inquit, *Sacramentum hoc magnum est*; nemini dubium esse debet, ad Matrimonium referendum esse, quod scilicet viri et mulieris conjunctio, cujus Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi, quo Christus Dominus cum Ecclesia conjungitur, Sacramentum, id est, sacrum signum sit.

b Ephes. 5. 28. 29. 30. 31. et 32.
Pet. Dam. serm. 1. de Dedic. Eccl.
D. Aug. de Fide, et Oper. c. 7. l. 1. de Nupt. et Concup. c. 10. et 21.
Ambr. in c. 5. ep. ad Eph.
Tertull. in lib. de Monog.

17. *Quomodò Matrimonium Sacramentum esse, ex Paulli verbis convincatur.*

Atque hanc esse eorum verborum propriam et veram sententiam, veteres sancti Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt: idemque sancta Tridentina Synodus explicavit. Constat ergo virum Christo, uxorem Ecclesiæ ab Apostolo comparari; virum esse caput mulieris, ut est Christus Ecclesiæ, eaque ratione fieri, ut vir uxorem diligere, et vicissim uxor virum amare, et

Trid. Syn. in princip. sess. 24. de Matrim.

(1) *Necessitatibus*: Edit. Pat. *necessitudinibus*.

a Ephes. 5. 25.

b Ibidem 24.

Quomodò Matrimonium gratiam significatam tribuat.

Trident. Syn. ibidem. Fulg. ep. 2. ad Gallam, c. 5.

c Hebr. 13. 4.

colere debeat. *a* Christus enim dilexit Ecclesiam, et pro ea semetipsum tradidit: rursus verò, ut idem Apostolus docet, *b* Ecclesia subjecta est Christo. Sed gratiam quoque hoc Sacramento significari et tribui, in quo maximè ratio Sacramenti inest, ea Synodi verba declarant: *Gratiam verò, quæ naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit.* Quare docendum est, hujus Sacramenti gratia effici, ut vir et uxor mutuæ charitatis vinculo conjuncti, alter in alterius benevolentia conquiescat, alienosque et illicitos amores et concubitus non quærat, sed in omnibus sit *c* honorabile connubium, et torus immaculatus.

18. *Quantum Matrimonium Evangelii à Legis naturæ, vel Moysis Matrimonio differat.*

Gentes Matrimonium, ut rem sanctam veneratæ sunt, et concubitus vagos, et incestas nuptias damnarunt.

Sed quantum Matrimonii Sacramentum iis Matrimoniis præstet, quæ ante vel post Legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere, quòd etsi gentes Matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem vagos concubitus à naturæ Lege alienos esse, itemque stupra, adulteria, et alia libidinis genera vindicanda esse, judicabant; tamen eorum connubia nullam prorsus Sacramenti vim habuerunt.

Inter infideles Matrimonium non est Sacramentum.
Capite quarto, tit. de Divort.
d Genes. 12. 3. 18. 18. 22. 18.

Apud judæos religiosiùs omninò nuptiarum leges servari consueverant: neque dubitandum, quin eorum Matrimonia majori sanctitate prædita essent. Cum enim promissionem accepissent, fore aliquando, ut *d* omnes gentes in semine Abrahæ benedicerentur; magnæ apud eos pietatis officium meritò esse videbatur, filios procreare, et electi populi sobolem, ex qua Christus Dominus Salvator noster, quod ad humanam naturam attinet, ortum habiturus esset, propagare. Sed illæ quoque conjunctiones vera Sacramenti ratione caruerunt.

19. *Matrimonium in Lege naturæ post peccatum, aut in Lege Moysis, originis suæ, quam ex Deo habuit, decorem non retinuit.*

e Gen. 4. 19. 16. 2. et alibi.
f Deut. 24. 1.
Matth. 19. 7.
Uxorum pluritas à Matrimonii natura est aliena, ac christianis prohibita, cap. Gaudemus, de Divort.

Huc accedit, quòd sive naturæ post peccatum, sive Moysis legem spectemus, facilè animadvertimus, Matrimonium à primi ortus sui decore et honestate decidisse. Dum enim naturæ lex vigebat, *e* multos ex antiquis Patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde verò in lege *f* Moysis permissum erat, dato repudii libello, si causa fuisset, divortium cum uxore facere: quorum utrumque ab Evangelica Lege sublatum, Matrimoniumque in pristinum statum resti-

tutum est. Nam quod polygamia à Matrimonii natura aliena esset, (etsi aliqui ex priscis Patribus accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent) Christus Dominus ostendit illis verbis: *a Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una*; ac deinde subjungit: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.*

Trid. Syn. sess. 24. de Matrimonio, can. 2.

a Matth. 19. 5.

Quibus verbis planum fecit, Matrimonium ità à Deo institutum esse, ut duorum tantùm, non plurium conjunctione definiretur. Quod etiam alibi apertissimè docuit: ait enim: *b Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam; si et uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur.* Nam si viro liceret plures uxores ducere, nulla omninò causa esse videretur, cur magis adulterii reus dicendus esset, quòd præter eam uxorem, quam domi haberet, aliam duceret, quàm quòd priore dimissa, cum alia conjungeretur. Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut si infidelis quispiam gentis suæ more et consuetudine plures uxores duxisset, cùm ad veram religionem conversus fuerit, jubeat eum Ecclesia ceteras omnes relinquere, ac priorem tantùm justæ et legitimæ uxoris loco habere.

Matrimonium duorum dumtaxat conjunctione definitur.

b Matth. 19. 9. Marc. 10. 12. Luc. 16. 18.

Quid faciendum sit cum infideli ad fidem converso, qui priùs plures uxores duxerit. Vide c. Gaudemus, de Divortiis.

20. *Vinculum Matrimonii divortio disrumpi non potest.*

Verùm eodem Christi Domini testimonio facilè comprobatur, nullo divortio vinculum Matrimonii dissolvi posse; si enim post libellum repudii mulier à viri lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri viro nubere. Atqui Dominus apertè denuntiat: *c Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur.* Quare conjugii vinculum nulla re, nisi morte, disrumpi perspicuum est: quod quidem Apostolus etiam confirmat, cùm inquit: *d Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est à lege: cui vult, nubat, tantùm in Domino*: et rursus: *e Iis, qui Matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere; quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Eam verò optionem Apostolus mulieri, quæ justa de causa virum reliquisset, detulit, ut aut innupta maneat, aut viro suo reconcilietur. Neque enim sancta Ecclesia viro et uxori permittit, ut sine gravioribus causis alter ab altero discedat.

c Matth. 19. 9. Marc. 10. 12. Luc. 16. 18.

d 1. Cor. 7. 39. Rom. 7. 2.

e 1. Cor. 7. v. 10. 11. Conc. Trid. sess. 24. can. 5. et 7. Conc. item Milev. c. 17. citat. Decret. 2. p. causa 32. q. 7. c. Placuit.

21. *Cur nulla ratione dissolvi Matrimonium expediat.*

Ac, ne fortè alicui videatur durior Matrimonii lex, quod nulla unquam ratione dissolvi possit; docendum est, quæ sint cum ea utilitates conjunctæ. Primùm enim

Vide D. Thom. in 4. sent. dist. 33. q. 2. art. 1. et seq. et Bonav. in 4. sent. dist. 33. art. 2. q. 1. et 2.

homines in conjungendis Matrimoniis virtutem potiùs, et morum similitudinem, quàm divitias et pulcritudinem spectandam esse hinc (1) intelligent: qua quidem re communi societati maximè consuli, nemo dubitare potest. Præterea, si divortio Matrimonium dissolveretur, vix unquam dissidendi causæ hominibus, quæ eis ab antiquo pacis et pudicitiæ hoste quotidie objicerentur, deessent. Nùnc verò, cùm fideles secum cogitant, quamvis etiam conjugii convictu et consuetudine careant, se tamen Matrimonii vinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducendæ spem sibi præcisam esse; ea re fit, ut ad iracundiam et dissidia tardiores esse consueverint. Quòd si interdum etiam divortium faciant, et diutiùs conjugis desiderium ferre non possint, facilè per amicos reconciliati, ad ejus convictum redeunt.

22. *Per libellum repudii separati, possunt rursum conjungi.*

Ob adulterium, dimissi, si pœniteant, in gratiam possunt recipi ab altero conjuge.
S. Aug. l. 2. de adulterinis conjugiis, c. 6. et 9.

Sed hoc loco prætermittenda non erit Pastoribus sancti Augustini salutaris admonitio. Is enim, ut ostenderet fidelibus, haud gravatè faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causa dimisissent, si eas delicti pœniteret, in gratiam reducerentur: *Cur*, inquit, *vir fidelis non recipiet uxorem, quam recipit Ecclesia? aut cur uxor viro adultero, sed pœnitenti non ignôscat, cui etiam ignovit Christus?* Nam quod *a* Scriptura stultum vocat, qui tenet adulteram; de ea sentit, quæ cùm deliquerit, pœnitere, et à cœpta turpitudine desistere recusat. Ex iis itaque perspicuum est, fidelium conjugia perfectione et nobilitate, tùm gentilium, tùm judæorum Matrimoniis longè præstare.

a Prov. 18. 22.

23. *Quæ sint bona, quæ ex hoc Sacramento ad conjugatos redeant.*

Matrimonii triplicia sunt bona. D. Aug. l. 5. contra Jul. et de Gen. ad litt. l. 9. c. 7. Magist. in 4. sent. dist. 31. Scot. 4. sent. distinct. 31. q. 1.
b 1. Cor. 7. 28.

Docendi præterea sunt fideles, tria esse Matrimonii bona, prolem, fidem et Sacramentum, quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quæ Apostolus indicat his verbis: *b Tribulationem carnis habebunt hujusmodi*; efficiturque, ut conjunctiones corporum, quæ extra Matrimonium meritò damnandæ essent, cum honestate conjunctæ sint.

Primum Matrimonii bonum est proles.
c 1. Tim. 2. 15.

Primum igitur bonum est proles, hoc est, liberi, qui ex justa et legitima suscipiuntur uxore. Id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret: *c Salvabitur mulier per filiorum generationem.* Nec verò hoc de procreatione so-

(1) *Hinc*: Vox à quibusdam edit. Italis neglecta.

lûm, sed de educatione etiam et disciplina, qua filii ad pietatem erudiuntur, intelligendum est. Sic statim subdit Apostolus: *Si in fide permanserint.* Monet enim Scriptura: *a Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos à pueritia illorum.* Idem etiam *b* Apostolus docet, ejusque institutionis pulcherrima exempla *c* Tobias, *d* Job, et alii sanctissimi Patres in sacris litteris præbent. Quæ verò sint parentum et filiorum officia, in quarto præcepto latiùs explicabitur.

a Eccles. 7. 25. Prov. 13. 24. Deut. 6. 7. *b* Ephes. 6. 4. Coloss. 3. 20. *c* Tob. 4. *d* Job. 1. 5.

24. *Fides in Matrimonio quid sit, et quomodò servanda.*

Secundum bonum est fidelitas mutua.

Sequitur fides, quod est alterum Matrimonii bonum, non ille virtutis habitus, quo imbuimur, cùm Baptismum percipimus, sed fidelitas quædam, qua mutuò vir uxori, et uxor viro se ita obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat; sanctumque illud conjugii fœdus nunquam se violaturum (1) pollicetur. Id facile colligitur ex illis verbis, quæ à primo parente enuntiata sunt, cùm Evam uxorem suam accepit; quæ deinde Christus Dominus in Evangelio comprobavit: *e Quamobrem relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una*: item ex eo Apostoli loco: *f Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quare optimo jure gravissimæ animadversiones à *g* Domino in adulteros, quòd hanc maritalem fidem frangant, in veteri lege constitutæ erant.

e Gen. 2. 24. Matth. 19. 5. Ephes. 5. 21.

f 1. Cor. 7. 4.

g Levit. 20. 10. Deut. 22. 22.

Vir qualiter uxorem diligere debeat. Vide Hier. l. 1. contra Jov. et c. Origo 32. q. 4.

Postulat præterea Matrimonii fides, ut vir et uxor singulari quodam, sanctoque et puro amore conjuncti sint: neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam. Hanc enim Apostolus regulam præscripsit, cùm ait: *h Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam*; quam certè immensa illa charitate, non sui commodi gratia, sed sponsæ tantùm utilitatem sibi proponens, complexus est.

h Ephes. 5. 25. Coloss. 3. 19.

25. *Quid sit Sacramentum, dum inter Matrimonii bona numeratur.*

Tertium Matrimonii bonum est Sacramentum.

Tertium bonum, Sacramentum appellatur, vinculum scilicet Matrimonii, quod nunquam dissolvi potest: nam, ut est apud Apostolum: *i* Dominus præcipit: *Uxorem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam,*

i 1. Cor. 7. 10. 11. vide quod suprà not. sect. 10.

(1) *Pollicetur*: Edit, Patav. *polliceatur*, conjungit enim cum antecedentibus, *se ita obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat, sanctumque illud conjugii fœdus nunquam se violaturum polliceatur.*

aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat. Si enim Matrimonium, ut Sacramentum est, Christi conjunctionem cum Ecclesia signat; necesse est, ut Christus se ab Ecclesia nunquam disjungit, ita uxorem à viro, quòd ad Matrimonii vinculum attinet, separari non posse. Verùm, ut hæc sancta societas sine querela faciliùs conservetur, viri et uxoris officia, quæ à *a* S. Paullo, et à *b* Principe Apostolorum Petro descripta sunt, tradenda erunt.

a Ephes. 5. 22. 25. Coloss. 3. 18. 1. Tim. 5. 14.
b 1. Pet. 3. 1. 2.

26. *Quæ sint præcipua mariti officia.*

Primum mariti officium.

Ergo viri munus est, uxorem liberaliter et honorificè tractare, qua in re meminisse oportet, Evam ab Adamo sociam appellatam esse, cùm inquit: *c Mulier, quam dedisti mihi sociam.* Cujus rei causa aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea non ex pedibus, sed ex laterè viri formaretur: quemadmodum etiam ex capite condita non est, ut se viri dominam non esse intelligeret, sed viro potiùs subjectam. Decet præterea virum in alicujus honestæ rei studio semper occupatum esse, tùm ut ea suppeditet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt; tùm ne inerti otio languescat, à quo vitia ferè omnia fluxerunt; deinde verò familiam rectè constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere.

c Gen. 3. 12.
Cur mulier ex viri pedibus, vel capite non sit condita.
Aug. lib. 12. de Civit. Dei, cap. 20. Hugo, de sancto Victore in ann. sup. Gen.
Secundum officium, vide Decret. cap. Si quis reliquerit, dist. 3.

27. *Uxoris officium quid requirat.*

Uxoris quæ sunt præcipua officia, 1. Pet. 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Fulg. ep. 2. ad Galiam, c. 11. 12. et 3. ad Probam. c. 14.
Psalm. 44. 14.
Omnis gloria ejus &c.

Rursus autem uxoris partes sunt, quas Apostolorum Princeps enumerat, cùm inquit: *Mulieres subditæ sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore castam conversationem vestram; quarum non sit extrinsecùs capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples; sic enim aliquando et sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se, subjectæ propriis viris,* d *sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans.* Earum quoque præcipuum studium sit, filios in religionis cultu educare, et domesticas res diligenter curare. Domi verò libenter se contineant, nisi necessitas exire cogat; idque sine viri permissu facere nunquam audeant. Deinde, in quo maximè maritalis conjunctio sita est, meminerint semper, secundùm Deum magis quam virum, neminem diligendum, eove pluris faciendum esse neminem; cui etiam omnibus in rebus, quæ christianæ pietati non adversantur, morem gerere, et obtemperare summa cum alacritate animi oporteat.

d Gen. 18. 12.
Adversus mulieres ambitiosiùs sese ornantes, et excolentes, scribit eleganter Greg. Naz.

28. *Quid de Matrimonii ritibus sentiendum sit.*

Harum rerum explicationi consequens erit, ut Pastores ritus etiam doceant, qui in Matrimonio contrahendo servari (1) debent: de quibus non est expectandum, ut hoc loco præcepta tradantur, cùm à sancta Tridentina Synodo, quæ in hac re maximè observanda sint, copiosè et accuratè constituta fuerint; neque illud decretum à Pastoribus ignorari possit. Satis igitur est eos admonere, ut, quæ ad hanc partem attinent, è sacri Concilii doctrina cognoscere studeant, eaque fidelibus diligenter exponant.

Trid. Synod. sess. 24. Decret. de Reformatione Matrimonii, cap. 1.

29. *Clandestina Matrimonia rata non sunt.*

In primis autem, ne adolescentes et puellæ, cui ætati inest maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorum fœdera incautè ineant, sæpissimè docebunt, ea neque vera, neque rata Matrimonia habenda esse, quæ, præsente Parocho, vel alio Sacerdote de ipsius Parochi vel Ordinarii licentia, certoque testium numero, non (2) contrahantur.

Trid. Syn. ibidem, c. 1.

30. *Tradere etiam Matrimonii impedimenta decet.*

Sed quæ Matrimonium etiam impediunt, explicanda erunt: in quo argumento plerique graves et doctissimi viri, qui de vitiis et virtutibus conscripserunt, adeo diligenter versati sunt, ut facilè omnibus futurum sit, quæ illi scriptis suis tradiderunt, in hunc locum transferre; cùm præsertim necesse habeant Pastores, eos ipsos libros nunquam ferè è manibus deponere. Itaque tùm illas præceptiones, tùm quæ à sancta Synodo sancita sunt de impedimento, quod vel à cognatione spirituali, vel à justitia publicæ honestatis, vel à fornicatione oritur, attentè legent, et tradenda fidelibus curabunt.

Magist. lib. 4. sent. dist. 34. et omnes Scholastici et Canonistæ ibidem.

Conc. Trid. ibidem, cap. 2. 3. 4.

31. *Quo animo affecti esse debeant, qui ad Matrimonium accedunt.*

Ex quibus perspici potest, quo animo affectos esse oporteat fideles, cùm Matrimonium contrahunt. Neque enim se humanam aliquam rem aggredi, sed divinam putare debent, in qua singularem mentis integritatem et pietatem adhibendam esse, Patrum veteris legis exempla satis ostendunt; quorum Matrimonia tametsi Sacramenti dignitate prædita non erant, ea tamen maxima semper cum religione et sanctimonia colenda esse, existimarunt.

(1) *Debent*: Edit. Patav. *debeant.*
(2) *Contrahantur*: Edit. Pat. *contrahuntur.*

32. *Parentum contentus ad Matrimonii soliditatem requirendus.*

Trid. Syn. sess. 2. 4. Decret. de Reformatione Matrimonii, cap. 1.

Inter cetera autem maximè hortandi sunt filii familias, ut parentibus, et iis, in quorum fide et potestate sunt, eum honorem tribuant, ut ipsis inscientibus, nedum invitis et repugnantibus, Matrimonia non ineant. Nam in veteri Testamento licet animadvertere, *a* filios à patribus semper in Matrimonium collocatos esse. Qua in re plurimum illorum voluntati deferendum esse, Apostolus etiam videtur iis verbis indicare: *b Qui Matrimonio jungit virginem suam, benè facit, et qui non jungit, meliùs facit.*

a Gen. 24. per totum, et 28. et 29. 21. 11.

b 1. Cor. 7. 38.

33. *Quidnam de actu conjugali sit præcipiendum.*

Extrema illa restat pars (1) de iis, quæ ad Matrimonii usum pertinent, de quibus ita agendum est à Pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes lædere, aut risum movere queat. Ut enim *c eloquia Domini eloquia casta sunt*, ita etiam maximè decet christiani populi doctorem ejusmodi orationis genere uti, quod singularem quamdam gravitatem et mentis integritatem præseferat. Quare duo illa maximè docendi sunt fideles: primùm quidem, non voluptatis aut libidinis causa Matrimonio operam dandam esse; sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstravimus, à Domino præscripti sunt. Meminisse enim convenit, quod Apostolus hortatur: *d Qui habent uxores, tamquam non habentes sint*; tùm verò à sancto Hieronymo dictum esse: *Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu: reget impetus voluptatis, nec præceps feretur* (2) *ad coitum. Nihil est fœdius, quàm uxorem amare quasi adulteram.*

c Psalm. 11. 7.

Duo sunt in Matrimonii usu præcipuè observanda.

d 1. Cor. 7. v. 29. S. Hier. l. 1. contra Jovin. in fine, et habetur Decret. p. 2. causa 32. q. 4. in c. Origo.

34. *Conjugibus aliquando ab officio Matrimonii abstinendum.*

Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus à Deo impetranda sunt, alterum est, quod fideles docere oportet, ut Deum orandi et obsecrandi causâ à Matrimonii officio interdum abstineant: in primisque id sibi observandum sciant tribus saltem diebus, antequam sacram Eucharistiam percipiant, sæpius verò cum sollemnia Quadrage-

Quibus temporibus à conjugii actu abstinendum sit, vide Decret. p. 2. caus. 33. et cap. Omnis homo de Consec. dist. 2. Hier. in Apol. prolog. contra Jov. post medium, et in cap. 12. Zachar. supra illud: In die illa magnus erit planctus.

(1) *De iis, quæ ad Matrimonii usum pertinent*; ita legendum esse, ut præsefert edit. Patav. 1757. non autem ut edit. Rom. Lugdun. Lovan. & Venet. *Extrema illa restat pars, quæ ad Matrimonii usum pertinet*, demonstrant verba, quæ proximè sequuntur, *de quibus ita agendum est.*

(2) *Ad coitum*: Lovan. Antuerp. Taurin. et alia exemplaria: *in coitum* cuncta ipsius Hieronymi.

simæ jejunia celebrantur, quemadmodum Patres nostri rectè et sanctè præceperunt. Ita enim fiet, ut ipsa matrimonii bona majori in dies divinæ gratiæ cumulo augeri sentiant: et pietatis studia sectantes, non modò hanc vitam tranquillè et placidè traducant, sed æternæ etiam Dei benignitate consequendæ vera et stabili spe, *a* quæ non confundit, nitantur.

a Rom. 5. 5.

CATECHISMI
AD PAROCHOS
PARS TERTIA.
DE DEI PRÆCEPTIS IN DECALOGO CONTENTIS.

CAPUT I.

1. *Decalogum omnium Præceptorum summam esse, demonstratur.*

Decalogum, legum omnium summam et epitomen esse, sanctus Augustinus litteris commendavit. Nam cùm multa locutus sit Dominus, duæ tamen *b* tantùm Tabulæ dantur Moysi lapideæ, quæ dicuntur Tabulæ Testimonii (1) futuri in arca: Nimirum cetera omnia, quæ præcepit Deus, ex illis decem Præceptis, quæ duabus Tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quærantur, et rectè intelligantur: quomodò hæc ipsa rursus decem Præcepta duobus illis nituntur, dilectionis scilicet Dei et proximi, *c* in quibus tota lex pendet et Prophetæ.

Sanctus Augustinus libr. 2. super Exod. q. 130. Vide Div. Gregor. Nazianzen. orat. 40. in sanctum Baptisma.

b Exod. 31. 18. et 33. 15.

Decem Præcepta ex duobus charitatis præceptis pendent.

c Matth. 22. 40.

(1) *Futuri*: Sic omnes editiones præter Patavin. anni 1714 quæ habet *futuræ*, id est, *tabulæ testimonii, quæ esse debebant in arca.*

2. *Cur Pastores maximè Decalogum disertè tenere, et explicare conveniat.*

Itaque cùm sit totius Legis summa, Pastores oportet in ejus contemplatione *a* die, noctuque versari, non ut vitam suam modò ad hanc normam componant, sed etiam ut populum sibi creditum in lege Domini erudiant. *b Nam labia Sacerdotis* (1) *custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus; quia Angelus Domini exercituum est*: quod ad Pastores novæ legis maximè pertinet, qui Deo propiores, *c* à claritate in claritatem transformari debent, tamquam à Domini spiritu. Et cùm eos *d* lucis nomine nuncuparit Christus Dominus, propriæ sunt illorum partes, *e* ut sint lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditores insipientium, magistri infantium: *f* et si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, hujusmodi instruant.

a Psalm. 1. 2.
b Malach. 2. 7.
c 1. Cor. 3. 18.
d Matth. 5. 14.
e Rom. 2. 20.
f Galat. 6. 1.

In confessionibus etiam judicis personam sustinent, ac pro genere et modo peccatorum sententiam ferunt. Quare nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi velint, in eo sint necesse est quàm vigilantissimi, et in divinorum præceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc divinam regulam de quacumque et actione, et officii prætermissione judicium facere possint; et ut est apud Apostolum, *g* sanam doctrinam tradant, id est, quæ nullum contineat errorem, et animorum morbis, quæ sunt peccata, medeatur; *h* ut sit populus Deo acceptus, sectator bonorum operum. Jam verò in hujuscemodi tractationibus ea Pastor sibi et aliis proponat, quibus legi parendum esse persuadeat.

g 2. Tim. 4. 3.
h Tit. 2. 14.
Exhortandus populus ad legis observationem.

3. *Quis Decalogi et legis naturæ auctor sit.*

Inter cetera autem, quæ animos hominum ad hujus legis jussa servanda possunt impellere, illud maximam vim habet, Deum esse hujus legis auctorem. Quamvis enim *i* per Angelos data esse dicatur, nemo tamen dubitare potest, ipsum Deum esse legis auctorem. Cujus rei satis amplum testimonium præbent non solùm ipsius legislatoris verba, quæ paulò post explicabuntur, *k* sed infinita penè Scripturarum loca, quæ Pastoribus facilè occurrent. Nemo enim est, quin sibi à Deo legem in animo insitam esse sentiat, quâ bonum à malo, honestum à turpi, justum ab injusto possit secernere: cujus vis et ratio legis

D. Thom. in 1. 2. q. 98. art. 2.
i Galat. 3. 19.
Actor. 1. 1. 7. 28.
k Exod. 24. 12.
Lev. 4. 22. 27.
Isai. 33. 22.
Deus legis naturalis conditor.
Rom. 2. 14. Vide D. Thom. 1. 2. q. 11. art. 2.
Lex naturæ diuturna perversitate obscurata per legem scriptam renovatur, ac illustratur.
D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 6.

(1) *Custodient*: sic se habet textus Malachiæ, etiam in editione Patavina 1757. aliisque; perperàm itaque *custodiunt* in editione Romana, Lugdunense, Lovanensi et Venet. antiq.

cùm ab ea, quæ scripta est, diversa non sit; quis est, qui ut intimæ, sic scriptæ legis auctorem Deum negare audeat?

Hanc igitur divinam lucem, penè jam pravis moribus et diuturna perversitate obscuratam, cùm Deus Moysi legem dedit, eam potiùs illustriorem reddidisse, quàm novam tulisse, docendum est; ne fortè cùm populus audit, legi Moysis derogatum esse, putet his legibus se non teneri. Certissimum enim est, non propterea his præceptis parendum esse, quòd per Moysem data sunt: sed quòd omnium animis ingenita, et per Christum Dominum explicata sunt et confirmata.

4. *Quomodò ad legem servandam ab ipso legis auctore populus excitari possit.*

Juvabit tamen plurimum, et ad persuadendum magnum habebit momentum illa cogitatio, Deum esse, qui legem tulit: de cujus sapientia et æquitate dubitare non possumus, nec ejus infinitam vim atque potentiam effugere. Quare cùm per Prophetas Deus juberet servari legem, a dicebat se Dominum Deum esse, et in ipso Decalogi exordio: *b Ego sum Dominus Deus tuus*: et alibi: *c Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?*

a Lev. 18. 5. 19. 3. 4. et alibi 19. et 20. v. 8.
b Exod. 20. v. 2.
c Malach. 1. v. 6.

5. *Quantum sit beneficium legem à Deo accepisse.*

Non solùm autem excitabit fidelium animos ad servanda Dei præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quòd suam Deus, quæ salutem nostram contineret, voluntatem explicarit. Quare non uno loco Scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit, ut suam dignitatem ac Domini beneficentiam cognoscat, veluti in Deuteronomio: *d Hæc est*, inquit, *vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universa Præcepta hæc, dicant: En populus sapiens, et intelligens, gens magna.* Et rursus (1) in Psalmo: *e Non fecit taliter omni nationi: et judicia sua non manifestavit eis.*

d Deuteronom. 4. 6.

e Psalm. 147. 20.

6. *Quare tanta majestate legem suam Israelitis olim Deus tradere voluerit.*

Verùm si Parochus rationem præterea latæ legis ex Scripturæ auctoritate demonstrarit, facilè intelligent fideles, quàm piè ac suppliciter acceptam Dei legem colere oporteat. Triduo enim, antequam ferretur lex, Dei jussu dictum est omnibus, *f* ut vestimenta lavarent, uxores non attingerent, quo sanctiores ac paratiores essent ad accipiendam legem, ùt ad diem tertium adessent. Deinde, cùm ad montem essent adducti, unde Dominus

f Exod. 19. 10. 11. Hæc paulò post sect. 7. diffusiùs explicantur.

(1) *In Psalmo*: vel potiùs *in Psalmis*, ut habet editio Par.

illis per Moysem (1) leges erat laturus, uni Moysi dictum est, ut in montem ascenderet; quo Deus maxima cum majestate venit, et locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudit, ac loqui cum Moyse cœpit, eique leges dedit. Quod divina Sapientia nullam aliam ob causam factum voluit, nisi nos ut moneret, casto humilique animo legem Domini accipiendam esse; quòd si præcepta negligeremus, paratas nobis à divina justitia pœnas imminere.

Lex observanda non modò possibilis; sed etiam facilis est.

Trident. Synod. sess. 6. de Justificatione, cap. 11. et can. 18. 19. 20.

a Serm. 61. de Tempore, et serm. 47. de sanctis.

b Roman. 13. 8.

c Joann. 5. 3.

Matth. 11. 30. Bernardus libr. de Dilig. Deo.

Augustinus libr. 1. de Confessionibus, cap. 5.

7. *Quomodò lex, tanto terrore promulgata, ab hominibus impleri possit, et quòd nihil amore facilius sit.*

Quin etiam legis jussa difficultatem non habere, ostendat Parochus; quod vel una hac ratione ex sancto Augustino docere poterit, cùm dicit: *a Qui, quæso, dicitur impossibile esse homini amare; amare, inquam, Creatorem beneficum, Patrem amantissimum, deinde etiam et carnem suam in fratribus suis? at verò* b *qui diligit, legem implevit.* Quare Joannes Apostolus *c* præcepta Dei gravia non esse, apertè testatur. Nihil enim justius, nihil cum majori dignitate, nihil majori cum fructu ab homine, teste beato Bernardo, exigi potuisset. Quamobrem summam Dei dignitatem admiratus est Augustinus, sic ipsum Deum affatus: (2) *Quid est homo, quod amari te ab eo vis? Et si non faciat, ingentes minaris pænas? An non satis magna hæc est, si non diligam te?*

Virtus perficiendæ legis per Spiritum Sanctum homini etiam imbecilli præstatur.

d Rom. 5. 5.

e Luc. 11. 13.

Sanctus Augustinus libr. 10. Confessionum, cap. 29.

f Joann. 12. 31.

g Divus Augustinus in Psalmo 121. Bernardus in serm. de Dominica in Ramis Palmarum, et in serm. de Magd.

Quòd si quis eam afferat excusationem, impediri se, quominus Deum amet, infirmitate naturæ; docendum est, Deum, qui amorem requisivit, *d* amoris vim inserere cordibus per Spiritum Sanctum suum. Hic autem *e* Spiritus bonus petentibus à Patre cœlesti datur; ut meritò sanctus Augustinus precatus sit: *Da quod jubes, et jube quod vis.* Quia igitur Dei auxilium præsto nobis est, maximè post Christi Domini mortem, *f* per quam Princeps hujus mundi ejectus est foras, non est quod quisquam rei difficultate deterreatur, *g* nihil enim est amanti difficile.

8. *Teneanturne omnes homines necessariò ad legis observationem?*

Præterea ad eamdem rem persuadendam plurimum valebit, si explicabitur, necessariò legi obtemperandum es-

(1) *Leges.* Editio Patavina *Legem.*

(2) *Quid est homo &c.*: Hoc testimonium sancti Augustini in editione Patavina 1757. est planè conforme editioni PP. Maurin; nam ipsi hæc: *Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas à me, et nisi faciam, irascaris mihi, et mineris ingentes miserias? parva ne ipsa est, si non amem te?*

se: præsertim cùm nostris temporibus non defuerint, qui, sive facilis, sive difficilis sit Lex, ad salutem tamen nequaquam necessariam esse impiè et magno ipsorum malo dicere non veriti sunt. Quorum nefariam, impiamque sententiam *a* sacræ Scripturæ testimoniis Parochus confutabit, ejusdem maximè Apostoli, cujus illi auctoritate impietatem suam tueri conantur. Quid igitur ait Apostolus? *b Non præputium, non circumcisionem quidquam esse, sed observationem mandatorum Dei.* Quòd verò eamdem sententiam alibi repetit, et novam creaturam in Christò tantùm dicit valere, intelligimus planè (1) eum novam creaturam in Christo dicere, qui mandata Dei observat. Is enim *c* qui habet mandata Dei ac servat, diligit Deum, Domino ipso teste apud Joannem: *d Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Nam etsi justificari potest homo, et ex impio fieri pius, antequam singula Legis Præcepta externis actionibus impleat; tamen fieri non potest, ut, qui per ætatem ratione uti queat, ex impio fiat justus, nisi animum habeat paratum ad omnia Præcepta Dei servanda.

Sess. 6. Conc. Trid. cap. 10. 11. et can. 18. 19.

a Rom. 3. 9.

b 1. Cor. 7. 19.

c Galat. 5. 6.

d Joann. 14. 23.

Quæ sit nova in Christo creatura.

Quomodò potest justificari homo etiam sine operibus legis.

9. *Quos fructus consequantur, qui Legem divinam observant.*

Ad extremum verò, ne quid prætermittat Parochus, quo fidelis populus adducatur, ut Legem servet, quàm sint ejus uberes, suavesque fructus, demonstrabit. Quod facilè poterit ex iis, quæ Psalmo decimo octavo scripta sunt, probare: in eo enim Legis Dei laudes celebrantur; quarum hæc est vel maxima, quæ Dei gloriam et majestatem multò ampliùs explicat, quam decore suo atque ordine faciant ipsa cœlestia corpora; quæ, ut omnes, quamvis barbaras nationes in sui admirationem rapiunt, ita efficiunt, *e* ut rerum omnium Opificis et Conditoris gloriam, sapientiam ac potentiam agnoscant. Ac *f* Lex quidem Domini convertit animas ad Deum: agnoscentes enim vias ejus, et Dei sanctissimam voluntatem per Legem, convertimus pedes nostros in vias Domini. At quia soli *g* timentes Deum verè sapientes sunt, hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam præstet parvulis. Hinc veris gaudiis, et mysteriorum divinorum cognitione, ingentibus præterea voluptatibus et præmiis, et in hac vita, et in futuro sæculo illi cumulantur, qui Dei Legem observant.

A v. 8.

e Rom. 1. 20.

f Psalm. 18. 8.

g Job 18. 23.

(1) *Eum*: sic edit. Patav. perperam *cum* in Roman. et Venet. antiq.

10. *Cùm omnia voluntatem Dei faciant, hominem eamdem voluntatem sequi æquissimum ostenditur.*

Nec verò tàm nostræ utilitatis gratia, quàm Dei causa, nobis est servanda lex, qui suam hominum generi in Lege voluntatem aperuit: quam cùm *a* ceteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eamdem sequi multò est æquius.

a Psalm. 102. 21.

Ne id quidem silentio prætereundum est, vel in hoc maximè suam Deum in nos clementiam, et summæ bonitatis divitias ostendisse; quòd cùm sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ serviremus, cogere, voluit tamen suam gloriam cum utilitate nostra conjungere; ut quod homini utile, idem Deo esset gloriosum. Quoniam igitur id maximum et præclarissimum est, docebit Parochus, ut à Propheta ultimo loco dictum est, *b* in custodiendis illis retributionem multam esse. Non enim tantùm illæ nobis benedictiones promissæ sunt, quæ ad terrenam magis felicitatem spectare videbantur, *c* ut benedicti simus in civitate, benedicti in agro, sed *d* copiosa merces in cœlis, et *e* mensura bona, conferta, coagitata, et superefluens proposita est, quam piis et justis actionibus meremur, divinæ misericordiæ adjumento.

b Psalm. 18. 12.
Benedictiones et temporales et æternas, qui observant mandata, merentur.
c Deuterón. 18. per totum.
Isai. 1. 19.
d Matth. 5. 12.
e Luc. 6. 38.

DE PRIMO PRÆCEPTO.

CAPUT II.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis &c.

1. *Quo pacto Lex Moysis omnium ætatum homines obliget, quaque occasione israelitis promulgata fuerit.*

Quamvis hæc Lex judæis in *a* monte à Domino data fuerit; tamen, quoniam *b* natura omnium mentibus multò ante impressa et consignata erat, atque ob eam rem Deus universos homines illi perpetuò parere voluit, plurimum proderit verba illa, *c* quibus Moyse ministro atque interprete, hebræis promulgata est, et populi Israelitici historiam, quæ mysteriorum est plena, diligenter explicare.

a Exod. 19. 20. Deut. 5. 22.
b Rom. 2. 14.
c Deut. 5. 5. Galat. 3. 19.

Principiò narrabit, ex omnibus nationibus, quæ sub cœlo erant, *d* unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham, *e* quem peregrinum esse voluit in terra Chanaam; *f* cujus possessionem, cùm ei pollicitus esset, tamen et ille, *g* et posteri ejus amplius quadringentos annos vagi fuerunt, antequam promissam terram incolerent; in qua quidem peregrinatione nunquam eorum curam dimisit. *h* Transibant quidem illi de gente in gentem, et de regno ad populum alterum; sed nullam unquam illis injuriam fieri passus est, immò verò in Reges animadvertit. Priusquam autem in Ægyptum descenderent, *i* virum præmisit, cujus prudentia et illi et ægyptii fame liberarentur. In Ægypto verò eâ illos benignitate complexus est, ut repugnante et incumbente ad illorum perniciem Pharaone, *k* mirum in modum augerentur: et cùm valdè affligerentur, ac tamquam servi durissimè tractarentur, *l* ducem Moysem excitavit, qui eos in manu potenti educeret. Hujus præcipuè liberationis initio Legis meminit Dominus his verbis: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.*

d Deut. 4. 37. 7. 6. 14. 26.
e Gen. 12. per totum.
f Genes. 13. 14.
g Ibid. 15. 13. Exod. 12. 36.
h Psalm. 104. 13.
i Genes. 37. 36.
k Exod. 1. 12. 13.
l Ibid. 3. 4.

2. *Cur judæi in populum à Deo delecti fuerint.*

Ex his verò illud maximè Parocho animadvertendum est, unam ex universis nationibus à Deo delectam esse, quam populum vocaret suum, et cui se cognoscendum et colendum præberet; *a* non quòd ceteras justitia aut numero vinceret, quemadmodum hebræos monet Deus, sed quòd ipsi Deo sic placuit, potiùs ut gentem exiguam et inopem augeret et locupletaret, quo ejus potentia et bonitas notior apud omnes esset et illustrior. Cùm *b* igitur ea esset illorum hominum conditio, iis conglutinatus est, et eos amavit, ita ut, cùm esset Dominus cœli et terræ, non confunderetur vocari Deus eorum, *c* quò ceteras gentes ad æmulationem provocaret, ut perspecta israelitarum felicitate, omnes homines ad veri Dei cultum se (1) conferrent; quemadmodum etiam Paullus testatur, se, *d* Gentium felicitate proposita, et vera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad æmulationem carnem suam provocare.

a Deut. 7. 7. 9. 5. 6. Vide D. Thom. in 1. 2. q. 98. art. 4.

b Deuter. 10. 15.

c Ibid. 4. 7.

d Rom. 11. 14.

3. *Cur hebræi diu, multumque vexati sint, antequam Legem acciperent.*

Deinde fideles docebit, Deum hebræos patres diu peregrinari passum esse, posteros etiam durissima servitute premi, divexarique permisisse, ob eam rem, ut doceremur, *e* amicos Dei fieri, non nisi mundi inimicos ac peregrinos in terris; itaque in Dei familiaritatem faciliùs recipi, si nihil omninò nobis sit commune cum mundo: tùm verò, ut ad Dei cultum translati, intelligeremus, quanto feliciores demum sint ii, qui Deo, quàm qui mundo serviunt: cujus rei nos Scriptura commonet; inquit enim: *f Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, et servitutis regni terrarum.*

e Jacob. 4. 4.

f 2. Paralip. 12. 8.

Cur Deus promissa post tam longa tempora israelitis persolverit.

Præterea explicabit post ampliùs quadringentis annis Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus à se perpetuò pendere vult, atque in ejus bonitate omnem spem suam collocare, ut in primi Præcepti explicatione dicetur.

4. *Cur tali loco et tempore Lex data fuerit.*

Cur in deserto post ægyptiacam liberationem potius quàm aliàs Lex sit tradita.

Quando sit opportunum præcepta vivendi populo inculcare.

Postremò, locum ac tempus notabit, quibus hanc Legem populus Israel à Deo accepit; nempè postquam eductus ex Ægypto in desertum venit, ut beneficii recentis memoriâ allectus, et loci asperitate in quo versabatur deterritus, ad accipiendam Legem aptior redderetur. Homines enim iis maximè devinciuntur, quorum benefi-

(1) *Conferrent*: Editio Patavin. *converterent*.

centiam experti sunt, atque ad Dei præsidium confugiunt, cùm se omni spe humana destitutos esse (1) vident. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectendam cœlestem doctrinam eò propensiores esse, quò se magis à mundi illecebris et carnis voluptatibus abstraxerint: sicut per Prophetam scriptum est: *a Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, avulsos ab uberibus.*

a Isai. 28. 9.

5. *Quid sibi istud exordium velit, et quænam in eo contineantur mysteria.*

Enitatur itaque Parochus, et quantum potest efficiat, ut fidelis populus hæc verba semper in animo (2) habeat: *Ego sum Dominus Deus tuus*; ex quibus intelligent, Legislatorem se Creatorem habere, à quo et conditi sunt, et conservantur, jureque illud usurpent: *b Ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.* Quorum verborum vehemens et frequens admonitio eam vim habebit, ut ad legem colendam fideles promptiores reddantur, et à peccatis abstineant. Quod autem sequitur: *Qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis*; etsi judæis tantùm videtur convenire, ægyptiorum dominatu liberatis; tamen, si interiorem salutis universæ rationem spectemus, multò magis ad christianos homines pertinet, qui non ex ægyptiaca servitute, sed è peccati regione, et *c* potestate tenebrarum à Deo erepti, atque in regnum filii dilectionis suæ translati sunt. Cujus beneficii magnitudinem intuens Jeremias, prædixit illud: *d Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicetur ultra, vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti; sed vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, et de universis terris, ad quas ejeci eos, et reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos*; et quæ sequuntur. Pater enim indulgentissimus per Filium suum, *e* filios, qui erant dispersi, congregavit in unum, ut jam *f* non ut servi peccato, sed justitiæ, *g* serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris.

b Psalm. 94. 7.

c Coloss. 1. 13.

d Jerem. 16. 14. 15. 16. et 23. 7. 8.

Matth. 4. 19.

e Joann. 11.

f Rom. 6. 16.

g Luc. 1. 74. 75.

6. *Quomodò ex principio hujus Decalogi fideles affici debeant.*

Quare fideles omnibus tentationibus, tamquam cly-

(1) *Vident*: Editiones Patavina, Lugdunense, Lovaniense *agnoscunt*.

(2) *Habeat*: Editio Patavina *habeant*, quod concordat cum sequentibus, *intelligent*, *conditi sunt*, *conservantur*.

a Rom. 6. 2.
b 2. Cor. 5. 15.
c Actor. 20. 28.
d Genes. 39. 9.
e Hebr. 6. 6.
f Galat. 4. 31.
g Rom. 6. 19.

peum, opponent illud Apostoli: a *Qui mortui sumus peccato, quomodò adhuc vivemus in illo? Jam non sumus nostri,* b *sed ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit. Ipse est Dominus Deus noster, qui nos* c *suo Sanguine sibi acquisivit: quomodò* d *peccare poterimus in Dominum Deum nostrum,* e *ipsumque iterum cruci affigere?* Ut igitur verè liberi, et f ea quidem libertate, qua nos Christus liberavit, g sicut exhibueramus membra nostra servire injustitiæ, ita exhibeamus servire justitiæ in sanctificationem.

Non habebis Deos alienos coram me.

7. *Quid hoc primum præceptum observandum, fugiendumve complectatur.*

Priorem in Decalogo locum obtinere, quæ ad Deum pertinent, posteriorem verò quæ ad proximum, docebit Parochus; quia eorum, quæ proximo præstamus, causa Deus est: tum enim ex Dei præcepto proximum diligimus, cùm propter Deum diligimus: ea verò sunt in priori tabula descripta. Secundo loco, in verbis iis, quæ proposita sunt, duplex contineri præceptum, ostendet: quorum alterum jubendi, alterum prohibendi vim habet. Nam quod dicitur: *Non habebis Deos alienos coram me*, eam habet sententiam conjunctam: *Me verum Deum coles, alienis Diis cultum non adhibebis.*

8. *Quomodò hoc præcepto, fides, spes et charitas contineantur.*

h Malach. 3. 6.
i Jacob. 1. 17.
k Psalm. 101. 28.
l Deut. 32. 4.
m Rom. 2. 4.
n Ibid. 2. 9.

In priori autem continetur præceptum fidei, spei et charitatis: nam cùm Deum dicimus, h immobilem, i incommutabilem, k perpetuò eumdem manentem, l fidelem, rectum, sine ulla iniquitate confitemur: ex quo ejus oraculis assentientes, omnem ipsi fidem et auctoritatem tribuamus, necesse est: qui verò omnipotentiam, clementiam, et ad benefaciendum facilitatem ac propensionem illius considerat, poteritne spes omnes suas non in illo collocare? m At si bonitatis n et dilectionis ipsius effusas in nos divitias contempletur, illum poteritne non amare? Hinc est illud procemium, hinc illa conclusio, qua in præcipiendo, mandandoque in Scriptura utitur Deus: o *Ego Dominus.*

o Lev. 4. 5. 6. 28. et alibi frequenter.

Negativa præcepti parte multitudo Deorum prohibetur: et cur eam loquendi formulam Legislator usurpavit. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 2.

9. *Præceptum hoc ut negativum est, exponitur.*

Altera autem præcepti pars illa est: *Non habebis Deos alienos coram me*; qua loquendi formula Legislator usus est, non quòd satis explicata non esset hæc sententia affirmatione præcepti in hunc modum: *Me unum*

Deum coles: si enim Deus est, unus est; sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum verum se colere profitebantur, multitudinem tamen Deorum venerabantur. Cujusmodi inter hebræos ipsos permulti fuerunt, qui, *a* ut Elias eis objiciebat, in duas partes claudicabant, quod et *b* samaritæ fecerunt, qui Deum Israelis, et Deos Gentium colebant.

a 3. Reg. 18. 21.

b 4. Reg. 17. à v. 31.

10. *Quomodò hoc præceptum omnium maximum censendum sit.*

Quanto amore Deum colere debeamus.

His explicatis, addendum erit, hoc esse præceptum omnium primum et maximum, non ordine tantùm ipso, sed ratione, dignitate et præstantia. Debet enim obtinere Deus apud nos infinitis partibus majorem, quàm Domini, quàm Regis charitatem et auctoritatem. Ipse nos creavit, idem gubernat; ab eo in utero matris nutriti, atque inde hanc in lucem educti sumus; ipse nobis ad vitam, victumque res suppeditat necessarias.

11. *Qui præcipuè sint rei violati hujus præcepti.*

Levit. cap. 19. 26.

Peccant autem in hoc præceptum, qui fidem, spem et charitatem non habent; quorum peccatum latissimè patet. Sunt enim in hoc numero, qui in hæresim labuntur, qui non credunt ea, quæ sancta Mater Ecclesia credenda proponit; qui somniis, *c* auguriis, *d* ceterisque vanissimis rebus fidem habent; qui de sua salute spem abjiciunt, nec divinæ bonitati confidunt; qui divitiis tantùm, qui corporis valetudine ac viribus nituntur; quæ fusiùs ab iis explicata sunt, qui de vitiis et peccatis conscripserunt.

c Deuter. 18. 10. Isai. 2. 6. Jerem. 27. 9.

d De his agitur causa 26. q. 2. cap. Illud, quod est.

12. *Non adversatur huic præcepto cultus, qui ex recepto Ecclesiæ usu Sanctis tribuitur.*

Vide Synod. VII. Act. 6. in fine August. l. 8. de Civitate Dei, cap. 27. et 10. cap. 1. et l. 21. contra Faust. cap. 21. Basil. Homil. 20. in 36. Mart. et 26. de Mart. Maman. Greg. Naz. Orat. in laud. S. Cypr. et alii.

Verùm illud etiam in hujus præcepti explicatione accuratè docendum est, venerationem et invocationem sanctorum Angelorum ac beatarum animarum, quæ cœlesti gloria perfruuntur, aut etiam corporum ipsorum, Sanctorumque cinerum cultum, quem semper catholica Ecclesia adhibuit, huic Legi non repugnare. Quis enim adeo demens est, qui edicente Rege, ne se pro Rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuò putet nolle Regem, suis ut Magistratibus honos deferatur? Etsi enim *e* Angelos christiani adorare dicuntur exemplo Sanctorum veteris Testamenti, non eam tamen illis venerationem adhibent, quam Deo tribuunt. Quòd si legimus interdum Angelos recusasse, *f* ne se homines venerarentur; eò fecisse intelligendum est, quod sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur.

e Gen. 18. 2. et 19. 1. Num. 22. 31. Jos. 5. 15.

f Apoc. 19. 10. et 22. 6.

13. *Quomodò sanctos Angelos colere liceat, ex Scripturis ostenditur.*

a 1. Timoth. 1. 17.
b Exod. 20. 12.
c Levit. 19. 32.
Deut. 5. 16.
d Gen. 23. 12. et 42. 6.

Spiritus enim Sanctus, qui ait: *a Soli Deo honor et gloria*, idem præcepit, ut *b* honore parentes et *c* seniores afficeremus. Sancti præterea viri, qui Deum unum colebant, *d* Reges tamen, ut est in divinis litteris, adorabant, id est, supplices venerabantur. Quòd si Reges, per quos Deus mundum gubernat, tanto honore afficiuntur; Angelicis Spiritibus, quos Deus ministros suos esse voluit, et quorum operâ non modò ad Ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquarum rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis, tùm animæ, tùm corporis periculis quotidiè liberamur, etiam si se nobis in conspectum non dent, tantò majorem honorem non habebimus, quantò beatæ illæ mentes dignitate Regibus ipsis (1) antecellunt? Adde charitatem, qua nos diligunt, qua ducti pro iis provinciis, quibus præsunt, ut ex *e* Scriptura facilè intelligitur, preces fundunt: quod etiam præstare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est; nostras enim *f* preces Deo offerunt et lacrymas. Quamobrem in Evangelio docuit Dominus, pusillos scandalizandos non esse, *g* quòd Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris, qui in cœlis est.

e 1. Reg. 24. 9. 25. 23.
2. Reg. 9. 6. 8. 14. 4.

Quantò Angeli Reges dignitate antecellant. Justinianus in 2. Apolog. pro christianis meminit honoris, quem christiani Angelis tribuebant, et Basil. Orat. in 40. Mart.
Dan. 10. 13.
f Apoc. 8. 3.
g Matth. 18. 10.
Nota, quod hic Angelus erat Filius Dei, usque tunc in forma humana visus. Basilius Magnus, Gregorius, Ambrosius, Leo Papa, epist. 13. Concilio Sirmiense, can. 14.

14. *Invocandos esse sanctos Angelos, ex Scripturis probatur.*

Invocandi itaque sunt, quòd et perpetuò Deum intuentur, et patrocinium salutis nostræ sibi delatum libentissimè suscipiunt. Extant divinæ Scripturæ testimonia hujus invocationis. Jacob enim ab Angelo, quicum luctatus fuerat, petit, ut sibi benedicat, immò etiam cogit; se enim non dimissurum illum profitetur, nisi benedictione accepta: neque eam solùm sibi ab eo tribui voluit, quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem minimè videbat; tùm, cùm dixit: *h Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.*

h Genes. 32. 26.
Glos. Interlin.

15. *Sanctorum invocatione, et reliquiarum veneratione nihil honori Dei detrahitur.*

1. Reg. 24. 9. et 25. 23.

Ex quibus etiam colligi poterit, tantum abesse, ut Sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis atque invocandis, et sacris eorum reliquiis, cineribusque venerandis, Dei gloria minuatur; ut eò maximè augeatur, quo magis hominum spem excitat, confirmat, et ad Sanc-

(1) *Antecellunt*: sic omnes editiones: unde perperam in Rom. et Venetis antiquioribus *antecellant*.

torum imitationem cohortatur: quod officium *a* Niceno altero, et Gangrensi, ac Tridentino Conciliis, et sanctorum Patrum auctoritate comprobatur.

a Concil. Nicen. II. Act. 6. Gangr. can. 20. Concil. Trid. sess. 25.

16. *Quibus potissimùm argumentis Sanctorum invocatio stabilienda sit.*

Quò autem sit ad refutandos eos instructior Parochus, qui huic veritati adversantur, sanctos Hieronymum contra Vigilantium, et Damascenum potissimùm legat. Ad quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab Apostolis accepta, et in Ecclesia Dei perpetuò retenta et conservata. Cujus rei quis firmius aut clarius requirat argumentum divinæ Scripturæ testimonio, quæ Sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Exstant enim quorumdam Sanctorum divina præconia, *b* quorum laudes cùm sacris litteris celebrentur, quid est, quod illis singularem honorem non habeant homines? Etsi ob eam causam magis etiam colendi et invocandi sunt, quòd pro salute hominum preces assiduè faciunt, multaque eorum merito et gratiâ in nos Deus confert beneficia. *c* Si enim gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente; nonne etiam cœlestes cives pœnitentes adjuvabunt? nonne rogati, et peccatorum veniam impetrabunt, et conciliabunt nobis Dei gratiam?

Item Concil. Chalcedonens. sub fine Damascen. libr. 4. de Orthodoxa fide, cap. 16.

Sanctorum invocatio ex Apostolica traditione manavit.

Dionys. lib. de Ecclesia Hierosolymitana, cap. 7. Ireneus lib. 3. contra Her. cap. 19. Eusebius lib. 13. Præparatio Evangel. cap. 7. Sanctorum laudes esse celebrandas, Scriptura docet.

b Eccli. 44. et sequentibus usque ad finem lib.

c Luc. 15, 7.

17. *Illam Sanctorum invocationem ex quadam auxilii divini diffidentia, fideique imbecillitate non proficisci demonstratur.*

Quòd si dicatur, ut à nonnullis dicitur, supervacaneum esse Sanctorum patrocinium, quòd Deus sine interprete precibus nostris occurrat; has impiorum voces illud sancti Augùstini facilè convincit, multa Deum non concedere, nisi mediatoris ac deprecatoris opera, et officium accesserit. Quod illustribus *d* Abimelech, et *e* Job amicorum exemplis confirmatur, quorum peccata non nisi Abraham et Job precibus condonavit. Si verò etiam (1) afferatur fieri inopia et imbecillitate fidei, ut Sanctos internuncios et patronos adhibeamus; quid ad illud respondebunt Centurionis exemplum, qui vel in singulari illo fidei præconio, *f* quod ei Dominus Deus impertivit, *g* seniores tamen judæorum ad Salvatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent?

Sanctus Augustinus libr. 2. q. 149. super Exod. et serm. 1. et 4. de Sanct. Steph. Ambrosius lib. de Vocatione Gentium, cap. 10. Gregorius lib. 1. Dialogor. cap. 8. et habetur 23. q. 4. cap. 21. Hieronymus super Daniel. cap. 9. 16. 17.

d Gen. 20. 17.

e Job 42. 8. 10.

f Matth. 8. 8. 10.

g Luc. 7. 3.

18. *Doctrina de uno mediatore Christo non tollit Sanctorum invocationem.*

Quare etsi fatendum est, *h* unum nobis mediatorem

h 1. Tim. 2. 5.

(1) *Afferatur*: Editio Patavina *asseratur*.

a Romanor. 5. 10. et 2. Cor. 5. 18.
b Hebr. 9. 12.
c Ibid. 7. 25.

propositum Christum Dominum, *a* qui scilicet unus nos per sanguinem Patri cœlesti reconciliavit, et *b* qui æterna redemptione inventa, semel in Sancta ingressus, *c* pro nobis interpellare non cessat; ex eo tamen nullo modo sequi potest, quominus ad Sanctorum gratiam confugere liceat. Nam, si propterea subsidiis Sanctorum uti non liceat, quòd unum patronum (1) habemus Jesum Christum; nunquam id commisisset Apostolus, ut se Deo, *d* tanto studio, fratrum viventium precibus (2) adjuvari vellet. Neque enim minus vivorum preces, quàm eorum, qui in cœlis sunt, Sanctorum deprecatio, Christi mediatoris gloriam et dignitatem imminuerent.

d Rom. 15. 30.
Ephes. 6. 18. 19.
1. Thes. 5. 25.
2. Thes. 1. 3.

19. *Unde reliquiarum virtus confirmetur, et quanta sit earum vis et efficacia, demonstratur.*

Ambrosius lib. 7. epistola 59. et 65. et serm. 91. de sancta Agnete, et 92. et 93. de sanctis Gervasio et Protasio.
Aug. lib. 12. de Civit. Dei, cap. 8.

Sed cui fidem non faciant et honoris, qui Sanctis debetur, et patrocinii, quod (3) nostri suscipiunt, mirabiles effectæ res ad eorum sepulcra, et oculis et manibus, membrisque omnibus captis, in pristinum statum restitutis, mortuis ad vitam revocatis, ex corporibus hominum ejectis dæmoniis? Quæ non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi gravissimi viri, sed vidisse, testes locupletissimi sancti Ambrosius et Augustinus litteris prodiderunt. Quid (4) multa? si *e* vestes, *f* sudaria, si *g* umbra Sanctorum, priusquam è vita migrarent, depulit morbos, viresque restituit; quis tandem negare audeat, Deum per sacros cineres, ossa, ceterasque Sanctorum reliquias eadem mirabiliter efficere? Declaravit id cadaver illud, quod fortè illatum in sepulcrum *h* Elisæi, ejus tacto corpore, subitò revixit.

e 4. Reg. 2. 14.
f Actor. 19. 12.
g Ibid. 5. 15.

h 4. Reg. 13. 21.

20. *Verba sequentia non alterum, sed unum cum præcedentibus præceptum constituunt.*

Sculptilia non sunt absolutè prohibita, sed tantùm sculptilia Deorum alienorum.
Damascen. lib. 4. caput 17. Imagines fuerunt in lege naturæ. Genes. 28. 45. et alibi. Fuerunt in lege scripta. Exod. 25. 18. Num. 21. 8. 9. in lege evangelica ab Apostolorum temporibus, ut Imago Christi.

Quod verò sequitur: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo, et quæ in terrâ deorsum, neque eorum, quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis ea, neque coles*; quidam hoc alterum præceptum existimantes, duo postrema ipsa unius præcepti vi contineri voluerunt. At sanctus Augustinus illa extrema dividens, hæc ipsa verba ad primum præceptum pertinere

(1) *Habemus*, seu potiùs *habeamus*, editio Patav.
(2) *Adjuvari*, editio Patavina, et Venetiana *commendari*, Lugdunense *commendari et adjuvari*.
(3) *Nostri suscipiunt*: Editio Patavina et Lovanensi *nostri curâ suscipiunt*.
(4) *Quid multa?* seu potiùs *quid plura?* ut in editione Patav.

voluit: quam sententiam, quia in Ecclesia celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu ratio est illa verissima, consentaneum fuisse, præmium et pœnam cujusque cum primo præcepto conjungi.

21. *Adversus hoc præceptum non pugnat receptus in Ecclesia imaginum usus.*

Nec verò quis existimet, omninò pingendi, fingendi, aut sculpendi artem hoc præcepto prohiberi. Nam in scripturis jussu Dei simulacra et imagines effectas legimus, *a* Cherubim, *b* ac Serpentis ænei. Superest igitur, ut imagines ob eam rem vetitas interpretemur, ne quid, simulacris, quasi Diis colendis, de vero Dei cultu detraheretur.

a Exod. 25. 18. 3. Reg. 6. 23. 24. 2. Paralip. 3. 7. *b* Num. 21. 8. 9.

22. *Quibus præsertim modis per imagines divinum Numen violari possit.*

Dupliçi autem potissimùm ratione, quod ad hoc præceptum attinet, Dei majestatem vehementer lædi perspicuum est: altera, si idola et imagines, tamquam Deus, colantur, aut credatur inesse aliqua in his divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ: vel quòd ab eis sit aliquid petendum, vel quòd fiducia in *c* imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat à gentibus, quæ in Idolis spem suam collocabant, quod passim sacræ litteræ reprehendunt.

Duplici ratione imaginibus violari potest divina Majestas.

c Isal. 10. 10. 11. et 40. 19. Sapientiæ 13. 16. 17. 18. et alibi. Psalm. 113. 4. Deuteronom. 4. 16. 17. Isal. 40. 18. Actor. 17. 24. Damascen. lib. 4. de Orthod. fide, cap. 17.

Altera, si quis conetur divinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus, aut figuris exprimi possit: *Quis enim Deum*, ut inquit Damascenus, *qui sub aspectum non cadit, qui corporis expers est, qui nullis terminis circumscribi, nec ulla figura describi queat, possit exprimere?* quæ res in altera Nicena Synodo uberiùs explicatur. Præclarè igitur Apostolus, *d* eos mutasse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, ac serpentum, dixit: hæc enim omnia tamquam Deum venerabantur, cùm illi harum rerum imagines ponerent: quocirca Israelitæ, qui ante vituli simulacrum clamabant: *e Hi sunt Dii tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*, idololatræ sunt appellati, quia *f mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.*

d Roman. 1. 23.

e Exod. 32. 4.

f Psalm. 105. 20.

23. *Quis sit posterioris istius partis præcepti sensus.*

Cùm igitur Dominus Deos alienos coli prohibuisset, ut penitùs idololatriam tolleret, imaginem divinitatis ex ære duci, aut quavis alia materiâ fieri prohibuit: quod Isaias declarans inquit: *g Cui ergo similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei?* Atque in hoc præcepto

g Isal. 40. 19. Actor. 17. 29.

Actorum 2. et 3. vide item Concil. Tridentin. sess. 25. non procul à principio.

hanc sententiam contineri, præter sanctorum Patrum scripta, qui eam, quemadmodum in septima Synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam Deuteronomii verba satis declarant, ubi Moyses populum avertere ab idololatria cùm vellet, ajebat: *a Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis.* Quod sapientissimus Legislator ideo dixit, ne quo errore ducti, divinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatæ tribuerent.

a Deuteron. 4. 15.

24. *Hoc præceptum, qui Trinitatis personas effingunt, non violant.*

Nemo tamen (1) propterea contra Religionem Deique legem quicquam committi putet, cùm Sanctissimæ Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur: *b* quæ tam in veteri, quàm *c* in novo Testamento apparuerunt. Nemo enim tam rudis est, ut illa imagine divinitatem credat exprimi: sed illis declarari doceat Pastor proprietates aliquas aut actiones, quæ Deo tribuuntur; veluti, cum ex *d* Daniele pingitur antiquus dierum in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei æternitas et infinita sapientia significatur, qua omnes hominum et cogitationes at actiones, ut de iis judicium ferat, intuetur.

b Gen. 18. 2. Exod. 33. 23. *c* Matth. 3. 16. et 17. 5.

d Daniel. 7. 5.

25. *Angeli qua ratione pingantur.*

Angelis etiam tùm humana species, tùm alæ affinguntur, ut intelligant fideles, quàm propensi sint in humanum genus, et tamquam parati ad ministeria Domini exequenda: *e Omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.*

e Hebræor. 1. 14. Dionysius libr. de Cœlest. Hierar. cap. ultim. Concil. Nicen. II.

26. *De columba, in qua Spiritus Sanctus depingitur.*

Columbæ verò species, et *f* linguæ tamquam ignis in Evangelio, et actis Apostolorum, quas Spiritus Sancti proprietates significent, multò notiùs est, quàm ut oporteat pluribus verbis explicari.

f Actor. 51. Matth. 3. 16. Marc. 1. 10. Luc. 3. 22. Joann. 1. 32. Actor. 2. 2.

27. *Christi et Sanctorum imagines pingi et honorari debent.*

Imaginum usus est Apostolicæ traditionis.

At verò cùm Christus Dominus, ejusque sanctissima et purissima Mater, ceterique omnes Sancti humanâ præditi naturâ, humanam speciem gesserint, eorum imagines pingi atque honorari, non modò hoc

(1) *Nemo tamen propter ea contra Religionem*: Editio Patavina. *Nemo tamen propter ea, quæ nunc sunt dicta, contra &c.*

præcepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum, et grati animi certissimum argumentum semper habitum est. Quod et Apostolicorum temporum monumenta, et Œcumenicæ Synodi, et tot sanctissimorum, doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant. Conc. Nic. II. Act. 7.

28. *Quis sit legitimus in Ecclesia Imaginum usus.*

Non solùm autem licere in Ecclesia Imagines habere, et illis honorem et cultum adhibere, ostendet Parochus, cùm honos, qui illis exhibetur, referatur ad prototypa; verùm etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit, ut ex Damasceni libro, quem de Imaginibus edidit, et septima Synodo, quæ est secunda Nicena, intelligitur. Verùm quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus et fallaciis depravare contendit, si quid fortè populo hac in re peccatum fuerit, Parochus Tridentini Concilii decretum secutus, quoad ejus fieri poterit, studebit corrigere, ac decretum quidem ipsum, cùm res tulerit, populo interpretabitur: tùm rudes, et qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit, imagines factas ad utriusque testamenti cognoscendam historiam, atque ejus memoriam identidem renovandam, qua rerum divinarum memoria excitati, ad colendum atque amandum ipsum Deum vehementiùs inflammemur. Sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut et colantur, et exemplo moniti, ad eorum vitam ac mores nos ipsos conformemus.

Basil. lib. de Spiritu Sancto, c. 18. Dam. l. 4. de Orthod. Fide, c. 17.
Conc. Nicen. II. passim.

Trid. Synod. sess. 25. sub principium, cap. de Invocatione Sanctorum.

Quis sit legitimus imaginum usus.

Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me; et faciens misericordiam in millia iis, qui diligunt me, et custodiunt Præcepta mea. Exod. 20. 5. 6.

29. *Non pertinet hæc appendix duntaxat ad primum Præceptum.*

Duo sunt in extrema parte hujus præcepti diligenter explicanda; primum est, quod etsi ob summum scelus prævaricationis primi præcepti, atque hominum ad id committendum propensionem, aptè hoc loco pœna proponitur: communis tamen est omnium appendix

Lex omnis, aut pœna, aut præmio res humanas moderatur, Decret. 1. p. dist. 3. cap. Omnis autem.

T

præceptorum. Omnis enim lex ad præcepta servanda homines pœna et præmio inducit. Hinc illæ tàm frequentes in sacris litteris, et crebræ Dei promissiones. Ut enim innumerabilia penè Testamenti veteris testimonia prætermittamus, in Evangelio scriptum est : *a Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*; et alibi: *b Qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum*; tùm illud: *c Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur*, et: *d Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio*; atque alibi: *e Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

a Matth. 19. 17.
b Ibidem 7. 21.
c Ibidem 3. 10.
d Ibidem 5. 22.
e Ibidem 6. 15.

30. *An eodem modo pœna, prævaricatoribus hic intentata, carnalibus, et perfectis inculcanda sit.*

Alterum est, quod longè alia ratione perfecti, alia carnales homines hanc appendicem edocendi sunt. Perfectis enim, *f* qui Spiritu Dei aguntur, eique prompto et alacri animo parent, instar est cujusdam lætissimi nuncii, et magnum argumentum propensæ in eos divinæ voluntatis. Agnoscunt enim sui amantissimi Dei curam, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad sui cultum et venerationem homines propè compellat; agnoscunt ejus immensam in se benevolentiam, qui sibi imperare, suaque opera ad divini Nominis gloriam uti velit; neque solùm agnoscunt, sed (1) magna spe sunt, illum, cùm, quod vult, jubeat, etiam daturum vires, quibus legi ipsius parere possint. At carnalibus, qui nondum *g* spiritu servitutis liberati sunt, magisque metu pœnarum, quam amore virtutis abstinent à peccatis, ejus appendicis sensus gravis et acerbus est. Quamobrem sunt piis exhortationibus sublevandi, et, quò lex spectat, quasi manu deducendi. Parochus autem, quoties alicujus explicandi præcepti occasio inciderit, eadem hæc sibi habeat proposita.

f Rom. 8. 14.
Perfecti quid in pœna hic proposita contemplentur. S. Aug. lib. 10. Confess. cap. 19.

g Rom. 8. 15.
Pœna primo præcepto subjecta post singula præcepta est refricanda.

31. *Quid verba illa:* Ego sum Deus fortis, *meditandum proponant.*

Carnalibus perindè tamen ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt admovendi, qui ad legem observandam, ac ipsâ in appendice positi, homines maximè incitent. Nam, quòd Deus fortis dicitur, ideo diligentiùs est explicandum, quòd caro sæpè, quæ terroribus divinæ comminationis minus commovetur, varias

Duobus aculeis excitat Deus homines ad legis observationem. Primò, cùm auditur quod Legislator sit Deus fortis, carnalis præsumptio frangitur.

(1) *Magna spe sunt*: vel potiùs *in magna spe sunt*, ut edit. Pat. Lov. Lugd. Paris.

sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere, ac propositam pœnam vitare possit; cui autem certò persuasum est, Deum fortem esse, illud magni Davidis usurpat: *a Quò ibo à spiritu tuo, et quò à facie tua fugiam?* Eadem quoque divinis interdum diffisa promissis, tantas hostium vires esse credit, ut ad sustinendum minimè parem se esse existimet; at firma et stabilis fides *b* nihil titubans, cùm divina vi ac virtute nitatur, homines contrà recreat ac confirmat. Ait enim: *c Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?*

a Psalm. 138. 7.
Carnalis timor retunditur.

b Jacob. 1. 6.

c Psalm. 26. 1.

32. *Quid sibi velit, quòd Deus se etiam dicat zelotem.*

Alter verò aculeus, zelus ipse divinùs est. Nonnunquam enim homines putant, *d* Deum humana non curare, ne illud quidem legem ipsius servemus, an negligamus; ex quo sequitur magna vitæ confusio: cùm autem Deum zelotem credimus, ejus rei meditatio facilè nos in officio continet.

Secundò ad Legis observationem incitamentum est zelus divinus.
d Job. 22. 13. 14.
Psalm. 72. 11.

33. *Cujusmodi zelus Deo sit attribuendus.*

Zelus verò, qui Deo tribuitur, nullam animi significat perturbationem, sed divinum illum amorem et charitatem, quâ Deus nullam à se animam patitur impunè fornicari; *e* quotquot autem ab eo fornicantur, perdit. Est itaque zelus Dei tranquillisima ejus, sincerissimaque justitia, qua anima falsis opinionibus, pravisque cupiditatibus corrupta, repudiatur, et à Dei conjugio, tamquam adultera, removetur. At verò zelum hunc Dei suavissimum ac dulcissimum experimur, cùm summa ejus atque incredibilis in nos voluntas zelo ipso demonstratur. Nec enim aut amor ardentior inter homines, aut major arctiorque conjunctio, quam eorum, qui conjugio copulati sunt, reperitur. Igitur, quàm nos valdè diligat, ostendit Deus, cùm crebrò se vel sponso, vel marito comparans, zelotem vocat. Quamobrem doceat Parochus hoc loco sic divini cultus atque honoris cupidos homines esse debere, ut zèlantes potiùs, quàm amantes, jure dici possint, illius exemplo, qui de se ipso *f Zelo*, inquit, *zelatus sum pro Domino Deo exercituum*; immò verò Christum ipsum imitentur, cujus illud est: *g Zelus domus tuæ comedit me.*

Zelus quid sit, vide D. Thom. in 1. 2. q. 28. art. 4.

e Psalm. 72. 26.
Dion. in lib. de Divin. nomin. cap. 3. Amb. in Ps. 118.

Quanto zelo divini honoris studiosi homines esse debeant.

f 3. Reg. 19. 10.

g Joann. 2. 17.
Psalm. 68. 10.

34. *Quæ sit comminationis hic intentatæ sententia.*

Est autem comminationis explicanda sententia, non inultos peccatores passurum Deum, sed eos, vel tamquam parentem castigaturum, vel tamquam judicem acriter ac severè in eos animadversurum. Quod alio in loco significans Moyses: *h Et scies*, inquit, *quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, et fidelis, custodiens pactum*

h Deut. 7. 9.

et misericordiam diligentibus se, et iis, qui custodiunt, præcepta ejus, in mille generationes, et reddens odientibus se statim. Et Josue: *a Non poteritis*, inquit, *servire Domino: Deus enim sanctus, et fortis æmulator est; nec ignoscet sceleribus vestris, atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet.*

a Josue 24. 19. 20.

35. *Quomodò Deus visitet peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem.*

Docendus autem populus est, comminationis pœnam ad tertiam, quartamque impiorum, et facinorosorum generationem pertinere; non quòd posteriores majorum scelerum pœnas semper luant, sed licet illi, liberique eorum impunè tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei, pœnamque evitabit. *b* Quod Josiæ regi accidit; huic enim propter singularem pietatem cùm pepercisset Deus, dedissetque ut in pace in sepulcrum majorum suorum inferretur, *c* ne videret consequentium temporum mala, quæ *d* propter Manassis avi impietatem, Judæ et Jerusalem erant eventura, eo mortuo, posteros ejus est ultio Dei consecuta sic, *e* ut ne filiis quidem Josiæ pepercerit.

b 4. Reg. 22. 20.
2. Paralip. 34. 27.

c 4. Reg. 23. 30.
2. Paralip. 34. 25.
d 4. Reg. 21. 11.
Jerem. 15. 4.

e 4. Reg. 24. 3.

36. *Quomodò hæc verba cum verbis Ezechielis conveniant.*

Objectionis solutio.

Quâ autem ratione hæc Legis verba sententiæ illi, quæ est apud Prophetam, non adversentur: *f Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur*; Sancti Gregorii auctoritas, cum reliquis omnibus antiquis Patribus consentiens, apertè ostendit. Ait enim: *Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus delicto constringitur: quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam illius delicto gravatur.* Unde fit, ut iniquus filius iniqui patris non solùm sua, quæ addidit, sed etiam patris peccata persolvat; cùm vitiis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, (1) etiam suam adhuc malitiam adjungere non formidat; et justum est, ut qui sub districto judice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita præsenti etiam culpas parentis iniqui persolvere. Commemorabit deinde Parochus, quantum *g* Dei justitiam superet ejusdem bonitas ac misericordia: irascitur tertiæ, quartæque generationi Deus, misericordiam verò in millia impertit.

f Ezech. 18. 20.
Greg. l. 15. Mor. c. 21.
Vide item D. Thom. in 2. 2. q. 87. art. 8. et 2. 2. q. 108. art. 4.

Dei misericordia longè ejusdem justitiam superat.

g Jacob. 2. 13.

(1) *Etiam suam adhuc malitiam adjungere non formidat*: Edit. Patav. omittitur *adhuc*, et quidem redundare videtur in Rom. Venet. Lovan. et Lugd.

37. *Quomodò divinarum legum prævaricatores Deum odisse censeantur.*

In eo autem quod dictum est: *eorum*, *qui oderunt me*; peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosiùs ac detestabiliùs, quàm summam ipsam bonitatem, summam veritatem odisse? Hoc verò ad omnes peccatores idcircò pertinet, quòd quemadmodum *a* qui habet mandata Dei, et servat ea, Deum diligit; ita qui legem Domini contemnit, et mandata ejus non servat, Deum odisse meritò dicendum est.

Odium Dei omnium est peccatorum maximum.
D. Thom. in 1. 2. q. 73. art. 4. et in 2. 2. q. 34. art. 1.

a Joann. 14. 21.

38. *Quid sit illud*: Faciens misericordiam iis, qui diligunt me.

Quod verò extremum est: *Et iis*, *qui diligunt me*; servandæ legis modum ac rationem docet. Necesse est enim, eos, qui Legem Dei servant, eadem charitate atque amore, quo in Deum sunt, ad ejus obedientiam adduci, quæ deinceps in singulis præceptis commemorabuntur.

Amore et charitate lex perficienda.
Videatur Synodus Trid. de Justificatione, sess. 6. cap. 16.

DE SECUNDO PRÆCEPTO.

CAPUT III.

Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum.

1. *Cur Deus hanc legem de suo ipsius nomine honorando ferre voluerit.*

Quamquam primo divinæ Legis præcepto, quo Deum piè, sanctèque colere jubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessariò continetur, (nam qui sibi honorem tribui vult, idem postulat, se ut summo verborum honore prosequamur, prohibetque contraria; quod et illa Domini verba apud Malachiam apertè indicant: *b* *Filius honorat patrem*, *et servus dominum suum*; *si ergo Pater ego sum*, *ubi est honor meus*?) Deus tamen pro rei magnitudine hanc de suo ipsius divino et sanctitatis plenissimo nomine honorando Legem separatim ferre, idque nobis dissertis, et perspicuis verbis præscribere voluit.

De hoc præcepto vide D. Thom. 2. 2. q. 122. art. 3. vide item Magist. in 3. sent. dist. 39.

b Malach. 1. 6.

2. *Quantum niti Parochi debeant in hujus præcepti explicatione.*

Quod sanè Parocho ipsi argumento in primis esse debet, nequaquam satis fore, si hac de re generatim loquatur: sed ejusmodi locum hunc esse, in quo diutiùs ipsum commorari, et quæcumque ad hanc tractationem pertinent, distinctè, dilucidè, accuratèque apud fideles explicare necesse sit. Neque verò nimia hæc diligentia censenda est, cùm non desint, qui adeo errorum tenebris obcæcati sint, ut, quem *a* Angeli glorificant, ei maledicere non vereantur: neque enim lege semel lata deterrentur, quominùs Dei majestatem quotidie imminuere; immò singulis penè horis ac momentis impudentissimè audeant. Quis enim non videat, omnia jurejurando affirmari? omnia imprecationibus et execrationibus referta esse? usque adeo, ut nemo ferè vel vendat aliquid, vel emat, vel negotium aliquod gerat, qui non jurisjurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen millies, vel in re levissima, et inani temerè non usurpet. Quò major Parocho cura et diligentia adhibenda est, ut sæpè fideles admoneat, quàm grave hoc scelus sit, et detestabile.

a Psalm. 88. 8. Isai. 6.

3. *Quid secundum istud præceptum imperet, vel prohibeat.*

Sub præcepto negativo apposita affirmatio includitur, quia negatio præsupponit affirmationem. Arist. lib. 2. de Cœlo, lexic. 18.

Jam verò in hujus præcepti explicatione id primùm constet, cùm eo, quod Lex fieri prohibet, earum etiam rerum præceptionem conjunctam esse, quas præstare homines debent. Utrumque autem separatim docendum est: primum quidem, ut ea, quæ tradenda sunt, faciliùs exponantur, quid jubeat Lex; mox etiam, quid vetet. Nam, quæ imperat, illa sunt: nomen Dei esse honorandum, ac per illud sanctè jurandum; hæc rursus, quæ prohibet: nemo divinum nomen contemnat, nemo illud in vanum assumat, neve per ipsum aut falsò, aut frustrà, aut temerè juret.

4. *Quid Dei nomine hic intelligatur.*

In ea itaque parte, qua jubemur divino nomini honorem tribuere, Parochus fidelibus præcipiat, Dei nomen, ipsius inquam litteras et syllabas, aut omninò per se nudum verbum tantummodò attendendum non esse; sed in eam cogitationem veniendum, quid valeat illa vox, quæ omnipotentem ac sempiternam majestatem unius et trini Numinis significat. Ex his autem facilè colligitur, inanem esse nonnullorum judæorum superstitionem, qui, quod scriberent Dei nomen, pronuntiare non auderent, quasi in quatuor illis litteris,

non in re, divina vis esset. Sed quamvis singulari numero prolatum sit: *Non assumes nomen Dei*, id non de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent, intelligendum est: multa enim Deo imposita sunt nomina, ut *Domini*, a *Omnipotentis*, b *Domini exercituum*, c *Regis regum*, d *Fortis*, et alia id genus, quæ in Scripturis leguntur, quæ parem, eamdemque venerationem habent omnia. Deinde docendum est, quomodò divino nomini debitus honor adhibeatur: neque enim christiano populo, cujus ore Dei laudes assiduè celebrandæ sunt, rem utilissimam et pernecessariam ad salutem ignorare fas est.

a Exod. 20. 2.
b Exod. 15. 3.
c Isai. 6. 3.
d Apoc. 19. 16.
Exod. 20. 5.
De his Dei nominibus vide Hieron. ep. 146. ad Marcellam de nomine vero Dei proprio, et D. Th. in 1. p. q. 13. art. 11.

5. *Qua ratione divinum nomen venerari, aut honorare censeamur.*

Quamvis autem multiplex sit ratio laudandi divini nominis, tamen in iis, de quibus deinceps hìc dicetur, vis et pondus omnium videtur esse.

Divinum nomen laudatur per ipsius confessionem.
Matth. 10.

Primùm igitur laudatur Deus, cùm in omnium conspectu Deum ac Dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostræ auctorem, quemadmodum agnoscimus, ita etiam prædicamus.

Itemque cùm verbo Dei, quo ejus voluntas enuntiatur, sanctè et diligenter operam damus; in ejus meditatione assiduè versamur, studiosè illud addiscimus, aut legendo, aut audiendo, perindè ut cujusque personæ et muneri aptum et consentaneum est.

Et cùm ejus sermones reverenter tractamus.
2. Cor. 2. 17.

Deinde divinum nomen veneramur et colimus, cùm officii et religionis causâ divinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus tùm prosperis, tùm adversis illi singulares gratias agimus; ait enim Propheta: *e Benedic, anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus*: extantque plurimi *f* David Psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate illius divinas laudes suavissimè decantat. Extat admirabile illud etiam patientiæ exemplum *g* Job, qui cùm in maximas illas, horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso et invicto animo laudare nunquam intermisit. Nos itaque, cùm animi, corporisque doloribus cruciamur, cùm miseriis et ærumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium, et animi nostri vires convertamus, illud Job dicentes: *h Sit nomen Domini benedictum.*

Et cùm ei de omnibus gratias agimus.
e Psalm. 102. 2.
f Ibidem 30. 34. et plurimi alii.
g Job. 1. 21.
h Ibidem.

6. *Quomodò huic item præcepto aliàs pareamus.*

Neque verò minùs Dei nomen honoratur, si fidenter opem ejus imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam, et robur largiatur. Hoc enim fieri vult Dominus: *i Invoca*, inquit, *me in die tribulationis, eruam te, et*

Item dum fideliter invocatur.
i Psalm. 49. 15.

honorificabis me; cujus implorationis tùm multis aliis in locis, tùm præcipuè in Psalmis 16. 43. et 128. illustria reperiuntur exempla.

Per jusjurandum Dei nomen laudatur.

Præterea Dei nomen honore prosequimur, cùm fidei faciendæ causâ testamur Deum: qui modus à superioribus valdè differt. Nam quæ suprà memoravimus, ita suaptè natura bona sunt, atque expetenda, ut nihil homini beatiùs, nihil optabilius possit esse, quàm si in illis sedulò exequendis, se ipsum dies noctesque exerceat: *a Benedicam*, inquit David, *Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*; at jusjurandum licet bonum sit, ejus tamen frequens usus minimè est laudabilis.

a Psalm. 33. 2.

7. *Quare jurisjurandi frequentior usus non sit probandus.*

Cui fini jusjurandum serviat, quisve ejus sit legitimus usus.

Hujus autem discriminis ratio in eo posita est, quod jusjurandum ea tantùm de causa institutum est, ut esset tamquam remedium quoddam humanæ imbecillitatis, et ad probandum quod dicimus, necessarium instrumentum. *b* Ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit; eorumdem verò frequentatio perniciosa omninò est: ita etiam, nisi cùm gravis et justa causa subest, (1) jurejurando uti non est salutare: quod si sæpius adhibeatur, tantùm abest ut prosit, ut magnum detrimentum afferat. Quamobrem præclarè docet sanctus Chrysostomus, non nascente, sed jam adulto mundo, cùm mala longè latèque propagata, universum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco et ordine consisteret, sed perturbata et permixta omnia sursum, deorsumque magna rerum confusione ferrentur, et quod malorum omnium gravissimum est, mortales ferè omnes in fœdam idolorum servitutem se ipsos abjecissent, tùm denique longo sane intervallo jusjurandum in hominum consuetudinem irrepsisse; nam cùm in tanta hominum perfidia et iniquitate nemo facilè ad credendum adduceretur, Deum testem invocabant.

b Aug. in sermone Domini in monte, l. 1. c. 3. et habetur Decret. 2. p. c. 22. quæst. 1. c. Ita ergo. Chrys. Hom. 26. ad populum Antioch.

8. *In quo consistat juramenti ratio, quidque propriè sit jurare.*

Jurare quid valeat apud Scripturas, S. Aug. serm. 28. de verb. Apost. D. Th. 2. 2. q. 89. art. 1.

Verùm cùm in hac præcepti parte præcipua sit illa ratio docendi fideles, quomodò jusjurandum piè, sanctèque adhibere debeant; primùm dicendum est, *jurare* nihil aliud esse, nisi Deum testari, quacumque id verborum

(1) *Jurejurando uti non est salutare*: Edit. Venet. anni 1574. et 1586. habet: *Jurisjurandi consuetudo salutaris non est.*

forma et conceptione fiat: nam et *testis est mihi Deus*, et *per Deum*, idem sunt. Est etiam illud jusjurandum, cùm ad faciendam fidem per res creatas juramus, ut per sacra Dei Evangelia, per Crucem, per Sanctorum reliquias, et nomen, et cetera id genus: neque enim hæc ipsa per se jurejurando auctoritatem aut robur aliquod afferunt, sed Deus ipse hoc præstat, cujùs divinæ majestatis splendor illis in rebus elucescit. Ex quo sequitur, ut per Evangelium jurantes, per Deum ipsum jurent, cujus veritas Evangelio continetur et declaratur: similiter et per Sanctos, *a* qui templa Dei sunt, quique Evangelicæ vèritati crediderunt, eamque omni observantia coluerunt, et per gentes et nationes latissimè disseminarunt.

Pondera illud Cant. 2. 7. et 3. 5. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas &c.

Cùm per rem creatam juratur, Deus, qui vim rebus addidit, non excluditur. Alex. de Ales 3. p. q. 63. membro 2.

a 1. Cor. 3. 16. D. Thom. 2. 2. q. 89. art. 1. ad 3. arg.

9. *De ea jurisjurandi forma, quæ per execrationem fit.*

Eadem ratio est illius jurisjurandi, quod per execrationem profertur, quale est illud S. Paulli: *b Ego testem Deum invoco in animam meam*: etenim hoc pacto aliquis Dei judicio tamquam mendacii ultori subjicitur. Neque propterea negamus, nonnullas ex hisce formulis ita accipi posse, quasi jurisjurandi vim non habeant: sed tamen utile est, quæ de jurejurando dicta sunt, in his etiam servare, atque ad eamdem prorsus normam et regulam dirigere.

b 2. Cor. 1. 23.

10. *Quotuplex sit juramentum.*

Duo autem sunt jurandi genera: Primum quidem, quod assertorium appellatur, nimirùm cùm aliquid de re præsenti aut præterita religiosè affirmamus, ut Apostolus in Epistola ad Galatas: *c Ecce coram Deo, quia non mentior.*

c Galat. 1. 20.

Alterum verò promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes referuntur, futurum tempus spectans, cùm aliquid ita fore pro certo pollicemur et confirmamus: cujusmodi est illud Davidis, *d* qui Bersabeæ conjugi, jurans per Dominum Deum suum, promisit Salomonem ejus filium regni hæredem fore, atque in ipsius locum successurum.

Duo sunt juramentorum genera.

d 3. Reg. 1. 17. Jerem. 4. 2. D. Hieron. ut habetur Decret. 2. p. causa 22. q. 2. c. Animadvertendum, et in 3. Isai. 39. vide item. c. Etsi Christus, de Jurejurando, et D. Thom. in 2. 2. q. 89. art. 3. Aug. serm. 20. de verb. Apost.

11. *Quot sint ad legitimum juramentum requisita.*

Verùm enim verò licet ad jusjurandum satis sit, Deum testem adhibere; tamen, ut rectum, sanctumque sit, multò plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda. Ea verò breviter, teste divino Hieronymo, Jeremias enumerat, cùm inquit: *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, et in judicio, et in justitia*: quibus sanè verbis illa breviter summatimque complexus est, quibus omnis jurisjurandi perfectio continetur; veritatem, inquam, judicium, et justitiam.

12. *Quomodò juramentum præstetur in veritate.*

Primum itaque in jurejurando locum *veritas* habet, nimirum, ut quod asseritur, et ipsum verum sit, et qui jurat, id ita esse arbitretur, non quidem temerè, aut levi conjectura adductus, sed certissimis argumentis. Alterum verò jurisjurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem planè modo veritatem requirit. Nam, qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut cùm tempus advenerit, id re ipsa præstet, et promissum exsolvat: neque enim vir probus id unquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei præceptis et voluntati adversari putet; sed quidquid promittere et jurare licuerit, id semel promissum nunquam mutabit; nisi fortassè commutata rerum conditione, tale esse inceperit, ut jam si fidem servare, et promissis stare (1) velit, Dei odium et offensionem subiret. Veritatem autem jurejurando necessariam esse, David quoque indicat illis verbis: *a Qui jurat proximo suo, et non decipit.*

Vide Decret. 2. p. causa 22. q. 3. ubi multa habet Sanctorum dicta de Jurejurando non iterando malè præstito.

a Psalm. 14. 4.

13. *Quis dicatur jurare in judicio, quamque ob causam pueris juramentum non sit deferendum.*

Sequitur secundo loco *judicium.* Neque enim jusjurandum temerè et inconsideratè, sed consultò et cogitatò adhiberi debet. Itaque juraturus, primùm quidem consideret, utrum necessitate cogatur, necne, remque totam accuratè expendat, an ejusmodi sit, ut jurejurando indigere videatur. Tempus præterea spectet, locum attendat, aliaque permulta, quæ rebus adjuncta sunt, circumspiciat; non odio, non amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur, sed ipsius rei vi et necessitate. Etenim, nisi hæc consideratio et diligens animadversio antecesserit, sanè jusjurandum præceps et temerarium erit: cujusmodi est illorum irreligiosa affirmatio, qui in re levissima et inani, nulla ratione aut consilio, sed prava quadam consuetudine jurant. Id verò passim quotidiè à venditoribus et emptoribus fieri videmus: nam illi, ut quàm plurimò vendant, hi rursus, ut quàm minimò emant, res venales vel laudare, vel vituperare jurejurando non dubitant. Cùm itaque judicio vel prudentia opus sit, pueri verò ita acutè perspicere ac distinguere nondum per ætatem possint; idcircò constitutum est * à sancto Cornelio Pontifice, ne à pueris ante pubertatem, hoc est, ante decimum quartum annum, jusjurandum exigatur.

Adversus hanc conditionem peccavit Jephte.

*.Caus. 22. q. 5. c. Honest.

(1) *Velit*: Edit. Patav. *vellet.*

14. *Quo pacto in justitia juretur.*

Reliqua est *justitia*, quæ maximè in promissis requiritur. Quare si quis injustum aliquid (1) et inhonestum promittit, et jurando peccat, et promissis faciendis scelus scelere cumulat. Extat hujus rei in Evangelio exemplum Herodis regis *a*, qui temerario jurejurando obstrictus, puellæ saltatrici caput Joannis Baptistæ, tamquam saltationis præmium, dedit. Tale etiam fuit Judæorum jusjurandum, qui se ipsos (ut est in Actis Apostolorum) ea conditione devoverunt, nihil gustaturos, donec Paullum occidissent.

a Marc. 6. 23. Actor. 23. 12.

Jurare licitum esse, tradunt Patres in Concilio Tolet. VIII. c. 2. ut habetur Decret. 2. p. causa 23. q. 1. c. 1. Aug. suprà ep. ad Galat. c. 1. et in ep. 154. et multis aliis, quæ habentur eadem q. item ex cap. Etsi Christus, de Jurejurando.

15. *Quibus præcipuè rationibus intelligatur, jusjurandum esse aliquando licitum:*

His ita explicatis, nulla planè dubitatio relinquitur, quin illi tutò jurare liceat, qui hæc omnia servaverit, quique hisce conditionibus, tamquam præsidiis quibusdam jusjurandum munierit. Sed et multis argumentis id probare facilè est: nam Lex Domini, *b* quæ immaculata est, et *c* sancta, hoc præcepit: *Dominum*, inquit, *Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius jurabis*; et à Davide scriptum est: *d Laudabuntur omnes qui jurant in eo.*

b Psalm. 18. 8.
c Rom. 7. 12. 23.
Deut. 6. 13.
d Psalm. 62. 12.

Præterea *e* sacræ litteræ indicant, ipsa Ecclesiæ lumina sanctissimos Apostolos, jurejurando nonnunquam usos esse: idque ex Apostoli epistolis apparet.

Apostoli jurant.
e Rom. 1. 9. et alibi.

Adde, quod et Angeli ipsi interdum jurant: nam à sancto Joanne Evangelista in Apocalypsi scriptum est, *f* Angelum jurasse per Viventem in sæcula.

Angeli jurant.
f Apoc. 10. 6.
Dan. 12. 7.

Quin etiam, et *g* Deus ipse jurat, Angelorum Dominus: et in veteri Testamento multis in locis Deus promissiones suas jurejurando confirmat; ut *h* Abrahæ, et *i* Davidi, qui illud de Dei jurejurando prodidit: *Juravit*, inquit, *Dominus, et non pænitebit eum: tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.*

Deus ipse jurat.
g Hebr. 6. 17.
h Genesis 22. 16. et Psalm. 104. 9.
Exod. 33.
i Psalm. 109. 4.

16. *Jusjurandum ritè præstitum esse in laude reponendum, probatur.*

Neque verò obscura est ratio ad explicandum, cur jusjurandum laudabile sit, si quis attentiùs totam rem consideret, et ipsius ortum, finemque intueatur. Etenim jusjurandum à fide originem ducit, quâ homines credunt Deum totius veritatis esse auctorem, qui nec decipi unquam possit, nec alios decipere; cujus *k* oculis nuda sunt omnia, et aperta, qui *l* denique universis rebus hu-

D. Thom. in 2. 2. q. 89. art. 1. et 4. Jurisjurandi usurpandi origo.

k Hebr. 4. 13.
l Sap. 8. 1.
Matth. 10. 29

(1) *Et inhonestum*: Edit. Patav. et Lovan. *vel inhonestum.*

manis admirabili providentia consulit, mundumque administrat. Hac igitur fide homines imbuti, Deum veritatis testem adhibent, cui fidem non habere, impium et nefarium erit.

D. Thom. in 2. 2. q. 89. art. 1.

17. *Jurisjurandi finis est controversiarum et litium finis.*

Quod verò ad finem attinet, eò tendit jusjurandum, atque id omninò spectat, ut hominis justitiam et innocentiam probet, finemque litibus et controversiis imponat: quod etiam *a* Apostolus in Epistola ad hebræos docet.

a Hebr. 6. 16.

18. *Quomodò Christus juramentum probibuerit.*

Objectionis tacitæ solutio.

b Matth. 5. 33. usque ad 38.

c Isai. 66. 1. Jacob. 5. 12.

Neque huic sententiæ verba illa Salvatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant: *b Audistis, quia dictum est antiquis, non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia* c *scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni Regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est; non, non; quod autem his abundantiùs est, à malo est.* His enim verbis jusjurandum generatim, universèque damnari, non est dicendum; cùm jam suprà viderimus, Dominum ipsum, Apostolosque frequenter jurasse: sed perversum judæorum judicium redarguere Dominus voluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in jurejurando cavendum esse præter mendacium: itaque de rebus levissimis et nullius momenti, et ipsi jurabant sæpissimè, et ab aliis jusjurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit atque improbat, docetque omninò à jurejurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas.

Falsa judæorum de jurejurando opinio.

19. *Quomodò Christus dixerit illud, quod ad simplicem veritatis assertionem accedit, esse à malo.*

Quomodò juramentum permittat Christus.

Quomodò juramentum sit à malo. Aug. ita interpretatur, lib. 1. serm. Dom. in monte, c. 30. et habetur causa 22. q. 1. cap. Ita ergo.

d Matth. 5. 37.

Nam propter humanam imbecillitatem jusjurandum institutum est, et reverà à malo provenit: quandoquidem aut jurantis inconstantiam indicat, aut illius, cujus causa juramus, contumaciam; qui, ut credat, aliter adduci non potest. Sed tamen jurandi necessitas excusationem habet. Et quidem, dum inquit Salvator: *d Sit sermo vester, est, est; non, non;* hac loquendi formulâ satis declarat, se jurandi consuetudinem in colloquiis familiarium et levium rerum prohibere: quamobrem illud præcipuè à Domino admonemur, ne faciles nimium et propensi ad jurandum simus; idque sedulò docendum erit, et fidelium auribus inculcandum: infinita enim ferè mala ex nimia jurandi consuetudine emanare, et sacrarum litterarum auctoritate, et sanctissimorum Patrum testi-

Quanta mala jurandi consuetudo secum trahat.

monii comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: *a Jurationi non assuescat os tuum; multi enim casus in illa;* item: *b Vir multum jurans, implebitur iniquitate, et non discedet à domo illius plaga.* Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium et Augustinum in libris contra mendacium. Et hactenùs de jussis; nunc de vetitis dicatur.

a Eccl. 23. 9. et 27. 15.

b Ibidem 23. 12.

S. Basil. in illud Ps. 54. 14.

Qui jurat proximo suo. Vide cap. Primum est, causa 22. q. 2. ex lib. de Mendac. cap. 14.

20. *Cur juramentum falsum et temerarium sit tam grande peccatum.*

Vetamur divinum Nomen in vanum assumere. Apparet enim, eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad jurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant: *Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum*; quasi rationem (1) afferrent, cur hoc facinus scelestum adeo ac nefarium sit: nimirùm propterea quòd ejus majestas minuitur, quem nos Deum et Dominum nostrum esse profitemur. Hoc igitur præcepto prohibetur, ne homines falsum jurent: nam qui à tanto scelere non refugit, ut Deum falsò testetur, hic insignem Deo injuriam facit, quippè qui aut illi inscitiæ notam inurit, dum ipsum alicujus rei veritatem latere arbitratur, aut certè improbitatis et pravi affectus, qui mendacium testimonio velit confirmare.

Peccant graviter adversus hoc præceptum illi, qui falsò jurant. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 98. art. 2.

21. *Quomodò pejerent illi, qui jurant esse verum, quod verum est.*

Jurat autem falsò, non is solùm, qui quod falsum scit, verum esse jurando affirmat; sed ille etiam, qui jurejurando id asserit, quod cùm verum sit, tamen ipse falsum putat. Nam cùm mendacium ea re mendacium sit, quod contra mentem, et animi sententiam profertur, perspicuum est, hunc planè mentiri, et perjurum esse.

Aug. de Verb. Apostol. serm. 28. et habet causa 22. q. 2. cap. Homines.

Quid sit mendacium. Aug. in lib. contra mend. c. 4. et D. Thom. in 2. 2. q. 110. art. 1.

22. *Jurans falsum, quod verum esse putat, quomodo peccet.*

Simili quoque ratione pejerat, qui id jurat, quod verum existimat, et tamen reverà falsum est; nisi, quantum potuit, curam et diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam atque exploratam haberet. Quamvis enim ipsius oratio menti consentiat, tamen hujus præcepti reus est.

23. *Qui non servat quod juravit, aut vovit se facturum, qualiter peccet.*

Ejusdem verò peccati reus censendus est, qui se ali-

D. Thom. in 2. 2. q. 89. art. 7.

(1) *Afferrent*: perperàm in Rom. edit. *afferret*, ut demonstrant antecedentia.

quid jurejurando facturum promittit, cùm tamen aut promissum implere in animo non fuerit, aut si fuit, quod promisit, re ipsa non præstat. Quod etiam ad eos pertinet, *qui cùm se voti sponsione Deo obligarunt, non præstant.

*Vota sanctè servanda, traditur.

Lev. 27. per totum, et Num. 6. per totum, et Deut. 23. 21. 22. et seq. Jud. 11. 3. Psalm. 75. 12. Eccl. 1. 3. et multis in aliis Scripturæ locis.

24. *Peccatum mortiferum jurans, vel contra consilium evangelicum, ut peccet.*

Jusjurandum de re mala prohibitum, causa 22. c. 4. c. In malis, et cap. Qui Sacramento &c. Non semper, et cap. Necesse est.

Peccat, qui jurat se non obtemperaturum consiliis evangelicis. D. Thom. in 2. 2. q. 89. art. 7. ad 2.

Præterea in hoc præceptum peccatur, si desit justitia, quæ ex tribus jurisjurandi comitibus una est. Itaque si quis juret se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli causâ, cædem hominis, hujus præcepti reus est, licèt ille seriò et ex animo dicat, atque jusjurandum veritatem habeat, quam primo loco requiri declaravimus. His adjungi debent illa jurandi genera, quæ à contemptu quodam proficiscuntur, cùm quis jurat se non obtemperaturum evangelicis consiliis: cujusmodi sunt, quæ ad cœlibatum et paupertatem hortantur. Quamvis enim nemo ea necessariò sequi debeat; si quis tamen juret nolle se illis parere consiliis, is eo jurejurando divina consilia contemnit et violat.

25. *Levibus conjecturis adductus jurans, peccat.*

Quantò peccant leviter verum jurantes.

Præterea hanc legem is violat, et judicio peccat, qui, quod verum est, jurat, idque ita se habere existimat, levibus quibusdam conjecturis adductus, et longè petitis. Nam etsi ejusmodi jusjurandum veritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum. Nam qui sic negligenter jurat, in magno pejerandi periculo versatur.

26 *Qui per falsos deos jurat, graviter peccat.*

a Exod. 23. 13. D. Aug. dist. 154. et D. Th. in 2. 2. q. 13. art. 1.

Falsò prætereà jurat, qui *a* per falsos deos jurat. Quid enim est à veritate alienius, quàm mendaces et fictitios deos, tamquam verum Deum testari?

27. *Dei verbum inhonorans, vel malè interpretando, vel ad vana convertendo, peccat.*

b Lev. 19. 12.

Verùm, quoniam Scriptura, cùm perjurium interdixit, inquit: *b Nec pollues nomen Dei tui*, neglectio prohibetur, quæ fugienda est in reliquis, quibus ex hujus præcepti auctoritate honor debetur; quale est verbum Dei, cujus majestatem non solùm pii, sed interdum etiam impii reverentur; *c* ut in Judicum historia de Eglon Moabitarum rege memoriæ traditum est. Dei autem verbum summa injuria afficit, quicumque sacram Scripturam à recta et germana ejus sententia ad impiorum dogmata et hæreses flectit: cujus sceleris admonet nos Princeps Apostolorum verbis illis: *d Sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem.* Præterea fœdis et inhonestis maculis sacra Scriptura contaminatur,

c Judic. 3. 20.

Sacras Scripturas ad hæresim inflectentes, et quomodocumque deviantes peccant.

d 2. Pet. 3. 16. et 2. Cor. 2. 17. 4. 2. Vide item cap. Hæresis causa 24. q. 3. et Can. Syn. Trul. c. 19. et c. Exit. de Verborum significatione in 6.

cùm ejus verba et sententias, quæ omni veneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famosos, et si quæ sunt alia id genus, in quod peccatum sacra Tridentina Synodus animadverti jubet. Trid. Syn. sess. 7. in fin.

28. *Qui Deum in suis calamitatibus non invocant, ut peccent.*

Deinde, ut ii Deum honorant, qui ejus opem atque auxilium in suis calamitatibus implorant; ita debitum Deo honorem (1) ii negant, qui illius subsidium non invocant: quos redarguit David, cùm inquit: *a Deum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* a Psalm. 13. 5. et 52. 6.

29. *Gravissima omnium horum peccatorum est in Deum, ejusque Sanctos blasphemia.*

At verò longè magis detestabili scelere se ipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei Nomen, ab omnibus creaturis benedicendum, et summis laudibus extollendum, aut etiam Sanctorum nomen cum Deo regnantium, impuro et contaminato ore blasphemare atque execrari audent. Quod quidem peccatum usque adeo atrox atque immane est, ut interdum sacræ *b* litteræ, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nomine utantur. Lev. 24. 15. 16. Num. 16. 30. Isai. 1. 4. et 37. 4. b 3. Reg. 21. 13. Job. 1. 11. 2. 9.

30. *Cur huic præcepto quæ quædam minæ sint subjectæ.*

Quoniam verò pœnæ et supplicii terror peccandi licentiam vehementer coërcere solet; idcircò Parochus, ut hominum animos magis permoveat, atque ad hoc præceptum servandum facilius impellat, alteram illius partem, et quasi appendicem diligenter explicabit: *c Neque enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit Nomen Domini Dei sui frustrà.* At primùm quidem doceat, summa ratione factum esse, ut huic præcepto minæ adjungerentur: quo quidem et peccati gravitas, et in nos Dei benignitas agnoscitur; *d* qui cùm hominum perditione non delectetur, ne ipsius iram et offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirùm ut illum benevolum potiùs, quam iratum experiamur. Urgeat hunc locum Pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris gravitatem agnoscat, et illud detestetur D. Thom. in 2. 2. q. 100. art. 2. ad 4. c Exod. 20. 7. d Tob. 3. 22. Sap. 1. 13.

(1) *Ii negant, qui::: non invocant:* Ita legendum esse, ut in edit. Pat. non *is negat, qui::: non invocat*, ut in Rom. Lov. Lug. Paris. Ven. demonstrant verba subsequentia, *quos redarguit David.*

vehementiùs, et in eo evitando majorem diligentiàm et cautionem adhibeat.

Hominum proclivitas ad hoc peccatum.

Ostendat præterea, quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum, ut non solum satis fuerit legem ferre, nisi etiam minæ adderentur. Incredibile enim est, quantum (1) hæc cogitatio utilitatis habeat. Nam ut nihil æquè nocet, atque incauta quædam animi securitas; ita propriæ imbecillitatis cognitio plurimùm prodest. Tùm illud etiam declaret, nullum à Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantùm universè minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impunè laturum. Quapropter diversa supplicia, quibus quotidie affligimur, hujus peccati admonere nos debent. Hinc enim facilè licet conjicere, homines ea re in maximas calamitates incidere, quòd huic præcepto non obtemperent: quibus sibi propositis, cautiores eos in posterum fore, verisimile est. Fideles itaque sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant. Nam si *a* omnis verbi otiosi in extremo Judicio reddenda ratio est; quid de gravissimis sceleribus dicendum, quæ magnam divini Nominis despicientiam præseferunt?

a Matth. 12. 36.

(1) *Hæc cogitatio*: Edit. Patav. *ejus cognitio*: In Antuerp. *hujus cogitatio.*

DE TERTIO PRÆCEPTO.

CAPUT IV.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices:

Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, et requievit in die septimo, idcircò benedixit Dominus diem Sabbati, et sanctificavit eum.

Genes. 2. 2. Deuteronom. 5. 14.

1. *Quid tertio hoc præcepto fidelibus imperetur.*

Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, rectè atque ordine præscribitur. Est enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus; quoniam quem intimis sensibus piè colimus, fide et spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere. Et quoniam hæc ab iis, qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facilè præstari possunt; certum tempus statutum est, quo ea commodè effici queant.

Trid. Synod. sub fin. ult. sessionis decret. de ciborum delectu, et festis diebus. Vide item D. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 4. de Cons. dist. 3. cap. Pronuntiandum, et cap. Irreligiosa, et cap. Pervenit, et de Feriis, cap. 1. et 2. et 3. Festis diebus conciones sanctæ sunt audiendæ.

2. *Cur præcipuè danda opera sit Parocho, ut quod hic præscribitur, perpetua fidelium memoriâ retineatur.*

Itaque cùm hoc præceptum hujusmodi sit, ut fructum utilitatemque admirabilem afferat; maximè interest, Parochi summam in eo explicando diligentiam adhiberi. Ad ejus autem inflammandum studium magnam vim ha-

Conc. Carth. 4. c. 2. et Trid. sess. 24. c. 4. de Ref. et potest colligi ex Act. 13. 27. 42. 44. et 15. 21. et 18. 4.

bet primum illud præcepti verbum, *Memento.* Nam quemadmodum fideles tale præceptum meminisse debent; sic Pastoris est, in eorum memoriam illud et monendo, et docendo sæpè redigere. Quantum verò fidelium referat, hoc præceptum colere, ex eo (1) percipitur, quòd, eo diligenter colendo, ad reliqua legis jussa servanda facilius adducentur. Cùm enim inter cetera, quæ diebus festis præstare debent, necesse habeant, verbi Dei audiendi causâ, ad Ecclesiam convenire; cùm edocti fuerint *a* divinas justificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant legem Domini. Quamobrem sæpissimè Sabbati celebritas, cultusque præcipitur in sacris litteris, ut in *b* Exodo, *c* Levitico, *d* Deuteronomio, apud *e* Isaiam, *f* Jeremiam item, et *g* Ezechielem prophetas videre licet; quibus omnibus in locis hoc de Sabbati cultu traditum est præceptum.

a Psalm. 118. 33. 34.

b Exod. 20. 10. 23. 12. et 31. 13. 14. 15. et 35. 2. 26. 2.
c Lev. 16. 31. et 19. 3. 30.
d Deut. 5. 12. 13. 14.
e Isai. 56. 2. 3. 4.
f Jerem. 17. 21. 22.
g Ezech. 20. 13. 16. 20. et 22. 8. 26. et 23. 38. et 44. 24.

Trid. Synod. sess. ult. decret. de Ref. c. 4. Vide item 20. nos ad fidem, et cap. Cùm ad verum et cap. fin. et multa alia dist. 96. Inde etiam factum est, ut pii principes legibus fidem tutati sint, ut patet cod. de Summ. Trin. et fide Cathol. et cod. de Hæret.

3. *Quomodò Principes ad Ecclesiæ Præsidibus opitulandum hortandi sint.*

Monendi verò et hortandi sunt Principes et Magistratus, ut in iis maximè, quæ ad hunc cultum Dei retinendum atque augendum pertinent, Ecclesiæ Præsides auctoritate sua juvent; jubeantque populum Sacerdotum præceptis obtemperare. Quod autem ad hujus præcepti explanationem attinet, danda opera est, ut fideles doceantur quibus rebus hoc præceptum cum ceteris conveniat, quibusve differat ab eis. Hoc enim pacto causam (2) illi, rationemque cognoscent, quare non Sabbatum, sed diem Dominicum colamus, sanctumque habeamus.

Decalogi omnia præcepta sunt naturalia, excepto præcepto de Sabbati observatione. D. Aug. ep. 119. ad Januar. c. 12 D. Th. in 2. 2. q. 122. art. 4.

Etiam ante legem Moysi datam, præceptum colendi Sabbatum fuit.

4. *Qua ratione hoc præceptum à ceteris Decalogi legibus discrepet.*

Certa igitur illa differentia videtur, quòd reliqua Decalogi Præcepta naturalia sunt et perpetua, neque mutari ulla ratione possunt. Quo factum est, ut quamvis lex Moysis abrogata sit, omnia tamen Præcepta, quæ duabus tabulis continentur, populus christianus servet. Quod ideo fit, non quia Moyses ita jusserit, sed quòd naturæ conveniunt; cujus vi homines ad illa servanda impelluntur. Hoc autem de Sabbati cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum et constans est, sed mutabile; neque ad mores, sed ad cærimonias pertinet; neque naturale, quoniam non à natura ad id doc-

(1) *Percipitur*: Edit. Patavina *perspicitur*.
(2) *Illi*: Ita legendum esse, ut habet editio Patavina 1757. non *ille*, ut in edition. Romana, Venetiana, & Lugdunense patet clarissimè ex ipso contextu, ac propterea *cognoscent*, non *cognoscet*.

ti aut instituti sumus, ut illo die potiùs, quàm alio externum cultum Deo tribuamus: sed ex eo tempore, quo populus israeliticus à Pharaonis est servitute liberatus, diem Sabbati coluit.

5. *Tempore mortis Christi legis cærimoniis sublatis, etiam Sabbatum, qua parte fuit cærimoniale, sublatum est.*

Tempus autem, quo Sabbati cultus tolendus erat, illud idem est, quo ceteri hebraici cultus, cærimoniæque antiquandæ erant, morte scilicet Christi. Nam, cùm illæ cærimoniæ sint quasi adumbratæ imagines lucis et veritatis; illud utiquè necesse erat, ut *a* lucis ac *b* veritatis, quæ Jesus Christus est, adventu removerentur. Qua de re S. Paullus ad galatas ita scripsit, cùm mosaici ritus cultores reprehenderet: *c Dies observatis, et menses, et tempora, et annos; timeo vos, ne fortè sine causa laboraverim in vobis*: in quam etiam sententiam scripsit ad *d* colossenses. Et hæc de differentia.

Rom. 3. 20. 21. 27. 28. et 4. 5. 6. ad Galat. et Hebr. ferè per totum.
Act. 15. 28. 29. Div. Thom. 1. 2. q. 103. art. 3. et 4.
a Joann. 1. 5. et 3. 12.
b Joann. 1. 17. 14. 6.
c Galat. 4. 10. 11.
d Col. 2. 16. 17.
D. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4.

6. *Quo pacto tertium hoc præceptum cum reliquis novem consentiat.*

Convenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu et cærimoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores, naturæque jus attineat. Nam Dei cultus ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, à naturæ jure existit, cùm illud natura comparatum sit, ut aliquot horas in iis, quæ ad Dei cultum pertinent, versemur; cujus rei argumento est, quòd apud omnes nationes statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus ac divinis obeundis erant consecratæ. Est enim naturale homini, ut is certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno, et aliis hujusmodi rebus; et quemadmodum corpori, ita eadem naturæ ratione factum est, ut menti aliquid etiam temporis concederet, quo in Dei contemplatione sese reficeret. Atque ita, cùm aliqua temporis pars esse debeat, quo res divinæ (1) coluntur, cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sanè ad morum præcepta pertinet.

7. *Diem dominicum pro die Sabbati Apostoli colendum ordinaverunt.*

Quam ob causam Apostoli ex illis septem diebus, eum, qui primus est, ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem et dominicum diem dixere. Nam et S. Joannes in *e* Apocalypsi dominici diei meminit, et *f* Apostolus per

e Apoc. 1. 10.
f 1. Cor. 16. 2. Act. 20. 7.

(1) *Coluntur*: seu potiùs *colantur*, ut in edition. Patavina, Lugdunense, Parisiense, & Lov.

Chrys. hom. 13. in 1. Cor. cap. Apost. can. 67. Ignat. ep. ad Magnes. Just. Apost. 2. Tert. in Apol. c. 16. et de Cor. mil. c. 3. et de idol. c. 14. Cyp. ep. 33. et 57. Clem. Alex. lib. 2. Strom. Orig. hom. 7. in Exod. et alii. D. Th. in 1. 2. q. 100. art. 7. ad 5.

unam Sabbati, quæ est dies Dominicus, ut S. Chrysostomus interpretatur, collectas fieri jubet, ut intelligamus jam tùm in Ecclesia diem Dominicum sanctum habitum esse. Jam verò, ut sciant fideles, quid eo die agere, à quibusve actionibus abstinere debeant, non alienum est ut Parochus totum præceptum, quod in quatuor partes rectè distribui potest, ad verbum diligenter interpretetur.

8. *Quid hoc verbo* Memento, *hic generatim præscribatur.*

Itaque primùm generatim proponat, quid his verbis præscribatur, *Memento ut diem Sabbati sanctifices.* Ob eam verò causam initio præcepti verbum illud, *Memento*, appositè additum est, quod hujus diei cultus ad cærimonias pertineat. Qua de re populus admonendus esse videbatur, cùm naturæ lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimùm die fieri deberet, non præscripsit.

Omnes dies piis operibus sunt transigendi.

Præterea fideles docendi sunt, ex his verbis modum et rationem colligi posse, qua in tota hebdomada opus facere conveniat, ita scilicet, ut diem festum semper spectemus, quo die cùm actionum et operum nostrorum Deo quasi reddenda ratio sit; ejusmodi opera efficiamus necesse est, quæ neque Dei judicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est, *a* in singultum sint, et in scrupulum cordis.

a 1. Reg. 25. 31.

Nulla occasione à Sabbati sanctificatione abstinendum est.

Postremò id docemur, quod certè animadvertere debemus, non defuturas scilicet occasiones, quamobrem nos hujus præcepti capiat oblivio, vel aliorum, qui illud negligunt, exemplo adductos, vel spectaculorum, ludorumque studio, quibus plerumque ab hujus diei sancto, religiosoque cultu abducimur. Sed jam ad id veniamus, quod Sabbati significatione demonstratur.

9. *Quid Sabbatum et Sabbatizare in sacris litteris denotet.*

Hier. in Interp. nom. Hebr. à verbo Sabbati, id est, quievit, vel cessavit.

Sabbatum hebraicum nomen, si latinè interpretaris, cessatio dicitur; Sabbatizare propterea cessare et requiescere latino vocabulo appellatur. Qua significatione factum est, ut Sabbati nomine dies septimus diceretur; *b* quoniam absoluta, perfectàque mundi universitate, Deus ab omni opere, quod fecerat, requievit: ita hunc diem *c* in Exodo Dominus vocat. Postea verò non solùm septimus hic dies, sed ob ejus dignitatem ipsa etiam hebdomada eo nomine appellata est; in quem sensum Pharisæus apud S. Lucam dixit: *d Jejuno bis in Sabbato.* Atque hoc quidem de Sabbati significatione.

b Genes. 2. 3.

c Exod. 20. 11. et 31. 17. Deut. 5. 14.

d Luc. 18. 12. Deut. 5. 12.

10. *Quomodò fideles Sabbatum sanctificare dicantur.*

Sanctificatio autem Sabbati sacris in litteris cessatio est, quæ fit à corporis laboribus, et à negotiis, ut apertè

ostendunt hæc, quæ sequuntur, præcepti verba: *Non operaberis*; neque verò id solùm significat (aliter enim satis fuisset dicere in Deuteronomio: *Observa diem Sabbati*) sed cùm eodem in loco addatur: *Ut sanctifices eum*; hoc verbo ostenditur, Sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus, et sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem Sabbati tùm plenè et perfectè celebramus, cùm pietatis et religionis officia Deo præstamus; hocque planè Sabbatum est, quod *a* Isaias delicatum appellat; quoniam dies festi sunt veluti deliciæ Domini, et piorum hominum. Quare, si religioso huic, sanctoque Sabbati cultui misericordiæ (1) adjunguntur opera, certè maxima sunt *b* et multa præmia, quæ eodem capite nobis proponuntur.

a Isai. 58. 13.

b Ibidem 58. 9.

11. *Quæ sit germana superiorum verborum sententia.*

Itaque verus ac proprius hujus præcepti sensus eò spectat, ut homo et animo et corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore à negotiis, corporisque laboribus feriatus, Deum piè colat ac veneretur.

D. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.

12. *Quid altera præcepti parte demonstretur.*

Altera verò præcepti parte demonstratur, diem septimum Dei cultui divinitùs dicatum esse. Nam ita scriptum est: *Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua; septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est.* Quæ verba ad eam sententiam referuntur, ut Sabbatum Domino consecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumque diem intelligamus, signum esse quietis Domini.

13. *Cur judæis expedierit certum diem, eumque septimum ad religionis officia præscribere.*

Hic verò dies divino cultui dicatus est, quia rudi populo minus expediebat habere eam facultatem temporis arbitratu suo diligendi, ne fortè Ægyptiorum sacra imitaretur. Itaque ex septem diebus, ultimus ad Deum colendum delectus est: quæ quidem res plena mysterii est. Quare Dominus *c* in Exodo, et apud *d* Ezechielem signum vocat: *Videte*, ille inquit, *ut Sabbatum meum custodiatis; quia signum est inter me et vos in generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos.*

c Exod. 31. 13.
d Ezech. 20. 12.
Vide Aug. ep. 119. capite 12. Hieron. lib. 15. in Isai. cap. 56. et lib. 16. in cap. 44. D. Thom. in 1. 2. q. 110. art. 4. et in 2. 2. q. 122. art. 4. Damasc. lib. 4. de Orth. fide cap. 24.

14. *Quarum rerum signum fuerit Sabbati celebritas.*

Itaque signum fuit, quod indicabat homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem præbere, cùm diem

(1) *Adjunguntur*: vel potiùs *adjungantur*, ut editio Patav.

etiam videamus ei dicatum esse; siquidem ille dies sanctus est, quòd tùm præcipuè sanctitatem et religionem homines colere debeant.

Deinde signum est, et quasi monumentum conditæ hujus admirandæ universitatis. Signum præterea fuit Israelitarum memoriæ traditum, quo admoniti, se Dei auxilio à durissimo Ægyptiacæ servitutis jugo solutos ac liberatos esse meminissent: id quod Dominus ostendit illis verbis: *a Memento quod et ipse servieris in Ægypto, et eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, et brachio extento, idcircò præcepit tibi, ut observares diem Sabbati.* Est signum item tùm spiritualis, tùm cœlestis Sabbati.

a Deut. 5. 15.

15. *Quid sit spirituale populi christiani Sabbatum.*

Spirituale autem Sabbatum in sancta quadam et mystica quiete consistit: nimirùm cùm *b* vetus homo *c* Christo consepultus ad vitam renovatur, atque in iis actionibus, quæ christianæ pietati conveniunt, studiosè se exercet. Debent enim, qui *d* aliquando erant tenebræ, nunc autem lux in Domino sunt, ut filii lucis ambulare in omni bonitate, justitia et veritate, *e* neque communicare operibus infructuosis tenebrarum.

Aug. super Genes. ad lit. lib. 4. cap. 12. et ep. 119. cap. 11.
b Rom. 6. 6.
Ephes. 4. 22.
c Rom. 6. 4.
d Ephes. 5. 8.
e Ibidem 11.

16. *Quid sit Beatis etiam suum Sabbatum.*

Cœleste verò Sabbatum est, ut ait D. Cyrillus Alex. eum locum Apostoli tractans; *f Relinquitur ergo Sabbatismus populo Dei*, illa vita, in qua omnibus bonis cum Christo viventes fruemur, peccato radicitùs extirpato, secundùm illud: *g Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, sed* (1) *erit ibi semita et via, et via sancta vocabitur*: *h* omnia enim bona in visione Dei mens Sanctorum adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his verbis, et à Pastore incitandi: *i Festinemus ergo ingredi in illam requiem.*

f Hebr. 4. 9.
Cyril. lib. 4. in Joann. cap. 51.
g Isai. 35. 8. 9.
h Sap. 7. 11.
i Heb. 4. 11.

17. *Judæis alii dies, quam septimus, fuere festivi.*

Præter diem septimum habebat populus Judæus alios etiam festos et sacros dies *k* divina Lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur.

k Exod. 12. 14. 15. 23. 14. 15. 16. Levit. 23. per totum.
Vide Cyril. lib. 17. de Ador. et cultu in spirit. et verit.
Greg. Naz. orat. 44.
Dam. lib. 4. de fide Orth. c. 24.

18. *Quare Apostoli non septimum hebdomadæ diem, sed primum divino cultui consecrarint.*

Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus et celebritas in dominicum transferretur diem. Nam ut eo

(1) *Erit ibi semita et via &c.*: Sic legitur apud ipsum Isaiam, et editio Patav. In Rom. verò Lovan. Lugd. et Venet. *Erit ibi via pura, et via sancta vocabitur.*

die primum lux orbi terrarum illuxit; sic Redemptoris nostri, qui ad vitam æternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quæ eo die fuit, è tenebris ad lucem vita nostra revocata est; unde et dominicum diem Apostoli dici voluerunt. Sollemnem præterea hunc diem esse in sacris litteris animadvertimus, quòd eo die mundi creatio initium habuit, quòdque *a* Spiritus Sanctus Apostolis datus sit.

Genes. 1. 3.
Marc. 16. 2.
Apoc. 1. 10.
Genes. 2. 3.

a Act. 2. 2.

19. *Quamobrem ad diem dominicum alia festa christianis accesserint.*

Alios autem dies festos ab Ecclesiæ initio, et consequentibus deinde temporibus, Apostoli et sancti Patres nostri instituerunt, ut piè et sanctè Dei beneficiorum memoriam coleremus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni consecrati sunt: deinde, qui sanctissimæ Virgini Matri, tùm verò Apostolis ac Martyribus, ceterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur; in quorum victoria Dei bonitas et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.

Vide cap. Pronunciandum, de Cons. dist. 13. et cap. Conquestus, de Feriis.

Quomodò autem hæc festa à traditione Apostolica emanarint colligi potest ex Actorum 20. 16. et 1. Cor. 16. 8. Can. Apostol. can. 7.

20. *Quomodò ex hoc præcepto ad otium fugiendum fideles incitentur.*

Et quoniam ad hoc præceptum servandum magnam vim ea ipsius pars habet, quæ illis verbis expressa est: *Sex diebus operaberis: septimus autem dies Sabbatum Domini Dei tui est*; Parochus debet illam partem diligenter explicare. Etenim ex his verbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi et desides vitam traducant; sed potiùs Apostolicæ vocis memores, *b* negotium suum quisque agat, et *c* operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat. Præterea hoc præcepto illud Dominus jubet, ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus, ne aliquid eorum, quæ aliis hebdomadæ diebus fieri, agive oporteat, in diem festum rejiciatur, atque ita animus à rerum divinarum cura, studioque avocetur.

b 1. Thess. 4. 11.
c Ephes. 4. 28.
2. Thess. 3. 10.
Aug. tract. 3. in Joan. et in Ps. 32. D. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. Vide suprà sectione 11.

21. *Quid maximè diebus festis agere sit prohibitum.*

Tertia deinde præcepti pars explicanda est, quæ quodammodo describit, qua ratione Sabbati diem colere debeamus; præcipuè autem explicat, quid illo die facere (1) prohibemur. Quare inquit Dominus: *Non facies omne opus in eo tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum, et advena, qui est in-*

(1) *Prohibemur*: seu potiùs *prohibeamur*: ut in Edit. Patavina.

tra portas tuas. Quibus verbis ad id primum instituimur, ut quæcumque divinum cultum impedire possunt, omninò vitemus: facilè enim perspici potest, omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quòd sua natura aut turpe, aut malum sit, sed quoniam mentem nostram à divino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit. Quò magis peccata fidelibus vitanda sunt, quæ non solùm animum à divinarum rerum studio avocant, sed nos à Dei amore prorsùs sejungunt.

22. *Externæ actiones, quæ ad Dei cultum referuntur, Sabbato non interdicuntur.*

D. Thom. loco suprà citato.

Non tamen eæ actiones, nec ea opera vetantur, quæ ad divinum cultum attinent, etiamsi servilia sint; ut altare instruere, templa alicujus festi diei causa ornare, et reliqua hujus generis; ideoque à Domino dictum est, *a* Sacerdotes in templo Sabbatum violare, et sine crimine esse.

a Matth. 12. 5. Lev. 24. 8. Num. 18. 9. Joann. 7. 22. 23.

23. *Quædam etiam servilia opera ob necessitatem diebus festis conceduntur.*

Multa licent in diebus festis. Vide cap. licet de Feriis, et cap. Conquestus, eodem in fine.

Sed neque earum rerum opera hac lege prohiberi existimandum est, (1) quarum jactura facienda sit, si die festo prætermittantur, quemadmodum sacris etiam Canonibus permissum est. Multa alia Dominus in Evangelio festis diebus fieri posse declaravit, quæ facilè Parochus apud sanctos *b* Matthæum et *c* Joannem observabit.

b Matth. 12. 5. Marc. 3. 4. *c* Joann. 5. 8.

24. *Cur jumenta quiescere Dominus voluerit.*

Sed ut nulla res prætermitteretur, cujus actione hic Sabbati cultus impediretur, facta est jumenti mentio, quo animalium genere impediuntur homines, quominùs Sabbatum diem colant. Si enim die Sabbati (2) alicujus operis actioni jumenti usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera, qui jumentum agat; itaque solùm per se opus facere non potest, sed hominem, qui illud molitur, adjuvat: eo autem die nemini opus facere licet: ergo neque jumentis, quorum opera ad id homines utuntur. Itaque hujus præcepti lex eò etiam spectat, ut, si jumentorum laboribus homines parcere Deus vult, eò certè magis ipsi cavere debeant, ne inhumani sint in eos, quorum opera atque industria utuntur.

Servi et ancillæ die festo non sunt à cultu Dei avocandi.

(1) *Quarum jactura*: Juxta edit. Patav. atque ita legendum esse docet latina constructio, non *quorum jactura*, ut in reliquis editionibus.

(2) *Alicujus operis actioni*: Sic edit. Patav. et Lovanensi perperam reliquæ editiones, *alicui operis actioni.*

25. *Quibus præcipuè in operibus christiani diebus festis exercere sé debeant.*

Neque verò Parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus atque actionibus christiani homines diebus festis exercere se debeant. Illæ verò ejusmodi sunt, ut ad Dei templûm accedamus, eoque loco sincerâ, piaque animi attentione sacrosanctæ Missæ sacrificio intersimus; divina Ecclesiæ Sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ vulnerum curationem crebrò adhibeamus.

Missa die festo integra audienda. Concilio Agatheuse cap. 47. et de Cons. dist. 1. cap. Missas.

Item Concilio Aurel. c. 28. Ibidem cap. cùm ad celebrandas.

Pœnitentiæ et Eucharistiæ Sacramentum diebus festis frequentandum.

Nihil verò est, quod opportuniùs aut melius christianis hominibus fieri possit, quàm si peccata sua Sacerdotibus sæpè confiteantur: ad quam rem perficiendam poterit Parochus populum adhortari, sumpta hujus probandæ rei ratione et copia ex iis, quæ de Pœnitentiæ Sacramento suo loco tradita et præcepta sunt. Neque solùm ad hoc Sacramentum populum excitabit, sed sedulò etiam atque etiam ad illud adhortabitur, ut sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum crebrò percipiant.

Aug. de Eccles. dogm. cap. 53. et habetur de Cons. dist. 2. cap. Quotidie.

Attentè præterea, diligenterque sacra concio fidelibus audienda est: nihil enim minùs ferendum est, neque tàm profectò indignum, quàm Christi verba contemnere, aut negligenter audire. Exercitatio item, atque studium fidelium in precibus divinisque laudibus frequens esse debet, præcipuaque (1) eorumdem cura, ut, quæ ad christianæ vitæ institutionem pertinent, ea diligenter addiscant, sedulòque se exerceant in his officiis, quæ pietatem continent, pauperibus et egenis eleemosinam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes, quique dolore aflicti jacent, piè consolando: nam, ut est apud sanctum Jacobum: *a Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.* Ex his, quæ dicta sunt, facilè erit colligere, quæ contra hujus præcepti regulam committuntur.

Concio frequentanda. Just. Apol. 2. ex Act. 20. Indignum est Christi verba contemnere.

Aug. l. 50. Hom. 26. et habetur causa 1. in q. 1. cap. Interrogo.

Pietatis opera diebus potissimùm festis exercenda.

a Jacob. 1. 27.

26. *Cur necesse fuerit certos quosdam dies divino cultui deputare.*

Parochi verò officium in eo item esse debet, ut cer-

Legant ad hoc argumentum de Cons. dist. 2. et titulum de Feriis in Decreto.

(1) *Eorumdem cura*: Sic legendum esse, quemadmodum habet editio Patavina, 1757. non *ejusdem cura*, ut editio Romana, Ven. Lovan. et Lugd. docet vox *Fidelium*, quæ proximè præcedit; ac propterea legendum est in sequentibus, *addiscant*, *exerceant*, non *addiscat*, *exerceat*, ut in præfatis editionibus. Manutius iis quoque favet.

Ignat. in ep. ad Philip. Leo serm. 3. de Quadr. Aug. serm. 25. de Tempore.

tos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes atque argumenta sumat, quibus populo illud maximè persuadeatur, ut hujus præcepti legem summo studio accurataque diligentia servet. Ad hoc plurimum valet, ut populus scilicet intelligat, ac planè perspiciat, quàm justum ac rationi consentaneum sit, nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, à quo summa et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colàmus et veneremur. Si enim jussisset, nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima et infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto, alacrique animo ejus dicto audientes essemus? Nunc verò, paucis ad ejus cultum institutis diebus, non est cur nos negligentes atque difficiles in ejus officii functione simus, quod sine gravissima culpa prætermittere non possumus.

27. *Quæ utilitas ad eos reddeat, qui sedulò huic præcepto obtemperaverint.*

Exod. 23. 27. et Deuteronom. 16. 16.

Demonstret deinde Parochus, quanta hujus præcepti virtus sit, (1) cum ii, qui illud rectè servaverint, in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur: nam et precibus faciendis Dei majestatem contemplamur, et cum eo colloquimur, et concionatoribus audiendis, Dei vocem accipimus, quæ ad aures nostras eorum operâ pervenit, qui de rebus divinis piè sanctèque concionantur; tùm in altaris sacrificio præsentem Christum Dominum adoramus: et his quidem bonis illi maximè fruuntur, qui hoc præceptum servant diligenter.

28. *Quid contrà de illis sentiendum sit, qui hanc legem omninò neglexerint.*

a Matth. 18. 17. Luc. 10. 16. Joann. 20. 21. Hebr. 13. 17. Num. 15. 35. 36.

Qui verò hanc legem omninò negligunt, ii, cùm Deo *a* et Ecclesiæ non obediant, neque ejus præceptum audiant, et Dei et sanctarum legum hostes sunt: quod animadverti potest ex eo, quod præceptum hoc ejusmodi est, ut nullo labore servari queat. Cùm enim Deus non labores nobis imponat, quos vel difficillimos ejus causâ suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis à terrenis curis liberos esse jubeat, magnæ temeritatis indicium est, hujus præcepti legem recusare. Exemplo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud violarunt, ut ex libro Numerorum licet intelligere. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, ope-

(1) *Cùm ii*: Editio Patavina *ut ii.*

ræ pretium erit, sæpè illud verbum *Memento*, cogitatione repetere, magnâsque illas utilitates et commoda sibi ante oculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi, suprà declaratum est, et multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus et diligens Pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiosè latèque persequi poterit.

DE QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT V.

Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

1. *Quæ sit hujus præcepti dignitas, et quomodò cum superioribus conveniat.*

In præceptis primæ tabulæ magna dignitas, sed in secundæ tabulæ præceptis est magna necessitas. Vid. D. Aug. in Psalm. 52. conc. 1.

Cùm in superioribus præceptis summa sit vis et dignitas, meritò, quæ nunc persequimur, quia maximè necessaria sunt, proximum locum obtinent: nam illa *a* finem, qui Deus est, continuò spectant: hæc nos ad proximi charitatem erudiunt: etsi longiùs progressa, ad Deum, id est, illud extremum, *b* cujus gratia proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem *c* Christus Dominus præcepta illa duo de diligendo Deo et proximo, similia inter se esse dixit. Hic autem locus, dici vix potest, quantas habeat utilitates, cùm et suos fructus ferat, uberes illos quidem ac præstantes; et sit tamquam signum, ex quo primi præcepti obedientia et cultus elucet: *d Qui enim non diligit*, inquit divus Joannes, *fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodò potest diligere?* Ad eumdem modum, si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non veneramur et colimus, cùm in conspectu nobis ferè semper sint; Deo *e* summo parenti et optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuemus? Ex quo perspicuum est utraque præcepta inter se congruere.

a 1. Timoth. 1. 5.

b D. Aug. lib. 3. de Doctrina christiana, cap. 10. et lib. 50. Hom. 38. 39.

c Matth. 22. 39. Marc. 12. 31.

d 1. Joann. 4. 20.

Signum dilectionis Dei ex dilectione parentum elucet.

e Malach. 1. 6.

Parentis nomen cùm latè pateat, fit ut istud præceptum ad plures extendatur.

2. *Quàm latè pateat hujus præcepti vis, et quantum parentes ex hoc præcepto adjuventur.*

Hujus autem præcepti usus latissimè patet: nam præter eos, qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, *a* vel potestatis, vel *b* dignitatis, vel *c* utilitatis, vel præstantis alicujus muneris et officii nomine. Parentum præterea, majorumque omnium laborem levat; cùm enim id in primis curent, ut quos habent in sua potestate, ii rectè et divinæ legi convenienter vivant, erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore, summum honorem parentibus tribui oportere. Quod ut præstare possimus, necesse est nosse quamdam differentiam, quæ est inter præcepta primæ et secundæ tabulæ.

a 4. Reg. 5. 13.
b 1. Cor. 4. 15.
c Eccl. 4. 10.

3. *Præceptorum legis in duas tabulas quorsum facta sit distinctio.*

Primæ et secundæ tabulæ differentia latiùs exponitur.

Ergo hæc primùm à Parocho sunt explicanda, idque in primis moneat, *d* divina Decalogi præcepta fuisse in duabus tabulis incisa: in quarum altera quemadmodum à sanctis *e* Patribus accepimus, tria illa continebantur, quæ jam sunt exposita: reliqua verò in alteram tabulam erant inclusa. Atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret: nam quidquid in sacris litteris divina lege jubetur, aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero; aut enim erga Deum, aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docent: quod verò ad hominum conjunctionem et societatem pertinet, id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causa ejusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram tabulam præcepta referantur.

d Exod. 24. 12. 31. 18. 34. 1.
Deut. 4. 13. et 5. 22. et 9. 9. 10.
e Clement. Alex. lib. 6. Stromatum. Mag. in 3. sent. dist. 37.
Alex. de Ales 3. p. q. 29. memb. 2. art. 3.

4. *Quomodò charitas erga Dominum tribus primis præceptis, et charitas erga proximum ceteris contineatur; et quæ sit inter utraque differentia.*

Vide Aug. in Psalm. 32. conc. 1. et D. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 1. et 2.

Nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subjecta materies, quam tractent, est Deus, id est, summum bonum; ceteris verò proximi bonum: illis summus, his proximus amor est propositus: illa finem, hæc autem ea, quæ ad finem referuntur, spectant.

Deus per se amandus. Bernardus in lib. de Diligendo Deo.
Quomodò omnes homines propter Deum diligendi. Aug. lib. 3. de Doct. christ. cap. 12. et lib. 4. Conf. cap. 9. 10. 11. 12.

Præterea charitas Dei ex ipso pendet; Deus enim per se, non alterius rei causa, summè diligendus est. Charitas autem proximi à charitate Dei ortum habet, atque ad eam, tamquam ad certam regulam dirigenda est. Nam si parentes charos habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reveremur; id ea re maximè facien-

dum est, quod eorum procreator est Deus, eosque aliis præesse voluit, quorum opera ceteros homines regit ac tuetur: qui cùm nobis auctor sit, ut ejusmodi personas vereamur; idcircò id præstare debemus, quia à Deo hoc ipso honore dignantur. Ex quo fit, ut honor, quem parentibus habemus, Deo potiùs, quam hominibus haberi videatur. Sic enim apud sanctum Matthæum est, cùm de observantia in superiores agitur: *a Qui recipit vos, me recipit*; et Apostolus in Epistola ad Ephesios, servos instituens: *b Servi*, inquit, *obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo.*

a Matth. 10. 40.

b Eph. 6. 5. Idem habetur 1. Pet. 2. 18.

5. *Quomodò charitas Dei nullo fine, charitas verò proximi suis finibus circùmscribatur.*

Accedit, quòd Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis dignè tribuitur, in quem amor augeri infinitè potest; proptereaque nostra erga illum charitas in dies fiat ardentior, necesse est; quem ejus jussu *c* ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus amare debemus. At charitas, qua proximum complectimur, suis finibus circumscribitur. *d* Jubet enim Dominus proximos diligere, sicut nos ipsos: quod si quis eos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo et proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit: *e Si quis venit ad me*, inquit Dominus, *et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus*: in quam sententiam item dictum est: *f Sine, ut mortui sepeliant mortuos suos*, cùm quidam primùm humare patrem vellet, postea Christum sequi. Cujus rei dilucidior illa apud sanctum Matthæum explicatio est: *g Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.*

Augeri charitas in infinitum potest. D. Aug. super Ps. 62. et D. Thom. in 2. 2. q. 24. art. 7. et 8. et confirmatur ex Apost. Phil. 3.

c Deuteronom. 6. 5. Matth. 22. 37. Marc. 12. 30. Luc. 10 27.

d Lev. 19. 13.

Deus, et proximus nequaquam pari amore diligendi. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 26. art. 2.

e Luc. 14. 26.

f Ibidem 9. 60. Matth. 8. 22.

g Ibidem 10. 37.

6. *Quomodò parentes sint amandi, quaque ex causa illis subindè non obtemperandum sit.*

Nec tamen ulla dubitatio est, quin parentes vehementer amandi, observandique sint; sed ad pietatem in primis necessarium est, Deo, *h* qui parens et effector est omnium, præcipuum honorem et cultum tribui; ideoque mortales parentes amari, ut ad cœlestem, sempiternumque Patrem tota amoris vis referatur. Quòd si interdum parentum jussa Dei præceptis repugnent, non dubium est, quin liberi parentum cupiditati, Dei voluntatem anteferre debeant, divinæ illius sententiæ memores: *i Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus.*

Secundùm Deum parentes diligendi, et colendi sunt. Vide D. Th. in 2. 2. q. 101. art. 4.

h Deut. 6. 5. Isai. 63. 16. et 64. 8. Jerem. 31. 9. Parentibus filii quando teneantur non obedire.

i Actor. 5. 29.

7. *Quid in hujus præcepti sententia propriè* Honorandi *vox denotet.*

Honorare quid sit. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 5. et q. 63. art. 3. Arist. in 1. Eth. cap. 6. Cur hic honorandi verbum positum sit. Div. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 5. ad 3.

Quibus rebus expositis, Parochus verba præcepti interpretabitur, atque illud primum, *Honorare* quid sit. Est enim de aliquo honorificè sentire, et quæ illius sunt maximi putare omnia. Huic autem honori hæc omnia conjuncta sunt, amor, observantia, obedientia, et cultus. Scitè autem in lege posita est *Honoris* vox, non amoris aut metus, etiamsi valdè amandi ac metuendi parentes sint. Etenim qui amat, non semper observat et veneratur: qui metuit, non semper diligit; quem verò aliquis ex animo honorat, item amat et veretur. Hæc cùm Parochus explicaverit, tùm aget de patribus, quique sint ii, qui vocentur hoc nomine.

8. *Quinam* Patris *nomine hic intelligantur.*

Primò dicuntur patres secundum carnem.

Nam etsi de iis præcipuè patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus; tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam complecti lex videtur, quemadmodum ex pluribus divinæ Scripturæ locis facilè colligimus.

Secundò Ecclesiæ Præsides et Sacerdotes.

Præter illos igitur, qui nos procrearunt patrum genera, item alia sunt in sacris litteris, (quod antea attigimus) quibus singulis suus honor debetur. Ac primùm Ecclesiæ Præsides, et Pastores, et Sacerdotes patres dicuntur, quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad corinthios scribens: *a Non*, inquit, *ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo; nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui*: et in Ecclesiastico scriptum est: *b Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua.*

a 1. Cor. 4. 14. Jud. 17. 10. et 18. 19. 4. Reg. 2. 12. 13. et 6. 21. 13. 14. Isai. 22. 21. Psalm. 44. 17.

b Eccli. 44. 1.

Tertiò Magistratus.

Deinde ii, quibus aut Imperium, aut Magistratus, aut potestas commissa est, qui Rempublicam gubernant, Patres appellantur. *c* Sic Naaman à famulis pater vocabatur.

c 4. Reg. 5. 13. 1. Reg. 24. 12.

Quartò tutores, pædagogi, et magistri.

Præterea patres eos dicimus, quorum procurationi, fidei, probitati, sapientiæque alii commendantur: cujusmodi sunt tutores et curatores, pædagogi et magistri. Quare Eliam, *d* et Elisæum, filii Prophetarum patrem vocabant.

d 4. Reg. 4. 12. 13. 14.

Quintò grandævi. Levit. 19. 32. Sap. 2. 10. et 4. 6.

Postremò patres dicimus senes, et ætate confectos, quos etiam vereri debemus. Atque hoc in Parochi præceptis maximum sit, ut doceat patres, cujuscumque sint generis, præsertim verò eos, ex quibus nati sumus, à nobis honorandos; de quibus divina lex præcipuè loquitur.

9. *Cur parentibus secundùm carnem christianorum filii præcipuum honorem impendere debeant.*

Sunt enim immortalis Dei quasi quædam simulacra, in iisque ortus nostri imaginem intuemur, ab iis vita nobis data est, iis Deus usus est, uti nobis animum, mentemque impertiret; ab iis ad Sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum, civilemque instituti, ad morum integritatem et sanctitatem eruditi sumus. Doceat verò Parochus, meritò nomen *Matris* in hoc præcepto expressum, ut ejus beneficia et merita erga nos consideremus, quanta cura et sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cum labore ac dolore pepererit ac educarit.

Patres secundùm carnem sunt Dei simulacra, quòd nostri sint alterum principium. D. Thom. in 2. 2. q. 101. art. 2. Matribus quanta filii debeant.

Vide Tob. 3. 4. et Eccli. 7. 29. et 2. 30.

Primus modus quo parentes debent honorari.

10. *Quibus rationibus honore afficiantur carnales parentes.*

Porrò ita observandi parentes sunt, ut, (1) quem eis tribuimus, honor ex amore, atque intimo animi sensu depromptus videatur, quibus hoc officium debetur maximè, cùm erga nos sint ita affecti, ut nullum laborem, nullam contentionem, nulla pericula (2) nostra causâ refugiant, nihilque illis accidere possit jucundius, quàm ut filiis charos se esse sentiant, quos maximè diligunt. Joseph, *a* cùm in Ægypto honore et amplitudine Regi esset proximus, *b* patrem, qui in Ægyptum venerat, honorificè excepit: et *c* Salomon matri advenienti assurrexit, eamque veneratus, regio in solio ad dexteram collocavit.

a Genes. 41. 41.

b Ibidem 46. 29. et 47. 7.

c 3. Reg. 2. 19.

Alia præterea sunt honoris officia, quæ in parentes conferri debent. Nam eos etiam tùm honoramus, cùm à Deo suppliciter petimus, ut eisdem benè et feliciter omnia eveniant, ut in maxima gratia et honore sint apud homines, ut ipsi Deo, ac Sanctis, qui in cœlis sunt, commendatissimi sint.

Pro eis Deus orandus.

Item parentes honoramus, cùm nostras rationes ad eorum arbitrium, voluntatemque conferimus. Cujus rei suasor Salomon: *d Audi*, inquit, *fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo*: cujusmodi sunt etiam divi Paulli cohortationes: *e Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est*: item: *f Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino*, et sanctissimorum hominum exemplis confirmatur. Etenim *g* Isaac, cùm à patre ad sacrificium vinciretur,

Eorum voluntati standum est.

d Prov. 1. 8. Vide item Eccli. 3. ferè per totum.

e Ephes. 6. 1.

f Coloss. 3. 20.

g Gen. 22. 8.

(1) *Quem*: sic omnes editiones habent, unde perperàm in Romana legitur *qua*.

(2) *Nostra*: melius editio Patavina *nostri*.

Jerem. 35. 6. 7. 8.

modestè aç sine recusatione paruit: et *a* Rechabitæ, ne à patris consilio unquam discreparent, vino se in perpetuum abstinuerunt.

Parentes studiosè imitandi.

Item parentes honoramus, cùm eorum rectè facta, moresque imitamur: iis enim plurimùm tribuere videmur, quorum esse volumus quàm simillimi. Item parentes honoramus, quorum consilia non modò exquirimus, verùm etiam sequimur.

11. *Quomodò parentibus in necessitate constitutis sit subveniendum, et maximè in mortis periculo.*

Quomodò subveniendum parentibus, vide apud Basil. in Hom. de Honore parentum, et in Hexæm. Hom. 9. Item Ambr. lib. 5. Hexæm. cap. 16. Conc. Gang. can. 16. et cap. Est probanda, et cap. Ceterum, cap. Pasce, dist. 86. Vide item D. Thom. in 2. 2. q. 101. art. 2. et 4.

b Matth. 15. 3. 4. 5. 6. Hier. in lib. 2. Comment. in Matth. D. Aug. lib. 1. q. Ev. cap. 14.

Item, quibus subvenimus, ea impertientes, quæ victus, cultusque desiderat. Quod Christi testimonio comprobatur, qui *b* Pharisæorum impietatem redarguens: *Quare et vos*, ait, *transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit; honora patrem et matrem: et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur: Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri; munus quodcumque est ex me, tibi proderit: et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tùm maximè, cùm periculosè ægrotant. Danda enim opera est, ne quid prætermittant, quod vel ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua Sacramenta, quæ à christianis hominibus percipi debent, cùm mors appropinquat; idque nobis curæ sit, ut pii, religiosique homines eos crebrò intervisant, qui vel imbecillos confirment, et consilio juvent, vel optimè animatos ad spem erigant immortalitatis; ut cùm mentem à rebus humanis excitarint, totam conjiciant in Deum. Sic fiet, ut fidei, spei, et charitatis beatissimo comitatu, ac religionis præsidio muniti, mortem non modò non pertimescendam, cùm necessaria sit, sed cùm aditum ad æternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

12. *Quomodò mortuis parentibus honorem exhibeamus.*

Vide Gen. cap. 25. et 35. et 50. per totum.

Postremò vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus, si exequias cohonestamus, si honorem sepulturæ impertimus; si justa et sacrificia anniversaria curamus, si, quæ ab iis legata sunt, diligenter persolvimus.

13. *Quo pacto Episcopi et Sacerdotes sint honorandi.*

Patres honore, et officio sunt Episcopi, Pastores, et Sacerdotes.

Honorandi autem sunt non modò ii, ex quibus nati sumus, verùm etiam alii, qui Patres appellantur, ut Episcopi et Sacerdotes, ut Reges, ut Principes, ut Magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut pædagogi, ut senes, et ceteri hujusmodi. Digni enim sunt, qui ex charitate, ex obedientia, ex ope nostra fructus

percipiant, sed alius alio magis. De Episcopis et aliis Pastoribus ita scriptum est: *a Qui benè præsunt Presbiteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo et doctrina.* Jam verò, quanti erga Apostolum amoris documenta Galatæ dederunt? quibus is præclarum illud benevolentiæ testimonium tribuit: *b Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.*

a Tim. 5. 17. Vide Ambr. in Commentarios in eum locum.

b Gal. 4. 15. Sacerdotibus suppeditanda sunt ad victum necessaria.

14. *Quomodò Sacerdotibus necessaria ad victum suppeditari debeant.*

Quin etiam Sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quæ ad vitæ usus necessarios requiruntur. Quare Apostolus: *c Quis*, inquit, *militat suis stipendiis unquam?* et in Ecclesiastico scriptum est: *d Honorifica Sacerdotes, et propurga te cum brachiis; da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum, et purgationis.* Illis etiam obtemperandum esse, docet Apostolus: *e Obedite*, inquit, *Præpositis vestris, et subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Quin potiùs à Christo Domino præceptum est, ut vel improbis Pastoribus obtemperemus, cùm dicat: *f Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi: omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt.*

c 1. Cor. 9. 7.

d Eccl. 7. 33. 34. Matth. 10. 10. et 12. 13. Luc. 10. 1. 1. Tim. 5. 18. Lev. 27. 32. Num. 18. 21. Deut. 12. 6. et 14. 23. Conc. Aur. 1. c. 17. Later. Mag. c. 53. Trid. Syn. sess. 25. c. 23.
e Hebr. 13. 17.
f Matth. 23. 2. 3.

15. *Magistratibus politicis honorem deferendum ostenditur.*

Idem de Regibus, de Principibus, de Magistratibus, et reliquis, quorum potestati subjicimur, dicendum est. Iis verò quod honoris, cultus, observantiæ genus tribuendum sit, Apostolus ad *g* Romanos latè explicat, *h* pro quibus etiam orandum esse monet: et divus Petrus: *i Subjecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tamquam ab eo missis.* Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur: habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinæ potestatis est instar: in quo etiam Dei Providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, *k* (1) eisque utitur tamquam potestatis suæ ministris.

Magistratus politici.

g Rom. 13. 1. Sap. 6. 2. 3. 4. Tit. 3. 1.
h 1. Pet. 2. 13. 14.
i 1. Pet. 2. 13.

k Vide Isai. 10. 5. 6. et 45. 1. 2. Jerem. 27. 6. 7. Ezech. 29. 18. 19.

16. *Cur Magistratibus politicis etiam improbis sit obtemperandum, et quando non sit.*

Nec enim hominum improbitatem aut nequitiam, si tales sunt Magistratus, sed divinam auctoritatem, quæ

(1) *Eisque utitur*: Sic editio Patav. multò melius quàm Rom. Lovan. Lugd. Paris. Ven. *quibusque utitur.*

in illis est, revereamur: ut, quod permirum fortasse videatur, quamvis in nos sint inimico infensoque animo, quamvis implacabiles; tamen non satis digna causa sit, cur eos non perofficiosè observemus. Nam et *a* Davidis magna in Saulem officia extiterunt, cùm ei tamen esset offensior, quod innuit illis verbis: *b Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus.*

a 1. Reg. 17. 19.

b Psalm. 119. 7.

At verò, si quid improbè, si quid iniquè imperent, cùm id non ex potestate, sed ex injustitia atque animi perversitate agant, omninò non sunt audiendi. Ubi hæc Parochus sigillatim exposuerit, deinceps consideret, quodnam præmium, quamque consentaneum iis propositum sit, qui divino huic præcepto obediunt.

17. *Quod præmium obedientiæ in parentes divinitùs sit propositum.*

Cur filii parentibus morigeri diu vivant. D. Th. in 2. 2. q. 122. art. 5. ad 4.

Nam in eo fructus est maximus, ut diù vivant, propterea quòd digni sunt, qui beneficio quàm diutissimè perfruantur, cujus memoriam perpetuò conservant. Cùm igitur qui parentes colunt, iis gratiam referant, à quibus lucis et vitæ usuram habent, jure et merito vitam ad summam senectutem perducunt. Tùm adjungenda est divinæ promissionis illustris explanatio: neque enim solùm sempiternæ ac beatæ, sed hujus etiam, quam in terris agimus, vitæ usus promittitur. Cujus sententiæ interpres est Div. Paullus, cùm inquit: *c Pietas ad omnia utilis est: promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ.*

Utriusque vitæ felix usus promittitur.

c 1. Tim. 4. 8.

18. *Diuturnæ vitæ promissio quanti hic facienda sit.*

Nec verò hæc merces aut exigua est, aut contemnenda, etiam si sanctissimis viris, ut *d* Job, ut *e* Davidi, ut *f* Paullo, mors fuerit optabilis, et ærumnosis, ac miseris hominibus vitæ propagatio sit injucunda. Nam illorum verborum adjunctio: *Quam Dominus Deus tuus dabit tibi*, non modò temporis diuturnitatem ad vivendum, sed otium, quietem, incolumitatem ad benè vivendum pollicetur. Nam in Deuteronomio non solùm inquit: *g Ut longo vivas tempore*, sed illud etiam addit, *ut bene sit tibi*: quod deinde ab *h* Apostolo repetitum est.

d Job. 3. 3. et 10.
e Psalm. 119. 5.
f Philip. 1. 23.

g Deut. 5. 16.
h Ephes. 6. 3.

19. *Quomodò, qui parentes honorant, etiamsi citò moriantur, hujus præcepti præmium capiant.*

Præmium hic promissum non tàm in diuturnitate, quàm in incolumitate vitæ est repositum.

Hæc autem bona eis suppetere dicimus, quorum pietati Deus gratiam referat. Aliter enim divini promissi fides et constantia non erit; cùm interdum, qui majorem pietatem parentibus præstiterunt, iis vita brevior sit. Quibus sic quidem contingit, vel quòd iis optimè consulitur, qui priùs è vita excedunt, quàm à virtutis et officii religione discedant; *i* rapiuntur enim, ne ma-

i Sap. 4. 11.

litia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam illorum: vel quia dum pernicies et rerum omnium perturbatio impendet, è corporibus evocantur, ut communium temporum acerbitatem evadant: *a A facie enim malitiæ*, inquit Propheta, *collectus est justus*. Quod fit, ne eorum aut virtus aut salus periclitetur, cùm à mortalibus flagitiorum pœnas repetit Deus; vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant. Quare metuendum est majorem in modum, cùm bonis viris immatura mors accidit.

a Isai. 57. 1.
Cùm boni viri immaturâ morte tolluntur, superstitibus solent plagæ supervenire.

20. *Quibus pœnis ii afficiantur, qui hujus præcepti prævaricatores existunt.*

Ingrati filii graviter puniendi.

Ac quemadmodum iis, qui grati in parentes sunt, officii merces et fructus est à Deo propositus; sic ingrati et impii filii gravissimis pœnis reservantur. Scriptum est enim: *b Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur*; et *c Qui affligit pâtrem, et* (1) *fugit matrem, ignominiosus erit et infelix*: et, *d Qui maledicit patri suo, vel matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris*; et, *e Oculum, qui subsanat patrem, et qui despicit partum matris suæ effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilæ*. Qui parentibus injuriam intulerunt, *f* multos fuisse legimus; in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit. Non enim Davidem inultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit *g* Absalom, quem ob ejus scelus tribus hastis transfixum punivit.

b Exod. 21. 17.
Matth. 15. 4.
c Prov. 19. 26.
d Prov. 20. 20.
e Prov. 30. 17.
Quali pœna protervi filii digni sint, vide in Deut. 21. 18. 19.
f Gen. 9. 22. et 26. 34. et 25. 22. et 49. 4.
g 2. Reg. 18. 14. 15. 16.

De iis verò, qui Sacerdotibus non obtemperant, scriptum est: *h Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille.*

h Deut. 17. 12.

21. *Quibus potissimum rationibus parentes se dignos honore illo divinitùs præscripto reddere possint.*

Et quemadmodum divina lege sancitum est, ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur; sic parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filios imbuant, iisque optima dent vivendi præcepta, ut ad religionem instructi et parati, Deum sanctè inviolatèque venerentur: *i* quod à parentibus Susanæ factum esse legimus.

Quod sit parentum in filios officium colligi potest ex Gen. 18. 19.
Exod. 12. 26. et 13. 18.
Job. 1. 5.
Prov. 29. 17.
Eccli. 7. 26.
Eccl. 30. ferè per totum.
i Dan. 13. 3.

Itaque Sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros præbeant virtutis, æquitatis, continentiæ, modestiæ et sanctitatis; triaque præsertim declinent, in qui-

Tria parentibus in educatione liberorum vitanda.

(1) *Fugit matrem*: Sic legitur in Vulgata Sixti V. et Complut.; Patavina autem, et Lovaniensis editio habet *fugat mortem*, quemadmodum est in hodierna Vulgata.

bus sæpè offendere consueverunt: primùm, ne quid acerbiùs in liberos aut loquantur, aut statuant, quod Apostolus in Epistola ad Colossenses ita præcipit: *a Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Nam periculum est, ne fracto, abjectoque animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat, ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere, quàm ulcisci.

a Coloss. 3. 21. Ephes. 6. 4.

22. *Quomodò parentes erga liberos remissi esse non debeant, neque eis ut nimis amplum patrimonium relinquant, nimis laborare.*

Secundum.

Deinde, si qua culpa commissa est, cùm necessaria sit castigatio et objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolutè remittant: sæpè enim filii parentum nimia lenitate et facilitate depravantur. Quamobrem à dissoluta indulgentia deterreat exemplo Heli summi Sacerdotis, qui, quòd in liberos indulgentior fuerat, *b* maximo supplicio est affectus.

Heli exemplum nimiæ parentum indulgentiæ.

b 1. Reg. 4. 18. sic et David. 2. Reg. 13. 10. 3. Reg. 1. 6. Item mater filiorum Zebedæi. Matth. 20. 20. Vide Ambr. l. 5. de Fide ad Gratianum c. 3.

Postremò, ne, quod fœdissimum est, in filiorum educatione ac doctrina, præpostera consilia ineant. Etenim permulti in hac una cogitatione curaque versantur, ut opes, ut pecunias, ut lautum et amplum patrimonium liberis relinquant; quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad avaritiam et ad rem familiarem augendam cohortantur; nec de filiorum existimatione et salute sunt solliciti, dummodo pecuniosi sint et prædivites; quo quid dici, aut cogitari turpiùs potest? Ita fit, ut ad illos non tàm rerum copias, quàm sua scelera et flagitia transferant, quibus tandem non ad cœlum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis præceptis parentes instituat, eosque ad *c* Tobiæ exemplum ac similem virtutem excitet; ut cùm filios ad Dei cultum et sanctimoniam probè erudierint, ab iis etiam amoris et observantiæ, et obsequii uberrimos fructus capiant.

Tertium.
Huc referri possunt quæ habentur Eccl. 2. 18. 19. et 5. 12. 14. et 6. 2. 3.

c Tob. 4. per totum.

DE QUINTO PRÆCEPTO.

CAPUT VI.

Non occides.

1. *Quis sit ejus doctrinæ, quæ hoc præcepto includitur, fructus et utilitas.*

Magna illa, quæ pacificis hominibus proposita est, felicitas, *a Quoniam filii Dei vocabuntur*, Pastores maximè commovere debet, ut præcepti hujus disciplinam fidelibus diligenter accuratèque tradant. Nam ad conciliandas hominum voluntates nulla melior ratio iniri potest, quàm si ejusmodi præcepti lex rectè explicata, ab omnibus ita, ut oportet, sanctè servetur; quoniam tùm sperare licet, ut summâ animi consensione conjuncti homines concordiam et pacem maximè colant.

a Matth. 5. 9.

Homines quantum ex hoc præcepto commodi capiant.

Sed quàm necesse sit præceptum hoc explicari, ex eo perspicitur, quod *b* unum in primis est, quod Deus hominibus interdixit: *c Sanguinem*, inquit, *requiram animarum vestrarum de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis.* In Evangelio etiam, (1) quo primùm veteres leges à Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud sanctum Matthæum ita scriptum est: *d Dictum est enim, non occides*: et reliqua, quæ hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur.

Deus etiam ante legem homicidium interdixit.
b De quo Genes. 6. et 7. per totum.
c Genes. 9. 5.

d Matth. 5. 21.

Fideles præterea attentè, libenterque præceptum hoc audire debent. Si enim ejus vis spectatur, ad vitam cujusque tuendam valet; quoniam his verbis, *Non occides*, homicidium omninò interdictum est. Itaque singuli homines tanta cum voluptate animi illud accipere debent, perinde ac si irâ Dei propositâ, gravissimisque aliis pœnis, nominatim prohibitum sit, ne quis eorum lædatur.

Deus vitæ nostræ hoc præcepto consuluit.

(1) *Quo*: Ita legendum, ut est in edit. Patav. 1757. et Lov. non *quæ*, ut in Rom. Lugd. et Ven. antiquioribus, non est cur lector dubitet.

Ergo ut præceptum hoc auditu jucundum est; ita ejus peccati cautio, quod præcepto prohibetur, jucunditatem habere debet.

2. *Quid hoc præcepto tùm vetetur, tùm jubeatur.*

a Matth. 5. 22. 23. Exod. 21. 12. 13. 14. Levit. 24. 17. b Colos. 3. 8. 12. Ephes. 4. 26.

Cùm autem hujus legis vim a Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit: alterum, ne occidamus, quod à nobis fieri vetitum est; alterum, b quod facere jubemur, ut concordi amicitia, charitateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

3. *Licet bestiis vesci, et animalia occidere.*

Bestiarum cædes non est prohibita. D. Thom. in 2. 2. q. 64. art. 1. c Genes. 9. 2. Exod. 12. per tot. et passim. Aug. lib. 1. de Civitate Dei cap. 20. Vide eumdem de moribus Manich. lib. 2. cap. 13. 14. 15.

In eo autem, quod cædes prohibetur, illud primum docendum est, quæ cædes sint ejusmodi, quæ hac præcepti lege non vetentur. Nam c bestias occidi prohibitum non est, quoniam si illis vesci à Domino hominibus est concessum, fas item est, illas occidi. Qua de re ita sanctus Augustinus: *Cùm audimus*, inquit, *Non occides, non accipimus, hoc dictum esse de fructetis, quia nullus est iis sensus; nec de irrationabilibus, quia nulla nobis ratione sociantur.*

4. *Licet homines in judicio vel morti adjudicare, vel interimere.*

Aug. ep. 154. ad Publicol. et habetur 23. q. 5. cap. de Occident. et in ep. 54. ad Maced. et habetur eadem q. cap. Non est iniquitatis, et multa alia ib. Vide item D. Thom. in 2. 2. q. 64. art. 2.

Alterum permissum cædis genus est, quod ad eos Magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, quâ ex legum præscripto, judicioque in facinorosos homines animadvertunt, et innocentes defendunt. Quo in munere cùm justè versantur, non modò ii cædis non sunt rei, sed huic divinæ legi, (1) quâ cædes vetatur, maximè obediunt. Cùm enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitæ, salutique consulatur; Magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eodem spectant, ut audaciâ et injuria suppliciis repressa, tuta sit hominum vita. Quare David: *d In matutino*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

d Psalm. 100. 8.

5. *Quomodò etiam, qui in bello justo occidunt, rei cædis non sint.*

Bello justo licere homines occidere, colligitur ex Gen. 14. 5. Exod. 17. 9. 10. 1. Reg. 14. 15. et 17. 51. e Exod. 32. 26.

Qua ratione ne illi quidem peccant, qui justo bello, non cupiditate aut crudelitate impulsi, sed solo publicæ utilitatis studio, vitam hostibus adimunt. Sunt præterea ejusmodi cædes, quæ nominatim jussu Dei fiunt. e Levi

(1) *Quâ cædes vetatur*: Editio Patav. *quæ cædes vetantur*. Lugd. autem *qua cædes vetat*.

filii non peccaverunt, qui uno die tot millia hominum occiderunt: qua cæde facta, sic ad eos locutus est Moyses: *a Consecrastis manus vestras hodie Domino.*

a Exod. 29.

6. *Hujus præcepti reus non est, qui hominem fortuitò casu interimit.*

Nec verò hujus præcepti reus est, qui non spontè nec meditatò, sed fortuitò hominem occidit. Qua de re in Deuteronomii libro ita est: *b Qui percusserit proximum tuum nesciens, et qui heri et nudiustertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eò simpliciter in sylvam ad ligna cædenda, et in succissione lignorum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit &c.* Hæ cædes ejusmodi sunt, quæ, quia non voluntate, neque de industria inferuntur, propterea non omninò in peccatis numerantur. Quod sancti Augustini sententia comprobatur: (1) *Absit enim*, inquit, *ut ea, quæ aut propter bonum aut licitum facimus, si quidem præter nostram voluntatem quidquam mali acciderit, nobis imputetur.*

b Deut. 19. 4. 5.

Fortuita cædes culpam non habet, si in rei honestæ et licitæ occupatione ea contingat. Vide dist. 5. cap. Si quid.
Aug. ep. 154. ad Publicol. al 47.

7. *Quomodò homicidii reus sit, qui casu cædem fecit.*

In quo tamen duabus de causis peccari potest: altera, si quis in re injusta occupatus hominem occiderit, (exempli causa, si quis gravidam mulierem pugno vel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud præter percussoris voluntatem, non tamen præter culpam, cùm illi non liceret ullo modo gravidam mulierem percutere) *c* altera, si non omnibus circunspectis negligenter et incautè aliquem occiderit.

Videatur Trid. Synod. sess. 14. Decret. de Reformatione, cap. 7.
Exod. cap. 21. 22.

c Sicut fuit peccatum Lamech.

8. *Licet etiam salutis suæ tuendæ causâ alterum occidere.*

Qua etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege non teneri satis apparet. Atque hæ quidem, quas modò commemoravimus, cædes sunt, quæ hoc legis præcepto non continentur; quibus exceptis, reliquæ omnes prohibentur, sive homicidam quis spectet, sive qui occiditur, sive modos, quibus cædes fit.

9. *Nemini licet privata auctoritate cædem facere.*

Nam quod ad eos pertinet, qui cædem faciunt, nemo planè excipitur; non divites, non potentes homi-

(1) Hoc Augustini testimonium aliter se habet apud Maur. et in Patav. edit. 1757. *Absit ut ea, quæ propter bonum ac licitum facimus, aut habemus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.*

nes, non domini, non parentes, sed delectu omni, et discrimine remoto, occidere vetitum est omnibus.

10. *Nemo prorsus est, qui hac lege tutus esse non possit.*

Si verò ii spectantur, qui interficiuntur, ad omnes hæc lex pertinet: nec quisquam est tam humilis et abjectæ conditionis homo, quin legis hujus vi defendatur. Neque verò se ipsum interficere cuipiam fas est; cùm vitæ suæ nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat; ideoque hujus legis verbis non ita præscriptum est: *Ne alium occidas*, sed simpliciter: *Ne occidas.*

11. *Quot modis hoc præceptum violari contingat.*

Judæorum quam stupidum fuerit de homicidio judicium.

Sin autem multiplicem cædis faciendæ modum attendimus, nemo est, qui excipiatur. Non solùm enim suis cuiquam manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno, vitam homini eripere non licet; sed consilio, ope, auxilio, aut alia quacumque ratione id fieri prorsus vetitum est. In quo summa tarditas stuporque judæorum fuit, qui crederent se hoc præceptum servare, si manus tantùm à cæde abstinerent. Sed homini christiano, qui interprete Christo, didicit hanc legem spiritualem esse, nempè quæ non manus solùm puras, sed animum etiam castum sincerumque nos habere jubet, illud non satis omninò est, quod illi satis cumulatè se præstare arbitrabantur. Nam ne irasci quidem cuiquam licere, in Evangelio traditum est, cùm dicat Dominus: *Ego autem dico vobis: omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.*

Matth. 5. 22.

12. *Quomodò quis irascendo peccare, vel non peccare possit.*

Interpretatio verborum Christi ex D. Aug. l. 1. de Serm. Domini in mont.

Ex quibus verbis perspicuum est, eum culpa non carere, qui fratri succenseat, quamvis iram animo inclusam contineat; qui verò ejus iræ significationem aliquam dederit, graviter peccare: ac multò graviùs, qui non vereatur durè fratrem accipere, et ei convicium facere. Et quidem hoc verum est, si nulla subsit irascendi causa; nam iræ causa, quæ à *a* Deo *b* legibusque conceditur, ea est, cùm in eos animadvertimus, qui nostro imperio, potestatique parent, si in eis sit culpa. Christiani enim hominis ira non à carnis sensibus, sed à Spiritu Sancto proficisci debet; *c* cùm templa Sancti Spiritus, *d* in quibus Jesus Christus habitet, nos esse conveniat.

Justa ira.
a Psalm. 4. 5.
Ephes. 4. 26.
b Videtur alludere ad id quod ait Lex ff. ad Legem Juliani de Advoc.

c 1. Cor. 6. 19.
d Ephes 3. 17.

13. *Quomodò homines perfectè hanc legem observent, et quàm multi in eam peccent.*

Multa præterea sunt à Domino tradita, quæ ad perfectam hujus legis rationem pertinent, qualia illa sunt: *a Non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram; et ei, qui vult tecum* (1) *judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Ex his, quæ jam commemorata sunt (2), animadvertere licet, quàm proclives sint homines ad ea peccata, quæ hoc præcepto vetita sunt; quàmque multi reperiantur, qui si minùs manu, animo saltem cædis scelus committunt.

a Matt. 5. 39. Luc. 6. 29. non habet in dexteram, sed in maxillam. D. Ag. ep. 5. ad Marcell.

14. *Quantum in sacris litteris homicidium Deus detestetur.*

Quam grave peccatum sit homicidium.

Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris litteris adhibita sunt, Parochi est officium ea diligenter fidelibus tradere. Præcipuum autem illud est, ut intelligant, quàm nefarium sit peccatum hominis cædes; idque vel *b* plurimis maximisque sanctarum litterarum testimoniis perspici potest: usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis litteris, *c* ut à bestiis hominum cædis pœnam se repetiturum dicat, *d* ac belluam, quæ hominem læserit, occidi jubeat. Neque aliam ob causam à sanguine hominem abhorrere voluit, nisi ut omni ratione à nefaria hominis cæde, et animum et manus abstineret.

b Gen. 4. 10. Exod. 21. 12. Lev. 24. 21.
c Gen. 9. 6.
d Exod. 21. 28.

15. *Quantum sit scelus hominis cædes, ratione demonstratur.*

D. Thom. in 2. 2. q. 64. art. 5.

Sunt enim homicidæ humani generis, atque adeo naturæ hostes acerbissimi, qui, quantum in eis est, universum Dei opus evertunt, cùm hominem tollant, cujus causâ is omnia, *e* quæcumque procreata sunt, se fecisse testatur. Immò verò in Genesi *f* cùm prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam et similitudinem creavit, magnam Deo is injuriam facit, quasique violentas illi manus inferre videtur, qui ejus imaginem è medio tollit. Hoc divina animi cogitatione meditatus David, gravissimè de sanguinariis hominibus conquestus est illis verbis: *g Veloces pedes eorum ad ef-*

e Genes. 1. 26. vide D. Thom. in 1. p. q. 96. art. 1. et 2.
f Gen. 9. 6.
g Psalm. 13. 3. Prov. 1. 16. Isai. 59. 7. Rom. 3. 15. Psalm. 13. 3.

(1) *Judicio contendere*: Ita vulgata et etiam Patav. edit. quare redundat in Rom. Venet. et Lugdun. præpositio *in*, *in judicio contendere.*

(2) *Animadvertere*! Ita editiones omnes præter Rom. et Venet. antiq. quæ perperàm habent *animadvertit.*

fundendum sanguinem; neque simpliciter dixit: *Occidunt*, sed, *Effundunt sanguinem*: quæ verba ad detestabilis illius sceleris amplificationem, immanemque illorum crudelitatem ostendendam protulit: utque declararet in primis, quàm præcipites illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit: *Veloces pedes eorum.*

16. *Quid in hoc præcepto Deus faciendum imperet.*

Pax et dilectio mutua servanda.
a Rom. 12. 18.
Hebr. 12. 14.
b Matth. 5. 23. 24.
Amb. lib. 1. de Offic. cap. 48.

Jam verò, quæ in hoc præcepto servanda esse Christus Dominus jubet, eò spectant, ut *a* pacem cum omnibus habeamus: ait enim, cùm hunc locum interpretaretur: *b Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade priùs reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum*; et quæ sequuntur. Quæ ita à Parocho explicabuntur, ut doceat, sine ulla exceptione omnes charitate complectendos esse: ad quam in hujus præcepti explicatione fideles, quàm maximè poterit, incitabit, quòd in eo proximi diligendi virtus maximè elucet. Cùm enim odium hoc præcepto apertè vetetur, quoniam *c qui fratrem suum odit, homicida est*; certè illud consequitur, ut amoris et charitatis præceptum detur.

c 1. Joann. 3. 15.

17. *Quæ officia sint charitatis, quæ hoc præcepto continentur.*

d 1. Cor. 13. 4.
Quomodò charitas hæc omnia sit, vide D. Thom. in 2. 2. q. 23. art. 4. ad 2.
e Luc. 21. 19.
Beneficentia, et ejus officium.
Vide D. Thom. in 2. 2. q. 3. art. 1.
f 1. Cor. 13. 4.
D. Thom. in 2. 2. q. 25. art. 8. et 9.

Cùmque hac lege de charitate et amore præceptum sit, tùm omnium etiam illorum officiorum, atque actionum, quæ charitatem ipsam consequi solent, præcepta traduntur. *d Charitas patiens est*, inquit divus Paulus; patientia igitur nobis præcipitur, *e* in qua nos animas nostras possessuros esse Salvator docet. Beneficentia deinde charitatis comes est et socia, quoniam *f charitas benigna est.* Benignitatis autem atque beneficentiæ virtus latè patet, ejusque officium in iis rebus maximè versatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos vestiamus; et quò quisque opis nostræ magis indiget, eò in illum plus liberalitatis conferamus.

18. *Quomodò omnium charitatis officiorum perfectissimum sit inimicorum dilectio.*

Hæc beneficentiæ et bonitatis officia, quæ per se sunt illustria, eò (1) fiunt illustriora, si inimicis præstentur. Ait enim Salvator: *g Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos*: quod etiam Apostolus mo-

g Matth. 5. 44.

(1) *Fiunt*: Edit. Patav. *fient*.

net illis verbis: *a Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus; nolli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Denique, si charitatis legem spectemus, quæ benigna est, omnia, quæcumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasque id generis virtutes pertinent, officia colere, eâ lege præscribi intelligemus.

a Rom. 12. 20. 21. Prov. 25. 21. 1. Cor. 13. 4.

19. *Quâ præcipuè re charitas proximi, quæ hic imperatur, elucescat.*

At verò longè omnium præstantissimum officium, quod charitatis plenissimum est, in quo maximè nos exercere convenit, illud est, ut injurias, quas accepimus, æquo animo remittamus atque condonemus. Quod ut planè efficiamus, sæpè nos divinæ litteræ, ut antea dictum est, monent atque hortantur; cùm non beatos solùm eos dicant, qui ita prorsus faciunt; sed erratorum etiam veniam iisdem à Deo datam affirment: qui verò hoc ipsum facere negligunt, aut omninò recusant, illam non consequuntur. Sed quoniam ulciscendi libido hominum mentibus ferè insita est; Parochus maximam in eo diligentiam ponat necesse est, ut injuriarum oblivisci, easque remittere christianum hominem oportere, non doceat solùm, sed penitùs etiam fidelibus persuadeat. Cùmque hac ipsa de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat ad refellendam eorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate animo obstinato sunt, atque obfirmato, argumenta in promptu habeat, quæ illi Patres gravissima, et ad eam rem maximè accommodata piè adhibuerunt.

Condonandas esse injurias, hæc loca Scripturæ demonstrat.
Deuter. 32. 35.
2. Reg. 19. 20.
Eccli. 28. per tot.
Isai. 58. 6.
Matt. 6. 14. 15.
Marc. 11. 25. 26.
Luc. 6. 38.
Actor. 7. 59.
Vide Tertulian. in Apologia cap. 31. et 37.
D. Aug. tract. 81. in Joann.
Hom. 6. et serm. 61. de Temp.

20. *Quibus præsertim rationibus odium reprimendum sit, inducendique sint fideles ad injuriarum oblivionem.*

Verùm hæc potissimum tria explicanda sunt. Primum est, ut, qui se injuriam accepisse putat, ei maximè persuadeatur, illum detrimenti aut injuriæ præcipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Job fecit, qui à sabæis hominibus, à chaldæis, et à Dæmone graviter læsus, nulla tamen eorum habita ratione, ut vir rectus et homo admodum pius, rectè pièque iis verbis usus est: *b Dominus dedit, Dominus abstulit.* Itaque patientissimi illius viri oratione et exemplo, christiani homines sibi persuadeant, quod verissimum est, omnia quæcumque in hac vita patimur à Domino, qui justitiæ omnis, misericordiæque parens est et auctor, proficisci.

Prima ratio reprimendi odii.
Non potest habere concordiam cum Christo, qui discors voluerit esse cum christiano.

b Job 1. 21. et 2. 10.

Pœnas omnes et afflictiones divinitùs hominibus immitti ad certam aliquam utilitatem, omnibus debet esse persuasissimum.
Amos 3. 6.
a Prov. 3. 11.
Hebr. 12. 6.
Apoc. 3. 19.
b Gen. 45. 5. 6. 7.
2. Reg. 16. 10. 11. 12.
Chrysostom. tom. 5. et in Homilia quod nemo læditur nisi à se ipso.

21. *Homines, nos persequentes, Dei ministri ac satellites sunt, quamvis id ex mala voluntate faciant.*

Neque verò ille nos (cujus est immensa benignitas) ut inimicos punit, sed *a* uti filios corrigit et castigat. Nec profectò, si rectè animadvertimus, in hisce rebus homines aliud omninò sunt, nisi ministri et quasi satellites Dei: et quamquam homo potest malè aliquem odisse, pessimèque illi cupere; tamen ei, nisi permissu Dei, nocere nullo modo potest. Hac ratione *b* adductus Joseph, fratrum impia consilia; sic David injurias sibi à Semei illatas, æquo animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus valdè pertinet, quod sanctus Chrysostomus graviter atque eruditè pertractavit, neminem scilicet, nisi à se ipso lædi. Nam qui se injuriosè tractatos esse opinantur, si rem recta secum viâ reputent, comperient profectò, nullam se ab aliis injuriam aut damnum accepisse. Etsi enim, quibus ipsi læduntur, ea extrinsecus eveniunt; tamen se maximè ipsi offendunt, cùm animum odio, cupiditate, invidiâ nefariè contaminant.

Secunda ratio inducens ad injuriarum oblivionem.

22. *Quæ ad eos commoda proveniant, qui injurias libenter condonant.*

c Matth. 6. 14. et 18. 33.

Alterum est, quod duo præcipua commoda complectitur, quæ ad illos pertinent, qui pio erga Deum studio adducti, injurias libenter remittunt. Quorum primum illud est, *c* quod aliena debita remittentibus promisit Deus fore, ut ipsi etiam peccatorum veniam impetrent: ex quo promisso quàm gratum illi sit hoc pietatis officium, facilè apparet. Alterum commodum est, quod nobilitatem quamdam et perfectionem assequimur; quoniam condonandis injuriis, quodammodo Dei similes efficimur, *d* qui *solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.*

d Matth. 5. 45.
Luc. 6. 27.

23. *Quæ et quot incommoda ex odio inimicorum proveniant.*

Tertia ratio.
Odii perversitate. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 34. art. 3. et 4.

Postremò explicanda sunt incommoda illa, in quæ nos tunc incidimus, cùm injurias, quæ nobis illatæ sunt, condonare nolumus. Itaque Parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium non solùm peccatum grave esse, sed etiam diuturnitate peccandi graviùs inhærere. Cùm enim is, in cujus animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sitiat, illius ulciscendi spe plenus, dies, noctesque in perenni quadam mala mentis agitatione ita versatur, ut nunquam à cædis, aut nefariæ alicujus rei cogitatione cessare videatur. Quo fit, ut is vel nunquam, vel

maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliqua saltem ex parte injurias remittat. Quare meritò vulneri comparatur, cui telum infixum hæret.

24. *Multa peccata ex odio nasci demonstratur.*

Multa præterea incommoda et peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato, quasi vinculo quodam juncta tenentur. Ideoque divus Joannes in hanc sententiam ita dixit: *a Qui fratrem suum odit, in tenebris est: et in tenebris ambulat, et nescit quò eat: quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.* Itaque sæpiùs labatur necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis, aut facta illius probet, quem oderit? Hinc temeraria et iniqua judicia exsistunt, iræ, invidiæ, obtrectationes, et alia ejusmodi; quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione aut amicitia juncti sunt. Itaque sæpè fit, ut ex uno peccato multa exsistant. Neque injuriâ dicitur *b* hoc peccatum esse diaboli; quandoquidem *c* ipse ab initio homicida fuit. Quamobrem Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, cum sibi mortem Pharisæi afferre cuperent, *d* illos à patre Diabolo genitos esse dixit.

a 1. Joann. 2. 11.

b 1. Joann. 3. 10. 11.
c Joann. 8. 44.
Diabolus homicidii et odii verus parens.
d Joann. 8. 44.

25. *Remedia adversus peccatum odii.*

Sed præter hæc, quæ dicta sunt, unde sceleris hujus detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, et ea profectò maximè opportuna, sanctarum litterarum monumentis tradita sunt. Ac primum omnium remedium et maximum est Salvatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus. Is enim, cùm *e* ne minima quidem peccati suspicio in eum cadere posset, virgis cæsus, spinis coronatus, et cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis: *f Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt*: cujus *sanguinis* aspersionem testatur *g* Apostolus melius loquentem, quàm Abel.

Christi exemplum valet ad reprimendum odium.

e Isai. 55. 9.
Joann. 8. 46.
1. Pet. c. 2. 2.
1. Joann. 3. 5.
f Luc. 23. 34.
g Heb. 12. 24.

Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est, ut mortem, atque illum Judicii diem recordemur: *h Memorare*, inquit ille, *novissima tua, et in æternum non peccabis.* Quæ sententia eodem spectat, ac si dicat: Illud sæpè etiam atque etiam cogita, brevi fore, ut mortem obeas: proinde, quia tali tempore tibi optatissimum erit, et maximè necessarium summam Dei misericordiam impetrare; eam tibi ob oculos jam nunc perpetuòque proponas necesse est: ita enim fiet, ut (1) immanis illa ul-

Novissimorum memoria valet ad odium reprimendum.
h Eccli. 7. 40.

(1) *Immanis*: Ita profectò legendum, non ut in edit. Rom. et utraque Ven. antiquiore, *immunis*.

ciscendi cupiditas tibi exhauriatur; cùm ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius, majusque remedium invenias, quam oblivionen injuriarum, et amorem in eos, qui te, aut tuos re, aut oratione violarint.

DE SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT VII.

Non mœchaberis.

1. *Quò pertineat illud præceptum, quaque ratione à Parochis tractandum sit.*

Quare post præceptum de homicidio illud ponatur, quod ad adulterium spectat.

Quoniam viri et uxoris vinculum arctissimum est, et nihil utrique jucundius accidere potest, quàm intelligere, se mutuo quodam et singulari amore diligi; contrà, nihil molestiùs, quàm sentire à se debitum et legitimum amorem aliò transferri; rectè quidem atque ordine illam, quæ hominis vitam à cæde tuetur, legem, hæc, quæ de mœchia, sive adulterio est, consequitur, ut sanctam illam et honorabilem matrimonii conjunctionem, unde magna charitatis vis existere solet, nemo ullo adulterii scelere, violare, aut dirimere audeat. Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit Parochus, et prudens, et tectis verbis rem commemoret, quæ moderationem potiùs desiderat, quàm orationis copiam. Verendum est enim, ne, dum is latè atque copiosè nimis explicare studet, quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem fortè incidat, unde excitandæ libidinis potiùs materia, quàm restinguendæ illius ratio emanare solet.

De adulterio rectè et moderatè est loquendum.

2. *Quæ in hoc præcepto jussa comprehendantur.*

Sed quoniam hoc Præcepto multa continentur, quæ prætermittenda non sunt; ea suo loco explicabuntur à Parochis. Ejus igitur duplex vis est: altera, qua disertis verbis adulterium vetatur: altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi, corporisque castitatem colamus.

3. *Quid sub nomine mœchiæ, seu adulterii hic prohibeatur.*

Quid sit adulterium. Grat. 36. q. 1. c. 2. Cum verò.

Ut autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur; adulterium est, legitimi tori injuria, sive alienus, sive proprius ille sit. Etenim si maritus

cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum violat: si verò solutus vir alienam cognoscat uxorem, adulterii labe torus alienus inquinatur. Hoc verò adulterii interdicto omnia prohiberi, divus Ambrosius et Augustinus auctores sunt, quæcumque inhonesta sunt et impudica. In hanc sententiam hæc verba accipienda esse, ex sacris litteris, tùm veteris, tùm novi Testamenti licet colligere. Nam præter adulterium alia libidinis genera apud Moysen puniuntur.

Hoc præcepto omnem impuram libidinem prohiberi.

D. Ambr. lib. 1. de Offic. cap. 50. in fin. D. Aug. q. 71. super Exod.

4. *Variæ libidinum species, quæ in scripturis numerantur.*

D. Th. in 2. 2. q. 153. art. 1.

Est Judæ in *a* Genesi judicium in nurum suam: est præclara illa in *b* Deuteronomio Moysis lex, ne de filiabus Israël ulla esset meretrix: exstat præterea Tobiæ ad filium ejusmodi adhortatio: *c Attende tibi fili mi ab omni fornicatione.* Ecclesiasticus item: *d Erubescite*, inquit, *à respectu mulieris fornicariæ*: in Evangelio etiam Christus Dominus inquit, *e* de corde exire adulteria et fornicationes, quæ coinquinant hominem. Apostolus verò Paullus hoc vitium sæpè multis gravissimisque verbis detestatur: *f Hæc est*, ait, *voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos à fornicatione*: et, *g Fugite fornicationem*: et, *h Ne commisceamini fornicariis*: et *i Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis*: et, *k Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores Regnum Dei possidebunt.*

a Genes. 38. 24.
b Deut. 23. 17.
c Tob. 4. 13.
d Eccli. 41. 25.
e Matth. 15. 19.
f 1 Thes. 4. 3.
g 1. Cor. 6. 18.
h 1. Cor. 5. 9.
i Ephes. 5. 3.
k 1. Cor. 6. 9. 10.

5. *Cur præcipuè in hoc Præcepto adulterii sit facta mentio.*

Præcipuè verò ob eam rem adulterium disertè vetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiæ generibus communis est, injustitiæ quoque peccatum non solùm in proximum, sed etiam in civilem societatem adjunctum habet. Est illud item certum, qui se à ceterarum libidinum intemperantiâ non abstinet, eum ad hanc, quæ adulterii est, incontinentiam facilè labi. Quare hoc adulterii interdicto facilè intelligimus, omne impuritatis et impudicitiæ genus, quo polluitur corpus, prohiberi. Immò verò omnem intimam animi libidinem hoc præcepto vetitam esse, tùm ipsius legis vis significat, quam spiritualem esse constat, tùm Christus Dominus docuit illis verbis: *l Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Hæc sunt, quæ fidelibus publicè tradenda duximus; si tamen ea addantur, quæ à sancta Tridentina Synodo in adulteros, et eos, qui scorta et pellices alunt, decreta sunt,

Cur Legislator omnem impuram libidinem prohibiturus, peculiariter adulterii meminerit.

Voluntas pro facto hic habetur.

l Matth. 5. 27. 28. Trid. Syn. sess. 24. de Refor.

prætermissis multis aliis ac variis impudicitiæ et libidinis generibus, de quibus privatim unusquisque à Parocho admonendus erit, ut temporis et personarum ratio postulabit. Sequitur nunc, ut ea explicentur, quæ jubendi vim habent.

6. *Quid præter ea, quæ prohibentur, hic necessariò observandum præscribatur.*

Castitas unicuique pro diversitate status necessariò servanda.

a 1. Cor. 7. 1.

Castitas in triplici hominum genere invenitur. Vide Trid. Syn. sess. 24. de Matrim. c. 9. et sess. 25, de Regularibus, cap. 1.

Docendi igitur sunt fideles, ac vehementer hortandi, ut pudicitiam et continentiam omni studio colant, *a* mundentque se ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. In primis autem admonendi sunt, quamvis castitatis virtus in eorum hominum genere magis eluceat, qui pulcherrimum illud, ac planè divinum virginitatis propositum sanctè et religiosè colunt, tamen iis etiam convenire, qui vel cælibem vitam agunt, vel matrimonio juncti, à vetita libidine puros se et integros servant.

7. *Quæ sint potissimùm cogitanda volenti libidines suas edomare.*

Castitatis ratio in eo consistit, ut quis à vetita libidine se purum et integrum servet.

Quoniam verò multa à sanctis Patribus tradita sunt, quibus docemur domitas habere libidines, et coërcere voluptates, ea Parochus studeat populo accuratè exponere, atque in hac tractatione diligentissimè versetur. Hæc autem ejusmodi sunt, partim quæ in cogitatione consistunt, partim quæ in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maximè versatur, ut intelligamus, quanta sit hujus peccati turpitudo et pernicies, qua cognitâ, facilior fiet ejus detestandi ratio. Perniciosum verò scelus esse intelligi ex eo potest, quoniam propter hoc *b* peccatum à Dei Regno pelluntur atque exterminantur homines, quod malorum omnium ultimum est.

Quibus cogitationibus remedium adversus libidines sit quærendum; quamque perniciosa sit libido. Prima ratio.

b 1. Cor. 6. 9. Apoc. 22. 15. Galat. 5. 19. 20.

Et hæc quidem calamitas omnium scelerum communis est. Illud autem hujus peccati proprium, quòd qui fornicantur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur, ex sententia Apostoli scribentis: *c Fugite fornicationem: omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Quod ob eam causam dictum est, quoniam illud injuriosè tractat, cùm ejus violat sanctitatem. Qua de re ad Thessalonicenses ita divus Paullus: *d Hæc est enim*, inquit, *voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos à fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore; non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum.*

Secunda.

c 1. Cor. 6. 18.

d 1. Thess. 4. 3. 4. 5.

Tertia ratio.

Deinde, id quod scelestius est, si homo christianus meretrici turpiter se dedat, membra, quæ Christi sunt,

ea meretricis facit. Ita enim divus Paullus ait: *a Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur?*

a 1. Cor. 6. 15. 16.

Quarta ratio.

Est præterea homo christianus, ut idem testatur, *b* Templum Spiritus Sancti, quod violare nihil aliud est, nisi ab eo Spiritum Sanctum ejicere.

b 1. Cor. 6. 19.

8. *Quibus rationibus adulterii enormitatem intelligere liceat.*

In adulterii autem scelere magna inest iniquitas. Si enim, ut vult Apostolus, *c* qui matrimonio juncti sunt, ita eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter sui corporis potestatem jusque habeat, sed mutuo quodam sint inter se quasi servitutis vinculo ita devincti, ut vir ad uxoris voluntatem, contraque uxor ad viri nutum voluntatemque se accommodare debeat: certè si alteruter corpus suum, quod est alieni juris, ab eo, cui illud adstrictum est, disjungit, is admodum iniquus est, et nefarius. Et quoniam infamiæ metus, et ad ea, quæ jussa sunt, vehementer incitat homines, et à vetitis magnoperè deterret; docebit Parochus adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. Nam sacris litteris ita proditum est: *d Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam: turpitudinem, et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius non delebitur.* Verùm hujus sceleris magnitudo ex supplicii severitate facilè perspici potest. Adulteri enim *e* lege à Domino in veteri testamento præscripta, obruebantur lapidibus.

c Ibid. 7. 4.
Quod suum non est, alteri tradit adulter.

Turpitudinis notam inurit adulterium.

d Prov. 6. 32. 33.
Joann. 8. 5.
Adulteri lapidibus obruendi.
Trid. Synod. sess. 24. Decret. de Reformatione Matrimonii, cap. 8.
e Levit. 20. 10.

9. *Cujusmodi pœnæ impuras libidines ferè consequi soleant.*

Quin etiam ob unius libidinem, non solùm qui scelus admisit, sed universa interdum civitas, *f* ut de Sichimitis legimus, deleta est. Multa divinæ animadversionis exempla in sacris litteris prodita sunt, quæ ad deterrendos à nefaria libidine homines Parochus colligere poterit; *g* ut Sodomæ, et reliquarum finitimarum urbium interitus; *h* Israelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto, supplicium; *i* Benjamitarum deletio. Qui verò mortem effugiunt, intolerabiles tamen dolores ac pœnarum cruciatus, quibus sæpè plectuntur, non effugiunt. Nam mente cæci, (quæ pœna gravissima est) ita fiunt, ut neque Dei, neque famæ, neque dignitatis, neque filiorum denique, vitæque suæ rationem habeant: hocque pacto adeo nequam, et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat, et ad nullum ferè officii munus idonei sint. Hujus rei exempla à Davide et Salomone

Ob libidinem integra civitas deletur.
f Gen. 34. 25. 26. 27.
Pentapoleos regia absorbetur.

g Genes. 19. 24.
h Num. 25. 4.

i Judic. 20. per tot.
Israelitæ in deserto trucidantur.
Benjamitæ propè delentur.
Homines mente obcæcantur, et ad omnia inepti efficiuntur.

a 2. Reg. 11. et 12. per totum.

b 3. Reg. 11. per tot.

c Osee 4. 11.

petere nobis licet: *a* quorum alter postquam adulteratus est, repentè sui dissimillimus, ex mitissimo crudelis extitit, ut Uriam optimè de se meritum morti obtulerit: *b* alter cùm se totum in mulierum libidinem profudisset, ita à vera Dei religione sese avertit, ut alienos Deos sequeretur. *c Aufert igitur*, ut Oseas dixit, *hoc peccatum cor hominis, sæpèque excæcat.* Nunc ad ea remedia veniamus, quæ in actione consistunt.

10. *Quibus modis homines ad libidinem incitentur, quos illi evitare præcipuè debent.*

De remediis libidinum in actione consistentibus.

Otia fugienda.

Crapula vitanda.

d Ezech. 16. 49.

e Jerem. 5. 7.

Vide Hier. de Custodia virg. ep. 22.

Quorum primum illud est, ut otium maximè fugiamus, in quo Sodomitæ homines, *d* ut est apud Ezechielem, cùm hebescerent, in spurcissimum illud nefariæ libidinis scelus præcipites lapsi sunt.

Deinde crapula magnoperè est vitanda: *e Saturavi eos*, inquit Propheta, *et mœchati sunt*; quoniam venter expletus, et saturatus libidinem parit. Hoc ipsum illis verbis Dominus significavit: *f Attendite vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula, et ebrietate*: hoc item Apostolus: *g Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.*

f Luc. 21. 34.

Rom. 13. 13.

g Ephes. 5. 18.

Obtutus.

h Matth. 5. 29. et 18. 9.

Marc. 9. 46.

i Job 31. 1.

Thes. 3. 5.

k Eccl. 9. 5.

l 2. Reg. 11. 2.

m Gen. 34. 2.

Dan. 13. 8.

Sed maximè animus ad libidinem oculis inflammari solet: quo pertinet illa Christi Domini sententia: *h Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te.* Multæ præterea sunt Prophetarum de eadem re voces, ut est apud Job: *i Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Sunt multa denique, ac penè innumerabilia exempla malorum, quæ ex oculorum aspectu ortum habuerunt. Sic *k* David, *l* sic Rex Sichem peccavit, *m* hocque item pacto senes illi Susannæ calumniatores deliquerunt.

11. *Mulierum exquisitus ornatus, sermonesque obscœni, et alia luxuriæ incitamenta fugienda.*

Ornatus elegans, et exquisitus.

Isai 7.

n Eccli. 9. 8.

Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus valde excitatur, occasionem libidini non parvam sæpè præbet: ideoque Ecclesiasticus monet: *n Averte faciem tuam à muliere compta.* Cùm igitur mulieres in nimio ornatus studio versentur, non alienum erit, si Parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum moneat, objurgetque verbis, quæ hoc de genere gravissima Apostolus Petrus ita protulit: *o Mulierum non sit extrinsecùs capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.* Divus Paullus item: *p Non in tortis*, inquit, *crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa.* Multæ enim auro, et margaritis adornatæ, ornamenta mentis et corporis perdiderunt.

o 1. Petr. 3. 3.

p 1. Tim. 2. 9.

Obscœnus sermo.

Hoc autem libidinis incitamentum, quod è vestium

exquisito ornatu existere solet, alterum sequitur, quod est turpis, obscœnique sermonis. Nam verborum obscœnitate, quasi face quadam subjecta, adolescentum animi incenduntur: *a Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala*; inquit Apostolus.

a 1. Cor. 15. 33.

Saltationes, et cantus molles.

Hocque ipsum cùm maximè efficiant delicatiores, et molliores cantus ac saltationes, ab iis quoque diligenter cavendum est.

Libri obscœni. Imagines fœdæ.

Quo in genere numerantur item libri obscœnè, et amatoriè scripti, qui ita vitandi sunt, ut imagines, quæ aliquam turpitudinis speciem præseferunt; cùm ad turpes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos vis in illis sit maxima. Sed Parochus in primis curet, ut, quæ de illis à sacrosancto Tridentino Concilio piè religiosèque constituta sunt, ea sanctissimè serventur. Hæc verò omnia, quæ commemorata jam sunt, si magno adhibito studio, curaque vitentur, omnis ferè libidinis materia tollitur.

Trid. Syn. sess. 25. in Decreto de sanctis imaginibus.

12. *Confessionis, et Eucharistiæ, et piarum rerum usus ad castitatem consequendam est necessarius.*

Castitas rectè petentibus non denegatur.
Matth. 19. 12.
Greg. Naz. orat. 31. cap. 8. in fine.
1. Cor. 10. 13.

Sed ad illius vim opprimendam maximè valet frequens Confessionis, et Eucharistiæ usus, tùm assiduæ ac piæ quædam ad Deum preces, cùm eleemosynis atque jujunio conjunctæ. Est enim castitas donum Dei, quod rectè petentibus non denegat; nec patitur nos tentari suprà id quod possumus.

13. *Corpus castitatem sectanti domandum.*

Corpus autem non jejuniis modò, et iis præsertim, quæ sancta Ecclesia instituit, sed vigiliis etiam, piis peregrinationibus, atque aliis afflictionum generibus exercendum est, sensuumque appetitiones reprimendæ. In his enim atque aliis hujusmodi rebus maximè cernitur temperantiæ virtus. In quam sententiam ad Corinthios ita divus Paullus scribit: *b Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*; et paulò post: *Castigo*, inquit, *corpus meum, et in servitutem redigo*; *ne fortè cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*; et alio loco: *c Carnis curam ne feceritis in desideriis.*

b Ibid. 9. 25.
Ibid. 27.
c Rom. 13. 14.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

CAPUT VIII.

Non furtum facies.

1. *Quanta sit hujus Præcepti commendatio, et cum duobus præcedentibus connexio.*

Veterem hunc Ecclesiæ morem fuisse, ut hujus Præcepti vis et ratio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum objurgatio eorum, qui ceteros ab iis vitiis maximè deterrerent, quibus ipsi cumulati reperiebantur. a *Qui ergo*, inquit, *alium doces, te ipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?* Quo doctrinæ bono non solùm frequens illorum temporum peccatum (1) corrigebant, sed etiam turbas ac lites sedabant, aliasque malorum causas, quæ furto commoveri solent. In iis et delictis, et delictorum incommodis atque calamitatibus cùm nostra etiam hæc ætas miserè versetur, ad exemplum sanctorum Patrum, et christianæ disciplinæ Magistrorum, Parochi hunc urgebunt locum, et assiduè ac diligenter hujus præcepti vim ac sententiam explicabunt. Ac primum officium, et diligentiam suam conferent ad declarandum Dei infinitum amorem erga genus humanum, qui non modò illis duobus interdictis: *Non occides: Non mœchaberis,* quasi præsidiis, et vitam, corpusque nostrum, et famam, existimationemque (2) tueatur; sed etiam hoc præcepto: *Non furtum facies*, tamquam (3) custodia quadam externas res ac facultates muniat, atque defendat.

a Rom. 2. 21.
Utilitas hujus doctrinæ.

D. Thom. 1. 2. q. 100. art. 6. et in 2. 2. q. 122. art. 6.

2. *Quæ sit huic Præcepto subjecta sententia.*

Quam enim hæc verba subjectam habent notionem,

(1) *Corrigebant::: sedabant*: vel potiùs *corrigebat::: sedabat*, scilicet Apostolus, ut habet edit. Patav.

(2) *Existimationemque tueatur*: Edit. Patav. *existimationemque nostram tueatur.*

(3) *Custodia quadam externas res*: Edit. Patav. *custodia quadam externas res et facultates muniat &c.*

nisi eam, quam suprà diximus, cùm de aliis præceptis loqueremur? vetare videlicet Deum, bona hæc nostra, quæ in ejus tutela sint, à quoquam auferri aut violari. Quod divinæ legis beneficium, quò majus est, eò nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam et habendæ, et referendæ gratiæ, nobis optima ratio proposita est, ut non tantùm præcepta libenter auribus accipiamus, sed etiam re ipsa probemus, ad hoc colendum præcepti officium fideles excitandi et inflammandi sunt. Est autem hoc præceptum, quemadmodum superiora, divisum in duas partes: quarum altera, quæ furtum vetat, apertè est (1) enunciata; alterius sententia et vis, quâ jubemur benigni et liberales esse in proximos, in priore occulta est et involuta. De priore igitur priùs dicetur: *Non furtum facies.*

Hoc præceptum, ut alia, in duas partes dividitur.

3. *Quid furti vocabulo hic Legislator significatum velit.*

In quo illud animadvertendum est, furti nomine non id modò intelligi cùm occultè ab invito domino aliquid aufertur, sed etiam cùm aliquid alienum contra voluntatem scientis domini possidetur. Nisi fortè existimandum est, eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per vim et injuriam non improbare; cùm exstet illud Apostoli, *a Rapaces Regnum Dei non possidebunt*: quorum omnem rationem et consuetudinem fugiendam esse, idem scribit *b* Apostolus.

D. Aug. q. in Deut. et habetur caus. 32. q. 4. c. Meretrices.

a 1. Cor. 6. 10. Ibid. 5. 10.

b Rapina furto est deterior.

4. *Cùm omnem injustam rei alienæ usurpationem Deus hic prohibere velit, cur potius furti, quàm rapinæ meminerit.*

Quamquam verò majus peccatum rapinæ sint, quàm furtum, quæ præter rem, quam alicui adimunt, præterea vim afferunt, et majorem imponunt ignominiam; mirandum tamen non est, quòd leviori hoc furti nomine notatum sit divinæ legis præceptum, non rapinæ. Id enim summa ratione factum est; quia furtum latiùs patet, et ad plura pertinet, quàm rapinæ, quas tantummodò illi facere possunt, qui potentiâ et viribus præstant. Quamquam nemo non videt, exclusis ejusdem generis levioribus peccatis, graviora etiam facinora prohiberi.

Vide D. Thom. in 2. 2. q. 66. art. 4. et 9. Furtum latiùs patet quàm Rapina. Vide ff. 47. tit. 2. de Furtis, lib. de Obligationibus, quæ ex delect. nascuntur. Qui leviora prohibet, proculdubiò graviora non admittit.

5. *Enumerantur furti latiùs sumpti species.*

Variis autem nominibus notatur injusta possessio, et usus rerum alienarum, ex varietate eorum, quæ invitis et insciis dominis auferuntur. Nam si privatum quid pri-

(1) *Enunciata*: ita omnes Edit. præter Rom. quæ perperàm habet *anunciata*.

vato adimitur, furtum dicitur: si surripitur publicò, peculatus appellatur: (1) plagium vocant, si homo liber vel servus alienus in servitutem abducitur: si verò sacra res eripitur, nominatur sacrilegium; quod facinus maximè nefarium ac scelestum adeo in mores inductum est, ut bona, quæ necessariò et sacrorum cultui et Ecclesiæ ministris, et pauperum usui piè ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates, perniciosasque libidines convertantur.

6. *Non illi dumtaxat hoc præceptum transgrediuntur, qui re ipsâ aliena possident, sed etiam animo.*

Furandi voluntas etiam prohibetur. Lex, quæ christianis est proposita, etiam cogitationum rationem habet.

a Matth. 15. 19.

Sed præter ipsum furtum, id est, externam actionem, furandi etiam animus et voluntas Dei lege prohibetur. Est enim spiritualis lex, quæ animum, fontem cogitationum et consiliorum inspicit: *a De corde enim*, inquit Dominus apud sanctum Matthæum, *exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia.*

7. *Unde potissimùm furti gravitatem metiri possimus.*

Bonorum distributio jure gentium introducta est, dist. 1. cap. Jus Gentium.

Sed quàm grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis et ratio satis ostendit. Est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit. Nam bonorum distributiones et assignationes jam inde ab initio jure gentium constitutas, divinis etiam et humanis legibus confirmatas, ratas esse oportet, ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere velimus, ea teneat, quæ ei jure obtigerunt. Nam, ut Apostolus ait: *b Neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces Regnum Dei possidebunt.* Etsi hujus sceleris importunitatem et immanitatem permulta declarant, quæ furtum consequuntur. Fiunt enim judicia temerè, et inconsultò multa de multis; erumpunt odia; (2) suscipiuntur inimicitiæ, existunt interdum acerbissimæ innocentium hominum damnationes.

b 1. Cor. 6. 10.

Mala, quæ furtum consequuntur.

8. *Quomodò sint ablata necessariò restituenda.*

Aug. ep. 53. ad Maced. et habetur 14. q. 6. cap. 1. et in 6. de Usurp. cap. Cum et eo, et de Reg. Jur. cap. Peccatum.

Quid dicemus de ea necessitate, quæ divinitùs imposita est omnibus satisfaciendi ei, cui aliquid ademptum sit? *Non enim*, inquit Augustinus, *remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Quæ restitutio, cùm quis assueverit ex alienis locupletari, quantam habeat difficultatem, præter id, quod unusquisque, et ex aliorum consue-

(1) *Plagium*: non *flagiatum*, ut in edit. Rom. Venet. antiq. Lugd. et Lovan.

(2) *Suscipiuntur*: Edit. Patav. *suscitantur.*

tudine, et de suo sensu judicare potest, ex testimonio Habucuc prophetæ licet intelligere. Ait enim: *a Væ ei, qui multiplicat non sua! usquequò, et aggravat contra se densum lutum?* Lutum appellat densum rerum alienarum possessionem, unde emergere et expedire se homines difficilè possint. Furtorum autem tàm multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum. Quare de his duobus, furto et rapinis, dixisse satis erit: ad quæ, tamquam ad caput, reliqua, quæ dicemus, referuntur. Ad ea igitur detestanda, et ad fidelem populum à scelesto facinore deterrendum, conferent omnem curam ac diligentiam Parochi. Verùm hujus generis partes persequamur.

a Habacuc 2. 6.

9. *Quæ sint præcipua furtorum genera, quique furibus sint annumerandi.*

Sunt igitur fures etiam, qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas, aut ademptas retinent. Ait enim sanctus Augustinus: *Si invenisti, et non reddidisti, rapuisti.* Quòd si rerum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum confe renda: quæ, ut restituat, qui adduci non potest, ea re facilè probat se undique ablaturum omnia, si possit.

Res furto sublatas emere non licet.
Nec inventas retinere. D. Aug. lib. 50. Hom. 9. et de Verbis Apost. serm. 19. Inventa meritò pauperibus danda, cap. Cum tu, de Usuris.

Eodem se alligant scelere, qui in emendis, vendendisque rebus fraudes adhibent, et vanitatem orationis: horum fraudes vindicabit Dominus. Graviores et iniquiores in hoc furtorum genere sunt ii, qui fallaces et corruptas merces vendunt pro veris et integris, quive pondere, mensura, numero ac regula decipiunt emptores. Est enim in Deuteronomio: *b Non habebis in sacculo diversa pondera*; et in Levitico: *c Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura; statera justa, et æqua sint pondera; justus modius, æquusque sextarius*; est et alio loco: *d Abominatio est apud Dominum pondus et pondus: statera dolosa non est bona.*

Mercatores, qui fraude et dolo utuntur, sunt fures.

b Deut. 25. 13.
c Lev. 19. 35. 36.
d Prov. 20. 23.

Furtum etiam apertum est operariorum et artificum, qui totam et integram mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi justam ac debitam operam non dederunt. Nec verò distinguuntur à furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi; quin etiam eò sunt detestabiliores, quàm reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quòd furaci servo nihil domi obsignatum aut occlusum esse potest.

Operarii, qui non operantur quantum debent, sunt fures et servi infidi.

Furtum præterea facere videntur, qui fictis, simulatisque verbis, quive fallaci mendacitate pecuniam extorquent: quorum eò gravius est peccatum, quòd furtum mendacio cumulant. Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui cùm ad privatum aliquod, vel publicum

Fures etiam sunt ficti mendici.

officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantùm ac pretio fruuntur. Reliquam furtorum multitudinem à solerti avaritia, quæ omnes pecuniæ vias novit, excogitatam, persequi longum est, et, ut diximus, difficillimum.

Et qui muneri suo non satisfaciunt.

10. *Quæ sint rapinarum genera, quique raptores dicendi.*

Itaque de rapinis, quod est alterum horum scelerum caput, dicendum videtur, si priùs monuerit Parochus christianum populum, ut meminerit illius Apostoli sententiæ: *a Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum Diaboli*: nec ullo loco sibi patiatur excidere præceptum hoc: *b Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*; et illud cogitet perpetuò: *c Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.*

a 1. Tim. 6. 9.

b Matth. 7. 12.

c Tob. 4. 16. Luc. 6. 31.

De Rapinarum et Raptorum generibus. Primum genus.

d Jacob. 5. 1.

e Ibid. 4.

Rapinæ igitur patent latiùs: nam qui debitam operariis mercedem non persolvunt, sunt rapaces. Quos sanctus Jacobus ad pœnitentiam invitat his verbis: *d Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis*: cujus pœnitentiæ causam subjungit: *e Ecce* enim *merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Quod genus rapinarum in *f* Levitico, in *g* Deuteronomio, apud *h* Malachiam, et apud *i* Tobiam vehementer improbatur. In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui, quæ Ecclesiæ Præsidibus et Magistratibus debentur, vectigalia, tributa, decimas, et reliqua hujus generis non dissolvunt, vel intervertunt, et ad se transferunt.

f Lev. 19. 13.
g Deut. 24. 14.
h Malach. 3. 5.
i Tob. 4. 15.

11. *Fœnerari est rapinam committere, et quàm grave scelus illud sit.*

Quid usura?

Vide cap. Plerique, et cap. Usura. caus. 14. q. 3. per tot. et sequent.

k Ezechiel. 18. 17. Exod. 22. 25. Lev. 25. 30. Deut. 23. 19. Psalm. 14. 15. Prov. 22. 16. 28. 8. Jerem. 15. 10. Luc. 6. 35.

Catonis Censoris sententia, quam refert M. T. in l. 2. Offic. Vide item D. Ambr. lib. de Tob. cap. 14.

Hùc etiam referuntur fœneratores, in rapinis acerrimi et acerbissimi, qui miseram plebem compilant ac trucidant usuris. Est autem usura, quidquid præter sortem et caput illud, quod datum est, accipitur; sive pecunia sit, sive aliquid aliud, quod emi, aut æstimari possit pecuniâ. Sic enim apud Ezechielem scriptum est: *k Usuram et superabundantiam non acceperit*; et Dominus apud Lucam: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Gravissimum semper fuit hoc facinus, etiam apud gentes, et maximè odiosum. Hinc illud: *Quid fœnerari? quid hominem*, inquit, *occidere?* Nam qui fœnerantur, bis idem vendunt, aut id vendunt, quod non est.

12. *Judices venales, et creditorum fraudatores rapinas committunt.*

Item rapinas faciunt nummarii Judices, qui venalia habent judicia, et pretio, muneribusque deliniti, optimas tenuiorum et egentium causas evertunt. Fraudatores creditorum et inficiatores, quique sumpto temporis spatio ad solvendum, suâ vel alienâ fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem crimine rapinarum. Quorum etiam delictum gravius est, quòd mercatores, illorum destitutionis ac fraudationis occasione, magno detrimento civitatis cariùs vendunt omnia; in quos illa *a* Davidis sententia videtur convenire: *Mutuabitur peccator, et non solvet.*

a Psalm. 36. 21.

13. *Locupletes, qui oblatis pignoribus pauperes comprimunt, inter raptores numerantur.*

Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis, qui solvendo non sunt, quod commodarunt, exigunt acerbiùs, et pignora etiam ea auferunt contra Dei interdictum, quæ ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? Deus enim inquit: *b Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei; ipsum enim est solum, quo operitur indumentum carnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat: si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.* Horum exactionis acerbitatem, jure rapacitatem, atque adeo rapinas appellabimus.

b Exod. 22. 26. Deut. 24. 13. De pignoribus multa habes in Decr. tit. de Pignoribus, et aliis Canonibus. Ambr. lib. de Offic. cap. 6.

14. *Frumenta necessitatis tempore comprimentes, sunt raptores.*

Ex numero eorum, qui raptores dicuntur à sanctis Patribus, sunt, qui in frugum inopia comprimunt frumentum, faciuntque, ut sua culpa carior ac durior sit annona: quod etiam valet in rebus omnibus ad victum, et ad vitam necessariis. Ad quos illa Salomonis pertinet execratio: *c Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* Quos suorum scelerum admonitos Parochi liberiùs accusabunt, ac propositas illis peccatis pœnas explicabunt uberiùs. Hæc de vetitis; nunc ad jussa veniamus: in quibus satisfactio vel restitutio primum locum habet. Peccatum enim non remittetur, nisi restituatur ablatum.

c Prov. 11. 26.

15. *Quosnam ad restitutionem obligarì judicandum sit.*

Sed quoniam non is solùm qui furtum fecit, ei, cui furatus est, id debet restituere; sed omnes præterea, qui furti participes fuerunt, hac lege restitutionis tenentur; aperiendum est, qui sint illi, qui hanc satisfaciendi vel restituendi necessitatem effugere non possint.

Quæ jubeat hoc præceptum de Restitutione, et qui ad illam teneantur. Aug. ep. 54. ad Maced. De Restitutione vide D. Thom. in 2. 2. q. 62. per tot. Imperantes.

Sunt autem plura hominum genera: ac primum est eorum, qui furari imperant; qui non modò sunt ipsì fur-

torum socii et auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi.

Suadentes.

Alterum genus par voluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum, eorum est, qui cùm jubere non possint, suasores sunt, atque impulsores furtorum.

Consentientes.

Tertium genus est eorum, qui cum furibus consentiunt.

Participantes.

Quartum genus est eorum, qui participes furtorum, inde lucrum ipsi etiam faciunt; si lucrum dicendum est, quod, nisi resipuerint, eos addicit æternis cruciatibus; de quibus sic loquitur David: *Si videbas furem, currebas cum eo.*

Psalm. 49. 18.

Non obstantes.

Quintum genus est furum, qui cùm furta possint prohibere, tantum abest, ut illis occurrant et obsistant, ut eorum licentiam permittant atque concedant.

Non manifestantes.

Sextum genus est eorum, qui, cùm et furtum factum, et ubi factum sit certò sciant, non indicant rem, sed eam se scire dissimulant.

Recipientes, et alii.

Postremum genus est, quod omnes complectitur furtorum adjutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum præbent, ac domicilium: qui omnes et satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, et ad illud necessarium officium vehementer cohortandi sunt.

Laudantes, et probantes.

Ne hujus quidem sceleris omninò sunt expertes approbatores furtorum, et laudatores. Nec verò etiam ab eadem culpa sunt alieni filiifamilias et uxores, qui pecunias à patribus et viris surripiunt.

16. *Quid de eleemosynis, quæ involutè hic etiam præscribuntur, sentiendum.*

De operibus misericordiæ per eleemosynas in pauperes.

Jam verò huic præcepto et illa subjecta sententia est, ut pauperum et inopum misereamur, eorumque difficultates et angustias nostris facultatibus et officiis sublevemus. Quod argumentum, quia sæpissimè et copiosissimè tractandum est, petent ea Parochi ex virorum sanctissimorum *a* Cypriani, *b* Joannis Chrysostomi, *c* Gregorii Nazianceni, et aliorum libris, qui de eleemosyna præclare scripserunt, quibus huic muneri satisfaciant. Sunt enim inflammandi fideles ad studium et alacritatem opitulandi iis, quibus aliena misericordia vivendum est. Sunt verò etiam docendi, quantam habeat necessitatem eleemosyna, ut videlicet re et opera nostra in egentes simus liberales: verissimo illo argumento, *d* quòd summo illo judicii die detestaturus sit eos Deus, et sempiternis ignibus additurus, qui eleemosynæ officia prætermiserint ac neglexerint: illos autem collaudatos in patriam cœlestem

a Cypr. in l. de opere et eleemos.
b Chrys. Hom. 32. ad populum Antiochen.
c Greg. Naz. in oratione 16. de pauperum amore.
d Matth. 25. 41. 42.

introducturus, qui benignè fecerint indigentibus. Est utraque Christi Domini ore pronuntiata sententia: *a Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum, et discedite à me, maledicti, in ignem æternum.*

a Matth. 34. 41.

17. *Quibus modis populi ad eleemosynam excitandi.*

Utentur præterea Sacerdotes accommodatis illis ad persuadendum locis: *b Date, et dabitur vobis*: proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest: *c Nemo est, qui reliquerit domum &c. qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, et in futuro sæculo vitam æternam*: adjicient illud, quod à Christo Domino dictum est: *d Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Hujus verò necessarii muneris partes exponent, ut qui largiri non possunt egentibus, quo vitam sustentent, saltem commodent pauperi, juxta Christi Domini præscriptum: *e Mutuum date, nihil inde sperantes.* Atque hujus rei felicitatem beatus David expressit: *f Jucundus homo, qui miseretur, et commodat.*

b Luc. 6. 38.

c Marc. 10. 29.

d Luc. 16. 9.

Variæ sunt rationes eleemosynæ exercendæ.

e Luc. 6. 35.

f Psalm. 111. 5.

18. *Ad largiendas eleemosynas, otiique vitandi causâ, laborandum est.*

Est autem christianæ pietatis, nisi sit aliunde facultas benè merendi de iis, quibus ad victum aliena misericordiâ opus est, vitandi etiam otii causâ, labore, opera, ac manibus ea quærere, quibus inopum indigentiam levare possint. Ad id omnes suo exemplo hortatur in Epistola ad Thessalonicenses Apostolus illis verbis: *g Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos.* Item ad eosdem: *Operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcipimus vobis*; et ad Ephesios: *h Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

Pium est laborare, ut habeas unde tribuas necessitatem patiendi.

g 2. Thess. 3. 7. et 1. Ibid. 4. 11.

h Ephes. 4. 28.

19. *Parcè vivendum est ad aliorum sublevandam inopiam.*

Est enim frugalitati consulendum, parcendumque bonis alienis, ne ceteris graves aut molesti simus. Quæ temperantia sanè quàm elucet in omnibus Apostolis, sed maximè eminet in divo Paullo, cujus illud est ad Thessalonicenses: *i Memores enim estis, fratres, laboris nostri, et defatigationis; nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei*: atque idem alio loco Apostolus: *k In labore, et in fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrûm gravaremus.*

Nimio sumptu aliis non oportet esse graves.

i 1. Thess. 2. 9. Actor. 21. 34. 1. Cor. 4. 13.

k 2. Thess. 3. 8.

20. *Quibus rationibus populus christianus in detestationem furtorum, et studium benignitatis adducendus sit.*

Sed ut ab universo hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, Parochis à Prophetis petere, et à reliquis divinis libris sumere par erit detestationem furtorum et rapinarum, et horribiles minas à Deo propositas eis, qui illa scelera committunt. Clamat Amos propheta: *a Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ, dicentes: quando transibit messis, et venundabimus merces, et Sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas?* Sunt in eadem sententia multa apud *b* Jeremiam, in *c* Proverbiis, et apud *d* Ecclesiasticum.

a Amos 8. 4. 5.

b Jerem. 5. 26. 27. 28. Isai. 3. 12.
c Prov. 21. 6. et 22. 16.
d Eccli. 10. 9. 10. 35. 17. 18.

Nec verò dubitandum est, quin hæc malorum semina, quibus malis opprimitur hæc ætas, magna ex parte in his inclusa sint causis. Verùm, ut assuescant christiani homines prosequi omni liberalitatis ac benignitatis officio egentes et mendicos, quod ad alteram hujus præcepti partem pertinet, proferent Parochi maxima præmia, quæ beneficis et largis, et in hac, et in altera vita daturum se Deus pollicetur.

21. *Quid de illis sentiendum sit, qui vano prætextu sua furta et sacrilegia excusant.*

Primum genus est nobilium quorumdam sua furta inani excusatione sui splendoris tegentium.

Trid. Syn. sess. 22. Decret. de Reform. cap. 11.

Mandatorum divinorum observatione opes conservantur et augentur, neglectu, habitæ etiam evertuntur.

Sed quia non desunt, qui etiam se in furtis excusent, admonendi sunt, fore, ut nullam eorum peccati excusationem accipiat Deus; immò verò futurum, ut illa purgatione non modò non levetur peccatum, sed mirum in modum augeatur. Ecce nobilium hominum non ferendæ deliciæ, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate aut avaritia ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendæ causâ amplitudinis familiæ et majorum suorum, quorum existimatio ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur. Quibus perniciosus error eripiendus est, simulque demonstrandum, unam esse rationem conservandi et amplificandi copias et opes, majorumque gloriam, si Dei voluntati paruerint, si ejus præcepta servarint: quibus contemptis, fundatæ, et optimè constitutæ opes evertuntur; Reges ex regio solio, et summo gradu honoris præcipites exturbantur, in quorum locum infimi interdum homines, et qui summo in odio illis fuerunt, divinitùs vocantur. Incredibile est quantoperè his succenseat Deus, cujus rei testis est Isaias, apud quem sunt illa Dei verba: *e Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Propter hoc*

e Isai. 1. 23. 24. 25.

ait Dominus Deus exercituum, fortis Israel: Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis, et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam.

22. *Quomodò iis respondendum, qui commoditate se ad aliena rapienda adigi affirmant.*

Non desunt, qui non jam illam afferant causam splendoris et gloriæ, sed victus et vitæ commodiorem facultatem et elegantiam. Qui refellendi sunt, docendique quàm impia sit eorum et actio et oratio, qui ullam commoditatem anteferant Dei voluntati et gloriæ, quam, negligendo ejus præcepta, offendimus mirandum in modum. Etsi quæ potest esse in furto commoditas, quod summa incommoda consequantur? *a Super furem enim*, inquit Ecclesiasticus, *est confusio et pœnitentia.* Sed fac esse, ut cùm illis non agatur incommodè, dedecorat fur Divinum Nomen: repugnat ejus sanctissimæ voluntati: salutaria ipsius præcepta contemnit: quo ex fonte omnis error, omnis improbitas, omnis fluit impietas.

a Eccli. 5. 17.

23. *Quid dicendum sit iis, qui locupletibus spoliandis, vel consuetudine sua furta obtegunt.*

Quid quòd audire licet interdum fures, qui nihil se eò peccare contendant, quòd detrahant aliquid locupletibus et copiosis hominibus, qui ea detractione nihil damni faciant, ne sentiant quidem? Misera sanè, et pestifera defensio. Putat alius satisfactionem suam accipi debere, quòd eam furandi consuetudinem cepit, ut non facilè possit ab illa mente et actione desistere. Qui nisi audierit Apostolum dicentem: *b Qui furabatur, jam non furetur*, velit, nolit, etiam consuetudinem capiet æternorum suppliciorum.

b Ephes. 4. 28.

24. *Quid rursus illis dicendum sit, qui vel occasione, vel ulciscendi libidine ad furandum induci causantur.*

Nonnulli sunt, qui excusant se, occasione data, alteri aliquid ademisse. Est enim illud tritum sermone proverbium: Fures, qui non sint, fieri occasione. Qui hac ratione sunt de nefaria sententia deducendi; resistendùm esse pravis cupiditatibus. Nam si continuò est re perficiendum id, quod libido persuaserit; quis modus, quis finis erit scelerum ac flagitiorum? Turpissima igitur est illa defensio, vel summæ potiùs intemperantiæ et injustitiæ confessio. Nam qui dicit, se non ideo peccare, quia nullam habet peccandi occasionem; idem propemodum fatetur, se semper, oblata occasione, peccaturum. Sunt qui furari se dicant ulciscendi causa, quod ab aliis eadem injuria sint affecti. Quibus ita respondendum est: pri-

mùm nemini licere injurias persequi; deinde, non posse quemquam rei suæ judicem esse; tùm multò minus concedi, ut pœnas ab aliis (1) repetat eorum, quæ alii in eum peccaverunt.

25. *Quid illis dicendum, qui, ut ære alieno liberentur, furantur.*

Postremò, quidam satis furtum illâ ratione defensum tectumque arbitrantur, quòd, cùm sint ære alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissolvant. Quibuscum ita agendum est: nullum esse gravius æs alienum, et quo magis prematur humanum genus, quàm debitum illud, cujus in divina precatione quotidie meminimus: *a Dimitte nobis debita nostra.* Quare illud insanissimi hominis esse, plus velle Deo debere, id est, plus peccare, ut quod debet hominibus, dissolvat; multòque præstare conjici in carcerem, quàm mandari suppliciis inferorum sempiternis; longè etiam esse gravius Dei, quàm hominum judicio condemnari: porrò autem supplices ipsos ad Dei opem ac pietatem confugere debere, à quo, quid opus sit, possint impetrare. Sunt alia excusationum genera, quibus Parochi prudentes, ac sui officii diligentissimi, facilè poterunt occurrere, ut aliquando habeant *b* populum *sectatorem bonorum operum.*

a Matth. 6. 12.

b Tit. 2. 14.

(1) *Repetat*: Sic legendum esse, ut habent edit. Patav. et Venet. antiquiores non *repetant*, ut Rom. Lugd. et Lov. demonstrat ipse contextus.

DE OCTAVO PRÆCEPTO.

CAPUT IX.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

1. *Quam utilitatem hoc præceptum comprehendat.*

Quantam non modò utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua hujus et præcepti explicatio, et officii admonitio, nos divi Jacobi monet auctoritas illis verbis: *a Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Et idem: *b Lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat: Ecce quantus ignis quàm magnam silvam incendit!* et quæ sequuntur in eamdem sententiam. Quibus duo monemur: primùm latissimè patere hoc linguæ vitium; quod etiam illa Prophetæ sententiâ confirmatur: *c Omnis homo mendax*, ut propemodum sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere videatur. Alterum est inde proficisci mala innumerabilia, cùm sæpè maledici hominis culpâ, facultates, fama, vita, animæ salus amittatur, vel ejus, qui læditur, quòd contumelias patienter ferre non possit, sed eas impotenti animo persequatur; vel ejus, qui lædit, quòd pravo pudore, et falsa cujusdam existimationis opinione deterritus, adduci non possit, ut illi, qui offensus sit, satisfaciat. Quare hoc loco monendi fideles erunt, ut quantas possunt, maximas Deo gratias agant de hoc salutari præcepto non dicendi falsi testimonii; quo non solùm ipsi aliis injuriam facere vetamur, sed etiam hac obedientiâ ab aliorum injuria prohibemur.

a Jacob. 3. 2.
b Ibid. 5.

Linguæ vitium quàm latè pateat, et perniciosum sit.
c Psalm. 115. 11.
Rom. 3. 4.
Prov. 18. 21.
Eccli. 10. 16. et 20. 8. 22. 33. 28. 29.

2. *Quæ sit huic præcepto subjecta sententia.*

Verùm (1) hoc præcepto eadem ratione, et via progrediendum est, qua in ceteris progressi sumus, ut videlicet animadvertantur in eo duæ leges: altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium; jubens altera, ut simu-

Duæ leges uno hoc præcepto, ut in aliis comprehenduntur.

(1) *Hoc præcepto*: vel potiùs *in hoc præcepto*, edit. Pat.

latione, fallaciisque sublatis, dicta et facta nostra simpliori veritate metiamur. Cujus officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit: *a Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia.*

a Ephes. 4. 15. Zach. 8. 16.

3. *Quid maximè hoc præcepto caveatur.*

Vide D. Thom. in 2. 2. q. 68.

Sed prior hujus præcepti pars habet hanc rationem, ut quamvis nomine falsi testimonii significetur quidquid in bonam vel in malam partem de altero constanter (1) dicatur, sive in judicio, sive extra judicium; tamen præcipuè prohibeatur illud testimonium, quod in judicio falso dicitur à jurato. Jurat enim per Deum testis; quòd ita testificantis, et Divinum Nomen interponentis oratio plurimum fidei habet et ponderis. Itaque quia periculosum est hoc testimonium, idcircò præcipuè prohibetur. Juratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum sit aperta improbitas, et perversitas, ne judex quidem ipse potest rejicere; præsertim cùm exstet jussum divinæ legis, *b* ut in ore duorum, vel trium stet omne verbum. Sed ut præceptum fideles planè intelligant, docendi erunt quid significet hoc *Proximi* vocabulum, in quem falsum testimonium dicere minimè licet.

Testis jurisjurandi religione interposita testatur cap. de Testibus, lege Jurisjurandi, &c. Quoties de testibus, et attestatione: jurati testes non possunt in judicio reprobari.
b Deut. 19. 15. Matth. 18. 16. Joann. 8. 17. 2. Cor. 13. 1. Hebr. 10. 28.

4. *Quis proximi nomine hic designetur.*

Est autem Proximus, ut ex Christi Domini doctrina colligitur, *c* quicumque eget opera nostra, sive ille propinquus sit, sive alienus, sive civis, sive advena, sive amicus, sive inimicus. Nefas enim est existimare, contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, *d* quos jussu Dei ac Domini nostri diligere oporteat. Quin etiam, quia sibi quisque quadam ratione proximus est, nemini fas est in se falsum testimonium dicere; quod qui committant, sibi ipsi notam inurentes ignominiæ ac turpitudinis, et se ipsos et Ecclesiam lædunt, cujus sunt membra: quo modo etiam, qui sibi mortem consciscunt, nocent civitati. Ita enim est apud sanctum Augustinum: *Nec rectè intelligentibus poterat videri, non esse prohibitum, ut adversus se ipsum quisquam falsus testis assisteret, eo quòd in Præcepto additum fuit*, contra Proximum tuum. *Sed non ideo, si adversus se ipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum, quando quidem regulam diligendi Proximi à semetipso dilector accepit.*

c Luc. 10. 36. 37. Vide D. Aug. ep. 52. ad Maced. et lib. 1. de Doctrina christiana, cap. 30.
d Matth. 5. 44.

S. Aug. l. de Civ. Dei, cap. 20. et habetur 23. q. 5. cap. Si non licet.

(1) *Dicatur*: Edit. Pat. *Dicitur*.

5. *In utilitatem proximi falsum testari, aut mentiri non licet.*

Verùm, quia prohibemur proximum lædere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut pejerando liceat conciliare ei, qui nobiscum natura ac religione conjunctus sit, aliquid utilitatis et commodi. Nemini enim mendacio et vanitate, multò minùs perjurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de mendacio ad Consentium docet ex Apostoli sententia, mendacium in falsis testimoniis numerandum esse, etiam si in cujusquam falsa laude dicatur. Nam locum illud tractans: *a Invenimur autem et falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Falsum*, inquit, *testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, et quod ad ejus laudem videtur pertinere, mentiatur.*

Vide D. Thom. in 2. 2. q. 7. art. 1. et 110. art. 2. et 3.

S. Aug. lib. de mendacio, cap. 13.

a 1. Cor. 15. 15.

6. *Quot mala falsum testimonium in gratiam alterius prolatum consequantur.*

Sæpissimè verò etiam contingit, ut qui alteri favet, obsit alteri. Certè errandi causa affertur Judici, qui interdum falsis testibus adductus, contra jus secundùm injuriam statuit, et judicare cogitur. Nonnunquam etiam fit, ut, qui ob falsum alicujus testimonium causam judicio vicerit, idque impunè tulerit, exultans iniquâ victoriâ assuescat corrumpere et adhibere falsos testes, quorum opera sperat se posse ad id, quodcumque concupierit, pervenire. Est verò id et ipsi testi gravissimum, qui (1) et ab eo, quem jurejurando sublevarit et adjuverit, falsus et perjurus agnoscitur; et ipse, quòd ei è sententia succedit scelus, quotidie majorem exercitationem et consuetudinem capit impietatis et audaciæ.

Judex falsis testibus adductus contra jus judicare compellitur, cap. Pastoralis. de Offic. et Potest. Jud. deleg.
D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 12.
Exod. 23.
Matth. 27.
Marc. 15.
Pilatus sciebat, quod per invidiam &c.
Vide Nicolaum de Lira cum omnibus Scotistis.
Advocatorum et Procuratorum iniqua actio prohibetur.

7. *Peccata eorum omnium, qui judicia tractant, et in universum omne mendacium hoc præcepto prohibetur.*

Ut igitur testium vanitas, mendacia et perjuria prohibentur; sic et accusatorum, et reorum, et patronorum, et cognitorum, et procuratorum, et advocatorum, et omnium denique, qui judicia constituunt. Postremò vetat Deus omne testimonium non modò in judicio, sed etiam extra judicium; quod alteri incommodum aut detrimentum possit afferre. Est enim in Levitico, quo loco hæc præcepta iterantur, his verbis: *b Non facietis furtum, non mentiemini, nec decipiet unusquisque proxi-*

b Lev. 19. 11.

(1) *Qui*: Editio Patavina & Lovanensi *quod*.

Omne mendacium hoc præcepto vetatur.

a Psalm. 5. 7.

mum suum; ut nemini dubium esse possit, quin à Deo omne mendacium hoc præcepto ejectum condemnetur: quod apertissimè testatur David in hunc modum: *a Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.*

8 *Hoc præceptum ad detractionis vitium etiam extenditur.*

Detractionis vitium quàm detestabile, vide D. Thom. in 2. 2. q. 37. art. 1. et 2.

b Psalm. 100. 5.

c Jacob. 4. 11. Item Exod. 22. Prov. 4. 24. Sap. 1. 11.

d Esther 13. per tot.

Prohibetur autem hoc præcepto non modò falsum testimonium, sed detestabilis etiam libido et consuetudo detrahendi alteri: qua ex peste incredibile est, quàm multa et quàm gravia, et incommoda et mala nascantur. Hoc vitium maledicè et contumeliosè dicendi occultè in alterum, passim improbant divinæ litteræ: *b Cùm hoc*, inquit David, *non edebam*; et sanctus Jacobus: *c Nolite detrahere alterutrum, fratres mei.* Nec verò præcepta solùm sacræ litteræ, sed etiam exempla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur. Nam et *d* Aman, confictis criminibus, adeo incendit in judæos Assuerum, ut is omnes ejus gentis homines imperarit occidi. Referta est hujusmodi exemplis sacra historia; quorum commemoratione Sacerdotes operam dabunt, ut fideles à rei improbitate deterreant.

9. *Quinam in obtrectatorum numerum sint referendi.*

Detractores sunt, qui peccata aliorum vel augent, vel publica reddunt.

Ut autem peccati hujus vis, quo de altero detrahitur, omninò perspiciatur, sciendum est, non tantùm adhibenda calumniâ offendi hominum existimationem, sed et augendis, amplificandisque criminibus. Et si quid occultiùs ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, grave aut turpe sit ad famam, eam rem qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, promulgarit, is obtrectator et maledicus jurè dicitur.

Hæretici obtrectatorum genus pessimum.

Verùm totius obtrectationis nulla capitalior est, quàm eorum, qui catholicæ doctrinæ, ejusque prædicatoribus obtrectant. In simili culpa sunt, qui malarum doctrinarum et errorum magistros extollunt laudibus.

10. *Qui audiunt detrahentes, vel inter amicos dissidia serunt, sunt detractores.*

S. Hieron. in ep. ad Nep. circa finem, S. Bernard. lib. 2. de Consid. ad Eug. in fin. Hac parte nostri temporis hæretici excellunt.

Nec verò ab horum hominum numero et culpa sejunguntur, qui detrahentibus et maledicentibus hominibus patefacientes aures, non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahere enim, vel detrahentem audire, (scribunt sancti Hieronymus, et Bernardus) utrum damnabilius sit, non facilè constat; non enim essent, qui detraherent, si non adessent, qui detrahentes audirent.

In eodem genere sunt, qui suis artificiis distrahunt homines, et inter se committunt, magnoperèque serendis discordiis delectantur, ut summas conjunctiones ac

societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias, et ad arma compellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus: *a Non eris criminator, neque susurro in populo.* Tales erant multi ex consiliariis Saulis, *b* qui hujus voluntatem à Davide alienare, et in illum regem incitare conabantur.

a Lev. 19. 16.

b 1. Reg. 24. 10.

11. *Assentatio hac lege etiam interdicta est.*

Assentatores quàm sint reprehendendi, ac fugiendi.

Peccant denique in hanc partem blandi homines et assentatores, qui blanditiis et simulatis laudibus influunt in aures et in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam et honores aucupantur, dicentes, ut est apud Prophetam: *c Malum bonum; et bonum malum.* Quos ut arceamus et pellamus à consuetudine nostra, monuit nos David illa oratione: *d Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Quamquam enim isti proximo minimè maledicunt, tamen ei maximè nocent, qui vel laudandis ejus peccatis, afferunt ipsi causam perseverandi in vitiis, quamdiu vixerit. Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quæ ad proximi calamitatem et perniciem adhibetur. Sic Saul, cùm Davidem furori et ferro Philistæorum objicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis verbis: *e Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi uxorem: tantummodò esto vir fortis, et præliare bella Domini:* sic judæi insidiosa oratione Christum Dominum sunt affati: *f Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.*

c Isai. 5. 20.

d Psalm. 140. 5.

Genus assentationis perniciosissimum.

e 1. Reg. 18. 17.

f Matth. 22. 16. Marc. 12. 14. Luc. 20. 21.

12. *Amici quomodò amico periculosè ægrotanti perniciosè assententur.*

Longè autem perniciosior oratio est amicorum, affinium et cognatorum, quâ ad eos interdùm utuntur assentatoriè, qui mortifero morbo affecti jam sint extremo spiritu; dùm affirmant, nullum esse tùm ei à morte periculum; dum lætum et hilarem esse jubent, eumque à peccatorum confessione, tamquam à tristissima cogitatione deterrent; dum denique ejus animum avertunt ab omni cura et meditatione extremorum periculorum, in quibus maximè versatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus, sed illud in primis, quo gravi damno quisquam affici possit. Plenissimum verò impietatis est mendacium, cum quis in religionem, vel de religione mentitur.

Mentiri de religionis rebus perniciosissimum.

13. *Impingunt etiam in hoc præceptum libellorum famosorum auctores, joco vel officii causa mentientes, et hypocritæ.*

Sed illis etiam maledictis et probris graviter offen-

ditur Deus, quæ committuntur libellis, quos *Famosos* vocant, et aliis hujus generis contumeliis.

D. Thom in 2. 2. q. 100. art. 14.
Libelli famosi prohibiti, vide Bullam Pii V. quæ incipit: Romani, et Greg. XIII. quæ incipit: Ea est rerum. Mendacium jocosum et officiosum prohibetur. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 110. art. 3. et 4.
a Ephes. 4. 25.

Præterea joco vel officii causâ fallere mendacio, etsi nemo in illo vel damnum vel lucrum fecerit, tamen omninò indignum est. Ita enim nos Apostolus admonet: *a Deponentes mendacium, loquimini veritatem.* Nam in eo est ad frequens, graviusque mendacium magna proclivitas; et ex jocosis mendaciis capiunt homines mentiendi consuetudinem; unde veniunt in opinionem non esse veraces, quamobrem ut fidem faciat eorum oratio, necesse habent jurare perpetuò.

De simulatione, seu hypocresi, vide D. Thom. in 2. 2. q. 111. per totam.
Arist. lib. 1. Perih. capite 1.

b Matth. 15. 7. 23. 29.

Postremò, priori parte hujus præcepti simulatio repudiatur: nec modò quæ simulatè dicuntur, sed quæ ita fiunt, cùm scelere conjuncta sunt. Tam enim verba quàm facta, notæ ac signa quædam sunt eorum, quæ sunt in animo cujusque: ob eamque causam Dominus sæpè pharisæos arguens, *b* hypocritas appellat. Et hæc de priori præcepti lege, quæ ad vetandum spectat. Nunc explicemus, quid in altera jubeat Dominus.

14. *Quidnam in altera legis hujus parte verbis involuta de judiciis forensibus præscribatur.*

c Rom. 14. 4.
Forensia judicia justè, et secundum præscriptas leges exercenda.
d Actor. 7.

e Ibidem 16. 37.

f Exod. 23. 7.
Dan. 13. 53.
Judices non debent moveri pravis ad judicandum affectibus.
g Deut. 1. 16. 17.
Joann. 7. 24.

Pertinet autem hæc præcepti vis et ratio ad id, ut justè, et ex legibus forensia judicia exerceantur: neve occupent homines, et usurpent judicia *c* (1). Non enim fas esse alienum servum judicare, scribit Apostolus; ne re et causa incognita, sententiam ferant. Quo in vitio fuit sacerdotum et scribarum consilium, *d* qui de S. Stephano judicarunt; quod item peccatum fuit Magistratus Philippensium, de quibus inquit Apostolus: *e Cæsos nos publicè, indemnatos, homines romanos miserunt in carcerem, et nunc occultè nos ejiciunt?* Ne *f* condemnent innocentes, et nocentes absolvant; ne pretio aut gratia, ne odio aut amore moveantur. Sic enim Moyses seniores admonet, quos populi judices constituerat: *g Quod justum est, judicate, sive civis sit ille; sive peregrinus: nulla erit distinctio personarum: ita parvum audietis, ut magnum: nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.*

(1) *Non enim fas esse alienum servum judicare, scribit Apostolus*: Editio Patavina & Venetiana melius quàm Lovan. & Lugd. *non enim fas esset::: ut scribit Apostolus*, et longè meliùs quàm Rom. *non enim fas esse::: ut scribit Apostolus.*

15. *Rei per legitimum Magistratum interrogati, non possunt mentiri.*

De reis autem et sontibus vult eos Deus verum confiteri, cum ex judicii formula interrogantur. Est enim testimonium ac prædicatio quædam illa confessio laudis et gloriæ Dei, ex ipsius Josue sententia, qui Achan ad veri confessionem adhortatus, inquit: *a Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel* (1).

D. Thom. in 2. 2. q. 601. art. 2.

a Jos. 7. 19.

16. *Quodnam sit testium officium.*

Sed quoniam hoc præceptum testes potissimùm attingit, de his etiam à Parocho diligenter agendum erit. Nam præcepti vis ea est, ut non solùm prohibeat falsum testimonium, sed verum etiam dici imperet. Est enim in humanis rebus maximus usus veri Testimonii, quòd sunt innumerabiles res, quas à nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est, quàm testimoniorum veritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo exstat illa sancti Augustini sententia: (2) *Qui veritatem occultat, et qui dicit mendacium, uterque reus est; ille, quia prodesse non vult; hic, quia nocere desiderat.* Licet verò interdùm verum tacere, sed extra judicium. Nam in judicio, ubi testis legitimè interrogatur à judice, vera omninò patefacienda sunt. Quo loco cavendum tamen est testibus, ne suæ memoriæ nimiùm confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirment. Reliqui sunt patroni causarum et advocati, actores deinceps et petitores.

Testimonia falsa prohibenda.

Testimonii veri maximus usus.

S. Aug. in ep. ad Casulan. et habet. caus. 11. q. 3. cap. Quisquis.

Vide D. Thom. in 2. 2. q. 70. art. 1.

Extra judicium licet interdùm tacere verum.

17. *Qua ratione Advocati, et causarum Procuratores suum officium explere poterunt.*

Illi igitur operâ ac patrocinio suo non deerunt necessariis hominum temporibus, et egentibus benignè subvenient: tùm injustas causas defendendas non suscipient, neque calumniâ lites protrahent, nec alent avaritiâ.

Quod ad mercedem attinet laboris et operæ suæ, (3) illa jure et æquo animo metiantur.

Advocatus tempore necessitatis pauperi debet patrocinari, 86. capite Pasce.

D. Thom. in 2. 2. q. 71. art. 1.

(1) Editio. Patavina addit, quæ sequuntur apud Josuem: *Et confitere, atque indica mihi, quid feceris, ne abscondas.*

(2) *Qui veritatem occultat*: Notant editores Lovanienses et Lugdunenses. *Hæc sententia citabatur olim à Gratiano ex Augustino, sed apud Augustinum non est inventa. Similiter legitur apud Isidorum.* lib. 3. capite 59.

(3) *Illa*: Ita editiones omnes præter Patavin. anno 1714. quæ habet *illam*, scilicet mercedem.

18. *Petitores et accusatores quo pacto suo officio non rectè fungentur.*

Petitores non debent malo animo reum in jus vocare, cap. Cum minist. 23. q. 5.

Petitores verò et accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore, aut odio, aut cupiditate aliqua ducti, periculum iniquis criminationibus creent. Jussum hoc denique divinitùs præscriptum est piis omnibus, ut in congressibus et colloquiis verè semper, et ex animo loquantur; nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis quidem à quibus lædi se, et exagitari intelligunt, cùm illud propositum habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem et societatem intercedere, ut membra sint ejusdem corporis.

19. *Quibus ornatibus christiani ad cognitionem fœditatis, quæ mendacio inest, perduci poterunt.*

Ut autem libentiùs hoc mendacii vitium caveant fideles, proponet eis Parochus summam hujus sceleris miseriam ac turpitudinem. Nam in sacris litteris mendacii pater Dæmon dicitur: *a* quòd enim Dæmon in veritate non stetit, mendax est, et mendacii parens.

a Joann. 8. 44.

Vide Aug. tract. 42. in Joann.

Adjunge ad ejiciendum tantum flagitium ea mala, quæ mendacium consequuntur; et quoniam sunt innumerabilia, fontes et capita incommodorum et calamitatum commonstrabit. Ac primùm, in quantam cadat Dei offensionem, quantumve ejus odium incurrat homo vanus et mendax, Salomonis auctoritate declarabit eo loco: *b Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus; oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacium, testem fallacem*, et quæ sequuntur. Quis igitur ei præstet incolumitatem, qui in insigni odio sit apud Deum, quominùs gravissimis afficiatur suppliciis?

Deus odit mendacium.

b Prov. 6. 16. 17. 18. 19.

20. *Quæ incommoda mendacia humanæ societati inferant.*

Deinde, quid impurius aut fœdius, ut sanctus inquit Jacobus, *c* quam in eadem lingua, qua benedicimus Deum et Patrem, maledicere homines, qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sunt; ita ut fons de eodem foramine emanet dulcem et amaram aquam? Quæ enim lingua priùs laudem et gloriam Deo tribuebat, postea, quantum in ea est, eum ignominiâ afficit ac dedecore, mentiendo.

c Jacob. 3. 9.

Chrys. Hom. 1. 14. ep. ad Ephes.

Quare fit, ut à cœlestis beatitudinis possessione mendaces excludantur. Cùm enim in hunc modum quæreret à Deo David: *d Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* respondit Spiritus Sanctus: *Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.*

Mendaces cœlesti beatitudine excluduntur.

d Psalm. 14. 1. 2. 3.

Maximum verò etiam illud in mendacio incommodum est, quòd ferè est insanabilis is animi morbus. Cùm enim peccatum, quod inferendo falso crimine, aut proximi famæ et existimatione obtrectando, commissum sit, non remittatur, nisi calumniator ei, quem criminatus fuerit, satisfaciat injuriam, id autem difficile fiat ab hominibus, pravo, ut antea monuimus, pudore, et inani quadam dignitatis opinione deterritis; qui in eo peccato sit, hunc addictum esse æternis inferorum pœnis, dubitare non possumus. Neque enim quisquam speret, se calumniarum vel obtrectationis veniam consequi posse, nisi priùs ei satisfaciat, de cujus dignitate et fama, aut publicè in judicio, aut etiam in privatis et familiaribus congressibus, aliquid detraxerit.

Mendacium morbus insanabilis.

Restituenda est fama, quæ per detractionem diminuta est. Greg. lib. 5. ep. 30.

Præterea latissimè patet hoc detrimentum, et in ceteros diffunditur (1); quia vanitate, et mendacio fides ac veritas tolluntur, arctissima vincula societatis humanæ; quibus sublatis, sequitur summa vitæ confusio, ut homines nihil à dæmonibus differre videantur.

Mendacia rebus humanis magnum detrimentum afferunt.

Docebit porrò vitandam esse loquacitatem Parochus; cujus vitatione et reliqua peccata fugiuntur, et est magna cautio mendacii: à quo vitio loquaces sibi haud facilè temperare possunt.

Loquacitas fugienda. Ob nullam mentiendum est commoditatem.

21. *Vanæ mendaciorum excusationes diluuntur.*

Postremò iis illum errorem eripiet Parochus, qui se in vanitate orationis excusant, et mendacium, prudentium exemplo defendunt; quorum esse, ajunt, mentiri in tempore: dicet id, quod verissimum est, *a* prudentiam carnis mortem esse: hortabitur auditores, ut in difficultatibus et angustiis Deo confidant, neque ad artificium mentiendi confugiant. Nam illo qui utuntur perfugio, facilè declarant, se sua magis niti prudentia, quàm in Dei providentia spem ponere.

a Rom. 8. 6.

Qui causam sui mendacii conferunt in eos, à quibus sunt mendacio decepti, hi docendi sunt, non licere hominibus se ipsos ulcisci, *b* neque malum malo compensandum esse, *c* sed potiùs vincendum in bono malum: quòd si etiam fas esset hanc referre gratiam, nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento: (2) esset autem id gravissimum detrimentum, quod mendacio dicendo facimus.

b Ibidem 12. 17. et 1. Petr. 3. 9.
c Rom. 12. 21.

(1) *Quia*: Ita profectò legendum, ut habet edit. Lovan. Patav. et Venet. 1754 perperàm edit. Ven. 1586. Lug. et Rom. *qua*.
(2) *Esset*: Edition. Patavina *est*: Lov. et Lugdunense *esse*.

Contra eos, qui humanam fragilitatem opponunt, vel consuetudinem.

Qui consuetudine peccant, gravius delinquunt quam ceteri.

Vide August. lib. 1. de Serm. Domin. in monte, cap. 23.

His, qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem et fragilitatem, tradendum erit hoc officii præceptum, ut divinum auxilium implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperent. Qui consuetudinem opponunt, admonendi sunt si mentiri assueverunt, ut dent operam, ut contrariam consuetudinem capiant verè loquendi: præsertim cùm, qui usu et consuetudine peccant, graviùs delinquant, quàm ceteri.

22. *Propter aliorum mendacium non est mentiendum.*

Et quoniam non desunt, qui se tegant excusatione ceterorum hominum, quos passim mentiri et pejerare contendunt, hac ratione illi ab ea opinione deducendi sunt, non esse imitandos malos, sed reprehendendos et corrigendos: cùm autem ipsi mentimur, minus auctoritatis in reprehensione et correctione alterius nostram habere orationem. Alios se ita defendentes, quòd vera dicendo sæpè incommodo sint affecti, sic refellent Sacerdotes, esse illam accusationen, non defensionem; cùm sit officium christiani hominis, quamvis potiùs facere jacturam, quàm mentiri.

23. *Mendacium, neque jocosum, neque utile admittendum.*

Vide D. Thom. in 2. 2. q. 100. art. 2. et 3.

Restant duo genera eorum, qui se in mendacio excusent: alteri, qui dicant, se joci causa mentiri; alteri, se idem facere utilitatis gratia, quippe qui benè nec emerent, nec venderent, nisi mendacium adhiberent. Utrosque à suo errore Parochi avertere debebunt: ac superiores quidem illos à vitio abducent, et docendo quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, et illud inculcando, *a* omnis otiosi verbi reddendam esse rationem; proximos autem hos acerbiùs etiam objurgabunt, quorum in excusatione gravior insit illorum ipsorum accusatio, qui præseferant, se minimè illis Dei verbis fidem et auctoritatem tribuere: *b Quærite primùm Regnum Dei et justitiàm ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.*

a Matth. 12. 36.

b Ibidem 6. 33.

DE IX. ET X. PRÆCEPTO.

CAPUT X.

Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt.

1. *Quo pacto nonum hoc et decimum præceptum octo reliqua comprehendere videantur.*

In his duobus præceptis, quæ postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem ferè constitui, quâ cetera præcepta serventur. Nam, quod his verbis præscriptum est, eò spectat, ut si quis studet superiora legis jussa servare, hoc maximè faciat: *Ne concupiscat*: quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortali gloriam tribuet, gratias eidem maximas aget, Sabbatum colet, id est, quiete perpetua fruetur, majoresque venerabitur, neminem denique neque re, neque verbis, neque ullo alio modo lædet. Nam *a* stirps ac semen malorum omnium est prava concupiscentia, qua, qui incensi sunt, præcipites feruntur in omne flagitiorum et scelerum genus. His animadversis, et Parochus in iis, quæ sequuntur, tradendis diligentior, et fideles ad audiendum erunt attentiores.

Quomodò ex concupiscentia oriatur transgressio omnium mandatorum, judicat Paullus.
Rom. 7. 7. 8. 9.
Non licet videre, quod non licet concupiscere, nec concupiscere, quod non licet habere.
Greg. lib. 21. Mor. capite 4.

a Tim. 6. 10.
Jacob. 4. 1. 2.
Semen omnium scelerum est prava concupiscentia.

2. *Quo pacto duo illa præcepta inter se differant.*

Sed quamquam hæc duo præcepta conjunxerimus, propterea quòd, cùm non dissimile sit eorum argumentum, eamdem docendi viam habent; Parochus tamen et cohortando et monendo poterit communiter vel separatim, ut commodius ei videbitur, ea tractare. Sin autem Decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit, quæ sit horum duorum præceptorum dissimilitudo, quidve una concupiscentia ab altera differat: quam dif-

Nono præcepto, cupiditas inordinata lucri prohibetur.
Decimo autem, cupiditas impuræ voluptatis vetatur.

Aug. l. 2. q. 77. in Exod. Vide item D. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 6. ad 3. et 4.

ferentiam libro quæstionum in Exodum divus Augustinus declarat. Nam ex iis altera solùm spectat, quid utile sit, quid fructuosum: alteri propositæ sunt libidines et voluptates. Si quis igitur fundum aut domum concupiscit, is lucrum potiùs, et quod utile est consectatur, quàm voluptatem: si verò alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed voluptatis cupidine ardet.

3. *Num sexto et septimo præcepto satis fuerit explicatum, quod his duobus postremis comprehenditur.*

Nonum et decimum præceptum illustrant sextum et septimum.

Verùm horum præceptorum duplex fuit necessitas: altera, ut sexti, septimique præcepti sententia explicaretur. Nam etsi quodam naturæ lumine intellectum est, alienæ uxoris potiundæ cupiditatem prohiberi, vetito adulterio (nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri); tamen plerique ex judæis peccato obcæcati, in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent, id à Deo prohibitum esse; immò verò latâ et cognitâ hac Dei lege, multi, qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore versati sunt: id quod animadvertere licet ex illo Domini sermone apud sanctum Matthæum: *Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis; ego autem dico vobis*, et quæ sequuntur. Altera est horum præceptorum necessitas, quòd aliqua distinctè explicatèque vetantur, quæ sexto et septimo explicatè non prohibebantur. Nam exempli causâ, septimum præceptum prohibuit, ne quis injustè concupiscat aliena, aut eripere conetur: hoc autem vetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi jure, legeque assequi id possit, ex cujus adeptione proximo damnum importari videat.

Legis Moysis quidam interpretes sexti præcepti sententiam perverterunt.

Matth. 5. 27. 28.

Nono et decimo præcepto quædam explicatè vetantur, quæ sexto et septimo apertè non vetabantur.

Vide aliam rationem apud D. Thom. in 1. 2. q. 100. art. 5. ad 5. et 6.

4. *Quale, quantumque sit Dei beneficium, quod nobis legis hujus mandato est collatum.*

Quomodò concupiscentia sit infinita, declarat D. Thom. in 1. 2. q. 30. art. 4.

Sed illud in primis, antequam ad præcepti explicationem veniamus, fideles docendi erunt, nos hac lege non solùm ad id institui, ut cupiditates nostras cohibeamus; sed etiam Dei erga nos pietatem, quæ immensa est, cognoscamus. Nam cùm superioribus legis præceptis nos quibusdam quasi præsidiis munivisset, ne quis nos ipsos, aut nostra violaret; hoc adjuncto præcepto, illud maximè providere voluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi læderemus: quod facilè futurum fuit, si omnia cupere atque optare, liberum nobis atque integrum esset. Hac igitur non concupiscendi lege præscriptâ, illud à Deo provisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciosa quæque incitari solemus, hujus legis vi quodammodo excussi, nos minus urgeant; majusque propterea temporis spatium nos, molestâ illa cupiditatum

sollicitudine liberati, ad ea præstanda pietatis et religionis officia habeamus, quæ ipsi Deo multa maximaque debemus.

5. *Quod discrimen hæc duo præcepta inter leges divinas et humanas esse insinuent.*

Neque id solùm hæc lex nos docet, verùm etiam illud ostendit, legem Dei ejusmodi esse, quæ non externis solùm munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu servanda sit. Hocque inter divinas et humanas leges interest, quod hæ rebus tantùm externis contentæ sunt; illæ verò, *a* quoniam animum Deus intuetur, ipsius animi puram, sinceramque castitatem atque integritatem requirunt. Est igitur divina lex, quasi speculum quoddam, in quo naturæ vitia intuemur. Quamobrem dicit Apostolus: *b Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Cùm enim concupiscentia, id est, peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuò nobis infixus inhæreat; ex hoc agnoscimus in peccato nos nasci: quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere.

Lex Dei est spiritualis.

Leges humanæ internos animi motus non reprimunt.

a Reg. 16. 17. Psalm. 7. 10. Jerem. 11. 20. 17. 10. 20. 12.

Lex divina speculum est, tùm honestarum, tùm vitiosarum actionum.

b Rom. 7. 7.

6. *Quæ concupiscentia hic non prohibeatur, quidve sit concupiscentia.*

Habent autem hæc singula præcepta illud cùm ceteris commune, ut partim aliquid vetent, partim jubeant. Quod ad prohibendi vim attinet, ne quis fortè arbitretur, concupiscentiam illam, quæ vitio caret, aliquo modo vitium esse, *c* ut concupiscere spiritum adversus carnem, vel *d* expetere justificationes Dei in omni tempore, id quod David summoperè cupiebat; Parochus doceat, quæ concupiscentia illa sit, quam hujus legis præscripto fugere oporteat. Quare sciendum est, concupiscentiam esse commotionem quamdam, ac vim animi, quâ impulsi homines, quas non habent, res jucundas appetunt. Et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuò mali sunt; ita hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda. Neque enim propterea malum est, si cibum aut si potum appetimus; aut cùm frigemus, si calescere; aut contrà, cùm calemus, si frigescere cupimus. Et quidem recta hæc concupiscendi vis, Deo auctore, nobis à natura insita est: sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transiliens, usque adeo depravata sit, ut ad ea concupiscenda sæpè incitetur, quæ spiritui ac rationi repugnant.

c Galat. 5. 17.

d Psalm. 108. 20.

Quid sit concupiscentia, ex Arist. lib. 1. Rhet. cap. 21. et D. Thom. in 1. 2. q. 30 art. 1.

7. *Quas præcipuè utilitates concupiscentia rectæ rationi conformis homini præstet.*

Quin etiam hæc vis, si moderata est, suisque finibus continetur, sæpè etiam non mediocres utilitates præbet. Nam illud primum efficit, ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus, quæ maximè cupimus. Oratio enim cupiditatis nostræ interpres est. Quod si recta hæc concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesia Dei.

Prima utilitas.

Secunda.

Efficit præterea, ut chariora sint nobis Dei munera. Quò enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramus, eò charior illa nobis res est atque jucundior, cum eam adepti sumus.

Tertia.

Tùm verò delectatio ipsa, quam ex re concupita sentimus, facit ut majori pietate gratias Deo agamus. Itaque si concupiscere aliquando licet, fateamur necesse est, non omnem concupiscendi vim prohibitam esse.

8. *Quomodò Apostolus concupiscentiam peccatum vocet.*

Et quamquam divus Paullus *a* concupiscentiam peccatum esse dixit; id in eam tamen sententiam accipiendum est, in quam *b* Moyses locutus est, cujus ille testimonium affert, id quod ipsius Apostoli oratio declarat. Nam illam carnis concupiscentiam vocat in Epistola ad Galatas: *c Spiritu*, inquit, *ambulate, et desideria carnis non perficietis.*

a Rom. 7. 17.

b Exod. 20. 17.
Trid. Syn. sess. 5. sub finem Decret. de Peccato originali.

c Galat. 5. 16.

9. *Quæ concupiscentia hic omninò non prohibeatur, nec peccati rationem habeat.*

Naturalis igitur illa cupiditatis vis, et moderata, quæ fines suos non egreditur, non vetatur, multòque minùs spiritualis illa rectæ mentis cupiditas, qua ad eorum appetitionem incitamur, quæ carni repugnant. Ad hanc ipsam enim sacræ litteræ nos adhortantur: *d Concupiscite sermones meos*; et *e*: *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me.*

d Sap. 6. 12.
e Eccli. 24. 26.

10. *Quæ sit concupiscentia hic interdicta.*

Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi vis, quâ tùm ad bonum, tùm ad malum uti licet, sed usus pravæ cupiditatis, quæ carnis concupiscentia et peccati fomes vocatur, ac si animi assensionem adjunctam habeat, semper in vitiis numeranda est, omninò prohibetur. Ergo ea tantùm concupiscendi libido vetita est, quam carnis concupiscentiam vocat *f* Apostolus; illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis modum habent, neque finibus à Deo constitutis continentur.

f Galat. 5. 16. 19.
1. Petr. 2. 11.
1. Joan. 2. 16.

11. *Quibus ex causis agnoscatur concupiscentiam esse peccatum.*

Hæc cupiditas damnata est, vel quia malum appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia, et alia ejusmodi nefaria scelera, de quibus ita Apostolus: *a Non simus*, inquit, *concupiscentes malorum, quemadmodum et illi concupierunt.*

Concupiscentia est mala: primò, ob ea quæ appetuntur.

a 1. Cor. 10. 6.

Vel quia, etsi res natura sua malæ non sunt, causa tamen aliunde extat, quare illas concupiscere nefas sit. Quo in genere sunt ea, quæ ne possideamus, Deus aut Ecclesia prohibet. Non enim ea nobis appetere licet, quæ possidere omninò nefas sit; qualia olim in veteri lege fuerunt aurum et argentum, ex quibus idola conflata erant, quæ *b* Dominus in Deuteronomio vetuit, ne quis concupisceret. Ob eam præterea causam hæc cupiditas vitiosa prohibetur, quoniam quæ appetuntur, aliena sunt, ut domus, servus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus, et alia multa, quæ cùm aliena sint, ea concupiscere vetat divina lex; rerumque ejusmodi cupiditas nefaria est, et in peccatis gravissimis numeratur, cùm illis concupiscendis animi præbetur assensus.

Secundò, quia est rerum prohibitarum.

b Deuteronom. 7. 25. 2. Mach. 12. 41.

Tertiò, quia est rerum alienarum.

12. *Concupiscentiæ peccatùm ubi maximè consistat.*

Nam tùm peccatum naturâ existit, cùm post malarum cupiditatum impulsum animus rebus pravis delectatur, atque his vel assentitur, vel non repugnat. Id quod D. Jacobus, cùm peccati originem et progressionem ostendit, illis verbis docet: *c Unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, et illectus: deinde concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò, cùm consummatum fuerit, generat mortem.*

Quomodò consensus in peccatum sit peccatum mortale, vide Div. Thom. in 1. 2. q. 74. art. 7. 8. et Div. Aug. lib. 12. de Trin. cap. 12.

c Jacob. 1. 14. 15.

13. *Quæ sit duorum extremorum præceptorum sententia.*

Cùm igitur lege ita caveatur, *non concupisces*, hæc verba ad eum sensum referuntur, ut nostras cupiditates à rebus alienis cohibeamus. Alienarum enim rerum cupiditatis sitis immensa est atque infinita, neque unquam satiatur, ut scriptum est: *d Avarus non implebitur pecunia*: de quo ita est apud Isaiam: *e Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis.* Sed ex singularum vocum explicatione faciliùs intelligetur hujus peccati fœditas et magnitudo.

Gregor. Hom. 16. in Evang. et lib. 4. Moral. cap. 27.

d Eccle. 5. 9.

e Isai. 5. 8.

14. *Quid domus vocabulo in hujus præcepti formula intelligendum sit.*

Quare Parochus docebit, *domus* vocabulo non locum modò, quem incolimus, sed universam hæreditatem significari, ut ex divinorum Scriptorum usu, consuetudineque cognoscitur. In Exodo scriptum est: *f* Obstetricibus à Do-

Noni et decimi præcepti singula verba declarantur.

f Exod. 1. 21.

Quod uni Danieli præcipitur; hoc idem unicuique nostrum dicitur: Sta in gradu tuo. Dan. 10.

mino domos esse ædificatas; sententia eò spectat, ut illarum facultates ab eo auctas esse, atque amplificatas interpretemur. Ex hac igitur interpretatione animadvertimus, hac præcepti lege vetitum nobis esse, ne divitias avidè expetamus, neque alienis opibus, potentiæ, nobilitati invideamus, sed statu nostro, qualisqualis ille sit, sive humilis, sive excelsus, contenti simus. Alienæ deinde gloriæ appetitionem vetitam esse, intelligere debemus; nam hoc item ad domum pertinet.

15. *Quid bovis et asini vocibus contineatur.*

Quod verò sequitur, *non bovem*, *non asinum*; id ostendit non solùm, quæ magna sunt, ut domus, nobilitas et gloria, ea cùm aliena sint, concupiscere nobis non licere; sed etiam parva, qualiacumque illa sint, sive animata, sive inanimata.

16. *De quibus servis in hoc præcepto sit sermo.*

Servi aliorum per cupiditatem non sollicitandi.

Sequitur deinceps, *non servum*; quod intelligendum est tàm de captivis, quàm de reliquo genere servorum: quos, ut cetera alterius bona, concupiscere non debemus. Liberos verò homines, qui voluntate serviunt, vel mercede conducti, vel amore, observantiaque impulsi, nullò modo, neque verbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis quis corrumpere aut sollicitare debet, ut eos deserant, quibus se ipsi spontè addixerunt: immò verò, si ante id tempus, quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, hujus præcepti auctoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omninò revertantur.

17. *Cur etiam in hoc præcepto mentio proximi fiat.*

Quod autem in præcepto mentio fit proximi, id eò pertinet, ut hominum vitium demonstretur, qui vicinos agros, aut proximas domos, aut aliam rem ejusmodi, quæ secum continens sit, appetere solent. Vicinitas enim, quæ in parte amicitiæ ponitur, ab amore ad odium cupiditatis vitio traducitur.

18. *Non prævaricantur istam legem, qui res venales proximi justo pretio emere cupiunt.*

Hoc verò præceptum ii minimè violant, qui res, quas proximi venales habent, emere de illis cupiunt, aut justo pretio emunt. Ii enim non modò proximum non lædunt, sed valdè adjuvant, cùm ei pecunia majori commodo, usuique futura sit, quàm res illæ, quas ipse venditat.

19. *Quomodò decimum præceptum de non concupiscenda uxore proximi intelligendum sit.*

Hanc de re aliena non concupiscenda legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem. Qua lege concupiscendi libido, non ea quidem tantùm prohibita censetur, quâ adulter alterius uxorem appetit, sed etiam quâ affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit. Eo enim tempore, *a* cùm repudii permittebatur libellus, illud facilè evenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet. At hoc Dominus vetuit, ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitarentur, aut uxores maritis difficiles se, ac morosas ita præberent, ut eam ob causam quædam quasi necessitas viris imponeretur illas repudiandi. Nunc verò gravius est peccatum, cùm mulierem, etiam si à viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscit, facilè ex una in aliam incidit cupiditatem: aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet.

Explicatur decimum præceptum de non concupiscenda uxore proximi.

Libellus repudii tempore Moysis permissus.

a Deuteronom. 24. 1. 2.

Uxorem etiam repudiatam ab alio ducere non licet.

Matth. 5. 32. 19. 7.
Marc. 10. 11.
Luc. 16. 18.
Rom. 7. 3.
1. Cor. 7. 10. 11.
Conc. Milev. cap. 17.
Conc. Trid. sess. 24. can. 7. de Doctrina Matrim.

Atque hoc idem de iis mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt. Neque enim has item concupiscere licet, cùm ii, qui hæc pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei fœdus.

Feminam alteri desponsatam, concupiscere non licet.

Et quemadmodum, quæ alteri nupta est, eam concupiscere omninò nefas est: sic quæ ad Dei cultum, religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere.

20. *In hac lege non peccat, qui mulierem, quam putat maritum amisisse, sollicitat ad matrimonium.*

Si verò quis mulierem, quæ nupta est, cùm eam innuptam esse opinetur, uxorem sibi dari concupiscit, neque si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet; (id quod *b* Pharaoni, et *c* Abimelech contigisse legimus, qui Saram in matrimonium habere concupierunt, cùm eam minimè nuptam, Abrahæque sororem, non uxorem arbitrarentur) ille certè, qui eo animo est, ejusmodi præcepti legem violare non videtur.

b Gen. 12. 15.
c Ibidem 20. 2. 3.

21. *Quæ præter ea, quæ prohibentur hoc præcepto, facienda imperentur.*

Sed, ut Parochus remedia patefaciat, quæ ad tollendum hoc cupiditatis vitium accommodata sunt, explicare alteram præcepti rationem debet; quæ in eo consistit, ut, *d* si divitiæ affluant, cor non apponamus, *e* easque pietatis, et divinarum rerum studio abjicere pa-

Remedia adversus noxias concupiscentias.

d Psalm. 61. 11.
e Matth. 19. 21.

rati simus, et in sublevandas pauperum miserias libenter pecuniam erogemus; si desint facultates, egestatem æquo et hilari animo feramus. Et quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarum cupiditates restinguemus. De paupertatis autem laudibus, divitiarumque despicientia, *a* in sacris litteris et apud sanctos Patres facile erit Parocho multa colligere, et fideli populo tradere. Hac item lege præcipitur, ut ardenti studio, summaque cupiditate optemus id potissimùm effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus vult, quemadmodum Domini oratione exponitur. Voluntas autem Dei in eo maximè est, ut nos singulari quodam modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum atque ab omni labe purum, integrumque conservemus, et exerceamus nos in iis mentis ac spiritus officiis, quæ corporis repugnant sensibus; horumque edomitis appetitionibus, ratione ac spiritu duce, rectum vitæ cursum teneamus; quive præterea sensus materiam cupiditatibus nostris, libidinique præbent, eorum vim maximè reprimamus.

a Matth. 5. 3. Marc. 4. 18. Luc. 6. 16. 19. 20. 21. 22. et 18. 22. 23. 14. Actor. 4. 34. 35. et 5. 1. 2. 3. Vide de laudibus paupertatis voluntariæ. Hieron. ep. 1. ad Heliod. Greg. Hom. 18. in Ezech. Ambr. lib. 5. Com. in Luc. c. 6. Et lib. 3. ep. 10. Greg. Naz. orat. 16. de Pauperum amore. Leo Magn. in serm. omnium Sanctorum.

22. *Quæ sint potissimùm christianis meditanda, ut vim concupiscentiæ refrænent.*

Matth. 6. 10. Rom. 12. 2. 1. Thess. 4. 3.

Primum est peccati in anima nostra regnum.

Sed ad hunc cupiditatum ardorem restinguendum plurimùm etiam hoc potest, si, quæ incommoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus. Primùm verò illud incommodum est, quod, quoniam ejusmodi cupiditatibus paremus, in anima nostra regnat summa peccati vis ac potestas. Quamobrem monuit Apostolus: *b Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.* Nam quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati vires concidunt; ita, si iisdem succumbimus, *c* Dominum à regno suo expellimus, et in ejus locum peccatum introducimus.

b Rom. 6. 12.

c 1. Cor. 5. 15. 16.

Secundum est, quòd omnia mala à cupiditate manant.

Alterum præterea incommodum est, quòd ab hac concupiscendi vi, veluti fonte quodam, omnia peccata manant, ut *d* divus Jacobus docet. Divus item Joannes: *e Omne*, inquit, *quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.*

d Jacob. 1. 14. 15.
e 1. Joann. 2. 16.

Tertium est, quòd per eam judicium obscuratur.

Tertium incommodum in eo est, quoniam rectum animi judicium his cupiditatibus obscuratur. Homines enim iis cupiditatum tenebris obcœcati, honesta et præclara putant omnia, quæcumque ipsi concupiscunt.

Quartum est, quòd verbum Dei per eam opprimitur.

Opprimitur præterea concupiscendi vi verbum Dei, quod in animis nostris à magno illo agricola Deo insitum est. Sic enim apud divum Marcum scriptum est: *f Alii sunt, qui in spinis seminantur: hi sunt, qui verbum audiunt, et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et*

f Marc. 4. 18.

circa reliqua concupiscentiæ introëuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur.

23. *Qui cupiditatum laqueis maximè implicentur.*

Lusibus dediti, et mercatores alienis rebus inhiant.

Jam verò, qui præ ceteris hoc cupiditatis vitio laborant, quosque propterea Parochus ad colendum hoc præceptum diligentiùs cohortari debet, illi sunt, qui lusionibus non honestis delectantur, aut qui ludis immoderatè abutuntur: mercatoresque item, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt, atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant, aut emant, quo cariùs vendere, aut viliùs emere ipsi possint; qua in re item peccant, qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur.

Milites, Medici et Causidici in hoc peccant.

Peccant etiam milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat: Medici item, qui morbos desiderant; Jurisconsulti, qui causarum, litiumque vim ac copiam concupiscunt: tùm artifices, qui quæstus avidi, omnium, quæ ad victum, cultumque pertinent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant. In hoc præterea genere graviter ii peccant, qui alienæ laudis, gloriæque avidi atque appetentes sunt, non sine aliqua famæ alterius obtrectatione; idque præsertim, si qui illam appetunt, ignavi, nulliusque pretii homines sunt. Fama enim, et gloria virtutis atque industriæ, non ignaviæ aut inertiæ præmium est.

CATECHISMI

AD PAROCHOS

PARS QUARTA.

DE ORATIONE, EJUSQUE NECESSITATE.

CAPUT I.

1. Quomodò Deus sit orandus.

Dominica Oratio inter omnes precandi formulas est perfectissima.

De Oratione scripserunt Amb. lib. 5. et 6. de Sacrament.

Cyprianus in hanc luculenter.

Dam. lib. 2. Paral. capite 15.

Et de Orthod. Fide lib. 3. c. 24.

Petrus Chrys. ser. 67. et consequenter. Alex. de Ales, 4. p. 8. 8.

In officio et munere Pastorali in primis necessaria est ad salutem fidelis populi præceptio christianæ precationis, cujus vim ac rationem multos necesse est ignorare, nisi pia et fideli Pastoris diligentia tradita sit. Quamobrem præcipua Parochi cura versari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid à Deo, et quomodò orandum sit. Omnes autem necessariæ precationis numeros continet divina illa formula, quam Christus Dominus Apostolis, et per illos, eorumque successores, omnibus deinceps, qui christianam religionem susciperent, notam esse voluit; cujus verba atque sententias sic animo ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet Parochis facultas instituendi fideles auditores; quæ magis opportuna visa sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus, quorum eo in genere doctrina et copia maximè laudatur. Nam reliqua, si opus fuerit, Pastores ex iisdem fontibus haurire poterunt.

2. Usus orandi ad salutem necessarius est.

a Luc. 18. 1.

Orare ex præcepto Domini tenemur.

Eccli. 18. 22.

1. Thess. 5. 17.

Ephes. 6. 18.

Coloss. 4. 2.

Primùm igitur docendum est, quàm sit Oratio necessaria, cujus præceptum non solùm consilii causâ traditum est, sed etiam necessarii jussi vim habet: quod à Christo Domino declaratum est illis verbis: *a Oportet semper orare.* Hanc orandi necessitatem ipsa etiam, illo Domini-

cæ precationis quasi prooemio ostendit Ecclesia: *Præceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere.* Itaque, cùm esset necessaria precatio christianis hominibus, et illud à Discipulis Ipse rogatus esset, *a Domine, doce nos orare*; præscripsit eis orandi formam Dei Filius, et spem attulit impetrationis eorum, quæ postularent: et ipse documentum fuit precationis, qua non solùm utebatur assiduè, sed *b* etiam in ea pernoctabat; cujus deinde officii, iis, qui se ad Jesu Christi fidem contulissent, Apostoli præcepta tradere non destiterunt. Nam *c* sancti et Petrus et Joannes de ea re diligentissimè pios admonent: et ejus rationis memor *d* Apostolus pluribus locis christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem.

Præfatio Orationis Dominicæ in Missa.

a Luc. 11. 1.

Christi exemplo orandum, et Apostolorum præscripto.

b Luc. 6. 12.

c 1. Pet. 3. 4. 7.
1. Mach. 3. et 5.
d Romanorum 12. 12.
Philip. 4. 6.
1. Tim. 2. 1. et 5. 5.
Heb. 4. 16.

3. *Quâ potissimùm ratione homines adduci possint in cognitionem necessarii hujus officii.*

Præterea tàm multis indigemus bonis et commodis, ad animum, corpusque tuendum necessariis, ut ad precationem confugere oporteat, tamquam ad unam omnium optimam, et indigentiæ nostræ interpretem et conciliatricem eorum, quibus egemus. Nam, *e* cùm nihil cuiquam debeat Deus, reliquum profectò est, ut quæ nobis opus sunt, ab eo precibus expetamus; quas preces, tamquam instrumentum necessarium nobis dedit ad id, quod optaremus consequendum.

e Romanorum 11. 35.

Oratione necessaria consequimur.

4. *Non aliâ viâ omni indigentiæ nostræ satisfacere licet, quàm per Orationem.*

Præsertim cùm quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non licet impetrare. Habent enim sacræ preces præstantem illam virtutem, quâ maximè Dæmones ejiciuntur. *f* Est enim quoddam Dæmoniorum genus, quod non ejicitur nisi in jejunio et oratione. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem, exercitationemque non adhibent, piè ac diligenter orandi. Petitione enim non solùm honestâ, sed etiam *g* assiduâ opus est ad impetrandum, quod concupiscas. Nam, ut inquit sanctus Hieronymus, scriptum est: *Omni petenti datur. Ergo si tibi non datur, ob id non datur, quia non petis. h Petite ergo, et accipietis.*

Oratione Dæmones fugamus.

f Matth. 17. 20.

Donorum singularium facultatem sibi adimunt, qui orationi non vacant.

g Jacob. 5. 16.
h Matth. 7. 7. et 21. 22.
Marc. 11. 24.
Luc. 11. 9.
Joann. 14. 13. et 16. 23. 24.

De utilitate Orationis.

CAPUT II.

1. *Quis sit primus fructus, quem parit illa orandi necessitas.*

Has orationis utilitates persequitur Isidor. lib. de Summo Bono, c. 7.
Primus fructus.
Per orationem Deum primò honoramus.

Habet autem hæc necessitas jucundissimam utilitatem, quæ fructus ex se edit uberrimos: quorum copiam sument Pastores à sacris scriptoribus, cùm opus erit illos impertiri fideli populo. Nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus. Primus autem fructus, quem inde capimus, est is, quòd orantes Deo honorem habemus: siquidem est quoddam Religionis argumentum oratio, quæ in divinis litteris thymiamati comparatur: *Dirigatur* enim, inquit Propheta, *oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Quare nos hac ratione Deo subjectos esse profitemur, quem bonorum omnium auctorem agnoscimus et prædicamus, in quem solùm spectamus, quod unum incolumitatis, salutisque præsidium atque perfugium habemus. Hujus fructus illis etiam verbis admonemur: *a Invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me.*

Psalm. 140. 2.

a Ibidem 49. 15.
Secunda utilitas.
Aug. serm. 226. de Temp.
Oratione amplissima dona consequimur.

2. *Quæ sit altera utilitas, quam orando consequimur.*

Sequitur fructus amplissimus et jucundissimus orationis, cùm à Deo preces audiuntur. Est enim ex sancti Augustini sententia, cœli clavis oratio: nam *ascendit*, inquit, *precatio, et descendit Dei miseratio. Licet alta sit terra, altum cœlum, audit tamen Deus hominis linguam.* Cujus orandi muneris tanta vis est, tanta ûtilitas, ut ea re cœlestium donorum amplitudinem consequamur. Nam et impetramus nobis, ut ducem et adjutorem adhibeat Spiritum Sanctum; et fidei assequimur conservationem et incolumitatem, et vitationem pœnarum, et divinum patrocinium in tentationibus, et ex Diabolo victoriam. Omninò inest in precatione singularis gaudii cumulus, quamobrem sic loquebatur Dominus: *b Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.*

Pacem secundùm Deum parit oratio.

b Joann. 16. 24.

3. *Semper pias preces exaudit Divina Majestas.*

Nec verò, quin huic petitioni præsto sit, et occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus. Quod multa comprobant divinæ Scripturæ testimonia, quæ, quia sunt in promptu, illa solummodò apud Isaiam exem-

pli causa attingemus: *a Tunc*, inquit, *invocabis*, *et Dominus exaudiet*; *clamabis*, *et dicet*: *Ecce adsum*: et rursus: *b Eritque antequam clament*, *ego exaudiam*: *adhuc illis loquentibus*, *ego audiam*. Exempla autem eorum, qui Deum exoraverunt, quia propemodum sunt, et infinita et posita ante oculos, omittimus.

4. *Qui fiat, ut quæ petimus, interdum non impetremus.*

At interdum fit, ut quæ petimus à Deo, non impetremus. Ita est; sed tùm maximè prospicit utilitati nostræ Deus, vel quòd alia nobis majora et ampliora bona impertitur, vel quòd nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus; immò verò fortassè supervacaneum id futurum sit, si dederit, atque pestiferum. *Quædam enim*, inquit sanctus Augustinus, *negat propitius Deus*, *quæ concedit iratus*. Nonnunquam etiam fit, ut adeo remissè ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem, quod dicimus, attendamus. Cùm autem sit oratio mentis ascensus ad Deum, si in orando animus, qui ad Deum referri debet, peregrinatur, nulloque studio, nulla adhibita pietate, temerè precationis verba funduntur; quomodò inanem hujus orationis sonitum, christianam precationem esse dicemus? Quare minimè mirum est, si Deus nostræ non obsequitur voluntati; cùm vel ipsi nolle id nos, quod petimus, penè probemus nostrâ negligentiâ et ignoratione precationis, vel postulemus ea, quæ nobis sunt obfutura.

5. *Dignè postulantes plus impetrant, quàm postulent.*

Contra verò scienter ac diligenter petentibus multò plus tribuitur, quàm à Deo postulaverint. Quod et *c* Apostolus testatur in epistola ad Ephesios; et *d* illa Prodigi filii similitudine declaratur; qui præclarè secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli habuisset eum pater. Et si rectè cogitantibus, non solùm postulantibus nobis, cumulat gratiam suam Deus, non modò munerum copiâ, sed etiam celeritate tribuendi; quod ostendunt divinæ litteræ, cùm illa utuntur loquendi formula: *e Desiderium pauperum exaudivit Dominus*, intimis enim et tacitis egentium studiis, ne expectata quidem eorum voce, Deus occurrit.

6. *Quis sit tertius orationis fructus.*

Accedit eò etiam ille fructus, quòd orando animi virtutes et exercemus et augemus, maximè verò fidem. Ut enim ritè illi non orant, qui fidem Deo non habent: *f Quomodò ergo*, inquit, *invocabunt*, *in quem non crediderunt*? sic fideles, quò studiosiùs orant, eò majorem ac certiorem fidem habent divinæ curæ et providentiæ, quæ potissimùm id requirit à nobis, ut ad se de iis, quæ nobis

a Isai. 58. 9.

b Ibidem 65. 24.
Item Ps. 90. 15. et 144. 18.
Prov. 15. 29.
Eccl. 3. et 28. 9.

S. Aug. serm. 33. de Verbis Domini, et tract. 73. in Joann.
Quid sit Oratio.
Dam. lib. 3. de Fid. Orthod. cap. 24.
Aug. lib. 2. de Serm. Domin. in monte, cap. 7. Et Serm. 230. de Temp.

Sedulò orantibus Deus fere majora præstat, quam petant.
c Ephes. 3. 20.
d Luc. 15. 17.

Deus cogitationes non expectata voce sæpè exaudit.

e Psalm. 9. Ibidem 17. idem ferè habes.
Psalm. 20.
Prov. 10.

Tertius Orationis fructus.
Ex Fide debet procedere oratio.
f Romanorum 10. 14.
Vide item Matth. 4. 21.
Marc. 11. 22.
Jacob. 1. 6.

opus sunt, referentes, omnia postulemus.

7. *Cur Deus, cùm sciat, quibus indigeamus, oratione nostra velit sollicitari.*

Posset verò Deus non petentibus, ne cogitantibus quidem, abundè nobis omnia dilargiri; quomodò et animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitæ necessarios; sed beneficentissimus Parens vult à filiis invocari: vult nos quotidie ritè petendo, petere fidentiùs: vult, impetratis iis, quæ postulamus, in dies magis testificari ac prædicari suam in nos ipsos benignitatem.

8. *Quomodò nostra in Deum charitas per orationem exerceatur.*

Amplificatur etiam charitas. Nam illum auctorem agnoscentes omnium bonorum, utilitatumque nostrarum, quanta eum possumus maxima charitate amplectimur: et ut amantes colloquio et congressu magis ad morem incenduntur; sic pii homines, quo sæpiùs Deo facientes preces, et ejus implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eò majori in singulas precationes affecti lætitiâ, ad eum amandum et colendum incitantur ardentiùs.

9. *Precationis assiduitate tum digni divinâ gratiâ evadimus, tum humilitatem et arma contra diabolum comparamus.*

Aug. ep. 128. cap. 8.

Propterea nos hac uti vult exercitatione precationis, ut flagrantes petendi studio, quod optamus, tantùm ea assiduitate et cupiditate proficiamus, ut digni simus, in quos illa conferantur beneficia, quæ antea jejunus et angustus animus noster capere non poterat. Vult præterea nos id, quod est, intelligere, ac præ nobis ferre, si gratiæ cœlestis auxilio deseramur, nostra operâ nihil consequi posse, propiereaque toto animo ad orandum incumbere. Valent autem maximè hæc tamquam orationis arma contra naturæ nostræ hostes acerrimos. Ait enim sanctus Hilarius: *Adversus diabolum, armaque ejus, orationum nostrarum sonitu certandum est.*

Hilar in Ps. 63.

10. *Quæ sit quarta utilitas ex oratione in homines profluens.*

Quartus orationis fructus.

Præclarum præterea illum orationis fructum assequimur, quòd cùm proclives simus ad malum, et ad libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, (1) patitur se Deus nostris cogitationibus concipi, ut dum illum oramus, et mereri ejus contendimus munera, accipiamus

(1) *Patitur se nostris*: Editio Lugdunense *non patitur*; ut perperàm in aliis edition...

innocentiæ voluntatem, et ab omni labe, delictorum omnium amputatione, purgemur.

11. *Quis sit postremus orationis fructus.*

Postremò ex sancti Hieronymi sententia, iræ divinæ resistit oratio. Itaque sic ad Moysen loquutus est Deus: *a Dimitte me*: cùm quidem pœnas eum ab illo populo petere volentem, precibus impediret. Nihil enim est, quod æquè Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas æquè retardet, et revocet à furore, ac preces piorum hominum.

Quintus Orationis fructus.

Hier. in cap. 7. Jerem. super illud. Non obsistas mihi.

a Exod. 32. 10.

De partibus et gradibus Orationis.

CAPUT III.

1. *Quibus partibus constet christiana oratio.*

Exposita necessitate et utilitate christianæ precationis, scire præterea oportet fidelem populum, quot et quibus partibus ea constet oratio. Id enim ad hujus officii perfectionem pertinere testatur Apostolus, qui in epistola ad Timotheum cohortans ad piè sanctèque orandum, orationis partes diligenter enumerat: *b Obsecro*, inquit, *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* Quod verò subtilis quædam est harum differentia partium, si ejus explicationem auditoribus Parochi conducere existimabunt, consulent sanctos scriptores, præcipuè sanctum Hilarium et Augustinum.

Quid sit Obsecratio &c. Ambr. lib. 6. de Sacram. cap. 5.

b 1. Tim. 2. 1. 2.

Hilar. in Ps. 140. super illud: Dirigatur Oratio mea.

2. *De postulatione et gratiarum actione.*

Sed quoniam duæ sunt præcipuæ partes orationis, postulatio, et gratiarum actio, à quibus, tamquam à capite, manant reliquæ; minimè eas prætermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut cultum ei ac venerationem adhibentes, vel ab eo aliquid impetremus, vel ipsi de beneficiis, quibus assiduè ab ejus benignitate ornamur et augemur, gratias agamus. Utramque hanc maximè necessariam partem orationis Deus ipse pronuntiavit ore Davidis illis verbis: *c Invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me.* Quantum autem egeamus divinæ liberalitatis et bonitatis, quis ignorat, modò summam hominum egestatem et miseriam intueatur?

De duabus his præcipuis orationis formis, vide Basil. l. Const. Monast. cap. 1.

c Psalm. 49. 15.

3. *Dei in omnes homines benignitas et liberalitas prædicatur.*

Quam liberalis sit in genus humanum Deus.

Quàm verò sit propensa Dei voluntas in genus humanum, quàm effusa in nos benignitas, omnes intelligunt, qui sensu oculorum et mente præditi sint. Nam quocumque oculos conjicimus, quocumque nos cogitatione convertimus, nobis admirabilis lux divinæ beneficentiæ ac benignitatis oboritur. Quid enim *a* habent homines, quod à Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt ejus dona ac munera bonitatis; quid est, quòd non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, et gratiarum actione prosequantur? Sed utriusque officii, et petendi aliquid à Deo, et ei gratias agendi, multi sunt gradus, quorum alius alio est altior atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solùm oret, sed etiam optimè (1) fungatur illo munere orationis, proponent ei Pastores summam, perfectamque orandi rationem, et ad eam, quàm diligentissimè poterunt, hortabuntur.

a 1. Cor. 4. 7.

Alius orandi modus alio est perfectior.

4. *Quinam sit optimus orandi modus, summusque precationis gradus.*

Quidnam orantes ad præcipuam contemplationis arcem evehat. Vide Bern. serm. 4. de Quadrag. et in serm. de Quatuor modis orandi, et Basil. ubi suprà.

Sed quinam est optimus orandi modus, et summus precationis gradus? nempè is, quo pii et justi homines utuntur, qui freti veræ fidei stabili fundamento, quibusdam optimæ mentis, orationisque gradibus in illum locum perveniunt, ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem ac sapientiam contemplari possunt, ubi etiam in spem certissimam veniunt, se et quidquid petierint in præsentia, et illam inexplicabilium bonorum vim consecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis, qui divinum auxilium piè et ex animo implorarint. His quasi duabus alis, elata in cœlum anima, ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum et laudum honore prosequitur, quòd summis ab eo beneficiis affecta sit; tùm verò singulari adhibita pietate ac veneratione, quasi filius unicus charissimo Parenti, quid sibi sit opus, non dubitanter exponit. Quem precandi modum *Effundendi* voce exprimunt divinæ litteræ; inquit enim Propheta: *b Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntio.* Quæ vox eam vim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is, qui ad orandum venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi Parentis Dei. Ad

b Psalm. 141. 3. 1 Reg. 1. 15. Psalm. 100. 1.

(1) *Fungatur*, non *fungantur*, ut in edit. Manut. quemadmodum postulat præcedens verbum *oret*.

id enim nos doctrina cœlestis hortatur illis verbis: *a Effundite coram illo corda vestra*; et *b Jacta super Dominum curam tuam*. Hunc autem precationis gradum significat sanctus Augustinus, cum inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion: *Quod fides credit, spes et charitas orant.*

a Psalm. 61. 9.
b Ibidem 54. 23.
S. Aug. Enchir. cap. 7.

5. *Quæ sit altera orandi ratio.*

Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea, *c* quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere, et ad Deum ascendere; sed propter intermortuas vires, summamque fidei imbecillitatem, se altiùs à terra tollere non possunt: verumtamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientia ac dolore cruciati, humiliter ac demissè, ex illo maximè longinquo loco pœnitentes, scelerum à Deo veniam et pacem implorant. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum; nam eorum preces audiuntur, immò verò hujusmodi homines liberalissimè misericors Deus invitat: *d Venite*, inquit, *ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ex horum hominum numero fuit ille *e* Publicanus, qui cùm oculos ad cœlum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, de templo magis justificatus quàm Pharisæus.

Secundus Orationis gradus.
c Jacob. 2. 20.
Peccatores quomodo exaudiantur, vide Div. Aug. tract. 44. in Joann. et D. Thom. in 2. 2. q. 83. art. 16.
d Matth. 11. 28.
e Luc. 18. 9. 10.

6. *Quo in gradu tertium genus deprecatorum consistat.*

Est præterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt, verumtamen divina benignitate exiguum illorum naturæ lumen accedente, vehementer excitantur ad studium, cupiditatemque veritatis, quam, ut doceantur, summis precibus petunt; qui, si manent in voluntate, à Dei clementia eorum studium non repudiatur; quod exemplo *f* Cornelii Centurionis comprobatum videmus. Nemini enim id ex animo petenti clausæ sunt fores divinæ benignitatis.

Tertius gradus.
f Actorum 10. 2. 3.
Quomodò Deus petenti ex animo, gratiam conferat. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 83.

7. *Quinam inter deprecatores extremo in gradu hæreant.*

Postremus est gradus eorum, quos non modò facinorum et flagitiorum non pœnitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet sæpè à Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perseverare: qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare. Horum oratio à Deo non auditur: sic enim de Antiocho scriptum est: *Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus.* Quare vehementer hortandi sunt, qui in gravi illa miseria versantur, ut abjecta peccandi voluntate, verè et ex animo se convertant ad Deum.

Quartus gradus.
2. Machab. 9. 13.

De iis, quæ petenda sunt.

CAPUT IV.

1. *Quænam à Deo petere liceat.*

Quod justum et honestum est, peti debet. Vide inter alios D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 5.

Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur; satis hîc erit fideles universè illud admonere, ut quæ justa, atque honesta sint, à Deo petant homines; ne, si contra, quam deceat, aliquid postularint, illo responso repellantur: *a Nescitis quid petatis.* Quidquid autem rectè optari potest, petere licet: quod illa Domini uberrima promissa testantur: *b Quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis*; omnia enim se concessurum pollicetur.

a Matth. 20. 22. Marc. 10. 38.

b Joann. 15. 7. et 16. 23.

2. *Quæ res primò et per se à Deo petendæ sint.*

Summa et præcipua oratio nostra pro summi boni consecutione esse debet.

Deinde pro iis, quæ nos eò deducunt.

Quare primum optatum ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studium, desideriumque referatur. Deinde cupiemus ea, quæ cum Deo nos maximè conjungant; quæ verò nos inde sejungant, aut causam aliquam afferant disjunctionis, ab omni studio et cupiditate nostra removenda sunt. Hinc licet colligere secundum illud summum et perfectum bonum, quomodò reliqua, quæ dicuntur bona, et optanda sint, et à Parente Deo postulanda.

3. *Corporis et externa bona quatenùs à Deo petenda sint.*

Nam hæc corporis, quæ vocant, et externa bona, ut sanitas, robur, pulcritudo, divitiæ, honores, gloria, quia facultatem aut materiam sæpè dant peccato, (quare fit, ut non omninò piè aut salutariter petantur) erit (1) illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc vitæ commoda postulentur necessitatis causâ, quæ precandi ratio refertur ad Deum. Licet enim nobis ea precibus petere, quæ et Jacob et Salomon postularunt. Ille enim in hunc modum: *c Si dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum... erit mihi Dominus in Deum*: Salomon his verbis: *d Tribue tantùm victui meo necessaria.*

c Genes. 28. 20.

d Prov. 30. 8.

(1) *Illa*: Editio Patav. *illorum*; id est, *bonorum*.

4. *Divitiis et aliis bonis corporis quomodò utendum sit, quando ea Dei benignitate possidemus.*

Cùm verò nobis Dei benignitate suppeditetur ad victum et ad cultum, par est, nos illius Apostoli cohortationis recordari: *a Qui emunt, tamquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur; præterit enim figura hujus mundi*: item: *b Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*; quarum fructum et usum tantummodò nostrum esse, sed ita, ut cum ceteris communicemus, *c* ab ipso doctore Deo didicimus Si valemus, si reliquis externis et corporis bonis abundamus; eò illa nobis tributa esse meminerimus, ut et faciliùs Deo inservire possimus, et proximo omnia ejus generis commodare.

Ad divitias cor non apponendum.

a 1. Cor. 7. 30. 31.

b Psalm. 61. 11.

c Lev. 25. 35. 36. Deuteronom. 15. 7. 8. Prov. 19. 17. et 21. 13. et 27. 28. Matth. 1. 18. 19. Luc. 14. et 16. 2. 34.

5. *Ingenii et doctrinæ bona quomodò petenda sint.*

Ingenii autem bona et ornamenta, cujus generis sunt artes atque doctrinæ, petere etiam licet; sed ea tantùm conditione, si nobis ad Dei gloriam, et ad salutem profutura sunt. Quod autem omninò, sine adjunctione aut conditione optandum, quærendum, postulandum est, quemadmodum antea diximus, id Dei gloria est, et deinceps omnia, quæ summo illi bono conjungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor; de quibus pleniùs dicemus in explicatione petitionum.

Pro quibus orandum sit.

CAPUT V.

1. *Nullum genus hominum in hoc mundo est, pro quibus non liceat Deum precari.*

His autem cognitis, quæ petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionem et gratiarum actionem: quare priùs de petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione, vel inimicitiarum, vel gentis, vel religionis. Nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis, proximus est: quem quia Dei jussu amare debemus, sequitur ut preces quoque (quod amoris officium est) pro eo facere oporteat. Nam eò pertinet illa Apostoli cohortatio: *d Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus.* Qua in oratione primùm petenda sunt, quæ

Jacob. 5. 16. 1. Timoth. 2. 1. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 83. art. 7.

d 1. Timoth. 2. 2.

salutem animæ complectuntur, deinde quæ corporis.

2. *Pro quibus præcipuè orandum sit.*

Primò pro Pastoribus animarum orandum est.

Debemus autem hoc precationis officium primùm Pastoribus animarum tribuere: quod ab Apostolo ejus exemplo monemur. Scribit enim is ad *a* Colossenses, ut orent pro se, ut sibi Deus aperiat ostium sermonis: quod item facit ad *b* Thessalonicenses. Est præterea in Actis Apostolorum: *c Oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia pro Petro.* Cujus etiam officii à Divo Basilio in lib. de Moribus admonemur, pro iis enim orandum esse, inquit, qui præsunt verbo veritatis.

a Colos. 4. 3.
b 2. Thess. 3. 1.
c Actorum 22. 5. Basil. lib. Mor. Reg. 56. c. 5.

Secundò pro Principibus.

Secundo loco pro Principibus nos precari oportet, ex ejusdem *d* Apostoli sententia. Quanto enim publico bono Principibus piis et justis utamur, nemo ignorat. Itaque rogandus est Deus, ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsint.

d 1. Tim. 2. 2.

Tertiò pro bonis et piis viris orandum.

Exstant *e* exempla sanctorum hominum, quibus monemur, ut pro bonis etiam piisque deprecemur. Egent enim et illi precibus aliorum: quod divinitùs factum est, ne superbia efferantur, dum intelligunt, se inferiorum suffragiis indigere.

e 4. Reg. 19. 4.

3. *Pro inimicis nostris, et hostibus Ecclesiæ idem præstandum esse monstratur.*

Jussit præterea Dominus *f* precari pro persequentibus et calumniantibus nos.

f Matth. 5. 44. Luc. 23. 34. Actorum 7. 59. 1. Cor. 4. 12.

Quartò pro hostibus nostris.

Quintò pro Ecclesiæ hostibus.

D. Aug. ep. 107. ad Vitalem.

Illud etiam S. Augustini testimonio celebratum est, hanc esse acceptam consuetudinem ab Apostolis, pro iis, qui ab Ecclesia sunt alieni, preces et vota faciendi, ut infidelibus donetur fides; ut Idolorum cultores ab impietatis errore liberentur; ut Judæi, discussa animorum caligine, lucem veritatis accipiant; ut Hæretici redeuntes ad sanitatem, Catholicæ doctrinæ præceptis erudiantur; ut Schismatici, à qua desciverunt sanctissimæ parentis Ecclesiæ communione, cum ea iterum veræ charitatis nodo juncti copulentur. Quantam autem vim habeant preces pro hujusmodi hominibus factæ ex animo, constat (1) tàm multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidie *g* ereptos à potestate tenebrarum transfert Deus in regnum filii (2) charitatis suæ, *h* et ex vasis iræ facit vasa misericordiæ: in quo plurimum valere piorum obsecrationem, nemo, qui rectè sentiat, dubitare potest.

Vide interim precum antiquitatem, quæ in die Parasceves fieri in Ecclesia solent.

g Col. 1. 13.
h Romanorum 9. 22. 23.

(1) *Tam*: Sic omnes editiones, præter Bassanensem, quæ longè meliùs habet *jam*.

(2) *Charitatis*: Textus Apostoli habet *dilectionis* ut editio Patavina.

4. *Quomodò etiam ad mortuos extendi possit hoc beneficium.*

Preces autem, quæ pro mortuis fiunt, ut ab igne Purgatorii liberentur, ex Apostolorum doctrina fluxerunt: qua de re satis dictum est, cùm de Sacrificio Missæ loqueremur.

Sexto, pro mortuis. S. Dion. Areop. lib. de Eccl. Hier. c. 7.

5. *Non prodest illis aliena oratio, qui peccant ad mortem.*

In iis autem, qui *a* peccare dicuntur ad mortem, vix quidquam precibus, votisque proficitur. Verumtamen est christianæ charitatis, et precari pro illis, et lacrymis contendere, an eis possint reddere placatum Deum.

a Joann. 5. 16.

6. *Quomodò execrationes, quæ in Scripturis leguntur, sint accipiendæ.*

Execrationes verò sanctorum hominum, quibus in impios utuntur, ex Patrum sententia constat, esse vel prædictiones eorum, quæ illis eventura sunt, vel adhibitàs contra peccatum, ut, salvis hominibus, peccati vis intereat.

Psalm. 6. 11. 78. 6. 108. per totum. Isai. 2. et alibi sæpè. Jerem. 10.

7. *Quis sit usus gratiarum actionis.*

In altera parte orationis maximas Deo gratias agimus pro divinis ejus, immortalibusque beneficiis, quibus et semper affecit, et quotidie afficit humanum genus. Maximè autem fungimur hoc munere gratiarum actionis Sanctorum omnium causâ, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, et eorum victoriæ et triumphi, quem de omnibus et intimis, et externis hostibus ejus benignitate (1) deportarunt.

D. Aug. de Serm. Dom. in monte l. 1. sub finem. Gratiarum actionis maximè locus in honoribus Sanctorum: unde D. Aug. Sacrificia pro defunctis valdè bonis Gratiarum actiones vocat in Enchir. ad Laurent. 2. 110.

8. *Inter eas gratulationes, quæ Sanctorum causâ Deo exhibentur, quænam in Ecclesia primas partes obtineant.*

Huc pertinet prima illa pars angelicæ salutationis, cùm eâ ad precandum utimur: *Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Nam Deum summis et habendis laudibus, et gratiis agendis celebramus, quòd sanctissimam Virginem omni cœlestium donorum munere cumulavit, ipsique Virgini singularem illam gratulamur felicitatem. Jure autem sancta Dei Ecclesia huic gratiarum actioni preces etiam et implorationem sanctissimæ Dei Matris adjunxit; quâ piè atque suppliciter ad eam confugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione conciliaret Deum; bonaque tùm ad hanc, tùm ad æternam vitam necessaria impetraret. Ergo nos exules filii Evæ, qui hanc lacrymarum vallem incolimus, assiduè misericordiæ Matrem, ac fidelis populi Advoca-

D. Aug. serm. 18. de Sanctis. Amb. l. 2. Conc. in Luc. Bernard. Hom. 2. super Missus est, et serm. 4. de Assumpt. Mariæ, et alibi frequenter. Cur Eccles. salutationi angelicæ preces adjungat, quam ab omni antiquitate invocatam esse constat ex Iræneo l. 5. Adver. hæres. c. 19. Athan. serm. de Assump. Deiparæ. Gregor. Naz. orat. 18. in laudem S. Cypriani.

(1) *Deportarunt*: Editiones Patavina, et Lovaniense *reportarunt*.

Joann. Dam. Orat. 1. de Nativ. Virg. et Orat. 2. de Assump. ejusd.

tam invocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eaque hac prece opem et auxilium implorare, cujus et præstantissima merita apud Deum esse, et summam voluntatem juvandi humanum genus, nemo nisi impiè et nefariè dubitare potest.

Quis orandus sit.

CAPUT VI.

1. *Ad quem dirigenda sit præcipuè Oratio.*

Deum autem orandum esse, et ejus nomen invocandum, ipsa loquitur naturæ vis, insita in hominum mentibus: non solùm tradunt divinæ litteræ, in quibus licet audire imperantem Deum: *a Invoca me in die tribulationis*; sed Dei nomine tres Personas intelligi oportet.

a Psalm. 49. 15. Tres Personæ invocari debent.

2. *Sintne etiam Sancti cum Christo regnantes invocandi.*

Secundo loco confugimus ad auxilia Sanctorum, qui in cœlo sunt; quibus etiam preces esse faciendas, ita certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere. Quæ res quia separatim suo loco est explicata, eò et Parochos, et ceteros transmittimus. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operæ pretium erit docere fidelem populum, quid intersit inter hanc invocandi rationem.

3. *Aliter Deum, et aliter Sanctos imploramus.*

Non enim eodem modo Deum et Sanctos imploramus. Nam precamur Deum, ut ipse vel bona det, vel liberet à malis: à Sanctis autem, quia gratiosi sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis à Deo impetrent ea, quorum indigemus. Hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes: ad Deum enim propriè dicimus: *Miserere nobis, Audi nos*: (1) ad Sanctum, *Ora pro nobis.*

4. *Quomodò à Sanctis petere possimus, ut nostri misereantur.*

Sic Job 19. 21. teste ipso Aug. Angeli, ut misereantur hominum, rogantur.

Quamquam licet etiam aliâ quadam ratione petere à Sanctis ipsis, ut nostri misereantur; sunt enim maximè

(1) *Ad Sanctum &c.*: Editio Patavina *ad Sanctos orate pro nobis.*

misericordes. Itaque precari possumus eos, ut conditionis nostræ miseriâ permoti, suâ nos apud Deum gratia ac deprecatione juvent. Quo loco illud maximè cavendum est omnibus, ne quod Dei proprium est, cuiquam præterea tribuant: immò verò, cùm ad imaginem Sancti alicujus quis Dominicam Orationem pronuntiat: ita tùm sentiat, se ab illo petere, ut secum oret, sibique postulet ea, quæ Dominicæ orationis formula continentur, et sui denique sit interpres et deprecator ad Deum. Nam eos hoc fungi officio *a* docuit sanctus Joannes Apostolus in Apocalypsi.

Quo affectu oratio Dominica ad Imaginem Sancti alicujus sit recitanda.

a Apoc. 8. 3. 4.

De Præparatione adhibenda.

CAPUT VII.

1. *Quibus maximè virtutibus animus ad orationem sit præparandus.*

Est in divinis litteris: *b Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum.* Tentat enim Deum is, qui cùm benè orat, malè agit; et cùm loquatur cum Deo, à precibus animus ejus aberrat. Quare cùm tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradent Parochi vias precationum piis auditoribus. Primus igitur gradus ad orationem erit, verè humilis ac demissus animus, scelerum quoque recognitio: quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modò dignum non esse, qui quidquam impetret à Deo, sed qui ne in ejus quidem conspectum veniat oraturus. Hujus præparationis sæpissemè mentionem faciunt divinæ litteræ, quæ et illud loquuntur: *c Respexit in orationem humilium, et non sprevit preces eorum*: item: *d Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* Sed occurrent Pastoribus eruditis *e* loci innumerabiles, qui in eam sententiam conveniant. Quamobrem plurium non necessariâ commemoratione supersedemus: tantùm verò, quæ aliàs attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem, duo illa exempla prætermittemus. *f* Publicanus est ille notissimus, qui longè consistens, oculos humo tollere non audebat: *g* est etiam mulier illa Peccatrix, quæ dolore commota, lacrymis pedes Christi

b Eccli. 18. 23.

Tentare Deum quid sit, vide D. Thom. in 2. 2. q. 97. art. 1.

Primum requiritur, ut sit humilis Oratio.

c Psalm. 101. 18.

d Eccli. 35. 21.

e Jud. 9. 16. Psalm. 17. 28. 33. 19. Isai. 57. 15. 66. 2.

f Luc. 18. 13.

g Ibidem. 7. 37. vide aliud de Achab. 3. Reg. 21. 27. 28.

Domini perfudit; uterque, quantum afferat orationi pondus humilitas christiana, declaravit.

Secundò oratio præstat dolorem commissorum peccatorum.

Sequitur angor quidam in recordatione delictorum; vel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam, quòd dolore non possimus; quorum utrumque, vel certè alterum nisi à pœnitente adhibeatur, venia impetrari non potest.

2. *Quæ potissimùm scelera volenti cum fructu orare sint cavenda.*

Tertiò, abstinendum à cædibus et violentia.

Sed quia sunt quædam scelera, quæ maximè obstant, quominùs in precatione Deus postulationi nostræ concedat, ut cædes et illata vis; manus abstinendæ sunt ab hac crudelitate et violentia. De quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus: *a Cùm extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis: et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

a Isai. 1. 15. vide plura apud eumdem Proph. cap. 59. 2. 3.

Quarto, ira fugienda.

Fugienda est ira ac dissidium, quæ magnoperè etiam impediunt, ne preces audiantur. De quibus est illud Apostoli: *b Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione.*

b 1. Tim. 2. 8.

Quinto, injuriarum adsit oblivio.

Videndum est præterea, ne nos implacabiles cuiquam præbeamus in injuria: nam sic affecti, Deum precibus adducere non poterimus, ut nobis ignoscat: *c Cum stabitis*, inquit ipse, *ad orandum, dimittite, si quid habetis*: et *d si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

c Marc. 11. 25.
d Matth. 6. 15. Eccli. 28. 11.

Sexto, misericordiæ affectus inducendus.

Cavendum quoque est, ne duri simus et inhumani egentibus. Nam in ejusmodi homines illud dictum est: *e Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.*

e Prov. 21. 13.

Septimo, superbia evellenda.

Quid dicemus de superbia? quæ quantoperè Deum offendat, testis est illa vox: *f Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*

f Jacob. 4. 6. 1. Pet. 5. 5.

g Prov. 3. 34.

Octavo, contemptus verbi divini corrigendus.

Quid de contemptione divinorum oraculorum? in quam exstat illud Salomonis: *g Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Quo tamen loco non excluditur deprecatio factæ injuriæ, non cædis, non iracundiæ, non illiberalitatis in pauperes, non superbiæ, non despicientiæ divinæ orationis, non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi venia petatur.

Prov. 28. 9.

3. *De fide in Deum, quæ ad orationem necessaria censetur.*

Fiducia adhibenda.

Est verò ad hanc quoque præparationem animi fides necessaria; quæ si desit, neque de summi Patris omnipotentia, neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum do-

cuit ipse Christus Dominus: *a Omnia*, inquit, *quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* De hujusmodi fide scribit sanctus Augustinus de verbis Domini: *Si Fides deficit, Oratio periit.* Caput igitur est ad ritè orandum, quod jam dictum est, ut fide firmi ac fixi simus: quòd Apostolus ex contrario ostendit: *b Quomodò ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* Itaque credamus oportet, ut et orare possimus, et ne nos fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus. Fides enim est, quæ preces fundit: preces faciunt, ut, omni dubitatione sublata, stabilis ac firma sit fides. In hanc sententiam sanctus Ignatius hortabatur eos, qui ad Deum adirent oraturi: *Noli dubio esse animo in oratione: beatus est, qui non dubitaverit.* Quare ad impetrandum quod velimus à Deo, maximum pondus affert fides, et certa spes impetrandi: quod monet sanctus Jacobus: *c Postulet autem in fide, nihil hæsitans.*

a Matth. 21. 22.

S. Aug. serm. 36. de Verb. Domini.

b Rom. 10. 14.

S. Ignatius in ep. 10. ad Heronem.

c Jacob. 1. 6.

4. *Quæ nos ad fidem impetrandi ea, quæ in oratione petimus, inducere possint.*

Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis. Est ipsa Dei in nos perspecta voluntas ac benignitas, cùm jubet nos se *d* Patrem appellare, ut ejus nos esse filios intelligamus: est propè infinitus numerus eorum, qui Deum exoraverunt: est summus ille deprecator, qui nobis semper præstò est, Christus Dominus. De quo sic est apud sanctum Joannem: *e Si quis peccaverit, Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Item Paullus Apostolus: *f Christus Jesus, qui mortuus est, immò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis?* Item ad Timotheum: *g Unus enim Deus, unus et Mediator Dei, et hominum homo Christus Jesus.* Tùm ad Hebræos: *h Unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, et fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.* Quare etsi nos indigni sumus, qui impetremus; tamen optimi dignitate interpretis et deprecatoris Jesu Christi sperare, et magnopere confidere debemus, nobis omnia, quæ per illum ritè petierimus, concessurum Deum.

d Matth. 23. 9.
Christus pro nobis orat.

e 1. Joann. 2. 1. 2.

f Rom. 8. 34.
Christus noster mediator.

g 1. Tim. 2. 5.

h Hebr. 2. 17.

5. *Spiritus Sanctus nostrarum orationum auctor est.*

Denique nostræ auctor est precationis Spiritus Sanctus, quo duce preces nostras audiri necesse est. *i* Accepimus enim Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba (Pater): *k* qui quidem Spiritus infirmitatem et inscitiam nostram adjuvat in hoc orandi munere,

i Rom. 8. 15.
Galat. 4. 6.

k Rom. 8. 26.

a Rom. 27.

(1) immò verò inquit: *a ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

6. *Quomodò in Fide juvari ad impetranda Dei beneficia debeamus.*

b Luc. 17. 5.
c Marc. 9. 23.

Quod si qui titubant interdum, nec se satis esse firmos in fide sentiunt, utantur illa voce (2) Apostolorum: *b Domine, adauge nobis fidem*: et (3) patris illius cæci: *c Adjuva incredulitatem meam.* Sed tùm maximè, et fide et spe vigentes, omnia à Deo optata consequemur, cùm ad ipsius Dei legem ac voluntatem, omnem mentem, actionem et orationem nostram conformabimus. *d Si manseritis*, inquit, *in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis.*

d Joann. 15. 7.
Bona intentio est necessaria, et conformitas voluntatis nostræ cum divina.

Quamquam ad hanc impetrandi à (4) Deo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut antea diximus, oblivio injuriarum, et benevolentia ac benefica voluntas in proximos.

Quæ ratio in orando requiratur.

CAPUT VIII.

1. *De optima orandi ratione docendum esse populum, et quid sit orare in spiritu et veritate.*

e Jacob. 4. 3.

Maximè autem refert, quomodò sacris precibus utamur. Nam etsi precatio bonum est salutare, tamen, nisi rectè adhibeatur, minimè prodest. Quod *e* enim petimus, sæpè non assequimur, ut sanctus inquit Jacobus, ob eam causam, quia malè petimus. Ergo docebunt Parochi fidelem populum, quæ sit optima ratio benè petendi, et privatim ac publicè orandi: quæ præcepta christianæ orationis tradita sunt ex Christi Domini disciplina.

(1) *Immò verò inquit*: Editio Patavina rectissimè addit, *immò verò inquit Apostolus.*

(2) Vocem *Apostolorum*, neque Manutius, neque alii plurimi edit. exararunt; sed à veritate certè decedunt.

(3) *Patris illius cæci*: Perperàm editiones Patavina, Lovaniense, Lugdunense et Ven. *Cæci illius*: Non enim cæcus protulit illa verba, sed pater cæci, *et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis ajebat: Credo, Domine: adjuva incredulitatem meam.* Fortassè legendum, *et patris illius cæci.*

(4) Ob omnium oculos lectio hæc observanda: *ab eo, omnia facultatem...* Typis Venetorum prodiit.

Est igitur orandum in spiritu et veritate. *a* Nam cœlestis Pater tales quærit, qui adorent eum in spiritu et veritate. Orat autem eo modo, qui intimum ac flagrans animi studium adhibet. A qua spirituali precandi ratione vocalem non excludimus: verumtamen principatum jure tribuendum ducimus illi, quæ à vehementi animo proficiscitur, obsecrationi; quam Deus, cui *b* patent occultæ hominum cogitationes, audit, etiamsi non ore proferatur. Audivit Annæ, ejus, quæ fuit mater Samuelis, intimas preces; de qua illud legimus, flentem orasse, et tantum labia moventem. Oravit hoc modo David; ait enim: *Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea.* Huiusmodi exempla in divinis libris passim legentibus (1) occurrunt.

a Joann. 4. 23.
De adoratione in spiritu et veritate decem et septem libros scripsit D. Cyril. Alexandrinus, qui nuper latinitate donati in lucem prodierunt.
Duplex orandi ratio, mentalis, et vocalis, quarum mentalis est potior.
b Deut. 31. 21.
1. Reg. 2. 3.
Job. 22. 12. 13.

2. *Quis sit usus vocalis Orationis præcipuus.*

Habet autem vocalis Oratio propriam utilitatem et necessitatem: nam incendit animi studium, et religionem orantis inflammat. Quod ad Probam scripsit sanctus Augustinus hoc modo: *Nonnunquam verbis et aliis signis ad augendum desiderium sanctum, nos ipsos acrius excitamus.* Cogimur interdum vehementi animi cupiditate et pietate, verbis efferre sententiam. Nam exultante animo lætitiâ, par etiam est linguam exultare: et verè decet nos cumulatum illud Sacrificium facere, et animæ et corporis; quem Apostolorum orandi morem fuisse, ex *c* Actis, et ex *d* Apostolo multis locis cognoscimus.

Psalm. 26. 8.
S. Aug. ep. 121. c. 9. 4.
Quomodò ex redundantia cordis os loquatur, vide Ps. 15. 9.
c Act. 4. 10. 11.
d Coloss. 3. 16. atque alibi.

3. *Vocis officium perinde in privata Oratione, ac in publica, necessarium non est.*

Sed quoniam duplex precandi ratio est, privata et publica, privatæ orationis pronuntiatione utimur, ut intimum studium ac pietatem adjuvet; in publica, quæ ad incitandam fidelis populi religionem instituta est, certis, statisque temporibus, linguæ officio supersederi nullo modo potest.

4. *Soli christiani in spiritu orant, et longas orationes non debent refugere.*

Hanc verò spiritu orandi consuetudinem, propriam christianorum hominum, infideles minimè colunt: de quibus ita licet Christum Dominum loquentem audire: *e* *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim, quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis; scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.*

e Matth. 6. 7. 8.

(1) *Occurrunt*: Editio Patavina *occurrent*.

Cùm autem prohibeat loquacitatem, longas tamen preces, quæ à vehementi ac diuturno animi studio proficiscantur, tantùm abest, ut rejiciat, ut etiam suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur; qui *a* non modò noctes in precatione consumpsit, sed *b* ter eumdem sermonem repetiit. Tantùm igitur statuendum est, inani verborum sono minimè exorari Deum.

a Luc. 6. 12.
b Matth. 26. 41. 42.

5. *Orationes hypocritarum rejicit Dominus.*

Nec verò ex animo orant hypocritæ, à quorum nos consuetudine deterret Christus Dominus in hanc sententiam: *c Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum; et* d *clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest; quòd non satis est ingredi, sed præterea occludi oportet, ne quid (1) irrumpat vel influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas violari possit. Tùm enim cœlestis Pater, *e* qui omnium mentes et occultas cogitationes maximè perspicit, orantis postulationi concedit.

c Ibidem 6. 5. 6.
d Sicut Elisæus fecit. 4. Reg. 4. 33.
Quid sit intra cubiculum orare.
e Isai. 29.

6. *Si diutius, quod postulamus differtur, non tamen ab hoc pietatis exercitio cessandum est.*

Requirit præterea oratio assiduitatem; quæ quantam vim habeat, *f* judicis illius exemplo, Dei Filius ostendit, qui cum nec timeret Deum, nec hominem revereretur; victus assiduitate ac diligentia viduæ, ejus postulationi concessit. Itaque assiduæ Deo preces faciendæ sunt, nec imitandi illi, qui semel aut iterum orantes, nisi quod petunt, impetrarint, in oratione defatigantur. Nulla enim hujus officii lassitudò esse debet: *g* quod nos Christi Domini, et *h* Apostoli docet auctoritas. Quod si interdum voluntas in eo defecerit, precibus à Deo petamus perseverandi vim.

f Luc. 18. 23.
g Luc. 18. 1.
h 1. Thess. 5. 17.

7. *Christus, si quid à cœlesti Patre postulare velimus, illud in suo nomine postulandum jussit.*

Vult etiam Dei Filius orationem nostram ad Patrem suo nomine pervenire, quæ ejus merito et gratiâ deprecatoris id pondus assequitur, ut à cœlesti Patre audiatur. Est enim ejus illa vox apud sanctum Joannem: *i Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in no-*

i Joann. 16. 23. 24.

(1) *Irrumpat*: Editio Patavina 1757. *erumpat*; ita ut nihil egrediatur, vel ingrediatur, quo precationis integritas violari possit.

mine meo, dabit vobis. Usque modò non petistis quidquam in nomine meo. Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum; et iterum: *a Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.*

a Joann. 14. 13.

8. *Fervor Sanctorum in oratione imitandus, et petitioni gratiarum actio adjungenda.*

Imitemur ardens Sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione jungamus, Apostolorum exemplo, qui hanc consuetudinem perpetuò servaverunt, quemadmodum apud *b* Apostolum licet videre.

b 1. Cor. 14. 17. Ephes. 5. 19. 20. Coloss. 3. 17. 1. Tim. 2. 1.

9. *Ut fervens et efficax sit oratio, jejunium est adhibendum et eleemosyna.*

(1) Jejunium verò et eleemosynam ad orationem adhibeamus. (2) Jejunium quidem *c* maximè est cum oratione sociatum. Nam qui cibo et potu sunt onusti, horum mens oppresa est sic, ut neque Deum intueri, neque quid sibi velit oratio, cogitare possint. Sequitur eleemosyna, quæ magnam, et ipsa cum oratione societatem habet. Quis enim, cui facultas sit benignè faciendi ei, qui alienâ misericordiâ vivat, nec opituletur proximo et fratri suo, se charitate præditum dicere audeat? aut quo ore is, qui expers sit charitatis, Dei auxilium implorabit, nisi (3) tùm peccati veniam precatur, simul et à Deo suppliciter postulat charitatem? Quare divinitùs factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subveniretur: cùm enim peccando vel offendamus Deum, vel proximos violemus, vel nos ipsos lædamus, sacris precibus placatum reddimus Deum; eleemosyna redimimus hominum offensiones; jejunio proprias vitæ sordes eluimus. Et quamquam singula prosint ad omnium scelerum genera; tamen propriè singulis iis peccatis, quæ diximus, apposita et accommodata sunt.

c Tob. 12. 8. D. Aug. in Psalm. 42. Leo serm. 1. de Jejun. Sept. Mens. Petr. Chrysol. in serm. 43.

Bern. in sent. sent. 11. Oratione, jejunio et eleemosyna placanda est ira divina. Vide D. Thom. in 1. 2. q. 108. art. 3. ad 4. et 4.

(1) *Jejunium verò et eleemosynam ad orationem adhibeamus*: Hæc perperàm desiderantur in edit. Patav. ano 1714.

(2) *Jejunium quidem certe maxime*: Redundare videtur vincula *quidem*: abest ab Patav. edit.

(3) *Tùm*: Sic Manut. et Venetæ editiones antiquiores; Patavina, autem, Lugd. et Lovan. *cùm*, quòd magis arridet.

DE ORATIONIS DOMINICÆ

PROOEMIO.

CAPUT IX.

Pater noster, qui es in cœlis.

1. *Cur in hujus precationis initio Christus Patris nomen, potius quàm Domini, aut Judicis, nos usurpare voluerit.*

Orationem Dominicam explicarunt Cypr. lib. 6. de Orat. Dom. Ambr. lib. 4. de Sacram. cap. 14. D. Aug. ep. 121.

Cùm hæc formula christianæ precationis à Jesu Christo tradita, eam habeat vim, ut antequàm ad preces, postulationesque veniamus, certis verbis loco procemii nobis utendum sit, quibus piè ad Deum accedentes, fidentiùs etiam id faere possimus; Parochi officium est, illa distinctè, dilucidèque declarare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum Patre Deo acturum intelligat. Prooemium autem, si spectes verba, brevissimum est; si res æstimes, gravissimum, mysteriorùmque plenissimum. Ac prima quidem vox, qua Dei jussu et institutione utimur in hac precatione, est *Pater*. Nam etsi Salvator noster divinam hanc orationem prætexere potuit aliquo verbo, quod plus majestatis haberet, exempli causâ, Creatoris aut Domini: tamen hæc omisit, quæ timorem simul nobis afferre possent; illud autem adhibuit, quod orantibus, et aliquid à Deo petentibus amorem, fiduciamque conciliat. Quid enim jucundius est Patris (1) nomine, quod indulgentiam sonat et charitatem?

Prooemium Orat. Dominicæ quàm sit fecundum. Cur in Dominica oratione primum verbum sit Pater, vide Leon. serm. 6. de Nativitate Domini suprà citat.

2. *Quæ sit prima ratio, ob quam homines Deum meritò Patrem hìc appellant.*

Per creationem Deus omnium est Pater.

Quibus autem rationibus Patris nomen Deo conveniat, suppeditabit facultas docendi fidelem populum ex locis creationis, gubernationis, ac redemptionis. Nam

(1) *Patris nomine?....et charitatem*, ipse Manutius.

cùm Deus hominem creaverit ad imaginem suam, nec illam ceteris animantibus impertiverit; ex hoc singulari munere, quo hominem ornavit, jure omnium hominum, nec fidelium modò, sed etiam infidelium Pater *a* in divinis Scripturis appellatur.

a Deut. 32. 6. Isai. 62. 16. Malach. 1. et in Novo Testamento passim.

3. *Quæ sit altera ratio, ob quam Deus Pater hominum dicatur.*

Per gubernationem Patrem etiam agit Deus. Matth. 6. 26. 23. 9.

A gubernatione verò sumere poterit argumentum, quòd prospiciendo et consulendo utilitati hominum, præcipuo quodam curæ et providentiæ modo nobis præstat paternam charitatem. Sed ut in hujus explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam meliùs agnoscat, de custodia Angelorum, in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum videtur.

4. *Dei providentiâ illud negotium Angelis datum est, ut custodiant humanum genus.*

Singulis hominibus datum esse Angelum custodem Scriptura apertè demonstrat. Genes. 48. 16. Tob. 5. 21. Psalm. 90. 11. Matth. 18. 10. Actor. 12. 15. Hebr. 1. 14.

Est enim Dei providentiâ datum hoc negotium Angelis, ut custodiant humanum genus, singulisque hominibus præstò sint, ne gravius aliquod detrimentum accipiant. Nam ut parentes, si infestâ et periculosâ viâ filiis iter faciendum sit, custodes adhibent, et periculorum adjutores; sic cœlestis Parens in hoc itinere, quo ad cœlestem patriam contendimus, singulis nobis præposuit Angelos, quorum ope ac diligentia tecti, furtim paratos ab hostibus laqueos vitaremus, et factos in nos horribiles impetus repelleremus; iisque ducibus rectum iter teneremus, ne objectus aliquis error à fallaci adversario, nos de via posset deducere, quæ ducit in cœlum.

5. *Quibus argumentis clarè intelligamus magnitudinem utilitatis, quæ ad homines ex custodia Angelorum redeat.*

Quam verò habeat utilitatem hæc de hominibus Dei cura ac providentia singularis, cujus munus et administratio mandata est Angelis, quorum inter Deum et homines media est et interjecta natura, patet exemplis, quorum copiam suppeditant divinæ litteræ, quæ testantur sæpè Dei benignitate factum esse, *b* ut inspectantibus hominibus, Angeli mirabiles res efficerent, quibus moneremur innumerabilia ejus generis, quæ sub oculos non caderent, à custodibus nostræ salutis Angelis effici utiliter ac salutariter. *c* Raphael Angelus, Tobiæ comes et dux itineris divinitùs adjunctus, illum duxit, et reduxit incolumem: *d* cui et adjumento fuit, ne ab immani pisce devoraretur; et quanta esset in ejus piscis *e* jecore, felle, et corde vis, demonstravit: ille *f* Dæmonium expulit, ejusque impeditâ et colligatâ potes-

b Genes. 18. 19. et sic sæpissimè.

c Tob. 5. 20. et per totum librum.

d Ibidem 6. 2. 3.

e Ibidem 8.

f Ibidem 8. 3.

a Tob. 6. 17. 18.
b Ibidem 11. 7. 8. 15.

tate, ne Tobiæ noceret, effecit: ille *a* verum et legitimum matrimonii jus et usum adolescentem edocuit; ille *b* Tobiæ patri oculis capto lumina restituit.

6. De Angelo, per quem divus Petrus è carcere liberatus est.

c Actor. 12. 7. 8. 9. Ibidem 5. 19.

Angelus item ille Principis *c* Apostolorum liberator uberem præbebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curæ, custodiæque Angelorum; cùm demonstrabunt Parochi Angelum carceris tenebras illustrantem, et Petrum tacto ejus latere ex somno excitantem, solventem catenas, disrumpentem vincula, monentem ut surgeret, seque sumptis caligis, et reliquo vestitu sequeretur; cùm docebunt ab eodem Angelo Petrum per custodias liberè eductum è carcere, et aperta denique janua, in tuto collocatum.

Deus quantumvis offensus nunquam hominum obliviscitur: quantaque sit illius in nos misericordia ac providentia, vide Genes. 6. 7. 8. et alibi.

Hujus generis exemplorum, quemadmodum diximus, referta est sanctarum litterarum historia, quibus intelligimus, quanta sit vis beneficiorum, quæ confert in homines Deus, Angelis interpretibus et internunciis, nec solùm certa aliqua et privata de re missis, sed à primo ortu, nostræ curæ præpositis, et in singulorum hominum salutis præsidio collocatis. Hanc doctrinæ diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur, et ad cognoscendam, ac venerandam Dei paternam de se curam ac providentiam excitentur.

7. Qua præterea ratione agnoscant homines fideles paternam Dei de hominibus curam.

Exod. 6. et 9.
Num. 20. 8. 6. 10.
Deut. 4. 5. et sic sæpè.
d Genes. 3. 9.
Conferantur hæc cum 21. sect. art. 1. Symboli, et cum sect. 7. cap. 1. Decal.

Commendabit autem hoc loco Parochus, in primisque prædicabit divitias benignitatis Dei erga genus humanum: quem cùm à primo *d* parente nostri generis, et peccati, usque ad hanc diem offenderimus flagitiis ac sceleribus innumerabilibus, retinet tamen in nos charitatem, neque præcipuam illam de nobis curam deponit. Quem si quis existimat hominum oblivisci, amens est, et in Deum jacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter ejus gentis blasphemiam, quæ sè arbitrabatur cœlesti ope desertam esse. Est enim in Exodo: *e Tentaverunt Dominum dicentes: Est ne Dominus in nobis, an non?* et apud Ezechielem succenset eidem populo Deus, quod dixerat: *f Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.* Ergo fidèles his auctoritatibus à nefaria illa opinione deterrendi sunt, fieri posse, ut Deum capiat hominum oblivio. In quam sententiam audire licet conquerentem de Deo apud Isaiam Israeliticum populum, contraque Deum stultam ejus quærimoniam benigna similitudine refellentem. Est enim ibi: *g Dixit Sion:*

e Exod. 17. 7.

f Ezech. 8. 12.
Vide item Psalm. 93. 7. 8. 9.
Integros.
Job. 22.
Eccli. 5. 5.

g Isai. 49. 14. 15. 16.

Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei. Cui Deus: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te.*

8. *Exemplo primi parentis Dei in nos benignitas demonstratur.*

Primorum parentum luculento exemplo declaratur, Deum nullo umquam tempore hominibus deesse. Exemplum justæ in peccatores indignationis.

Quibus locis quamquam id liquidò confirmatur, tamen ut penitùs fideli populo persuadeatur, nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat patriæ charitatis officia; Parochi (1) rem clarissimo primorum hominum exemplo comprobabunt. Quos post neglectum, violatumque Dei jussum, cùm acerbiùs accusatos, et horribili illa sententia condemnatos audis: *a Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ*: *b* cùm vides è paradiso expulsos, et ut omnis reditus spes adimeretur, cùm in aditu paradisi collocatum legis Cherubim, flammeum tenentem et versatilem gladium; cùm ab ulciscente suam injuriam Deo illos intimis et externis molestiis conflictatos intelligis; an non actum de homine putes? an non credas non modò divino illum auxilio nudatum, sed etiam cuivis injuriæ propositum? Verumtamen in tantis divinæ iræ et ultionis indiciis, oborta est lux quædam Dei in eos charitatis: *c Fecit enim*, inquit, *Dominus Deus Adæ, et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos*: quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo unquam tempore defuturum Deum.

a Genes. 3. 17. 12.

b Ibid. 24.

Exemplum divinæ in homines etiam peccantes benignitatis.

c Genes. 3. 12.

9. *Nullis quantumvis magnis hominum sceleribus, Dei benignitatem exhauriri posse probatur.*

Hujus etiam sententiæ vim, non exhauriri Dei amorem ullâ hominum injuriâ, David expressit illis verbis: *d Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas?* Hanc Habacuc, Deum affatus, exposuit, dum inquit: *e Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis*: hanc sic Michæas aperuit: *f Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem, et* (2) *transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est.* Omninò res ita se habet, cùm maximè perditos nos, et Dei præsidio spoliatos arbitramur, tùm maximè pro immensa sua bonitate nos quærit

d Psalm. 76. 10. Vide item versus præcedentes, et Tobiæ 3. 22.

e Habac. 3. 2.

f Mich. 7. 18.

(1) *Rem*: Deest in edit. Patav. nonnullis.

(2) *Transfers*: Ita editiones omnes præter Lovaniensem, quæ habet *transis*, quemadmodum legitur etiam in hodierna Vulgata.

et curat Deus. Sustinet enim in ira gladium justitiæ, nec cessat effundere inexhaustos misericordiæ thesauros.

10. *Quæ sit tertia ratio, qua paternæ charitatis beneficium in genus humanum Deus cumulatè ostendit.*

Tertio per redemptionem Deus est hominum Parens.

Magnam igitur vim habent ad declarandam præcipuam Dei rationem in amando, tuendoque hominum genere, creatio et gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem sic eminet inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus, parensque noster summam in nos benignitatem *a* tertio hoc beneficio cumulatam illustrarit. Quare tradet spiritualibus filiis Parochus, et assiduè eorum auribus inculcabit hanc præstantissimam Dei erga nos charitatem, ut intelligant, se, quia (1) redempti sunt, mirabilem in modum Dei filios evasisse: *b Dedit enim*, inquit Joannes, *eis potestatem filios Dei fieri*: et, *ex Deo nati sunt*. Quam ob causam Baptismus, quod primum redemptionis pignus et monumentum habemus, *c* Sacramentum regenerationis dicitur; inde enim nascimur Dei filii: nam inquit ipse Dominus: *d Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Et oportet vos nasci denuò.* Item Petrus Apostolus: *e Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei vivi.*

a Vid. Joann. 3. 10. et 15. Rom. 5. 7. 8. Galat. 4. 4. Joann. 1. 12.

b Ibid. 1. 12.

Baptismus redemptionis nostræ est pignus.

c Tit. 3. 5.

d Joann. 3. 6. 7.

e 1. Pet. 1. 23.

11. *Singulari Dei beneficio per redemptionem filii Dei effecti sumus.*

Hujus pondere redemptionis et Spiritum Sanctum accepimus, et Dei gratiâ dignati sumus. Quo munere filii Dei adoptamur, quemadmodum ad Romanos scripsit Apostolus Paullus: *f Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba* (*Pater*). Cujus vim et efficaciam adoptionis explanat sanctus Joannes ad hunc modum: *g Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii D i nominemur, et simus.*

f Rom. 8. 15. Galat. 4. 6. 2. Timoth. 1. 7.

g 1. Joann. 3. 1.

12. *Quid christiani, filii Dei jam effecti, post tot accepta paternæ charitatis officia, vicissim Patri præstare debeant.*

Non tantùm ex secundis rebus, verùm etiam ex calamitatibus immissis metiendam esse Patris cœlestis benignitatem.

His expositis, admonendus est fidelis populus quid ipse vicissim debeat amantissimo Patri Deo, ut intelligat, quem amorem ac pietatem, quam obedientiam ac venerationem Creatori, Gubernatori, ac Redemptori præstare, qua spe ac fiducia illum invocare oporteat. Sed ad erudiendam inscitiam, dirigendamque sententiæ perversitatem eorum, si qui tantummodò secundas res, et

(1) *Redempti sunt*: Edit. Patav. 1755.: alii, *redempti sint*.

prosperum vitæ cursum argumento esse existimant, Deum conservare nobis amorem suum, rebus autem adversis et calamitatibus, cùm à Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos animi, et prorsus abalienatæ à nobis divinæ voluntatis; demonstrandum erit, cùm *a* tangit nos manus Domini, minimè id hostiliter facere Dominum, *b* verùm percutiendo sanare, et plagam à Deo venientem esse medicinam. Castigat enim peccantes, ut ea disciplinâ meliores faciat, et præsenti animadversione redimat ab exitio sempiterno. Nam *c* visitat quidem in virga iniquitates nostras, et in verberibus peccata nostra: misericordiam autem suam non aufert à nobis. Quare monendi sunt fideles, ut in ejusmodi castigatione paternam Dei charitatem agnoscant, et illud apud patientissimum Job in memoria et in ore habeant: *d Ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus ejus sanabunt*: ut illud usurpent, quod sub persona populi israelitici scripsit Jeremias: *e Castigasti me, et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus: converte me, et convertar; quia tu Dominus Deus meus*: ut Tobiæ exemplum sibi proponant, qui cùm in illa plaga cæcitatis paternam Dei manum cædentem sensisset, exclamavit: *f Benedico te Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me.*

a Job 19. 21.
b Deut. 32. 39.
Quo fine adhibeatur castigatio.
c Psalm. 88. 33.
d Job 5. 18.
e Jerem. 31. 18.
f Tob. 11. 17.
Reg. 2. 6.
Job 13. 15.

13. *Deum nunquam nostri oblitum esse, fidelibus inculcandum.*

In quo maximè cavendum est fidelibus, ne, etiamsi quovis incommodo affecti, quavis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment: ait enim ipse: *g Capillus de capite vestro non peribit.* Immò verò se ipsi illo divini oraculi solatio consolentur, (1) quod in Apocalypsi dictum est: *h Ego quos amo, arguo et castigo.* Conquiescant in Apostoli cohortatione ad Hebræos: *i Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit. Quòd si extra disciplinam estis, adulterini estis, et non filii. Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos: num multò magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus?*

Deus clarè omnium afflictiones intuetur.
g Luc. 21. 18.
h Apoc. 3. 19.
Prov. 3. 11. 12.
i Hebr. 12. 5. 6. 7. 8.

(1) *Quod in Apocalypsi dictum est*: Edit. Patavina, *quo in Apocalipsi dictum est*, quod longè meliùs.

Noster.

14. *Cur Deum pluralitatis vocabulo nostrum Patrem hic appellare jubeamur.*

Christiani propriè Deum suum Patrem appellant nostrum : primùm, ut donum adoptionis, quæ beneficio Christi fidelibus contigit, ab omnibus agnoscatur.

a Matth. 23. 8. 9.

b Rom. 1. 13. 7. 1. 10. 1. 12. 1.

Christum christiani propter humanitatem fratrem habent.

Cùm patrem invocamus singuli, et nostrum appellamus, docemur ex dono ac jure divinæ adoptionis consequi necessariò, ut fratres sint fideles omnes, et inter se fraternè amare debeant. *a Omnes enim*, inquit, *vos fratres estis; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est.* Quare etiam in epistolis fideles omnes *b* Apostolus fratres appellat. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione Dei non solùm inter se fideles universi fraterna necessitudine conjungantur, sed quia homo est unigenitus Dei Filius, fratres etiam ejus et nominentur et sint. Nam in Epistola ad Hebræos, cùm de Filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus: *c Non confunditur fratres eos vocare, dicens*: d *Nunciabo nomen tuum fratribus meis*, quod tantò ante David de Christo Domino prædixerat. Ipse verò etiam Christus sic apud Evangelistam loquitur ad mulieres: *e Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.* Quod tùm ab eo dictum esse constat, cùm jam excitatus à mortuis immortalitatem esset consecutus; ne quis existimet, fraternam hanc cognationem ejus resurrectione, et in cœlum ascensu dissolutam esse. Tantum enim abest, ut hanc conjunctionem et charitatem Christi resurrectio diremerit, *f* ut ex illa majestatis et gloriæ sede, tùm, cùm de omnibus omnis memoriæ hominibus judicabit, *g* fidelium minimos ab eo fratrum nomine appellandos acceperimus.

c Hebr. 2. 11.

d Psalm. 21. 23.

e Matth. 28. 10.

Sic Joann. 20.

Fraterna cum Christo cognatio ejus resurrectione non est dissoluta.

f Matth. 25. 31.

g Ibid. 40.

15. *Qua ratione inter Christi fratres fideles censeantur.*

Qui autem fieri potest, ut Christi fratres non simus, cujus *h* cohæredes dicimur? Est enim *i* primogenitus ipse *k* constitutus hæres universorum; nos verò secundo loco geniti, cohæredes ejus pro modo cœlestium donorum, pro ratione charitatis, quâ præbuerimus nos ministros, et *l* coadjutores Spiritus Sancti, quo auctore ad virtutem, salutaresque actiones impellimur, et incendimur, ut ejus freti gratiâ, in certamen salutis fortiter descendamus, quo sapienter, constanterque confecto, *m* decursoque hujus vitæ spatio, justum coronæ præmium capimus à cœlesti Parente, omnibus, qui eumdem cursum tenuerint, constitutum: *n Non enim*, ut ait Apostolus, *injustus est Deus, ut obliviscatur operis nostri et dilectionis.*

Quomodò christiani sint Christi cohæredes.

h Rom. 8. 17.

i Coloss. 1. 18.

k Hebr. 1. 2.

l 1. Cor. 3. 9.

Græc. habent. συνεργοι id est cooperatores.

m 1. Cor. 9. 16.

n Hebr. 6. 10.

16. *Quomodò alii pro aliis orare; et omnes invicem fratres existimare debeamus.*

Quàm verò hanc ex animo vocem *Noster* proferre debeamus, S. Chrysostomi sententia declaratur, qui Deum inquit libenter christianum audire, non solùm pro se, sed pro altero deprecantem, quod pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ; pro se necessitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur. Quibus illa subjunxit: (1) *Jucundior est Deo, quam charitas fraterna commendat, quàm ea, quæ necessitate pronuntiat.* In hac tanta materia salutaris orationis monere et hortari debet Parochus (2) omnes cujuscumque ætatis, generis, ordinis, ut communis hujus fraternæ necessitudinis memores, comiter et fraternè se gerant, neque (3) se aliis alii præferant insolentiùs. Nam etsi in Ecclesia Dei diversi sunt officiorum gradus; tamen illa varietas graduum et munerum fraternæ necessitudinis conjunctionem minimè tollit, *a* quemadmodum in hominis corpore varius usus, et diversa functio membrorum nihil agit, quamobrem hæc vel illa corporis pars membri munus et nomen amittat.

Chrys. Hom. 1. lib. 4. op. imp. in Matth.

a Rom. 12. 4. 1. Cor. 12. 12. Ephes. 4. 7.

17. *Quibus de causis christiani sint tanta necessitudinis conjunctione copulati.*

Propone tibi eum, qui regiâ sit potestate: an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium, qui christianæ fidei communione continentur? Maximè: quid ita? quia non est Deus alius is, ex quo divites et reges nati sunt, ab eo, à quo pauperes; et (4) qui in regum potestate sunt, extiterunt; sed unus Deus, et parens, et Dominus omnium. Itaque (5) una est spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis; cùm omnes *b* ex eodem Spiritu, ex eodem fidei Sacramento nati simus filii Dei, et ejusdem hæreditatis

Deus unus et idem est divitum et inopum conditor. Sap. 6. 8.

Malach. 2. 10.

Nobilitas spiritualis omnium christianorum una est.

b Joann. 3. 5. Rom. 6, 3. Coloss. 2. 12.

(1) *Jucundior est Deo, quam charitas fraterna commendat, quam ea, quæ necessitate pronuntiat*, editio Lovan. et Lug. *jucundior est Deo, quam charitas fraterna commendat, quàm ea, quæ necessitate pronuntiatur*, Ed. Patavina 1757.: *jucundior est Deo illa oratio, quam fraterna charitas commendat, quàm ea, quam necessitas rei pronuntiet.* Apud Maur. autem: *dulcior est autem ante Deum oratio, non quam necessitas rei transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat.*

(2) Editio Patavina 1757. *omnes cujuscumque ætatis*: pro voce *cujuscumque* alii apponunt, *omnis.*

(3) *Neque se aliis alii præferant insolentiùs*: Typographi indiligentia omissa est vox *aliis* in edit. Manutiana.

(4) *Et qui*: Editio Patav. 1757. omittit conjunctionem, *et*, *à quo pauperes, qui in regum potestate sunt, extiterunt*: quasi comparatio sit inter divites, regesque, et pauperes, regibus subditos.

(5) *Itaque una spiritualis ortus omnium nobilitas*: sive potiùs, ut in edit. Patavina. *Itaque una est spiritualis ortus omnium nobilitas.*

cohæredes. Nec verò alium Christum Deum habent copiosi et potentes homines; alium tenuiores et infimi: non aliis Sacramentis sunt initiati, nec aliam hæreditatem regni cœlestis expectant. Fratres sumus omnes, et, ut inquit Apostolus ad Ephesios, membra sumus corporis Christi de carne ejus, et de ossibus ejus. Quod idem in Epistola ad Galatas significat Apostolus: *a Omnes filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu; quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est judæus, neque græcus, non est servus, neque liber, non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Hæc autem accuratè versanda res est Pastoribus animarum, et scienter illis in hac sententia commorandum. Est enim accommodatus locus non minus ad confirmandos et excitandos inopes et abjectos homines, quàm ad coërcendam, deprimendamque arrogantiam locupletum atque potentium. Cui hominum incommodo uti mederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc charitatem, et inculcabat fidelium auribus.

a Ephes. 5. 30. Galat. 3. 26. Vide item Joann. 17. 21. 22. 23. Act. 4. 22. 1. Cor. 10. 17. Coloss. 3. 11.

Locis suprà citatis, et alibi passim.

18. *Quid christianus, ubi exordium precationis illud,* Pater noster *pronuntiabit, meditari debeat.*

Cùm igitur has Deo preces facturus es, christiane, memineris te tamquam filium ad Patrem Deum accedere. Itaque cùm precationem ordiris, et illud, *Pater noster* pronuntias, cogita quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui non ut servum ad dominum adire invitum ac timidum, sed ut ad patrem, filium voluntarium, securumque confugere jusserit. Qua in memoria et cogitatione, quo vicissim studio et pietate tibi orandum sit, considera. Danda enim est tibi opera, te ut talem præbeas, qualem esse decet Dei filium; id est, ut oratio et actiones tuæ non indignæ sint *b* divino genere, quo te dignari voluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, cùm ait: *c Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi*: ut verè de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses: *d Omnes vos filii lucis estis, et filii Dei.*

b Act. 17. 28. 29.

c Ephes. 5. 1.

d 1. Thess. 5. 5.

Qui es in cœlis.

19. *Cum Deus sit ubique præsens: quomodo domicilium suum peculiariter in cœlo habere dicatur.*

Constat inter omnes, qui rectè de Deo sentiunt, ubique locorum et gentium esse Deum. Quod non ita intelligendum est, quasi ipse distributus in partes, unâ parte locum unum, alia alium occupet ac tueatur; nam Deus spiritus est, omnis expers divisionis. Quis enim audeat Deum, tamquam in vestigio positum, loci alicujus finibus circumscribere, cùm ipse de se dicat: *b Numquid non cœlum et terram ego impleo?* Quod rursum sic accipiendum est, Deum cœlum ac terram, quæque cœlo ac terra comprehensa sunt, vi sua ac virtute complecti, non autem ipsum ullo loco contineri. Adest enim rebus omnibus Deus, vel creans ipsas, vel conservans creatas, nulla regione, nullis finibus vel circumscriptus, vel ita definitus, quominus et naturam et potestatem suam præsens ubique constituat. Quod beatus David expressit illis verbis: *c Si ascendero in cœlum, tu illic es.* Verùm etsi præsens adsit Deus in locis et rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus; tamen in divinis Scripturis sæpè dicitur habere domicilium suum in cœlo. Quod ideo factum videmus, quòd cœli, quos suspicimus, sunt nobilissima mundi pars, iidemque manent incorrupti, præstantes vi, magnitudine ac pulcritudine ceteris corporibus, certisque ac stabilibus motibus præditi. Ergo ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandam infinitam suam potestatem ac majestatem, quæ maximè elucet in opere cœlorum, se in divinis Scripturis habitare testatur in cœlis: sæpè etiam, quod res est, declarat nullam esse mundi partem, quæ non præsenti Dei natura et potestate comprehensa sit.

Deus est totus ubique, et totus in singulis mundi partibus.
Amb. lib. 1. de Spiritu Sancto, c. 7.
Dam. lib. 1. de Fid. Orth. c. 16.
Scot. 2. dist. 1. q. 5. et 4. dist. 10. q. 2.
b Jerem. 23. 24.
Deus est in rebus omnibus.
Actor. 27. 28.
Greg. in Ezech. Hom. 8. D. Thom. 1. p. q. 8. art. 1.

c Psalm. 138. 8.
Amos 9. 2.
Deus in divinis Scripturis in cœlo sæpè esse dicitur, ut in Ps. 2. 4. 113. 3. 122. 1. et alibi frequenter.

Deus in cœlo esse dicitur, quia illud uberioris ipsius operationis, et gratiæ est particeps.
Dam. lib. 1. de Fide Orthod. c. 16.
Greg. Naz. Orat. 34. quæ est 2. de Theol.

20. *Quid fidelibus meditandum exhibeat illa particula,* Qui es in cœlis.

Quamquam (1) in hac cogitatione fideles non solùm communis omnium parentis imaginem sibi proponent, sed etiam in cœlo regnantis Dei; ut oraturi meminerint mentem, animumque esse referendum ad cœlum; quantumque spei ac fiduciæ affert eis Patris nomen, tantum christianæ

(1) *In hac cogitatione fideles*: Editio Patavina *in hac cogitatione cœlestis domicilii divinæ Majestatis fideles.*

humilitatis ac pietatis adjungat præstans illa natura, ac divina majestas Patris nostri, *qui est in cælis*. Quæ verba præfiniunt etiam orantibus, quid petendum sit: omnis enim postulatio nostra, quæ ad hujus vitæ usum ac necessitatem pertineat, nisi cum cœlestibus sit conjuncta bonis, et ad illum finem dirigatur, inanis est et indigna christiano. Quare monebunt pios auditores Parochi de hac ratione precationis; et (1) admonitionem illa Apostoli auctoritate comprobabunt: *a Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram.*

A Patre cœlesti cœlestia dumtaxat bona, aut quæ his conjuncta sunt, exoptanda.

a Coloss. 3. 1. 2.

DE PRIMA PETITIONE.

CAPUT X.

Sanctificetur Nomen tuum.

1. *Cur à nominis divini sanctificatione nostra desideria exordiamur.*

Quid à Deo petendum, quove ordine id agendum sit, Magister ipse ac Dominus omnium docuit et imperavit. Nam cùm studii et desiderii nostri nuncia sit et interpres oratio, tunc rectè et ratione petimus, cùm postulationum ordo sequitur ordinem rerum expetendarum. Monet nos vera charitas, totum ut animum ac studium conferamus in Deum, qui, quoniam solus est in se ipso summum bonum, jure est præcipuo quodam ac singulari amore diligendus. Nec verò ex animo et unicè potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus ejus honor et gloria præponatur. Bona enim et nostra, et aliena, et omninò omnia, quæcumque boni vocabulo nominantur, ab illo profecta, summo ipsi bono cedunt.

Petitionum ordo sequi debet ordinem rerum expetendarum.
D. Thom. 2. 2. q. 82. art. 9.

(1) *Admonitionem illa Apostoli auctoritate comprobabunt.* Edit. Patavina 1757. & Lovaniensi *admonitionem illam Apostoli auctoritate comprobabunt*::: *consurrexistis Christo... dextera sedens*, ita ibidem plurimi editores.

Quare ut ordine procederet oratio, Salvator petitionem hanc de summo bono principem et caput constituit petitionum reliquarum, docens nos, priùs quàm ea, quæ nobis aut proximo cuique opus sint, postulemus, quæ propria sint Dei gloriæ, petere debere, ipsique Deo studium et desiderium ejus rei nostrum exponere Quo facto, manebimus in officio charitatis, quâ docemur, et plus Deum, quàm nos ipsos diligere, et primùm petere, quæ Deo cupiamus, deinde quæ nobis optemus.

2. *Cùm divina natura nullâ re augeri, aut carere possit, cur necesse fuerit sanctificationem nominis Dei hic postulare.*

Et quoniam desiderium et petitio sunt earum rerum, quibus caremus, (nec verò Deo, id est, ejus naturæ, fieri accessio potest, aut augeri ulla re divina substantia, quæ inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata) intelligendum est, extra hæc esse, quæ à Deo ipsi Deo petimus, et ad externam ejus gloriam pertinere. Cupimus enim, et petimus, ut Dei nomen notius sit gentibus; ut ejus regnum amplificetur; ut plures quotidie obediant divino Numini; quæ tria, Nomen, Regnum, Obedientia, non in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecùs.

Nihil petimus Deo intrinsecùs accedere, quod antea non habuerit; sed exterius aliquid fieri, quo ejus gloria innotescat ad hominum utilitatem, optamus.

3. *Verba illa,* Sicut in cœlo et in terra, *ad tres primas petitiones referri posse, et quomodò hic intelligantur.*

Quid sibi velit prima petitio.

Verùm, ut hæ petitiones quam vim habeant, et quid valeant, planiùs intelligatur, Pastoris erunt partes, monere fidelem populum verba illa, *Sicut in cœlo, et in terra*, ad singulas referri posse primarum trium postulationum: ut, *Sanctificetur nomen tuum, sicut in cœlo et in terra*: Item, *Adveniat regnum tuum, sicut in cœlo et in terra*: similiter, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra.* Cùm autem petimus, ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur sanctitas et gloria divini nominis. Quo loco Parochus animadvertet, ac docebit pios auditores, non id dicere Salvatorem, ut eodem modo sanctificetur in terra, quo in cœlo; id est, ut amplitudine terrestris sanctificatio cœlestem exæquet, (hoc enim fieri nullo pacto potest) sed ut ex charitate et intimo animi studio id agatur.

4. *Quomodò Dei nomen per se sanctum sanctificari à nobis possit.*

Etsi verissimum illud est, sicuti est, divinum nomen per se sanctificatione non egere; cùm *a* sanctum et terribile sit, quemadmodum ipse Deus suapte naturâ *b* sanctus est; neque ei ulla sanctitas, qua ab omni æter-

a Psalm. 110. 9. 137. 2.

b Lev. 11. 44.

1. Pet. 1. 16.
Josue 24. 19.
1. Reg. 2. 2.

nitate præditus non fuerit, possit accedere: tamen, quòd in terris longè minori honore afficitur, quàm par est, nonnumquam etiam maledictis et nefariis vocibus violatur: propterea cupimus ac petimus, ut laudibus, honore et gloria celebretur, ad exemplum laudum, honoris, et gloriæ, quæ illi in cœlo tribuuntur: id est, ut sic honor et cultus in mente, in animo, in ore versetur, ut omni veneratione et intimâ et externâ prosequamur, omnique celebritate excelsum, purum et gloriosum Deum, ad imitationem supernorum ac cœlestium civium complectamur. Ut enim cœlites summa consensione, gloria et prædicatione efferunt Deum; sic precamur, ut idem contingat orbi terrarum, (1) et omnes gentes Deum cognoscant, colant et venerentur, ut nulli planè mortales reperiantur, qui non et suscipiant christianam religionem, et se totos Deo dicantes, credant ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quidquam esse purum aut sanctum, quod non à sanctitate divini nominis oriatur.

Beati omnes Deum perpetuò laudant.
Psalm. 83. 5.
Apoc. 4. 8.

5. *Quomodò fieri possit, ut Dei nomen in infidelibus sanctum esse possit.*

a Ephes. 5. 26.
b Matth. 28. 19.
Secundò speciatim petitur, ut infideles per fidem et fidei Sacramenta Deo se adjungant.

Testatur enim Apostolus *a* mundatam esse Ecclesiam in lavacro aquæ, in verbo vitæ: significat autem *Verbum vitæ b* nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, in quo baptizamur et sanctificamur. Itaque, quoniam nulla cujusquam expiatio, nulla munditia et integritas esse potest, super quo non sit invocatum divinum nomen; cupimus et petimus à Deo, ut omne hominum genus, relictis impuræ infidelitatis tenebris, ac radiis divini luminis illustratum, hujus vim nominis agnoscat sic, ut in eo veram quærat sanctitatem, et in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Baptismi sacramentum suscipiens, ipsius Dei dexterâ, perfectam vim sanctitatis consequatur.

6. *Qua ratione Dei nomen in peccatoribus sanctificari possit.*

Tertiò petitur, ut christiani in vitia relapsi, resipiscant.
c Matth. 22. 12.

d Isai. 45. 8.

Pertinet verò optatum, et postulatio nostra non minùs etiam ad eos, qui flagitiis et sceleribus contaminati, puram Baptismi integritatem et *c* innocentiæ stolam amiserunt; qua re factum est, ut in illis miserrimis suam iterum sedem impurissimus Spiritus collocarit. Optamus igitur, et precamur à Deo, ut in ipsis etiam sanctificetur nomen ejus, *d* ut ad cor et ad sanitatem redeuntes,

(1) *Et omnes gentes*: Edit. Patavin. *ut omnes gentes.*

sacramento Pœnitentiæ redimant pristinam sanctitatem, seque ipsos purum ac sanctum Deo templum ac domicilium præbeant.

7. *Quomodò omnes homines in se sanctificare Dei nomen poterunt?*

Oramus denique, lumen ut suum Deus præferat omnium mentibus, quo videre possint, *a omne datum optimum, et omne donum perfectum, descendens à Patre luminum*, ad nos divinitùs esse delatum: quo temperantiam, justitiam, vitam, salutem, omnia denique animi, corporis, externa, vitalia ac salutaria bona illi accepta referant; à quo, quemadmodum prædicat Ecclesia, bona cuncta procedunt; (1) si quid luce sua sol; si quid reliqua sidera motu et cursu prosunt hominum generi; si circumfuso hoc alimur spiritu; si terra frugum et fructuum ubertate vitam sustinet omnium; si opera magistratuum quiete ac tranquillitate fruimur; et hæc et hujus generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas. Quin etiam, quas Philosophi secundas causas appellant, interpretari debemus, mirabiliter (2) effectas quasdam, et ad usum nostrum accommodatas Dei manus, quibus nobis sua bona distribuit, ac longè latèque diffundit.

Quartò petitur, ut gratiæ suæ lumine corda tenebricosa perfundat.
a Jacob. 1. 17.
Omnia bona tùm animi, tùm externa, Deo referri debent accepta.
In Oratione Dominicæ V. post Pascha.

8. *Quomodò maximè per agnitionem et venerationem Ecclesiæ catholicæ Dei nomen sanctificetur.*

Quòd autem maximè rem continet in hac petitione, illud est, ut omnes agnoscant et venerentur sanctissimam Jesu Christi sponsam et parentem nostram Ecclesiam; in qua una est *b* fons ille amplissimus atque perpetuus ad eluendas et expiandas omnes paccatorum sordes, unde hauriuntur universa salutis et sanctificationis Sacramenta, quibus, quasi cœlestibus quibusdam fistulis in nos à Deo ille sanctitatis ros et liquor effunditur: ad quam solam, et ad eos, quos suo sinu et gremio complexa est, pertinet divini illius imploratio nominis *c*, quod unum sub cœlo datum est hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.

Quintò optatur, ut Catholica Ecclesia ab omnibus agnoscatur.
b Zach. 13. 1. Ezech. 25. 36.
Ecclesiæ prærogativæ.
Ad solam Ecclesiam pertinet Divini Nominis imploratio.
c Actor. 4. 12.

9. *Qua ratione nomen Dei à christianis hodie polluatur.*

Verùm Parochi maximè hunc locum urgere debebunt, boni esse filii non solùm Patrem Deum orare verbis, sed re etiam et actione conari, ut eluceat in ipso sanctifica-

(1) *Bona cuncta procedunt: si quid luce sua sol &c*: Edit. Patavina *bona cuncta procedunt; nam si quid luce sua sol &c.*
(2) *Effectas*: Edit. Patav. et Lov. *affectas*, quod magis arridet.

tio divini nominis. Utinam non essent, qui, cùm oratione hanc Dei nominis sanctificationem assiduè postulent, factis, quantum in ipsis est, illud violant atque contaminant, quorum culpâ interdum ipsi etiam Deo maledicitur. In quos dictum est ab Apostolo: *a Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes*; et apud Ezechielem legimus: *b Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis: populus Domini iste est, et de terra ejus egressi sunt*. Qualis enim est vita, et ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur, sic de religione ipsa, deque ejus auctore religionis multitudo imperita judicare solet. Quare, qui vivunt ex christiana religione, quam susceperunt, et ad ejus regulam orationem et actiones dirigunt suas, magnam facultatem præbent aliis laudandi nomen cœlestis Parentis, et omni honore et gloria celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus virtutis actionibus excitemus homines ad laudem et prædicationem divini nominis. Ad quos loquitur in hunc modum apud Evangelistam: *c Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est*; et Princeps Apostolorum: *d Conversationem vestram inter gentes habentes bonam; ut ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum.*

a Rom. 2. 24.

b Ezech. 36. 20. Isai. 52. 5. Tit. 1. 16.

Quando ex fidelium sanctitate populi ad laudandum Deum excitentur, vide Deuteronom. 4. 5. 6. 7.

Virtutibus sunt excitandi homines ad Dei nominis sanctificationem.

c Matth. 5. 16. Marc. 4. 21. Luc. 8. 16.

d 1. Pet. 2. 12. et 3. 16. 17.

DE SECUNDA PETITIONE.

CAPUT XI.

Adveniat Regnum tuum.

1. *Regni Dei prædicatio in Scripturis quàm sæpè commendata.*

Conjunctum est hujus petitionis argumentum cum ultimo Symboli articulo.

Regnum cœleste, quod altera hac petitione postulamus, ejusmodi est, ut eò referatur ac terminetur omnis Evangelii prædicatio. Nam et inde exorsus est ad pœnitentiam cohortari sanctus Joannes Baptista, dum, *a Pœnitentiam*, inquit, *agite*; (1) *appropinquavit enim regnum cœlorum*. Nec aliunde fecit initium suæ prædicationis *b* Salvator humani generis, et in illo salutari sermone, *c* quo beatitudinis vias Discipulis in monte monstravit, tamquam proposito orationis argumento principium duxit à regno cœlorum; nam *d Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Quin etiam eum retinere cupientibus, attulit illam causam necessariæ profectionis: *e Et aliis civitatibus oportet me evangelizare Regnum Dei, quia ideo missus sum.* Hoc idem *f* postea regnum Dei prædicare jussit Apostolos; et illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suum velle dixerat, respondit: *g Tu autem vade: et annuntia regnum Dei.* Cùm verò resurrexisset à mortuis, per illos quadraginta dies, quibus apparuit Apostolis, *h* loquebatur de regno Dei. Quare Parochi hunc secundæ postulationis locum diligentissimè tractabunt, ut fideles auditores, quanta sit in hac petitione vis ac necessitas, intelligant.

a Matth. 3. 2. Marc. 1. 4. Luc. 3. 3.
b Matth. 4. 17. Marc. 1. 15.
c Matth. 5. et 6. 7. per totum.
d Ibid. 5. 3. Luc. 6. 20.
e Ibid. 4. 43.
f Matth. 10. 1.
g Luc. 9. 60.
h Actor. 1. 3.

2. *Quid hæc secunda petitio comprehendat.*

Primùm autem ipsis ad rem scienter, subtiliterque explicandam magnam facultatem dabit ea cogitatio, quòd etsi hæc petitio conjuncta sit cum reliquis omnibus, eam tamen separatim etiam adhiberi jusserit à ceteris, ut, quod

(1) *Appropinquavit*: Ita etiam hodierna Vulgata, unde perperàm in edit. Venet. 1586. Patav. 1714. et ita Venet. *appropinquabit.*

a Matth. 6. 33.

petimus, summo studio quæramus. Ait enim: *a Quærite primùm regnum Dei, et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis.* Et quidem tanta vis et copia cœlestium munerum hac postulatione continetur, ut omnia complectatur, quæ ad corpoream et spiritualem vitam tuendam sint necessaria. Quem autem regio nomine dignum dicemus, cui ea curæ non sint, quæ regni salutem contineant? Quòd si sunt homines de regni sui incolumitate sollicitii, quantâ regem regum omnium curâ et providentiâ tueri credendum est, et vitam et salutem hominum? Hac igitur regni Dei petitione comprehensa sunt omnia, quibuscumque in hac peregrinatione, vel exilio potiùs indigemus, quæ concessurum se Deus benignè pollicetur: nam statim illa subjunxit: *b Et hæc omnia adjicientur vobis.* Quibus omninò declaravit, se eum esse regem, qui generi hominum copiosè omnia largèque suppeditat, in cujus infinitæ benignitatis cogitatione infixus David cecinit: *c Dominus regit me, et nihil mihi deerit.*

Quomodò omnia, quæ ad spiritualem et corporalem vitam pertinent, Deus suo regno provideat, declarat sub parabola vineæ.
Isai. 5. 1. 2. 3.
Jerem. 2. 2.
Matth. 21. 33.

b Ibid. 6. 33.
Deus Rex est ditissimus, valens omnia necessaria nobis præstare.

c Psalm. 22. 1.

3. *Quid his faciendum sit, qui hujus petitionis fructum consequi cupiunt.*

Quomodò petendum Dei Regnum.

Verùm minimè satis est vehementer petere Dei regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia, tamquam instrumenta, quibus illud quæritur et invenitur. Nam et quinque fatuæ virgines, studiosè illæ quidem petierunt ad hunc modum: *d Domine, Domine, aperi nobis*: verumtamen, quòd illius postulationis præsidia non haberent, exclusæ sunt. Nec injuria: est enim illa Dei ore pronuntiata sententia: *e Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.*

d Matth. 25. 11.

e Ibid. 7. 21.

4. *Quibus rationibus regni Dei desiderium hominibus sit excitandum.*

Quam calamitosa sit præsentis vitæ conditio.

Quamobrem haurient animarum curatores Sacerdotes ex uberrimis divinarum litterarum fontibus ea, quæ fidelibus desiderium, studiumque commoveant Regni cœlorum; quæ calamitosam status nostri conditionem illis ob oculos ponant; quæ sic eos afficiant, ut respicientes et colligentes se, in memoriam redeant summæ beatitudinis et inexplicabilium bonorum, quibus redundat æterna Parentis Dei domus. *f* Exules enim sumus, et planè ejus loci incolæ, *g* in quo habitant dæmones, quorum odium in nos nulla ratione mitigari potest: nam sunt infestissimi et implacabiles in genus humanum. Quid domestica, *h* intestinaque prælia, quæ inter se corpus et anima, caro et spiritus assiduè gerunt? quibus perpetuò timendum est, ne concidamus:

f Omnes Patres se exules, hospites et peregrinos esse confessi sunt.
g Hebr. 11. 13.
Dæmones sic in terris agere, indicat Paullus. Ephes. 6. 12.
Eccles. 6. 52.
h Prælia carnis et spiritus.
Matth. 26. 41.
Rom. 7. 18.
Galat. 5. 17.

timendum autem, immò verò statim conciderenius, nisi propugnaculo divinæ dexteræ defenderemur. Quam vim miseriarum cùm sentiret Apostolus: *a Infelix*, inquit, *ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

a Rom. 7. 24.

5. *Quanta sit hominis miseria, per aliarum rerum cum homine collatione demonstratur.*

Hæc infelicitas nostri generis, quamquam per se cognoscitur, tamen ex contentione reliquarum naturarum, et creatarum rerum faciliùs intelligi potest. In illis, sive rationis, sive etiam sensus expertibus, raró fieri videmus, ut aliqua natura à propriis actionibus, à sensu, vel motu insito declinet sic, ut à proposito et constituto fine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, volucribus, ut res declaratione non egeat. Quòd si cœlum suspexeris, nonne verissimum id esse intelligis, quòd à Davide dictum est: *b In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo?* Nempè illud continenti motu et perpetuâ conversione fertur, ut ne minimum quidem à præfinita divinitùs lege discedat. Si terram et reliquam universitatem consideres, facilè videas, aut nullâ, aut exigua ex parte deficere. At miserrimum hominum genus sæpissimè labitur; raró, quæ rectè sunt cogitata, persequitur; plerumque susceptas bonas actiones abjicit atque contemnit; quæ modò placuerat optima sententia, subitò displicet; et illâ rejecta, ad turpia consilia, sibique perniciosa dilabitur.

Omnes res creatæ insitam sibi à Deo vim retinent.
Psalm. 143. 6. 7.
Omnia ad nutum Deo serviunt præter hominem.
Psalm. 118. 89.
Gen. 3. 19.
Reg. 1. 14.
Paral. 19. 11.
Psalm. 38. 6.

b Ibid. 118. 89.
Sap. cap. 2. 5.
Eccl. cap. 15. 18.
Isai. cap. 40. 6. et alib.

6. *Quæ sit omnium miseriarum causa potissima.*

Quænam igitur est hujus inconstantiæ miseriæque causa? contemptio planè divini afflatus: *c* claudimus enim aures Dei monitis, oculos tollere nolumus ad ea, quæ nobis lumina divinitùs præferuntur, nec cœlestem Patrem salutariter præcipientem audimus. Quare huc incumbendum erit Parochis, ut et miserias oculis subjiciant fidelis populi, et commemorent causas miseriarum, et remediorum vim ostendant: quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex viris sanctissimis, Joanne Chrysostomo et Augustino, maximè verò ex iis, quæ in Symboli expositione posuimus. Nam illis cognitis, quis erit è facinorosorum hominum numero, quin adjumento Dei gratiæ præeuntis, evangelico illo *d* Prodigi filii exemplo, conetur exurgere et erigere se, atque in cœlestis Regis, Patrisque conspectum venire?

c Prov. 24.
Isai. 60. et 66. 3.
Jerem. 7. et 55. 15.

Chrys. Hom. 52. ad populum Antiochenum.
D. Aug. lib. 10. Confess. cap. 28.

d Luc. 15. 18. 19.

7. *Quidnam Dei regnum in sacris litteris designet.*

His explicatis, quæ sit fidelium fructuosa petitio, aperient, quid sit, quod his verbis à Deo postulemus, præsertim cùm vocabulum regni Dei multa significet:

quorum declaratio, et ad reliquam scripturæ intelligentiam non erit inutilis, et est ad hujus cognitionem loci necessaria.

Dei regnum primò generalem in res universas potestatem, et providentiæ curam significat.

Communis igitur quædam regni Dei significatio, quæ frequens est in divinis litteris, est non solùm ejus potestatis, quam habet in omnem hominem, rerumque universitatem, sed etiam providentiæ, qua cuncta regit et moderatur. *a In manu ejus*, inquit Propheta, *sunt omnes fines terræ*. Quibus finibus intelliguntur etiam, quæ occulta sunt et abdita in intimis terræ, ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardochæus loquebatur illis verbis: *b Domine, Domine, Rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, et non est, qui possit tuæ resistere voluntati.... Dominus omnium es: nec est, qui resistat majestati tuæ.*

a Psalm. 94. 4.

b Esth. cap. 13. 9. 11.

8. *Christi regnum in pios quale.*

Secundò, peculiarem illam beneficentiam, quâ pios gubernat et dirigit, denotat.

Item Dei regno declaratur præcipua illa ac singularis providentiæ ratio, qua Deus pios et sanctos homines tuetur et curat. De qua propria et eximia quadam Dei curâ dictum est illud à Davide: *c Dominus regit me, et nihil mihi deerit*: tùm ab Isaia: *d Dominus Rex noster ipse salvabit nos.* In qua Dei regia potestate etsi præcipua ratione sunt in hac vita ii, quos diximus, sancti ac pii homines; tamen monuit Pilatum ipse Christus Dominus, Regnum suum non esse ex hoc mundo, hoc est, minimè ex hoc mundo, qui et conditus est, et interiturus, ortum habere. Nam eo, quem diximus, modo dominantur Imperatores, Reges, Respublicæ, Duces, omnesque ii, qui vel expetiti ac delecti ab hominibus, præsunt civitatibus atque provinciis; vel per vim et injuriam dominatum occupaverunt: Christus autem Dominus *e* constitutus est Rex à Deo, ut ait Propheta: cujus Regnum ex Apostoli sententia, justitia est: ait enim: *f Regnum Dei est justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto.*

c Psalm. 22. 1.

d Isai. 33. 22.

Quomodò Regnum Christi non sit ex hoc mundo.

e Psalm. 2. 6.

f Rom. 14. 17.

9. *Qua ratione Christus in suis regnet fidelibus.*

Regnat autem in nobis Christus Dominus per virtutes intimas, fidem, spem, charitatem, quibus virtutibus Regni quodammodo partes efficimur, et Deo peculiari quadam ratione subjecti, ad ejus cultum ac venerationem consecramur: ut quemadmodum dixit Apostolus: *g Vivo autem, jam non ego: vivit verò in me Christus*: ita nobis dicere liceat: *Regno ego, jam non ego, regnat verò in me Christus.* Id autem regnum justitiâ dicitur, quia Christi Domini justitia constitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud S. Lucam Dominus: *h Regnum Dei*

g Galat. 2. 20.

Quomodò Regnum Dei sit justitia.

h Luc. 17. 21.

intra vos est. Nam etsi Jesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio ac sinu sanctissimæ matris Ecclesiæ continentur, præcipuo tamen modo regit eos, qui præstanti fide, spe et charitate præditi, se tamquam pura quædam et viva membra Deo præbuerunt. Et in his Dei gratiæ regnum esse dicitur.

In quibus præcipuè regnet Christus.

10. *De Regno gloriæ Christi Domini nostri.*

Est verò etiam Dei gloriæ regnum illud, de quo Christum Dominum apud sanctum Matthæum loquentem audimus: *a Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Quod idem ab eo regnum, apud sanctum Lucam, latro admirabiliter sua scelera recognoscens, expetebat in hunc modum: *b Domine, memento mei cùm veneris in regnum tuum.* Sanctus etiam Joannes meminit hujus Regni: *c Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Meminit item Apostolus ad Ephesios: *d Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, (quod est idolorum servitus) non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.* Eodem *e* pertinent aliquot similitudines Christi Domini loquentis de regno cœlorum.

Tertio, gloriam et majestatem designat, quam Deus in cœlo obtinet.

a Matth. 25. 34.

b Luc. 23. 42.

c Joann. 3. 5.

d Ephes. 5. 5.

e Matth. 13. 31. 32. 44. et cap. 22. 1.

11. *De regni gratiæ et gloriæ Christi naturâ et diversitate.*

Necesse est autem priùs ponere regnum gratiæ: neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria, nisi ejusdem gratia in illo regnarit. Est verò gratia, ipsius sententiâ Salvatoris: *f Fons aquæ salientis in vitam æternam.* Gloriam autem quid esse dicemus, *g* nisi gratiam quamdam perfectam et absolutam? Quamdiu enim fragili hoc et mortali corpore vestiti sumus, dum in hac cæca peregrinatione et exilio vagi et imbecilles absumus à Domino, sæpè labimur et cadimus, abjecto regni gratiæ adminiculo, quo nitebamur: cùm autem regni gloriæ, *h* quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi ac stabiles perpetuò consistemus. Omne enim et vitium et incommodum exhaurietur, omnis infirmitas confirmata roborabitur; ipse denique nostra in anima et in corpore regnabit Deus: quæ res uberiùs in Symbolo tractata est, cùm de resurrectione carnis ageretur.

f Joann. 4. 14.
Quid gratia.
g Sic Apost. Roman. 6. 23. vitam æternam gratiam vocat. Regno gratiæ frequenter excidimus.

h 2. Cor. 5. 6.
Regnum gloriæ, si semel ab homine possideatur, nunquam amittitur.

12. *Quid in primis hac petitione Deum oremus.*

His igitur expositis, quæ communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi hæc petitio propriè velit, dicendum est. Petimus autem à Deo, ut regnum Christi, quod est Ecclesia, propagetur, ut se ad fidem Christi Domini, et accipiendam veri Dei cognitionem con-

Quomodò maximè hic in terris regnum Dei adveniat.

vertant infideles et judæi, et schismatici ac hæretici redeant ad sanitatem, et ad Ecclesiæ Dei communionem, à qua desciverunt, revertantur; ut compleatur, et ad exitum perducatur, quod Isaiæ ore dixit Dominus: *a Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende*; (1) *ne parcas: longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida. Ad dexteram enim, et ad lævam penetrabis, quia dominabitur tui, qui fecit te.* Et idem: *b Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui: leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; filii tui de longe venient, et filiæ tuæ de latere surgent.*

a Isai. 54. 2. 3. 5.

b Ibid. 60. 3. 4. 49. 18.

13. *Secundò quidnam hic postuletur.*

Verùm quia sunt in Ecclesia, *c* qui verbis confitentes Deum, factis negantes, deformatam fidem præseferant, in quibus propter peccatum Dæmon habitat ac dominatur tamquam in propriis domiciliis; petimus etiam, ut ad eos veniat regnum Dei; quo illi, peccatorum discussa caligine, et radiis divinæ lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem, ut omnibus è suo regno, cœlestis Parens, sublatis hæreticis atque schismaticis, ejectisque offensionibus, ac scelerum causis, *d* aream purget Ecclesiæ, quæ Deo cultum piè sanctèque adhibendo, quieta ac tranquilla pace perfruatur.

c Tit. 1. 16.
In christianis perperàm viventibus, dominatur etiam Diabolus.

d Matth. 3. 12.

14. *Quid tertio loco eadem petitione quæramus.*

Petimus denique, ut solus in nobis vivat, solus regnet Deus; ne sit posthac morti locus, sed ut illa *e* absorbeatur in victoria Christi Domini nostri, qui, *f* disjecto ac dissipato omni hostium principatu, potestate et virtute, suo omnia subjiciat imperio.

e 1. Cor. 15. 26.

f 1. Cor. 15. 24. 25. Coloss. 2. 15.

15. *Quæ christianis hujus petitionis occasione præcipuè agenda et contemplanda offerantur.*

Erit autem curæ Parochis, ut (quod postulat hujus ratio petitionis) fidelem populum doceant, quibus cogitationibus et meditationibus instructus, has piè Deo preces facere possit. Ac primùm hortabuntur, ut vim ac sententiam intueatur illius similitudinis à Salvatore introductæ: *g Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.* Nam qui noverit Christi Domini divitias,

g Matth. 13. 44.
Christi regnum ut consequamur, omnia terrena sunt contemnenda.

(1) *Ne parcas*: deest in edit. Rom. Lugd. Lovan. Paris. est autem apud Isaiam ut in edit. Patav.

is præ illis omnia contemnet; huic facultates, opes, potentia sordescent: nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, immò verò, quod in conspectu ejus stare possit. Quare, quibus id nosse contigerit, exclamabunt illi, ut Apostolus: *a Omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.* Hæc est illa insignis Evangelii *b* margarita, in quam qui pecuniam ex omnium bonorum venditione redactam erogarit, is beatitudine fruetur sempiterna.

Huc pertinere possunt, quæ de Sapientia scripsit Job. 28. 28. Salom. Prov. 8. 10. Sap. 7. 8. 9. 10.

a Philipp. 3. 8.

b Matth. 13. 45.

16. *Quàm sit desiderabile regnum Christi hic per gratiam, et in futuro per gloriam.*

O nos felices, si tantum luminis nobis præferret Jesus Christus, ut illam videre possemus divinæ gratiæ margaritam, quâ ipse regnat in suis! Nam et nostra omnia, et nos ipsos venundaremus, ut emptam illam tueremur: tum enim denique (1) nobis id non dubitanter dicere liberet: *c Quis nos separabit à charitate Christi?* Præstantem verò regni gloriæ excellentiam, si, quæ sit, scire volumus, eamdem de illa et *d* Prophetæ et *e* Apostoli vocem atque sententiam audiamus: *Oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

c Rom. 8. 35.

d Isai. 64. 4.
e 1. Cor. 2. 9.

17. *De humilitate, quam in hac petitione, et aliis præ nobis ferre debemus.*

Proficiet autem ad impetrandum maximè, quod petimus, si qui simus, ipsi nobiscum reputemus, id est, Adam progenies, *f* jure è paradiso ejecti et exules, quorum indignitas ac perversitas summum Dei odium ac sempiternas pœnas postularet. Quare demisso tùm, et abjecto animo simus oportet. Nostra etiam erit plena christianæ humilitatis oratio; et omninò nobis ipsis diffidentes, *g* illius more Publicani confugiemus in Dei misericordiam, totumque ejus benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sit elargitus, *h* quo freti clamare audeamus, *Abba Pater.*

f Gen. 3. 22.
Humiliter regnum Dei petendum.

g Luc. 18. 13.

h Rom. 8. 15.

18. *Quanto studio nobis incumbendum sit, ut tandem cœlorum regno potiamur.*

Suscipiemus etiam illam curam et cogitationem, quid agendum, quid contra vitandum sit, ut ad cœleste Regnum pervenire possimus. Non enim à Deo *i* ad otium, et ad inertiam vocati sumus; quin immò inquit: *k Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt*

Quid sequi, vel fugere debeamus, ut simus beati, sæpè cogitandum.
i Hoc docet parabola Evangelica de vinea. Matth. 20. 1.
k Ibid. 11. 12.

(1) *Nobis id non dubitanter dicere liberet*: Vocula *id* desideratur in edit. Patavina, et quidem redundare videtur.

a Matth. 19. 17.
Diligentia adhibenda.

illud; et *a Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Itaque non est satis petere regnum Dei, nisi suum ipsi etiam studium et operam adhibeant homines. Nam *b* adjutores sint oportet, et administri Dei gratiæ in eo tenendo cursu, quo pervenitur in cœlum; nunquam nos deserit Deus, *c* qui nobiscum se futurum perpetuò pollicitus est; unum ut nobis videndum sit, ne Deum et nos ipsos deseramus. Ac Dei quidem sunt in hoc Ecclesiæ regno omnia, quibus et vitam tuetur hominum, et (1) salutem illis conficit sempiternam, et quæ sub aspectum non cadunt, Angelorum copiæ, et plenissimum virtutis cœlestis visibile hoc munus Sacramentorum. In his tantum nobis præsidii est divinitùs constitutum, ut non modò ab acerrimorum hostium regno tuti esse, sed ipsum etiam tyrannum, ejusque nefarios satellites prosternere et conculcare possimus.

b 1. Cor. 3. 9.
Quomodò simus divinæ gratiæ adjutores.

c Matth. 28. 20.

Quantis præsidiis homines instruxerit Deus ad cœlestis regni consecutionem.

19. *Conclusio hujus petitionis, et brevis illius alia expositio.*

Quare vehementer ad extremum (2) petamus à Dei Spiritu, nos ut omnia jubeat è sua voluntate facere: Satanæ ut tollat imperium, nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat: ut vincat et triumphet Christus: ut vigeant ejus leges toto orbe terrarum: ut decreta serventur: nullus ut proditor aut desertor ejus sit; sed tales se præbeant omnes, ut in Regis Dei conspectum non dubitanter veniant, et *d* constitutam illis ex omni æternitate possessionem adeant regni cœlestis, ubi beati cum Christo sempiterno ævo fruantur.

d Matth. 25. 34.

(1) *Salutem illis conficit sempiternam*: Longè meliùs edit. Patavina, Lugd. Lovan. et Paris. *salutem perficit sempiternam.*
(2) *Petamus*: Edit. Patav. *petemus.*

DE TERTIA PETITIONE.

CAPUT XII.

Fiat Voluntas tua.

1. *Quare postulato Dei regno, statim subjiciatur, ut ejusdem voluntas fiat.*

Cùm à Christo Domino dictum sit: *a Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum*: quicumque in illud cœleste regnum pervenire cupiunt, id à Deo petere debent, ut fiat voluntas ejus. Quamobrem hoc loco posita hæc petitio est statim post regni cœlestis postulationem.

a Matth. 7. 21.

2. *Qua methodo ad veram hujus petitionis intelligentiam perveniendum sit.*

Ut autem intelligant fideles, quàm necessarium id nobis sit, quod hac prece postulamus, quantamque vim salutarium munerum ex ejus impetratione consequamur; demonstrabunt Parochi, quibus miseriis et ærumnis oppressum fuerit hominum genus propter peccatum primi parentis.

Homo initio suæ creationis in Deum tamquam suæ beatitudinis auctorem rectè ferebatur. Eccl. 7. 27.

3. *Quæ mala prævaricatio primi parentis in humanum genus invexerit.*

Nam à principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingeneravit, ut naturali quadam propensione suum quærerent et expeterent finem, à quo illæ nunquam, nisi objecto extrinsecùs impedimento, declinant. Hæc autem initio fuit in homine expetendi Deum, suæ beatitudinis auctorem, parentemque, eò præclarior et præstantior vis, quod is compos esset rationis atque consilii. Sed hunc amorem sibi naturaliter ingenitum, cùm reliquæ naturæ rationis expertes conservassent, quæ ut initio procreatæ fuerunt naturâ bonæ, sic in eo statu et conditione manserunt, hodieque manent: miserum hominum genus cursum non tenuit. Non enim solùm bona justitiæ originalis amisit, quibus à Deo supra naturæ suæ

Peccato originali, et amissa justitia, et ad virtutem inclinatio corrupta est.

facultatem auctum ornatumque fuerat, sed etiam insitum in animo præcipuum virtutis studium obscuravit. *a Omnes*, inquit, *declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Nam *b sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua*; ut inde facilè intelligi possit, neminem per se salutariter sapere, sed omnes ad malum esse propensos, innumerabilesque esse hominum pravas cupiditates, *c* dum proclives sunt, et flagranti studio feruntur ad iram, ad odium, ad superbiam, ad ambitionem, ad omne ferè malorum genus.

a Psalm. 52. 4.

b Gen. 8. 21. item 6. 5. Omnes ab adolescentia ad malum sunt proclives. Conc. Trid. sess. 5. de Peccato originali.

c Rom. 7. 21. 22. 23.

4. *Homo, etsi multis miseriis obrutus sit, suum tamen statum ignorat.*

Quibus in malis quamquam assiduè versemur; tamen, quæ summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt, quæ nobis minimè mala videantur. Quæ res insignem arguit hominum calamitatem, qui cupiditatibus ac libidinibus obcœcati non videant, quæ salutaria opinantur, plerumque esse pestifera; immò verò ad illa perniciosa mala, tamquam ad optabile et expetendum bonum rapiantur præcipites; ab iis, quæ verè bona sunt et honesta, tamquam à contrariis rebus abhorreant. Hanc opinionem, corruptumque judicium detestatur Deus illis verbis: *d Væ, qui dicitis malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.*

d Isai. 5. 20.

5. *Quomodò nostram hanc miseriam sacræ litteræ nobis ob oculos subjiciant.*

Itaque nostris ut subjiciant oculis nostras miserias, comparant nos divinæ litteræ iis, *e* qui verum gustandi sensum amiserunt: quare fit, ut à salubri victu alieni sint, appetantque contrarium. *f* Cùm ægrotis præterea nos conferunt: ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum et integrorum hominum officia ac munera obire non possunt; sic nos actiones, quæ Deo gratæ sint, suscipere sine divinæ gratiæ adjumento nequimus.

Gustum spiritualem amisit homo.
e Isai. 24. 9.
Ezech. 18. 2.
Homines post peccatum sunt ægrotis similes.
f Psalm. 6. 3. et 106. 12.
Isai. 53. 4.

6. *In statu naturæ corrupto quanta sit ad aliquid boni agendum hominum infirmitas.*

Quòd si quædam sic affecti assequimur, levia illa sunt, et quæ ad consequendam cœlestem beatitudinem parùm, vel nihil momenti habent. At Deum, ut par est, amare et colere, quod majus quiddam et altius est, quàm ut nos humi strati id humanis viribus assequamur, nunquam poterimus, nisi adminiculo divinæ gratiæ sublevemur.

Virtutes cœlo dignas, homo sibi relictus perficere non potest.

7. *In rebus divinis nos omninò pueris esse persimiles.*

Quamquam aptissima etiam est illa comparatio ad significandam miseram humani generis conditionem, quòd similes esse dicimur puerorum, qui suo relicti arbitrio temerè moventur ad omnia: pueri, inquam, sumus et imprudentes, ludicris sermonibus et inanibus actionibus dediti, si à divino præsidio deseramur. Sic enim nos objurgat Sapientia: *a Usquequò parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient?* Et in hunc modum hortatur Apostolus: *b Nolite pueri effici sensibus.* Etsi in majori inanitate et errore versamur, quàm illa puerilis ætas, cui tantum abest humana prudentia, ad quam tamen per se tempore potest pervenire, cùm ad divinam prudentiam, quæ ad salutem necessaria est, nos nisi Deo auctore et adjutore, aspirare non possimus. Nisi enim præstò nobis sit Dei auxilium, rejectis iis, quæ verè sunt bona, ad interitum ruimus voluntarium.

Homines per Adæ peccatum nunc sunt ipsis pueris insipientiores.

a Prov. 1. 22.

b 1. Cor. 14. 20.

Prudentiam saluti necessariam, nisi Deo adjutore, consequi non possumus.

8. *Quodnam hac petitione tantorum malorum proponatur remedium.*

Ac si quis, discussâ divinitùs animi caligine, has videat hominum miserias, et sublato stupore, sentiat *c* legem membrorum, ac sensus cupiditates spiritui repugnantes recognoscat, omnemque dispiciat naturæ nostræ propensionem ad malum; qui poterit non ardenti studio opportunum tanto huic malo, quo naturæ vitio premimur, remedium quærere, salutaremque illam regulam expetere, ad quam christiani hominis vita dirigenda et conformanda sit? Hoc igitur illud est, quod imploramus, cùm ita precamur Deum: *Fiat voluntas tua.* Cùm enim *d* abjectâ obedientiâ, et Dei voluntate neglecta, in has miserias inciderimus; unum illud tantorum malorum remedium nobis divinitùs propositum est, ut ex Dei voluntate, quam peccando contempsimus, aliquando vivamus, omnesque cogitationes et actiones nostras eâ regulâ metiamur. Quod ut assequi possimus, suppliciter illud à Deo petimus: *Fiat voluntas tua.*

c Rom. 7. 23.

Omnium actionum et cogitationum humanarum bonitas ex consensu, quem habent cum divina voluntate, est metienda. Suam autem voluntatem Deus patefecit hominibus per Decalogum.

d Rom. 5. 19.

9. *Etiam à justificatis, qui jam Deo parent, usurpanda hæc precatio est.*

Id verò illis etiam vehementer petendum est, in quorum animis jam regnat Deus, quique jam sunt radiis divini luminis illustrati, cujus gratiæ beneficio, Dei obtemperent voluntati. Quibus licèt ita comparatis, propriæ tamen cupiditates adversantur propter proclivitatem ad malum, insitam in hominum sensibus: ut, etiam si tales simus, magnum tamen hoc loco nobis pericu-

Justificati propter pronitatem ad malum, vita hac durante, semper periclitantur.

Conc. Trid. sess. 6. cap. 12. et 3. Vide Ezech. 8. 26.

Jerem. 16. 2.

a Jacob. 1. 14.

lum sit à nobis ipsis, ne *a* abstracti et illecti à concupiscentiis, quæ militant in membris nostris, iterum de salutis via deflectamus. De quo nos periculo Christus Dominus admonuit illis verbis: *b Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.*

b Matth. 26. 41.

10. *In justificatis adhuc viget concupiscentia, quam quidem nemo penitùs potest extinguere.*

Justitia originalis fuit tamquam frænum, quo carnis cupiditates regebantur, eoque semel amisso, nunquam ita regi potuerunt, quin identidem noxia appeterent.

c Rom. 7. 18.

Fomes peccati, seu concupiscentia, perpetuo in membris nostris latitat, unde etiam perpetuò adversus illam quærenda sunt auxilia.

d Rom. 7. 20.

Non enim est in hominis potestate, ne in ejus quidem, qui per Dei gratiam est justificatus, ita domitos habere carnis affectus, ut nunquam illi postea excitentur: quippè cùm eorum, qui justificati sunt, mentem sanet Dei gratia, non etiam carnem, de qua illud scripsit Apostolus: *c Scio enim, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Nam ut semel primus homo justitiam originalem, quâ tamquam frœno quodam cupiditates regebantur, amisit, minimè eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeterent, quæ etiam rationi repugnant. Itaque in ea hominis parte *d* peccatum, id est, peccati fomitem habitare, scribit Apostolus; ut intelligamus, eum non ad tempus, quasi hospitem, diversari apud nos, sed quamdiu vivimus, tamquam incolam nostri corporis, in domicilio membrorum hærere perpetuò. Ergo domesticis et intestinis hostibus assiduè oppugnati, facilè intelligimus, confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis voluntas ejus. Jam verò faciendum est, ut sciant fideles, quæ sit hujus petitionis vis.

11. *Quomodò voluntas Dei in hac petitione accipiatur.*

Vide Magistrum in 1. dist. 41. litt. G. H. et I. et D. Thom. in 1. p. q. 19. et ipsum, et alios in 1. dist. 45.

Quo loco multis omissis, quæ à doctoribus scholasticis de Dei voluntate utiliter et copiosè disputantur, voluntatem hîc accipi dicimus pro ea, quam *Signi* appellare solent; hoc est, pro eo, quod Deus à nobis fieri, aut caveri jusserit, aut monuerit. Quare voluntatis nomine hoc loco comprehensa sunt universa, quæ nobis ad cœlestem beatitudinem comparandam proponuntur, sive illa ad fidem, sive ad mores pertineant: omnia denique, quæcumque nos Christus Dominus per se, vel per Ecclesiam suam facere, aut imperarit, aut prohibuerit. De qua voluntate ita scribit Apostolus: *e Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas Dei.*

e Ephes. 5. 17. 1. Thess. 4. 3. Rom. 12. 2. 1. Pet. 2. 15.

12. *Quam includat tertia petitio sententiam.*

Cùm igitur illud precamur, *Fiat voluntas tua*, petimus in primis, nobis ut Pater cœlestis facultatem concedat obtemperandi divinis jussis, *f* et inserviendi ei in sanc-

f Luc. 1. 74. 75.

titate, et justitia omnibus diebus nostris, ut ad nutum et voluntatem ejus omnia faciamus: ut ea colamus officia, de quibus in sacris litteris admonemur, ut, ipso duce, et auctore, reliqua omnia præstemus, quæ eos decent, *a qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt*, exemplum Christi Domini secuti, *b* qui *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*: ut parati simus omnia perpeti potiùs, quàm vel minimum ab ejus voluntate discedere.

a Joann. 1. 13.
b Philip. 2. 8.

13. *Quibus potissimùm datum sit eorum, quæ hic petuntur, studio, et amore ardentissimè flagrare.*

Nec verò quisquam est, qui hujus studio, et amore petitionis flagret ardentiùs, quàm is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud verissimè dici intelligit, servire Deo, et illi obedire, regnare esse: *c Quicumque*, inquit Dominus, *fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, et mater est*: hoc est, cùm illo sum omnibus amoris, et benevolentiæ vinculis conjunctissimus. Nemo ferè est ex viris Sanctis, quin præcipuum hujus petitionis munus à Deo vehementer postularit, ac præclarâ quidem omnes, sed varia persæpè oratione usi sunt. In quibus mirificum et suavissimum Davidem videmus illud variè postulantem: modò enim inquit: *d Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas*; interdum: *e Deduc me in semitam mandatorum tuorum*; nonnunquam: *f Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum, et non dominetur mei omnis injustitia*. Hùc pertinent illa: *g Da mihi intellectum, et discam mandata tua*: h *Judicia tua doce me*: i *Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua*. Sæpè aliis verbis eamdem tractat versatque sententiam. Qui loci diligenter animadvertendi sunt, et fidelibus explicandi, ut, quanta sit in prima hujus petitionis parte vis et copia salutarium rerum, omnes intelligant.

Parere Deo libertas est, inquit Seneca, l. de Beata vita, cap. 15. ex quo D. Bern. serm: de S. Andrea, hæc sumpsisse videtur, servire Deo regnare est.
c Matth. 12. 50. Marc. 3. 35. Luc. 8. 21.
Omnes Sancti divinam voluntatem semper fieri optarunt, ut Christus. Matth. 26. 42. Paullus, Actor. 21. 14. 2. Reg. 3. 18.
d Psalm. 118. 5.
e Ibidem 35.
f Ibidem 133.
g Ibidem 73.
h Ibidem 108.
i Ibidem 125.

14. *Quid præterea hac petitione significemus.*

Secundo loco, cùm illud precamur: *Fiat voluntas tua*, detestamur opera carnis; de quibus scribit Apostolus: *k Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria*, (1) &c. et

k Galat. 5. 19. 20. 21. 1. Rom. 8. 13.

(1) Editio Patavina additur: *Idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes*, ut est apud eumdem Apostolum.

Si secundùm carnem vixeritis, moriemini: petimusque ne sinat Deus ea nos perficere, quæ sensus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram voluntatem sua voluntate moderetur. Alieni sunt ab hac voluntate voluptarii homines, qui in terrenarum rerum cura et cogitatione defixi sunt. Feruntur enim libidine præcipites ad potiundum quod concupierunt, et in illo fructu pravæ cupiditatis felicitatem ponunt, ut beatum etiam esse dicant, qui, quodcumque optarit, consequatur. Nos contrà petimus à Deo, ut ait Apostolus, *a* ne carnis curam faciamus in desideriis, sed ut fiat voluntas ejus.

Voluptariis, terrenisque affectibus implicati, nisi illam cupiditatem exuant, non verè istud precantur.

a Romanorum 13. 14.

15. *Melius est id optare fieri, quod Deus vult, quàm id, quod cupimus.*

Etsi non facilè adducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non satisfaciat: habet enim difficultatem hæc animi inductio, quod ipsi quodammodò id petentes nos videmur odisse. Quod etiam stultitiæ tribuunt ii, qui toti hærent in corpore. Sed nos stultitiæ famam subeamus libenter Christi causâ, cujus est illa sententia: *b Si quis vult venire post me, adneget semetipsum.* Præsertim cùm sciamus, multò præstare id optare, quod rectum justumque sit, quam illud assequi, quod à ratione, à virtute, à Dei legibus sit alienum. Et certè deteriore loco is est, quicumque ad id pervenit, quod temerè, ac libidinis impulsu cupiebat, quàm qui, optimè quod optavit, non assequitur.

Difficile est adversus propriam cupiditatem precari, sed tamen salutare, et gloria plenum.

b Matth. 16. 24. Marc. 8. 34. Luc. 9. 23.

16. *Etiam ea, quæ pietatis speciem non habent, à Deo petenda non sunt.*

Quamquam non id modò petimus, ne concedatur nobis à Deo, quod ipsi nostra sponte cupimus, cùm studium nostrum depravatum esse constet; sed ne id etiam detur, quod suasore, et impulsore Dæmone, *c* simulato lucis Angelo, tamquam bonum interdum postulamus. Rectissimum illud Principis *d* Apostolorum studium videbatur, pietatisque plenissimum, cùm Dominum à consilio proficiscendi ad mortem avocare conabatur; et tamen eum, quia humanis sensibus, non divina ratione ducebatur, Dominus acriter objurgavit. Quid amantiùs in Dominum (1) videtur eo postulari potuisse, quod sancti viri *e* Jacobus, et Joannes, illis irati Samaritanis, qui magistrum hospitio accipere noluissent, ab eo petierunt, uti juberet ignem è cœlo descendere, qui duros

c 2. Cor. 11. 14.

d Matth. 16. 22.

e Luc. 9. 54.

(1) *Videtur*: Edit. Patavina ann. 1712. *videbatur.*

illos et inhumanos absumeret? At à Christo Domino reprehensi sunt illis verbis: *Nescitis cujus spiritus estis: a Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.*

a Luc. 9. 55. 56. Joann. 3. 16.

17. *Cùm quæ cupimus ad naturæ conservationem spectant, ea maximè ut fiant, si Deus velit, petendum est.*

Neque verò solùm, cùm quod cupimus, malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat voluntas ejus, sed etiam, cùm reverâ malum non est; veluti cùm voluntas sequitur primam illam naturæ inclinationem, ut appetat ea, quæ naturam conservant, et rejiciat, quæ ei contraria (1) videantur. Quocircà cùm in eum locum ventum est, ut aliquid petere velimus hujus generis, tùm verò dicamus ex animo, FIAT VOLUNTAS TUA: imitemur illum ipsum, à quo salutis disciplinam accepimus: *b* qui cùm naturaliter (2) insito cruciatuum, et acerbissimæ mortis timore commoveretur; tamen in illo horrore summi doloris, suam ad Dei Patris retulit voluntatem: *c Non mea*, inquit, *voluntas, sed tua fiat.*

b Matth. 26. 36. 37. 38. Marc. 14. 33. Qualis autem in Christo fuerit tristitia, et timor, vide D. Th. in 3. p. q. 15.

c Luc. 22. 42.

18. *Cùm citra Dei auxilum peccatum vitare non possimus, id etiam hac petitione postulamus.*

Sed mirabiliter depravatum est hominum genus; qui cùm vim etiam suæ attulerint cupiditati, eamque divinæ voluntati subjecerint, tamen sine Dei auxilio, quo et à malo protegimur, et ad bonum dirigimur, peccata vitare non possunt. Ergo confugiendum est ad hanc precationem, et petendum à Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat, ut exultantes cupiditatis motus comprimat, ut appetitus rationi obedientes efficiat, ut nos denique totos ad suam conformet voluntatem. Precamur etiam, ut *d* Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat: quo *e* divinum mysterium absconditum à sæculis et generationibus, notum ac pervulgatum sit apud omnes.

d Tim. 2. 4.

e Coloss. 1. 26.

Sicut in cœlo, et in terra.

19. *Quid sibi ista clausula velit.*

Formam præterea, et præscriptionem hujus obedientiæ postulamus, ut videlicet ad eam regulam dirigatur,

(1) *Videantur*: Edit. Patavina *videntur*.

(2) *Insitum cruciatuum, et acerbissimo mortis timore*: Perperàm in nonnullis Edit. *insito cruciatu, et acerbissimæ mortis timore.*

quam in cœlo, et servant beati Angeli, et colit reliquus cœlestium animarum chorus; ut quemadmodum illi sponte, et summa cum voluptate obediunt divino Numini, sic nos Dei voluntati, quomodò ipse maximè vult, libentissimè pareamus.

20. *Deo non pretii alicujus causâ, sed amore ipsius parendum est.*

Vide D. Bern. in libro de Diligendo Deo.
Voluntas Dei in cœlo fit ex amore, et charitate.

Et verò in opera et studio, quod Deo navamus, summum à nobis amorem Deus, et eximiam charitatem requirit; ut, etiam si spe cœlestium præmiorum totos nos ei dicaverimus, tamen ideo illa speremus, quod, ut in eam spem ingrederemur, placuit divinæ majestati. Quare tota nitatur illo in Deum amore nostra spes, qui mercedem amori nostro proposuit æternam beatitudinem. Sunt enim, qui amanter alicui serviant, sed tamen pretii causâ, quò amorem referunt. Sunt prætereà, qui tantummodò charitate et pietate commoti, in eo, cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem atque virtutem, cujus cogitatione et admiratione se beatos arbitrantur, quòd ei suum officium præstare possint.

21. *Aliæ item ejus clausulæ expositiones.*

Et hanc habet sententiam illa appositio, SICUT IN CŒLO, ET IN TERRA. Maximè enim nobis enitendum est, ut Deo simus obedientes, quemadmodum beatas mentes esse diximus; (1) quarum laudes in illo summæ obedientiæ munere obeundo eo Psalmo persequitur David: *a Benedicite Domino omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.* Quòd si quis sanctum Cyprianum secutus, sic illa interpretatur, ut dicat: *In cælo, in bonis et piis; in terra, in malis et impiis*, nos verò etiam ejus sententiam comprobamus, ut pro cœlo spiritus, pro terra caro intelligatur; ut et omnes, et omnia in omnibus Dei voluntati obediant.

a Psalm. 102. 21.
S. Cypr. in lib. de Orat. Dom.

22. *Quomodò etiam gratiarum actionem contineat hæc petitio.*

Gratiarum item actionem continet hæc petitio: veneramur enim Dei sanctissimam voluntatem, et maximo perfusi gaudio, summis laudibus et gratulationibus omnia ejus opera celebramus, qui certò sciamus, *b* eum omnia benè fecisse. Cùm enim constet, esse omnipotentem Deum, necessariò sequitur, ut omnia ejus nutu facta esse intelli-

b Matth. 7. 37.
Eccl. 36. 21.

(1) *Quarum laudes*: ita legendum esse, ut præseferunt editiones Patav. & Lovan. non autem *quorum laudes*, ut Rom. Ven. & Lugd. docet gramaticæ constructio.

gamus. Cùm verò etiam ipsum, sicuti est, summum bonum esse affirmemus, nihil ex ejus operibus non esse bonum, cùm omnibus ipse suam impertiverit bonitatem, confitemur. Quòd si in omnibus divinam rationem non assequimur, in omnibus tamen, et ambigui causâ neglecta, et rejecta omni hæsitatione, illud Apostoli profitemur: *a Investigabiles esse vias ejus.* Sed ob id maximè etiam Dei voluntatem colimus, quod ab eo cœlesti lumine signati sumus. *b* Ereptos enim de potestate tenebrarum, transtulit in regnum filii dilectionis suæ.

a Rom. 11. 33.

b Coloss. 1. 13.

23. *Quid ex hac petitione ad contemplationem referendum sit,*

Sed, ut extremo loco id explicetur, quod ad meditationem pertinet hujus petitionis, redeundum est ad id, quod initio attigimus, debere fidelem populum in hujus pronuntiatione petitionis esse demisso et humili animo, reputantem secum eam, quæ in natura est insita, cupiditatum vim, divinæ voluntati repugnantem, cogitantem se in eo officio vinci à naturis omnibus, de quibus ita scriptum est: *c Omnia serviunt tibi*: maximèque imbecillem esse, qui nullum opus Deo gratum non modò non perficere, *d* sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adjumento sublevetur. Quoniam verò nihil magnificentius est, nihil præstantius, quam, ut diximus, Deo servire, et vitam ex ejus lege ac præceptis agere; quid optabilius esse potest homini christiano, quàm *e* ambulare in viis Domini, quàm nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod à divina voluntate abhorreat? Ut verò eam exercitationem capiat, et illud institutum teneat diligentius, petat ex divinis libris exempla eorum, quibus, cùm illi consiliorum suorum rationem non retulissent ad Dei voluntatem, omnia malè ceciderunt.

c Psalm. 118. 91.

d 2. Cor. 3. 5.

e Psalm. 118. 1.
Infelices, qui sua consilia divinæ voluntati non accommodant. Exemplum vide in Pharaone, Exod. 4. 5. 6. et seq.

24. *Quantum commodi ad vitam tranquillè agendam ex hujus petitionis meditatione consequi possimus.*

Moneantur postremò fideles, ut in simplici, et absoluta Dei voluntate acquiescant, ferat æquo animo conditionem suam, qui sibi inferiori loco videtur esse, quàm ejus dignitas postulet: ne deserat ordinem suum, sed *f* in ea vocatione maneat, in qua vocatus est; et proprium judicium subjiciat Dei voluntati, qui nobis meliùs consulit, quàm ipsi optare possimus. Si angustia rei familiaris, si corporis valetudine, si persecutionibus, si aliis molestiis, et angoribus premimur, certò statuendum est, nihil horum sine Dei voluntate, quæ summa omnium ratio est, nobis accidere posse; ideoque non debere nos graviùs commoveri, sed invicto animo

f 1. Cor. 7. 20.

Ephes. 4. 1.
Voluntas Dei est ratio summa omnium, quæ sunt. D. Thom. in 1. p. q. 19. art. 4.

a Act. 21. 14.
b Job 1. 22.

ferre, semper illud in ore habentes: *a Domini voluntas fiat*; et illud beati Job: *b Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.*

DE QUARTA PETITIONE.

CAPUT XIII.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

1. *Quænam in hac oratione dominica ratio ordinis servata sit.*

Quartâ petitio, et reliquæ deinceps, quibus animæ et corporis subsidia propriè ac nominatim postulamus, ad superiores petitiones referuntur. Habet enim hunc ordinem ac rationem precatio dominica, ut postulationem rerum divinarum consequatur earum petitio, quæ ad corpus et ad hanc vitam tuendam pertinent. Nam ut ad Deum, tamquam ad ultimum finem, referuntur homines; sic humanæ vitæ bona ad divina, eadem ratione diriguntur.

2. *Cur humanæ vitæ bona à Deo licitè optentur, et petantur.*

Quæ quidem ideo optanda ac petenda sunt, vel quòd ita divinus ordo postulat, vel quòd illis adjumentis ad divinorum bonorum adeptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno, et gloriâ cœlestis Patris, atque iis præceptis colendis, servandisque continetur, quæ Dei voluntatis esse non ignoramus. Quare omnem vim et rationem hujus petitionis ad Deum, ejusque gloriam referre debemus.

3. *Quo fine et modo temporalia bona sint postulanda.*

Temporalia bona juxta Dei præscriptum sunt postulanda.
Vide D. Thom. in 2. 2. q. 83. art. 6.

c Rom. 8. 26.

Præstabunt igitur suum officium Parochi fidelibus auditoribus, ut intelligant, in iis petendis, quæ ad usum ac fructum pertinent rerum terrenarum, esse intendendum animum ac studium nostrum ad Dei præscriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum. Nam in eo, quod scribit Apostolus: *c Quid oremus, sicut oportet, nescimus*, maximè peccatur his postulationibus

terrenarum, et caducarum rerum. Ergo petenda sunt bona hæc, ut oportet; ne perperàm aliquid postulantes, responsum illud à Deo feramus: *a Nescitis quid petatis.* Erit autem certa judicandi nota, quæ prava sit, quæve recta petitio, consilium, et propositum postulantis. Nàm si quis terrena petit eo animo, ut illa omnînò bona exis timet, et in illis, tamquam in optato fine conquiescens, nihil præterea requirat, sine dubio non orat, sicut oportet. *Non enim*, inquit sanctus Augustinus, *petimus temporalia hæc, tamquam bona nostra, sed tamquam necessaria nostra.* Apostolus etiam in Epistola ad Corinthios docet, omnia, quæ spectant ad usus vitæ necessarios, ad Dei gloriam referri oportere. *b Sive ergo manducatis*, inquit, *sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

a Matth. 20. 22.

In petitione rerum temporalium qualitas orationis ex proposito postulantis est meditanda. S. Aug. lib. 2. de sermone Dom. in monte, c. 16.

b 1. Cor. 10. 31. Coloss. 3. 17.

4. *Quot, quantisque commoditatibus in statu innocentiæ homo sit potitus.*

Sed ut videant fideles, quantam habeat hæc petitio necessitatem, commemorabunt Parochi, quanta ad victum, et ad vitam colendam indigentia sit externarum rerum, quod magis intelligent, si comparatio fiet eorum, quæ primo illi parenti nostri generis, et reliquis deinceps hominibus fuerunt ad vivendum necessaria. Nam etsi ille in amplissimo innocentiæ statu, unde et ipse, et ejus culpâ omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas vires: tamen inter illius et nostræ vitæ necessitates multum interest. Non enim ei vestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non tecto ad perfugium, non armis ad defensionem, non remediis ad valetudinem, non aliis multis, quorum subsidio nos ad hanc naturæ imbecillitatem ac fragilitatem tuendam egemus: satis ei fuisset ad immortalem vitam ille fructus, quem felicissima vitæ arbor nullo ejus, aut posterorum labore præbuisset. Neque verò futurus erat homo in tanti paradisi deliciis otiosus, *c* quem ad agendum Deus in eo voluptatis domicilio collocarat: verùm nulla ei opera molesta, nullum officii munus non jucundum fuisset: tulisset ille perpetuò suavissimos fructus ex cultura felicium hortorum; nec eum unquam opera aut spes fefellisset.

Primi parentes si in statu innocentiæ perseverassent, necessario cibo uti debuissent.

Vide D. Thom. in 1. p. q. 97. art. 3.

c Genes. 2. 15.

5. *Quanta mala Adæ prævaricationem sint sequuta.*

At posterorum proles non solùm fructu privata vitalis arboris, verùm etiam horribili illa sententia condemnata est: *d Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ, in su-*

d Ibidem 3. 17. 18. 19.

dore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram, de qua sumptus es; quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Nobis igitur contra evenerunt omnia, atque illi, et posteris contigissent, si Dei dicto audiens fuisset Adam; itaque versa sunt omnia, et mutata in deterrimam partem. In quo illud gravissimum est, quod maximos sumptus, summum laborem ac sudorem sæpissimè nullus fructus consequitur: cùm fruges datæ in deteriorem segetem, vel succrescenti aggrestium herbarum asperitate opprimuntur, vel nimbis, vento, grandine, uredine, rubigine perculsæ, et prostratæ intereunt; ut omnis anni labor exiguo tempore aliqua cœli, vel terræ calamitate recidat ad nihilum. Quod accidit immanitate nostrorum scelerum, à quibus aversus Deus nostris minimè benedicit operibus: sed horrenda manet sententia, quam de nobis initio pronuntiavit (1).

Opera nostra, et omnis labor sæpè inanis, propter scelerum immanitatem.
Vide Levit. 22. 16.
Deut. 28. 22.
Psalm. 106. 34.

6. *Homines, ut succurrant suis necessitatibus, laborare tenentur; qui tamen, nisi Deus faveat, frustrà laborant.*

Curandum est, ut laboribus nostris Deus benedicat.

Ergo Pastores in hujus loci tractationem incumbent, ut sciat fidelis pupulus, sua culpâ homines in has angustias et miserias incidere: et ut intelligat, desudandum quidem, et elaborandum esse in parandis iis, quæ ad vivendum sunt necessaria; verumtamen, nisi laboribus nostris benedixerit Deus, fallacem spem, et inanem fore omnem contentionem. Nam *a neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus*: et: *b Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.*

a 1. Cor. 3. 7.

b Psalm. 126. 1.

7. *Deus rogandus, ut ea, quibus indigemus, suppeditet, quod prolixè facit.*

Docebunt igitur Parochi, esse res penè innumerabiles, quæ si nobis desint, vel vitam amittimus, vel agimus insuavem. Hac enim cognita rerum necessitate, naturæque imbecillitate, christianus populus cœlestem Patrem adire cogetur, et ab eo terrena, et cœlestia bona suppliciter petere. Imitabitur *c* Prodigum illum filium, qui cùm in regione longinqua cœpisset egere, nec esset, cùm esuriret, qui ei siliquas daret, aliquando ad se rediens, intellexit, malorum, quibus premebatur, nusquam nisi à patre esse expetendum remedium. Quo loco accedet etiam fidentiùs ad orandum fidelis populus, si in cogitatione divinæ benignitatis recordabitur, paternas aures perpetuò patere filiorum vocibus.

c Luc. 15. 16. 17.

Deus filios suos fidenter necessaria petentes, exaudit.
Vide Matth. 7. 9. 10. 11.

(1) In edit. Patav. additur: *in sudore vultus tui vesceris pane.*

Nam dum hortatur nos, ut panem petamus, ea se rectè petentibus abundè largiturum pollicetur. Docendo enim quomodò petamus, hortatur: hortando, impellit: impellendo, spondet: spondendo, nos in spem certissimæ impetrationis inducit.

8. *Quid panis nomine intelligatur, quæque hujus petitionis sit sententia.*

Excitatis igitur, et inflammatis animis fidelis populi, sequitur, ut, quid hac petitione postuletur, declarandum sit: primùm, quis sit ille panis, quem petimus. Sciendum igitur est, in divinis litteris hoc *a* panis nomine multa quidem significari, sed illa duo præcipuè; primùm quidquid in victu, ceterisque rebus ad corpus, vitamque tuendam adhibemus; deinde quidquid nobis ad spiritus et animæ vitam, ac salutem Dei munere tributum est. Petimus autem hoc loco, hujus, quam in terris agimus, vitæ subsidia, sanctorum *b* Patrum ita sentientium auctoritate.

a Genes. 18. 24. 37. 31. 3. et alibi Eccles. 15. doctrinam salutarem.

Luc. 14. 15.
b Cypr. lib. de Orat. Domin. Basil. in reg. brev. inter 252.

9. *Temporalia à Deo beneficia peti posse, demonstratur.*

Quod terrena petere licet.

Quamobrem minimè sunt audiendi, qui dicunt non licere christianis hominibus à Deo petere terrena hujus vitæ bona. Nam huic adversantur errori, præter consentientem Patrum sententiam, exempla permulta tùm veteris, tùm novi testamenti. Jacob enim vovens, sic orabat: *c Si fuerit Dominus mecum, et custodierit me in via, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, reversusque fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.* Salomon etiam certum petebat hujus vitæ subsidium, cùm illud precabatur: *d Mendicitatem, et divitias ne dederis mihi: tribue tantùm victui meo necessaria.* Quid quod Salvator humani generis illa jubet petere, quæ nemo negare audeat ad corporis usum pertinere? *e Orate,* inquit, *ut non fiat fuga vestra in hyeme, vel sabbato.* Quid dicemus de sancto Jacobo? (1) cujus illa sunt: *f Tristatur aliquis vestrum? oret: æquo animo est, psallat.* Quid de Apostolo? qui sic cum Romanis agebat: *g Obsecro, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, ut liberer ab infide-*

c Genes. 28. 20. 21. 22.

d Prov. 30. 8.

e Matth. 24. 20.

f Jacob. 5. 13.

g Rom. 15. 30. 31.

(1) *Cujus illa sunt*: Edit. Patav. *cujus illa sunt verba.*

libus, qui sunt in Judæa. Quare, cùm et divinitùs concessum sit fidelibus, ut petant hæc subsidia rerum humanarum, et perfecta hæc à Christo Domino tradita sit orandi formula, ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem hanc esse petitionem.

10. *Panis nomine quid hic ad corporis necessitatem pertinens intelligatur.*

Petitionis sententia illustratur.

Panis nomen interdum victum et amictum significat.

Petimus præterea panem quotidianum, id est, victui necessaria; ut panis nomine, quod satis sit et vestium ad tegendum, et cibi ad vescendum, sive panis is sit, sive caro, sive piscis, sive quodcumque aliud intelligamus. Videmus enim usum esse hoc loquendi modo Elisæum, cùm regem moneret, *a* ut præberet panem militibus Assyriis, quibus magna ciborum copia data est. Illud etiam de Christo Domino scriptum scimus: *b Ingressus est in domum cujusdam Principis Pharisæorum Sabbato manducare panem*; qua voce, quæ ad cibum, quæque ad potum pertinent, significari videmus. Ad hujus petitionis absolutam significationem prætęrea animadvertendum est, hoc panis vocabulo, non abundantem, et exquisitam ciborum ac vestium copiam, sed necessariam ac simplicem intelligi debere, quemadmodum scripsit Apostolus: *c Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus*: et Salomon, ut diximus: *d Tribue tantùm victui meo necessaria.*

a 4. Reg. 6. 22. 23.

b Luc. 14. 1.

Panis subinde cibum et potum significat.

Panis nomen non delicias, sed necessaria vitæ includit.

c 1. Tim. 6. 8.

d Prov. 30. 8.

11. *Cur non simpliciter panem, sed panem nostrum hic petamus.*

Quem primo panem nostrum hic dicamus.

Hujus quoque frugalitatis, et parsimoniæ illa voce, quæ proximè sequitur, admonemur. Cùm enim *nostrum* dicimus, panem illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus: non enim *nostrum* dicimus, quia eum nobis opera nostra sine Deo parare possimus: est enim apud Davidem: *e Omnia à te spectant, ut des illis escam in tempore: dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate*; et alio loco: *f Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore opportuno*: sed quia necessarius est, et à parente omnium Deo, *g* qui omnes suâ providentiâ alit animantes, nobis attributus.

e Psalm. 103. 27. 28.

f Ibidem 144. 15.

g Ibidem 146. 9.

12. *Labore nostro parandus est nobis panis, quem esse volumus, si nostrum panem postulamus.*

Secundò, Panis noster dicitur justo labore paratus.

Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quòd jure est à nobis acquirendus, non injuriâ, fraude, aut furto parandus: quæ enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena, sæpiùsque illorum calamitosa est, vel adeptio, vel possessio, vel cer-

tè jactura. Contrà verò honestis ac laboriosis piorum hominum lucris ex Prophetæ sententia tranquillitas inest, et magna felicitas: *a Labores enim*, inquit, *manuum tuarum, quia manducabis; beatus es, et bene tibi erit.* Jam verò iis, qui justo labore victum quærunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus: *Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum; benedicetque tibi.*

a Psalm. 1. 27. 1.

Deuteron. 28. 8.

Neque solùm petimus à Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore ac virtute peperimus, ejus adjumento benignitatis (id enim verè dicitur nostrum); sed etiam bonam mentem postulamus, ut rectè partis, rectè item ac prudenter uti possimus.

Postulatur etiam hic ut nostro pane rectè utamur.

13. *Quare et hæc particula* Quotidianum *adjiciatur.*

Quotidianum. Huic etiam voci subjecta est ea notio frugalitatis ac parsimoniæ, quam proximè diximus. Non enim multiplicem aut delicatum cibum postulamus, sed eum, qui naturæ necessitati satisfaciat; ut eos pudeat hoc loco, qui fastidio communis cibi et potionis, conquisitissima escarum ac vinorum genera persequuntur. Nec minus hac voce (1) *quotidianum*, improbantur ii, quibus horrendas illas minas proponit Isaias: *b Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci; numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Etenim est inexplebilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est à Salomone: *c Avarus non implebitur pecunia.* Ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli: *d Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli.*

Prima ratio, ob quam panem quotidianum postulare jubeamur.

Deliciæ, et habendi cupiditas reprehensa.

b Isai. 5. 8.

c Eccles. 5. 5. 9.

d 1. Tim. 6. 9.

Quotidianum præterea panem appellamus, quòd vescimur eo ad reficiendum vitalem humorem, qui quotidie consumitur vi naturalis caloris. Est denique illa hujus ratio nominis, quòd assiduè petendus est, ut in hac consuetudine amandi et colendi Deum retineamur, nobisque omninò persuadeamus, id, quod est, vitam ac salutem nostram ex Deo pendere.

14. *Quid hæc duo verba*, Da nobis, *sibi velint.*

Da nobis. Quantam hæ duæ voces materiam præbeant ad cohortandum fideles, ut infinitam Dei potentiam piè sancteque colant ac venerentur, in *e* cujus manu sunt omnia, et ut nefariam illam Satanæ ostentationem detestentur: *f Mihi tradita sunt omnia, et cui volo do illa*, nemo non videt. Nam unius nutu Dei distributa cuncta, et conservantur et augentur.

e Psalm. 23. 1. et 94. 4. Esther. 13. 9.

f Luc. 4. 6.

Dei nutu cuncta distribuuntur et conservantur.

(1) *Quotidianum*: alii editores *Quotidiani*; sed minus appositè.

15. *Cur divites, etiamsi rebus omnibus abundent, his verbis uti debeant.*

Sed quæ divitibus hæc est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, cùm rebus omnibus abundent? Hæc illis necessitas est orandi in hunc modum; non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam, sed ne, quæ abundè illis adsunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Apostolus, *a* hinc discant divites non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum. Hujus autem necessariæ petitionis hanc causam affert sanctus Chrysostomus, non solùm ut nobis suppetat cibus, sed ut eum nobis suppeditet Domini manus, quæ salubrem, atque adeò salutarem vim inserens pani quotidiano, efficit, ut et cibus corpori prosit, et corpus animæ serviat.

a 1. Tim. 6. 17.

Cur petimus, ut Deus det nobis panem? Chrysost. Hom. 14. oper. imperf. in Matth.

16. *Cur*, Da nobis, *non*, Da mihi, *dicamus.*

Sed quin est, quamobrem *Da nobis*, numero multitudinis dicimus, non autem *mihi*? quia proprium illud est christianæ charitatis, non *b* ut quisque de se uno sollicitus sit, sed ut præterea de proximo laboret, et in cura suæ utilitatis meminerit etiam aliorum. Accedit eò, quod quæ alicui munera divinitùs tribuuntur, non idcircò tribuuntur, ut solus is ea possideat, vel in illis luxuriosè vivat, sed ut cum aliis communicet, quæ necessitati superfuerint. Nam inquiunt sancti Basilius, et Ambrosius: *Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio est, et absolutio, pecunia, quam tu in terram defodis* (1).

b 1. Cor. 13. 5. Vide item Cypr. in lib. de Orat. et D. Thom. in 2. 2. q. 83. art. 7. ad 1.

Basil. Homil. 6. Variorum argum. quam deinde D. Ambr. latinam fecit, atque inter ejus serm. 81. in fine.

17. *Quid vocula* Hodie *hic apposita insinuet.*

Hodie. Admonet nos hæc vox communis infirmitatis. Quis enim est, qui, si minus suâ unius operâ providere se posse sperat in longinquum tempus necessarios vitæ sumptus, saltem in diem victus subsidia paraturum, non confidat? Sed ne hujus quidem fiduciæ facultas nobis à Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum à se petere jussit. Quæ sententia habet illam necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidie etiam dominica precatione singulis utendum esse. Hæc de pane, qui ore perceptus,

Vocula hodie, duo insinuat.

Oratio dominica quotidie dicenda.

(1) Edit. Patav. addit sequentia: *Tot te ergo scias invadere bona, quæ possis præstare, et nollis*, quæ sunt ejusdem Basilii.

corpus alit atque sustentat, qui communis fidelium, et infidelium, piorum, et impiorum, admirabili Dei bonitate: *a Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos*, omnibus impertitur.

a Matth. 5. 45. Luc. 6. 27.

18. *Quidnam in spirituali pane, qui amplitudine hujus petitionis etiam includitur, hic intelligendum sit.*

Cibus animæ, ut et corporis, est multiplex. Verbum Dei Panis.

Reliquus est spiritualis panis, quem etiam hoc loco petimus: quo significantur omnia, quæcumque in hac vita ad spiritus et animæ salutem, et incolumitatem requiruntur. Ut enim multiplex est cibus, quo corpus alitur, et sustentatur; sic non est unius generis esca, quæ spiritus et animæ vitam continet. Nam et verbum Dei cibus est animæ. Sapientia enim inquit: *b Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis.* Hujus autem verbi facultatem cùm adimit Deus hominibus, quod efficere solet, cùm graviùs nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum. Sic enim est apud Amos: *c Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Ut autem illud est certum propinquæ mortis signum, cùm non possunt homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere: sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cùm vel non quærunt verbum Dei, vel, si adsit, non sustinent, et illam impietatis vocem in Deum effundunt: *d Recede à nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.* In hoc furore animi, et mentis cæcitate versantur illi, qui, neglectis iis, qui legitimè eis præsunt, catholicis, et Episcopis et Sacerdotibus, (1) et à sancta Romana Ecclesia desciscentes, corruptoribus verbi Dei hæreticis se in disciplinam tradiderunt.

b Prov. 9. 5.

Quomodò Deus fame verbi ejus homines premat.

c Amos 8. 11.

Desperata est Reipublicæ salus, in qua verbum Dei rejicitur.

d Job 21. 14.

19. *De vero pane supersubstantiali, qui est Christus Dominus.*

Jam verò panis est Christus Dominus, animæ cibus. Nam inquit ipse de se: *e Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Incredibile est, quantâ voluptate ac lætitiâ perfundat piorum animas hic panis, tùm cùm maximè terrenis, molestiis, et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus Apostolorum, de quibus exstat: *f* (2) *Illi quidem ibant gaudentes à cons-*

e Joann. 6. 51.

f Actor. 5. 41.

(1) *Et à S. R. Ecclesia desciscentes*: edit. Patav. et Lov. non habent conjunctionem *et*.

(2) *Illi quidem ibant gaudentes à conspectu Concilii*: Edit. Patav. *Illi quidem ibant gaudentes à conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*, ut est in Act. Apost.

pectu Concilii. Referti sunt hujusmodi exemplis libri de vita Sanctorum hominum; et de intimis his bonorum gaudiis ita loquitur Deus: *a Vincenti dabo manna absconditum.*

a Apoc. 2. 17.

20. *Christus in Eucharistiæ Sacramento verè continetur, atque ideo propriè panis noster dicitur.*

Sacramentum Corporis Christi panis est animæ. Sic hanc petitionem interpretatur Tertull. l. de Or. Cypr. item Aug., et alii. *b* Joann. 6. 57.

c Matth. 26. 26. 1. Cor. 11. 24. Marc. 14. 22. Luc. 22. 19.

Præcipuè autem panis noster est Christus Dominus, qui in Sacramento Eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit: *b Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* c *Accipite, et manducate: Hoc est corpus meum.* Ea petent Parochi, quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim hujus Sacramenti vis ac ratio continetur. Et verè dicitur hic panis noster, quia fidelium (1) solummodò hominum est; id est, eorum, qui charitatem cum fide conjungentes, Pœnitentiæ Sacramento sordes eluunt peccatorum; qui non dimittentes memoriam, se Dei filios esse, divinum Sacramentum sumunt, et colunt, quanta maxima possunt sanctitate ac veneratione.

21. *Cur Eucharistia quotidianus noster panis dicatur.*

Frequenter communicandum.

Quotidianus verò quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est: altera, quòd in sacris christianæ Ecclesiæ mysteriis quotidie et offertur Deo, et datur piè sanctèque postulantibus: altera, quòd quotidie sumendus est, vel certè ita vivendum, ut quotidie, quoad ejus fieri possit, dignè sumere queamus. Audiant qui contrà sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animæ vesci non oportere, quid sanctus dicat Ambrosius: *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis* (2)?

S. Ambros. in l. 5. de Sacram. c. 4.

22. *Quomodò affecti esse debeamus, si petitum panem mox non impetremus.*

Sed in hac petitione ad illud præcipuè cohortandi sunt fideles, ut cùm rectè et consilium et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitæ necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad ejus referant voluntatem: *d Qui non dabit in æternum fluctuationem justo.* Nam vel concedet Deus, quæ petuntur, et ita suum optatum finem consequentur; vel non concedet, et

d Psalm. 54. 25.

(1) *Solummodò*: Aliæ Edit. *modò.*

(2) Edit. Pat. addit ex eodem sancto Ambrosio: *Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit; sic vive, ut quotidie merearis accipere*; quæ quidem verba superfluere non videntur.

id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis à Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quàm illis ipsis. Quem locum instruere poterunt, explicandis iis rationibus Parochi, quæ à sancto Augustino in epistola ad Probam præclarè colliguntur.

S. Aug. in epist. 131. ad Probam c. 14.

23. *Cujus rei meditandæ occasio hic se exhibeat.*

Extremum illud erit in hujus tractatione petitionis, ut meminerint divites facultates suas, et copias Deo acceptas referre; cogitentque, se idcircò illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniunt, quæ in *a* prima Epistola ad Timotheum ab Apostolo disseruntur; unde magnam vim Parochis petere licebit divinorum præceptorum ad hunc locum utiliter et salutariter illustrandum.

a Timoth. 6. 18. 19.

DE QUINTA PETITIONE.

CAPUT XIV.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

1. *Ex Passione Christi omnium peccatorum nostrorum remissio emanavit.*

Cùm ita multa sint, quæ infinitam Dei potentiam cum pari sapientia ac bonitate conjunctam significent, ut quocumque oculos, cogitationemque converteris, certissima signa immensæ potestatis ac benignitatis occurrant; nihil profectò est, quod summum ejus amorem, et admirabilem in nos charitatem magis declaret, quàm inexplicabile mysterium Jesu Christi passionis: unde perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit, quo perfundi et expiari, Deo duce ac largitore, exoptamus, cùm illud ab eo petimus: *Dimitte nobis debita nostra.*

Nihil magis charitatem Dei erga hominem declarat, quàm Christi passio.
Vide Job, cap. 3. 15.
Rom. 67. 8.
Heb. 9. 15.
Joann. 4. 9.
Apoc. 1. 5.

2. *Quid hæc quinta petitio contineat.*

1. Continet autem hæc petitio summam quamdam eorum bonorum, quibus per Jesum Christum cumulatum est humanum genus. Id enim docuit Isaias: *a Dimittitur*, inquit, *iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus.* Quod David etiam ostendit, beatos prædicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his verbis: *b Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.* Quare est accuratè ac diligenter Pastoribus hujus postulationis animadvertenda, et exponenda sententia, quam ad cœlestem vitam consequendam tantum valere intelligimus.

a Isai. 27. 9. Vide eumdem 53. 4. 5. 6. Rom. 4. 7. 1. Cor. 15. 35.

b Psalm. 31. 1. Rom. 4. 7.

Quomodò ante Christi adventum passio sit operata remissionem nostrorum peccatorum, vide D. Th. 3. p. q. 49. artic. 1.

3. *Quomodò hic non sit eadem precandi ratio, quæ in superioribus fuit.*

Ingredimur autem novam precandi rationem. Nam hactenùs à Deo non solùm æterna, et spiritualia bona, sed caduca, et quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus: nunc verò mala deprecamur, et animæ, et corporis, et hujus, et sempiternæ vitæ.

4. *Quæ in eo, qui veniam peccati impetrare velit, requirantur.*

Agnitio peccati est primus ad pœnitentiam gradus. Bern. serm. 3. de S. Andrea.

Secundò, dolor de peccatis est ad peccati remissionem necessarius. Aug. ep. 48. ad Vinc. et habetur de Pænit. d. 1. c. Neminem.

Tertius gradus, spes veniæ.

Sed quoniam ad impetrandum, quod postulamus, requiratur recta postulandi ratio: quomodò affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare velint, dicendum videtur. Monebunt igitur Parochi fidelem populum, primùm necesse esse, ut is, qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat: deinde, ut ejus sensu ac dolore commoveatur: tùm, ut sibi omninò persuadeat, Deum in hac esse voluntate, ut iis, qui peccaverunt, ita ut diximus, affectis, et comparatis ignoscat; ne fortè acerbam delictorum recordationem, ac recognitionem illa veniæ desperatio consequatur, quæ olim *c* Cain, et *d* Judæ animum occupavit, qui Deum modò vindicem et ultorem, non etiam mitem et misericordem existimarunt. Ergo in hac petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum, tamquam ad Parentem, non quasi ad Judicem confugiamus, à quo non ut ex justitia nobiscum agat, sed ex misericordia, postulemus.

c Genes. 4. 13.
d Matth. 27. 4. Actor. 1. 18.

5. *Quibus rationibus homo ad agnitionem peccatorum perducatur.*

Nemo est, qui se peccatorem esse agnoscere non debeat, et egere Dei gratia.

Facilè autem adducemur, ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris litteris hujus rationis admonentem; est enim illud apud Davidem: *e Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.* In eamdem sententiam loquitur Salomon: *f Non est homo*

e Psalm. 13. 3. Rom. 3. 12.
f Eccl. 7. 21. 3. Reg. 8. 46. 2. Paral. 6. 36.

justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. Quò illud etiam pertinet: *a Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Quod idem à sancto Joanne ad deterrendos homines ab arrogantia, scriptum est: *b Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Et à Jeremia: *c Et dixisti: absque peccato, et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus à me. Ecce ego judicio contendam tecum, eò quòd dixeris, non peccavi.* Quorum sententias omnium idem, qui eas eorum ore protulerat, Christus Dominus hoc petitionis præscripto confirmat, quo jubet nos delicta nostra confiteri. Id enim secus interpretari prohibuit auctoritas Milevitani Concilii, in hunc modum: *Placuit, ut quicumque verba ipsa Dominicæ orationis, ubi dicimus: Dimitte nobis debita nostra, ita vult à sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema sit.* Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quæ sibi dimittantur, debita non habere?

a Prov. 20. 9.

b 1. Joann. 1. 8.
Job. 14. 4.
Nemo mundus à sorde &c. juxta versionem LXX. Interpretum.
c Jerem. 2. 35.
Sed legat Parochus totum hoc caput, ex quo multa ad concionandum argumenta desumet.
Milevitanum Conc. canon. 8. et 9. item Conc. Trid. sess. 6. de Justificatione, cap. 11.

6. *Quo pacto post agnitum peccatum dolor remordens, et vera ejusdem pœnitentia in animo excitetur.*

Verùm in necessaria recognitione peccatorum non est satis illa leviter recordari. Nam ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, et dolorem inurat, necesse est. Quare pertractabunt locum hunc diligenter Parochi, ut non solùm facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut molestè dolenterque meminerint; ut cum angantur intimis sensibus, conferant se ad Patrem Deum, à quo, ut inhærentes evellat scelerum aculeos, suppliciter petant. Nec verò solùm erratorum turpitudinem studebunt subjicere oculis fidelis populi, verùm etiam indignitatem ac sordes hominum, qui, cùm nihil simus nisi putrida caro, nisi summa fœditas, incomprehensibilem illam Dei majestatem et inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere; præsertim à quo procreati, liberati, innumerabilibus, maximisque beneficiis (1) aucti simus.

De hominum vanitate lege Isai. 40. 6. 7.
Eccl. 14. 18.
Jacob. 1. 10.
1. Pet. 1. 24.
Job. 7. 5.
De Dei incomprehensibili majestate, vide Job 9. à v. 4. et sæpe alibi.

7. *Quomodò per peccatum gravissimæ diaboli servituti nos tradamus.*

Ut quid? Ut *d* abalienati à Patre Deo, qui summum bonum est, turpissimâ peccati mercede, diabolo nos

d Jerem. 3. per totum.
Diabolo sese per peccatum homines addicunt.

(1) *Aucti simus*: Edit. Patavina *aucti sumus*.

addicamus in miserrimam servitutem: neque enim dici potest, quàm crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui, repulso suavi jugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt, qui eo nomine *a* Princeps et *b* Rector mundi, et Princeps tenebrarum, et *c* Rex super universos filios superbiæ dicitur in divinis litteris. In eos autem, qui dæmonis tyrannide opprimuntur, verè convenit illa vox Isaiæ: *d Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te.*

a Joann. 12. 31. et 14. 30.
b Ephes. 6. 12.
c Job. 41. 25.
d Isai. 26. 13.

8. *Quanta mala peccata in animam invehant.*

Hæc si nos minùs movent rupta fœdera charitatis, moveant certè calamitates et ærumnæ, in quas per peccatum incidimus. Violatur enim sanctitas animæ, quam *e* Christo desponsatam esse scimus; profanum fit illud idem *f* templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus: *g Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum (1) invehit in hominem, quam penè infinitam pestem David his verbis expressit: *h Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.* Nimirum notat hanc plagæ vim, cùm nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur. Pervaserat enim in ossa peccati virus; id est, rationem et voluntatem, quæ maximè solidæ sunt (2) animæ partes, infecerat. Hanc latè patentem pestem indicant sacræ litteræ, cùm peccatores, *i* claudos, *k* surdos, *l* mutos, *m* cæcos, et omnibus membris captos appellant. Sed præter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo, quorum sceleribus incredibiliter offenditur, inquit enim Apostolus: *n Ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.* Nam etsi transierit actio peccati, tamen peccatum maculâ et reatu permanet; cui semper imminens ira Dei illud (3) insequitur, tamquam umbra corpus.

e Anima est sponsa Christi.
Jerem. 2. 2.
Osee 2. 29.
2. Cor. 11. 2.
Ibidem 3.
f Est templum Domini, id est, Spiritus Sancti.
1. Cor. 6. 19.
g Ibid. 3. 17.
h Psalm. 37. 4.
i Prov. 26. 6.
Isai. 33. 23.
Jerem. 31. 8.
Luc. 14. 13.
k Isai. 42. 18. 19. et 43. 8.
l Psalm. 37. 14.
Isai. 56. 10.
m Isai. 42. 16. 18. et 59. 10.
Bellum est sceleratis cum Deo.
Isai. 59. 2.
n Rom. 2. 8. 9.
Peccato commisso, remanent macula et reatus.

9. *Quomodò, perspecta peccatorum calamitate, ad pœnitentiam converti debeamus.*

Cùm igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam delictorum veniam excitabatur: cujus, et exem-

Exemplo Davidis excitandus est animus ad pœnitentiam.

(1) *Invehit*: Editio Patavina *invexit.*
(2) *Animæ*: Editio Patavina *Animi.*
(3) *Insequitur*: Edito Patavina *persequitur.*

plum doloris, et doctrinæ rationem, ex quinquagesimo ejus Psalmo depromptam, proponent Parochi fidelibus auditoribus, ut Prophetæ imitatione, et ad doloris sensum, id est, ad veram pœnitentiam, et ad veniæ spem erudiri possint. Quantam habeat utilitatem hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Jeremiam declarat oratio, qui cùm Israelem ad pœnitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet, quæ peccatum consequuntur. *a Vide enim*, inquit, *quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem mei apud te, dicit Dominus Deus exercituum.* Qui carent necessario hoc recognitionis ac doloris sensu, ii apud Prophetas, Isaiam, Ezechielem et Zachariam, *b* cor durum, *c* lapideum et *d* adamantinum habere dicuntur. Sunt enim instar lapidis nullo dolore molliti, nullum vitæ, id est, salutaris recognitionis sensum habentes.

Utilitas veræ pœnitentiæ et contritionis.

a Jerem. 2. 19.

b Isai. 46. 12. Ezech. 3. 7.
c Ibidem 36. 26.
d Zach. 7. 12.

10. *Quibus meditationibus post peccati agnitionem et detestationem spes impetrandæ veniæ concipienda sit.*

Sed ne peccatorum gravitate deterritus, se populus veniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem vocare Parochi debebunt his rationibus; quòd et Ecclesiæ Christus Dominus *e* potestatem dedit remittendi peccata, quemadmodum sacrosancti Symboli articulo declaratur; et hac petitione docuit, quanta esset Dei bonitas ac liberalitas in genus humanum; nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata pœnitentibus, nunquam nobis hanc precandi formulam præscripsisset: *Dimitte nobis debita nostra.* Quamobrem illud fixum (1) in animis tenere debemus, fore, ut iis paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus jussit exposcere.

Quomodò spes sit peccatoribus excitanda.

e Matth. 16. 19. et 18. 19. et Joann. 20. 23.
Promptus est Deus ad ignoscendum, si nobis ipsis non desimus
Vide Jerem. 3. 1.
Ezech. 18. 23.
Joel. 2. 13. 14.
Joann. 3. et in Novo Testamento passim.

11. *Quomodò, si nos pœniteat, Deus facilè peccatis nostris indulgeat.*

Nam omninò sub hac petitione illa est subjecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut verè pœnitentibus libenter ignoscat. Est enim Deus is, in quem, abjectâ obedientiâ, (2) peccamus; cujus ordinem sapientiæ perturbamus, quantum est situm in nobis, quem offendimus, quem factis dictisque violamus. Verùm idem est ille beneficentissimus Parens, qui cùm possit omnia condonare, non modò se id velle declaravit, sed etiam

Peccatum propriè adversus Deum pugnat.

(1) *In animis*: Edit. Patavina *in animis nostris.*
(2) *Peccamus*: Editio Patavina *peccatur.*

Pœnitentiæ vera exempia sunt Jud. 10. 15. 16. et 1. Reg. 7. 3. et 2. Reg. 12. 24. et 2. Paralipom. 12. 33. et Jonæ 3. per tot.

Jud. 7. Novi Testamenti exempla notiora sunt.

impulit homines, ut à se veniam peterent, et quibus verbis id facerent, docuit. Quare nemini dubium esse potest, quin, illo auctore, in nostra potestate sit nobis Dei gratiam reconciliare. Et quoniam hæc testificatio propensæ ad ignoscendum divinæ voluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflammat; operæ pretium est ornare hunc locum nonnullis divinis testimoniis et hominum exemplis, quibus maximorum scelerum pœnitentibus Deus veniam concesserit. Quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantum res ferebat, in procœmio hujus precationis, et in ea Symboli parte, quæ est (1) de remittendis peccatis, inde assument Parochi, quæ ad hunc locum instruendum pertinere videbuntur: reliqua haurient ex divinarum litterarum fontibus.

12. *Quid in illa petitionis sententia debitorum nomine intelligendum sit.*

Tùm verò eodem utantur instituto, quo in ceteris petitionibus utendum duximus, ut intelligant fideles, quid hîc *debita* significent; ne fortè decepti ambiguo, aliud ab eo, quàm quod petendum sit, postulent.

Deo debemus amorem ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente. Deuteronom. 6. 6. Matth. 22. 37. Marc. 12. 30. Rom. 13. 8. Galat. 5. 3.

Primùm autem scire oportet, minimè petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente nostra, quem omninò Deo debemus, et cujus debiti solutio est ad salutem necessaria.

Neque verò, quia debiti nomine etiam obedientia, cultus, veneratio, et cetera hujus generis officia continentur, postulamus, ut non amplius ea debeamus.

a Luc. 7. 41. 11. 4.

Sed precamur, ut liberet à peccatis: sic enim sanctus *a* Lucas est interpretatus; qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quòd illis committendis rei efficimur Deo, et debitis pœnis propositi, quas vel satisfaciendo, vel patiendo pendimus. Hujus generis debitum fuit, quod Christus Dominus loquutus est ore Prophetæ: *b Quæ non rapui, tunc exolvebam.* Qua Dei verbi sententia licet intelligere, non solùm nos debitores esse, sed etiam non esse solvendo; *c* cùm peccator per se satisfacere nullo modo possit.

b Psalm. 68. 5.

c Luc. 7. 4.

13. *Cùm peccator per se non sit solvendo, unde debito per peccatum contracto satisfieri possit.*

Christi implorandum patrocinium, ut ex thesauro passionis ejus præstetur, quo contracta per peccatum debita nostra dissolvantur.

d Psalm. 100. 1.

e 1. Joann. 2. 1. 2.

Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiam: cui quia *d* par justitia respondet, cujus est retinentissimus Deus, utendum erit *e* deprecatione et patrocinio

(1) *De remittendis peccatis*: Edit. Patavina *de remissione peccatorum.*

passionis Domini nostri Jesu-Christi, sine qua nemo unquam veniam delictorum impetrabit, à qua omnis satisfaciendi vis et ratio, tamquam ex fonte, profluxit. Nam pretium illud in cruce à Christo Domino persolutum, et nobiscum per Sacramenta, re, vel studio ac desiderio adhibita, communicatum, tanti est, ut nobis impetret et conficiat, quod hac petitione postulamus, ut peccata nostra remittantur.

Christi passio est fons omnis nostræ satisfactionis.

14. *Hic pro indulgentia ac remissione culpæ venialis et mortiferæ oratur.*

Quo loco non id modò pro levibus erratis et facillimis ad impetrandam veniam, sed pro gravibus et mortiferis peccatis deprecamur: quæ precatio in scelerum gravitate pondus non habebit, nisi id à Pœnitentiæ Sacramento, re, vel certè desiderio suscepto, ut jam dictum est, assumpserit.

Pro remissione peccatorum venialium et capitalium fit hæc oratio.

15. *Non eadem est ratio, cur* debita nostra *hic dicamus, quæ fuit, dum* panem nostrum *peteremus.*

Dicimus autem *debita nostra* longè aliter, atque *panem nostrum* antea diximus. Noster enim ille est panis, quia nobis Dei munere tribuitur: at peccata nostra sunt, quia illorum culpa residet in nobis: nam nostra voluntate suscipiuntur; quæ peccati vim non haberent nisi essent voluntaria. Nos igitur eam culpam sustinentes et confitentes, ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cujusquam, nec causam in quemquam transferimus, ut primi homines *a* Adam et Eva fecerunt: ipsi nos (1) judicamus, illam, si sapimus, Prophetæ precationem adhibentes: *b Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis.*

Aliter panem nostrum, aliter debita nostra dicimus.

Peccatum omne voluntarium.

Aug. l. 1. Retract. cap. 13. et 15. et lib. de vera Relig. ep. 14. et alibi sæpè. Vide Mag. in 2. sent. d. 41. lit. P.

a Genes. 3. 12. 13.

b Psalm. 140. 4.

16. *Cur in numero multitudinis,* dimitte nobis debita, *postulemus.*

Nec verò dicimus, *Dimitte mihi,* sed *nobis*: quod fraterna necessitudo et charitas, quæ inter omnes homines intercedit, à nobis singulis postulat, ut de communi proximorum salute solliciti, cùm pro nobis preces facimus, pro illis etiam deprecemur. Hunc orandi morem à Christo Domino traditum, deinceps ab Ecclesia Dei acceptum, perpetuoque servatum, *c* ipsi et maximè tenuerunt Apostoli, et ut ceteri adhiberent, auctores fuerunt. Hujus autem flagrantis studii et cupiditatis

Alii pro aliis orare debemus.

c Rom. 1. 9. 2. Cor. 11. 28. 2. Pet. 1. 15.

(1) *Judicamus*: Sic legunt omnes editiones præter Manut. et Ven. ann. 1586. quæ perperàm habent, *indicamus.*

in deprecando pro salute proximorum, habemus in utroque testamento sanctorum Moysis et Paulli præclarum exemplum. Quorum alter sic Deum precabatur: *a Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo*; alter in hunc modum: *b Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.*

a Exod. 32. 31. 32.
b Rom. 9. 3.
Joann. 10. 11. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.

17. *Quomodò hæc verba*, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, *sint intelligenda.*

Duplex acceptio particulæ *sicut.*

Primò.

Greg. lib. 17. Moral. cap. 6.

Secundò.

Matth. 6. 14. 15.
c Marc. 11. 25. 26.
Eccli. 28. 3.

Illud, *sicut*, dupliciter intelligi potest: nam et similitudinis vim habet, cùm videlicet à Deo petimus, ut, quemadmodum nos injurias et contumelias remittimus iis, à quibus læsi sumus, sic ipse nobis peccata condonet. Est præterea conditionis nota, in quam sententiam Christus Dominus eam formulam interpretatur: *c Si enim dimiseritis*, inquit, *hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater verter dimittet vobis peccata vestra.* Verùm habet uterque sensus eamdem ignoscendi necessitatem; ut si volumus Deum nobis veniam concedere delictorum, parcamus illis necesse sit, à quibus injuriam accepimus. Sic enim Deus oblivionem injuriarum, mutuumque studium et amorem requirit à nobis, ut eorum, *d* qui in gratiam non sunt reconciliati, dona ac sacrificia rejiciat, et aspernetur.

d Matth. 5. 24. 25.

18. *Remissio omnium injuriarum probatur esse, et naturæ præceptis, et Christi mandatis consentanea.*

e Ibid. 7. 12.
Luc. 6. 31.
Tob. 4. 16.

Est enim naturæ lege sancitum, *e* ut tales non aliis præbeamus, quales eos in nos esse cupimus; verè ut impudentissimus ille sit, qui postulet à Deo, ut sui sceleris pœnam prætermittat, cùm ipse in proximum animum retineat armatum. Quare parati et prompti ad ignoscendum debent esse ii, quibus impositæ sunt injuriæ, cùm et urgeantur hac precandi formulâ, et apud sanctum Lucam id jubeat Deus: *f Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si pœnitentiam egerit, dimitte illi; et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: pœnitet me; dimitte illi*: et in Evangelio S. Matthæi sit: *g Diligite inimicos vestros*: *h* et Apostolus, et ante eum *i* Salomon scripserit: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, da ei aquam bibere*: et sic apud S. Marcum Evangelistam: *k Cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem; ut et Pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra.*

f Luc. 17. 3. 4.

g Matth. 5. 44.
h Rom. 12. 20.
i Prov. 25. 21.

k Marc. 11. 25.

19. *Quibus rationibus flectendi sunt hominum animi ad lenitatem, quam hic Deus exigit.*

Sed quoniam depravatæ naturæ vitio nihil ægrius fit ab homine, quàm ut inferenti condonet injurias; omnem conferant Parochi animi et ingenii vim ad commutandos et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem et misericordiam, christiano homini necessariam. Commorentur in tractatione *a* divinorum oraculorum, in quibus audire licet imperantem Deum inimicis ignoscendum. Prædicent id, quod verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facilè remittant injurias, et inimicos diligant ex animo. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quædam cum parente Deo, *b* qui sibi inimicissimum et infestissimum genus hominum, Filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliavit. Sit autem hujus cohortationis et præcepti clausula illud imperium Christi Domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore et pernicie: *c Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est.*

a Præter superiora hæc illis indicanda duximus: Exod. 23. 45. Lev. 1. 9. 11. Deuteronom. 33. 38. 1. Reg. 24. 5. et 26. 10. 11. Job. 31. 29. Psalm. 7. et 9. Prov. 20. 24. Exod. 25. 11.

b Rom. 5. 8. 9. 10.

c Matth. 5. 44.

20. *Quomodò cum iis agendum sit, qui ex animo omnem injuriarum memoriam delere nequeunt.*

Quanta oblivio injuriarum requiratur à christianis. Vide D. Thom. in 2. 2. q. 25. art. 9.

Verùm hoc loco non vulgaris Pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita hujus difficultate ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim, qui cùm se debere intelligant conterere injurias oblivione voluntaria, et eos diligere qui læserunt, id cupiunt, et pro viribus faciunt; sed universam memoriam injuriarum sibi exhauriri non posse, sentiunt. Nam resident in animo quædam reliquiæ simultatis: quamobrem magnis agitantur conscientiæ fluctibus, verentes, ne parùm simpliciter et candidè positis inimicitiis, Dei jusso non obediant. Hìc igitur Pastores *d* contraria studia carnis et spiritus explicabunt, quòd illius sensus sit ad vindicationem proclivis, hujus ratio propensa ad ignoscendum; hinc inter ipsos perpetuam turbam ac rixam existere: quare saluti minimè diffidendum esse demonstrabunt, reclamantibus et adversantibus rationi corruptæ naturæ appetitionibus, modò spiritus perstet in officio et voluntate remittendi injurias, proximumque diligendi.

d Matth. 26. 4. Rom. 8. 19. Galat. 5. 17.

21. *Qui appetitum vindictæ adhuc retinent, possunt et debent orationem dominicam absque culpa recitare.*

Quod autem aliqui fortassè fuerint, qui, cùm nondum animum inducere possint, ut obliti injurias, ament inimicos; propterea deterriti eâ, quam diximus, conditione hujus petitionis, dominica precatione non utantur; duas

has rationes afferent Parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant. Nam quivis unus è fidelium numero preces has facit totius Ecclesiæ nomine, in qua pios esse aliquot necesse est, qui debitoribus ea, quæ hic commemorantur, debita remiserunt.

Orant christiani nomine totius Eccles. D. Thom. in 2. 2. q. 83. art. 26.

Accedit eò, quòd id à Deo petentes, unà etiam petimus, quidquid ad illud impetrandum in eam petitionem à nobis necessariò conferendum est. Petimus enim et veniam peccatorum, et donum veræ pœnitentiæ: petimus facultatem intimi doloris; postulamus, ut à peccatis abhorrere, et illa Sacerdoti verè ac piè confiteri possimus. Itaque cùm necesse etiam nobis sit parcere iis, qui damnum aut malum aliquod dederint; cùm ut nobis Deus ignoscat precamur, simul oramus, ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis, quos odimus. Quare deterrendi sunt ab ea opinione, qui inani et pravo illo timore commoventur, ne sibi Deum reddant offensiorem hac precatione: contraque etiam cohortandi ad frequentem precationis usum, quo à parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis, qui læserint, ignoscant, et inimicos diligant.

Cum petitur aliquid à Deo, petitur etiam facultas perficiendi illud, quod homini alioqui esse videtur impossibile.

22. *Quid illi sit faciendum, qui orationem de remissione peccatorum sibi cupit esse fructuosam.*

Sed ut precatio omninò fructuosa sit, primùm hæc in ea est cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, et ab eo veniam petere, quæ non datur nisi pœnitenti: itaque nos ea charitate et pietate præditos esse oportere, quæ pœnitentibus conveniat: convenire autem maximè iis, subjecta quasi oculis propria flagitia atque facinora lacrymis expiare. Cum hac cogitatione conjungenda est cautio in posterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quæque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis versabatur David, cùm diceret: *a Et peccatum meum contra me est semper.* Et alio loco: *b Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Proponat sibi præterea unusquisque ardentissimum orandi studium eorum, qui à Deo precibus impetraverunt veniam delictorum, *c* ut Publicani illius, qui longè consistens præ pudore ac dolore, et oculis humi defixis, tantùm pulsabat pectus, eam habens orationem: *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Tùm *d* illius Peccatricis mulieris, quæ Christo Domino retrò stans, (1) rigatos à se ejus pedes, capillis

Occasiones peccatorum vitandæ.

a Psalm. 50. 5.

b Ibid. 6. 7.

Exempla eorum proponenda, qui precibus veniam impetrarunt.

c Luc. 18. 13.

d Ibid. 7. 38.

(1) *Rigatos à se ejus pedes, capillis etiam abstersos osculabatur*: Edit. Patavina 1757. aliæque antiquiores: *rigatos à se ejus pedes, et capillis etiam abstersos osculabatur.*

etiam abstersos osculabatur: *a* Petri denique Principis Apostolorum, qui egressus foras, flevit amarè.

23. *Quæ sint præcipua ad sananda animæ vulnera remedia.*

Deinde cogitandum est, quò infirmiores sunt homines, et ad morbos animi, quæ sunt peccata, propensiores, eò pluribus et frequentioribus medicamentis indigere. Sunt autem ægrotæ animæ remedia Pœnitentia, et Eucharistia. Hæc igitur sæpissimè adhibeat fidelis populus. Deinde eleemosyna, quemadmodum tradunt *b* divinæ litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ vulneribus. Quare, qui piè hac prece uti cupiunt, pro viribus benignè faciant egentibus. Quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobia Angelus Domini sanctus Raphael, cujus est illa vox: *c Eleemosyna à morte liberat; et ipsa est, quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam*: testis est Daniel, qui Nabuchodonosor regem sic admonebat: *d Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.*

Optima autem largitio, et impertiendæ misericordiæ ratio, est oblivio injuriarum, et bona voluntas erga eos, qui rem, vel existimationem, vel corpus tuum, tuorumque violaverint. Quicumque igitur cupit in se esse maximè misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, et pro hostibus libentissimè deprecetur, omnem capiens occasionem de illis ipsis benè promerendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est cùm homicidii locum tractavimus, eò rejicimus Parochos. Qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil injustius esse aut fingi posse, quàm eum, qui cùm hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet, ut in se sit mitis et benignus Deus.

a Matth. 26. 75.

Remedia præcipua ægrotantis animæ sunt Pœnitentia et Eucharistia.

Eleemosynæ virtus.

b Vide Deuteronom. 15. 7. 8.
Tob. 4. 7.
Psalm. 40. 2.
Prov. 14. 21. 22.
Eccl. 3. 33.
Luc. 11. 41. 12. 33. 34. et alibi sæpè.

c Tob. 12. 9.

d Dan. 4. 24.

Optima eleemosyna etiam injuriarum oblivio.

DE SEXTA PETITIONE.

CAPUT XV.

Et ne nos inducas in tentationem.

1. *Quantum periculum sit, ne post peccatorum remissionem perceptam, iterum in peccatum relabamur.*

Bernard. serm. 4. de Assumpt.
Quomodò Dæmon eos maximè impugnet, qui ab eo defecerunt. Vide Luc. 11. 24. 25. 26.

Non dubium est, quin filii Dei post impetratam delictorum veniam, cùm incensi studio adhibendi Deo cultum et venerationem, cœleste regnum exoptant, et omnia divino numini tribuentes pietatis officia, toti pendent à paterna ejus voluntate ac providentia; tùm eò magis humani generis hostis, omnes adversus illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur sic, ut verendum sit, ne labefactata et mutata sententia, rursum in vitia delabantur, longèque deteriores evadant, quàm antea fuerint: de quibus illud Principis Apostolorum jure dici possit: *a Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

a 2. Pet. 2. 21.

2. *Quomodò Christus nos hac oratione adversus vaferrimi hostis insidias munire voluerit.*

Fortis est, quem adversa non frangunt: fortior, quem prospera non abjiciunt; fortissimus, qui hac rerum vicissitudine non commoventur.

Quare nobis à Christo Domino datum est hujus petitionis præceptum, ut quotidie nos Deo commendemus, ejusque patriam curam et præsidium imploremus, minimè dubitantes fore, ut, si deseramur divino patrocinio, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur. Neque verò solùm in hac orandi regula jussit à Deo petere, ne patiatur nos induci in tentationem; sed in illa etiam oratione, quam ad sacros habuit Apostolos sub ipsum mortis tempus, cùm quidem *b* ipsos mundos esse dixisset, eos hujus officii his verbis admonuit: *c Orate ut non intretis in tentationem.* Quæ iterum à Christo Domino adhibita admonitio magnum diligentiæ onus imponit Parochis excitandi fidelem populum ad frequentem hujus usum precationis, ut, cum tanta hominibus ab hoste Diabolo in singulas horas pericula hujus generis intendantur, à Deo, qui solus illa propulsare potest, petant illud assiduè: *Ne nos inducas in tentationem.*

b Joann. 13. 10.
c Matth. 26. 41.
Marc. 14 38.
Luc. 22. 40.
Docuit, ut vigilemus, ne incidamus in peccatum &c.
Amb. l. 5. ep. 33. in medio.

3. *Quibus præcipuè rationibus homines hujus petitionis necessitatem intelligere possint.*

Intelliget autem fidelis populus, quantoperè egeat divini hujus adjumenti, si suæ imbecillitatis, inscitiæque meminerit; si recordabitur illam Christi Domini sententiam: *a Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*; si ei venerit in mentem quàm graves sint et exitiales hominum casus, impellente Dæmone, nisi sustineantur dexteræ cœlestis auxilio. Quod illustrius esse possit humanæ infirmitatis exemplum, quàm sacer ille chorus Apostolorum, *b* qui magno anteà animo cùm essent, primo quoque objecto terrore, relicto Salvatore, diffugerunt? Etsi illustrius etiam est illud Principis Apostolorum, qui in tanta professione singularis, et fortitudinis, et amoris in Christum Dominum, cùm paulò ante sibi bene fidens, ita dixisset: *c Si oportuerit me mori tecum, non te negabo*; statim unius voce mulierculæ perterritus, se Dominum non nosse, jurejurando affirmavit. Nimirum illi in summa spiritus alacritate non respondebant vires. Quòd si viri sanctissimi humanæ naturæ fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt; quid non timendum est ceteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissimè?

a Matth. 26. 41. Marc. 14. 33.

b Matth. 26. 35. 36.

Humanæ imbecillitatis exemplum in Apostolis.

c Matth. 26. 35. 70. 71. Marc. 14. 68. 69.

A minori ad majus.

4. *Quot, quantisque tentationum periculis hominum vita sit exposita.*

Quare proponat fideli populo Parochus prælia ac pericula, in quibus assiduè versamur, *d* dum anima est in hoc mortali corpore, quos undiquè caro, mundus et Satanas oppugnant. Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotusquisque est, qui magno suo malo non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? Quis hos non sentit aculeos? Quis subjectis non uritur ardentibus facibus? Et quidem tàm varii sunt ictus, tàm diversæ petitiones, ut difficillimum sit gravem aliquam plagam non accipere. Ac præter hos inimicos, *e* qui habitant, et vivunt nobiscum, sunt præterea illi hostes acerrimi, de quibus scriptum est: *f Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.*

Pericula, inter quæ fideles versantur, sæpius ad memoriam sunt revocanda.

d Job. 7. secundum LXX. Matth. 4. 3.

e Matth. 20. 16.

f Ad Ephes. 6. 12.

5. *Quàm graves sint Dæmonum in nos insultus, ex sententia divi Paulli exponitur.*

Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus et impressiones Dæmonum, qui apertè nos petunt, et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus. Illos et *Principes* appellat Apostolus propter naturæ excellentiam (nam naturâ homini-

Dæmonum potestas reliquis rebus antecellit.

Job. 41. 24. vide Greg. lib. 34. Moral. cap. 17.

bus, et ceteris, quæ sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt) et *potestates* vocat, quòd non solùm naturæ vi, sed potestate etiam superant; et *rectores* nominat *mundi tenebrarum*; non enim clarum et illustrem mundum regunt; id est, bonos et pios, sed obscurum et caliginosum; nempè eos, qui flagitiosæ et facinorosæ vitæ sordibus ac tenebris obcœcati, duce tenebrarum Diabolo delectantur. Nuncupat etiam Dæmones *spiritualia nequitiæ*: est enim et carnis, et spiritus nequitia. Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines, et voluptates, quæ percipiuntur sensibus. Spiritualia nequitiæ sunt mala studia, et pravæ cupiditates, quæ ad superiorem pertinent animæ partem: quæ tanto pejores sunt quàm reliquæ, quantò mens ipsa et ratio altior est atque præstantior. Quæ Satanæ nequitia, quia maximè spectat illuc, ut cœlesti nos hæreditate privet; propterea dixit *a* Apostolus *in cœlestibus*. Ex quo licet intelligere, magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos et infinitum odium; bellum etiam perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax esse cum illis, nullæ induciæ fieri possint.

Rectores mundi tenebrarum cùr dicantur Dæmones. D. Aug. in Ps. 5.

Carnalis et spiritualis nequitia quæ sit.

a Ephes. 6. 12.

Τό, *in*, accipitur causativè, hoc est, propter cœlestia sua facta nostra.

6. *Quanta sit Diaboli ad tentandum audacia et perversitas.*

Quantum verò audeant, declarat Satanæ apud Prophetam vox: *b In cœlum conscendam. c* Aggressus est primos homines in Paradiso, *d* adortus est Prophetas, appetivit Apostolos, ut, quemadmodum loquitur apud Evangelistam Dominus, *e cribraret eos sicut triticum. f* Nec ipsum quidem Christi Domini os erubuit: itaque ejus inexplebilem cupiditatem et immensam diligentiam sanctus Petrus expressit, cùm dixit: *g Adversarius vester Diabolus, tamquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret.* Quamquam non unus modò tentat homines Satan, sed gregatim interdum Dæmones in singulos impetum faciunt: quod ille confessus est Dæmon, *h* qui rogatus à Christo Domino, quod sibi nomen esset, respondit: *Legio mihi nomen est*: nempè Dæmonum multitudo, quæ miserum illum divexarat: et de alio scriptum est: *i Assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi* (1).

Quanta Dæmonum sit audacia et invidia.

b Isai. 14. 13.
c Gen. 3. 13.
d Job 1. 12.
1. Paral. 21. 1.
e Luc. 22. 31.
f Matth. 4. 3.

g 1. Pet. 5. 8.

Dæmones non singuli, sed plures infestant interdum homines.

h Matth. 8. 28. 29.
Marc. 5. 1.
Luc. 8. 30.

i Matth. 12. 45.
Luc. 11. 26.

7. *Cur perversi minùs, pii autem magis à Dæmonibus infestentur.*

Multi sunt, qui, quòd impulsus atque impetus Dæ-

Dæmones improbis infesti non sunt.

(1) Edit. Patavina addit, ut est apud Lucam: *et fiunt novissima illius pejora prioribus*; nec immeritò.

monum in se minimè sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur: quos ipsos à dæmonibus non impugnari, mirum non est, quibus se sponte tradiderunt: non est in illis pietas, non charitas, (1) non virtus illa christiano homine digna: quare fit, ut toti sint in potestate diaboli; nec ullis tentationibus opus est ad eos evertendos, in quorum jam animis, ipsis libentibus, commoratur. At verò, qui se Deo dicaverunt, in terris cœlestem vitam agentes, ii maximè omnium Satanæ incursibus petuntur, hos acerbissimè odit, his in singula temporis momenta struit insidias. Plena est historia divinarum litterarum sanctorum hominum, quos præsenti etiam animo stantes, vel vi, vel fraude pervertit. *a* Adam, *b* David, *c* Salomon, *d* aliique, quos enumerare difficile sit, experti sunt dœmonum violentos impetus et callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum viribus. Quis igitur se suo præsidio satis tutum existimet? Itaque piè castèque petendum à Deo est, *e* ne nos tentari sinat supra id, quod possumus: sed faciat etiam cum tentatione proventum, ut possimus sustinere.

Judith 11. Ego nunquam nocui viro &c.

Et Luc. 11. In pace sunt omnia, quæ possidet.

Joann. 15. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret; et hoc est, quia vir bonus est cœli, malus est telluris alumnus; quos igitur cœlum diligit, odit mundus.

Ab exemplo sanctorum.
a Gen. 3. 12.
b 2. Reg. 11. 2. 3.
c 3. Reg. 11. 1.
d Sanson.
Jul. 16. 4.
Saul.
1. Reg. 15. 8. 9.
Ezech.
4. Reg. 20. 13.
e 1. Cor. 10. 13.
2. Pet. 2. 9.

8. *Dæmones, quantum aut quamdiù volunt, homines tentare non possunt.*

Dæmonum in nos potentia limitata est.
Apoc. 2. 10. et 20. 2.
Vide Cassian. col. 8. cap. 18.
Aug. in Psalm. 16.

Verùm hìc fideles confirmandi sunt, si qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione dæmonum vim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati, in hunc precationis portum confugiant. Non enim Satan in tanta et potentia et pertinacia, in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quamdiu vult, tentare nos aut vexare potest; sed omnis ejus potestas Dei nutu et permissu gubernatur. Notissimum est exemplum Job, de quo nisi diabolo dixisset Deus: *f Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt*, nihil ejus Satanas attigisset: contra verò, nisi addidisset Dominus, *g Tantùm in eum ne extendas manum tuam*, uno diaboli ictu cùm filiis ipse facultatibusque concidisset. Ita autem alligata est dæmonum vis, ut ne *h* in porcos quidem illos, de quibus scribunt Evangelistæ, non permittente Deo, invadere potuissent.

f Job 1. 12.

g Ibidem 12.

h Matth. 8. 31. 32.
Marc. 5. 11.
Luc. 8. 32.

9. *Quid tentandi vox nobis designet, quaque ratione à Deo tentemur.*

Sed ad intelligendam hujus petitionis vim, dicendum est, quid hìc tentatio significet, quid item induci in

Tentare quid sit. Div. Th. in 1. p. q. 114. art. 2. et 2. 2. q. 97. art. 1.

(1) *Non virtus illa*: longè meliùs edit. Patavina *non virtus ulla.*

tentationem. Est autem tentare, periculum facere de eo, (1) qui tentetur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, verum exprimamus. Qui tentandi modus in Deum minimè cadit: quid enim est quod nesciat Deus? *a Omnia autem*, inquit Paullus, *nuda et aperta sunt oculis ejus.*

a Heb. 4. 13. Psalm. 33. 16. Eccli. 15. 20. Quomodò Deus hominem tentet. Vide item Aug. ep. 145. in exp. q. 56. et 74.

Est alterum tentandi genus, cùm longiùs progrediendo aliud quæri solet, vel in bonam, vel in malam partem: in bonam, cùm ea re tentatur alicujus virtus, ut illa perspecta et cognita, is commodis et honoribus augeatur, ejusque exemplum ceteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob idipsum ad Dei laudes excitentur: quæ tentandi ratio sola convenit in Deum. Hujus exemplum tentationis est illud in Deuteronomio: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non.* Quomodò etiam tentare dicitur suos Deus, cùm inopia, morbo, et aliis calamitatum generibus premit: quod probandæ eorum patientiæ causâ facit, et ut aliis documentum sint christiani officii. In hanc partem *b* legimus Abraham esse tentatum, ut filium immolaret; quo facto fuit is obedientiæ et patientiæ exemplum singulare ad memoriam hominum sempiternam. In eamdem sententiam dictum est de Tobia: *c Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.*

Deuteronom. 13. 3. Vide Aug. in Psalm. 5. et 6.

b Genes. 22. 4. 5. Vide Aug. lib. 16, de Civitate Dei, cap. 82.

c Tob. 12. 13.

10. *Quomodò dæmon homines tentet.*

In malam partem tentantur homines, cùm ad peccatum aut exitium impelluntur: quod proprium diaboli officium est. Is enim eo animo tentat homines, ut decipiat, agatque præcipites: quamobrem *d* tentator in divinis litteris appellatur. In iis verò tentationibus modò intimos nobis admovens stimulos, animæ affectiones et commotiones adhibet administras; modò nos exagitans extrinsecus, externis rebus utitur, vel prosperis ad efferendos, vel ad frangendos adversis; nonnunquam habet emissarios et excursores, perditos homines, in primisque hæreticos, qui *e* sedentes in cathedra pestilentiæ, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum aut discrimen habent virtutis et vitiorum, homines per se proclives ad malum, nutantes ac præcipitantes (2) impellat.

Tentatio deceptionis, causa diaboli est propria. Aug. ep. 146. et alibi frequenter.
d Matth. 4. 3.

e Psalm. 1. 1.

(1) *Qui tentetur*: meliùs edit. Patavina *qui tentatur*, ut est apud ipsum D. Thom.

(2) *Impellat*: scil. dæmon. Pleræque editiones *impellant*, scil. emissarii et excursores dæmonis.

11. *Quibus modis dicatur quis in tentationem induci.*

Dicimur autem induci in tentationem, cùm tentationibus succumbimus. Inducimur verò in tentationem dupliciter; primùm, cùm de statu dimoti, in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem à Deo hoc modo in tentationem inducitur, quia nemini est peccati auctor Deus; immò verò: *a Odit omnes, qui operantur iniquitatem.* Sic verò etiam est apud sanctum Jacobum: *b Nemo, cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est.*

Quid sit induci in tentationem, quodque multipliciter fieri possit. Vide D. Aug. lib. 1. de Serm. Dom. in monte, cap. 14.

Deus peccati non est auctor, sed illud odit.

a Exod. 23. 7. et 2. Paral. 19. 7. Job 24. Psalm. 5. 4. Prov. 15. 8. 9. Sap. 14. 9. Eccli. 15. 21. Osee 13. et alibi sæpè. Basil. in hom. quod Deus non sit auctor malorum.

b Jacob. 1. 13.

Deinde dicitur nos in tentationem inducere is, qui etsi non tentat ipse, neque operam dat quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia cùm possit prohibere ne id accidat, aut ne tentationibus superemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos et pios tentari quidem sinit, verumtamen sua gratiâ sustentatos non deserit. Nec verò non interdum justo et occulto Dei judicio, nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relicti, concidimus.

Quomodò à Deo in tentationem inducamur.

De hac hominum nequitia vide Deut. 32. 15. et 1. Reg. 2. 22. et 2. Reg. 12. et 9.

12. *Beneficia Dei quandoque nos in tentationem inducunt.*

Præterea nos in tentationem Deus inducere dicitur, cùm ejus beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, et *c* patris substantiam, ut Prodigus ille filius, dissipamus vivendo luxuriosè, nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus: *d Inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitiam, hoc esse ad mortem.* Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiele, quam Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut ejus ore Prophetæ diceret Deus: *e Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te*: et tamen illa civitas divinis cumulata bonis, tantùm abest, ut optimè de se merito, ac merenti Deo gratiam habens, cœlestibus beneficiis ad beatitudinem consequendam, cujus gratiâ ea acceperat, uteretur, ut ingratissima in parentem Deum, abjecta spe et cogitatione cœlestium fructuum, tantùm præsenti abundantiâ luxuriosè ac perditè frueretur: quod *f* Ezechiel eodem capite pluribus verbis persecutus est. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines, qui præbitam sibi ab eo divinitùs uberem materiam rectè factorum, ad vitia, illo permittente, convertunt.

c Luc. 15. 12. 13. 14.

d Rom. 7. 10.

e Ezech. 16. 14.

f Ibidem 19. 20.

Ingrati in Deum homines reprehenduntur.

13. *Quomodò Scripturæ verba intelligenda sint, quæ de permissione Dei per verba operationem significantia loquuntur.*

Sed oportet hunc divinæ Scripturæ morem diligenter

Mos loquendi Sc[illegible] rarum improprius [illegible]

verbis activis Dei promissio significatur.

attendere, quæ Dei permissionem iis interdum verbis significat, quæ propriè si accipiantur, tamquam actionem in Deo significant: nam in Exodo sic est: *a Indurabo cor Pharaonis*: et apud Isaiam: *b Excæca cor populi hujus*: et ad Romanos scripsit Apostolus: *c Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, et in reprobum sensum.* Quibus in locis, aliisque similibus, non id omninò esse actum à Deo, sed permissum intelligendum est.

a Exod. 4. 7. 3.
b Isai. 6. 10.
c Rom. 26. 28.
Conc. Trid. sess. 6. capite 6.

14. *In hac precationis parte non postulatur, ut prorsus ab omni tentatione immunes simus; sed ne in tentationibus à Deo deseramur.*

Tentationum utilitas.

His verò positis, non erit difficile scire, quid in hac precationis parte postulemus. Nec verò petimus, ne omninò tentemur: *d Est enim hominum vita * tentatio super terram.* Est autem ea res utilis et fructuosa hominum generi: nam in tentationibus nos ipsos, id est, vires nostras cognoscimus. Quamobrem etiam *e* humiliamur sub potenti manu Dai, viriliterque decertantes: *f* expectamus immarcescibilem coronam gloriæ. *Nam et g qui certat in agone, non coronatur, nisi legitimè certaverit*: et ut inquit sanctus Jacobus: *h Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Quòd si urgemur nonnunquam hostium tentationibus, magnæ nobis erit levationis illa cogitatio, *habere nos adjutorem Pontificem*, i *qui possit compati infirmitatibus nostris; tentatum et ipsum per omnia.* Quid hìc igitur petimus? ne divino præsidio deserti, tentationibus vel decepti assentiamur, vel cedamus afflicti: ut præstò sit nobis Dei gratia, quæ, cùm defecerint nos propriæ vires, in malis recreet ac reficiat.

d Job 7. secundùm LXX.
* Al. lege militia.
e 1. Pet. 5. 6.
f Ibidem 4.
g 2. Thom. 2. 5.
h Jacob. 1. 12.
i Hebr. 4. 15.

15. *Quomodò à Deo in nostris tentationibus opem implorare debeamus.*

Non modo generatim, sed speciatim postulandum Dei auxilium in tentationibus.

Quare et generatim Dei opem implorare debemus in omnibus tentationibus, et nominatim cùm singulis affligimur, ad precationem confugere oportet. Quod à Davide factum legimus penè in unoquoque tentationum genere. Nam in mendacio sic precabatur: *k Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque.* In avaritia ad hunc modum: *l Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* In rebus verò inanibus hujus vitæ, et illecebris cupiditatum, hac prece utebatur: *m Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Ergo postulamus, ne morem geramus cupiditatibus, neve *n* defatigemur in tentationibus sustinendis, ne *o* declinemus de via Domini, ut tàm in rebus incommodis, quàm in prosperis, æquitatem animi, constantiamque servemus, et nullam nostri partem Deus

k Psalm. 118. 43.
l Ibidem 36.
m Ibidem 37.
n Heb. 12. 3.
o Deuteronom. 31. 9.

suâ tutelâ vacuam relinquat. *a* Petimus denique, ut Satanam conterat sub pedibus nostris.

a Rom. 16. 20.

16. *Quomodò de tentatione victoria reportari, et quo auctore illa obtineri possit.*

Victoriam ex tentatione possumus referre per fiduciam in Deum.

Reliquum est, ut fidelem populum ad ea Parochus cohortetur, quæ in hac precatione maximè cogitare, et meditari oporteat: in qua erit illa optima ratio, si, quanta sit hominum infirmitas intelligentes, viribus nostris diffidamus, et omni spe nostræ incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præsertim cogitantes, quàm multos hac spe, atque hoc animo præditos, ex hiantibus Satanæ faucibus liberarit Deus. An non *b* Joseph undique circumdatum ardentibus insanæ mulieris facibus, è summo ereptum periculo, *c* ad gloriam extulit? (1) non *d* Susannam, à Satanæ ministris obsessam, tùm, cùm nihil proprius esset, quàm ut nefariis sententiis interficeretur, servavit incolumem? Neque mirùm: *e Erat enim*, inquit, *cor ejus fiduciam habens in Domino.* Insignis est laus, et gloria Job, qui de mundo, de carne, de Satana triumphavit. Plurima sunt hujus generis exempla, quibus Parochus diligenter pium populum ad eam spem, fiduciamque cohortari debebit.

b Gen. 36. 7. 8. 9. Psalm. 104. 17.
c Gen. 41. 18. 19.
d Dan. 13. 61. 62.
e Ibid. 35.

17. *Nostri certaminis antesignanus Christus est, socii Sancti omnes, quos qui non sequuntur, vecordes sunt.*

Cogitent etiam fideles, quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempè Christum Dominum, qui *f* victoriam ex illo certamine retulit. Vicit ipse Diabolum. Est *g* is ille fortior, qui superveniens fortem superavit armatum, quem et armis nudavit et spoliis. De ejus victoria, quam de mundo reportavit, est apud sanctum Joannem: *h Confidite, ego vici mundum.* Et in Apocalypsi dicitur: *i Ecce leo vincens*; et *k exivit vincens ut vinceret*; qua in victoria suis etiam cultoribus facultatem vincendi dedit. Est Apostoli ad hebræos Epistola plena victoriis sanctorum hominum, *qui l per fidem vicerunt regna... obturaverunt ora leonum*, et quæ sequuntur. Ex his verò, quæ sic acta legimus, eas victorias cogitatione complectamur, quas quotidie reportant ex intimis et externis Dæmonum præliis homines fide, spe, et charitate præstantes; quæ tám multæ sunt, tamque insignes, ut, si sub aspectum caderent oculorum, nihil frequentius accidere judicaremus, nihil gloriosius; de quorum hostium clade

f Matth. 14. 4. Coloss. 2. 15.
g Luc. 11. 22.
h Joann. 16. 13.
i Apoc. 5. 5.
k Ibid. 6. 1.
l Hebr. 11. 33.
Quomodò Christus nobis, prostrato Diabolo, vincendi facultatem dederit, et exemplum præbuerit, vide D. Aug. l. 4. de Trin. c. 12.
Gregor. Hom. 19. in Evang.

(1) *Non Susannam*: Edit. Pat. Lov. Lugd. *an non Susannam.*

D. Thom. in 3. p. q. 41. art. 1.
a Joann. 2. 14.

his verbis scripsit sanctus Joannes: *a Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum.*

18. *Quomodò Diabolus à nobis superari possit.*

Labore, virtutibus, et vigilantia Dæmones superantur.
b Matth. 26. 41.
Luc. 22. 46.
Jacob. 4. 7.
Marc. 14. 38.
Etsi propriam infirmitatem in certamine agnoscamus.

Vincitur autem Satanas, non otio, somno, vino, comessatione, libidine, sed oratione, labore, vigilia, abstinentia, continentia, castitate: *b Vigilate, et orate*, inquit, ut jam diximus, *ut non intretis in tentationem*: qui iis armis ad illam pugnam utuntur, in fugam convertunt adversarios: qui enim resistunt Diabolo, is fugiet ab eis. In his tamen sanctorum hominum victoriis, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se afferat insolentiùs, ut se suis viribus hostiles Dæmonum tentationes, impetusque sustinere posse confidat: non est hoc naturæ nostræ, non humanæ imbecillitatis (1).

19. *Quomodò omnes nobis ad vincendum vires à Deo dentur.*

Citrà Dei auxilium nihil possumus.
c Psalm. 17. 35.
d 1. Reg. 2. 4.
e Psalm. 17. 36.
f Ibid. 62. 9.
g Ibid. 143. 1.

Hæ vires, quibus prosternimus Satanæ satellites, dantur à Deo, *c* qui ponit, ut arcum æreum, brachia nostra; *d* cujus beneficio *arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore*; qui *e* dat nobis protectionem salutis; *f* cujus nos dextera suscipit; *g* qui docet manus nostras ad prælium, et digitos nostros ad bellum, ut uni Deo pro victoria sint agendæ, et habendæ gratiæ, quo uno et auctore et adjutore vincere possumus: quod fecit Apostolus; ait enim: *h Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Eumdem auctorem victoriæ prædicat cœlestis illa vox in Apocalypsi: *i Facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus; quia projectus est accusator fratrum nostrorum, et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni.* Testatur idem liber Christi Domini partam ex mundo, carneque victoriam eo loco: *k Hi cum Agno pugnabunt, et Agnus vincet illos.* Hæc de causa, et de modo vincendi.

h 1. Cor. 15. 77.
i Apoc. 12. 10. 11.
k Ibid. 17. 14.

20. *Quæ sint in spirituali illo certamine victorum præmia.*

His expositis, proponent fideli populo Parochi à Deo paratas coronas, et constitutam victoribus sempiternam præmiorum amplitudinem; quorum ex eadem Apocalypsi divina proferent testimonia: *l Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.* Et alio loco: *m Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitæ, et confitebor nomen ejus coram Patre meo, et*

l Ibid. 2. 11.
m Ibid. 3. 5.

(1) Edit. Patavin. addit *sed solius potestatis divinæ.*

coram Angelis ejus: et paulò post Deus ipse, ac Dominus noster ita loquitur ad Joannem: *a Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur ampliùs.* Tùm inquit: *b Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.* Denique, cùm Sanctorum gloriam, et perpetuam illam bonorum vim, quibus in cœlo (1) fruentur, exposuisset, adjunxit: *c Qui vicerit, possidebit hæc* (2).

a Apoc. 3. 12.
b Ibid. 3. 21.
c Ibid. 21. 7.

DE SEPTIMA PETITIONE.

CAPUT XVI.

Sed libera nos à malo.

1. *Nihil continetur superioribus petitionibus, quod ista non includatur.*

Postrema petitio vim sex superiorum sua amplitudine concludit.

Postrema hæc petitio est instar omnium, qua Dei Filius divinam hanc orationem conclusit; cujus etiam vim et pondus ostendens, eâ usus est orandi clausulâ, cùm è vita migraturus Deum Patrem pro hominum salute deprecaretur: *d Rogo enim*, inquit, *ut serves eos à malo.* Ergo hac precationis formula, quam et præcepto tradidit, et exemplo confirmavit, quasi quadam epitome summatim complexus est vim et rationem ceterarum petitionum. Cùm enim id, quod ea prece continetur, impetraverimus, nihil, auctore sancto Cypriano, reliquum est, quod ultrà adhuc debeat postulari; cùm semel protectionem Dei adversus malum petamus: qua impetrata, contra omnia, quæ Diabolus, et mundus operantur, securi stamus, et tuti. Quare cùm tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debebit Parochus in ea fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam. Differt autem hæc, et proxima petitio, quod illâ (3) vitationem culpæ, hâc pœnæ liberationem postulamus.

d Joann. 17. 15.

Cyp. lib. de Orat. Dom.

(1) *Fruentur*: Edit Patav. *fruuntur.*
(2) Edit. Patav. addit, ut est in textu Apocal. *et ero illi Deus, et ille erit mihi filius.*
(3) *Vitationem*: Perperàm in edit. Rom. *vitatione.*

2. *Quid nos urgeat, ut hanc precationem coram Domino effundamus.*

Quare non jam monendus est fidelis populus, quantoperè, et laboret ex incommodis et calamitatibus, et cœlestis egeat adjumenti. Nam quot et quantis miseriis proposita sit hominum vita, præterquamquod et sacri et profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissimè persecuti, nemo ferè est, qui non intelligat, et suo et alieno periculo. Persuasum enim id est omnibus, quod exemplum patientiæ Job memoriæ prodidit: *a Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis: qui quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.* Nec verò ullum præterire diem, qui propriâ aliquâ molestiâ aut incommodo notari non possit, testis est illa Christi Domini vox: *b Sufficit diei malitia sua.* Etsi conditionem humanæ vitæ declarat ipsius Domini monitum illud, *c* quo crucem quotidie sumi, seque docuit sequi oportere. Ut igitur quisque sentit, quàm laboriosa sit et periculosa hæc vivendi ratio, ita facilè persuadebitur fideli populo malorum liberationem à Deo implorandam esse: præsertim cùm nulla re magis ad orandum adducantur homines, quàm cupiditate et spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quæ (1) impendeant. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. Qua de re est illud scriptum: *d Imple facies eorum ignominiâ, et quærent nomen tuum, Domine* (2).

a Job 14. 12. Psalm. 14. 5. 4.

b Matth. 6. 34.

c Luc. 9. 23.

In calamitatibus propensiores sunt homines ad Deum invocandum.

d Psalm. 82. 17.

3. *Quanam ratione periculorum et calamitatum depulsio à Deo postulanda sit.*

Sed si illum ferè sua sponte faciunt homines, ut in periculis et calamitatibus invocent Deum; certè, quomodò id rectè facere possint, ab iis, quorum fidei et prudentiæ commissa est eorum salus, maximè docendi sunt. Non enim desunt, qui contra Christi Domini jussum præpostero utantur ordine precationis. Nam *e* qui jussit nos ad se confugere in die tribulationis, idem orationis ordinem nobis præscripsit: voluit enim, ut priùs quàm precaremur ut nos liberaret à malo, peteremus, uti Nomen Dei sanctificaretur, et adveniret regnum ejus, et reliqua postularemus, quibus quasi gradibus quibusdam in hunc locum pervenitur. Sed quidam, si caput, si latus, si pes

Quod non rectè precetur, qui primis, et mediis Dominicæ Orationis gradibus omissis, calamitatum depulsionem postulat.

e Psalm. 49. 15.

(1) *Impendeant*: Edit. Patav. *impendent.*
(2) Edit. Pat. addit, et *multiplicatæ sunt infirmitates eorum, posteà acceleraverunt*, Psalm. 15. 4.

condolunt, si rei familiaris jacturam faciunt, si minæ, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentia, omissis mediis dominicæ precationis gradibus, tantùm petunt, ut ex illis eripiantur malis. At huic consuetudini repugnat Christi Domini jussum: *a Quærite primùm regnum Dei.* Itaque, qui rectè preces faciunt, cùm deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic David illi precationi: *b Domine, ne in furore tuo arguas me*, subjecit rationem, quâ se Dei gloriæ cupidissimum ostendit: inquit enim: *c quoniam non est in morte, qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* Et idem cùm oraret Deum, *d* sibi ut misericordiam impertiret, (1) subjungit illud: *e Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.* Ad hanc orandi salutarem rationem, et ad exemplum Prophetæ incitandi sunt fideles auditores, et simul (2) docendi, quantum intersit inter infidelium et christianorum hominum preces.

a Matth. 6. 33.

b Psalm. 6. 2.

c Ibidem 6.

d Ibidem 50. 2.

e Ibidem 15.

4. *Infideles se liberari à malo, ac christiani non perindè petunt.*

Petunt vehementer illi (3) quidem à Deo, ut possint ex morbis, vulneribusque convalescere, sibi ut ex urgentibus vel imminentibus malis evadere liceat; sed tamen illius præcipuam spem liberationis ponunt in remediis, naturâ, vel hominum industriâ comparatis: quin etiam sibi datum à quovis medicamentum, etiamsi cantionibus, si veneficiis, si dæmonum operâ (4) confictum sit, sine ulla religione adhibent, modò aliqua valetudinis spes ostendatur. Longè alia est ratio christianorum, qui in morbis, et in omnibus adversis rebus habent summum perfugium, et præsidium salutis Deum; unum illum omnis auctorem boni, et liberatorem suum agnoscunt ac venerantur; remediis verò, quæ inest ad sanandum vis, insitam à Do esse, pro certo habent; tantumque illa ægrotis prodesse existimant, quantum ipse voluerit Deus. Est enim à Deo data hominum generi medicina, quâ morbos sanaret. Hinc est illa Ecclesiastici vox: *f Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa.* Itaque, qui Jesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem reponunt recuperandæ valetudinis,

Quod in morbis, et rebus adversis præcipua spes in externis remediis non sit ponenda, exemplo tibi sit Assa, Rex Juda, qui ob id 2. Paralip. 16. 12. reprehenditur.

f Eccli. 38. 4.

(1) *Subjungit*: vel potiùs *subjecit*, ut in edit. Patav.

(2) *Docendi*: Edit. Pat. et Ven. ann. 1586. *docendam.*

(3) *Quidem*: multò meliùs juxta edit. Patav. quam *etiam* juxta edit. Rom. Lugdun. Lovan. Paris., et Venet. ut legenti apertissimè patebit ex orationis contextu.

(4) *Confictum*: Edit. Pat. *confectum.*

sed ipsi medicinæ auctori Deo maximè confidunt.

5. *Quomodò in morbis soli Deo fidendum sit, qui plurimos à præsentissimis periculis liberavit.*

a Asa, sicut dictum est 2. Paral. 16. 12. Sine Deo nullam opem afferre medicamina, indicat Jerem. 9. et 46. 11.

b Non est utendum remediis à Deo non constitutis ad sanitatem recuperandam.
Lev. 20. 6.
1. Reg. 28. 7. 8.
4. Reg. 12. 3.

Quare etiam in *a* divinis litteris reprehenduntur ii, qui medicinæ fiduciâ, nullum Dei auxilium requirunt: immò verò qui vitam agunt ex divinis legibus, abstinent omnibus remediis, *b* quæcumque ad curationem à Deo non adhibita esse constet. Quòd si etiam eorum usu medicamentorum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis, ut cantionibus, et dæmonum artificiis, abhorrent. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo confidant. Ea enim re jussit nos beneficentissimus Parens liberationem malorum postulare, ut in eo ipso, quod jussit, spem etiam impetrationis haberemus. Multa sunt in sacris litteris hujus rei exempla, ut qui minus rationibus adducuntur ad benè sperandum, exemplorum multitudine confidere cogantur. *c* Abraham, *d* Jacob, *e* Loth, *f* Joseph, *g* David sunt in oculis locupletissimi testes divinæ benignitatis. Sacræ novi Testamenti litteræ tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt piæ pondere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat. Unâ igitur illa prophetæ sententiâ contenti erimus, quæ vel infirmissimum quemque confirmare potest: *h Clamaverunt enim*, inquit, *justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.*

c Genes. 12. 1. 2. 17. 2.
d Ibidem 28. 14.
e Ibidem 14. 12.
f Ibidem 41. 14.
g 1. Reg. 21. 14. 15.

h Psalm. 33. 28.

6. *Quid mali nomine hic intelligatur, et quæ hujus petitionis sit sententia.*

Sequitur hujus vis, et ratio petitionis, ut fideles intelligant non omninò petere nos hoc loco, ut à malis omnibus liberemur. Sunt enim quædam, quæ communiter mala putantur, quæ tamen sunt illis fructuosa, qui patiuntur; *i* ut ille stimulus, qui Apostolo erat adhibitus, ut Dei gratia adjuvante, virtus in infirmitate perficeretur, hæc si cognita sit eorum vis, summa voluptate pios afficiunt: tantum abest, ut à Deo petant, ut auferantur. Quare tantum ea mala deprecamur, quæ nullam animæ utilitatem afferre possunt, reliqua minimè, modò aliquis inde salutaris fructus existat.

i 1. Cor. 12. 8. 9.

7. *Quot et quanta sint malorum genera, à quibus liberari cupimus.*

Mala, à quibus liberari cupimus, quæ, et qualia sint.
Psalm. 118.
Cant. 8.
Psalm. 26.

Omninò igitur huic voci ea subjecta vis est, ut à peccato liberati, à tentationis etiam periculo, ab intimis, externisque malis eripiamur: ut tuti simus ab aqua, ab igne, à fulgure; ne grando noceat frugibus; ne annonæ caritate, seditionibus, bello laboremus; petimus à Deo, ut morbos, pestem, vastitatem arceat; vincula, carcerem,

exilium, proditiones, insidias, ceteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maximè terreri ac premi solet hominum vita; omnes denique flagitiorum et facinorum causas avertat. Neque hæc solùm, quæ omnium consensione mala sunt, deprecamur; sed illa etiam, quæ penè omnes bona confitentur, divitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipsam vitam; petimus, inquam, ne ad malum, et ad animæ nostræ exitium hæc convertantur. Oramus etiam Deum, ne morte opprimamur repentina: ne in nos iram Dei concitemus: ne, quæ impios manent, supplicia subeamus: ne igne Purgatorii torqueamur; à quo ut alii liberentur, piè et sanctè precamur. Hanc petitionem et in Missa et in Litaniis sic interpretatur Ecclesia, nos videlicet, ea præterita, præsentia, futura mala deprecari.

8. *Deus, et impendentia mala arcet, et à præsentibus quandoque mirabiliter eripit.*

Non uno autem modo Dei nos benignitas eripit à malis: nam impendentes prohibet calamitates, quomodò legimus magnum illum Jacob esse liberatum ab inimicis, quos in illum concitarat Sichimitarum cædes: exstat enim illud: *a Terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes.* Et quidem Beati omnes, qui cum Christo Domino in cælis regnant, *b* omnibus malis Dei ope liberati sunt: nos autem, qui in hac peregrinatione versamur, ab omnibus incommodis solutos esse minimè vult; sed eripit à quibusdam; etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quæ dat interdum Deus iis, qui rebus premuntur adversis. His se consolabatur Propheta, cùm illa dicebat: *c Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Præterea à malis homines liberat Deus, cùm illos in summum discrimen adductos, integros servat et incolumes, quod et *d* pueris illis in ardentem fornacem conjectis, et *e* Danieli contigisse legimus, quem leones nihil læserunt, quemadmodum neque pueros flamma violavit.

9. *Diabolus hic malus dicitur, quòd mali culpæ auctor, et mali pœnæ exactor sit.*

Malus verò etiam ex sententia sanctorum *f* Basilii Magni, *g* Chrysostomi, et *h* Augustini, præcipuè dicitur Dæmon, quòd hominum culpæ, id est, sceleris et peccati auctor fuit, quo etiam ministro utitur Deus in repetendis pœnis à sceleratis et facinorosis: *i Dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causà patiuntur.* In quam sententiam loquuntur divinæ litteræ il-

a Genes. 35. 5.

b Isai. 25. 8. Apoc. 17. et 21. 4.

c Psalm. 93. 19.

d Dan. 3. 22.

e Ibidem 6. 22. et 14. 39.

Diabolus est malitiæ inventor et auctor.

f Basil. in Hom. quod Deus non est auctor malorum.

g Chrysost. Hom. 20. in Matth.

h D. Aug. de Eccl. dogm. c. 27.

i Dam. l. 4. de Orth. fide, c. 20.

a Amos 3. 6.
b Isai. 45. 6. 7.
Vide item Deut. 32. 23. 3. Reg. 9. 21. et 19. Jerem. 11. 11. 32. 42.

iis verbis: *a Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit?* item: *b Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum.*

Deus est auctor mali pœnæ, non culpæ.

Dæmon nobis nocere non potest, nisi permittente Deo.

Malus quoque dicitur Dæmon ob eam causam, quòd etsi nihil eum læserimus, tamen perpetuum bellum nobis infert, et capitali nos insectatur odio. Quòd si nobis et fide armatis, et innocentia tectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, et quacumque potest ratione divexandi. Quamobrem Deum precamur, ut nos à malo liberare velit.

10. *Cur singulari, non autem multitudinis voce, à malo liberari petamus.*

Dicimus autem *A malo*, non à malis, ob id, quod mala, quæ in nos à proximis proficiscuntur, illi assignamus tamquam auctori et impulsori: quominus etiam proximis irasci debemus (1); quin odium et iracundiam in ipsum Satanam convertere oportet, à quo homines ad inferendam injuriam impelluntur. Itaque si te aliqua re læserit proximus, cùm preces facis Parenti Deo, pete, ut non modò te liberet à malo, id est, ab iis, quas tibi proximus imponit, injuriis; sed illum ipsum eripiat proximum ex diaboli manu, cujus impulsu homines in fraudem inducuntur.

D. Aug. in Psalm. 96. Omnia mala, quæ nobis inferunt proximi, à Dæmone proficiscuntur. Vide D. Aug. serm. 85. de Temp.

11. *Quomodò in malis affecti esse debeamus, etiamsi continuò non liberemur.*

Cùm à malis non liberamur, ea nobis patienter ferenda sunt.

Illud denique sciendum est, si in precibus, et votis non (2) liberamur à malis, debere nos, quæ premant, ferre patienter, intelligentes placere divino Numini, ut toleranter ea patiamur. Quare minimè nos indignari aut dolere par est, quòd preces nostras non audiat Deus; sed omnia ad ejus nutum ac voluntatem referre oportet; existimantes id utile, id esse salutare, quod Deo placet, ut ita sit, non autem id, quod secùs nobis videatur.

12. *Quot, et quanta commoda ex tribulationibus ad nos proveniant.*

D. Aug. serm. 85. de Temp. Dam. lib. 2. de Orth. fide, c. 4.

c 2. Tim. 3. 12.

Postremò docendi sunt pii auditores, dum in hoc vitæ curriculo (3) versantur, eos ad omne incommodorum, et calamitatum genus, non solùm æquo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse debere: *c omnes enim,*

(1) *Quin*: Edit. Patav. *quoniam*.
(2) *Liberamur*: Edit. Patav. 1757. *liberemur*.
(3) *Versantur*: Juxta edit. Patav. 1757. multò meliùs, quàm *versamur*, ut edit. Rom. Venet. Lugd. et Lovan.

inquit, *qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* Item: *a Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Rursum: *b Nonnè hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Non enim æquum est, *c* servum majorem esse Domino suo; sicut turpe est, è sententia S. Bernardi, membra esse delicata sub spinoso capite. Præclarum illud est exemplum Uriæ, propositum ad imitandum, qui, adhortante Davide, domi, ut se contineret, inquit: *d Arca Dei, et Israel, et Juda habitant in papilionibus... et ego ingrediar domum meam...?* His instructi rationibus ac meditationibus, si ad orandum veniemus, illud assequemur, ut si minùs undique cincti, malisque circumdati, *e* quemadmodum tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inviolati servemur, certè, ut *f* Machabæi, casus adversos constanter ac fortiter feramus. In contumeliis, et cruciatibus sacros imitabimur Apostolos, *g* qui cæsi verberibus, vehementer lætabantur quod digni habiti essent, qui pro Christo Jesu contumelias paterentur: sic nos ita comparati, canemus illa summa cum animi voluptate: *h Principes persecuti sunt me gratis, et à verbis tuis formidavit cor meum: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.*

a Actor. 14. 21.
b Luc. 24. 26.
c Matth. 10. 24. Luc. 6. 40. Joann. 13. 16. et 15. 20.
Bernard. serm. 5. de Omnibus Sanctis.
d 2. Reg. 11. 11.
e Dan. 3. 50.
f 1. Machab. 2.
g Actor. 5. 41.
h Psalm. 118. 161. 162.

De extrema Orationis Dominicæ particula, quæ est *Amen.*

CAPUT XVII.

1. *Quis usus, et fructus sit hujus particulæ.*

Hanc vocem, sicuti est, signaculum Orationis Dominicæ appellat sanctus Hieronymus in Commentariis in Matthæum. Quare, ut admonuimus antea fideles de præparatione, quæ adhibenda sit priùs quàm aggrediantur ad divinam precationem, sic nunc faciendum duximus, ut clausulæ ac finis ipsius precationis causam, rationemque cognoscant. Non enim *i* pluris est divinas preces diligenter ordiri, quàm religiosè absolvere. Sciat igitur fidelis populus, multos esse, et eos uberes fructus, quos ex Dominicæ Orationis fine percipimus; sed omnium

S. Hieron. in cap. 6. Matth.
Curandum est, ut preces et rectè inchoentur, et rectè absolvantur.
i Immò melior est orationis finis, quàm principium. Eccles. 7. 9.

uberrimus ac lætissimus fructus est eorum impetratio, quæ postulavimus; de quo suprà satis dictum est. Non solùm autem consequimur postrema hac parte precationis, ut nostræ preces audiantur, sed quædam etiam majora ac præclariora, quàm ut verbis explicari possint.

2. *Quanta bona ex oratione ad homines promanent.*

Orationis virtus et utilitas Cypr. circ. fin. lib. de Orat. Dom. et Chrys. Orat. 1. de Orando Deo.

Nam cùm orando homines cùm Deo colloquantur, ut sanctus Cyprianus ait, *fit quodam inexplicabili modo oranti divina majestas proprior, quàm ceteris*: quem præterea singularibus ornat muneribus; ut qui piè Deum orant, quodammodò cum iis, qui ad ignem accedunt, comparari possint; qui si algent, calescunt, si calent, æstuant: sic illi assistentes ad Deum, pro modo pietatis ac fidei ardentiores evadunt: inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illustratur admirabilem in modum, omninò cumulantur divinis muneribus. Est enim illud proditum sanctis litteris: *a Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Exemplo est omnibus magnus ille Moyses, *b* qui à Dei congressu et colloquio digrediens, divino quodam fulgore collucebat sic, ut *c* Israelitæ ejus oculos et os intueri non possent. Omninò, qui vehementi illo studio preces faciunt, Dei benignitate ac majestate admirabiliter perfruuntur: *d Mane adstabo*, inquit Propheta, *et videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* Hæc quò magis noscunt homines, eò Deum vehementiori cultu ac pietate venerantur: eò etiam sentiunt jucundiùs: *e quàm suavis sit Dominus, et quàm verè beati sint omnes, qui sperant in eo*: tùm verò clarissima illa luce circumfusi, quanta sit eorum humilitas, quanta sit Dei majestas, considerant. Est enim illa sancti Augustini regula: (1) *Noverim te, noverim me.* Itaque fit, ut suis viribus diffidentes, totos se committant Dei benignitati, minimè dubitantes, quin is ipsos paternâ illa sua et admirabili charitate complexus, abundanter iis omnia suppeditet, quæ sint ad vitam et salutem necessaria; hinc se ad agendas Deo gratias convertant, quantas animo maximas capere possunt, quantas oratione complecti; quod magnum Davidem fecisse legimus, qui, cùm ita precationem instituisset: *f Salvum me fac ex omnibus persequentibus me*, sic eam absolvit: *g Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.*

a Psalm. 20. 4.
b Exod. 34. 35.
c 2. Cor. 3. 13.
d Psalm. 5. 5.
e Ibidem 33. 9.
D. Aug. l. 2. Soliloq. c. 1. Ps. 133. Mirabilis &c.
f Psalm. 7. 2.
g Ibidem 18.

(1) *Noverim te, noverim me*: Ita omnes editiones præter Patav. anni 1714. quæ habet, ut est in hodierna edit. S. August. PP. Maur. *Deus semper idem, noverim me, noverim te.*

3. *Qua ratione fiat, ut Sanctorum preces, à timore inchoatæ, lætitia concludantur.*

Sunt ejusmodi sanctorum preces innumerabiles, quarum exordium est timoris plenum, clausula spei bonæ, lætitiæque referta: sed mirabile est, quàm eo in genere eniteant Davidis ipsius precationes. Nam, cùm metu perturbatus sic orare esset exorsus: *a Multi insurgunt adversum me, multi dicunt animæ meæ; non est salus ipsi in Deo ejus*; confirmatus aliquando, gaudioque perfusus, subjunxit paulò-post: *b Non timebo millia populi circumdantis me.* Alio etiam *c* Psalmo suam cùm deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus, incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitudinis: *d In pace in id ipsum,* inquit, *dormiam, et requiescam.* Quid illa? *e Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me,* quanto cum tremore et pallore Prophetam dixisse, credendum est? Contra, quæ deinceps sequuntur, quàm fidenti ac lætanti animo? *f Discedite à me,* inquit, *omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Cùm verò Saulis iram, furoremque pertimesceret, quàm humiliter ac demissè Dei opem implorabat! *g Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me*: et tamen illarè ac fidenter in eodem Psalmo subjecit: *h Ecce enim Deus adjuvat me: et Dominus susceptor est animæ meæ.* Quare, qui se confert ad sacras preces fide, speque munitus, parentem adeat Deum, ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat.

Fiducia et spei virtute efficitur, ut Sanctorum preces, à timore inchoatæ, lætitia concludantur.

a Psalm. 3. 2. 3.

b Ibidem 7.

c Ibidem 4. 2.

d Ibidem 4. 9.

e Ibidem 6. 2.

f Ibidem 9.

g Ibidem 53. 3.

h Ibidem 6.

4. *Quo sensu illa vocula,* Amen, *in fine hic usurpetur, et in Missa Sacerdoti pronuntianda reservetur.*

Sunt autem in extremo hoc divinæ precationis verbo, *Amen*, multa quasi semina quædam earum rationum, cogitationumque, quas diximus: et quidem adeo frequens fuit hæc hebræa vox in ore Salvatoris, ut Spiritui Sancto placuerit, ut in Ecclesia Dei retineretur, cui voci illa quodammodo subjecta sententia est: *Scito, tuas auditas esse preces*: habet enim vim respondentis, et illum, qui precibus, quod velit, impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei. Hanc sententiam perpetua Ecclesiæ Dei consuetudo comprobavit, quæ in sacrificio Missæ, cùm pronuntiatur oratio Dominica, non rei sacræ ministris, quorum partes sunt illa dicere, *Sed libera nos à malo*, attribuit hanc vocem *Amen*, sed ipsi Sacerdoti accommodatam reservavit, qui, cùm Dei et hominum sit interpres, Deum exoratum esse, populo respondet.

Quanta sit virtus et dignitas vocis Amen.

Amen in ore Christi Salvatoris fuit frequentissima.

Cur in Missa peculiariter pronuntiatio particulæ Amen Sacerdoti, non autem ministro, ut fit in aliis orationibus, reservetur.

5. *Cur in aliis precationibus minister, in hac verò Sacerdos*, Amen *respondeat.*

Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum, quippè cùm in ceteris ministrorum sit munus respondendi *Amen*; sed propriùs dominicæ orationis. Nam in aliis precibus consensum modò, desideriumque significat; in hac responsio est Deum orantis postulationi consensisse.

6. *Quomodo dictio* Amen *variè exponatur.*

Non una est interpretatio vocis Amen. Septuaginta reddiderunt γένοιτο, id est, fiat, ut Psalm. 40. 14. Aquila verè πεπιστευμένως, id est, fideliter; Isai verò 65. 16. ubi nos habemus. Jurabit in Deo Amen. LXX. legunt ὀμοῦνται τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν.

Vide Hier. ep. 174. ad Marcum in Isai.

a 2. Cor. 1. 20.

Amen attentionem etiam excitat.

Ac variè quidem à multis est interpretatum hoc verbum *Amen.* Septuaginta interpretes verterunt *fiat*; alii reddiderunt, *verè*: Aquila, *fideliter*, convertit; sed parvi refert, hoc, an illo modo sit redditum; modò habere intelligamus eam vim, quam diximus, confirmantis Sacerdotis, concessum id esse, quod petebatur; cujus sententiæ testis est Apostolus in Epistola ad Corinthios (1): *a Quotquot enim*, inquit, *promissiones Dei sunt, in illo est: ideo et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.* Est etiam hæc nobis accommodata vox, in qua inest confirmatio quædam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus: quæ etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus. Fit enim sæpè, ut in precatione distracti homines variis cogitationibus aliò traducantur. Immò verò summo studio petimus hac ipsa voce, ut omnia fiant, id est, concedantur, quæ antea petivimus, vel potiùs intelligentes, nos jam impetrasse omnia, ac sentientes præsentem vim divini auxilii, illud unà cum Propheta canimus: *b Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ.* Nec est, quod quisquam dubitet, quin, et nomine Filii sui, et verbo, quo sæpissimè is usus est, moveatur Deus, qui semper, ut ait Apostolus: *c Exauditus est pro sua reverentia* (2).

b Psalm. 53. 6.

c Hebr. 5. 7.

(1) *Quotquot enim promissiones Dei sunt &c.* Edit. Pat. ann. 1714. et 1749. habent tùm ex mendosis codicibus, tùm ex græcis exemplaribus: *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est, ideo et per ipsum dicimus Amen Deo ad gloriam per nos.*

(2) Edit. Palav. addit, *cujus est regnum, et potestas, et imperium in sæcula sæculorum.*

FINIS.

INDEX

IN UNIVERSUM CATECHISMUM

Melior et omni cura emendatus.

D

E

F

I

P

R

S

FINIS.

